Број 1. Београд, јануара 1904. Год. VI.

НОВА ИСКРА

Баба-Гаја

— слика из Старе Србије —

Ви несте познавали баба-Гају[1])? Несте ни чули ништа о њој?... Е, то је зато, што несте били у Гњилану; а да сте макар једном отишли, ви бисте морали чути, сваки би вам знао причати о њој... Ево бар ја ћу вам сада казати каква је то била баба.

* * *

Баба-Гаја!... Сваки је зна само под тим именом, као што је, чини ми се, и сваки у Гњилану зна као бабу. И она је била некада млада; и она је, можда, била лепа; и њу је ваљда неко волео и трчао за њом... Ко зна!... Њу нико не памти ни као младу, ни као — бабу. Унучићи њени звали су је баба-Гајом; снаха је Кйта звала баба-Гајом; син је Траја звао баба-Гајом.

И баба-Гаја заиста је била баба. Имала је смоквасто лице, уморне очи, мало погрбављена леђа, ишла споро, поштапала се, често уздисала а још чешће покашљивала... Глава јој била повезана мафезом,[2]) а преко мафеза чело повезано увијеним другим малим мафезом, као што се повезује болесна глава. Али се никад неје подбрађивала, већ би крајеви мафеза висили спуштени на груди, или, кад би јој у послу сметали, забацивала би их на рамена. Онда би јој се залелујале две беле витице, које би брзо за уши заметнула — да јој не би погледу сметале!

И зими и лети баба-Гаја носи једно одело: *долактицу*[3]); преко ње поширок шарен појас, за који је пришивен *реп* — реске од црне пређе — који се остраг спушта преко долактице по кошуљи до изнад колена; преко појаса вунена шарена *бошча*. На ногама вунене чаране у плитким кондурама — ципелама. Само би празником мењала долактицу: облачила би новију, лепшу — „*црквеницу*", а главу би повезивала другом чистијом шамијом, празничном — „црквеницом".

Син јој је Траја клисар, те она је већином у цркви, око цркве — на црквеном послу. Траја често пута оде да огледа и друге послове, жена му Кйта је у кући и око деце, — али зато је баба-Гаја скоро увек око цркве, да замени Трају...

Ево и данас је дошла у цркву раније да спреми што треба за вечерње.... Прво је отишла да види колико

[1]) Гаја — Гајтана

[2]) шамијом

[3]) зубун од бела сукна, оточен црним гајтаном с рукавима до лактова.

се сенка попела уза зид црквени са западне стране. Зна да је време вечерњу кад се сенка попне за један бој човечји.

— На време сам дошла — рече у себи баба-Гаја, — једва да се сенка попела за два педа — па оде црквеним вратима, прекрсти се, поклони се, метну кључ у браву, навали се свом снагом те отвори тешка врата; на њену душу пријатно... особито пријатно утицаше овај хладан, пламан ваздух, у коме се осећаше остатак тамјанова мириса, и она поново подиже руку, прекрсти се и прошапута:

— Господе, молим ти се!... Света Богородице, Свети Никола, помагајте!... Подиже очи горе у оно кандило што светлуцаше пред Васкрсењем... оде до јужних олтарских врата, одшкрину их и провуче руку за узицу од онога кандила ... и кандило се спушташе лагано... лагано, уз звеку праporања; прође дверима, прислужи кандило, повуче за узицу, и опет зазвечаше праporци, а она очима праћаше кандило, које се пењаше лагано да опет светлуца пред Васкрсењем Христовим.

Баба-Гаја затим прислужи кандила пред иконом Христовом, Богородичином и храмовном — Св. Николе; прекрсти се и пољуби их, шапућући њихова имена уз молитву од цитло једне речи: „помагај!“... Оде до мангала у углу у дну цркве... одгрну пепео и засија жар, потребан за кадионицу... скиде кадионицу са онога свећњака који стоји пред иконом поред цркве и просу у мангал угљење и пепео на ње...

— Још нема никога — рече у себи баба-Гаја и заће опет око цркве да види колико се сенка попела. — Време је — рече баба-Гаја и погледа у порту, али кад виде да нема никога, врати се у цркву, узе крпу и стаде брисати прашину с малих икона за целивање, затим са столова.

На вратима се појави поп-Тодор.

— Како си, баба-Гајо! — повика поп-Тодор. — Хајде клепало!

— Нема ми Траје! — одговори баба-Гаја и прође руци свештениковој. — Благослови оче!

Поп-Тодор јој пружи руку и рече јој:

— Да си благословена!... Зовни кога ћака да лупа клепало.

Чим се баба-Гаја појави на прозору учионице, ћаци се сетише зашто је дошла и стадоше јој се пудити да лупају клепала: „Ја, ја, баба-Гајо!...“ „Ја знам боље...“ „Овај не уме...“ „Он је јуче лупао...“

— Мир! — зачу се глас учитељев.

Баба-Гаја пружи руку на најодраслијега:

— Ти ћеш лупати клепало, — па затим на другога, — а ти иначку! — и избор је свршен.

Баба-Гаја и за време вечерња замењује Трају у клисарским пословима. Само као „женска страна“ не улази у олтар. Зато она донесе кадионицу до певнице, пружи је коме ћаку и заповеди му:

— Носи у олтар!

Кад је требало да се која књига или икона из олтара узме, баба-Гаја би дошла до олтарских врата и ту чекала да јој се пружи што тражи. И кад би који позивао кога свештеника за какву потребу, баба-Гаја би пришла олтарским вратима и казала то свештенику. Никоме неје падало у очи што *жена* прави те мушке послове; нико се неје дрзнуо да помисли, да баба-Гаји неје ту место. Сваки је још од детета гледао баба-Гају у тој служби; многи је упамтио по штогод што је од баба-Гаје чуо или протумачио, те ако би ко помислио шта о њој, то би било само питање: зар би могло бити без баба-Гаје?!

На оном ћачком крилу удаљеном од леве певнице чује се разговор, смејање. То је близу баба-Гаје. Оде к њима и викну:

— Тако ли вас учи ваш учитељ?! Зар сте ви ћаци?... Ви сте говедари! Хајд' за говедима а не у цркву!

Сви у цркви чују овај прекор баба-Гајин, а ћаци се застиде, ућуте.

Баба-Гаја мало-мало па оде до свећњака, те гаси свећице које догоревају и разређује остале. У тоне пролазу заустави се и код одраслих кад разговарају, па ће их само питати:

— Да ли сте у цркви, или у механи?

Пита и не сачека одговора, већ прође а разговор престане...

Кад се сврши вечерње и црква се испразни, баба-Гаја погаси свеће, погаси кандила, сем онога пред Васкрсењем, запреће ватру у мангалу, изљуби иконе, стаде насред цркве, прекрсти се и прошапута: „Господе... Мајко Божја... Свети Никола — помагајте!...“ и подиже очи оном кандилу горе што светлуца, поклони се и опет се прекрсти. Кад закључа тешка врата растова, пљуне кључем и направи крст на вратима, затим се још једном прекрсти и пође.

* * *

С великим кључем у левој руци а штапом у десној руци баба-Гаја иде лагано а у глави премишља и са страхом пита се: — Зашто ли ми нема Траје? Зна добро да је сутра Света Недеља и зато рече, да ће гледати да на сваки начин за клепало дође у цркву; а оно клепало клепа и вечерње се сврши, а њега нема. Рече, да ће онеђавање бити брзо готово, јер Емин, и иако је Арнаутин, признаје одмах, да је међа „Побијени камен“, и да тај камен неје ту наместио ни Емин ни Траја, већ га својим малим прстом бацио с Новога Брда Краљевић Марко, Бог те пита када!... Али — закашља се баба-Гаја, па затим настави — Арнаутин неће да зна за међе, па неће ни да их види; он хоће све да је његово, па зато убијај, отимај!... Какав је мој Траја, бојим се... Не сиђе далеко да викне, већ само дубоко уздахну и прошапута: „О свети Никола!“... Уврати се у кућу Јефрину и још с врата повика:

— О Јефро!

— Ој! — зачу се глас Јефрин.

С. Конер

Срећна мати

— Ту ли си?

— Овде сам, овде — и помоли се на кућним (кунинским) вратима Јефра са засуканим рукавима и брашњавим рукама. — Ти ли си, баба-Гајо?

— Добро вече!

— Добро ти Бог да̄!

Поздравише се, и Јефра понуди баба-Гају да седне на столичицу.

Нећу да седим — рече баба-Гаја, — већ свратих да видим шта је с поскурицама... Зар ти топрв сад месиш?

— Ох, баба-Гајо, — уздахну Јефра, — моје несреће! Ево по други пут месим!... Умесих, слатка баба-Гајо, као што свакад месим, али ми се још при мешењу чини, Боже прости, као да блато месим, а не Божји благослов; турих у црепуљу, покрих вршњиком и, за толико колико си ето ти дошла, подигох вршњик — кад имам шта да видим! Неје то поскурица, већ сам угљен, Боже опрости! Куд ћу, шта ћу, но хајд', црна Јефро! — рекох себи — наново засучи рукаве, па друго тесто меси.

Чуди се баба-Гаја, накашља се, па рече.:

— Мора бити да си нешто згрешила Богу!

— Ко зна!... Може бити.

— Ти знаш, да се мора котличе добро опрати и онда напунити водом с којом ће се тесто замесити. Па ти знаш да мораш руке добро опрати, да си чиста, и да се Богу помолиш, па онда да почнеш да месиш. Јер то неје наш обичан хлеб — то је за свето причешће, ёёёј!... па зато треба добро очи отварати. Свака жена то не може ни да меси!

— Право кажеш, мора бити да сам погрешила Богу, те ме је казнио.

— Но хајд', хајд' — рече баба-Гаја пролазећи, — похитај, па кад их испечеш, пошљи их вечерас мојој кући... Остани с Богом!

— С Богом пошла!...

Изађе баба-Гаја и упути се кући својој, која је у Горњој Махали...

Сретну је деца, стану испред ње, па само викну: „Баба-Гајо!“... па и не сачекају одговора — побегну.

— Што је, бре синко! — одговара баба-Гаја. — Ох, децо, децо!

Али деца то и не чују, већ продужују игру...

Пред вратима једним поседале жене и разговарају. Пред њима су радови: плетиво, кудеља с претеном, порубљени убрус... шта је која радила. Баба-Гаја им назва Бога и оне поустајаше мало и одговорише.

— Што работате? — пита баба-Гаја.

— Ево работамо, па кад чукну клепало остависмо работу и тек онако мало да поразговарамо.

Закашља се баба-Гаја, па ће затим упитати: — А јесте ли прислужиле кандило?

— Јесмо, јесмо! Несмо саме, хвала Богу, има ко да прислужи кандило — одговори једна.

Друга уздахну и рече: — Ја немам никога, осим Бога, али ћу прислужити у вече.

— Немој тако, ћерко, већ чим клепало удари, а ти прекрсти се, остави работу, па одмах кандило пред иконом.

— Хоћу, баба-Гајо!...

— Баба-Гајо! рече трећа — да те питамо: да ли је, Бога ти, сутра млада недеља? Месец се, истина, не види, али можда се променио.

— Неје млада недеља, јер би ми поп казао да спремим за сутра да освети воду у цркви.

— Е, зато те и питамо, јер ћеш ти знати.

— Али ће бити млада среда?

— Може бити — одговори баба-Гаја. — Лаку ноћ!

— Лаку ноћ!...

Иде тако баба-Гаја... иде; на путу срета једно мало дете где плаче.

— Што плачеш, бре синко? — ухвати га баба-Гаја за руку и пита га.

Дете трља очи, јеца и одговара:

— Мӯӯӯ!... мӯӯӯ!...

Разуме баба-Гаја, да се дете уплашило од волова који су сад прошли, па му рече:

— Не бој се, синко, не бој!... отишли су; неће они тебе, ти си добро дете... А где ти је мајка?

Дете пружи прст ка кући.

— Хајде с бабом, синко! — па га узе за руку и одведе кући његовој.

— Јованка!... Ој, Јованка! — виче баба-Гаја с врата.

— Ој!...

— Ходи овамо, ходи!... А што си са̄мо дете пустила на сокак у ово доба кад стока пролази, те може несрећа да се деси! Дете се уплашило, па се дере, а ти ич ни абера!

— Ама сад беше ту... сад... играше се; кад тако брзо оде на сокак — е Бог га видео!

— Чујеш ти! Ако други пут оставиш овако дете у ово доба, ја ћу ти овим кључем — подиже кључ — сву главу разлупати!... Узми дете!...

Јованка ухвати дете за руку: „Ходи нани!“ прошапута; а баба-Гаја настави свој пут...

— Добро вече, баба-Гајо! — стиже је Моне Магаревић.

— Добро ти Бог да̄, синко!

— Ама докле ћеш, баба-Гајо, да носиш тај велики кључ црквени?

— Докле је Бог рекао.

— Оде баба-Ружа... оде баба-Невена — кад ћеш већ ти да путујеш? — нашалиће се Моне.

— Е мој синко! Хоћу, нећу, морам да чекам да отворим цркву, да те унесу, и да затворим кад те изнесу!

Насмеја се Моне и рече: — Што сам тражио то сам нашао!

— Е сад хајд' иди! — бржи си од мене...

— Ево баба-Гаје да нам каже! — повика Синђа Попова.

— Ходи, баба-Гајо, ходи! — повикаше и Сутка и Милка.

— Бога ти, баба-Гајо, која је старија од нас: ја, или Милка? — упита Синђа.

— Е... — стаде баба-Гаја да говори — твоја је мајка била тешка с тобом кад смо били у збегу од чуме. Знам како ми, сирота — Бог да је прости! — беше једном рекла: „Ама срце ми изгоре за панаригама!“ те ја пађох код једне циганке и однесох јој пуну шаку: „Нā — рекох јој — на једи по мало, чувај и за други пут“. Тада јој казах: Ако јој се приједе што, а не могадне добити, може слободно и да украде, ама само да пази да се украђеном ствари не дотакне образа или недара, јер ће јој дете имати те белеге. Ох! — узвикну баба-Гаја и закашља се. — Тада је мој Траја, знам, био као твој Стева.

— Од пет година — додаде Синђа.

— Тако... Е, а твоја мајка — окрете се баба-Гаја Милки — онда је имала на сиси твојега брата Анту, а ти си рођена после Анте. Дакле, ти си млађа од Синђе.

— Видиш! — радосно повика Милка и погледа Синђу...

— А видосте ли мојега Трају? — упита их баба-Гаја. — Да ли је прошао за дома?

— Не, неје прошао од како смо ми овде....

Махну главом баба-Гаја и пође, а нека јој брига притиште душу... срце јој јаче залупа у грудима, и она убрза кораке, да што пре стигне дома; ну осети малаксалост у ногама, клонулост у целоме телу... и она уздахну и прошапута: „Свети Никола, помагај!“

(наставиће си)

Зар. Р. Поповић

Размишљање

На брежуљку малом с ког' далеко видиш
И ком' шума ретка покрила је стране
Један само храст је издиг'о се стари
И дугачке своје пружио је гране

Припекло је сунце. Ни најмањи листак
Не креће се лаки: нигде гласа, јава
Свуд тишина таква, да би чисто реко:
Уморена жегом сва природа спава.

Под великим храстом човек један лежи
На руку је чврсто наслонио главу,
И пажљиво гледа, к'о да књигу учи
Видик око себе и даљину плаву.

И гледајућ' тако као да је засп'о,
И дође му часом, да и себе гледа
К'о тварчицу сваку, и већ му се снило
Да и њему земља дигнути се не дā,

Но га је привукла на широке груди
И сише му мис'о, и живот му сише,
Живот што је његов, и другим га доји
И уљуљкује га тихо и све тише.

И први пут тада и к'о жив је умр'о;
Ал' смрт сāмог себе оплакао није
Јер је печни живот у окриље своје
Примао га слаба да га чува, крије.

Богсин

Чича-Митина смрт

— слика —

С. Д. ТОДОРИЋ

Воз је стао у Ј.* Један високи старчић, у масну капуту, пресамићених леђа, а рамена мало уздигнутих, викну:

— Митко, хеј Митко! Оди овамо. Митко, мали здепаст дечко, окрете се лено и упита:

— Шта је бата-Лако?

— Оћеш ли да носиш овоме господину ствари. Ајде, ја не могу... Тешке су! — рече бата-Лака и оде дуж пруге, да би нашао лакше ствари.

Дечко приђе полако стварима, клатећи се при ходу целим телом. — А куда ћете? — упита пошто је подигао ствари и опробао тежину.

— Ето, до левачке чаршије... Није далеко, — рече онај господин и причврсти боље цвикер на дебелу носу.

Поред њега стајао је један мали, сухи младић, жута испијена лица, очију зелених. Ударао је нервозно танким штапићем по песку и бацао погледе час на оца час на дечка.

— У левачку чаршију, — понови дечко оборив главу, а босу ногу поче да вуче по песку.

— Да, а пошто ћеш? — упита га господин са цвикером.

— Па за шесет пара... Далеко је... знате, — рече мали и погледа упитно у господина.

— Хајде понеси! што си стао! — рече нервозно онај сухи младић и удари силно по једном белом шљунку, нагнув се телом као да је хтео поћи.

Шеф станице стао са стране ове двојице и посматра их, најзад приђе им још ближе и упита непоузданим гласом, с осмехом око усана:

— Ама јеси ли ти то, Драгутине?

Онај господин с цвикером окрете се нагло и загледа се у шефа.

— Ја сам, — рече и осмехну се мало, — али...

— Зар ме не познајеш? Заборавио си ме! Настић! — прекиде га шеф и пружи му руку.

— Настић! — понови Драгутин, па се наједаред сети да му је то био најбољи друг у гимназији. — О, Настићу! — узвикну и прихвати му руку снажно. — Једва сам те познао!

— Брате, од кад се не видесмо! Мењамо се... Ето, ви'ш једва сам и ја тебе познао! Гледам те па бих к'о рекао: море то је Гаги, али опет!.. — говорио је журно шеф и стезао Драгутинову руку. — А је ли овај господин твој син? — упита после краткога ћутања.

— Да, — рече сухи младић и представи се шефу. Чуло се како прошешуља:

— Стеван Симоновић, правник.

— Ала пролази време! — узвикну шеф. — Имаш сина већ правника!

— Пролази, пролази.... понови Драгутин.

Шеф стеже јаче Драгутинову руку и с осмехом на лицу рече: — Сећаш ли се какви смо били ђаволи... Знаш ли кад ти оно западе директору Јоси међ ноге!.. После му нестаде осмеха с лица и отпоче: — Па ето имаш сина правника.... И ја сам се оженио, али ми жена умре... — и он махну руком као да би хтео да се отресе тих мрачних мисли. — А што си дошао? — упита га.

— Отац ми је слаб... Доктор Селски пише ми да дођем... Јавља да ми је отац слаб, али не каже од чега... Ко зна, можда и није болестан тако. — После малога ћутања додаде: — Хајде Стево! — стеже шефову руку и пође. — Па дођи у „Шарену кафану.“ До виђења!

Дечко упрти ствари и пође напред.

— Како се променио Настић!.. Порушио се, осушио, оседео... Па и жена му умрла, — говорио је успут Драгутин полугласно.

— Зар ти је он био друг? Много је старији од тебе! — рече му син полако, тек нешто да каже; ударао је штапићем по калдрми и чуло би се каткад: — Ала је ружна ова варош! Како је нечиста!.. Ђубре на све стране!

Драгутин није ни чуо ове узвике синовљеве. Замишљао је оца, онако стара, како лежи у кревету... — Јадан отац! — рече најзад гласно и уздахну.

— Па и стар је! Шта ћеш, доста је живео! — рече му син немарно, без икаква осећања. — Кад би ми живели осамдесет година!.. Каква је ово калдрма, човек да сломије врат! Ко је, бога ти, председник?

— Раденковић... Уредио би он, али се не може... Сиротни су људи... Погле само куће како су се скљусиле. Из дана у дан све горе и горе...

Погнуше обојица главе и ућуташе.

— Добро дошао, Гаги! — викну му неки чичица, ножар, и изиде из дућана. — А чича Мита болестан!... Одоше сви... Чуо си ваљда и Мата је умрло, — говорио је он и приђе Драгутину, обрисав најпре руке кожном кецељом, те се руковаше.

— Шта ћеш! — рече Драгутин и уздахну... — Како иде радња? — упита после краткога ћутања.

— Па ето, пекљаримо... Никако не иде добро, — рече чича и жалосно погледа у празан дућан. — Први људи пропадоше! Нико нема рада. — Хеј, како је некада било! — узвикну он. — А је ли то твој син? — упита брзо Драгутина само да скрене разговор.

— Да, Стева Правник!

— Стева! — узвикну. Гле, гле! па се поздрави с обојицом и уђе у дућан мрмљајући: — Добро, бога ми, добро. Расту деца.

Главна се улица пружала далеко. По калдрми рупе, блато. Око кућа коров. Куће се нагле, испуцале, рекао би човек, сад ће пасти. Само погдегде виде се нове, лепе куће...

— Како су осиротели људи! — говорио је Драгутин самом себи. — Гле и чича-Рајка! — узвикну и пође журно чича-Рајку.

Чича-Рајко седи на једној троножној столичици испред капије, савио главу да му сунце не удара у очи, наслонио руке на бео, дренов штап и дрема...

Драгутин се сети да је чича-Рајко побратим његову оцу и као да је видео свога оца, тако се обрадова.

— Добар дан, чича-Рајко, — рече и приђе му руци. Чича-Рајко се трже из дремања и пусти да му пољуби руку, која се тресла од изнемоглости. Диже полако главу и погледа несвесно, црвеним очима у Драгутина.

— Зар ме не познајеш? — упита Драгутин. — Ја сам Гаги! Чича-Митин.

— Гаги, Гаги! Ако... ако, — рече чича-Рајко и спусти опет главу доле. — Како је порас'о! Добро, добро...

— А куда ћемо ово, господине? — упита онај дечко што је носио ствари.

— Ето ту код чича-Мите! — рече Драгутин кренув се замишљено од чича-Рајка.

Стигоше до куће Драгутинова оца. Дугачка кућа, одавна окречена, тако да се сва креч већ скинуо. У сре-

дини куће зелена капија која се расклиматала, те с тога није никако ни затворена. Кад се ўђе у капију, наиђе се на велики трем, са чије су обадве стране по две собе. Дечко уђе први и спусти ствари у трем.

— Нâ два гроша, — рече му Драгутин и уђе брзо у собу која је била с леве стране.

У малој, бело окреченој соби, лежао му је отац. Са источне стране виси икона Св. Николе, а једно кандиоце горуцка испод ње. Запара; неколико жена и људи седе и тихо разговарају. Драгутин уђе брзо и приђе журно очеву кревету и не поздравив се са женама и људима.

На дрвену, ниску кревету лежи поребарке Чича-Мита. Видела му се само глава и једна рука, остали део тела био је покривен. Лице сухо, јабучице испале, бледе; брци велики, седи, иду до ушију. Једно му је око било затворено, а друго врло мало отворено и црвено. Уста мало растворена, а из њих вири дебео, испуцан и сав поцрнео језик... Чује се тихо кркљање, а она рука што је била на покривачу тресе се готово неприметно.

— Тâле, тâле! — узвикну Драгутин тихо и несвесно притврди цвикер на носу. — Тале, ја сам то!.. твој Гаги! — говорио је дрхтавим гласом и миловао га руком по образима. — Зар ме не познајеш?!. Твој Гаги је ту... ту је и Стева... Да видиш колики је већ!

Чича-Мита отвори мало више оно отворено око, као да је нешто разумео, али су се усне тресле и даље заједно с руком, па после полако опет му се око врати у првашњи положај.

Драгутин га помилова опет по образу и окрете се онима у соби: — Хладни, хладни!.. Па од кад овако не може? — упита их и пољуби очеву руку, а из очију ударише му сузе.

— Лепо је, брате, ишао у варош. Шалимо се ми с њим, све га питамо: Оћеш ли скоро, чича-Мито, Станики! Кад у понедељак он паде на сред улице!.. И шта ти је чича-Мито, и шта ти је?.. Ништа не помиње. Није се од онда разабрао, — рече једна жена и устаде полако са столице.

— Баш преко пута моје куће и пао је, — рече гласно један чичица: — наједаред паде!... Здрав је био, али године су то, године...

Драгутин остави за час оца и рукова се са свима редом.

— А је ли ово твој син? — упита га једна остарија жена.

— Јесте, то је Стева... Јеси ли се поздравио? упита он сина.

— Већ момак за женидбу! — рече један чичица кад се поздрави са Стевом. — Расту деца... Знам кад је био оволишни, — рече он и показа руком колики је од прилике био, — па ми дође у дућан. — „Дај ми цица-Јово за све пале сесел!“ — каже он мени, јес' Бога ми!... — и чича Јова се насмеја: — Толишни је био...

Драгутин седе опет поред оца; гледао га у лице, миловао му чело, образе, — а чича-Мита је онако исто тресао руком и мрдао уснама.

Стева је чешће излазио из собе. Било му је до зла бога досадно...

Фењери су упаљени. Тихи ветрић лелуја лишће на багремљу, које је било дуж улице засађено. Лишће шушти а из даљине допире монотони крекет жаба... У соби је

Ј. Гринхут — На умору

било све тихо... људи су говорили шапућући, а кандило је једва осветљавало собу...

Око осам сахати пође Драгутин са сином у „Шарену кафану“.

— Какав је, јадник! — говорио је он успут сину. — Ништа од њега!..

Стеван сагао главу и лупка штапићем по калдрми. — Је си ли видео како му лепо стоје брци? — упита он оца при уласку у кафану.

Уђоше у собу за ручавање. У једном ћошку седео је један мантијаш, а до њега председник суда, мали, здепасти човек, главе плоснате, носа дебела, очију зелених, разрок. Из дебелих усана вире крупни, жути зуби; око црвена му подкадула лица била је ретка брада.

— Хеј Драгутине, — викну он чим Драгутин уђе са сином, — оди овамо... Од кад се не видесмо! — и он устаде тешко од стола и пође Драгутину платећи се

и поклецујући. Био је мало „ухваћен“. — А што си дошао? — Упита га и рукова се с њим. — Хоћеш да се проведеш, — рече и насмеја се, а мале му очи дођоше још светлије... Запара је овде... запара, — рече он обрнув се келнеру и показа му на прозор да га отвори. — Ви се не познајете! Ово је отац-Мирон, а ово Драгутин Симоновић, председник општине...

Седоше за сто и ућуташе.

— Лепо је овде живети! — отпоче први председник а црвено лице развуче му се на осмех. — Питај оца-Мирона како је овде живети... — Келнер, кéлнер, дај још литар онога белога!.. Што човек да не проживи како треба! Човек треба да живи... Пијмо, — рече и натегну чашу и попи је сву на искан. — Охо — хо... Ово је вино права мати божја!... Откуд је вино мати божја?... Вино је вино, — заврши он философски...

Драгутин поручи вечеру за себе и сина и рече колико тек да прекине ћутаће.

— Море, отац ми слаб! Ко зна хоће ли остати жив!...

— Отац ти слаб? Па стар је, брате, човек; мре му се... Данас он, сутра ми... хи, хи, хи!.. Можда се бојиш смрти? — и он искани пуну чашу, па је брзо спусти и погледа испод стола намрштено. — Пйс, пйс! — викну он љутито и сав поцрвене од љутине. Цорава мачка само одскочи. — Пйс, пйс! Избаците је, избаците је... Мачка се опет упути столу. Он устаде сав црвен, и једва крећући се пође мачки. Диже ногу да је гурне, али се поведе.

— Хоћеш ли, Стево, да спаваш? — упита Драгутин сина.

— Могу! — рече Стеван, па се опрости с оцем-Мироном и председником, и оде с оцем да спава...

Драгутин уведе сина у собу, па га остави, а он оде Чича-Митру.

Стева се свуче брзо и ускочи у кревет. Мала собарица, тршаве косе и вижљаста уђе у собу.

— Хоћете ли штогод, господине? — упита га и наже се над кревет мило се осмехнувши. Да ли сам донела воду?

— Јесте! — рече он и окрете се на другу страну. Кад она оде, би му криво што је није задржао.

Из каѳане чу се свирка: „Лепу Смиљу изведоше!..“ — Свирао је Мија Јагодинац. Уз свирку чуло се страсно и лумповско: — И! јӯ! јӯ! јӯ!..

Стеван је до неко доба слушао из кревета свирку и песму...

У неко доба учини му се да је свирка лаганија. Виде и Мију и његове свираче: на свима свадбене махраме. Собарица обучена као млада, а лепа као ретко која. Изводи је отац-Мирон. Кум је председник... Младожењу не види, али велики рузмарин на његовим грудма, весело очено лице и чича-Митар у свечаном руву као да му говорише: „Па то си ти!“... „Лепу Смиљу изведоше!“...

Заспао је.

(свршиће се)

Из „Пролетњих елегија“

III.

Над те опет судба у наш крај доведе
Ти потражи гробље. Ту у једном крају,
Где миришу дафне и ружице бледе,
Нађ' ћеш хумку моју. И на ведром мају
Неће блистат слова са мраморног камa:
Један крстић сломљен биће спомен цео
Оном што га млада скрива гробна тама, —
Што је целог жића тебе љубит хтео.
Далеко од дома и рођене груде
Спокојно ће сниват под сплетом од траве
Сиромашак што је био среће худе,
И кога су очи дубоке и плаве
Заносиле негда.

А ти, мило чедо,
Једног летњег дана сетиш ли се мене,
И туга замрачи твоје лице бледо,
Нек те спомен на ме гробу моме крене, —
И над хумком мирном коју сузу проли
За оним што мртав само тебе воли.

Зајечар, 1903.

Милутин Јовановић

Ваља

— Јасенка Андрејевић —

Ваља је седео и читао. Књига је била веома велика, упола мања од самог Ваље, са необично црним и крупним врстама и са сликама на свакој страни. Да би могао видети горње врсте, Ваља је морао пружати главу скоро преко целог стола, клечати на столици и пуначким кратким кажипрстом чувати свако слово, јер се врло лако губило међу другим сличним словима, па би требало пуно муке да се поново нађе. Захваљујући томе помагању, које издавачи још не задовољише, читање је одмицало прилично лагано, и не гледајући на несумњиву интересантност књиге. У њој се причало како је један веома снажан дечко, ког су звали Бова, хватао друге дечаке за ноге и за руке, а они се отимали. То је било страшно и смешно, за то се у тешком дисању Ваљину, којим је праћено његово путовање по књизи, проплачно израз пријатнога страха и очекивања да ће даље бити још занимљивије. Али Ваљи неочекивано прекидоше читање: уђе мати са још једном женом.

— Ево га! рече мати, којој очи беху црвене од суза, по свој прилици скорашњих, јер свој бели рубац вазда стезаше рукама.

— Ваљице, мили! — узвикну гошћа и, ухвативши га за главу, поче љубити његово лице и очи, снажно припијајући уз њих своје танке, тврде усне. Није га мазила као његова мама: мамини пољупци беху меки, као да се топе, а ова жена као да га је хтела исисати. Ваља је био незадовољан, што му прекидоше занимљиво читање, а није му била никако у вољи ни ова непозната жена, висока, са поштуњавим прстима на којима не беше ни једног прстена. Од ње је још ударао и некакав непријатан мирис: мешла и трулеж, док се од маме увек осећала свежина разних мириса. Најзад, ова жена пусти Ваљу и, док је он брисао своје уснице, гутала га је оним дубоким погледом којим се, рекли бисте, човек фотографује. Његов кратки носић, али већ са предзнацима тзв. орловског носа, његове густе, не дечје обрве над црним очима и сав његов изглед оштре збиље као да је на неког присетише, те се заплака. Није ни плакала као мати: лице јој се укочило, и само су сузе брзо текле једна за другом — није једна још ни потекла с очију а већ је друга навирала. А кад изненада, као што је и почела, престаде плакати, упита малишу:

— Ваља, познајеш ли ме?

— Не.

— Ја сам ти долазила и пре. Двапута сам ти долазила. Сећаш ли се?

Можда је долазила, можда је баш и двапута долазила, — али откуд ће Ваља то знати? А зар и није свеједно: да ли је долазила та непозната или није долазила? Она му својим питањима само прекида читање.

— Ја сам твоја мама, Ваља! — рече жена.

Врањски споменик
изгинулим борцима за ослобођење

Ваља изненађено потражи погледом своју маму, али ње већ не беше у соби.

— Зар има две маме? упита он. Ти лудо говориш!

Жена се насмеја, али се овај осмех не допаде Ваљи; видело се да њој није ни мало до смеха и да је тако урадила само да би га обманула. Неко време обоје ћуташе.

— Зар већ знаш да читаш? Па ти си прави философ!

Ч 162
УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 13119

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА ШЕСТА

1904

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
БЕОГРАД

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

САДРЖАЈ

НОВЕ ИСКРЕ ЗА ГОД. 1904.

Лепа књижевност

Стихови:

оригинални

Борски: Размишљање 5; Шетао је друмом 74; Теби коју не знам 229; Глед'о сам те 296; Земљи 297; Крај мене си 330.

Змај † Јован Јовановић: Пријатељство 162; Коприва 162.

Димитријевића, Јелена Ј.: Тајна душе 366.

Димитријевић, Л.: Наши састанци (вијенац сонета) 325.

Dis: Како ми је... 138; Песма без имена 200; Прича 200; Пијанство 233.

Ђикић, Осман А.: Бре ђаволе коно море!.. 41.

Ђукић, Душан С.: Опроштај 91.

Јелић, М.: Њен сонет 38; Полетеће јата... 102; У прту твоме 368.

Јовановић, Милутин: Из „Пролетњих Елегија" 8; * * * 107; Над једним гробом 240; Моја љубав 308.

Јов. Мил. П.: * * * 324.

Малетић, Ђорђе: Духу великог Карађорђа 258.

Малушев, Душан: Сећаш ли се, душо... 171; У лето 332.

Марјановић, Н.: Балада 175; Калемегданска балада 355.

Николић, Рихард: Приморкиње (I—II) 299.

Његош, П. П.: Сабљи бесмртнога вожда Карађорђа 263.

Одавић, Р. Ј.: „Мртвачки сат" 44; Прометеј (из збирке „Фантоми") 84; Глад (из збирке „Фантоми") 104; Славуј 196.

П.: Змају 166.

П. М.: * * * 42; Лане си ми 206; Пред пучином 360.

Павловић, Ст. К.: Зашто певам? 20.

Пандуровић, Сима: Са својима 133; Тамница 202.

Ракић, М. М.: Роса пада... 141.

Сокољанин: Памћење 15; На Велику Суботу 71; Сестра Војводе Катића 168; Под прозором 364.

Стојковић, Ср Ј.: Лазарица или бој на Косову (Песма друга: Бранковић се жени ћерком цара Лазара; Његов долазак у Крушевац, Песма трећа: Лов Цара Лазара. Милош Обилић и Змај од Јастренца. Милош постаје војводом. Песма четарта: Милош Обилић и Вукосава, кћи кнеза Лазара. Милош умирује Браничево и Кучево. Милошева женидба) 20, 46, 77.

Суботић, Јован: Спомени (уломак) 268.

Ускоковић, М. М.: ? 294.

Ћоровић, Влад.: Од севдаха... 245.

Хаџић, Јован: Натпис на образ Карађорђа 264.

Шобајић, Симо: Црквица 238.

прьвадени

Одавић, Р. Ј.: Амајлије (из туђег низа) XXXI—CXXX 23, 55, 92, 119, 154, 179, 210, 245, 317, 346; Утопљено звоно. Драмска бајка у пет чинова. Написао Герхат Хауптман 109, 150, 180, 212, 248, 311, 336.

Р.: Не рађај ме (Љубен Каравелов) 366.

С.: Тропар (Јован Дамаскин) 86.

Ћирковић, М. П.: Њој (Georg Busse Palma) 52.

Проза:

оригинална

Божовић, Гр.: На Косову (из путничке бележнице) 238; Дели-пов Павле 300; На подножју 331.

Брђ. Бор.: Богојављенске жеље 364.

Димитријевић, Мил. Р.: Никад (драма у једном чину) 368.

Илићева, Даница Б.: Изгубљени лек 92.

К. С.: Нова слушкиња (слика из Београдског живота) 193.

Матавуљ, Симо: Кандидат 129.

Миленковић, Таса Ј.: У позоришту 357.

Микић, Милан: Тореадор (из књиге „Улични Певачи") 87.

Н-ћева, Ст. С.: Један борац 246.

Поповић, Зарија: Баба Гаја, слика из Старе Србије 1, 33, 65.

П. М.: Батал-Џамија 274.

Самарџијић, Стев. И.: Без мајке (Божићна слика) 353.

Сремац, Ст.: „Пера Дружески", слика из нашег друштвеног живота 71, 104, 134, 168.

Сретеновић, Мих.: Деда-Жиаков мегдан, истинит догађај из Првог Устанка 260.

Станимировић, Влад. Д.: Враћам ти се драга 246; Ти 247; Твоје име 247; Дубоко у ноћ 317; Једној пријатељици 317; Сећам те се 372; На киши 373.

—ски: Отаџбина (у спомен стогодишњице) 275.

Тодорић, С. Д.: Чича-Митина смрт, слика 5, 38; Танасије Стевановић, слика 166; У огледалу, приповетка 295.

Ускоковић, М. М.: Развалине 246; En plein air 317; Госпођици Н. 372.

Ћирковић, Милош П.: Трубач Лука (из „Прича једног редова") 225; Прича без наслова, 289.

Ћоровић, Свет.: На сиjелу 321.

преведена

Амфитеатров, А.: Вавај. С руског превео — К. 201.

Андрејев, Леонид: Вања. С руског превео Р. 8; Зид. С руског превео О. 80; Лаж. С руског превео Р. 174.

Андрејчин, Ив. Ст.: Љубав је слатка мука. Са бугарског превео Вучитрнац 370.

Аноним: Камен. С немачког превела А. 24.

Балог, И.: Црни Ђорђе у Пешти. С мађарског превео Ђ. Поповић 265.

Baudelaire Ch.: Опијајте се! С француског превела А. 347.

Блументал, Оскар: Пробни камен. С немачког превео С. М. Грбић 372.

Бусе, К.: Састанак. Превео Душ. Д. Петковић 145.

Горки, М.: Песма о соколу. С руског превео А. К. 327; Прича о добром ђаволу. С руског превео У. 360.

Грильпарцер, Франц: Анђелова љубав. С немачког превео С. Д. Мијалковић 246.

Де Нион, Франсоа: Сни. С француског превео В.

Жеромски: Аријан се свети. С пољског превела Ружа Д-ра А. Виноера 230, 503.

Јакобовски, Лудвик: „О—о!“ С немачког превео М. С. Ј. 24.

Људмила: Бујо, пајо! С руског превела М. 210.

Миладиновића, Милета: Memento. С немачког превео М. Н. 335.

Мултатули: Са висине. С немачког превео П. 120; Импресарио. С немачког превео П. 120.

Omptedа, Georg Freiherr von: Одрпанџије. С немачког превео Ч. 240; Сад је срећан! С немачког превео Ч. 371.

Ремер, Павле: Неронија. С немачког превела А. 56; Слепо девојче. С немачког превела А. 92; Милоска Венера. С немачког превела А. 92; Молитва. С немачког превео С. 155.

Ренар, Жил: Лабуд. С француског превео Р. 179.

Сјенкјевић, Хенрик: Лотосов цвет. Индијска легенда. Превео Милан Л. Поповић 55.

Тургењев, И. С.: Преселница (из збирке „Успомене из књижевности и живота“). С руског превео Р. 117.

Франс, Анатол: Исповест једног скептичара. С француског превео С. 211.

Фрej, Адолф: Поправак у завичај. С немачког превео С. Д. М. 347.

Хамсун, Кнут: Робље љубави. Превео ℓ 41.

Чехов, А.: На гробљу. С руског превео П. М. Протић 45.

Расправе, чланци, научна грађа

Божовић, Гр.: Леонид Андрејев. Књижевна слика. 15, 49.

Вукићевић, проф. М.: О имену Цинцинкапетана и о његовој смрти 263; Карађорђева писма I—III 269.

Д.: Борба за ослобођење (1804—1815) и наша лепа књижевност 279.

Ђорђевић, Д-р Тих. Р.: Бандини поклони (Карађорђеви бојаџитаџи. Делиград. Јован Курсула, Пазванџија) 70.

Иванковић, Илија: Нове збирке српских приповедака 314, 343.

Јовановић, Алекса М.: Кочина Крајина 115.

Лазаревић, Д-р Рад. М.: Време и животиње 148; Утицај времена на живот животиња, 203; Бумбари и Јоље 367.

Мил. А. Драг.: Никола Паганини 87.

Михаиловић, проф. Јеленко М.: Нолирова светлост 141, 175, 206.

Одавић, П. Ј.: Наша литература критика 241; Братском састанку о Крушевцу и Стогодишњици 957.

П., Д-р: За женски свет 108.

Пандуровић, Сима: Змај 162, 196.

Перушић, проф. Радко: Књижевноуметничке новине и прилози у Словенаца 253, 308, 332.

Поповић, Д-р Вој. С.: Л. Н. Толстој о прогресу и науци 52, 84

С.: Г-ђа Савка Д-ра Ј. Суботића 297.

С.: Карађорђе у својим писмима 273.

Х.: Библиографија о Устанку 287.

Чин крунисања Њ. В. Краља Србије Петра I 266.

Ч. М.: Свечана представа у Краљ. Срп. Нар. Позоришту 277.

Наша писма:

Из Солуна: Прослава Св. Саве у Солуну, од Ноно 27.

Из Прага, од Петра Коњовића 373.

Уз наше слике:

27, 57, 93, 121, 155, 187, 219, 251, 280, 318, 347, 375.

Хроника

Наука:

Једна лепа старина, од Ст. М. Дин. 28.

† Херберт Спенсер, од Ј. М. 29.

Радијум, његово развиће и његова будућност, од М. Кирија. Превео В. 121.

Најсунља земља на свету 157.

Тетови старих Римљана 157.

Некоје исправке у речнику Вукову, од Јована Драгашевића 187, 220.

Пантер 1804. године 281.

Свечана седница конгреса лекарско-природњачког 283.

Душевни живот новорођенчета, од П. М. Илића 348; Подражавање (угледање, имитација) 377.

Књижевност:

Писмо г. Ср. Ј. Стојковића о другом издању „Лазарице“ 30.

Кнут Хамсун, од ℓ 61.

На спавање (Zapfenstreich), драма од Фрица Адама Бајерлајна. Реферат М. Н. Ћирковића 123.

Младост, слика из сеоског живота, с певањем, написао Милорад М. Петровић. Од Бор. П. 189.

Историјски годишњак, сезона 1903 до 1904. Реферат Р. Ј. Одавића 351.

Некролог:

† Јован Јовановић Змај 161.

† Антун Фабрис 320.

Разно:

31, 62, 94, 126, 158, 191, 223, 253, 284, 319, 351, 378.

Библиографија:

32, 63, 95, 127, 159, 192, 224, 255, 287, 320, 352, 379.

Слике

Срећна Мати (сликала Софија Копер), 3

На умору (вајао Ј. Гранихут), 7

Српски споменик капитулин бомбардиција за ослобођење (вајао С. Роксандић) 9

Арбанаска играчица (сликао П. Јовановић), 11

Слатка самоћа (сликао Т. Прелинд), 13

Леонид Андрејев, 15

Чаршија у Пријеполју, 17

Српска основна школа у Пријеполју, 19

С. Роксандић, вкад. вајар, 21

Баба и унуче (сликао Б. Е. Мурилло), 35

Из Сићевачке клисуре, 37
Помамна упрега (сликао Вјеруш Коваљски), 39
Споменик † Љ. П. Ненадовићу, 43
Јаничар (сликао Г. Боно), 47
У ратној служби, 51
У пешачкој борби, 51
Опсадни топови, 51
Тврђава у Пироту, 53
Севастијан, митрополит Скопски и Егзарх Горње Мизије, 67
Продавачица (сликао Т. Рали), 69
Мржња (сликао П. Вучетић), 73
На путу, 75
Римски гроб, 81
Развалине града Јеринина код села Цурева, 83
Николо Паганини, 87
Манастир Буково, 89
Партија из Дортмунда (сликао К. Ферстер), 99
Слепи миш (сликао Фердо Весел), 101
Благовештење (сликао Гвидо Рени) 103
Из Љубљанске околине (сликао Срећко Маголић), 105
А душу ће твоју мач пробости (сликао Х. Каулбах), 111
Рударска истраживања у Србији, 115
И. С. Тургењев, 117
Испирање злата, 119
Јован Драгашевић, књижевник, 129
Архангел Михаило (сликао Гвидо Рени), 131
Манастир Високи Дечани, 135
Кнез Арсен Карађорђевић, 137
Портрет г-ђце Х. (сликао П. Вучетић), 443
Српска погранична стража, 145
Стогодишњи помен пок. Сими Игуманову, 149
Д-р Јован Јовановић † Змај, 162
Скица за Тополску цркву (нацрт Н. Несторовића), 163
Ковчег † Змаја, 165
Долазак Београђана, 167
Погреб † Змаја: На путу ка цркви, 169
Са погреба † Змаја: На путу ка гробљу, 173
Змајевац, 177
Кућа у Новом Саду у којој се родио † Змај, 179
Двориште у Змајевцу, 181
Зима у зими (сликао Фрањо Тратник), 183
Последице рата (сликао Рубенс), 195
Дечји одбор за помоћ пострадалима у Старој Србији и Маћедонији, 197
Свечана дворница Матице Српске, 199
Олтар Краљевске Базилике у Бару, 203
Маћедонски збег, 205
Српски конзулат у Приштини, 207
Главна улица у Приштини, 209
Конак у Приштини, 211
Хапсана и хапсеници у Приштини, 213
Стара сахат-кула у Приштини, 215
Гази-Местан, 217
Прво сејање (сликао Л. Стахјевич), 227
Моја љубав (сликао Ф. Енгел), 231
Мачкица (сликала † М. Анђелковићева), 235
Патријархов престо, 237
Богословски Семинар у Ср. Карловцима, 239
Српски народно-црквени сабор, 241
Развалине цркве Св. Јована, 243
Чешљање сељанке са Косова, 247
Чешљање варошанке са Косова, 249
Знаци Краљевскога Достојанства, 259
Место код Орашца на ком је уговорен устанак (фотографски снимио Ж. Марковић), 261
Карађорђев топ од кога је направљена круна, 265
Прва Карађорђева Застава (фотографски снимио М. Јовановић), 267
Карађорђев огртач, 271
Карађорђево оружје, 271
Долазак пред цркву (фотографски снимио Д-р М. Николић), 273
Крунисање Њ. В. Краља Петра I (фотограф. снимио Д-р М. Николић), 275
Излазак из цркве (фотограф. снимио Д-р М. Николић, 277
Одлазак у двор после крунисања (фотограф. снимио М. Јовановић), 278
Њ. В. Кнегиња Милица и Њ. В. Кнегињица Јелена (фотограф. снимио М. Јовановић, 279
Гуслар (сликао П. Јовановић), 291
Ускрс (сликао У. Предић), 293
Незаконита Мати (вајао Св. Перуци), 295
Г-ђа Савка Суботићка, 297
Први оглед (сликао И. Мрквичка), 301
Професор Ажбе у свом атељеу, 303
Св. Доминик (вајао Р. Франгеш), 305
Смрт је љубав, смрт је живот! (вајао Св. Перуци), 307
Богородица (сликао Ст. Иванов), 309
Природњак (вајао Св. Перуци), 311
Прстеновање Св. Катарине (сликао Ц. Медовић), 313
Моја породица (сликао Н. Михаилов), 315
Апотеоза Вуку Стеф. Караџићу (сликао П. Јовановић), 323
Мехмед Соколовић, велики везир, 325
Крштење Ђорђа Пођебрадског (сликао Вацлав Черни), 329—329
Српски централни Кредитни Завод у Новом Саду, 331
Развалине града Цељских грофова, 333
Српска Матица, 335
Арнаутска свадба, 337
Српкиње са Косова, 339
Јосип Јурчић, 341
Качаничка клисура, 343
Питомци Војне Академије на Бањичком Брду, 355; У логору на Бањици, 355
Свађа око рибе, 357
Д-р Фрањо Преширен, 359
Гроб Цара Мурата, 361
Бачије у Крушевачкој Жупи, 363
Самодрежа, 365
Кула Војновића, 367
Качаник, 369
Мусина Текија, 371

Ваља је ћутао.

— А шта то читаш?

— О Бови Краљевићу, — одговори Ваља озбиљно, достојанствено и са очигледним поштовањем према великој књизи.

— Ах, то је, мора бити, врло занимљиво! Причај ми, молим те! — осмехнувши се потражи жена.

И опет нешто неприродно и лажно зазвекта у том гласу, који је силом хтео да буде мек и округао као мамин глас, али остаде рапав и оштар. Ова лажност опажала се и у покретима жениним: помаче се на столици, па чак и врат испружи, као да се спремала за дуго и пажљиво слушање; а кад Ваља без икакве воље отпоче причање, она се сва прикупи и потамне као тајни фењер кад му изненада затворе заклопац. Ваља је у том осетио увреду и према себи и према Бови, али хотећи да остане учтив, исприча саршетак надвоје натроје, па додаде:

— Готово.

— Збогом, голубе мој, драги мој! рече ова туђа жена и опет се упи усницама у Ваљино лице. — Опет ћу ти скоро доћи! Волиш ли да ти дођем?

— Да, дођи, молим — учтиво замоли Ваља, па, да би само што пре отишла, додаде: врло ћу волети!

Гошћа отиде, али тек што Ваља могаде наћи реч на којој је стао, — уђе мати, погледа га, па и сама поче плакати. Што је она жена плакала, може се још и разумети: јамачно жали што је онако непријатна и досадна, — али зашто мати плаче?

— Не знаш, — замишљено поче Ваља: како ми је досадна та жена! Каже, да је она моја мама. Зар може дете да има две маме?

— Не, чедо, не може! Али она истину каже: она је твоја мама.

— А ти?

— Ја сам твоја тета.

Ово је било неочекивано откриће, али је Ваља био према њему сасвим равнодушан: тета, па добро: тета — зар то није свеједно? За њега реч није имала оно значење које има за одрасле. Али мама то није разумела, па му поче објашњавати, откуда то да му је она била мама а сад постала тета. Давно, давно, док је Ваља још био мали, малецан...

— Колико мали? Оволико? Ваља подиже руку за четврт аршина више стола.

— Не, мањи.

— Као цица-маца? радосно се зачуди Ваља. Уста му полуотворена а обрве у вис подигнуте. Лично је на бело маче што му га недавно поклонише, а које беше тако мало да је са све четири шапице могло стати у тањирић.

— Да.

Ваља се радосно насмеја, али се брзо трже и поврати свој обични оштри изглед и примети, као човек који се сећа грехова своје младости:

— Ала сам био смешан!

И тако дакле, кад је био мали-малецан и смешан, као маче, донела га је ова жена и, као свако маче, поклонила заувек. А сад, кад је одрастао и постао паметан, хоће да га узме.

— Хоћеш ли да идеш с њом? упита пређашња мама и порумене од радости, кад јој Ваља одговори одлучно и сурово:

— Не. Она ми се не допада! — и опет се окрете својој књизи.

Ваља је мислио да је цео догађај већ исцрпен, али се преварио. Она чудна жена, са лицем без израза од живота (као да су из њега сву кри испили), која дође незнано откуд и која без трага оде, узнемирила је сву кућу и испунила је потмулим страхом. Тета-мама често је плакала и распитивала Ваљу: хоће ли је оставити; теча-тата вазда је мрмљао и гладио своју ћелу, од чега су се беле власи око ње подизале и кострешиле, а кад мама не би била у соби, такође је питао Ваљу: хоће ли отићи оној жени? Једном с вечери, кад је Ваља већ лежао у постељи, али још био будан, теча и тета разговараху се о њему и о оној жени. Теча је говорио љутитим басом, од кога су неприметно дрхтали кристали на лустеру и светлуцали час плавим час руменим сјајем.

— Ти, Настасија Филиповна, говориш глупости! Ми немамо права да јој дете дамо, немамо њега ради. Још се не зна од чега и како живи та жена од оног времена када је напусти онај... но, до ђавола, ти већ знаш о ком говорим. Нека ми главу секу, ако дете не пропадне код ње.

— Она га воли, Гришо.

— А зар га ми не волимо? Како то говориш, Настасија Филиповна? Изгледа као да би ти сама хтела да се раставиш од детета.

— Не греши душе, Гришо!

— Но, но, ето већ се наљутила. Развисли о том питању хладно, не буди пргава. Ма каква кукавица, вртирепићка, нарађа дечице на их другом подметне. А после изволите: дајте ми дете, љубавник ме је напустио па ми је сада досадно. Немам новаца за концерте и позоришта, дајте ми бар играчку. Не, не, госпођо, још ћемо ми разговарати о том.

— Ти си, Гришо, неправедан према њој. Ти знаш да је она болесна, сама...

— Тако ми Бога, Настасија Филиповна, ти би и свеца извела из стрпљења. Зар дете заборављаш? Теби је свеједно, да ли ће од њега бити поштен човек или пропалица? А ја дајем да ми главу секу, ако од њега не постане пропалица, рђа, лопов и ... пропалица!

— Гришо!

— Преклињем те Христом Богом: не љути ме! И откуд у тебе та ђаволска особина да се испречаваш? „Она је са-а-ма!" а зар ми нисмо сами? Ти си жена без срца, Настасија Филиповна, и мене је сам ђаво натуткао да се тобом оженим! Требало је да ти ђелат буде муж!

Жена без срца заплака се и муж је замоли за опроштај, објаснивши да само праве будале ногу обраћати пажњу на речи таквога магарца као што је он. Она се мало примири и упита:

— А шта каже Талонски?

Григорије Аристарховић поново плану:

— По чему ти то мислиш да је он паметан човек? Вели, све ће бити онако како суд реши... Бога ми, мудра глава! Као да ми нисмо знали да ће све бити онако како суд реши... А шта би друго и знао: полајао, полајао — па онда хајд у страну. Кад бих се нешто ја слушао...

Ту Настасија Филиповна затвори врата од трапезарије, те Ваља не дослуша крај разговора. Али је још дуго

П. Јовановић — Арбанаска играчица

лежао отворених очију и старао се да разуме: каква је то жена што хоће да га узме и упропасти.

Сутра дан, већ од рана јутра, чекао је тетино питање: Хоће ли вами? Али га тета не упита о том. Није га ни теча питао. Место тога, обоје су тако посматрали Ваљу, као да је болан преболан и као да му нема лека. Мазили су га и доносили му велике књиге са обојеним сликама. Она жена није више долазила, али је Ваљи изгледала као да се шуња око врата, па чим он пређе праг — ухватиће га и однети у неку црну, страшну даљину где је пуно, пуно злих чудовишта, којима натра избија из уста. Увече, када би Григорије Аристарховић радио у свом кабинету, а Настасија Филиповна везла што или бацала пасијанс, — Ваља је читао своје књиге у којима редови као да су бивали све чешћи и мањи. У соби је било необично тихо, и само што зашуште листови над се преврћу и што се покаткад чује дубоки кашаљ течни и удари куглица на рачунаљки. Лампа са плавим прекривачем бацала је јасну светлост по шареном кадивеном покривачу на столу, али углови високе собе беху пуни тихог, тајанственог мрака. У њима беше велико цвеће са чудним листовима и корењем, што је изашло из земље и личило на љуту гужву змија; за дивно чудо, као да се у њему доиста ницало нешто велико, тамно... Ваља је читао. Испред његових раширених очију промицаху неки и страшни и лени и тужни ликови, који изазиваху и љубав и жаљење, али страх више од свега. Ваља је жалио бедну русаљку која је онако волела лепога Краљевића, да је њега ради жртвовала и сестре и дубоки, тихи океан; а Краљевић није ни слутио о тој љубави, јер је русаљка била нема, те се ожени веселом принцесом; а на дан свечаности, кад је на броду свирала музика а прозори његови били осветљени, баци се русаљчица у мрачне вале да умре. Јадна, мила русаљка, онако мирна, сетна и скромна! Али више од свега јављаху се Ваљи али, ужасни, чудовишни људи. По тамној ноћи лете некуд својим бодљикавим крилима, а ваздух звижди више њихових глава; очи им горе као румено угљевље. А тамо даље окружују их друга, иста таква чудовишта, те се догађа нешто тајанствено и страшно. Смех, оштар као нож; дуги, жалбени вапаји; вијугаво летоње, као слепих мишева; чудно, дивљачко играње при пресном сјају од бакаља, што своје

извијене огњене језике умотавају црвеним облацима дима; људска крв и мртве беле главе са црним брадама... Све то беху појаве неке загонетне и безумно зле силе која жели да човека сможди, све то беху гневни и тајанствени привиди. Било их је пуно у ваздуху, те се сакривају у цвећу, шапућу о нечем и пружају коштаним прстима на Ваљу; посматрају га из врáтā мрачне собе, кикоћу се и чекају кад ће лећи, да се нечујно ускомешају више његове главе; гледају га кроз мрачне прозоре из врта и тужно плачу заједно са ветром.

И све то зло и то страшно узимало је на себе лик оне жене што је долазила по Ваљу. Много је људи долазило у кућу Григорија Аристарховића и одлазило, па се Ваља не сећа њихових лица, али ово лице дубоко се урезало у његову сећању. Било је дугачко, мршаво, жуто као у мртваца, осмехивало се лукавим, претворним смехом, од ког су се извлачиле две дубоке боре поред усана. Чим та жена узме Ваљу, — Ваља ће умрети!

— Знаш, рече једном Ваља својој тети, подижући се од књиге: знаш, — понови он својом обичном разложношћу и погледом што га не скида с очију оног с ким говори: ја ћу те опет звати мама а не тета. То је лудо што ти кажеш да је та жена — мама. Ти си мама а она није.

— Откуд? сијну Настасија Филиповна као девојка кад је похвале. Али заједно с радошћу осећао се у њезину гласу и страх за Ваљу. Постао је тако чудан, страшив; бојао се да сам спава као пређе; ноћу је бунцао и плакао.

— Тако. Ја то не знам да испричам. Боље питај тату. И он је тата а не теча! — одлучно одговори малиша.

— Не, Ваљице, то је истина: она је твоја мама.

Ваља се размисли на одговори тоном Григорија Аристарховића:

— Чудим се, откуд у тебе та ђаволска особина да се испречаваш!

Настасија Филиповна удари у смех, али, кад леже спавати, дуго је разговарала са мужем који је бобоњао као турски бубањ, псовао брбљивце и кукавице, а после, заједно са женом, отишао да види како Ваља спава. Дуго су и ћутећи посматрали лице заспалог малише. Пламен од свеће трептао је у уздрхталој руци Григорија Аристарховића, те је давао фантастичан, мртвачки израз детињем лицу, белом као онај подглавник на ком се одмарало. Изгледало је као да их из оних дубоких, тамним дупља под обрвама посматрају црне очи, праве и оштре, као да траже одговора и прете несрећом и незнаним злом, а усне се крйве у чудан, ироничан осмех. Баш као да се на ову детињу главу спустио озрцај оних злих и тајанствених, чудовишних привида који се беху нечујно ускомешали око ње.

— Ваља! — преплашено шану Настасија Филиповна.

Малиша дубоко уздахну, али се не покрете, као да беше окован сном смрти.

— Ваља! Ваља! — придружи се гласу Настасије Филиповне и уздрхтали глас мужа.

Ваља отвори очи, осенчене густим трепавицама, затрепта од светлости и скочи на колена, блед и преплашен. Његове голе, мршаве ручице саставише се, као драгоцена огрлица, око лепог и пуног врата Настасије Филиповне; завлачећи главу у њезине груди, жмурећи што је јаче могао, као да се плашио да ће му се, и преко његове воље, саме оче отворити, — шаптао је:

— Бојим се, мама, бојим се! Не иди!

То је била рђава ноћ. Када је Ваља заспао, ухвати Григорија Аристарховића асматичан напад. Тешко је дисао, а гојазне, беле груди дрхтаво су се подизале и спуштале под леденим компресама. Тек се пред зору смирио, те измучена Настасија Филиповна заспа с мишљу да јој муж неће преживети растанак са дететом.

После породичног савета, на ком је било решено да Ваља чита што мање а да се чешће састаје са другом децом, почеше му доводити малише и девојчице. Али Ваља већ од првог састанка омрзну ову глупу децу, немирну, букачку и неучтиву. Ломљаху му цвеће, цепаху књиге, скакаху по столицама и дераху се као мајмунчићи кад их пусте из кавеза; а он, озбиљан и замишљен, гледао их је са непријатним чуђењем, одлазио Настасији Филиповној и говорио:

— Како су досадни! Ја ћу код тебе да седим.

Увече је поново читао, а када је Григорије Аристарховић, љутећи се на те глупости што не даду деци да се приберу, љубазно покушавао да му узме књигу, — Ваља је ћутећи, али одлучно, одбијао и привлачно је к себи. Импровизовани педагог збуњено је одступао и срдито пребацивао жени:

— И то се зове васпитање! Не, Настасија Филиповна, ја видим, теби више личи да се с мачићима носиш него ли да децу васпитаваш. Распустила си га, да му не могу ни књигу узети из руку. Не вреди ни говорити, како си красна васпитачица!

Једном изјутра, док је Ваља с Настасијом Филиповном доручковао, упаде у трпезарију Григорије Аристарховић. Шешир му пао на затиљак, лице ознојено; још с врата повика радосно:

— Одбио! Суд је одбио!

Бриљанти у ушима Настасије Филиповне засијаше, а ножић звекну о тањир.

— Је ли истина? — упита га загушено.

Григорије Аристарховић уозбиљи лице, да би се видело како, доиста, истину говори, али брзо заборави своју намеру, те му се све лице покри мрежицом веселих борица. Затим се поново присети, да му не достаје озбиљности са којом се саопштавају тако крупне новости, те се намршти, примаче к столу столицу, метну на њу шешир, али видећи да на њу не може сести, узеде другу столицу. Седнувши, озбиљно погледа Настасију Филиповну, затим Ваљу, подмигну Ваљи на жену, и тек после овог званичног увода отпоче:

— Ја сам увек говорио да је Талонски паметан човек, који се не да за нос вући. Не, Настасија Филиповна, нећеш га вући, боље је да га на миру оставиш.

— Дакле, истина је?

— Ти увек сумњаш. Решено је: одбити Акимову од тражења. Дивота, братац! окрете се он Ваљи и додаде званичним тоном, ударајући гласом на *у*: И осудити је на плаћање судских трошкова.

— Неће ме узети она жена?

— Ако јој не треба, братац! Их, заборавих: донео сам ти књига!

Григорије Аристарховић отрча у предсобље, али га задржа узвик Настасије Филиповне. Ваљи у несвестици клону побледела глава на наслон од столице. —

Наступило срећно доба. Као да је оздравио тешки болесник који је био негде у овом дому, те сви почеше дисати лакше и слободније. Ваља прекиде своје везе са привидима, и када му долазише мајмунчићи, он је од свих највише измишљао. Али и у најфантастичније игре он је уносио своју обичну озбиљност и разложност, и када би играли Индијанаца, није могао а да се скоро до нагости не свуче и не измаже бојама од главе до пете. Григорије Аристарховић, позван у игру, одазвао се и суделовао у њој према силама својим. У улози медведа показао је само посредну подобност, али је зато имао велики и потпуно заслужени успех у улози индијскога слона. А када је Ваља, ћутљив и строг, као син богиње Кале седео на очевим плећима и ударао га маљићем у црвенкасту ћелу, — доиста је лично на каквог источног кнежевића који деспотски царује и над људима и над животињама.

Талонски је покушавао нагласити Григорију Аристарховићу о вишем суду, који се може не сложити са пресудом првостепеног суда, али овај није могао разумети: како могу три судије да се не сложе са оним што су решиле исте такве три судије, а закони су исти и код једних и код других. А кад је адвокат почео наваљивати, поче се Григорије Аристарховић љутити и наводити самог Талонског као несумњиви доказ.

— Ви ћете дакле и вишем суду? Онда не разумем, за што само трошити речи. Настасија Филиповна, уразумеј га бар ти.

Талонски се осмехивао, а Настасија Филиповна благо му пребациваше за његове неоправдане сумње. Покаткад су говорили и о оној жени, која треба да плати судске трошкове, и сваког јој пута додаваху епитет „јадна“. Од времена кад је изгубила право да узме Ваљу, изгубила је у његовим очима ореол тајанственог страха, који се као магла свијаше око ње и нагрђиваше црте мртвог јој лица, — те Ваља поче мислити о њој као и о другим људима. Често је слушао како се говори: да је она несрећна, али није могао разумети — за што? Тако то бледо лице, из ког су испили сву крв, постаде обичније, природније, ближе. „Јадна жена“, како је називаху, поче га занимати, па, сећајући се других јадних жена, о којима је читао, појави му се осећај жаљења и стидљиве нежности. Изгледало му је да она, без икакве сумње, станује у некој мрачној соби, где стрепи и плаче, само плаче као што је и онда плакала. Узалуд јој је онда онако рђаво причао о Бови Краљевићу.

...Показало се да се три судије не морају сложити с оним што су решила друга тројица: виши суд поништио

Т. Иркланд — Слатка самоћа

је решење првостепеног суда и дете је било досуђено матери по крви. Сенат је одбио касацијону жалбу...

Кад она жена дође да узме Ваљу, Григорија Аристарховића не беше дома; био је код Талонског и тако је лежао у његовој соби за спавање да се из белог мора

постељног рубља видела само његова црвенкаста ћела. Настасија Филиповна не изиде из своје собе, јер је из ње собарица извела Ваљу већ обученог за пут. На њему беше крзнен огртачић и високе каљаче, због којих је тешко покретао ноге. Испод овчје шубарице гледало је бледо лице правим и озбиљним погледом. Под мишком му беше књига у којој се причало о јадној русаљки.

Висока, коштана жена привлачила је његово лице свом сукненом, позајмљеном огртачу и јецаше у плачу.

— Како си израстао, Ваљице. Не могу да те познам, — покуша да се нашали; али Ваља ћутећи исправи нахерену шубарицу и, преко свог обичаја, не погледа у очи оној која ће му од сада бити мати, већ је погледа у уста. Била су велика, али са лепим ситним зубима; две боре беху где и пре, кад их је оно видео, само нешто дубље.

— Ти се не љутиш на мене? упита мати, али јој Ваља, не одговарајући на питање, рече:

— Хајде́мо!

— Ваљице! чу се тужни узвик из собе Настасије Филиповне. Она се појави на прагу с очима поднадулим од плача, полете према детету, паде на колена и обамре, спустивши главу на његово раме, — само што бриљанти у њеним ушима дрхтаху и преливаху се.

— Хајдемо, Ваља! — сурово рече висока жена хватајући га за руку. — Нама нема места међу људима који су твоју матер стављали и на такве пробе... такве пробе!

У њезину сухом гласу звучала је мржња и дође јој да ногом удари ову жену што клечи.

— Ах, бездушници! Да отму једино дете! изговори озлојеђеним шапатом и трже Ваљу за руку: Хајд'мо! Не буди као твој отац који ме је напустио!

— Чу-вај-те га! — изјеца Настасија Филиповна.

Најмљене сонице лако удараху по саонику и нечујно носише Ваљу из мирног дома са његовим чудним цвећем, тајанственим светом ка́жа̄, безбрижним и као море дубоким и тамним прозором, у чија стакла нежно удараху гране са дрве́та̄. Дом се убрзо изгуби у маси других домова што личаху једни на друге као слова, и заувек се изгуби из Ваљиних очију. Чинило му се, да плове по реци, чије су обале две светле врсте сјајних фењера, тако блиских једних другима као ђинђуве на врвци, али кад се примакоше ближе, ђинђуве се растурише, те између њих се појавише мрачне празнине, које се далеко тамо иза леђа опет спајаху у густи ђердан. И Ваљи се учини као да вазда стоје на једном месту, и све му се учини као ка́жа: и он и висока жена, која га коштуњавом руком привлачи к себи, и све око њега.

Прозебе му рука којом је држао књигу, али не хтеде замолити матер да му је узме.

У собичку, где доведоше Ваљу, било је прљаво и топло. У углу, према великој постељи, стајала је постељица са засторима, у каквој Ваља већ одавно није спавао.

— Озебао си!.. Причекај, сад ћемо пити чај. Гле само, како су му црвене руке! — Ето, сад си код маме. Волиш ли? — питала је мати са сталним изразом изнуђеног, непријатног осмеха бедног човека ког су целог века батинама гонили да се смеје.

Ваља, бојећи се своје искрености, одговори неодлучно:

— Не!

— Не? А ја сам ти и играчака купила. Ено их на прозору, види.

Ваља приђе прозору и стаде разгледати играчке. То су били жалосни коњичци од хартије, са правим, дебелим ногама, пијерот са црвеном капом и носатим, глупо осмехнутим лицем, и танки, оловни војници, са по једном подигнутом ногом. Ваља већ одавно није био жељан играчака а није их ни волео, али то из пажње не хтеде показати матери.

— Да, лепе играчке.

Али она опази поглед, што га је Ваља бацио на прозор, и рече смешећи се исто онако непријатно и извештачено:

— Нисам, душо, знала да их не волиш. Ја сам их већ одавно купила.

Ваља је ћутао, не знајући шта да одговори.

— Ја сам сама, Ваљице, сама у свему свету, па никог немам да се посаветујем. Мислила сам, да ће ти се допасти.

Ваља је ћутао. У један мах развуче се лице женино, а сузе брзо, брзо потекоше једна за другом, и, као да изгуби земљу под собом, сруши се на постељу, која тужна зацврча под теретом њезина тела. Испод сукње указа се нога у широкој обући са избледелим федерима и другим потегама. Стежући једном руком груди а другом држећи се за слепоочнице, гледала је ова жена некуд кроза зид својим бледим, усахлим очима, и шаптала:

— Не допадају се!.. Не допадају се!...

Ваља одлучно приђе постељи, положи своју румену ручицу на велику, коштану главу материну и рече пун оне озбиљне разборитости, којом се одликовао сваки говор овог детета:

— Не плачи, мама! Ја ћу те пуно волети! Ја не волим играчке, али ћу те пуно волети! Ако хочеш, читаћу ти причу о јадној русаљки!

С руског превео Р.

Памћење

Природина књига дивна,
Пуна миља, пуна чара,
Преда мном се свако вече
Сама шири и отвара.

И ја из ње читам небо,
Месец, звезде, мир жељени;
Читам тајни живот онај
У безмерој насељени.

И тако се све до зоре
Са чудесном књигом бавим;
А кад живот из сна пене —
Ја све опет заборављам!

Соколањин

Леонид Андрејев

— књижевна слика —

I.

Роман и уметничка приповетка у руској књижевности воде свој прави почетак од Гогоља, који у трећем и четвртом деценијуму прошлога века положи темељ згодно спојеном натурализму и идеализму руског романа. Водећи своје порекло из француске литературе, руска се лепа књижевност пером Гогољевим и његове плодне школе кристалише и добија чисто руски тип, при свем том што не заборавља на универзалне елементе, с помоћу којих руска књига добија право грађанства и онде одакле до сада позајмљиваше угледе. Школе француског романа увек се одликују једна од друге; ако је идеалистичког правца, заборавља на натурализам или реализам, и обратно. За то примером нека послуже Жорж Санд и Зола, који је знао само за свој грозни нож анализе, који је гледао само грубу реалност, уверен да је на тај начин испрпена задаћа уметничке кичице, која у његову кабинету тако опширно и без устезања уме да стварност разломи на ситне комадиће, да је анализише и прочи, па да је такву пружи читаоцу.

Код Руса све до сада није тако било. Девиза „l'art pour l'art", при свој њеној законитости, није потпуно примљена, или боље рећи: попуњена је. Јер руски натуралист опет не престаје бити идеалистом, као ни овај натуралистом и реалистом. На пољу руске лепе књижевности нема идеалиста који пружа руку мистицизму, као у Француској, нити натуралиста који се гради с грубошћу и оставља читаоца да блуди по гробљу разбијених нада, да с ужасом гледа на драму живота, немајући ни пене за коју би се могао ухватити. Дакле, на пример, тако ради Зола, водећи нас, по крчмама и ужасним избама, ритајући свуда лом, дотле Достојевски — и ако истински претеча најновијег скептика Ниче-а — излазећи из крчмених лабиринта сибирских тамница, опет узвикује: ако заиста нема другог живота, него овакав какав нам се чини, са идеалима разбијеним на комаде и у прашину, опет ваља баш на тим рушевинама створити живот!

Песимизам Бајрона и Хајне-а, скептицизам последњих дана, Шекспирово „бити или не бити", пучења Фауста, све је то нашло добар темељ и у Русији. Свака болка на души мисионог човека Германије и Француске, Енглеске и у опште Запада, како то овде крсте, с немањом је интенсијом и овде одјекивала. Али поред свега тога што су Толстој и Достојевски при свом пословању

долазили на оне исте страшне распутице на које и Ниче, ипак их скептицизам не шчепа у своје ледене шаке, него се увек сећаху, при свој објективној работи и полету мисли, да су дужни бити „учитељи, пре свега, руске земље". Улазећи у најзаплетенија питања и врачне кутове душе човекове, решавајући природу света и човека, гледајући на страшну стварност, ипак не изгубе да животу нема смисла. После ове пустоши, завештане прошлим веком, поред свег тог што у данашње доба многи мислиоци веле да је најбоље и најпаметније не одрицати и не тврдити, човеку на души опет остаје нека ружичаста нада, неки пламичак дубоко скривен, који час очас прозбори тихим и слабим гласом, да није све прво као што се мисли и да прогрес и култура спремају пут лепшој будућности...

Ето у чему је велика заслуга руског романа и пред Русијом и пред Јевропом. Тиме треба оправдати онај леп пријем на западу руске књиге, оно њено: „назад ка

Канту", популарност Толстоја и Достојевског, особито у Германији, и застој Золина рада, који у последње време удари у жице Толстојеве и изгуби компас, може бити баш зато, што при свем свом генију не трпљаше ни идеализам ни Толстоја.

До душе, у последње време руско декаденство мало је узбуркало и пореметило овај правац, смејући се Толстоју и одричући сваки идеализам Достојевскога, коме приписује све оно што Ниче рече. Декадентски писци и декадентска критика збили су многе са овога пута, што уосталом породи реакцију, те се у данашње доба примећују олако крајњи идеалисти и негативисти, па и реалисти à la Ги-де-Мопасан, који је, узгред буди речено, овде добро примљен.

Али и ако је све то дало много варијација у правцима, са разним нијансама у погледу на свет и уметништво, ипак се смело може тврдити, да се, од Гоголя па до последњих представника лепе књиге, ипак осећа једна иста струја спојеног натурализма са идеализмом, која чак веје кроз живце и оних што у руском мужику и скитници без куће и кућишта хоће да виде Ниче-ова надчовека и који тако заносе „страдањем", „философијом трагедије" и поделом на „аристократе" и „парије", по Ничеовској системи. Француз де Вогие није се огрешио што је Максима Горког назвао обнављачем Гогоља, на шта би се и Ниче сагласно да узме пример за своју теорију „понављања" и „враћања." Треба споменути да је довољно интересантан и факт што су ове Гогољеве школе ипак довољно оригиналне, и ако међу собом везане том унутарњом узицом.

Дакле да сведемо: кулминациону тачку Гогољеве школе заузима њен верни поборник Толстој, „гордость и учитель русской земли", највећи уметнички геније, какав је досле могао бити у Русији. После њега долази ред на даровитог Антона Чехова, његова љубимица, с једне, и Игњата Потапенка с друге стране. Оба су оригинални и имају тако рећи своје школе са масом подражавалаца и следбеника. Оба чине период за себе и као неку прелазну тачку од старијих к новијим. Глава је најновијег правца у развићу литературе писац „босјака", Максим Горки, веома популаран књижевник и књижевни јунак наших дана.

Заиста разложно Руси веле да је Петроград престоница њихова цара, али да је престоница Русије, њене мисли, културе и књижевности — „матушка белокамена Москва." Од увек, а особито данас, Москва је центар духовног живота рускога народа. Као да је у њој мисао најбоље ухватила корена, а све музе као да се овде најрадије баве. Овде и књига и позориште боље напредују него у Петрограду. Ето у овом центру свио је своје гнездо (и ако овде стално не живи) Горки са својим друговима по послу и може се рећи ученицима. Он је заузео прво место; одмах до њега седе још врло млади, но даровити и популарни писци у овом реду: *Леонид Андрејев, Бунин, Ћелешев, Чириков* и чувени оперски певач Шаљапин, толико омиљен Московима да се сад у Москви често пута чује ова узречица: „Москва има само три знаменитости; то су „цар-пушка" (топ), „цар-колокол" (звоно) и „цар-бас" (Шаљанин)."

II.

За оцену умних послова једнога човека увек је паметно проучити његов живот да би се видело како се дар развијао и кристализавао, руковођен личним генијем и приликама, које су утицале благотворно или негативно. И ако је овај млади руски књижевник, ова нова знаменитост у књижевном храму, јако одскочио на руском хоризонту, опет, баш тога ради што је млад, данас још нема његове биографије, а подаци о његову досадањем животу врло су сиромашни, и ако се, при свем том, о њему интересује сва образована Русија. Тога ради, мислим да ће добро бити, ако наведем његову аутобиографију, која је изашла ове године у „Журналу для всѣхъ", тим пре што је врло кратка.

„Родио сам се 1871. год. у Орлу и онде се учио у гимназији. Учио сам се врло рђаво, тако да сам у седмом разреду носио име последњег ученика, а за владање никад не имадох више од *четири*, па чак по каткад и три. Најпријатније проведено време у гимназији, којега се и сад са задовољством сећам — то су одмори између лекција, такозване „промене", и они, уосталом, ретки случаји, кад су ме „изгонили" из разреда. По пустим и дугачким ходницима звонка тишина, која се ремети усамљеним звуком корака; с обе стране ходника позатварана врата, а иза њих пуне учионице; луч сунчани — слободни луч, који се прокрао и пробио кроз неку рупицу и који се игра с подигнутом прашином за време одмора, још несталоженом, — све је то тако тајанствено, интересантно и пуно особитога сакривеног смисла. Још док сам се учио у гимназији, умре ми отац, земљомер, те сам се због тога у универзитету мучио. На првом курсу у Петрограду чак сам гладовао — уосталом не толико од невоље колико од младости и неумешности да употребим сувишак свога костима. И сад ме стид обузима кад помислим, како сам могао два дана баш ништа не јести код својих: двоје или троје панталона, два капута, летњег и зимњег и т. д. Курс сам свршио у Московском универзитету. Овде сам материјално био боље: помагали су ме другови и „комитет"; али с друге стране сећам се с великим задовољством Петроградског универзитета: на њему је силнија диференција академске омладине, те усред оштро одељених група, може човек брже наћи згодну околину за себе. 1894. год. у јануару пуцао сам на себе. Овај незгодан пуцањ имао је за последицу моје црквено покајање (што ми је управа одредила), и болест срца, неопасну но љутиту и досадну. За то време једаред сам или два пробао писати не врло срећно, но зато се с великим задовољством и утехом одавах живопису који волим још из детињства: сликао сам по наруџбини портрете за 3 или 5 рубаља комад. Усавршивши се у послу, почех добијати по 10 и 12 рубаља. 1897. год. добио сам из универзитета диплому и уписао се у адвокате, али у самом почетку сиђем с путање: предложише ми давати судске пресуде и новости у новине „Куријер" који беше тек почео излазити. Праксе не могах наћи, јер немадох времена: имао сам само једно грађанско дело, које проиграх на свима инстанцијама, и неколико кривичних бесплатних одбрана.

1898. написах, на предлог секретара „Куријера" И. Д. Новикова, прву своју ускршњу приповетку, после чега се сасвим одадох књижевним пословима, прилично разнолико: једно време писах судске новости, фељетоне и приповетке под свакојаким псевдонимима. Сад се занимам само белетристиком и тек каткад пишем омање друштвене чланке. Силно ми је у књижевном погледу помогао својим увек озбиљним саветима и показивањима Максим Горки."

Најглавније, што избија на површину ове фактима не врло богате биографије то је — што је Андрејев, као и

његов учитељ Горки, у повећој дози окусно грчине живота и на себи огледао све социјалне негативе, који данас царују у руском интелигентном пролетаријату. На самом је извору видео како је тешко овом слоју друштвеном, кад мора да обија туђе прагове за насушну кору хлеба и да на такав начин извојује себи место и опстанак. Он је добро видео бедност и зависност на себи самом.

Као и сваки интелигентни пролетаријар, остављен самому себи, да зарађује хлеб пискарајући свугде и свашта, и Леонид Андрејев огледа своје силе на многим пољима књиге и живота, па се тек најзад, захваљујући случају, одаје белетристици, где ускоро избија на глас. Као што се из аутобиографије види: Андрејев није рано почео писати, јер сав његов рад на приповетци има само 3—4 године прошлости.

Он је први пут ушао у прави колосек приповедача тек 1898. год., али у његовој аутобиографији стоји оваква примедба: „Тад сам написао приповетку о гладном студенту. Ја сам при писању плакао, а у редакцији се смејаху кад ми рукопис вратише.“ *) Ово вам даје право мислити да је Андрејев почињао још раније, но сасвим се на приповетку одао тек онда, кад га је, тако рећи, пронашао М. Горки, као што је Чехов видео Максимов дар и соколио га на истрајност. Овим можемо објаснити дружбу и искрени пијетет који Андрејев гаји према Горкоме.

Брзим успехом и популарношћу у руској књижевности, Андрејеву може претходити само Максим Горки. Но феномен генија Максимова не иде у ред осталих, какве смо обично налазили у историји књижевности: Горког је брзо популарисао његов живот, његова борба с немањем, новина сижета и њихово обрађивање. Напротив, живот Андрејева нема никаквих изузетака од норме, те на тај начин у њему нема ничега што би будило радозналост околине и рекламовало писца. Без сваке сензације, његова је књижевна репутација имала друге, сасвим унутрашње узроке, све до најновијег доба. Симпатије према писцу расле су под утицајем његових књижевних производа: само њима умео је писац очарати читалачки свет, који никад и нигде не престаје тежити к новини и свежини. Ако оставимо на миру старе корифеје, међу којима и Чехова, морамо констатовати да је данас у Русији, после Горког, најпопуларнији књижевник Леонид Андрејев који је за тако кратко време стекао масу обожавалаца, оштрих критичара и пето издање своје прве књиге.

Ове је године критика необично напала Андрејева. Сви педантни чувари морала и чистоће, једнодушно су га окривили за грубост његових сижета, и што његове приповетке не уче човека ничему. Такве су његове неке из последњих, мрачне и грубе, где се третира личност која не може да се ослободи експлоатација живота и друштва.

*) Написана у време кад је у Петрограду гладовао.

Највећу је сензацију учинило писмо грофице Толстој, која бранећи Максима, говорећи о идеалима свога мужа и других књижевника, о сижетима „Рата и мира“, „Ане Карењине“ и др. нападе на Леонида за његове приповетке, које могу човека научити само грубости и мрачном животињском инстинкту.

И збиља, може бити да по мало за то имају право, али не сасвим, јер је Леонид још млад и пише, може бити, још под утицајем тешкога живота. После, као што се види, Андрејеву је прирасла за срце теорија индивидуалности и слободе савести, што покаткад уме згодно да провуче кроз своје приповетке. Леонид се још сређује: његова литерарна физијономија још није у пуном колориту, али нам јасно говори да садржи *праву и несумњиву оригиналност*, и црте, које су до сада избиле на видик, дају наду да ће то бити огроман таленат и доиста необичан књижевник. То гарантује његова дружба с Горким, па леп и симпатичан одзив најстаријег и најкомпетентнијег руског критичара, философа Н. К. Михаиловскога, који му је први извојевао име књижевника, а највише његове досадашње приповетке.

Чаршија у Пријепољу

Млади књижевник је човек мушке лепоте, одева се врло просто као и Горки — носи руску „рубашку“ (кошуљу) и блузу, увек без реденгота и крагнова.

Засебно је штампао само један свезак (свега десет приповедака), који је изашао 1901. године, а поред тога још неколико приповедака разбацаних по разним руским журналима.

Леонид Андрејев, као што видимо из његове аутобиографије, развијао се у средини *интелигентнога пролетаријата*, чији му је живот добро познат; он се зато и бави животом и психологијом таквог средње-образованог човека руског, почињући од гимназиста или студента и завршујући интелигентом, који је по вољи судбе руског социјалног уређења или оног немирног принципа у човеку (који је био увек подстрекач: или да човек пропадне или да се прослави,) — сишао с пута, пропио се и пропао. Из ове сфере узима он типове и боје за своје приповетке,

при чему живот и његове разне позитивне и негативне стране играју и ломе се у призми његове мисли, која на хартију баца меланхолично-мистичку рефлексију, довољно верну слику стварности. И сунчани се зраци такође кроз ову призму сломе, премда је за њих отвор — само ореће понека рупица, кроз коју сунце идеала, осветли мрачне ходнике живота. Узимајући овакве мотиве, Андрејев гледа на живот самосталним очима, с разних страна, и даје слике пуне своје индивидуалности, што и чини оригиналност. Разбацане појаве живота, чију везу не може сваки да уочи, Леонид посматра, сједињава, проучава и даје им објашњење, често пута само до половине, може бити нарочито да би учинио бољи ефекат. Због тога су неке из његових слика само на пола јасне, а друга половина премазана или покривена велом тајанствености. У том случају он згодно уме да испод тога покривала извуче понеки мали део слике, који читаоцу помаже да сам набаца верне боје на мрачну половину.

Поред свега тога, слике су Андрејева јасне и округле; бледоћа одсуствује како у садржини тако и у облику. Језик му је слабији од језика Горкога, речник сиротнији и по каквоћи блеђи, али му је стил китњаст, везен и сладак. Реч је у Максима Горког громовита, звучна, природна и најоригиналнија. У Андрејева је стил уметнички, научан, онакав какав треба да буде у образована књижевника. Као и Горки, Андрејев најлепше описује душевну потмулу тутњаву, грмљавину, мрачне стимулизације душевне и све ужасе који су у души и у животу. Ту је он мајстор и срећан имитатор Горкога.

III.

Ја у почетку рекох неколико речи о руском и француском роману и упоредих француски натурализам са руским натур-идеализмом, са Гогољем на челу, у намери да боље доведем генетичку везу између творца овога правца и његова најмлађег представника Андрејева. Нико није тако мрачним бојама сликао Русију као Гогољ, но срце ни једног од руских књижевника није тако благородно куцало за „святую Русь“ као његово. Све је то чинио у име високих идеала, у име лепше будућности рускога народа, те се мени чини да је веома важно и за Гогоља и за руску литературу, кад је нађен у попелу из II тома „Мртвих душа“ делић исписане хартије са последњом речју „урад...,“ што је огањ поштедео, т. ј. „урадимо све оно, што идеали наше домовине захтевају.“ Књижевна физијономија Л. Андрејева такође има такав колорит.

У простим животним фабулана својих приповедака, он се јавља као прогресивни песимист; његове приповетке представљају књигу о животу и смрти, због њега и носе мрачан, песимистички, невесео карактер. Посматрајући и описујући стихијни ток живота, грубу стварност, Андрејев се стара да речју ухвати истински смисао живота, његову цену и бесцење у овом бескрајном шаренилу појава; стара се да преда хартији и читаоцу боје живота и смрти, које се чак и не предају, но које може само тренутно појмити и ухватити бујна душа песникова. Али овај карактерни песимизам аутора, који боји живот несвесним и тамним бојама, опет не баца човека у очајање и бездну ненадања: — напротив, бу̂ди у човеку жаљење према жртвама жестоког и несвесног процеса бића у природи, побуђује жеђ за идеалима и наду на лепшу будућност. Ма какав да је човек, опет је њему мио; Андрејев му верује и соколи га на борбу за срећнији живот него што је овај. Песник је себи одредио, да ово основно питање живота реши, психолошки посматрајући људе у стварности, па нам даје, напослетку, онакав резултат: „У слепој и равнодушној сили, која нас рађа и убија, узалудно је тражити разума и правде. Но човек је дужан да у онај тајанствени обруч, који спаја живот и смрт, унесе разум и правду. Нека то сваки чини по својим силама“. Ето ово је основна његова философија, основни мотив за његове приповетке — чекић, који све до сада непрестано бије по свој клавијатури његових мисли и осећања.

Удубљујући се у ширину и дубину живота, изучавајући његов смисао, Андрејев најрадије и најлепше предаје душевна стања и стимуле својих јунака, што их ови преживљују у разним моментима овога вртлога. Психологија је његово поље, и ту се он веома приближује Достојевском.

Овај наш закључак наћи ће, надамо се, оправдања и ширег објашњења у потанком проучавању његових приповедака, чему сад приступамо.

Ради лакшега прегледа приповетке Андрејева разделићемо у три врсте: а) приповетке из дечјега живота, најраније и најслабије по спољној обради; б) алегоријске приповетке, по обради такође слабе но с дубоком садржином и в) последње — животне, тако да их назовемо, којих је највише, уметнички најбоље обрађених, са психолошким и философским колоритом.

Прва врста обухвата три приповетке: „Пећка на летњиковцу“, „Ваља“ и „Анђелак.“ Све су то приповетке слабије по форми; пису бог зна како насликане, чак можемо рећи да су те сличице слабе и неверне, али се у њима већ обелодањује будући символист и психолог, који ће нам изнети нових и оригиналних потреса душевних. У овој врсти избија на видик песимизам и жеђ за лепшом будућности. Радње су постављене у врло црне оквире, али се ови мали јунаци опет старају да победе неправедни живот и теже лепшем и узвишенијем. Узмимо Пећку на летњиковцу: његов је и живот и свршетак страшан. Пећка је прави мученик — из берберинце је побегао к матери на летњиковац, да само неколико тренутака проведе како је снивала његова малена душа у берберници, па се опет враћа на старо место, у атмосферу разврата и гада, где се мучи и пропада; слика доиста страшна: овај се малишан враћа у берберницу да сасвим пропадне. Али у души читаочевој опет остаје неко тихо надање, да Пећка неће пасти, јер је оставио аманет матери да му сачува удицу. И ако се малишан не врати у загрљај природи, и ако остане у развратној околини, опет му остаје успомена на срећу, кад је овде био, а то ће га баш сачувати да не пропадне.

Такав исти утисак даје и „Ваља.“ И овде се малишан мучи као Пећка у берберници. Ви после читања жалите дечка, омрзнете друштвене погодбе и живот, који апсорбују силе личности да их зар затрпају у блато.

Али још страшнију ствар, страшнију и од саме смрти, даје нам Андрејев у „Анђелку“. Поред свих недостатака ове сличице, писац опет уметничком кичицом црта неумитност и оштрину живота, који немилостиво човеку не да̂ да окуси његове сласти, па и ако их окуси, то мора да му у грлу застане, као јабука Адаму у рају. Није страшно кад је живот немилостив онима који се не боре, али његов несавесан и жесток деспотизам леди крв, кад својом страшном руком сруши човека, баш кад овај доплива до обале и ухвати се руком за њу. У овој сличици фаустовски се мучи малени јунак који хоће да живи, који осећа у себи право да расте и цвета. Ето у овом

случају избија на видик грозна сила судбине. У овој малој трагедији, писац нам слика оца, једнога од многих типова које је Достојевски назвао „бивши људи“, човека који је већ преживео, изгубио се, те ни зашта више не вреди, но који се још мучи као и његов син Саша, тринаестогодишњи дечак, који је тек учинио први корак у живот и срушен његовим ужасима, постао једновремено и жесток и мек. Сашу су истерали из гимназије због рђава владања; његов отац, некадашњи учитељ и статистичар, разбијен животом, лежи болестан, као мумија; мајка Теоктиста Петровна пијана је и груба жентурина. У кући је просто пакао. Отац лежи и мисли о жестокости и неправди живота, мајка само виче, а Сашка каткад „хоће да престане радити ово што се зове животом“, и зато што је свуд мрачно и каљаво, он постаје груб и дрзак. Дакле, они су на ивици пропасти. Но погледајмо дубље у њихове душе. Рђава и мрачна бина живота не даје им ничега светлог, али они опет инстинктивно и готово несвесно сањају о нечем вишем и благородном, што ће се појавити као утеха која ће искупити њихова мучења. То што тако благородно прожима њихове душе, напослетку се појављује као муња у играчки од воска — анђелку. То је, тако рећи, достигнуће идеала, само символно. — Отац је Сашин некад био учитељ у кући неких Свјечникових. Онде се догодио роман између њега и домаћичине сестре Софије. Ну грех не испаде с њом, него са кћерју његове газдарице, — Теоктистом Петровном, због чега се мораде њоме и оженити. Она га сасвим свали у блато, те овај јадник, разбијен у комаде, покаткад предаваше се слатким успоменама на прошлост, на истинску љубав. Но Саша је био на забави у ових Свјечникових и отуда донео лепу играчку — анђелка, баш оно што је служило као символ тога „чега не беше на слици његова живота, и без чега беше свуд уокруг пусто, као да су сви људи мртви.“ Отац и син журно разгледају играчку. Старац у „анђелку“ као кроз маглу види драж своје љубави Софије, коју је он за навек изгубио, и као светао пламичак са вечитом тамом — упоређује онај светли предео у коме живи његова Софија и овај мрачни у који га увуче Теоктиста; а мисли дечкове магловито се носе и говоре му, да је грозна садашњост ишчезла: „и вечно жалосни и тужни отац, и груба мати, и црни мрак увреда, жестокости, унижења и злобне чаме.“ Они су већ у пристаништу мира. Легли су да спавају: „тихи покој запечатно је измучено лице преживела човека и смели детињи израз, које је тек почело живети.“ Ну, међу тим, обешен на пећи анђелак почне од топлоте да се топи и напослетку, надпувши на вреле плоче, претвори се у груду некога воска...

После овога ужасног чина трагедије, кад јамачно „луча светлости опет одлази из ада“, писац спушта завесу и ништа не говори о том разочарању, које је обузело душе оца и сина после сна. Читалац сам може појмити њихове муке и грчину, која настаје кад идеал одлети, а човек се опет згужва у лед и мрак. Али је опет јасно, поред свега тога што је овакав моменат тежи од смрти, да овакво осењавање идеала, који се овде јавља у конкрету анђелка, препорођава и облагорођава човека, мири га са стварношћу и даје му наде, да се опет овако штогод може десити. Па и ако се не понови, ако живот опет почне да тлачи и прља блатом, човек је срећан, кад и у овакој трагедији може дајбуди за тренут бар погледати идеалу у очи. А без идеала се не може, душа га хоће, па чак и душа Ничеова „надчовека“, који у свему види трагедију, изузимајући случај, кад овај надчовек сам к њој тежи и љутит је савија по својој вољи. Тога ради се ова слика Андрејева јавља у поучном идеалистичком руву.

(спрыньке се)

Српска основна школа у Пријепољу

Зашто певам

Питаш: зашто певам кад ме туга мори,
Увек сузе лијем, а песма се чује?
Што не кукам кад ми срце јаде снује,
Што не запомажем кад се душа бори

Да у огњу бола у пеп'о не згори?
Зашто се не тужим, утехе не тражим,
Зашто не покушам рану да ублажим,
Место плача зашто песма ми се ори...?

Пријатељу мили, не чуди се више:
Сва надања силна, што некада бише,
Безнадежна, сада, поломљена стоје...

И та песма чудна, којом суза блиста,
Што из срца бруји, искрена и чиста,
То је *Сејати Боже* празне наде моје.

Ст. К. Павловић

Лазарица или Бој на Косову*)

ПЕСМА ДРУГА

Бранковић се жени ћерком цара Лазара; његов долазак у Крушевац.

Књигу пише Бранковићу Вуче
Из Призрена града бијелога,
Па је шаље ка Крушевцу равну,
А на руке славном цар-Лазару,
У књизи га 'вако поздрављаше:
„Господине, славни царе Лазо!
„Чуо јесам где говоре људи,
„Да имадеш зелену градину,
„У градини цвећа за кићење,
„Понајвише румене ружице;
„У тебе је ружа мирисава,
„А ја младо момче за кићење,
„Поклони ми питому ружицу,
„Милу шћерцу лијепу Марицу,
„Да се њоме китим и поносим."
Оде књига ка Крушевцу равну.

Књига цару на колено паде;
Књигу гледа, па се осмехује,
Мила му је књига шаровита,
Мио му је Бранковићу Вуче.
Поред њега царица Милица
Смерно седи, а тихо беседи:
„Господару, славни цар-Лазаре!
„Откуд теби добра књига дође,
„Те се на њу, царе, осмехујеш?"
Вели њојзи славни цар-Лазаре:
„Госпо моја, царице Милице!
„Књига дође из Призрена града
„Од витеза Бранковића Вука,
„Вуче тражи за себе девојку,
„Проси нашу милу ћерцу Мару, —
„Хоћемо ли Мару поклонити?
„Бранковић је рода господскога,
„Господар је земље и градова,
„Вазда ј' био моме срцу мио,
„Ја бих њему Мару поклонио,
„Нек имадем мила зета свога,
„Мила зета од боја јунака,
„Ако мени до невоље дође,
„Нека ми се у невољи нађе."

Кад то зачу царица Милица,
Сузе рони, Лазару говори:
„Царе Лазо, мио господару!
„Мару просе краљеви и бани,
„И просе је на гласу јунаци,
„Све по избор' бољи од бољега,
„А ти нађе Бранковића Вука,
„Да му своју милу ћерцу дадеш!
„Прођ' се, царе, Бранковића Вука,
„Ту ти нема добра пријатеља.
„Код толиких славних војевода,
„Над свима си њега подигао,
„Остави му славни Призрен царски
„И остави богато Косово,
„Да кнезује и да господује;
„Данас Призрен и Косово равно,
„А сутра ће хтети и Крушевац,
„Пожелеће царску круну златну.
„Но чули ме, славни господару!
„Ако хоћеш мене послушати,
„Немој њему Мару поклонити,
„С њим се немој, Лазо, ородити,
„Јер Вук није од твоје прилике."

Кад Милицу Лазо саслушао,
На ино се њему не могаше,
Лепо своју послушао љубу,
Па је ситну књигу накитио,
Опреми је Бранковићу Вуку:
„Чу ли мене, Бранковићу Вуче!
„Ти не проси царице девојке,
„Нит' се мори, ни купи сватова,
„Ниси Вуче од моје прилике,
„Ни од моје, ни од девојачке."

Књига стиже Бранковићу Вуку.
А кад Вуче књигу проучио,
Нимало му мила не бијаше,
Ону гледа, другу ситну пише,
Па је шаље славну цар-Лазару:
„Господару, славни цар-Лазаре!
„Не чудим се што ми кћери не даш;
„Већ се чудим што ми, царе, збориш,

*) Допуна у народној оковоји тога имена од Ср. Ј. Стојковића.

„Да ја нисам од твоје прилике!
„Добро знадеш да су Бранковићи
„Господскога рода и колена,
„Да у њима царске крви има;
„Ја ти нисам незнана војвода,
„Већ господар од Призрена града,
„Од Дренице и од Метохије,
„И Косова поља широкога.
„Но чу ли ме, славни царе Лазо!
„Баш да сам ти и незнан војвода,
„Ваљало би да ми кћер поклониш:
„Кад сам скоро теби долазио,
„Мара ми је обележје дала:
„Босиока и златну мараму,
„И веру ми тврду заложила,
„Како мене преварити неће.
„Ако ли ми томе не верујеш,
„Ти упитај своју милу ћерку,
„Она ће ти право казивати.
„Не нађеш ли да зборим истину,
„Када сиђем у Крушевац равни,
„Баци мене на дно у тамницу,
„Чини са мном што је теби драго.“

Кад је Лазо књигу прихватио
И видео што му књига каже,
Од земље је на ноге скочио,
Пак пошета из своје одаје,
Право оде Марици девојци;
А кад му је руку пољубила,
Вели њојзи славни цар Лазаре:
„Кћери моја, кићена Марице!
„Почуј ба́ба што ће беседити:
„Просиоци твоји додијаше,
„Просећи те сваке недељице;
„Што те просе краљеви и бани
„И још многи на гласу јунаци,
„Том се, кћери, не бих зачудио,
„Ал' ево ми ситна књига дође
„Од онога Бранковића Вука,
„Тебе Вуче проси за љубовцу,
„Па још 'вако у књизи говори:
„„Мара ми је обележје дала,
„„Босиока и златну мараму,
„„И веру ми тврду заложила,
„„Како мене преварити неће.“
„Но чу ли ме, моја кћери мила!
„Ти имадеш доста просилаца,
„Узми, кћери, кога теби драго.“
Кад то чула лијепа девојка,
Овако је ба́бу говорила:
„О мој бабо, славни цар-Лазаре!
„Стид је мене у те погледати,
„А камо ли о том говорити,
„Ал' ти морам право казивати:
„Што год има младих просилаца,
„Онаквога нема ниједнога,
„Кô сокола Бранковића Вука;
„Ја сам њему веру заложила,
„И нећу га вером преварити:
„Ил' ћу њега, ил' нећу никога!“

Ал' то чула госпођа Милица,
Намах госпа кћери прискочила,
Па овако њојзи беседила:
„Кћери моја, Марице девојко!
„Шта то збориш? да од Бога нађеш!
„Ти си мајци назда мила била,
„Ти ћеш своју послушати мајку:
„Код толиких красних просилаца,
„Што ће теби Бранковићу Вуче?
„Што ће теби несретно колено?
„Није Вуче од твоје прилике,
„Боље ће те мајка удомити,
„Ил' за краља, ил' за каквог бана,
„Ил' за кога на гласу јунака.“

Ал' говори лијепа девојка:
„Мајко моја, царице Милице!
„Хвала теби на мајчину млеку,
„Ти си мене лепо миловала,
„Ал' те, мајко, послушат' не могу,
„Јер сам Вуку веру заложила:
„Ја ћу поћи за Бранковић-Вука,
„Ил' за њега или ни за кога.“
Кад то зачу царица Милица,
Сузе проли, а кћери говори:
„Кћери моја, да од Бога нађеш!
„Ја сам ноћас ружан сан уснила,
„Видела сам срећу и несрећу:
„Где ти звезда на челу зас'јала,
„Засијала, брзо потамнела,
„Где те, кћери, вода понијела,
„И у вртлог брзо однијела, —
„Те се бојим, добро проћи нећеш.
„Ако своју не послушаш мајку,
„Чини онда што је теби драго,
„Ја те више ни жалити нећу.“

Но да видиш славна цар-Лазара!
Шарену је књигу накитио,
Па је шаље Бранковићу Вуку,
У књизи га 'вако поздрављаше:

С. Роксандић, акад. вајар

„Мио зете, Бранковићу Вуче!
„Купи свате, хајде по девојку,
„Купи свата колико ти драго,
Хајде к мени, кад је теби драго.“

Кад је Вуче књигу проучио,
Књигу гледа, па се осмехује,
Мила му је царска књига златна,
Још милија Марица девојка;
Па он скочи на ноге лагане,
Слуге зове, хитро наређује,
Да опреме дворе и подруме,
Да приправе вина и ракије
И господске сваке ђаконије;
Па он стаде писат' књиге беле
И купити кићене сватове:
Кума куми Зећанина Балшу,
Старог свата Краљевића Марка,
Два девера два Дејановића,
Костадина и бана Драгаша,
А војводу Рељу Крилатицу;
Сваком Вуче поручује лепо:

Да поведе по избор' сватове,
Да се свати што лепше оките,
Није шала — царска је девојка!

Собет чини славни цар-Лазаре,
Собет чини и весеље гради
У леп данак, у свету недељу,
Он састави српске поглаваре,
Све јунаке и господичиће;
За готову совру заседоше,
Поседаше један до другога,
А све млађи ниже старијега.
Потекоше слуге и слушкиње,
Неко двори, неко госте служи;
Цара двори Обилић Милошу,
Красан јунак на овоме свету,
Верна слуга цара честитога;
Послужише многе ђаконије,
Изнесоше из подрума вино,
Рујно вино и ракију љуту,
Замеђену и зашећерену.
А када се пива напојише,
О свачему славно беседише,
Понајвише о добру јунаштву;
Сви хвалише Бошка Југовића,
А највише младога јунака,
Сив-сокола Обилић-Милоша,
Кога ј', кажу, вила породила
И вилинским млеком задојила,
Те је Милош срца змајевита.

Проговара славни цар-Лазаре:
„О војводе, браћо моја драга!
„Да вам кажем што сам вас зазвао,
„Да вам кажем, да вам се похвалим:
„У мене је велико весеље,
„Гозбу градим, милу ћерку дајем:
„Ја сам, браћо, Мару поклонио,
„Поклонио Бранковићу Вуку,
„Девојка је срећу изабрала;
„Сад нам ваља свадбу учинити
„И сватове китне дочекати."
Кад то чуше сва српска господа,
Неко цару честита весеље,
Неко хвали зета поносита,
Други ћуте, ништа не беседе,
Нимало им мило не бијаше,
Што ће с' Лазар ородити с Вуком,
Па погледа један на другога,
Тешко им је цара световати,
Тешко њему хатар покварити.
Ал' не ћути Бошко Југовићу,
Већ овако цару беседио:
„Господару, славни цар-Лазаре!
„Зазор ми је тебе световати,
„А грехота не рећи истину,
„Не замери што ћу говорити:
„Што ти Вуку милу ћерцу дајеш
„Ту си, царе, грдно иштетио,
„Ту ти кћери среће бит' не може;
„А што би је Вуку поклонио?
„Ил' за благо, или за јунаштво?
„Или зарад рода господскога?
„Или, царе, од страха каквога?
„Ако ти је до богаства било,
„Могао си и већега наћи;
„Ако ти је стало до јунаштва,
„Има у нас и бољих јунака,
„Који ће ти бранит' царевину;
„Ако ти је до рода господског,
„У нас доста царских коленића,
„С којима се Вук мерит' не може;
„Бранковић је ћуди наопаке,
„Слава му је памет помрачила,
„А охолост душу отровала,
„Биће тешко с њиме живовати,
„Већ ти кидај, док је за времена."

То је Лази врло мучно било,
Ал' му друге бити не могаше.
Већ овако Бошку говораше:
„О мој шуро, Бошко Југовићу!
„Чудим ти се, мој соколе сини,
„Мудра глава што говори лудо!
„Ти ми кудиш Бранковића Вука,
„И кудиш му рода племенита,
„А Бранковић витез од старина,
„Господскога рода и колена,
„Бранковић је мудар и јуначан,
„Он је мени тврда узданица,
„Он је вазда моје десно крило,
„Како досад, тако и од сада, —
„Ту те, Бошко, послушат' не могу."
Кад то зачу Бошко Југовићу,
Срдит Бошко, па се намрдио,
Од земљице на ноге скочио,
Гледну оком Обилић-Милоша,
За њим Милош хитро поскочио,
Изиђоше пред бијеле дворе;
Њима слуге коње доведоше,
Појахаше, коње погонише,
Отераше низ поље широко,
Да не буду у цареву двору,
Кад изиђу Вукови сватови.

Мало време, за дуго не било,
Ал' ево ти Бранковића Вука,
Води Вуче хиљаду сватова,
Доводи их царевоме двору;
Сватови су лепо окићени
У богату руху и опреми,
Све коњици чили и убојни,
Све јунаци хитри и весели.
Дочека их славни цар Лазаре,
А слуге им коње прихватише,
Коње воде у топле подруме,
А сватове у бијеле дворе.
Сва господа свате дочекаше,
Са њима се лепо поздравише
И свима им место учинише;
Хитре слуге госте послужују
Свакојаким пивом и јестивом,
Како коме чаша долажаше,
Свуки чашу лепо напијаше,
Око себе браћи наздрављаше,
А понајпре славном цар-Лазару
И његову зету Бранковићу.
Гостише се три бијела дана.
Кад четврто јутро освануло,
Повикаше кићени чауши:
„Хазурала, кито и сватови!
„Кратки данци, а дуги конаци,
„Далеко је нама путовати
„Од Крушевца до Призрена града".
Тад изиђе славни цар Лазаре
И изнесе господске дарове,
Све сватове редом даривао,
Ког јаглуком, кога башчалуком,
Куму даде од злата кошуљу,
Старом свату од злата синију,
А војводи од злата јабуку,
Чаушима копља коштунице,
Деверима сабље оковане,
Још им даде невесту девојку.

Дигоше се кићени сватови,
Појездише здраво и весело
Испред бела двора Лазарева;
Лепо их је царе испратио
И са њиме остала господа,
Само нема Бошка ни Милоша,
Нит' изиђе царица Милица,
Брижна оста у својему двору,
Ронећ' сузе низ бијело лице.
Оде Вуче, одведе девојку.

Није прошла ни година дана,
Вели Вуче својој верној љуби:
„Љубо моја, кићена Марице!
„У твог баба, славна цар-Лазара,
„Кажу мени, има доста блага;
„У њега су седам кула блага,
„Четири су бијелога блага,
„А три куле жутијех дуката,
„Може л' нама једна допанути
„Од мираза твоје бабовине?"

А вели му лијепа Марица:
„Господару, Бранковићу Вуче!
„Истина је што говоре људи:
„У мог баба немерено благо,
„Све динари и дукати златни;
„Већ ако ћеш мене послушати,
„Ласно ће ти благо допанути:
„Да идемо мојој бабовини.
„Ја сам бабу вазда мила била,
„Пазио ме како мезимицу,
„А китио како голубицу;
„И тебе ће лепо дочекати,
„Беле ће ти дворе саградити,
„Даће теби блага и господства,
„Да благујеш и да господујеш,
„Догод бабо буде у животу.
„Код њега су многе поглавице,
„Што чувају хазну Лазареву,
„Код њега је Обилић-Милошу,
„Млади јунак ока соколова,
„Верна слуга цара честитога;
„Ал' се за то немој забринути:
„Када дођеш у Крушевац равни
„И заседнеш бабу уз колено,
„Моћи ћеш их све узет' под руку
„И добити кључе од ризнице."

То је Вуче једна дочекао,
Па не часи часа ниједнога,
Већ нагони своју верну љубу,
Те је ситну књигу накитила,
Па је шаље милом бабу своме:
„О мој бабо, славни цар-Лазаре!
„Ево прође читава година,
„Откако си мене удомио,
„И добро си мене удомио:
„Бранковић је господско колено,
„Лепо ми је у његову двору,
„Свега доста, свега изобила,
„А пази ме ко своју зеницу.
„Ал' ме почуј, мој мили бабајко!
„Овде ј' лепо, код тебе још лепше,
„Тебе сам се много ужелела,
„Тебе, бабо, и твоје милоште.
„Још ме почуј, мој милосни бабо!
„Давно си ме веће удомио,
„Мираза ми ниси намирио;
„Не тражим ти земље ни градове,
„Нити тражим на гомиле блага,
„Свега тога у Вука имаде;
„Али немам бабова ми двора,
„Ни у двору твога добра, бабо,
„Већ ми кулу покрај своје гради,
„Да ја теби у Крушевац дођем:
„Ту имаде моје бабовине,
„Нека знадем да баба имадем".

Кад је Лази књига допанула,
Књигу гледа, намах другу пише,
Па је шаље својој кћери милој:
„Кћери моја, кићена Марице!
„Хајде к мени, кад год ти је драго,
„Доведи ми мила зета мога,
„Мила зета, Бранковића Вука,
„Лепу ћу вам кулу саградити
„Украј своје и лепшу од своје.
„Кад си била у оца девојка,
„Лепо те је бабо миловао,
„Ни данас те отурити неће;
„Кад ми дође Бранковићу Вуче,
„Код дванаест мојих војевода
„Седеће ми први уз колено,
„Даћу њему Крушевац под руку,
„Па вам онда лоше бити неће.
„Хај'те к мени, кад год вам је драго."

То је Вуче једна дочекао,
Па не прође ни недеља дана,
Опремише што за пут ваљаде
И одоше у Крушевац равни,
У Крушевац, у царску тазбину.

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Амајлкје

(из туђег мора)

XXXI

Ко се више пење
Него што би смео,
Много ниже пада
Него што би хтео.

XXXII.

„Капља камен дуби!"
Истина је стара:
И мушко се срце
Сузама отвара.

XXXIII.

Захтеваш ли оно што другом не прашташ,
Буди и сам спреман да много испашташ.

XXXIV

Ко не воли никог,
Није зло толико,
Као онај бедник
Ког не воли нико.

XXXV.

У срећи се позна
Непријатељ прави;
Кад несрећа дође —
Пријатељ се јави.

XXXVI

Ко жели да своја душманина позна,
Нек слабости своје за времена дозна.

XXXVII

Човек пати од дображења,
И ништа га у том не омета:
Сво што бива на маленој земљи,
Он назива „Историја *Света*!"

XXXVIII

Нова идеја, препородилачка,
Кад у свет изађе,
Највише људи, исто ко и Сунце, —
У спавању наће.

XXXIX

Све се мења овог света,
Једном иркне, другом сниче;
И „рђаво ново доба"
Кад остари — златно биће!

XL

Савет за сваког, савет и за тебе:
Чувај се ближњих ко од самог себе.

Превео О.

Камен

(с немачког)

Једном нађем један камен, белутак, који је изгледао као поштена луткина глава, што је бар неколико минута била на топлој пећи. Нос је био сиљоштен, а такве беху и зелене очи и подругљива уста. Стрпам камен у џеп, да га понесем синчићима (имам их троје: од четири, три и две године) који необично воле такве реткости. Случајно га метнем баш у подеран џеп, те камен испаде на земљу.

„Где, где! Куда?"

Упитао сам сасвим случајно, а подругљива уста каменова одговорише ми: „У земљину средереду!" Није ме ни мало изненадило што је камен прогеворио, јер камен, разуме се, не говори са будалама, као што не говори ни са јагличином, ни са буба-мором, ни са лушом, али са мном, по милости божјој, говори свака тварчица.

Био сам расположен за шалу. „Мислиш ли ти да је у средереди земљиној баш тако лепо!" Ту га подигнем и осетим како својом тежином вуче баш средереди земљиној. Изгледало ми је да после мог питања није био баш сасвим начисто, да ли је онде збиља онако како он жели. Па ипак је и даље тешко земљи. Дабоме! Само је тисућа година прошло, како је неки гледач извалио онамо на висини читаву стену, од које се он издвојио и постао — камен. Сад је и он у овом свету некаква јединка! Сад и он има своју вољу! Уме и да говори! Какав је, нождa ће још покушати да се врати на оно исто место са кога је и пошао. Слегнух раменима. Осетио сам да о овом белутку треба још размишљати. „Можеш, брајко, живети још читав милијон година, — твоја се жеља неће испунити, нећеш постићи циљ, јер ћеш увек налазити на ма какве сметње!"

Каменова подругљива уста упиташе ме само: „А ко је постигао свој циљ? Ваљда ти?!..."

А.

„Ô — ō!"

— *Душан Јаковљевић* —

Коврчица на десном слепом оку задавала јој је много једа, те окваси језиком кажипрст и прилепи на чело јогунасту коврчицу. Још један поглед у огледало и осмех јој заигра на уснама. Али како је у лицу била бледа! Тако бледа није никад изгледала. Или нождa?..

Зар јој Луке није јуче рекао: „Ти си бела као снег"? А она га је зачуђено погледала, јер он није слутио зашто. Најзад је пристала да дође сутра у вече, к њему у стан, први пут после његова наваливања већ од толико месеца. И тако је на буџне и топле молбе добацила речцу „сутра". Наравно, тада је морала бити бледа. Сад више нема повратка, нема заустављања, сад ће он тесати њену судбу како хоће...

Дошао је тај дан. Била је као у заносу. Ујутру је чула одлазак очев, своје две собе почистила је машинално, а слику своје умрле мајке тек што је погледала, али је узбуђена одгурну од себе као да је гореo у рукама косинтани оквир. Тада беше прошло пре подне и она оста сама са својом канаринцом, која је данас без престанка певала, и са белом мачком која се није одвајала од пећи.

Покушај да доврши већ стоглог застрача од загаситог сомота био је узалудан. Зато узе своју књижицу да израчуна шта је заслужила за време ових зимних месеца. Седам марака, и две... и три... и четири и педесет... књижица јој испаде из руку и она безизразно гледаше пред собом.

Увек исти писао... данас... данас... данас...

Како ће он бити срећан! Жив, бујан... као сви студенти... Опет замишљеност... А она?.. Шта ће му она рећи?.. „Ја те волим!“

Сад се осврну око себе. Учинило јој се као да је чула некакав глас...

Чудновато. Зашто управо сад мораде помислити на своју пријатељицу Лизу Фелкер? Зар није и она ове речи увек и увек понављала, кадгод би је она, честита Еми, молила да прекине одношаје са оним лакомисленим шефом? „Ја га волим“... то је био једини и сталан Лизин одговор. А кад она, Еми, презриво слеже раменима, Лиза је погледа смешећи се: „Шта ти говориш! Јеси ли ти икада кога волела? Шта ти знаш? Ти се не мичеш из своје собе. Твој отац седи у Моабиту и заводи у списак лешеве што их вода избаци, а ти седиш лепо код куће кад он ту није, а излазиш са њим кад је он код куће. Поштеди ме својим саветима!“

Расташе се уз љутњу и псовку. Каткад су се, до душе, и после виђале, али Еми би с висине гледала на „изгубљену“, из разлога што јој је ова једном приликом смешећи се исплазила језик. После тога се више нису ни виђале... Једну целу годину нису се виделе.

Зашто је непрестано мислила на пријатељицу? Где ли је сад?! А њен — драган? Необично силну одвратност осети у овом тренутку према тој речи.

У томе зашкрипаше напољу врата. Дошао је отац. Еми брзо упали лампу и истрча да прихвати бунду оцу, који беше човек малога раста, увек с убрзаним дахом. Затим ступише обоје лагано у собу.

Еми се чудила што је отац не ослови ни једном речи. Иначе су код њега киптела питања, и при сваком залогају, још жвачући, мрмљао је он нејасне речи.

Он приђе столу, седе на своје место и гледаше дуго своју кћер која је прёко од њега седела. Потпуну тишину прекидао је на махове његов дубок уздах: „Ō — ō!..“

Тако је дисао увек кад је био узбуђен. Затим порумене у лицу, као да га јака стезаше око врата.

„Тата, ја бих рада да изидем око осам часова“ изговори она тихо, и погледа стари часовник који баш избијаше седам и по.

„Ō — ō!...“, одхукну опет мали човек.

„... обећала сам својој пријатељици.“

„Ō — ō!“ беше једини одговор његов.

Сад је приметила како отац не скидаше очију с ње, и опет исто уздисање. — „Тата, шта ти је, ти си тако узбуђен!“ Језовит осећај стеже јој срце.

„Лиза... данас нађена. Имам протокол...“

Еми врисну. „Увек сам слутио, ō! ō!“, махаше главом мали човек с пуно сажаљења. Па онда прекиде: „Зашто плачеш тако?“

...Када је часовник избио осам, упита је он нежно: „Еми, зар ниси хтела ићи?“

— „Не, тата, остаћу код куће...“ Она то рече, а сузе јој поново пођоше преко лица. —

„Ō — ō!...“ махаше стари главом.

Прасо с немачког **М. С. Ј.**

НАША ПИСМА

Прослава Св. Саве у Солуну.

Допустите ми, господине уредниче, да одмах овде констатујем озбиљно, како се у нашој јавности врло мало, готово ни мало, говори о нашем раду на народној мисли у овим крајевима, о нашим овдашњим школама, о успеху у њима, о огромном значају и збиља благотворном утицају њихову, etc.

То је и чудно и карактеристично и грехота... Па, за Бога, сва та питања задиру дубоко — сем кесе — и у најтањи и најосетљивији живац нашега народног бића — у саму могућност опстанка нашега народнога имена у овим класичним српским покрајинама, као и у егзистенцију оних најелементарнијих услова под којима се ово робље сме и може називати Србима и људима... Наш народ има неоспорна права да му се одговори на сва та питања предоче верно и објективно, па ипак...

Било како му драго, опет ћу Вас, господине уредниче, замолити за допуштење да Вашим поштованим читаоцима — макар и непоузданим потезима — бледим бојама — покушам изнети слику једне изредне ствари, светле боје и ретког утиска. А, на послетку, потребно је да Ваши читаоци у овој бледој и површној слици бар назру оно, што ће им заиста бити несумњив доказ да свака капља зноја, која са забринута чела слободне браће кане за неослобођену браћу — пада на одлично плодно земљиште и доноси многострук плод.

То земљиште је — срце овога народа; а један део тога плода из таква семена — никла са сред срца — јесте и прослава Св. Саве, коју је приредио наш народ из ових крајева, са својом децом — ученицима и ученицама овдашњих српских основних школа, српске гимназије и Више Девојачке Школе. Разуме се да је то урађено прегалаштвом наших професора, свештеника и учитеља.

Средиште прославе био је Солунски метох српског Хиландара, српска гимназија и наша црква. —

*

Српски метох споменух нарочито, јер се у њему на први поглед може наћи несумњив доказ да у Македонији живи српски народ и да се вертуље вера православна. Треба бацити само један поглед на оне густе редове Српчића и Српкињица, ђака овдашњих школа, на истим погледом видети и оне чисте српске типове, побожне и обилне Србе и Српкиње, у старинском народном оделу, како редовно сваке недеље и празника долазе и скрушено моле Бога... Треба видети како се сав тај народ, као један човек, побожно и предано пева, кад свештеник узвишеним гласом говори у „великом входу“:

„Благовјернаго и христољубиваго Государја и Краља нашего Петра Перваго, наследника Лего Георгија и вес краљевски дом да помјанет Господ Бог во царствии својем“...

Какав је то утисак!...

Па како се човек пријатно изненади, кад се са хора зачује право њежеоко појање, у потпуноме смислу. Ако верујете у суђе, вероваћете и то да ни је неколико пута заиграло око...

Овде у овоме метоху увек, после службе, ревносне слуге божјега олтара говоре народу о старој слави и величини; бирани и уверљиви речима утврђују у њему веру православну и уливају му наду на бољу будућност... Као реорен оним речима редовно се чује са улице нека нека разудана вика, нека пакосна удешена дрека безобразна Јеврејина, набацача...

Ту се свршио први део прославе — свечана литургија нашем највећем културном раднику и просветитељу.

Да сте имали среће видети оку дугу поворку Срба, Српкиња, Српчића и Српкињица у свечану руку, како после службе, светла ока, корачају српској гимназији — набрекле би вам груди од поноса!... Напред у дугу низу дечица мушка и женска из двеју српских основних школа; за њима, у најлепшем реду, ученице Више Девојачке Школе, скромне, озбиљне и лепе — праве Српкиње, одевене у једноставно одело симпатична уписа. После њих ђаци српске гимназије, у своју затворено-плавим униформама, набројих читаву стотину. За ђацима наставници у средини огромне масе народа.

Кад бих описивао овај величанствени призор, који ми је натериво срце да дрхће; кад бих хтео да фотографујем она зачуђена лица Солунских грађана спиђу народности; кад бих хтео да похватам све радознале погледе дубоштампаних туђинаца, којих је пун Солун; кад бих хтео да насликам слику за коју не постоје боје — у кратко, кад бих хтео да изразим срећу што је то све тако — не бих дао ни приближна израза својим осећајима, дивљењу и поносу... Зато нећу ни покушавати да то урадим.

*

У дивно украшеној сали гимназијске зграде изврши се свечано сечење колача. То је учинио наш одушевљени Србин и свештеник, г. прота Букњић, на чијим грудима приметих заслужени орден Св. Саве.

Присутни беху: Наш конзул и конзули Италије и Румуније; реформатори које је послала руска и аустро-угарска влада: г. г. цивилни агенат Аустро-Угарске витез Милер фон Рогој, са својим помоћником Алфредом Рапапортом и секретаром грофом Лујем Драшковићем; цивилни агенат Русије, г. Демерик беше послао своја помоћника г. Петрова; руски вице-конзул г. Разумовски; заступници ваљде Хилми-паше и митрополита Александра и многобројнији грађанства оба пола.

Врло кратким, а врло једрнатим говором објасни заступник директора гимназије значај Св. Саве и његова благотворна дејања.

Затим дође на ред „Химнија“, царска химна, коју су певали ученици гимназије уз пратњу оркестра. Саслушана је стојећи, а завршена громогласним: Падишахм чок јаша-ђ-ђ!...

Одмах се видело да ће и оркестар и хор изнети све тачке на потпуно задовољство и осветлати образ и себи и своме родитељу и — своме народу. Тако је и било. Комади су се низали све лепши за лепшим, извођени прецизно и са елеганцијом.

По лепоти мелодија и прецизности нарочито су се одликовали: „Руковет“ од Мокрањца, „Из српског дућа“ и „Наше благо“ од Брожа, професора музике у Солунској гимназији; од туђих: „У ковачници“ од Ајленберга и „Мадригал“ од Симонетија. Овај је Мадригал врло радо слушао покојни Шчербина, те је често пљакао слушајући га. Изводило га је г. Брож у част поноћа погинулом јунаку и мученику. Свирање је било одиста уметничко и с највећим осећањем. Г. Брожа су пратили ученици.

Један од ученика дивно је рецитовао на француском песму Силн Прудома — „L'agonie.“ То је изазвало жив покрет у публици. Госпођа талијанског конзула узвикну својој околини: „Та је ли могуће да овде — уче француски?! О — !“

Грof Лујо Драшковић изјави чистим српским језиком да је целокупним утиском просто очаран. Највеће задовољство изјавише и остала господа и госпође.

Пред окупљеним српским народом, пред елитом Солунског становништва, пред окупљеним туђинским представницима — доказаше ови млади и интелигентни Српчићи и Српкињице да су чеда племенитог и за културу створеног народа... Доказаше да нису „Sauvages des Balkans“, како нас називају злуради и необавештени туђинци!....

„Journal de Salonique“ донео је врло симпатичну оцену, нарочито истичући лепоту српских мелодија и спрему г. Брожа.

*

После подне била је права српска забава, без и једног туђинца. Тада смо тек могли пустити на вољу срцу и осећајима. Сала је опет била препуна, као и пре подне.

Од многобројних тачака истаћићу неколико најлепших.

Сва је срца освојила сцена из „Два Идола“, део целе драме, коју је по Атанацковићеву роману написао г. А. Јотић, професор Солунске гимназије.

У тој сцени се верно износи мученички живот нашега народа пред устанак 1848. и почетак покрета.

Ванредна сличност садашњих прилика у Македонији са радњом у тој сцени — изазвала је највеће узбуђење у публици. Особито заузимни призор, где се Срби, готови с места дати живот за ослобођење отаџбине, дижу и заграљени певају:

„Устај, устај, Србине!
Устај на оружје!“ —

Урнебесном и бурном одобравању — да се обично изразим — не беше краја. Деца заробљене Македоније представљала су са ретким осећањем... У очима наших госпођа, сестара и најми блистале су истинске сузе... Та бисер зрнца беху најлепша и најдостојнија награда и захвалновост писцу и представљачима.

На како згодно прође после тога она нежна песма Јакшићева: „На Мишару.“

Кад се диже завеса, указа се на постољу група девојчица и дечака. Сви беху из Македоније; ни једно није имало више од 10 година. То беху Ђурине птичице. Пред њима је стајао један поносан ђак, који је представљао Ђуру.

Тај ђак је имао тужан израз на лицу и гледао је сузним погледом у дечицу — баш као што и треба према песми. Наста тајац.

„Јесте ли ми род, сирочићи мали,
Ил су и вас можда јади отровали?...“

— — — — — — — — — —

И као какав тужан рефрен, који пева хор анђелчића, зачуласа се из дечијих уста осећајно и мило, да су се срца стрнула:

„Ми смо мале,
Ал смо знале
Да нас неће нико хтети,
Нико смети — тако волети
Као ти — кћу-ћи!...

— — — — — — — — — —

Као кругна целе свечаности био је тријалог између Босанца, Македонца и Шумадинца, уз пратњу хора и музике. Речи су од Шајиновића а музика од Брожа.

На трибини је био представљен српски народ, а она три брата у средини.

Хор отпева „Српску Молитву“, па онда Босанац поче тријалог.

Речима дубока смисла и ефекта, које су шиле право у срце, казивао је овај заборављени роб своје боле без пребола:

— — — — — — — — — —

„Једно се чекај Дунавов ору
Над земљом мојом повесно вино
— Душман се шири сада!...“

Последњи крик му беше упућен мајци Србији:

„Зеленој сриу ајена ми дајте!
Српљанким грудма бол олакшајте!...“

Док је он говорио у очима народа око њега видело се најживље и неизвештачено саучешће; Македонац је тужно махао главом, а Шумадинац их из прикрајка гледао сокодовни окон, и мекин карактеристичним осмесима пропраћао њихове речи.

Кад Босанац сврши монолог, обори тужно главу и ћута. И народ је ћутао, само су јецале струне у гласовиру и срца у грудима...

У том Македонац прође Босанцу, спусти му руку на раме и у дубоку ћутању уздаху уже говорити:

„Сватала у бедп и вају
И Македонија цвили у ропству и ропству...

— — — — — — — — — —

Ал залуд нада...!!
Брат се не сећа брата!
Гледа га мирно као робује,
Крпце за покој к'о да не чује...“

Са израном појачана бола, пратио је Босанац сваку његову реч, болно потврђујући главом.

И кад Македонац сврши, настаде пауза, испуњена музиком и јецањем, истинским јецањем...

И сад, као Бог Слободе, грану небу њих Шумадинац, и грмну гласом звучним као звоно кад објављује Ускрс:

„Није, браћо, халакала храбра жишта Србинова!...
Још'те није нала нада остварена српских снова!...
Још'те љубя братска брата
— Само слоге, слоге није...!
Сложимо се, браћо драга,
Залечимо тешке јаде —
Покажимо да од Срба
Још'те Балкан дрхтат знаде!...“

Озарени надом, падоше три брата у братски загрљај...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ах! Када ли ће рубин-кри из срдаша слободне браће линути кроз сне отворе српске за слободу Македоније!...

У Дојчинову Солуну,
јануара 1904.

Homo.

Из наше слике

Срећна мати (сликала Софија Копер). — Коментарисати слике оваквих сижета веома је незахвалан посао. Ако оваквe слике само собом ништа не кажу, никакав опис не може им подићи вредност. За то и остављамо гледаоцима, да сами од ње праве непосредне, једино правилне утиске. — Софија Копер данас је веома цењена уметница, а и наша је читаоцима позната по слици „Из царства бајке“ (1. бр. „Нове Искре“ од 1901. г.). —

На умору! (гипс-рељеф Ј. Грнхута). — Доносећи у бр. 7. „Нове Искре“, за 1903. г., један снимак рељефа *Прерано!*, од Бечкога вајара Јосипа Грнхута, ја сам том приликом поменуо: да се све његове творевине, које он по својој иницијативи ради, одликују неком сетом, неким ефектом који вас величином својом потресе: све су то, рекао сам онда, мотиви душевне природе који у гледаоцу буде неке особите осећаје, од којих срце уздрхне а душа затрепери.

Захваљујући пријатељској одлуци Ј. Грнхута, „Нова Искра“ доноси у овоме броју својим читаоцима опет један снимак једне дивне творевине вајареве, која је на Јубиларној изложби у Бечу 1898. г. изазвала велику пажњу и одушевљење.

леумској Сликарској Изложби у Бечу, 1898. г., добила т. з. Лихтенштајнову Награду.

И овде је смрт!... Како само тупо и потмуло одјекује ова реч: смрт! Свему се кези, не осврће се ни на чије молбе и сузе — она иде својим путем и коси немилосрдно све што јој под руку падне....

Кратко је време, што му је живот радошћу испуњавало — и према љуби и према чеду своме! Опака се бољка завукла у груди његове, сломила му снагу, скрхала живот... Тужно и језиво пишти дах, што се кроз његова разорена плућа превлачи; кашаљ му груди раздире а глас се изгубио, изменио! Дани су одавно избројени — овде се још сати броје.

Очајан је поглед, пун страха, без икаке наде, што га је млада му љуба у његово бледо, намучено лице упрла; у ономе се изнуреном телу гаси живот, и још мало па ће нестати и последњега даха: — у ропцу, који срце пара, понеће он са собом и последњи трепутак живота! А малено јадниче, које ће ускоро остати без оца, заронило се у крило јадној мајци, и, као да схвата сву страхоту, покрило је очи ручицама и лије прве горке сузе, које ће ускоро и њу и мајку редовно пратити, кад остану самохране без свога најмилијег.

Г.

Врањски споменик (вајао С. Роксандић). Двадесетпетогодишњицу свог ослобођења прославили су Врањанци откривањем споменика оним борцима што изгибоше у ратовима за ослобођење и независност. На споменику је натпис: „Јуначким борцима који су у рату за ослобођење и независност под врховном командом књаза Милана Обреновића IV а под вођством ђенерала Белимарковића у бојевима код Два Брата и Врања 12. и 13. јануара 1878. године славно изгинули. Овај скромни споменик подиже благодарни народ града Врања и срезова Пчињског, Пољаничког и Масуричког“. —

Слатка самоћа (сликао Т. Ирeланд). — Хучни живот још није доспео у овај крај. У њему је мир који годи души уморена човека, и који к себи мами гоњена јелена. — Сладак је одмор у овој самоћи, слатка је ова самоћа. —

Арбанаска играчица (сликао П. Јовановић). И ово је прерада раније слике Пајине. Рађена у Њу-Јорку по поруџбини једног завода, наишла је на опште допадање у уметничким Њу-Јоршким круговима. И тако једна по једна слика овог нашег великог уметника прелази у туђинске руке, а нама остаје да се задовољавамо једино штампаним репродукцијама! —

Чаршија у Пријепољу. Ова слика представља прави тип чаршије у турској вароши. Пријепоље је на Лиму, 6 часова далеко од Пљеваља. И ако је старије од Пљеваља а некада било и веће, сада је Пријепоље знатно попустило. У Пријепољу има српска школа и црква, а један час од Пријепоља налази се манастир Милешево. —

Српска основна школа у Пљевљима. Ово је слика зграде каква је била пре неколико година, а сада је нешто раширена и обновљена. У њојзи је сада српска гимназија. —

Леонид Андрејев. — Види у овом броју чланак Г. Божовића „Леонид Андрејев“. —

Симо Роксандић, акад-вајар. — У вајарској српској уметности веома угледно место заузима Симо Роксандић, наставник у Крагујевачкој гимназији. Слике његових радова: „Роб“, „Милош Велики“, „En face“ већ је донела „Нова Искра“. — Пре неколико дана Роксандић је добио прву награду за подизање споменика изгинулим Шумадинцима у досадашњим ратовима. —

ХРОНИКА

Једна лепа старина.

У низу јубиларних светковина, којима ће се ове године прославити стогодишњица првог устанка за ослобођење наше отаџбине, пројектовано је и преобраћање наше Велике Школе у Университет. Свакојако ће се за тај случај спремити опширна монографија о Великој Школи, па том приликом издати и све оно што се, поред већ објављенога (највише у књизи А. Гавриловића — „Београдска Велика Школа 1808—1813“, Београд 1902 г.), сачувало и што се зна о оној Великој Школи, што је 1808. године основана била у Београду, а која је кобне 1813. године престала са падом Карађорђеве Србије. Будућем писцу те монографије пружамо овај интересантни приложак.

У Душановој задужбини, манастиру Св. Аранђела, више села Кучевишта, у Скопској Црној Гори, који манастир красе многи знаци наше прошлости, добре и у свима досадашњим народносним искушењима постојане Србе оне лепе околине сазива на богомољу звоно, на којему су изливени ови записи и рељефи:

1., При врху звона пише у кругу: † Бодрствуите духом питлѧ ум.

2., На средњи звона је изливена икона Св. Саве. Поред главе свечене пише с десне стране с (в), а с леве Савка; у подножју с једне стране Проскѣтт, а с друге — сребск.

3., На протинвој страни од Св. Саве лепо је изливена, много лепше него икона, коњица врвкара са осам пчела радилица (6 прло лепих, а 2 пејасно изливене), које се оштрим полетом својим устремиле к летy од коњице.

4., На доњем крају звона, такође у кругу пише: † Проскѣщеніе юности у заведеном келикои школи у Београдѣ 1810.

Природно је, што се пријатно изненађени Србин, при посматрању ове миле старине, пита: откуд она овде, ко је на оволику даљину и у дубину српског живља, при овдашним тешким и спорим саобраћајним средствима, однесе и учини да добијеко у овом крају још једну културну белегу вине? Биће свакојако, да су нам сами Турци и нехотице учинили ову лепу услугу. Од првог доба њихова завојевања наших крајева, штедили су цркве и манастире, али су и онда већ гајили неодољиву петрпељивост према звонима и звуку њихову. Познат је факт, да је сваки војник, при повратку са бојнога поља, имао религиозни задатак, да понесе по комад од ушљчканог и разбијеног звона и да га остави у нарочито за то конаје одређену зграду у Цариграду, из које се после за ливење топова по потреби узимало („Вила“ за 1866 г., стр. 158 и 211). Доцније су им у доба разоравања задужбина и уништаја светиња, поред црквених утвари и књига, и звона била предмет обичне пљачке и трговине. Све то носили су у своје крајеве, а сироти побожни хришћани тамошњи скупљали пару по пару и откупљивали светињу из руку нехришћанских. Отуда по црквама и манастирима Старе Србије налазимо књига донесених из Војводине и Србије, а на некима и записе о томе: кад су, по коју цену и од кога Турчина откупљене. У ослобођеној Србији народ је похитао био, да украси цркве своје, па и звонима да их снабде. За то видимо, да је нарочито у звонима била богата пљачка 1813. године у поново покорењој Србији. Садашња звона на сахат кулама у Приштини, Гњилану, селу Мамуши (у призренском крају), на граду Призренском и другим местима онда су однесена. Последње има и запис, из кога се види, да га је Карађорђе 1808. године приложио био Смедеревској цркви (И. С. Јастребов — Подаци за историју српске цркве, Београд 1879 г., стр. 61—62). Па и ово звоно са Велике Школе свакојако је онда ушљчкано и однесено, па га тамо стари побожни калуђери Кучевишки од пљачкања за свој манастир откупили.

Још је једна околност заслужна пажње. Покојни Јован Ђорђевић покренуо је 1898. године у „Бранковој Колу“ питање о светосавској песми и прослави Светог Саве као патрона српских школа. Том је приликом прота Дим. Руварац, између осталога, казао ово: „у Земуну је још 1812 прота Јеврта Ивановић прогласио Св. Сави за школског патрона“ („Вр. Коло“ за 1898. год. бр. 5., стр. 146.). Међутим, ево видимо, да је раније, 1810. године, Св. Сава ливен на школском звону као просветитељ српски и патрон школски. За тим, симболично представљање на овом звону коњице са пчелама не подсећа ли на онај стих из светосавске песме: „пуна јеси коњица, трудољубна Србијо“ и на тај начин — не казује ли обадвоје посредно, да је не само проглашавање Св. Саве за патрона школског било пре 1812. године, него и постанак светосавске песме да треба тражити далеко пре времена, у које је пок. Јован Ђорђевић ту песму научно од проте Павла Стаматовића?

Ст. М. *Дим.*

† Херберт Спенсер

У Брајтону (Brighton) близу Лондона угасио се 25. новембра (8. децембра) о. г. неоспорно највећи ум деветнаестог века. Премишо је најдубљи филозоф данашњице, којему по дубини и ширини мисли и утицају њихову на напредак научни, нема премца. Издахнуо је научник, који се с чудним постојанством пуних четрдесет година лабао најтежих, најтананијих, најсложенијих, најзаплетенијих и најкрупнијих питања научних и то с необичном логичношћу и дубином. Нестало је мислиоца, који је не само обогатио ризницу знања људског новим мислима и научним истинама, него је покушао, као ниједан пре њега, да све знање људско о природи и човеку доведе у логичну везу и у једну хармоничну целину. Умро је *Херберт Спенсер*.

Ime ово познате је данас у свих просвећених народа свих пет делова света. Оно се изговара с највећим поштовањем где се год зна за науку и води рачуна о њој. Оно је подједнако драго сваконе научнику ма које народности и вере био он. Оно не припада више само великој Енглеској него човечанству....

Спенсер се родио у Derby-у близу Лондона 27. априла 1820. године. Отац му беше ососки учитељ, као и дед његов. Основну школу учио је код оца, који не навалишше на Спенсера учење због слабога здравља његова; и Спенсер се учио више сам и учио је оно што је волео. Занимљиво је, да је одмах показао велику наклоност изучавању природе из саме ње; а иначе је потпуну одвратност према учењу речима и из књиге. Кад је годинама доарео за средњу школу, отац га да брату своме, који беше свештеник у Hinton-y. То беше необично бистар и слободоуман човек, који у политичком погледу беше потпуно независан а о појединим питањима научним икаћаше своје самостално мишљење. И за цео Спенсеров и карактер и рад он беше од пресудна утицаја. Код њега проведе Спенсер пуне три године (од 13 до 16), а тада требаше, по савету његову, да иде у универзитет у Кембриџ. Али Спенсер не хтеде. Он просто одби ову жељу стрићеву с наводом, да неће с тога „што поред онога што му је потребно, мора да учи и многе непотребне ствари“. И стриц не хтеде на свога синовца да наваљује никако, остављши га потпуно његовим склоностима. За ово време стриц беше опасно, да Спенсер не показује никакве воље за учење језика: грчкога, латинскога и францускога; а Математику и Механику толико је волео, да је у овој последњој и сам чинио неке изуметке. Спенсер се за овим врати кући, где остаде читаву годину учећи се сам. Он је управо продужио Математику, Механику, изучавање природе из саме природе и цртање с природе. Отац сад пожели, да и у и син буде учитељ. И, доиста, Спенсер сад постане помоћником учитељским у овој истој школи, у којој је и сам учио, и у року своме показиваше много дара за јасно представљање и буђење самосталога мишљења у ученика. Али овде не остаде дуго. Неки ученик његова оца беше предузео грађење једне железничке пруге из Лондона и понуди му једно инжињерско

место. Спенсер пристане на ово и оде. И своју нову дужност не само да је вршио с потпуним доказивањем своја принципала, него је свој творачки таленат показао и оде, изучивши сирану за мерење брзине локомотива. Тада почиње и прва радова Спенсерових у разним часописима. Тада се позвао и с чувеном Геологијом Lyell-овом и у то време се и зачела у њега прва пут писао о еволуционој теорији или теорији развитка уопште. По довршетку ове струке Спенсер се опет врати своју кући, где проведе две године баченји се непрестано читањем најозбиљнијих научних дела.

У то време Спенсер штампа у листу „Nonconformist"-у и одатле оштампа у засебну брошуру један низ писама о границама државне управе (The Proper Sphere of Government). Писма ова сматрајте на се пажњу најозбиљнијих кругова читалачких и то одазове Спенсера у Лондон, где се сада трасираху многе пруге у самом граду. Спенсер опет добије место подинжињера, али ту не остане дуго. Године 1848. добије место подуредника листа „Economist", где је имао много више времена за књижевне радове. За две године он изради своје прво веће дело „Social Statics", које, и ако не наће одлика код обичне читалачке публике, сарати и на себе и на аутора свога пажњу највећих научника енглеских, као што беху: Huxley, Lewes, Tyndall, John Stuart Mill, George Grote, Hooker и други. И од сад Спенсер стајаше у непосредној вези с овим научницима. И ово време од 1848. до 1858. најважније је у животу Спенсера као филозофа. Тада је написао око двадесет есеја које је штампао већином без потписа. Они учиниће, да је Спенсер могао напустити место подредника поменутог листа и одати се једино књижевном раду. Тада је и састављао план за своју Синтетичну Филозофију и 1853. издао чувене „Принципе Психологије", који су сами довољни да му обезбеде прво место међу научницима ове струке. Али у овоме послу Спенсер утроши и здравље своје и своје скромне дохотке. И само је гвоздена воља и постојанство, које тако одликује расу британску, учинило да Спенсер победи све сметње и продужи започети рад. Од свих беше најјача: немаше средстава за тако огромно предузеће, за које, по предрачуну Спенсерову, требаше двадесет година. И да није Спенсеру у два маха остао мали иметак од ота и од стрица његова и да му није било обилате помоћи од његових поштоваоца, све би предузеће отишло у ветар.

При свем том борба с овим материјалним тегобама трајаше дуго и предуго. Она трајаше пуних двадесет година. И тек 1875. године ипе Спенсерово постане толико чувено и његова дела толико цењена и тражена, да се Спенсер ослобођава свих дугова и новоља и долази у положај да предузети посло продужи без сметња.

Године 1879. Спенсер толико оболи, да своје најважније дело, рад којега је и радио сву своју филозофију, а то је Етика која је требала да изиђе најпосле као завршетак целе филозофије, штампа преко реда под именом Основа Етике („Data of Ethics"), бојећи се да му не пропадне. Али после десет година, 1889., осети се толико окрепљен да могадне продужити рад, и после седам година, 1896., изиђе трећа књига његове Социологије и тиме се завршн и цео постављени план, цео „Систем Синтетичне Филозофије", који је рађен пуних тридесет и шест година! И десет дебелих књига леже данас као сведок неуморна напора и дубоке научности, а поред њих још безброј ситнијих радова (понајвише расправа или студија биолошких, психолошких, социолошких и етичких) од највеће вредности научне.

Спенсер доиста не беше филозоф обичнога калибра. Он не исказиваше само своје мисли о стварима и појавама као своје мишљење. Не. То беше научник који улази у природу, у само појаве у њој, и проучавање их до највеће дубине и ширине, тражећи у њима правилности и законитости, изводећи и износећи најсавршеније законе природне. А то чини с таком јасноћом и уверљивошћу да је читаоцу веома тешко да се на где одвоји од њега, јер осећа како се шири круг мисли његових и поглед му на свет постаје све јаснији.

И од оволиких научних радова онога великана на српски језик, на жалост, преведено је само једно једино, и то најмање дело његово „*О васпитању*",[1]) које му је најзаиме и пронело име по свету и у најшире кругове. Спенсер и у њему проводи принцип еволуције, закон развијања природнога. Он налази, да је циљ животу људском лична срећа појединаца. И зато препоручује, да се најпре учи оно што је потребно за живот, за опстанак човеков, па онда оно што је мање потребно, а најпосле оно што је најмање потребно. С тога су му неки пребацивали, да нагиње материјализму. Али ко га пажљиво прочита, он се уверн, да није тако и да он има право.

Велики филосоо је и умро као филосоо. И ако је осетио да га снага издаје, ником није казивао о слабости својој, и његова смрт изненадила је све пријатеље његове. Сутра дан кренула се пратња без икакве церемоније, по изречној наредби покојниковој, и то на — спаљиште!

Занимљиво је још, за карактер Спенсеров, да споменемо и то, да су многи универзитети и академије наука бирале Спенсера за свога почасног или дописног члана, али је он сва та одликовања одбио. Тако исто занимљиво је, да је свега века свога остао нежењен, јер говораше, да се „двема госпођама не може служити у исто време." И тако Спенсер је целога живота свога служио само науци.

Слава Херберту Спенсеру!

Ј. М.

Драги пријатељу,

Пре свега дугујем ти и овом приликом срдачну захвалност на доброти и предусретливости којом си ми прошле и претпрошле године отворио био ступце своје лепе *Н. Искре*, те сам у њој могао изнети преглед покушаја за састав народнога епа о боју на Косову, као и своје огледе и свој нацрт за Косовску епопеју, која је наскоро потом, под именом *Лазарице*, и угледала света.

Уверен сам да те интересује пријем моје Лазарице. Биће ти познати реферати о њој у разним нашим часописима и листовима, од којих ако опширније поменем оне у *Делу*, *Срп. Застави*, *Караџићу*, *Колу* и *Србу*. У свима је Лазарица лепо пропетерегнута и са много топлине препоручена читалачкој публици и народу; а у неким од њих изнесене су и напомене о појединим местима и стиховима којима ће се моћи лепо користити у другом издању Лазарице. Нешто опасан пријем, а нешто и препорука Министарства просвете и цркв. послова да се

[1]) Захваљујући залагању пок. Илије М. Коларца ово је дело донекле приступно не само наставницима и наставницама по провинцији него и самим родитељима, а то ће нешто мању цену.

Лазарица употреби на поклањање ученицима народних и средњих школа о Видовданској свечаности школској, учинили су да је само за прва три месеца растурено на две трећине штампаних примерака.

Данас, када се налази још незнатан број штампаних примерака моје Лазарице, отпочео сам припремати њено друго издање. Тога ради учинио сам понуду Управи Српске Књижевне Задруге, и она је већ донела одлуку да Лазарицу прештампа као своје издање. Чини ми се да би Задруга, у место обичног штампања у своме „колу“, боље учинила кад би за Лазарицу припремила нарочито издање *за народ*, старајући се да и обликом и ценом буде приступнија народу коме је и намењена.

Могу ти већ сада рећи да ће се друго издање Лазарице појавити у савршенијем облику. За њ сам се користио многим од оних напомена које су ми учинили референти у поменутим часописима. Овом приликом могао сам се користити и лепим чланком Маретићевим „O gradji našega narodnog deseterca“ (Nastavni Vjesnik, X, 2), те ће многи стихови у Лазарици добити лепши облик. Сем тога помињем, да ми је наш уважени књижевник и академик, г. Ст. Новаковић, својим саветима помогао, те ће трећа песма, „Турска освајања и пораз Турака на Плочнику“, изићи у много лепшој одећи.

Али оно, што ће чинити највећу измену у другом издању Лазарице, то је: што ће она, на место 20 песама првога издања, имати 24 песме. Ту су додате три сасвим нове песме којих није било у првом издању, а једна од највећих песама подељена је у две: трећи део 15. песме, у коме се говори о погубљењу кнеза Лазара и Милоша Обилића, издвојен је као засебна песма. Тиме је Лазарица увећана са хиљадом и више стихова.

Три нове песме другога издања биће: „Женидба Вука Бранковића“ (као друга у Лазарици), „Лов цара Лазара у Јастрепцу планини“ (као трећа) и „Милош умирује Браничево и Кучево и његова женидба“ (као четврта). Прва од тих песама узета је из III књиге Петрановићеве збирке, број 22. а друге две из II књиге исте збирке, бр. 19. и 20. Кад сам припремао прво издање, те су ми се песме учиниле сувише лоше и по обради предмета и по стиховима, те их нисам употребио. Но припремајући сада друго издање, покушао сам да их прерадим тако, како би могле подесно ући у целину, хармонишући с осталим песмама. Код прве две преправка се већином тиче стихова, а код треће је из основе промењен увод (повод састанка између Милоша и Вукосаве), као и допуњен Милошев одлазак у Браничево и Кучево, и његов састанак са змајем од Јастрепца. Пошто ти је позната ова трећа песма из Петрановићеве збирке, знаћеш разлог са којега сам морао мењати њен увод. Надам се да ће Лазарица с овим новим песмама добити не само у потпуности, него и у већој занимљивости. Мало више драме из унутрашњега живота Лазарева двора учиниће ову народну епопеју интереснијом. Ја сам ове песме, овако прерађене, читао г. г. М. Ђ. Милићевићу и Љ. Ковачевићу, и они су мишљења да их свакојако треба унети у целину, коју ће лепо допунити.

Пре штампања другога издања Лазарице рад сам да с овим песмама учиним оглед у јавности, како бих се могао користити примедбама ако би их било. С тога ти их шаљем с молбом да их штампаш у Н. Искри, на што сам ти унапред захвалан.

Прими пријатељски поздрав од свога

5. децембра 1903. год.
Београд

Ср. Ј. Стојковића

Разно

* За неки дан биће готово и разаслаће се члановима XII коло Српске Књижевне Задруге. У њему су: 1. Драматски списи Јована Стерије Поповића, св. II („Наход Симеун“ и „Тврдица“); 2. Бранкове песме, св. I; 3. Причања Вука Дојчевића, од Ст. М. Љубише, свеска II; 4. Светле слике, приповетке Драгутина Илића; 5. С острва, приповетке Ива Ћипика; 6. Приповетке А. Додеа, превео Душан Л. Ђокић; 7. О херојима, херојизму и обожавању хероја у историји, од Т. Карлајла, превео Б. Кнежевић. —

* Франсис Макензије штампао је у свом издању (штампарија Ђ. Ивковића, Нови Сад) дело „Коментари к Јеванђељима, написао Давид Браун, с енглеског превео Ч. Мијатовић, академик.“ —

* Јованка уд. Фуфићка, Српкиња из Травника, предала је ондашњој српској црквено-школској општини 20 хиљада круна за подизање нове српске основне школе. —

* Прив. доцент д-р Милан Решетар постављен је у Бечу за ванредног професора Словенске Филологије са нарочитим обзиром на српски језик. —

* Књижара Велимира Валожића (Београд) штампала је и продаје ове књижице дечје литературе: „Материце“, „Оцеви“, „Ђачићи сељачићи“, „Батина књига“, „Сешина књига“, „Ружа“, „Споменица“ и „Банов зверињак.“ Цена је свакој од ових илустрованих књига 0·50 дин., само „Банов зверињак“ продаје се по 1 динар. —

* Д-р Стев. М. Окановић приредио је (по Е. Беме-у) за српске матере друго издање књиге: „Домаће васпитање, педагошка писма једној матери.“ Цена је 2·50 дин. —

* Богдан Ж. Ђурђевић, српски учитељ у Земуну, отворио је претплатнички упис на „Учитељски календар за 1904. годину.“ Календар ће имати два дêла. Први, педагошки део, садржаће до 20 ликова српских и туђих педагога, њихове кратке биографије, чланке из области теоријске и практичне педагогике, библиографски преглед савремене педагошке литературе у Срба и Немаца, као и књигâ за даље педагошко образовање учитеља; за тим статистику српских школа у Аустро-Угарској, Србији, Босни и Херцеговини, Црној Гори, Старој Србији и Маћедонији. — Други, практични део, донеће шематизам свију учитеља у срп. нар. основним школама у поменутим српским крајевима, а поред тога и преглед свих српских културних и привредних установа. — Календар ће имати 10 штамп. табака, а цена му је 1 круна или 1.20 дин. Претплату прима Задружна Штампарија Живковића и Стојчића (Земун). —

* Матица Српска (Нови Сад) умолила је проф. Николаја И. Корабка (Петроград) да за Летопис напише расправу о савременој руској белетристици. — За Летопис примљени су рукописи: „Прилошци за историју Срба у Угарској 17. и почетком 18. века“ од д-ра Јована Радонића, и „Никола Томазео према Српству“ од Марка Цара.

* Наштампана је и може се добити за 12 динара „Статистика Краљевине Србије, књига XVIII: Статистика земљорадње и жетвеног приноса у Краљевини Србији за 1900“. Текст је, као и у свима делима овог издања, српски и француски. Књига је величине 4°, има 4 листа, 287 стр., један картограм и два диаграма. —

* У немачком журналу Monatshefte, што га издаје књижара Verlagen und Klasings, изашла је у свеску за фебруар ове године студија „Woran es in Makedonien gefehlt hat“. Писац је C. Frhr. v. d. Goltz. —

* У издању немачке књижаре B. G. Teubner штампао је H. Getzer свој путопис „Vom Heiligen Berge und aus Makedonien“ (1904., 8°, 43 сл.). —

* 30 јануара ове године навршило се 100 година од рођења великог српског добротвора Симе Игуманова. Овај дан свечано су прославили Срби под Турцима, јер је српска богословија у Призрену основана а и сад се одржава капиталом овог добротвора. Српска штампа такође се лепо одужила успомени стогодишњице. —

* На Св. Саву ове године одржало је своју свечану седницу српско акад. друштво „Србадија“ (Грац) у славу Стјепана Митрова Љубише.

* На Богојављење умро је у Неновићима (Далмација) Филип Митровић, имућни поседник. Један део свога имања (20.000 форината) оставио је за оснивање фонда из ког ће се помагати Срби из Боке, учитељски приправници, ђаци пољопривредних, занатских и поморских школа. —

* Према реферату ђенерала Ј. Мишковића примљено је за издање Коларчеве Задужбине дело К. од Голца „Наоружани народ“, што га је са 5 издања немачког превео поручник Љуб. Балтић. Књизи ће бити цена 4 динара. —

* Одбор за издавање Приповедака Петра Кочића (Wien, XI Schubertgasse 9. Mezz. 8.) јавља да је дао у штампу другу књигу приповедака „С планине и испод планине“. У њој су: Јелике и Оморике; Кроз свјетлост; Кроз маглу; Мрачајски прото; и Јазавац пред судом. — Књига ће изнети до 100 страна 8°, а цена ће бити 1 круна или 1.20 дин. —

* „Слобода“, која излази у Сан Франциску јавља, да су Срби обе вере у Сев. Сјед. Америчким државама основали „Први Српски Братски Добротворни Савез.“ Овај Савез ступио је у живот 20. јула 1903. године. Њему припадају ова друштва: 1.) „Српско Јединство“ у Чикагу; 2.) „Српско Јединство“ у Соут Чикагу; 3.) „Сједињени Срби“ у Њујорку; 4.) „Сједињени Срби“ у Розендале, Н. Ј.; 5.) „Српско Јединство“ у Бјуту, Монт; 6.) „Српско-Словенско Добротворно Јединство“ у Анаконди, у Монт.; 7.) „Српско Добротворно Друштво“ у Енђелс Кампу 8.) „Српско Добротворно Друштво“ у Доугласу, Аласка; 9.) „Српско Добротворно Друштво“ у Ђаксону; 10.) Друштво „Српско Јединство“ у Декалбу, Илинонс; 11.) „Српско Добротворно Друштво Јединство“ у Лос Анђелсу; 12.) „Српско Добротворно Друштво“ у Кварц; и 13.) Друштво „Српска Слога“ у Банзи, Аризона.

У „Први Српски Братски Добротворни Савез“, може ступити ма које друштво из Сједињених Држава; отворена су врата сваком брату Србину без разлике вере. Предходно се треба обратити писмено на „Главну Управу Савеза“. Главна Управа држи своје седнице сваке прве и треће среде у месецу у дворани: 406 W. North avenue. I-ви секретар, Јован Јев. Ристић; председник, Марко Ј. Митровић у Чикагу.

* „Одбор Девојака за подизање споменика Војиславу Илијћу“ јавља да ће се споменик открити 5. априла о. г. на Калемегдану. —

* Као пети свезак „Srpske Dubrovačke Biblioteke“ изашла је: „Povjest Dubrovnika, od Serafina Razzi“. Садржај је: Биографско-критичка студија проф. Љ. Феретија, Увод проф. Ј. Ђелчића, Повјест Дубровника, Додатак као наставак Рацијеве повјести, бива главнији догађаји дубровачке повјести од г. 1570. до г. 1815. Осим тога цела је књига пропраћена примедбама проф. Ђелчића. Књига је у 8°, има 362 стр. Цена је 4.50 круне. —

* Спб. Слав. Благ. О-о штампало је: „Сербско-русскій словарь. Составилъ Л. А. Мичатек. Съ краткой грамматикой сербскаго языка“. 8°, стр. 728 + 58. Цена 2 рубље и 50 коп. —

КИВЛИОГРАФИЈА

Свеска 64. и 65. Мала Библиотека. Број XXII и XXIII. Година V. 1903 *Грилпарцер: Јеврејка Толеђанка*, историска жалосна игра у пет чинова. С немачког превео Јован Грчић. Цијена 60 потура — (80 пара дин.). У Мостару, 1903. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. — 16°, стр. 121.

Свеска 66. Мала Библиотека. Број XXIV. Година V. 1903. Стеван Сремац: *Чича Јордан*. Једна слика. Цијена 30 потура — (40 пара дин.). У Мостару, 1903. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. — 16°, стр. 90

Прве песме Мирка В. Дамњановића. Београд, штампарија Андре Јовановића, 1904. — 8°, стр. 23. Цена 0.40 дин.

САДРЖАЈ:

Баба-Гаја, слике из Старе Србије, написао Зар. Р. Поповић.
Размишљање, песма Борскога.
Чича-Митина смрт, слика, написао С. Д. Тодорић.
Из „Пролетњих елегија“, песма Милутина Јовановића.
Ваља, слика Леонида Андрејева, с руског превео Р.
Памћење, песма Сокољанина.
Леонид Андрејев, књижевна слика.
Зашто певам, песма К. Ст. Павловића.
Лазарица или Бој на Косову, од Ср. Ј. Стојковића.
Листићи: Амајлије (из туђег низа), превео О. — Камен, с немачког превео А. — „О — о!“ (Лудвик Јакобовски), превео с немачког М. С. Ј.
Наша писма: Прослава Св. Саве у Солуну.
Уз наше слике.
Хроника (Наука, Књижевност, Разно Библиографија).
СЛИКЕ: Срећна мати. — На умору. — Врањски споменик изгинулим борцима за ослобођење. — Арбанаска играчица. — Слатка самоћа. — Леонид Андрејев. — Чаршија у Пријепољу. — Српска основна школа у Пријепољу. — С. Роксандић, академски вајар.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: на год. 16. на по год. 8. четврт год. 4. дин.; ван Србије 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику, Капетан Мишина 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: за годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара: или Србије: за год. 10 Фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, књижару и уреднику „Нове Искре“. Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају: накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Баба-Гаја

— слика из Старе Србије —

(2)

II

Трајина жена, Кића, у послу је. Сад је баш извадила из пепеље мумурузиницу,[1]) и извела је на кућна (кућевска) врата, да види је ли печена, луна је претима и говори у себи: „Добра је“. Рукави јој засучени до лаката, те се виде лепе руке здраве сељанке; прајење кукастог мађеза затурила на плећа, да јој у раду не сметају, те се виде витице бујне црне косе: њено бело лице обојила је румен а оклажњо лаки зној, који се у малим ситним капљицама задржао испод грла и на пупачким недрима. Ноге су боса, а бела пртена кошуља спушта се до пета и при сваком њеном покрету зашушти.

Диже прешуљу и узе метлу да помете пепео. Подиже поклопац од лонца и духну у пару, да види је ли јапија испечкала.

Вечера је готова, а сад ће и *он* (муж) доћи, јер у ово доба и долази кући.

У дворишту се два свињчића Трајина играју. Старији прави од хартије вртешку, веће је на штап и покушава да трчи, да види хоће ли се вртешка окретати... Млађи отворио некакву књигу, па не гледа у њу, већ само пристиже превраће листове а из свега гласа као чита Апостол: „Солунци посланци... Солунци посланци“.... Затим остави књигу, узе кадионицу — кору од тикве с врпцама, место кађења — па стаде махати њоме, као да кади, непрестано вичући: „Господи!... Господи!“... Кадећи тако по дворишту, упути се к вратима... кад се она отворише и на њима се појави баба-Гаја.

И један и други притрчаше к њој, радосно је дочекаше, ухватише је за руке, стадоше јој се умиљавати непрестано вичући: „Баба-Гаја... баба-Гаја... наша баба“...

— О дето, дето!... Бабина деца!... Синци моји... о, о, о!...

У тај мах нестаде с баба-Гајине душе мрака сумње и страха... она се осети блажена међу блаженом децом својом, унучићима својим.

Али само за трентутак... Похита, те упита:

— Је ли ван дошао тата?

А деца весело одговорише:

— Не, није дошао... па зато ми још играмо, трчимо.

Уздахну баба-Гаја... закашља се, а осети неку студен у целоме телу.

[1]) пројо

Иванје пред њу Кйта са засученим рукавима, дечака је и приje јој руди.

— Добро вече, сиахо! — изусти баба-Гаја.

— Добро ти Бог дă, баба-Гајо!... Хајде унутра да седнеш, да се одмориш. — И узе је за руку, уведе у кућу (кућну) и даде јој столичицу, те седе.

— Ох! — уздаху баба-Гаја... А нема још Траје?

— Нема га.

— Неје никако долазио од како је после ручка отишао?

— Неје долазио... За чудо ми је што се толико задржа... ама, мислим, сад ће доћи; већ је мрак, икшам[1]) је викао.

Пођута баба-Гаја, па ће онда упитати:

— Јеси ли прислужила кандило?

— Јесам. Чим је клепало зачуло, одмах сам кандило прислужила.

Баба-Гаја напире на отворена собна врата, и ако не сумња, и виде како кандило светлуца...

— Нă, остави пред икону — и пружи Кйти кључ црквени.

— Баба-Гајо! Види што сам ја направио — вичe старији унук — ... Види, види, што имам ја! — показује кадионицу млађи.

— Добро, благо баби, добро!... Идите још мало поиграјте, док не дође тата....

Деца истрчаше у двориште.

— А је л' Траја понео пиштољ? — пита баба-Гаја.

— Не; ено га на чивилуку код иконе.

— Хм! — учини баба-Гаја и заћута.

Мрак се спушта по кући, по соби, по дворишту; мрак обавија земљу... мрак обавија душу, материну душу... У кући ватра са огњишта осветлава мрак.... у соби слаба светлост од кандила пробија мрак... А у души?... Баба-Гаја погледа у кандило, у икону... прекрсти се и прошапута: „Свети Никола, помагај!"

У том се зачу јак топот с поља, рекао би: земља се тресе... врата се нагло отворише и у дворишту се појави — Траја.

Деца повикаше: „Тата... тата!" Траја викну: „Пст!" и подупирачем подупре врата.

На то баба-Гаја скочи... али се зачу други јачи топот и звека силавских драгуља... — „Отварај!" — чу се пика и лука у врата. — У том баба-Гаја дође до Траје, руком га тражи да иде у кућу, а Кита викну: „Децо унутра!" и уђе с њима у кућу.

— Ко је? — викну баба-Гаја.

— Ја!

— Ко си ти?

— Емин!

— А, ти си!... Кога тражиш?

— Трају!

— Нема Траје!

— Има!

— Нема!

— Отварај да видим!

— Нећу да отворим!

— Отварај!...

Навалује на врата да их силом отвори.

— Отварај!

— Отворићу, ако ми даш бесу!

— Хм, бесу!... Какву бесу?

— Бесу... да ћеш најпре мене убити, па преко мене мртве уђи у кућу!...

Овај необичан захтев изненади Арнауте... изненади и збуни... и они ућуташе. Затим се чу њихово шапутање.

— Убиј мене! — настављаше баба-Гаја — па да се међу другарима можеш похвалити како си био јунак те си једну бабу убио!... Убиј ме!

— Отварај!...

— Дај бесу, па да отворим!...

На ову вику сташе се скупљати људи и заустављати пролазници.

— Шта је то, Емин-ага? Шта ти је учинила баба-Гаја? — питају једни.

— Остави се, тако ти вере, не нападај на кућу, да не поплашиш децу! Грехота је! — говоре други.

Наста неко објашњавање.

Затим се чуше гласови: „Хајде, хајде, не љути се!... Смири се!... Не нападај на рају, тако ти Бога!... Зар да се јуначиш спрам једне бабе!... Срамота је и грехота!"..

Почеше се разилазити...

Ко би у том тренутку могао видети баба-Гају, не би никада у њој познао ону стару, погрбљену, кашљућану баба-Гају! Не. Оно беше јунак-баба... јунак-мајка, која светом материнске љубави брани своје срце, чува свој пород од погибли!...

— Нека их! — прошапута један глас сиола.

— Одоше? — пита баба-Гаја.

— Одоше!...

— О, хвалим те, Боже! — узвикну баба-Гаја, кад се врати у кућу. — О, хвала ти, слатки Свети Никола! — и погледа у икону и прекрсти се.

Деца се шћућурила око мајке.... Траја грозничаво иде по соби; брише зној с чела... раскопчана на грудима пиштаи и тако брише зној, па руком маше те се хлади.

Уђе баба-Гаја у собу... Траја се спусти — седе.

— Одоше!... Нек сломе врат, да Бог дă! — рече баба-Гаја.

Тајац.

— А шта је то било, сиико, те се толико задржа? — упита баба-Гаја.

— Шта је било!... Добро је над не видиш живога!... Реци: хвала Богу и Светоме Николи што не живога доведоше!

— Хвала, но сто пута хвала!

— Каква ти нива, — настави Траја, — каква ти земља, каква ти кућа, какво имање у Турској?! Ништа неје твоје, ништа не можеш ни имати!... Најбоље, продај све, па иди у Србију, сачувај главу — то је доста! Живи после колико ти дао Бог; бареи знаш да ћеш од свога

[1]) вечерња молитва с дамиje

Б. Е. Мурильо — Баба и унуче

дана умрети, кад ти је суђено, а не овако без дана, од душманске руке... Ето данас умало несам погинуо; само ме Свети Никола сачува — хвала му! — (Скиде капу и прекрсти се) — Препирали смо се више од два сахата. Бре хоће бит', бре неће бит'. Преорао моју њиву... ej куд је остао „Побијени камен!“ У пола њиве. Толико заузео. Ја кажем: „Моје је — ево белеге“; он каже: „Не, то је моје — ево ове белеге“. Бре овако, бре онако — áјâ. Хоће да отме, па да отме. Реч по реч... реч по реч, и мени прекипе, те му викнем: „Е на узми, Еминага, за мало ће ти бити! Доћи ће онај (пружи руку на Србију) брзо... брзо... па ћеш и ти и твоја њива и твоја кућа овако!“ (пружи длан и духну на њ). — „Хајд', бре ђавур!“ — викну Емин и ухвати за ништољ....

Баба-Гаја учини само: ух!... и прекрсти се.

Кита јаче пригрли децу и помилова их по глави.

— Памтим само — настави Траја и опет махну шаком да расхлади груди — како ништољ учини: „шкљоц“.. и ја нагох бежати.. Кад сам... ej!... измакао, чух пуцањ: тан!... и ја падох. Лежао сам тако, лежао... а они су, можда, мислили да сам погинуо, те ухватили пут и отишли. Кад се тако прибрах, ја онда полако подигнем мало главу и видим нема никога... па онда устанем, те хајд', хајд'... ударим на циганску махалу, па онда изађем на Бачевину... и таман прођох хаџи-Јовину кућу, а они од некуд изађоше из оног сокачета, спазише ме и почеше за мном јурити, а ја беж', беж', те, хвала Богу (прекрсти се), утекох!

— Е, хвала Богу! — рече баба-Гаја и опет уздахну. — Све нек је просто, само кад те живога видех!... Остави њиву, нека узме докле хоће... њихово је сад. Ако да Бог да дође наше царство, лако ћемо све да вратимо.

— Не може се више овако! — виче Траја.

— Не може се, али се нема куд, синко! Трпи, па то ти је!... Хајде, снахо, — окрете се Кйти, — дај штогод деци да једу, па нека спавају!... Хајде и ви узмите који залогај... а ја не могу, још се сва тресем.... Ја ћу да попијем само једну чашу ракије.

— Не можемо ни ми да једемо — одговара Кйта.

— Узмите, узмите, само кад се овако све свршило а не онако како сам ја слутила... Ама ово моје десно око никад ме неје преварило. Чим заигра — не надај се добру! Све ми се нешто предсказивало, све ми нешто у срцу, ето ту (показује желудац) игра, игра... и ја, бре иди, бре разговарај, бре шали се — áхâ, све некако силом. Што је суђено — суђено... Но иди, ти Кито — ти синко, немој да излазиш — те види јесам ли добро подупрла врата. Па сутра ћу ја, ако Бог дâ, рано у цркву, да спремим све што треба; наћи ћу некога и клепало да лупа, а ти ћеш, синко, доћи тек кад се добро раздани, те свет почне ићи сокаком.

III

И на јутрењу и на литургији баба-Гаја у многоме помаже Траји и замењује га. Ето ако за време ових богослужења иконом (прота) или који свештеник пошље куда Трају неким хитним послом — баба-Гаја је ту, да га замени. И ако је народ у „мушкој“ цркви — кад је потребно она прође кроз народ и дође до олтарских врата, те изазове свештеника. Једном речју: врши све оне послове што спадају у дужност клисареву. Само не улази у олтар. И још нешто: Ако за време „великог входа“, кад се оно пева „Иже херувими“, не буде ниједнога свештеника у олтару, да изађе да кади испред свештеника при његову пролазу, онда то чини Траја; не буде ли ту Траје, онда ће један ђак узети кадионицу и тако кадити пред свештеником. Е и то неје могла никад чинити баба-Гаја.

Кад се на литургији стану носити тасови по „мушкој“ цркви, баба-Гаја узме са пангара[1]) пет тасова, па један за себе задржи а друге подели женама, те тако свих пет с тасовима прођу по „женској“ цркви. А о великим празницима Траја би носио шести тас с великим црквеним кључем и прилог тај био би у његову корист. Чим се угледа тас с великим кључем црквеним — зна се да је то Трајин тас, и Траја би сваком приложнику, кад спусти пару, рекао: „Да ти је на помоћ Свети Никола!“ То је било место захвалности... Кад тако Траја прође по „мушкој“ цркви, баба-Гаја узме исти тас с истим кључем и пође по „женској“ цркви, и она шапућући приложници: „Свети Никола на помоћ!“...

Ну баба-Гаја је имала и других дужности.

Кад у четрдесети дан дође цркви породиља, да „одговори молитву“, — обратиће се баба-Гаји. Баба-Гаја ће јој казати где да стоји и како да држи дете; позваће свештеника, па ће свештеник породиљи очитати молитву, узеће дете и пронеће га кроз цркву; унеће га у олтар, ако је дете мушко, а ако је женско, само ће се поклонити пред олтаром. Баба-Гаја за све то време стоји код матере дететове и објашњава јој радњу свештеникову на свој начин:

— Видиш!... Родила си сина, па се и Свети Никола радује... Ене поп га однесе чак у олтар... Мушко је, благословено је, па још као песница сме да уђе у олтар, а ми никад целога века не смемо тамо да крочимо!... Мушко, па мушко! Нека ти га Бог пожини!... Да донесе до године још једнога брата, па онда — сестру!...

Враћа се свештеник с дететом, предаје га матери, која љуби свештеника у руку и спушта му грош или два и чарапе или пешкир. Баба-Гаја је задовољна и пешкиром, који одмах пребаци преко руке и тако прође по „женској“ цркви, да се похвали поклоном и да похвали ону која је поклон дала. Жене чим опазе пешкир преко руке баба-Гајине, који је врло често извезен свилом и клободаном, одмах се окрећу да виде која је то дошла да „одговори молитву“. Нека ће онда рећи: „А, Јованка дошла да „одговори молитву!“... Друга ће продужити: „Бога ми, убав пешкир дала... све свила и клободан!“... Трећа ће наставити: „Тхе, зар је то ас[2]) клободан!“ — па

[1]) пангар је ето за продавање свећа у цркви

[2]) прави

ће накривити усне, зажмурити и окренути главу. — Прва ће прихватити: „Ни то неје сама извезла... Ајша је то све извезла.... Да Бог поживи Арсину кесу!“... Такав разговор баба-Гаја изазове својим пролазом с пешкиром преко руке кроз цео женски свет у цркви...

Али и кад се ћерка донесе цркви, баба-Гаја и за такву мајку има речи лепих и похвалних.

— Родила си ћерку! — рећи ће баба-Гаја. — Нека је жива и срећна!... Ћерка, па ћерка; од сина никаква вајда. Хёёё! — уздахнула би баба-Гаја — Камо среће да сам место Траје родила ћерку — ко би био као ја!... Ћерка се нађе око мајке и у старости и у слабости, и у добру и у злу. А син?... Он добије другу мајку... Ама нека су живи сви: сваки прст боли подједнако. Ове године добила си ћерку, до године, да Бог дâ, сина!...

И опет баба-Гаја пронесе пешкир преко руке, на макар телом везен, место свилом и клободаном.

Непрестано тако баба-Гаја крстари по женској цркви и — одржава ред и мир!... Час је код великог свећњака, на ком горе многе свећице, те би гасила оне које догоревају; час би се обрела код једне или друге мајке, чија се деца у повоју деру, те би им не казала, већ наредила:

— Подај том детету сису да не виче!... Неје овај свет дошао у цркву да слуша њега, већ попа!...

Постиђена мајка почне да се откопчава да подоји дете, а баба-Гаја потапка га руком и стане га умиривати: — Ћути, благо баби, ћути! Сад ће ти мајка дати млека... Ха, твоја мајка!... мајка... што ми те тако малецно донела у цркву а неје те оставила дома да спаваш, да растеш!

Мајка се почне бранити:

— Е што ће се, баба-Гајо! кад се нема на коме да остави дома....

Баба-Гаја и не сачека прандање, већ иде онима где чује да се разговарају и никоћу:

— Хајде, хајде, наразговарајте се!... Безбели дошле сте у цркву на разговор а не на Божји закон!...

Разговор би одмах престао, а оне жене би се стале крстити, крстити...

И на крштењу се нађе баба-Гаја да помогне и својом услугом свештенику и својим упутима куму.

Упитаће кума, да ли је донео платно (крзницу), узеће га и раширће да види какво је и је ли довољно; опоменуће кума, да пази да не заборави име које мисли дати детету, кад му рекне поп: „Дај, куме, име!“...

Затим прилази бабици и детету; подиже и тулбен и пешкир, којим је дете покривено, па ће дете као попљувати:

— Да неје урок!... Лично је, убаво је — на мајку... ама пућена[1]) мајка!... Нека је живо и здраво!

Докле год траје крштење, баба-Гаја је непрестано ту, непрестано мотри: а на попа, а на кума, а на дете — да би се све испунило што треба.

Једанпут је поп-Тодора, кад је хтео дете да спусти у крстионицу, ухватила за руку и подсетила га да дете

Из сићевачке клисуре

неје помазао (уљем)! — а поп-Тодор заврте главом, насмеши се и рече:

— Е, баба-Гајо! моја памет...

— За овцама, попе! — брзо допуни баба-Гаја.

Насмеја се поп-Тодор, насмеја се кум, а насмеја се и баба-Гаја.

Зар. Р. Поповић

(свршиће се)

[1]) жста, сушта

Њен сонет

Но плахи ветар кроз гору, кроз гране,
Пролетњу када танку мрси свилу
Музика брујн: наше младе дане
Заноси страсно у првом кадрилу.

Опет ми душа даљне снива стране,
Оне, где цвеће у свом сплићеш крилу.
И ја ти љубим очи, косе вране —
Вечитих снова вечиту идилу.

К'о чежња, што ти оком милим блиста,
Једна ми жеља из срца полеће,
К'о чежња она плаћана и чиста:

И тад кад буде илузија цела
Гледај ме тако, моје премалеће,
Заносна, тиха, невина и бела.

М. Јелић

Чича-Митина смрт

— слика —

С. Д. Тодорић

(свршетак)

Ујутру ишао је Стева полако дединој кући. — Да сам знао па и да не долазим! шапутао је успут. — Нема ничег занимљивог! Све пусто!... Чичице поседале испред кућа, сви наслоњени на дренове, беле штаниће, сви пуше... Како је досадно!...

Кад је ушао у дедину собу, бацио је немаран поглед на деду, чија се суха рука још тресла, па поздравив се с онима што су били у соби, седе на једну столицу.

Једна бака седи испод ногу чича-Митиних, дремуца и шапне покаткад нешто. — Јадна Станика! како је она била здрава!... — рече наједаред гласно. — Њу је имао ко да чува... А мене!... — упита и разли јој се један осмејак по лицу, па поцрвенев сва, додаде: — Ја ћу у болницу, у болницу!... Није ни то ништа! — па опет саже главу и настави своје мисли шапућући, а дуга, шиљаста брада мрда се, мрда...

Драгутин је седео крај оца, држао га за суху руку, која је већ почела да хладни, и кад бака престаде да говори, рече уздахнув:

— Јадан тале!

— Па сви ћемо, Гаги, сви! И ја и чича Риста, сви баш... — рече му један чичица што је седео у ћошку и гледао готово несвесним погледом час чича-Миту час Драгутина. — Ето и Јоса пао у постељу... Сви старци одоше... И ја ћу...

— Море нећеш ти чича за дуго! Шалим се, — добаци му у шали Анте бојаџије дебела жена. — Не бој се, чичо, не бој се! — рече и отпоче да се смеје, а велики трбух се заталаса...

Чича развуче мало усне на смех...

За време смејања уђе полако, готово плашљиво, у собу шустер Тагра и, поздравив се са Драгутином, седе до Стеве.

— Како ви живите? — упита Стеву.

— Па добро, — одговори Стева и подиже главу да види ко му то говори.

Поред њега је седео повисок, сух човек, уздигнутих рамена, на ушима је имао обоце, испод мишака држи по једну ципелу, али исцепану, из џепа му вири један чекић; кад говори окреће се лево и десно, стеже усне и смеје се тихо, једва чујно: хи-хи-хи.

— Дошли сте деду да видите! Јадан деда! — настави Тагра мало слободније. — Данас живи, сутра мртви! — и он се окреташе лево и десно на столици, обоци су му се тресли од тиха смеха, чуло се угушено: хи-хи-хи. — Чича-Мита је био баш красан... Али ето, дошло време. Ја сам још из малена у чича-Митиној кући... Кажу да пијем много. Јок!... слабо пијем, слабо... хи-хи-хи. Знате, доктор ми каже: „Тагро, не пијеш ракија, умреш од ракија." Па нека умрем, шта нарим! хи-хи-хи... Ову ципелу морам сада да закрпим, ето ту, — рече и извуче ципелу испод мишке. — Шта ћете, мора се живети!... хи-хи-хи. После сакри брзо ципелу испод мишке, устаде са столице, натуче исцепану капу на главу, из које му је

испао прамен косе, подиже мало више рамена у вис, и поздрави се са Драгутином.

— Доћи ћу вечерас, доћи ћу... Шта ћете, и мене треба неко да чува кад се разболим... Немам никога, хи-хи-хи... Збогом госп'ин Стево, дошли сте деду да испратите, хи-хи-хи...

— Ето несрећник! рече један човек кад се врата затворише за Тагром. — Какав је то живот!... Нигде ништа нема...

Стеву заинтересова тај Тагра. Како се смеје! какав ли је то човек? — упита се и поче да удара прстима по прсима...

После мало заборави Тагру и примети једну мрљу на панталонама. — Где ли сам се ово упрљао? — упита се и извуче махраму из џепа, па увлажив је мало пљувачком отпоче да брише ону мрљу. Кад је обриса, сави махраму и изиде у трем, па отпоче да говори као Тагра. Седе на једну столицу, издиже рамена, усне стеже, а руке сакри иза леђа, чуло се тихо: хи-хи-хи.

Неколико прилика прођоше му испред очију и изгубише се у соби. Он пожури за њима.

Дошла је Маца, Мите-ћопе жена, са кћери и сином.

— Је ли ово Стева? — упита Маца над Стева уђе у собу. — Колики је већ... читав момак!

Вјеруш Коваљски

Помамна упрега

— Како си спавао, Стево? упита га отац и седе до њега.

— Па добро... добро! Мало је била врућина, али ништа!...

— Баш је била ноћас врућина! Једва сам остао у соби!... Је ли отворио очи? — упита наједаред Драгутин и приђе брзо очеву кревету. Учинило му се да му је отац отворио очи. — Тале, тале, ја сам то! Твој Гаги...

— Баш је занимљив овај Тагра! — рече Стева у себи кад му отац приђе дедину кревету. — Да хоће бар још једаред да дође! Како се само окреће на столици! — рече и хтеде да се окрене на столици као што је то Тагра чинио, али се сети да није ту место игри. — Тих, ала ће Зорка да се смеје, кад станем да се окрећем као Тагра! — и њему се разли осмех по лицу, јер је знао да ће Зорка нући од смеха.

Стева се поздрави најпре с њом, па после с девојком и сином јој.

Дошла му Маца нешто много суха, погурила се, коса јој опала, ретка. Па како је слабо говорила, једва се чуло.

— Гле молим те, како се и Даринка изменила! — рече у себи Стева са чуђењем. — Како јој је лице тамно, па очи упале, а испод њих наздан колута!...

У том му приђе њен брат Милоје и седе до њега.

— Како сте? — упита Стеву готово плашљивим гласом и насмеши се мало.

— Хвала Богу, добро! — одговори Стева и упита га шапатом: — А што је Даринка овако ослабила?

Милоје погледа упитно у Стеву; видело се да се решава хоће ли му рећи истину мли не, па погледав у Даринку, саже се Стеви на ухо:

— Море читава комендија!... Бежала Мати колару, па се после вратила...

Стева погледа изненађено у Даринку и понови: „Бежала!“ Она као да је погађала о чему се говори, обори очи земљи. Очи јој се напунише сузама. Да не би приметили они у соби да плаче, изиде из собе.

— Ето, тако сад од свакога бежи!... Сама је крива, — рече готово без љутине Милоје. — Сама је крива, хоће да бежи!...

Вече се полако спуштало. Људи су вечерали па поседали испред капија, а девојке шетају поред кућа.

На чича-Митиној соби затворени прозори. Запара... Једна мала, плехана лампа баца слабу светлост по соби.

У соби подоста људи и жена. Драгутин је седео поред оца и држао га за руку.

Стева се само нешто изменио. Седео је близу собњих врата и слушао је пажљиво онога који би штогод казао. Није никако ишао у кавану. Чак су га почели занимати ти стари, прости људи. Мислио је дуго на „шустера“ Тагру. — Шта ће, и он је човек!... Па и она Даринка, са силним колутима испод очију и уплаканим лицем, привлачила га је себи. — Што ли јој је суђено да проведе тако живот?!...

У себу уђе Мита-ћопа, Даринкин отац, и прекиде му мисли. Тек је дошао из села. Дебео, округла трбуха, опасан црвеним појасом, главе повелике, округле, мала месната носа, једне ноге пресавијене, тако да је само прстима додиривао земљу при ходу.

— О, Гаге, Гаге! Добро дошао!... — рече при уласку у собу и рукова се снажно са Драгутином. — Мита слаб, слаб... Шта ћеш, поживео је!... За нас је тешко, за нас што живимо! Ето остарео сам, леђа се пресавила, слаб сам! — рече Мита-ћопа и извади из гуња махраму и обриса знојаво, црвено лице. — Баш је Мита био јунак, јунак! — настави он. — Шта ти није претрпео... Кад је оно био први рат, шта ти нисмо ја и он претрпели, — рече и махну руком да покаже да би се свако ратосиљао тих патњи. — Једаред нас ухватише Турци, па хоће да убију!... Свезали нас, — и он извуче опет полако махраму из џепа, обриса лице и спусти је заједно с руком на колено. — Хоће да убију!...

Сви упрли очи у њега и чекају да чују шта ће сад бити.

— Па како сте се избавили? — упита нестрпљиво Милоје.

— Лепо, тројица су нас терали. Кад дођосмо до једне провале, а ми доле, па маглу... Они дум... дум... за нама... хоћеш летимо ти ми, па утекосмо... Баш је Мита био брз. Онако мали па цапара! и он показа рукама како је чича-Мита бежао. — Мени је ова нога од другога рата, — рече и опет се обриса махрамом.

Ноћ се у велико спустила.

Чича-Митина цела лева страна тела охладила се.

Драгутин је седео поред очева кревета и сећао се како је због силна очева пушења извлачио батине. Онај високи Срета, учитељ, помириса га једном кад уђе у школу.

— А што пушиш, бре?

— Нисам, бога ми, господине!

А Срета држ' Драгутина па удри, удри. Тако га је био неколико дана. Најзад он рече оцу да га уби Срета што мисли да пуши, а чича-Мита поћута мало, па извуче иза паса лулу, изломи је, а дуванкесу баци у ватру...

— Баш је био добар! — шапутао је Драгутин. — Баш је био добар...

Неколико старица заспало је...

— Што си ти, Маро, окренула леђа чичи? Да нећеш и ти тамо? — добаци баба Мари једна омлађа жена.

Мара се трже из сна. Промешкољи се и прекрсти се, па се окрете лицем чича-Мити.

Опет завлада тишина... Чује се само покаткад тихи шапат или зевање...

Стеван је ишао у јутру и по подне у посете рођацима.

Таман дође после вечере дединој кући, дођоше и Тагра и Мита-ћопа и његов неки кум-Пера.

Тај Пера је висок, дебео човек, врат му је округао, црвен, трбух прешао мало висину груди, ноге искривљене, на глави носи некакав стари шешир, лети је увек био у прснику, који је био од неке пругасте материје, и белој кошуљи. Није се никада смејао, увек озбиљан, натмурен.

— Добар вече, — рече кад уђе у собу и поздрави се озбиљно са свима што су били у соби. После узе столицу и принесе је полако болесникоку кревету и седе.

— Чича још онако! Ни боље ни горе! — рече и заврте главом, гледајући некако тужно чича-Миту. — Сви ћемо тако... Па се после окрете Драгутину: — Како ти, Гаги, јесу ли сви здрави дома? — упита и уплете прсте на шакама и налце поче, ћутке, да окреће један око другога.

У то уђе она суха Маца и прекиде му мисли.

— Је ли ту Даринка? — упита и не назвав: добро вече. Глас јој је дрхтао, коса се разбарушила, очи још дубље упале у дупље...

— Јок брате! — рече с неким страхом Мита-ћопа, кад виде тако уплашену жену. — Да није негде у башти? — додаде и пређе дрхтавом руком преко лица.

— Аја, нема је! — рече готово бесвесно Наста.

Сви се устумараше по соби.

— Ту је, брате, ту је! Што сте се уплашили!... рече Тагра, окренув се на столици лево и десно и чу се оно његово тихо: хи-хи-хи!...

— Куку мени, ако је то учинила! — викну Маца и удари се у прса рукама.

— Шта је, Насто, шта ти је? — рече узнемиреним гласом Пера и окреташе се по соби, — тражио је нешто, а није ни сам знао шта. — Тагро, Тагро, трчи па види да није у башти, — додаде он и зграби један шешир, па излете из собе.

Дуго су тражили Даринку по башти и комшилуку...

После су се помирили с мишљу да је прло лако могуће да је се удавила, те нађоше неке фењере и пођоше реци.

Поред обале биле су високе тополе. Њино лисје се окретало од поветарца и тихо је шуштало...

Стева је ишао сав усплахирен поред обале. — Живот! живот!... — шапутао је потресеним гласом...

* * *

Нашли су је најзад и извукли из воде. Према месечини видело јој се бледо лице, коса се разбарушила, умрсила, очи полуотворене и као да још плачу, а уста се стегла, као да се спремају да се насмеју: животу...

Пред зору умре и чича-Мита...

Бре ђаволе кôно море!...

из пресама „Антисеја“

Ашик остах на те очи,
На те двије мркле ноћи,
Бре ђаволе, кôно море,
Не исходи на прозоре!

Не исходи, не пркоси,
Твој ми поглед памет носи!
Јер тако ми Рамазана,
Биће русвај једног дана —

Свој ћу живот прегорети:
У двор ћу ти ускочити,
Стô ћу јада починити,
Сва ти врата поразбити

Док одају нађем твоју,
У њој тебе — тугу моју;
Изгришћу ти усне рујне,
И образе твоје бујне.

Испићу ти ока оба,
— Два ми срцу хладна гроба —
Бре ђаволе, коно море,
Не исходи на прозоре!

Београд, новембра 1903. год.

Осман А. Ђицић

Робље љубави

— Кнут Хамсун —

Пишем о себи, пишем данас, да олакшам срцу свом. Изгубила сам своје место у гостионици и своје лепе дане.

Један млади господин, у сивом оделу, долазио је сваког вечера, са два пријатеља своја, и седао за један од мојих столова. И друга су господа долазила, и сваки је од њих имао понеку лепу реч за мене, али не и он. Био је висок и витак, имао је меке, црне косе, тек огарене науснице и плаве очи, које би понекад превео преко мене.

У почетку као да је нешто имао противу мене. Једно недељу дана долазио је непрекидно. Већ сам била обикнула на њега, кад једног вечера приметих да га нема. Обиђох сву гостионицу тражећи га; најзад га видех, чак на другом крају, где код једног стуба седи за столом са једном чланицом из циркуса. Имала је жуту одећу и дугачке рукавице, чак преко лаката. Била је млада и имала је лепе, мрке очи, — а моје су плаве.

Застадох за тренутак поред њих и ослушнух њихов разговор: пребацивала му да је досадан и говорила му да иде. А ја помислих у срцу свом: Боже, ја не бих могла бити таква према њему. —

Сутра увече дође он опет са своја два пријатеља и опет седе за мој сто. Ја им не приђох, као што сам увек радила, већ се учиних као да их нисам видела. А кад ме позва, приступих и рекох: „Јуче нисте долазили.“

„Ала је наша келнерица израсла!“ примети један од његових пријатеља.

„Пива?“ упитах.

„Да“ одговори он. Брзо, колико могох брже, донесох три чаше. — —

Прође неколико дана.

Једанпут ми даде своју карту и рече: „Однесите је онамо...“

Уведох карту, па је, пре но што изговори, однесох жутој дами.

Успут прочитах његово име: Владимир Ф.

Кад се вратих, само ме погледа упитно.

„Предала сам.“

„Има ли одговора?“

„Не.“

Даде ми франак и рече смешећи се:

„И никакав одговор инак је одговор.“

Цело је вече преседео и само гледао жуту даму и њезине удвараче. Око једанаест часова устаде и приђе њезину столу. Она га дочека хладно, а оба њена удварача седоше сасвим уз њега и ругаше му се. Остао је неколико минута, а када се вратио, рекох му, да су у џеп његова врскапута насули пива. Он га скиде, окрете се љутито и погледа за један тренутак према столу жуте даме. Кад му сасуших капут, рече ми осмешљиво: „Хвала, ропче!“

Кад га је поново навлачио, ја му помогох и тајно превукох руком преко његових рамена.

Седе. Био је расејан. Један од његових пријатеља поручи још пива. Уведох чашу, на хтедох узети и Владимирову. Али он не даде: „Не, хвала“ и спусти своју руку на моју. При овом додиру задрхта ми рука, те он своју одмах трже.

Те ноћи двапут сам се пред својом постељом молила за њега. Сва срећна љубила сам десну руку своју, јер ну ми беше дотакао.

* * *

Зарасле су оне стазе
Што вођаху двору твом;
Сад гуштери њоме слазе,
Ту је трње, кам и лом.

Опустели двори спретни,
Не дими се оџак твој;
У парлогу врт је цветни,
Не чује се песме пој.

Тамо нека чељад нова,
Све добило други вид —
Чуваркућа пала с крова,
С прозора се круни зид.

Успомене слатке многе
За мили ме вежу кут;
И саме ме носе ноге
На коровом срасли пут.

Тад се силној тузи предам
И за сузом суза при —
Своју златну срећу гледам
Која мртвим санком спи.

Немар, парлог, све је скрио.
Тешко ми је што сам жив.
И чух глас што збори тио,
Свему томе сам си крив!

С. Б. П. 1903. **М. П.**

— — — — — — — — — — — — — — — —

Једном приликом поклони ми цвећа, читаву гомилу цвећа. Беше га купио у цвећарке, када је улазио у гостионицу. То је цвеће било свеже и румено, и без мало све што је цвећарка имала. Беше га нетнуо поред себе на сто. С њим не беше ни један од његових пријатеља. Стајала сам, кадгод бих уграбила времена, иза једног ступа и не бих очију скидала с њега. Мислила сам: Дакле, име му је Владимир.

Тако је, од прилике, прошао читав час. Једнако је погледао у свој часовник. Упитах га:

„Очекујете ли кога?“

„Не, никог. Зашто питате?“

„Мислила сам да неког очекујете.“

„Одите“ одговори ми. „Ово је за Вас.“

И даде ми цвеће.

Захваљивах му, али не могох ни једне речи изговорити, већ само муцах. Осетих како ми крв навали; без даха сам стајала пред бифетом где је требало да нешто узмем.

„Шта ћете?“ упита мамзел.

„А шта мислите?“ упитах је.

„Шта мислим? Јесте ли полудели?“ одговори мамзел.

„Погодите, од кога сам добила ово цвеће?“

У том прође поред нас келнер наплаћивач.

„Заборавили сте однети пиво господину без ноге.“

„Добила сам га од Владимира“ рекох јој и однесох пиво.

Владимир не беше још отишао. Захвалих му још једном, кад устаде да пође. Он штуцну и рече ми поводећи се:

„Било је другом намењено.“

Па добро. И ако је било другом намењено, инак сам га ја добила. Ја сам га добила, ја, а не она којој је било намењено. И за то сам му захвалила. Лаку ноћ, Владимире.

Сутрадан је падала киша.

„Да ли данас да обучен црну или зелену одећу?“ мислила сам у себи. „Зелену, зелену, јер ми је најновија. Њу ћу обући.“ Била сам необично расположена.

Кад стигох до чекалишта, угледах једну госпођу где под пљуском, а без кишобрана, очекује трамвај. Понудих

је да заједно причекамо под њим кишобраном, али она ме одби захваљујући. Заклоним свој кишобран, па помислих: бар неће сами киснути. —

Увече је Владимир опет дошао.

„Хвала Вам за цвеће“ рекох му поносито.

„Какво цвеће?“ упита ме. „Ах, да! Не говорите ништа о цвећу.“

„Само сам хтела да Вам захвалим.“

Он скиде рамењима и одговори:

„Али, ропче, ја те не волим.“

Није ме волео, није. Али ја то нисам ни очекивала, па ништа била ни разочарана. Доста ми је што сам га видела свако вече: седао је за мој сто и ја бих му донела пиво.

Сутрадан дође веома доцкан.

Упита ме:

„Ропче, имаш ли доста пара?“

„Не, на жалост не!“ одговорих му. „Ја сам сирота девојка.“

Он ме погледа и осмехну се:

„Ви ме не разумете. Треба ми до сутра нешто новаца.“

„Имам нешто новаца“, одговорих му. „Имам код куће пуно новаца: сто тридесет франака.“

„Код куће. Овде зар не?“

Одговорих му: „Причекајте једно четврт часа, па пођите са мном, кад буду затворили.“

Причекао је четврт часа и пошао са мном.

„Само сто франака“ рече ми. За све време био је поред мене, те ми није дао ни да изиђем ни да заостанем.

„Стипујем у једном собичку“, рекох му, када дођосмо пред кућу.

„Нећу се пети“ одговори ми. „Причекаћу овде.“

Чекао је.

Када се вратих, избројио је новац, па ми рече:

„Овде је више од сто франака. Ево Вам десет за напојницу. Да, да, не одбијајте, дајем Вам десет франака за напојницу.“

Пружи ми новац, пожеле „лаку ноћ“ и оде.

Видех га кад застаде на углу, где старој, хромој просјакињи удели милостињу. —

Другог дана у вече жалио је што ми се није могао одужити. Радовала сам се што то није могао учинити. Признао ми је отворено, да је новац утуцао.

„Шта да се ради, ропче?“ рече ми смешећи се. „Ви знате: жута дама.“

„Зашто, збиља, нашу колиницу називаш *ропчетом*?“ упита га један пријатељ. „Та ти си већи роб од ње?“

Мало за тим уђе жута дама. Владимир устаде и поклони јој се. Она прође поред њега и седе за један празан сто и заузеде га приклонивши две столице. Владимир јој одмах приђе, узеде једну столицу и седе. После неколико тренутака устаде и рече јој гласно: „Добро, идем. И никад се више нећу вратити.“

„Што се то мене тиче?“ одговори му она.

Од силне радости једва сам се држала на ногама; ослоних се о бифе и нешто рекох. Замачно сам поповила, да јој се никад више нећу вратити. Напљакивач прође поред мене; нешто ми шапну, али ја нисам водила рачуна о том.

Када је локал био затворен око једанаест часова, опет ме је Владимир пратио све до куће.

„Можете ли ми позајмити пет франака од оних десет што Вам их дадох јуче?“ упита ме.

Хтедох му дати свих десет. Он их узеде, али, и поред свега мог одбијања, даде ми пет франака напојнице.

„Тако сам задовољна данас“ рекох му.

Кад је пошао, видех како прође поред старе просјакиње, јер јамачно беше заборавио да јој удели и ако га је била поздравила. Ја отрчах до ње, дадох јој неколико петпараца и рекох: „То је од господина што је баш сад прошао поред тебе, од господина у сивом оделу.“

Споменик † Љ. П. Ненадовића

„Од господина у сивом оделу?“ упита ме просјакиња.

„Од оног црне косе, од Владимира.“

„Јесте ли ви његова супруга?“

Одговорих јој: „Не. Ја сам његова робиња“.

— —

Јадно ми се неколико вечери, што не може да ми врати узајмљени новац. Молила сам га, да ме не жалости. Он је то тако гласно говорио, да су сви могли чути, те му се многи и подсмехнуше.

„Ја сам прошлица и хула!“ говорио је он. „Узео сам новац од Вас, а не могу га вратити. Дао бих да ми се за педесет франака десна рука одсече! Али ко ће их дати?“

Болело ме је што тако говори. Размишљала сам, како бих му могла добавити новаца. Али нисам могла.

Даље ми рече: „Ако ме питате, како ми је, онда... Отпутовали су и цирқус и жута дама. Заборавио сам је. И не мислим више на њу.“

„Па знак се јој данас писао!“ рече један од његових пријатеља.

„Последњи пут!“ одговори Владимир.

Купим једну ружу од цвећарке и уденем је у рупицу на левој страни његова капута. Осетила сам његов дах на својим рукама, докле сам удевала ружу, и никако нисам могла да учврстим прадедачу.

„Хвала!“ рече ми.

Узмем из касе три франка, што сам их имала као зараду, и њему их дам.

„Хвала!“ рече ми поново.

Била сам све веће радосна, докле ми Владимир не рече: „С она три франка отпутоваћу на недељу дана. Кад се вратим, одужићу Вам се.“ Кад је опазио мој покрет, додаде још: „Само Ваће волим!“ И докона моју руку.

Била сам као убијена, што пууује и што ми не хтеде рећи куда, и ако сам га одмах уништила. Све, цела кафана и сви гости као да се окретаху око мене: не могући више издржати, растужих се и доконах му обе руке.

„Доћи ћу Вам после недељу дана“ рече ми и устаде.

Чух напољашњача кад ми каза: „Дакле за две недеље излазите из радње.“

На шта је с тим? помислих у себи. Кроз недељу дана опет ће Владимир доћи. Али кад му отходох захвалити што ће се опет вратити, — био је већ отишао.

— — — — — — — — — — — — — — —

После недељу дана, када се вратих кући, затекох писмо од њега. Писао ми је неутешно, јављао ми је да је отпутовао за жутом дамом, да ми повећ не може никад пратити и да га је неволя силна сломила. За тим молила сам себе прољаском душом и потписа се „Роб жуте даме“.

Тужила сам дан и ноћ, али се ничим не помогох. Седмог дана после овога изгубих своје место и морадох ново тражити. Јављала сам се газдама и хотелима, обраћала се породицама и нудила своју службу. Све узалуд. Доцкан увече куповала сам све новине и под кућне пажљиво читала све огласе. Мислила сам: можда ћу моћи спасти и себе и Владимира...

Синоћ ну најох име у једним новинама. Чим сам прочитала, стрчала сам на улицу, лутала којекуд и вратила се кући тек пред зору. Можда сам негде спавала, можда сам, не могући даље ићи, преседела где на каквим степеницама, — не знам...

Читала сам и данас. Први пут сам све прочитала синоћ, кад сам се кући вратила. Ломила сам руке и пала на столицу. Врло за тим пала сам на земљу и држала се за столицу. Шакама сам лупала по поду, за све време докле сам размишљала. А можда нисам ни о чему ни мислила, јер ми је у глави била таква бура, да ништа нисам знала о себи. Устала сам кад сам се примирила, па сам изашла из куће. Доле, на уличном углу, којег се сећам, дадох старој просјакињи један грош и рекох јој: „Ово је од господина у сивом оделу. Ви га знате.“

„Јесте ли ви његова жена?“ упита она.

Одговорих јој: „Не, — ја сам његова удовица.“

Превео р.

„Мртвачки сат“

Ц ика, цика, цика, цака..
Страшна слутња: нова рака!
— Је л' то Усуд мени дао?
...Гле, њему је пала жао,
Па је стао! —
Тй смрт ће ми бити лака.
Де, откупиј: цика, цака!

Оцу моме?.. Браћи?... Жени?
Немој! Тути!.. Прво мени!
И уђута... Он је знао
Како би ми било жао,
Па је стао.
И прође ме брига свака
Јер му не чух: цика, цака!

Не плаши ме песма пуна,
Јер је самном младост бујна...
Ал' тад поче... Ко то плаче?
Младост моја?! А он зачс
Много јаче.
Страшно звони песма така:
Цика, цака, цика, цака!

Р. Ј. Одавић

На тробљу

— А. Чехов —

„Где су му сад клевете, сплетке, подвале, нита?“

Хамлет.

Господо, ветар почиње дувати, и већ се сиркава. Да идемо док смо здрави и читави!

Ветар прохуја кроз пожутело лишће старих бреза, и с лишћа посуше се по нама крупне капи. Један од нас исклизну се на глинастоме тлу и, да не би пао, ухвати се за велики сиви крст.

— „Титуларни саветник и кавалер Јегор Грјазноруков...“ — прочита он. — Познавао сам тога господина... Волео је жену, носио Станислава,*) ништа није читао... Желудац му је варио исправно... Зар то није живот? Није требао, рекао би, ни умирати, али — јао! — случај му је дошао главе... Бедник је био жртва своје страсти — прислушкивања. Једном, прислушкујући, добио је такав удар врата по глави, да је добио потрес мозга (имао је мозак) и умр̄о... А ето под тим споменником лежи човек, који је од колевке мрзио стихове, епиграме... Као у подсмех, сав му је споменик ишаран стиховима... Неко иде!

Нама се приближи човек у изношеноме капуту, с обријаним, модро-црвеним лицем. Под мишком му боца, из џепа вире увијене кобасице.

— Где је овде гроб глумца Мушкина? — упита нас промуклим гласом.

Ми га поведосмо гробу глумца Мушкина, који је умр̄о пре две године.

— Ви сте чиновник? — запитасмо га.

— Не, глумац... Сад је глумца тешко разликовати од конзисторијскога чиновника. Ви сте то без сумње приметили... Карактеристично, и ако за чиновнике није, Бог зна, како ласкаво.

Једва нађосмо гроб глумца Мушкина. Сравњен са земљом, зарастао у коров, изгубио и облик гроба... Мали прост крстић, изерен и обрастао зеленом, од хладноће поцрнелом маховином, изгледао је старачки тужно и као да је куњао.

— „Заборављеноме другу Мушкину...“ — прочитасмо ми.

Време је стрло речцу *не* и исправило човечју лаж.

— Глумци и новинари скупили су нешто за споменик па... пропили, голубићи... — уздахну глумац, клањајући се до земље и додирујући коленима и капом мокру земљу.

— Управо, како попили?

— Врло просто. Скупили новац, штампали о томе у новинама и попили... Не говорим то што их осуђујем, него тек... Нека вам је на здравље, соколи! Вама на здравље, а њему за вечан спомен.

— Од пића је рђаво здравље, а вечан спомен — сама жалост. Дај Боже кратак спомен, а што се вечног тиче — како буде!

— Имате право. Та познат је био Мушкин. десет му је венаца за сандуком ношено, а већ га заборавили! Коме је добро чинио, ти су га заборавили, а коме је зло учинио, ти га се сећају. Ја га, на пример, никад нећу заборавити, јер сем зла, ништа од њега нисам видео. Не волим покојника.

— Како вам је то зло учинио?

— Велико зло, — уздахну глумац, и по лицу му се разли израз тешке увреде. — Злочинац је он за мене био и разбојник, Бог да га прости! Гледајући и слушајући њега, ступио сам у глумце. Измамио ме својом вештином из родитељског дома, саблазнио уметничком сујетом, много је обећавао, а дао сузе и јед... Горка је судбина глумачка! Изгубио сам и младост, и трезвеност, и лик Божји... У џепу ни гроша, штикле искривљене, на панталонама ресе и шаховска табла од закрпа, лице... као да су га пси изгризли... У глави слободоумље и безумље... Одузео ми је и веру, злочинац ниједан! Бар да сам какав таленат, већ — пропадох ни за што... Хладно, поштована господо... Хоћете ли? Биће за све... Бррр... Испијмо за покој! И ако га не волим, и ако је мртав, али јединога сам њега имао у свету. Сад сам са̂м као прст... Последњи се пут виђам с њим... Доктори ми рекли, да ћу скоро умрети од пијанства, па ето дођох да се опростим. Непријатељима ваља праштати.

Остависмо глумца да говори с мртвим Мушкином и пођосмо даље. Поче падати ситна хладна кишица.

При повратку на главну алеју, посуту шљунком, сретосмо мртвачки спровод. Четири носача с белим цицавим појасевима и у прљавим ципелама, пуним блатњава лишћа, носили су сандук загасите боје. Почело се сиркавати, те су хитали, спотичући се и љуљајући носилама...

— Ми шетамо овде тек два часа, а за то време већ трећега носе... Хоћемо ли кућама, господо?

С руског превео П. М. Протић

*) Орден. — Прев.

Лазарица или Бој на Косову

ПЕСМА ТРЕЋА

Лов цара Лазара. Милош Обилић и змај од Јастрепца. Милош постаје војводом.

Поранио српски цар Лазаре,
Поранио у свету недељу,
Па он иде пребијелој цркви,
Са слугама и са војводама,
Да саслуша свету литурђију.

Кад се сврши часна литурђија,
Цар се врати на бијелу кулу,
И са њиме господа остала;
Поседаше за трпезу златну,
Јестива се они прихватише
И рујнога винца напојише.
Проговара славни цар Лазаре:
„Браћо моја и војводе моје!
„Давно нисмо по лову ходили,
„Лов ловили по гори зеленој,
„А ја сам се веће зажелео
„Јуначкога лова из планине,
„Или срне, ил' кошуте мудре,
„Ил' јелена рога повијена.
„Сутра ћемо у гору Јастребац,
„Те потражит' лова планинскога,
„Рано ћемо, браћо, поранити,
„Поведите хрте и огаре,
„Понесите сиве соколове,
„Да ми добра лова уловимо.
„А мој шуро, Бошко Југовићу,
„Ти се хвалиш да си јунак добар,
„Да си бољи од Милоша мога
„У јуначком лову и мегдану;
„Но, мој Бошко, залуду ти хвала,
„Ја не видех твојега јунаштва,
„Нит' улови срне ни кошуте,
„Нит' донесе одсечене главе,
„Нит' доведе роба ни робиње;
„Сутра ћемо тебе огледати,
„Сутра видет' и твоје јунаштво."
То је Бошку врло мучно било,
Зазор му је таква ријеч царска,
Ал' се њему на ино не може,
У млађега поговора нема,
Те он ћути, ништа не беседи.
Ту седели, рујно вино пили,
Па и тамну ноћцу преноћили.

Кад у јутру зора зарудела,
Цар се спрема у лов у планину
Са слугама и са војводама;
Око цара Бранковићу Вуче
И таст мио, стари Југ Богдане,
Са његово деце деветоро;
Уз цара је верна слуга царска,
Млади јунак, Обилић Милошу,
Појахаше коње виловите,
Одјездише у гору зелену.
Кад су дошли под Јастреб-планину,
Разапеше чадор на ледини;
Под чадором цар се одморио,
Па је њима тада беседио:
„Хај'те сада, моја браћо драга,
„Потеците у лов у планину,
„Потражите зелено језеро,
„Где силази јелен и кошута,
„Да с' напију хлађане водице,
„Улов'те ми што сам пожелео;
„А Милош ће код мене остати,
„Да свог цара под чадором чува."
Дигоше се у лов у планину.

Кад су били врху на планини,
Крај зелена засташе језера;
Проговара Бошко Југовићу:
„Хајде, бабо, и ти зете Вуче,
„И ви други, слуге и војводе,
„Заходите Јастребац планину,
„Отпустите хрте и огаре,
„Захајкајте брда и долине,
„Ја ћу остат' овде код језера,
„А са братом, млађаним Војином,
„Да чекамо срну ил' кошуту,
„Ил' јелена рога повијена:
„Ви нагон'те, ми ћемо стрељати."
Оде старац, одведе дружину,
Заходише Јастребац планину,
Напустише хрте и огаре,
Захајкаше брда и долине.

Поплаши се змају од Јастрепца,
Те долете зелену језеру,
Крај језера у траву пануо,
А просипље огањ око себе,
Сва се гора од огња зас'јала.
Кад никога згледат' не могаше,
Скиде змају крила и окриље,
Остави их у зелену траву,
Па се стаде купат' у језеру.
А гледа га Бошко Југовићу
Испод јеле са зелене траве,
Гледа млада, лијепа јунака,
Па му живо срце заиграло;
Лаком Бошко на змаја јуначког,
На дивнога лова из планине,
Да се може похвалит' Лазару
И осталој свој господи редом,
Каквога је лова уловио;
Запе стрелу за златну тетиву,
Да устрели змаја у језеру;
Добра срећа змаја послужила,
Преко главе стрела прелетела;
А кад змају стрелу опазио,
Из језера у траву скочио,
На се баци крила и окриље,
Подиже се небу у висине,
Па се спусти под зелену јелу,
Ту на Бошка јуриш учинио.
Кад то виде Бошко Југовићу,
Намах зграби копље убојито,
Да се брани од змаја огњена;
Змај му копље руком саломио,
Па је Бошка љуто обранио
И одлете у Јастреб-планину;
Оста Бошко под зеленом јелом,
Вијући се у ранама љутим,
А крај њега млађани Војине
Сузе рони и ране му вида.

Тако мало време постајало,
Док ево ти старог Југ-Богдана
И остале све господе редом;
Сви јунаци мрачни и љутити,
Као да ће главе погубити,
Где 'но нису лова уловили.
Срдит викну стари Југ Богдане:
„Где сте, децо, шта сте уловили?
„Су чим ћемо пред цара изићи?"
Проговара млађани Војине:

„О мој бабо, зло смо уловили:
„Бошко нам је рана допануо,
„Обрани га змају од Јастрепца.“
Све му каже што се догодило;
А Богдан се љуто намрдио,
Кад угледа Бошка рањенога;
На добра га коња посадио,
Поведе га царену чадору.
То је Вуче једна дочекао,
Да уклони из двора Милоша,
Па је успут Југу говорио:
„Пријатељу, стари Југ-Богдане!
„Ово ј' Бошку са Милоша било,
„Те је пао змају у чељусти

То је цару прло жао било,
Па говори тасту Југ-Богдану:
„Што је теби, о мој тасте мио?
„Рашта си се, Јуже, намрдио?
„Рашта си се тако ражљутио?
„Шта је теби царе учинио?“
Ал' говори стари Југ Богдане:
„Чујеш, зете, српски цар-Лазаре!
„Ти отерај Обилић-Милоша,
„Ил' отерај, или га погуби,
„Или ћемо сви те оставити:
„Рад' њега ми Бошка осрамоти
„Пред слугама и пред војводама,
„Па га посла змају у чељусти,

Г. Бошо

Јаничар

„И грднијех допануо рана;
„Кад будемо пред цара изишли,
„Нит' се клањај, ни Бога називај,
„Нит' му седај уз десно колено,
„Већ ти ишти од цара Лазара,
„Нек отера из двора Милоша,
„Ил' отера, или га погуби,
„А ја ћу ти бити у помоћи.“

Далеко их царе опазио,
Пред господу ближе ишетао;
Сви се цару смерно поклонише,
Само не хте старац Југ Богдане
И са њиме Бранковићу Вуче,
Покрај цара оба пролазише,
Милога му Бога не назваше.

„Те је грдних допануо рана,
„Умал' своју не изгуби главу.“
А кад царе Југа саслушао,
Мучно му је и жао му било:
Мучно му је таста не послушат',
А жао му војводе Милоша,
Каквог више не има јунака.
Све мислио, на једно смислио,
Па дозива Обилић-Милоша:
„О Милошу, моја верна слуго!
„Хајде пођи у лов у планину,
„Улови ми лова бар једнога,
„Срамота је поломити стреле,
„И вратит' се двору бијеломе,
„А не донет' лова из планине;
„Пођи, сине, кроз гору зелену,

„Те потражи зелено језеро,
„Где силази јелен и кошута,
„Да с' напоје хлађане водице,
„Улови ми што сам зажелео.“
То је Милош једна дочекао,
Жељан беше лова планинскога,
Па радосно цара замолио,
Да му даде Топлицу Милана,
Да му побра буде у помоћи,
Јер је тешко ловит' без дружине.
А вели му славни цар-Лазаре:
„Ето теби Топлице Милана,
„Нека би вам добра срећа била!“
Тад се Милош цару поклонио
И његову пољубио руку,
Па дозива Топлицу Милана,
Опремише коње, појахаше,
И одоше у лов у планину.

Кад дођоше зелену језеру,
Своје добре коње одјахаше,
Под танану јелу заседоше,
Да чекају срну ил' кошуту,
Ил' јелена рога повијена.
Тако мало преме постајало,
Стаде јека висока Јастрепца,
Док ево ти змаја огњенога,
Сва се гора од њега сијала;
Крај језера у траву пануо,
Оком стрела и огањ просипа,
Не би л' кога огњем опалио;
А кад никог згледат' не могаше,
Скиде своја крила и окриље,
Остави их у зелену траву,
Па се стаде купат' у језеру.
Опази га Топлица Милане,
Запе стрелу за златну тетиву,
Да устрели змаја од Јастрепца;
Ал' му Милош руку прихватио:
„Не, Милане, мио побратиме!
„Зар да стрељаш онаква јунака?“
Па му узе стрелу од челика.
Тад се Милош привуче језеру,
Узе змају крила и окриље,
Па се врати под танану јелу.
Окупа се змају у језеру,
Па поскочи у зелену траву,
Тражи своја крила и окриље:
А кад виде да му крила нема,
Тад змај рикну, сва планина јекну:
„Богом брате, Обилић-Милошу!
„Братимим те од данас до века!
„Камо моја крила и окриље?
„До тебе их нико узо није;
„Дај ми крила, погубит' ме немој,
„Ти си вазда добар витез био.“
А Милош је змају говорио:
„Побратиме, змају од Јастрепца!
„Ходи к мени под танану јелу,
„Да се рујна вина напојимо,
„За јуначко здравље упитамо,
„Вратићу ти крила и окриље.“
А кад нага угледа јунака,
Скиде своју коласту аздију,
Па је баци змају до језера:
„Огрни се, драги побратиме,
„Огрни се, дођи под јелику.“
Змај огрну коласту аздију,
Па он дође под танану јелу,
Пред њим Милош на ноге скочио
И с њиме се братски пољубио,
Крај себе му место учинио
И рујним га вином напојио.

Тад Милану Милош говорио:
„Узми, побро, крила и окриље,
„Однеси их цару и господи,
„Нека виде да змаја задобих,
„Што је Бошка тешко обранио;
„Али, брате, за живота твога,
„Никоме их немој дат' у руке,
„Ни Лазару, нашем господару;
„Јаши мога ждрала од мегдана,
„Од ждралина бржег коња нема,
„А пази га, како побру снога,
„Јер је ждралин моје десно крило.“
Милан узе крила и окриље,
Јахну ждрала, оде низ планину;
А кад сиђе цареву чадору,
Пред њега је царе ишетао:
„О Милане, моја верна слуго!
„Где си, болан, побра остано?
„Да га ниси, сине, изгубио?
„Да га није змају погубио?“
А Милан му 'вако одговара:
„Господару, славни цар-Лазаре!
„Милош ти је крај тиха језера
„Шестокрила змаја уловио;
„Ево гледај крила и окриље.“
Гледа царе, па се чуду чуди.
А када их разгледао беше,
Милан узе крила и окриље,
Па је ждрала назад окренуо,
Потера га уз Јастреб-планину.
За њим виче стари Југ-Богдане:
„Стан' почекај, Топлица Милане,
„Дај, да видим крила и окриље,
„Да ја видим, су чим змају лети.“
Ал' се Милан ни осврнут' не хте,
Већ потера ждрала уз планину.
Брзо Милан своме побри дође,
Даде њему крила и окриље,
Милош даде змају од Јастрепца.
Ја какав је змају од Јастрепца!
Кад се својих крила добавио,
Начини се гуја шаровита
Су шест крила од пламена жива,
Па Милошу 'вако проговара:
„Хвала теби, мио побратиме!
„Живот си ми данас поклонио,
„Ако Бог да, те буде живота,
„Наћи ћу се теби у невољи.“
Ту се побре братски загрлише,
Загрлише, па се ижљубише,
Змај одлете у Јастреб-планину,
Милош с побром оста под јеликом.

Ту су побре ноћцу преноћиле.
А кад бела зора зазорила,
Поведоше хрте и огаре,
Да потраже лова по планини.
Мало било, за дуго не било,
Док угледа Милош у пропланку,
Где се игра јелен и кошута
На ледини, по зеленој трави;
Брже-боље стреле оборише
И обадва лова уловише:
Милан згоди танану кошуту,
Јунак Милош рогата јелена;
На добре их коње узвалише,
Па одоше гором певајући.

Кад стигоше цареву чадору,
Цареве их слуге дочекаше
И под њима коње прихватише;
Милош оде цару под чадора,
Његову је руку пољубио,
Цар Милоша у чело јуначко,
Па је њему место учинио,
Посади га себи уз колено.
Вели царе свој господи српској:
„О војводе, моја браћо драга!
„Видесте ли шта Милош учини?
„Он улови змаја огњенога

„И донесе лова из планине!
„Свуд је Милош први међ' првима,
„Ил' у боју, или на мегдану,
„Ил' витешком лову у планини;
„Милош нам је перјаница златна,
„Над Милошем не има јунака
„У лијепој нашој царевини!“
Тад га царе учини војводом;
Пак извади злаћену челенку,
Те је даде војводи Милошу:
„Носи, сине, подичи се њоме!“
Сва господа цару захвалише
И Милоша лепо похвалише,
Само ћути Бранковићу Вуче,
Нимало му мило не бијаше.
Ал' говори стари Југ Богдане:
„О Милошу, наша дико лепа!
„Оди, сине, да се измиримо,
„Оди к мени, да се загрлимо;
„Прости мени, наш сиви соколе,
„Ако сам те, старац, увредио;
„Бошко ми је витешко колено,
„Вазда био моме срцу мио,
„Али ти си од свих однојио,
„Ти си наша тврда узданица,
„Нада тобом не има јунака.“
Милош Југу руку пољубио,
А старац га својски загрлио,
У чело га трипут целивао.

У то царе повика на слуге,
Спремише се коњи и јунаци,
Па кренуше ка Крушевцу равну,
Одјездише здраво и весело.

Леонид Андрејев

— Књижевна слика —

(свршетак)

IV.

У другу серију приповедака Л. Андрејева иду приповетке символичне, са ексцентричним формама сижета. То су стварипуне тамне мистичности. Овамо иду: „Лаж“, „Смех“ и „Зид.“

Околина, коју уметник посматра, па и сам уметник, често пута посматрајући шарени свет појава, старају се готово инстинктивно да до дна исцрпе знање, истину. Та је тежња човеку урођена, и често пута, нарочито код ватренијих, јавља се главним трагичним елементом. Човек хоће да хармонира, заокругли своје погледе на свет. А до тога је доћи тешко; истина се још никоме потпуно није открила, и та чињеница порађа код мисаоних људи очајање, те да напослетку узвикне као у „Лажи“: „Спасите ме, спасите!“, или као Попришчин у Гогољевим „Записцима лудога:“ „Мамице, спаси свога једнога сина!“ Ова приповетка Андрејева „Лаж“, готово као да описује један такав моменат душевне борбе писца који се тако стара да ухвати смисао и вредност животу.

„Лаж“, је, као што напомиње г. Михаиловски, налик на монолог душевно болесна човека, пред чијим се очима проносе разне фантастичне слике измешане са реалношћу. Но та душевна болест психолошки се објашњава, јер човек, који у хаосу слика види реч: „лаж, лаж, лаж“, тежи да дође до истине. Износећи оваку стимулизацију душе, „Лаж“ символизује узалудну борбу са лажју, која је корен свакога зла у животу. Овде лаж прима на себе конкрет несвесно лажљиве жене, која лаже милог човека, те место истине говори лаж, и сама не зна зашто, због чега такође ужасно страда. Човек хоће истину од ње и прети јој да ће је убити, но она мирно одговара: „Убиј! каткад је живот веома досадан! Зар се претњом долази до истине!“ — Човек пада на колена, љуби јој руке и преклиње је да га пожали и да му каже истину. Она му меће руку на главу и вели: Јадниче, јадниче!...“ — „Пожали ме — моли је он. Тако хоћу истину!“ — „Ти хоћеш истину — одговара она — а зар је ја знам? Зар је ја не желим? О, како је страшно!“ — И то је лаж што жена говори, зато је он убија, но лаж је тиме учинио бесмртном.“ Хоће да трчи за њом у свет „куда је жена однела истину и лаж и где је тамно и страшно“ али се брзо сећа да је и „тај свет“ лаж: „тамо је тама, пустош векова и бескрајности; и онде истине нема, а нема је нигде.“ И овде је на земљи све засићено лажју: „Осећам је у сваком атому ваздуха, те кад дишем, улази у моје груди и цепа их на комаде, цепа! О, како је безумно бити човек и тражити истину!...“

Неискрености и лажи много је у животу. Такву тенденцију има и „Смех“, где се слика борба за љубав и личну срећу и овде се чује разочарање и јаук. У овој серији несимизан Андрејева дошао је до кулминационе тачке, те зато Михаиловски има потпуно право кад се боји за таленат овога младог књижевника. Јер врло лако могу црни облаци покрити све небо његове појезије, при чему може и за писца бити рђав свршетак.

Али најчудноватија међу свима приповеткама из пера Андрејева јесте „Зид.“ И по фабули и по контурама, и по слогу и типовима, то је најстрашнија слика, уз коју иде само „Бездна.“ У њој је мало естетике, те треба себе добро спремити за читање ове фантастичне ствари. „Зид“ је као год и „Бездна“ повукао много вике на писца, много нападања и оправдавања. У сваком случају храброст је велика у замисли, а ова алегорија има ту заслугу што, кад се одбаци алегорија, остаје истинска реалност, реалност живота, коју нам Андрејев предаје са врло страшном декорацијом. Морам признати да сам ту приповетку неколико пута узимао у руке и са леденим страхом пред првом епизодом бацао. И да није критика подигла толику галаму, никад је не бих прочитао. Једино ме радозналост нагна да је пажљиво разгледам.

Ова алегорија представља грозничаву борбу савременог човечанства за срећу — ону општу срећу, која ће створити царство божје овде на земљи; човечанство тежи ка тој срећи која је тамо негде иза „зида“, онога „зида“ што одваја данашњи свет од будућности, од нашег идеала светлости и добра. Човечанство хоће да пређе у овај свет, но на путу му стоји зид, и обара све његове жеље и илузије. Али човек јури напред, опсео је овај зид, хоће да га сруши, и ако је он баснословно силан. Као таласи загрејане лаве, људи јуре и падају с ове стране зида, рањави и крвави, ропћу на зид и на своју слабост. Ужасна слика! Мрачнија од најмрачнијег мрака! Људи болесни, губави, рањави, главом, челом, грудима, ударају о овај зид, али све узалуд: успевају само кужити ваздух смрадом својих рана. Зид ћути и не руши се, а људи га проклињу. „И дубоко је уздахнула црна ноћ, и као захваћено буром море, са свом својом љутом громадом бачено на стене обала, заколебао се сав свет, те тисућама напрегнутих груди удара о „зид“, а „зид“ опет стоји...

„Но умирући свакога тренутка — прича један од тих бораца — *ми бесмо бесмртни као богови.*“ Али зид опет на месту. „Тада рекох — продужава борац — нека стоји зид; зар се сваким трупом не дижемо на један степен више? Нас је много, и живот је наш тежак! Напунимо земљу труповима; на лешине набацаћемо нове и на тај начин доћи ћемо до врха зида. И ако дајбуди остане један, тај ће видети *нови свет.*“

Таква је ова алегорија. Она представља мрачан колорит наше свакодневне борбе са „зидом“ невоље и несреће, са оним фатумом који прати човечанство од искони. Овде је симболично ухваћен наш прогрес, борба људи за општи напредак и срећу, којих у садашњости нема, али који су јамачно тамо негде у далекој будућности. „Зид је јак и не може да се обори, али човечанство јури напред и не обзире се на жртве. Срушити тај „зид“ — изићи из оквира садашњости у поље светлости и среће *саставља и чини главни смер човечјег живота.* Те су чежње и та благородна борба насликане у овој алегорији, у овој страшној „опсади зида“, која је блиска прометејским страдањима. То је баш и заслуга ове алегорије. Тамо су украли „огањ“, а овде стерући труп по труп око зида, људи верују да ће изићи на површину, на ту висину где је небо идеала и среће, те да и они украду „огањ.“ Тога ради све је ништа што се лије толика крв, што борци у таким мукама уздишу и издишу; опет су пуни енергије, опет су силни као богови, те умирући за свето дело зборе: „бесмртни смо као богови!“ То, опет, сазнање не гони у очајање, већ буди наде у силе човекове и његов успех који ће доћи ма кад. И нека стоји зид, и нека тражи још много жртава, опет ми смо бесмртни као богови, те верујмо да ћемо га срушити!... Само напред... Будимо сами чисти и добри, па ћемо до добра лакше доћи...

Све нам то говоре последњи редови ове страшне алегорије. —

V.

Трећа је серија најмногобројнија. Овде су: „Били једном“, „Бездна“, „Прича о Сергију Петровићу“, „Велики шлем“, „Ћутање“, „На реци“, „На прозору“, „Кусака“, „Случај“, „У тамну даљину“, „У магли“, „Туђин“ и још неке. У овим својим приповеткама Андрејев се бави о типовима и психологији таквих личности, које су по основним цртама конкрети оне струје антропоцентричке у Русији, која комунише под разним фирмама: ничеанства, декаденства и индивидуализма. То су сви такорећи умно развијени и морално безлични (без сваке одређене боје) интелигенти, који састављају богату колекцију галерије слика Леонида Андрејева. Између те две крајности — умности и неморалности, или слабе моралне емоције — врти се драма живота. Умни је магазин у јунáкà пун, али им не достаје љубави према другом, не достаје им алтрујизма; туђе интересе нерадо штите, а своју личност добро сазнају, те су зато индивудуалисти.

Да видимо.

Највећу популарност и највећу повику донела је Андрејеву „Бездна“, коју је и Толстој осудио пером своје жене. То је веома тугаљива тема, коју Леонид исцрпљује до дна, врло смело. Ево како: Студент Њемовецки вечером шета по шуми са гимназискињом Зиночком. Они се воле, те се у разговору тако занели, да су далеко у шуму зашли и изгубили пут. Из честе се појављују рђави људи, па њега пребијеног бацају у јаму, а Зиночку грозно силују. Њемовецки се освести и налази своју љубав у несвести. Згрозивши се хтеде да бежи, али опет инстинктивно поче да је у свест приводи. Притом се дотиче њезина тела, што га раздражава, те не може да одоли своју гадну страст. „Бездна га гута!“

Ову фантазију пријатељска критика овако објашњава: приповетка је поучна; писац доказује да је „бездна“ онде где се у човеку буди звер, а поучност нāда је у томе, што одсуствују те преграде које смо привикли видети на ивици сваке провалије. Ова је фантазија могућна. Њемовецки је резултат модерности: у њему је и добро и зло. Он је добар човек, но без принципа, обичан, пасивне моралности. Дегенерисан човек садашњости, који уме да воли и у исто време да заборави на моралне преграде, кад га инстинкт повуче у провалију. Декаденство је апсорбовало вољу савременог интелигента, зато је он слаб и не може да се бори са злом половином, чак ако је по природи добар. Погодбе културно-социјалне и политичке, у данашње доба, дају овакве типове и тад је баш овакав као у „Бездни“ сасвим природан. Па кад је он природан, зашто да га приповедач прећути?

Овако критика вели, но мени се чини, ма колико да је пао савремени руски интелигент, био он ничеанац, декадент, индивидуалист — оваква је ствар психолошки немогућна. Прелазим преко питања: да ли је поучна или развратна, али ми се факт чини веома неприродан. Ма колико да је живот страшан, овакав се акт не може догодити у оваквим приликама. У овај мах ми простор не допушта да на ширу основу поставим своје мишљење.

Живот је сам по себи несвесан и жесток, а да би се дошло до нечег бољег него што је сад, треба да се сврши све оно, што нам Андрејев даје у „Зиду.“ Време је ставило на све свој печат; живот се развија и таложи по својим законима, а политично-социјалне прилике дају одлике људма. Човек је резултат свога времена и прилика, а његова борба са животом и временом даје више трагизма него среће. Све ово порађа у човеку страх према животу и према смрти, јер он хоће да буде цар природе, да дозна истину, па се боји кад види да му се то не даје лако. У овој последњој серији Л. Андрејев и са те стране приступа к својим јунацима.

Но да пођемо даље.

Све животне погодбе у резултату дају као неки тáман и дуг коридор без ваздуха и светлости. У тој се

атмосфери крећу типови Андрејева. „Бездни“ је много, а кужна околина не даје силног човека, него само слаботињу без воље и карактера. Ти су типови, као што рекосмо раније, у умном погледу *добро*, но у моралном — *зло*. Зато су то ситни егојисти, обујмљени својим личним интересима и тежњама, али су и као такви опет осуђени на тужно борављење, јер за своју срећу, како је сами разумевају, падају као жртве дисхармоније између развијеног ума и слабог морала, падају у „провалију“ као Њемовецки — јер су, најкраће рећи, без одређених идеала.

Из српске војске

У ратној служби

У пешачкој борби

Опсадни топови

У основи су све фабуле једнаке у последњој галерији типова. Андрејев главну пажњу поклања психологији њихових страдања.

„Приповетка о Сергију Петровићу.“ Ово је поносити Ничеанац, студент без свакога дара, сиротан, ружан, једном речју: са свих страна увређен судбом. Он сазнаје своје ништавило, па опет сања о нечем, што би га учинило срећним, богатим и умним. Почео је да чита „Заратустру“ Фридриха Ниче-а, где га је поразила идеја о „надчовеку“, „који пуноправно влада силом, срећом и слободом.“ Али види да не може бити „надчовек“ и речи Заратустре: „Ако ти се живот не покори, ако отровни црв наједа твоје срце, знај, можеш барем умрети“, нагоне га да се убије. При том решењу он осећа исто онако као роб који кида гвоздене ланце. „Дакле, ја нисам страшљивац!“ хвали себе и трује се...

Овде се велича лично „ја“ над животом, дух човеков јавља се као најјачи фактор, те и овај слаби нигмеј постаје у неку руку „надчовеком.“ Овај чин душевне борбе документује нову струју и њен утицај на руско друштво. Он нас психолошки упознаје с оном стимулом људи који се труде да на овај начин реше проблем живота; с оним поколењем, које је кристаловано у идеји Ничеова „надчовека“ „у дугом, тамном ходнику без ваздуха и светлости.“

Деведесетих година прошлога века средња руска интелигенција пригрлила је философију Заратустре. Изгубивши се у маси теорија позитивизма, материјализма, економске теорије социјализма и марксизма, оно се напослетку у тражењу промене и идеала баци на оно блаженство, које Ниче даје у бесмртности и свемогућности „ја.“ Али то је поколење одрасло у „тамним ходницима“, па је без силе; стару је традицију бацило, а нова теорија још није апсолутно усвојена, ма да ни тад неће дати никаквог чврстог темеља моралу, те је по милости свега тога бачено у огањ сумњâ, колебања и негације. Под утицајем теорије индивидуализма, сваки из овог поколења узима своје „ја“ за центар, око кога треба све да се окреће. Трагизам се одмах јавља, јер ови људи не могу да буду толико силни, да би као што ваља одржали своје „ја“ као центар. И егоизам је до тога слаб, те са свим својим капиталом душе, опет није ни налик на „надчовека“. Ето такво развиће мисли и морална немоћ и убијају С. Петровића, у чијен нам лицу даје Андрејев представника овог поколења. Ови се типови заносе овом теоријом, трују се, не могу да је издрже, а не могу ни да се врате натраг, па зато морају поћи путем који указује Заратустра.

„Како је чудна и ужасна ствар живот, у коме је тако много неочекиваног и непојмљивог“ — вели Андрејев правдајући страх пред животом. Па ако се жели да се не утоне у овај бесмислени и стихијски вртлог живота, мора се: или јуначки чекати на бојном пољу, па пасти у борби, или побећи од њега. Сергије Петровић га је на свој начин дочекао, и избавио се тога вртлога и многих противречја, а Андрија Николајевић у „На прозору“ бира друго и готово целога века седи на прозору и посматра га, држећи се у приличном растојању. Његов егоизам продиктовао му је да ће тако најбоље сачувати своју кожу, и он — пристаје.

У такав се град затвара и доктор Керженцев („Мисао“), али на граду су „потајна вратанца“, кроз која улази живот преко мисли и води нашега јунака у лудницу! И ово је брат С. Петровићу, као што му је и јунак „Тамне даљине“. Постављени Андрејевим у разне околности, сви они представљају једне горе лист, једнаке или бар сличне типове. Све су то „ничеанци, и индивидуалисти“, који само себе воле. Одсуство религије, морала,

идеала; кужење организма и страх од живота, развијен егојизам, и потпуно сазнање унутрашње празнине и пустоши — све то чини да се сурвају у овако банкротство. Њихово надуто „ја“ не да им да се сталоже и да штогод велико учине, откуда се и јавља душевна пустош, осећање несреће и немира.

Таквог је колорита и „У магли“, где је живот изнесен најрељефније са свима атрибутима, који не дају ни мало естетике.

Али из реда ових приповедака, на једној читалац може одахнути и убрисати своје заморено чело. Њен јунак даје нам *ново* осећање, друкчије од горњих типова, даје нам љубав према ближњем и светао алтрујизам. Андрејев кроз уста свога јунака говори да поред свих ових јада и несрећа треба живот волети, те као да нас обасипа неким новим светим дахом и позива да пођемо путем истинског прогреса ка свету љубави, весеља и среће. Живот је и добар и сладак. Ценимо га... То нам Андрејев говори у својој по обради најслабијој причи „Туђин.“ Пожелимо му да овим путем пође и да̀ својој отаџбини идеале онаквих типова, какви су у данашње доба најпотребнији, јер је доста оних недоношчади.

Леонид Андрејев црта човека у животу, који се (живот) јавља као нека фатална и стихијска сила, те му не да̀ да буде онакав, каква га траже религија и дубина од искони. Он нам црта тежњу човекову к идеалу и срећи, а црта нам и све његове негативне стране, где се поред свега тога, што је „цар природе“, јавља готово као последње створење Природе. Но он нам даје и доброг човека, и из сваког редића његових приповедака као да се чује сажаљење према човеку, поштовање његових племенитих тежња и вера у њега, у његову победу и срећу. Својом појетском душом он у човеку осећа природну наклоност вишему, лепшему и свему ономе, што ће живот улепшати, побољшати и учинити га за све нас добрим. Тога ради кад све прочитамо, на души нам не остаје очајање ни мрак, већ нада и вера у лепшу будућност. Из његових приповедака веје овај морал: Нека је дуга и тамна ноћ, нека покрива све мраком, опет ће осванути јутро; нека га нека стоји онај „зид“, на који се подижу људи, те немоћни падају и умиру свакога дана. Нека! Жив је и живи дух човеков; и он је тврд као онај зид и има своје законе развитка, као и све друго у природи. Колико је јака смрт, толико је силан и живот. Смрт је на кулминацији, а живот тек почиње да расте. Људи су још у колевци; имају много махна, но поред свега тога човек ће победити, те зато треба стајати и у песимизму опет на страни живота, борбе и победе...

Москва. Гр. Божовић.

Ђој

— Georg Busse-Palma —

У брзоме току минулих времена,
Слика твоја сину ко чаробни сан;
Магла крила стере на пролећа њена,
Унело је цвеће, мрачан ми је дан.

Нашто сунце жарко, кад на те не сија,
Кад тебе не реси, нашто ружин цвет?
Кад се песма моја теби не узвија,
Што да брегу славе свој управља лет?

Душа моја гине, она мира неће,
И ако се на ме смеши неба сјај;
У грудима мојим мрачно цвета цвеће,
Што ми срећу сенчи и пролећни рај...

Дражђани, 1903. М. П. Ћирковић

Л. Н. Толстој о прогресу и науци

— Др. Вој. Ст. Коловић —

I.

Нема поле важнијег питања, било философско-научног, моралног или друштвеног, којега се не дотаче велики ум гр. Толстоја. Он се није могао задовољити само оним испитивањима и тумачењима до којих је путем упорног труда дошла човечја мисао. Он је тај круг налазио сувише тесним, хтео је да га прошири и почео је да уноси у њ нове мисли, да ствара нове теорије, нове погледе на живот, те с тога видимо у њему литератора, уметника, моралисту, теолога и социјалног аутора.

Како је огроман његов утицај на савремену мисао и осећаје, даје нам очигледна доказа „толстојизам“, који је

као колос притиснуо сву земаљску куглу. „Грофа Толстоја зна цео читалачки свет на којој хоћете паралели и на коме хоћете меридијану“, вели Е. Соловјов. Свака реч из Јасне Пољане прислушкује се са највећом пажњом и трепетом, као да их говори Питија са свога троножца. Јасна Пољана је свето место, где се са свију страна света стичу поклоници „великом писцу земље руске.“ Ексцентрични Америчанин са највећим страхопоштовањем уноси у свој путнички дневник тај срећни по њега дан, час и минут.

Овакав колосалан утицај Толстоја неки објашњавају нашим савременим хистеричним веком, који је плодовито земљиште свију анормалних појава, као што је и толстојизам. Мени се чини да ће бити један од узрока и она његова разноврсна трактовања многих питања и њихова оригиналност, која често долази до крајњих граница смелости. Наивно стадо баш томе и аплаудује, дивећи се своме богићу, како је смео и одважан, како ни пред чим не преза и баца рукавицу свему што постоји: и вери и прогресу и науци и целом филистарском човечанству и самом себи. У њему је свака нација нашла одјек своје душе. Он је умео да погоди свачије болно место, да све подједнако заинтересује, што још једном доказује да се његов велики ум не креће само у границама уског национализма, већ да је смео и простран полет његова генија. Макс Нордау правилно је класификовао народности у погледу према делима Толстојевим, велећи да је у Енглеској најтоплије примљена његова брачна теорија, а „Крајцерова соната“ да је постала јеванђеље уседелица; у Немачкој његове комунистичко-социјалистичке идеје и љубав према ближњему створиле су му читаву плејаду најодушевљенијих поборника, за које је Толстој живи извор економских и моралних закона; у Француској њега уздижу што осуђује више кругове, проповеда бедност и баца кроз прозор науку. У Русији пак читају га *много* а пишу *мало* о њему.

Куријован, а propos, факт догодио се са преводом последњег романа Толстојева романа „Воскресеніе.“ У Русији је цензура много које што замрљала својом страшном и кобном црном бојом, и потпуно руско издање појавило се тек у Лондону. У слободној Америки изостављена су сва „непристојна места.“ У Енглеској једино се социјалистички лист „Clarion“ решио да изнесе потпун превод. У Немачкој избачене су све стране политичког карактера, а у Француској места на којима се говорило против духа милитаризма, а у I књизи и места где се говори о цркви.

На однoшај Толстоја према прогресу у опште и науци на по се, ја ћу се задржати и проговорити неколико речи без опширнијих коментара, јер је јасан и очигледан његов често неправедан скептицизам и иронија.

II.

Зашто се Толстој тако скептички односи према прогресу? Где је извор свију памфлета бачених у лице науци и њеним представницима? То су питања која нам се одмах у почетку намећу. Одговор је врло прост и јасан. Љубав према народу јесте први и важни импулс, који Толстоја побуђује да, ради блага и добра тога народа, устаје против најсветијих тековина човечанских. Рођен и васпитан у аристократској средини, он није имао могућности да ближе позна народ. „Крѣпостное право“ било је китајска стена, која га је одвајала од народа. И тек доцније, као млади официр на Кавказу, живећи међу Козацима, он је познао и изучио тај прости и добродушни народ. Тамо, по зеленим и росним долинама Терека, где цветају мирте и кипариси, и на снежним и суровим висовима Казбека, над којима круже сури орлови, заволео је он руског „мужичка“ свом душом својом; онде се први пут и пробудила његова муза, — онде у оној дивној природи родише се „кавкаске приповетке“, пуне младачког заноса и дивљења природи. „Срећа — то је бити с природом, видети је, говорити с њом.“ Доцније, под Севастопољем, он још више

Тврђава у Пироту

заволе тај народ, видећи га храбра и упрскана крвљу како јуначки умире. Вера у народ захватила је дубока корена у његову срцу и остала је за увек јака и непоколебна.

Речи Берса изгледају ми мало вероватне, када вели: да је Толстој, поред љубави према простом народу, био и душом и телом аристократа, и да је аристократију још више волео. Не! напротив, сита аристократија њега не занима. Једини је идејал и смисао његова живота да своме народу олакша мрачни живот, да унесе у њега повише светлости. И он га учи, саветује га, пише за њега букваре и брошуре, саставља календаре, помаже га материјално, јер коме сиромашку није познато „дрво бедних у Јасној Пољани?“

Па да ли култура, прогрес, наука користе народу? Толстој вели: не! И ту ћемо наћи бескрајна, често пута врло смела резоновања, до којих је Толстој дошао у својој пристрасности.

Прогрес[1]) је, по његову мишљењу, индивидуалан, написан у души сваког човека, но колективни прогрес човечанства не постоји и као доказ наводи источне народе; прогрес користи само једној десетини, док девет десетина

[1]) Прогресъ и опредѣленіе образованія.“

сматрају га штетним. О свима великим проналасцима он вели да такође доносе корист мањини — образованом друштву, док већини — народу, баш ништа не дају. А такве мисли Толстој потврђује оваквим примерима: „Јаснопољански мужик тулске губерније, или који му драго, никада није послао нити добио и још дуго неће послати ни добити ніједне депеше. Све депеше које пролећу над његовом главом, не могу ни трунке увећати његово благостање, јер све што му треба, он добија са свог поља, из своје шуме; зато је подједнако равнодушан према јевтиноћи или скупоћи шећера или памука, према збацивању краља Отона, говору Палмерстона и Наполеона III, као и према осећајима госпође што пише из Флоренције.“

Када говори у својој причи „Люцернъ“ о прогресу савременог друштва и о једнакости људи, он долази до комизма. Када се на речи малог певача: „Meissieurs et mesdames, je vous remersie et je vous souhaite une bonne nuit“, разлеже са балкона хотела „Швајцархоф“ звонки смех сите аристократије, он је готов да баци бомбу међу њих. Кад му се, пролазећи с малим певачем поред вратара, вратар не јавља, а келнер га не води у главну већ споредну салу, он му се с беснилом обраћа: „Република је ваша трице и кучине! То је дакле једнакост? Зар је то образованост, зар је то плод цивилизације? Таква неправда и жестокост!“ Све су то слаби аргументи против прогреса и једнакости и доказују једино доброту и хуманост његова срца према малом певачу, који је својом свакодневном свирком већ свима досадно. Са највећим патосом он се излива даље у дугом монологу: „зар распрострањење разумне, самољубиве асоцијације људи, коју називају цивилизацијом, уништава и противречи потреби инстинктивне и љубавне асоцијације? И зар је то она једнакост, за коју је проливено било толико невине крви и толико учињено преступа?“ Па ипак, поред свега тога, он завршава своју приповетку тиме, да у свету увек тако бива, да је то погодба sine qua non, да је такав закон природе и вели: „и ти, са својим малим, ништавним негодовањем на лакеје, и ти си такође одговорно хармоничној потреби вечног и бескрајног....“

Одричући таким начином прогрес, он допушта једино лично морално самоусавршавање. Како је прогрес, наука — бесмислица, једини пут остаје обратити се земљи т.ј. земљорадништву; оставити бурне вароши, распустити народ по фабрикама и послати га у крило природе. Ту видимо суштину његових економских појава. Нема сумње да је очигледна штета одвајати народ од земље и да фабрике увећавају пролетаријат у великим варошима. Али све то уништити, значи уништити индустрију, уништити цивилизацију. У осталом, он вели да је кретање цивилизације у напред једно од највећих насиља, што је донекле истина, и у исто време кретање које није неизбежно, што је бесмислица. Место проповедања јаке организације у борби против природе, нашег најопаснијег непријатеља, он проповеда „враћање к природи.“ Али он заборавља да ће се и тада јавити потреба борбе с природом, резултатом чега јавиће се опет увећана радња човекове мисли. „Само незнатни део наше планете, вели М. Нордау: јужно-океанска острва, — представља такве згоде, да човек може живети као зверка шумска, или као риба у води, без нарочитих брига, без проналазака и вештина. Јер онде царује вечито пролеће и човеку није потребно ни одело ни стан, ако не рачунате оно неколико палмових грана, као заштиту од кише. Онде налази он себи у свако време за храну кокосе, банане, рибе и шкољке.“

Проповедањем „враћања к природи“ неки критичари сматрају Толстоја као последника Ж. Ж. Русо-а и налазе да је велики Женевац имао на њега јака утицаја. Сам Толстој изразио се једном приликом: „Ја сам тако обожавао Русо-а, да сам у једно време хтео да метнем његов портрет у медаљон и да га носим на грудма заједно с иконом.“ У самој ствари они се битно разликују. Русо, тај бедни лакеј и сиромашак, није знао никад за светле и срећне дане. Његова младост и старост пролазе у беди и прогонству. У његову срцу накупљала се само мржња и завист, и оно није умело да љуби. Пратила га је на сваком кораку људска злоба; његово се снебивање претвара у mania persecutoria и он презире људе заједно с њиховим quasi-напретком, с њиховом цивилизацијом. Последње склониште измучене душе јесте природа, и он је воли зато што је у њој све просто, зато што у њој нема ничег афектованог, вештачког; он воли сељака зато, што мрзи аристократу, бирократу и филистра, буржоа. Толстој, аристократа, права је противност Русо-у. Срећа га је вазда пратила и никада није напуштала свога љубимца.

Разлика је међу њима не само у животу него и у учењима. Русо је хтео да форме живота буду прилагођене унутарњој човековој правди. Толстој то напушта и тражи нове форме (Е. Соловјов). Идејал је Русо-а веза првобитног типа цивилизације (т. ј. опште једнакости) са високим ступњем развића (Михајловски). Толстој тражи препорођај из корена. Он не признаје наследност и тврди да се човек рађа са чистим, слободним и добрим. Он верује да ум човеков може лако одолети инстинктима. Проповедајући колективизам у најширем смислу, он доводи личност човека до диференцијала историје и т. д. и т. д.

Једина тачка у којој се Толстој слаже са Русо-ом, то је њихов одношај према науци. Ж. Ж. Русо вели да се астрономија родила из предрасудка, говорништво из частољубља, мржње, ласкања и лажи, геометрија из тврдичлука, философија из празног љубопитства, а све па и морал из човекове гордости — једном речју да су наука и вештина обвезне својим постанком нашим пороцима. А обојица тврде да су практични ресултати науке једино руководства за раскош, која разврађа обичаје, а сама пак наука — празна забава.

Без сваке сумње Русо је имао извесног утицаја на Толстоја, а ако ни у чему другом — оно у љубави према природи и народу.

(свршиће се)

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Амајлије

(из туђег нема)

XLI

Савест без Бога суд је без судца
Крај ког се увек пати и страда;
Права је савест одблесак чисти
Онога бића што светом влада.

XLII

На бини живота,
Где је игра права:
Себичност најчешће
Глумцу дошаптава.

XLIII

Ужасно је кад у снаге милосрђа нема;
Она сваком, па и себи, само пропаст спрема.

XLIV

Какав је ко — такав и његов Бог,
Такав у свему;
За то понеки само и виде
Спрдњу у њему.

XLV

Више милосрђа и љубави чисте
Наћи ћеш у Бога,
Нег што је на земљи учињена греха
И помисла злога.

XLVI

„Време је новац, новац је сила!"
Али онда само:
Кад их оба корисно
Употребит' знамо. —

XLVII

Људи хвале величанство лава,
Јер прождире и звери и — људе.
А магарцу, корисном и предном,
Поругама и батином суде!

XLVII

Заједнички никад не славише пир:
Слава и мир.

XLIX

Мисао је душин дах и живот
— Њоме човек своју вечност спрема.
Прекинеш ли нит таквог живота, —
Шта је тело кад му душе нема? —

L

Треба да се чује
Ко ћутати уме;
Јер он своју дужност
Одлично разуме.

Превео О.

ЛОТОВ ЦВЕТ

индијска легенда

— Хенрик Сјенијевић —

Једне дивне, благе ноћи пробуди се из дуге и дубоке замишљености велики и мудри Кришна и рече у себи:

— Досада сам у човеку видео најлепши створ земаљски, али морам признати, да сам се варао... Гледам одавде онај лотов цвет, како се љуљушка на ноћноме ветрићу, и колико надмашује својом лепотом оно друго цвеће. Крунице му се отворило од месечева сребрна зрака, па не могу да скинем очију са њега. Не, — нема му нигде премца! — додаде дубоким уздахом. Затим плахом одлучношћу рече:

— Зашто не бих створио биће које би међу људима било оно, што је лотов цвет међу осталим цвећем? Да, нека тако и буде на радост сваког земаљског створа. Љубимче мој, ти лотов цвете, претвори се у најлепшу мому и појави ми се тад!...

И у том тренутку задрхта талас, као да га је крило какве ласте додирнуло; ноћ дивно засија, месец живахно заблиста, а песма ноћних тица заори се веселије.

Затим се све стиша и заврши се чудо: лотов цвет појави се пред Кришном у човечјем облику.

И творца обузе милина.

— Ти си био цвет језера, постани од сада цвет мојих мисли и прозбори!..

И дивна мома поче да говори тако нежно, тихо и слатко, да би човек помислио: слуша лаки шапат лотових цветних чашица, што их је отворио пољубац летњег поветарца.

— Господе, ти си ме претворио у живо биће. Али које си место означио за борављење моје? Немој заборавити, да ме сваки поветарац потреса и затвора крунице моје. Стрепим од буре и непогоде, од грома и муње; па и сунчани зраци боле ме и тиште. И поред преображаја свога задржала сам природу своју: бојим се земље и свега што је на њојзи. Па где си ми, Господе, означио место?

Кришна диже очи према звездама, промисли се, па онда рече:

— Хоћеш-ли стан уврх оних гора?

— Господе, онде је снег и лед; од тога се бојим.

— Па добро, саградићу ти кров на врх воде и то од чиста кристала!

— Али на дну океана скривају се змије и друга страшила! Бојим се Господе.

— Или можда жудиш за бескрајном пустињом?

— Ох Боже, та у њој су непогоде и буре свеједнако.

— Па шта да радим с тобом, човечји цвете?!.. Скривене пећине нуде светим пустињицима скровишта и мира... Па да ли не би хтела у њима боравити?

— У пећинама је, ах Творче, тако мрачно!

Кришна седе на један камен и спусти главу у дланове своје. Бајна мома стајаше пред њиме плашљива и уздрхтала.

Међутим се благо лице зорино већ поче разливати по своду небескоме. Палме, бамбуси и језеро блистаху се у злаћаном сјају. Бели лабудови и чапље ударише у јутарњу песму на обали језерској, а пауни им одговараху. И баш у том тренутку зачу се свирка и заорише се хармонични гласови човечјега грла...

Као да се какав небески дух појавио... Кришна се трже и диже главу.

— То је Валмики што зору поздравља!.. И наскоро се откри застор од цвећа, што га досад покриваше бршљан, а на језерској обали указа се Валмики, песник љубави и срца.

Угледавши преображени лотов цвет, запева химну, али му лира испаде из руку, те их спусти малаксале и непомичан остаде, као да га је Кришна у један мах скаменио.

И Бог задивљено рече:

— Освести се, Валмики, и проговори!

И Валмики проговори и рече:

— Волим!

То је била једина реч, што му је пала на ум, једина што је у овом тренутку умеде рећи.

Божанска воља свемогућега Кришне приведе мому срцу песникову, оном срцу које је чувао и неговао само за лотов цвет.

Ведро, смешећи се као летњи дан, уђе лепа мома у посвећени јој стан. Али тек што је спазила боре срца песникова, када наједаред поче дрхтати. Као да јој је студен, оштар ветар шибао нежно и благо лице. И лотов цвет побледе.

Кришна се веома зачуди и упита:

— О, човечјим обликом заоденути цвете, зар се и песникова срца бојиш?

— Господе, одговори мома: какво си то место изабрао за мене? У том једном срцу видела сам све: и високе горе, и морска страшила, и голе пустиње, и непогоде и буре, па и оне скривене пећине! Зато се бојим, Господе.

Велики и мудри Кришна јој овако одговори:

— Нека те не мори страх, човечји цвете! Ако је у срцу песникову снег, — ти буди пролетњи дах који ће га откраняти; ако су у њему дубоке воде, — буди му бисер; ако ти око опази у њему пустиње, — засади у њима цвеће љубави и среће; ако ли у срцу песникову наиђеш скривене пећине — ти им буди сунчани зрак што ће унети светлости у дубоки и велики онај мрак...

Валмики, којему се међутим повратио говор, жудно и страсно преклињаше:

— Да, учини то и буди благословена!...

Милан Л. Поповић.

НЕРОЂЕНИ

— Павел Ремер —

Како смо срећно живели док се не родисмо! Било је то у некој мочвари сасвим на крај света — управо онде где се сустиче, за људско сазнање, ограниченост и бескрајност.

А мочвар у којој смо ми живели била је иза саме ограде. Седели смо обично на широким листовима водених ружа. То нам је било одређено као лична својина, а и као место за играње; то је наше мало царство. Били смо са свим мала, још нерођена деца, те нам је лист водене руже пружао довољно места.

Живели смо срећно, јер нисмо имали жеља. Вера и сумња за нас су са свим непознати гости. Никаква мисао не мрља чисто огледало наших душа. Не знамо за садашњост, не знамо за прошлост па ни за будућност.

Брчкали смо се по води, а кад би нас капљице квасиле, звонко смо се смејали, својим кртим, јасним смехом! Рођен човек не зна за тај смех; његов смех је само противност плачу, али никада прави смех....

Па ипак нешто је било у нама, неки неодређени страх, нешто што нам није дало да будемо потпуно срећни. Често управљасмо своје погледе и преко ограде, питајући се: „Шта ли је тамо?“ С времена на време прилазиле су нам неке велике, беле птице са танким, сувим и црвеним ногама. И нехотице их сматрасмо за своје непријатеље, а чим би нас погледале — скакасмо у воду као поплашене жабе.

Па ипак велике беле птице уграбе покад: некад једно од нас, некад и двоје, а некад чак и по троје.

А кад велике и беле птице полете преко ограде, чак из даљине чује се плач и вика уграбљених другова наших.

А за што плачу?

Шта ли је тамо?

Прев. А.

Уз наше слике

Баба и унук (сликао Б. Е. Мурило) У 7. броју „Нове Искре“ за 1902. год. изнесен је преглед живота и рада Бартоломеа Естабана Мурила, великог шпанског сликара. Овом приликом доносимо његову слику „Баба и унук“ која је веома цењена и која је сада у власништву Минхенске Пинакотеке. —

Из Сићевачке Клисуре. Лепоте ове клисуре одавно су већ привукле на се пажњу и доста су описиване и опеване. Некада непроходна и легло орлушина, сада је, због железничког трака, један од најлепших делова оне везе што спаја исток са западом.

Помамна упрега (сликао Вјеруш Коваљски). — Коваљски је, по неколиким својим сликама, познат и читаоцима „Нове Искре“. Све су оне из пољског народног живота, као што је и сав рад Коваљскога. Па и за ову слику, коју доносимо у овом броју, узет је материјал из пољског народног живота. — Годишњи је вашар, те се слегао свет из разних крајева. Необична врева и жагор вашарски узнемирише коње, који се помамише и полетеше кроз онај свет. Најразличнији покрети у таквим моментима веома су верно ухваћени и изнесени. Слика је необично жива и оставља највернији утисак оваквих тренутака. —

Споменик † Љубомира П. Ненадовића — Чика Љубе. — 13. јула 1903. год. откривен је споменик у Бранковини на гробу Чика Љубе Ненадовића, који су му подигла српска деца, ђаци основних школа.

Споменик је пирамида од аранђеловачког гранита, висока 3 метра, са бакарним попрсјем у природној величини. Пирамида је израда Николе Лукачека, индустријалца из Београда, а рељеф г. Ђоке Јовановића, вајара.

Са источне стране споменика, а испод рељефа запис је:

*Љубомир П. Ненадовић — Чика Љуба — Академик и Књижевник * 14. септембра 1826. год. у Бранковини.*

Са западне стране:

† 21. јануара 1895. год. у Ваљеву.

Са северне стране:

„Сећате се ко ту лежи,
„Кад ограђен гроб му с' блиста?
„Ова груда..“ Не, не, није.
Него бисер зрно чиста,
Српске деце то је дар,
Српској песми на олтар!
Тиме љубе доброг Чику
Тим' бележе гроб песнику

Са јужне стране:

„Деца су ко цвеће, коров зле су страсти,
Истребите коров, цвет ће леп узрасти.“

Српска деца — Чика Љуби.

Споменик је намештен крај гроба Чика Љубина, баш крај самих северних врата цркве бранковинске.

Правила тога одбора потврдио је г. Министар Просвете. По тим правилима управитељ школе у Бранковини председник је тога Одбора, други учитељ-ца је деловођ, а благајник је свештеник бранковински. Према томе, како су се мењали учитељи у Бранковини, тако су се мењали и председници одбора и деловође. Председници су били 1896. г. Дим. Ј. Соколовић, 1897. г. Мика Сретеновић, 1898., 1899., год. Недељко С. Савић, 1900., 1901., 1902. и 1903. г. Михаило Максимовић. Деловође су били: г-ђица Лепосава Ф. Лазаревићева, Наталија Мацаревићева учитељице и Нед. С. Савић учитељ. Благајник је за све време био г. Светозар Д. Петровић свештеник.

За 7 година су прилози скупљати и скупљено је 1854·70 дин. Кад се дошло до те суме, одбор приступи погодби израде споменика и по допусту г. Министра Просвете од 21. јуна 1902. год. бр. 6526, закључи као најповољнију погодбу са г. Лукачеком за 1300 дин. али да он буде дужан и рељеф г. Јовановићу платити.

Дирљив је био дан 13. јула у Бранковини. Ретка је то била свечаност! Од ранога јутра свет се скупљао под скромне црквице, а доста је страних гостију још уочи тога дана било дошло. Бранковина не памти да је толико и тако одабраних гостију имала као тога дана!

Изасланици: Српске Краљ. Академије Наука, Министарства Просвете, Учитељског Удружења, Српске Кн. Задруге, Ђака Алексиначке Учитељске Школе, Ваљевске Трговачке Омладине, Ваљевске Женске Подружине, Ваљевске Општине и многих околних општина — били су ту.

Позоришна дружина „Синђелић“, са својим управитељем г. Петровићем, дошла је, да помогне, да се ова свечаност што лепше изведе.

Представници просвете, многи учитељи из Ваљева и округа са школским надзорником; сви професори са директором из Ваљева; многи свештеници из Ваљева и округа, са окружним протом, дођоше да увеличају ову свечаност.

Војска је била знатно заступљена. Многи официри, виши и нижи, беху дошли на ову ретку свечаност. Дођоше и начелник округа г. Марко С. Ђуричић, а и начелник среза ваљевског.

Многи трговци, занатлије и чиновници из вароши Ваљева; многи председници и виђени грађани из срезова: тамнавског, колубарског, подгорског и ваљевског... Цвет округа ваљевског, интелигенција његова, мушко и женско, старо и младо, слегло се на ту ретку свечаност, на откриће споменика своме незаборављеном *Чика Љуби*... Слегло се у мало селанце, скромној цркви бранковинској, да при открићу споменика узвикне: *Слава ти, слава, наш Чика Љубо!*...

Одслужена је служба Божја. Црква је била пуна; порта пуна. После службе био је помен покојном Чика

Љуби, после кога је г. Свет. Петровић држао кратак говор у славу покојникову. За овим је учињен помен и на гробовима Ненадовића (кнеза Алексе, војвода: Јакова, Симе и проте Матије), после кога је прота Марко Петровић држао дуг и леп говор — о *Чика Љуби, као песнику слободе.*

Позоришна дружина „Синђелић“ отпевала је песму „Српчад Чика Љуби“, коју је написао г. Мих. Максимовић, учитељ, а компоновао г. Јован Урбан, капелник војне музике у Ваљеву. И речи и композиција су врло лепе, а и хор је отпевао на опште задовољство.

Декламација „Општа Кућа“ од Чика Љубе, коју је декламовао један ђак бранковинске продужне школе, свакоме се допала.

За тим је председник ђачког одбора г. Михаило Д. Максимовић држао дирљив говор, да је многу сузу из очију присутних измамио. При свршетку говора, ђаци школе бранковинске певаху у глас:

У млађана срца наша,
Ужего си плам!
Ми ти спомен откривамо,
Диг'о си га сам! — —

И одмах за тим скидоше платно са споменика у који су биле упрте очи присутних. Настао је био тајац! Још се само чуло понеко тихо јецање, када је почео говор изасланика Српске Академије Наука, академика г. Љубе Јовановића, који је у своме дугом, заношљивом и одушевљеном говору одао хвалу песнику и величао врлине народа округа ваљевског, из кога ево пуних сто година излазе велики људи: на пушци, перу и политици; народу, који је пре сто година дао *прве жртве* за слободу Србије — кнезове Алексу и Илију; народу, који је дао мудрог дипломату проту Матију и философа Љубомира Ненедовића... јер само у храбром народу могу да одрасту храбри људи; у великом народу, велики људи. —

Чим је г. Јовановић завршио говор, засвирали су свирачи Чика Љубино коло, „Тројанац“, у које се ухватило све, све, — — и старо и младо и мушко и женско, те тиме испунисмо једну жељу Чика Љубину.

За све време ове свечаности киша је падала. Она је узрок те се није могла да изврши 9. тачка програма свечаности, *заједнички обед*, онако како је приређивачки одбор желео; како су се гостољубиви грађани општине и цркве бранковинске били постарали.

Дугачки зелени хладњак, у који је могло сести 300 душа, није могао да буде заклон од кише, те се на брзу руку поставило у учионици. Али ко прво за трпезу да се позове и како да се искупимо, — кад се од пљуска кише разбегло све по сеоским софрама?!.. Ипак, захваљујући вредноћи и обазривости приређивачког одбора, све је било добро.

После подне је киша стала. Сунце грануло, а народно веселе отпочело и трајало до мркле ноћи...

Ето, тако је откривен споменик Љубомиру П. Ненадовићу — Чика Љуби.

На споменик су положили венце: родбина Ненадовића, позоришна дружина „Синђелић“, Ваљевска Женска Подружина и учитељи и учитељице.

Одбору су стигле истог дана многе телеграфске честитке, похвале и успомене на Чика Љубу.

Н. С. С.

Јаничар (сликао Г. Бопо). — Јаничар (турски „јени-чери“ т. ј. нова војска) назив је турскога војника из оних редова што их 1329. г. основа Султан Оркан од силом потурчених хришћана. Султан Мурат I већ је имао 12.000 јаничарских бораца. Сваке пете године плаћала је раја данак у крви т. ј. изасланици турски одабирали би тада рајразвијеније дечаке за рекруте јаничарске. Тек у XVII веку престало је рекрутовање из хришћанских народа. Највећи број јаничара прелазио је 100.000. Одабраност, угледност и лепота јаничара беху у свету чувене, а у Јевропи беху јаничари најбоље извежбани и најиздржљивији пешаци. У мирно доба јаничари су вршили полицијску службу, а ратничко им оружје беше дуга, тешка пушка, кратка сабља, нож и пиштољ за појасом. Од јаничара је одабирана и лична стража султанова. При заузимању Цариграда (1453. г.) јаничари су били најбољи борци, и захваљујући највише њима — ушао је Мухамед II у зидове Цариградске. — Али, поред овога, и највећи број султана, везира и ага завршио је смрћу једино по необузданој вољи јаничарској. Њиховој сили за дуго времена није се могло одолети; тек султан Махмуд II (1826. г.) успео је с помоћу тобџија, кумбараџија и бостанџија (војни чувари царских вртова) да уништи јаничаре. Против њих је понесена тада и пророкова застава која је и унела највише фанатизма у борачке редове. 17. јуна (п. н.) заувек је уништено јаничарско име, јер је до тога дана убијено и обешено преко 35.000 јаничара. — Српски народ горко је испаштао јаничарство, јер је њихове редове пунио и својим подмлатком!

Из српске војске: У ратној служби, Опсадни топови, У пешачкој борби. — Низу досадашњих слика из српског војничког живота додајемо и ове три, којима нису потребни потањи описи. Желећи да албум војничких слика и даље развијамо, молимо српске аматере фотографе и све оне који имају оваквих снимака, да нам их шаљу, а ми ћемо их најрадије објављивати. —

Тврђава у Пироту (фотогр. снимио Ж. Марковић). — „Пред ставама Расничке реке и Нишаве избио је из земље један пласт од стена, на коме је озидан градић Пиротски, око кога је, зиданим ровом, обвођена вода кад је требало. У пределу, где је данас Пирот, дизала се римска варош Quimedava, са једним кастелом. По мишљењу стручних испитивалаца, кастео римски на истоме је месту, на коме данас градић Пиротски“ (Карићева „Србија“ стр. 770.). —

ХРОНИКА

УМЕТНОСТ.

На дну, *драмске слике у четири чина, од Максима Горког, превод с руског. — Редитељ г. Илија Станојевић. Представљано први пут у Народном Позоришту 29. јануара 1904.*

Два паука друштвена: Михаило Ивановић Костиљев (г. Божовић) и жена му Василиса (г-ђца Јурковићева) издају у подруму свом постеље за преноћиште. Становници су у тој разбојничкој пећини сами „бивши људи", створења божја која још ниже не могу падати, а и немају куд, јер су на самом друштвеном дну, јер су талог који се никад не може навише попети. Ни бура каква не може им судбину променити, јер чим она прође — талог ће опет полако ићи дну, јер то је његова судбина, ту је његово место. И Михаило Костиљев и жена му Василиса, сасвим паучки, исисавају и последње сокове живота оних „босјака", како их Горки крсти. „Колико само — вели Михаило Кљешчу бравару — заузимаш места код мене за две рубље месечно. Сам си у постељи... да... Бога ми, за свих пет рубаља! Треба ти повисити још за пола!" Док је стари Михаило заузет оваквим пословима, жена му Василиса, животињски страсна, воли се са лоповом Васком Пеплом, који је за Михаилов рачун учинио већ доста подвига који у Русији воде право у Сибир. Ова је љубав стожер у драми, око ког се води оно нешто драмске радње. А јачи је степен њезина развоја Васкина љубав према Василисиној сестри Наташи (г-ђца Петковићева), девојци мирној и правој паћеници, на којој Василиса врло често огледа снагу својих руку, било из мржње према Михаилу било из љубави према Васки. Тек јаук Наташин — рефрен је страшној песми „На дну."

Остала лица у драми само су оквир већ поменуте слике.

Медвјеђев, теча Костиљевих (г. Марковић) прост је и глуп полицијски стражар којему је „ред и закон" све и сва — ако то друкчије не може бити. — Кљешч бравар и жена му Ана — страшна слика брачног живота у друштвеном талогу. Тек пре пола године доспели су у талог, за то се Кљешч још и нада да ће се избавити: „Ја сам радник... Стид ме је да их и гледам... Ја радим од детињства... Ти мислиш да нећу одавде изаћи?... Изаћи ћу... И кожу ћу згулити... али ћу изаћи!" Жена му је туберкулозна и на умору, која не зна да ли је икад била сита, која је целог века дрхтала над сваким залогајем и била само у дроњцима. Па и на самртном часу дрхти и стрепи: „Господе, да ли ми није и на другом свету мука досуђена! Да ли није и у њему?" —

Нашћа, проститутка, у свима појавама у драми не показује ни траге своје жалосне професије, већ скроз романтична преживљује и пати под неправдама што јој досуђује ужасни живот. Сензациони романи, у чије садржаје верује као у Бога, храна су души њеној. Дубоко увређена увек плане, ако ма ко, од оних којима их препричава, не верује у њихову истинитост. А када прича о својој пређашњој љубави са студентом, љути се што јој нико не верује: „Нећу више... Не ћу причати... Кад ми не верују... кад ми се смеју... (Прекинувши говор, ћути неколико тренутака, па настави топло и гласно, машући руком као да даје такт речима и као чујући далеку музику). Кажем ја њему: радости живота мог! Мој месече сјајни! Ни ја не могу без тебе живети у овом свету... јер те волим безумно и волећу те догод ми срце удара у грудма! Али, кажем ја њему, не убијај свој млади живот... треба он твојим драгим родитељима, којима си ти сва радост. Остави мене! Боље да ја пропаднем тужећи за тобом, животе мој, јер сам ја — сама, јер сам — таква! Пусти ме да пропаднем, — свеједно је! Ја нисам ни за што, и нема за мене ничега... нема ничега... (Покрије лице шакама и плаче)." — А када Барон прича о својим великим прецима из доба царице Катарине, Нашћа га исмева, не верује му. Увређени барон, доведен до суза, узвикне љутито: „Било је, ђаво да вас носи!" — а Нашћа, задовољна тим, одговара му: „А, заурлао си!... Разумео си, како је човеку кад му се не верује!"

Бубнов, капар (г. Љ. Станојевић), тип је резонера овакве средина. Ништа га не потреса, ништа не узбуђује, све је на своме месту као што треба. „Не волим посао, лен сам; кад почнем да пијем — попио бих све до голе коже" вели сам о себи, а ипак ради. Зна утицај талога „у ком господе нема, у ком остаје го голцат човек." У смрт гледа најравнодушније: Кад умре Кљешчева жена Ана, он вели: „Престала је кашљати.. Сви тако: роде се, живе, умру... Умрећу и ја и ти... Зашто жалити? Легајте, децо, само полако... Ноћу — спавати треба." А савест? „Чему савест, — ја нисам богаташ!" —

Сатин, некадашњи телеграфиста, читао је доста и био пет година у тамници, јер је убио „подлаца" који му је сестру увредио. У тамници је постао ово што је сад. Кад му напомену да ће га ма кад и ма ко убити при картању, он одговара: „Будало, двапут се не умире!" Прошлости се једва сећа, јер њој га ништа не вуче. О раду вели: „Рад? Учини да ми рад буде пријатан, па ћу, можда, бити радник! Да, можда! Кад је рад — задовољство, живот је — леп. Кад је рад — дужност, живот ја — ропство!" „Човек може и веровати и не веровати, то је — његова ствар. Човек је слободан... Он за све плаћа сам: за веровање, за љубав, за памет... Човек за све плаћа сам, и за то је — слободан. Човек је — истина! Шта је човек? То ниси ти, нисам ја, нису они... не! то си ти, ја, они, старац, Наполеон, Мухамед... уједно (оцртава у ваздуху лик човечји)! Разумеш ли!.. Ја увек презирем људе који се брину како ће се заситити. Није ствар у том. Човек је — виши! Човек је изнад ситости!"

Глумац (г. Гавриловић) очајничка је слика алкохоличара. Израђена је са мало потеза, али тако поуздано и силно, да гледаоца језа подилази пред овом сенком људскога лика. Шта је некада било — не зна. Најмилију декламацију своју, којом је некада одушевљавао слушаоце, не уме ни да почне. Са непојмљивим поносом вели: „Мој се организам трује алкохолом!" — али ни то није његово посматрање, то јо чуо од доктора. Једно само зна — и то је још једна једина срећа његова — „никуд из ове коже!" —

Барон (г. И. Станојевић), како сам вели а како, верују и остали, доиста је племићског порекла. Сам увиђа

да је сада нико и ништа. Сам вели: „Од како памтим себе... у глави ми је некаква магла. Никада и ничега се не сећам... Некако ми је... неугодно... Изгледа ми да сам се целога века само преслачио... а зашто? Не знам. Учио сам, носио сам мундир племићског института... а чему сам се учио? Не знам! Ожењио сам се... обукао сам фрак, затим халат... и узео сам рђаву жену. Зашто? Не сећам се!... Упропастио сам све што је било, носио сам неки сиви капутић и зелене панталоне... а како сам прошао — писам опширно... Служио сам у државној благајници... мундир, фуражица са кокардом... упропастио државне новце, вађен сам из апсеничке блузе... За тим... ето. И све као у сну... а? Смешно?“ Данас је Нашкин подводник, а уз то Квашња пијарница носи корпе на трг.

Намесник, туђин Лука, лице је у драми, које једноличност живота свих осталих успокоава и уноси нешто ново, дотле непознато. Од његова доласка догађаји се брже развијају. Цео талог ускомеша се и покрене под његовим утицајем. Васка се, по његову наговору, реши да са Наташом оде у Сибир и поведе нов живот. Али у свађи са Василисом и њеним мужем, убије овог, те, окрививши у исти мах и Василису као учесницу, одлази с њом у тамницу. Глумац, желан новог живота и лечења. — обеси се. Ана Клешчева умире крај његове утеше, али јој се у последњим часовима порађа жеља да још живи, ма се и даље мучила! Подрум закукуљају и даље га надају друштвеном талогу Квашња и Медијејева. —

Лука је чудан и донекле необјашњен тип. То је човек који путује по руској земљи (овога пута пошао је у Малу Русију где су, вели, „открили нову веру“). Ако је он апостол Горкијева, последице његова рада не могу задовољити никог. Он је духовни анархиста, и ако би га тај назив увредио. Пун је речи од утехе, на их сипа и десно и лево, али дубоко сапатничког нема у њима. Благ и приступачан лако је отворио срца својих новог познаника, а пута за то не бира. Ако га ко покуди, — одбрава; ако ком треба полагашти, — не двоуми се (на пр. жандарма Медвјеђева стално зове „господин члан“); ако је ситуација незгоднија — има пуне руке двосмислених одговора. Довијајући се на све начине, он задобија људе, отвара им срца, на у њих и неосетно уноси све што њима да треба унети. На тај начин доводи их до размишљања или трепутних жеља за поправљањем. Бубнов и Сатин поверавају му своје интимности; Нашка би да се подигне из талога; глумац би да ради и да се лечи; Васка би да побегне с Наташом...

На и када је отишао, а главни се догађај пренео у тамницу, — Лука је још дуго присутан. Његов је утицај толико снажан да се сви, и они који су у тамници, и они који су на слободи, и они који су у Сибиру, окрећу око њега. Он је као стожер око којег се врте и окрећу покренуте мисли талогова остатка. Клешч га овако оцртава: „Мамио их некуда, мамио... али им сам није пута показао!“ А Сатин: „Ја разумем старца, да! Он је лагао, али из сажаљења према њима, јадно да кад носи!... Ко је слаб душом и ко живи о туђим сокоима... том је лаж потребна...“ Барон изненађен узвикује: „Тако је... И ја се слажем...“

А крајњи резултат свега тога? Талог остаје талог, јер је сам потрес био безначајан; чим је он прошао, талог је опет пошао ону, где му је место и одакле се никад не може подићи! А плодови Лукине акције? Плодови су: смрт глумчева, тамница Василисе и Васке, растанак Васке и Наташе, смрт Михаилова и некрена жеља свега остатка да стварн опет пођу по старом. Па тако и бива! Кад јављају да се глумац обесио, тек отпочето весеље жора да се прекине, те Сатин јетко узвикује: „Ех... поквари нам песму будала!...“

*

Не би било без интереса поћући паралелу између „Палачинака“ и „На дну“, те да се види њихов утицај на гледаоце, а у исти мах и њихова посебна вредност. Обе је драме писао Горки и обе су познате Београђанима. Овом реферату није намера да дубље уђе у та поређења, али можда неће бити излишно споменути мишљење о том. „Палачинке“ су несумњиво боља драма него ли „На дну“. И ако су обе аферистичког карактера, „Палачинке“ изазивају много јачи интерес у публике него ли „На дну“. Широка основа „Палачинака“, борба конзервативног са новим, обухвата и све нас, а „На дну“ износи средину којој лека нема, коју не можемо подићи ни Христовским жртвама. За успех „Палачинака“ у Београду — наше су породичне прилике као поручене, а „На дну“ је ипак слика нама непознатих, а и за саму Русију нестварних, романтичних. За доказ служе сва она многобројна места чисте филозофије, која никако не иду руку под руку са овакним типовима. И ако је ово особина Горкога, ипак се она не може одобрити при решавању свих оних проблема што их Горки пронатра у својим производима. Погрешне претпоставке — нетачан суд!

На завршетку потребно је коју реч и о самој представи на нашој позорници. Изгледало би да је то сасвим излишно, јер се напомене дапас нерадо примају. Ја их ипак износим, јер кад већ нисмо реферат, не могу никако допустити, да на ко помисли, да су погрешке остале неопажене.

На пример, подела улога! Ја се бојим да за неправедно и неверно дељење ма чега у животу не постане пословица: „Делиш као позоришна управа улоге!“ Јер зар је онако требало поделити улоге Барона, Нашке, Наташе, Бубнова, Сатина? Зар се погрешке површног читања нису могле исправити при распоредним огледима? Или управа верује да је подела тачна?... На декорације! Јесу ли оне нове декорације почеци обећаног реформног декоративног рада? Шта је представљала прва декорација? Затворен простор или собу без једне читаве стране, кроз коју се тако у дубини назире неклад зид, брдо, шта ли је? На ова неспешна декорација у трећем чину! Десно „Развалине града Дуденштајна“, а лево спољашњи зид бесјачнога стана, са прозором који је у унутрашњости стана партерски, а у спољашњој — са другога спрата! — Је ли потребно навести пиличев захтев за бину трећега чина, па то упоредити с оним што смо видели? Изговор на тешкоће не вреди, јер се све то, са најмањим додацима, могло наћи у магацинима. На тек оне ужасне „луфт-кулисе“, које се *никако* нису смеле употребити! — А костими?! Зар се смео овако обући комад који није тражио ни једне паре издатка за нове костиме!...

О преводу не могу говорити, јер га немам пред собом. Али ако је истина да је српски превод оверован према француском и немачком, онда је Велики Дивљак заслужан жаљења. Зар доиста у Београду (да не кажем: у Србији) нико нема који би се бавио и о његову језику?

Глумци су унели сву добру вољу за учење и тумачење, а није њихова кривица што није све било како би они најрадије хтели.

К.

КЊИЖЕВНОСТ.

Кнут Хамсун

Хамсун је норвешки писац, сањалица и мистичар. Проучавајући односе између човека и природе, стара се да у својим типовима пронађе све оне мистичне силе које потичу из природе, а у човеку добијају израза.

О Хамсуну као човеку причају се чудне ствари, које бацају веома рђаву светлост на друштвене и књижевне прилике у Норвешкој. Несавитљив, увек дубоких и чврстих уверења имао је да издржи читав низ невоља и неприлика. Још непризнат у књижевности, а одлучен да се не повија према конвенцији, — морао је зарађивати средстава за живот најтежим телесним радом. Био је дрвосеча, био је и носач у пристаништу престонице Христијаније. Посао је био тако незахвалан, да је гладовао и тада као и пређе. Не могући дуже издржати глад и немаштину, пође са осморицом чувара подморских каблова на Њуфундлендске стене, где је провео пуне три године. Без додира са осталим светом, постадоше (како сам вели у причи „Савојска Краљица") безгласни и неми као рибе које су једино виђали са своје станице. За тим је живео као вртар по разним градовима Америчким, док не постаде, такође у Америци, контролор вагона за спавање. Кад је био сачувао нешто новаца, да може неко време без рада проживети, — врати се у своју отаџбину, где се са непомућеним одушевљењем предаде књижевном раду. А кад му се средства за живот примакоше крају, оде у Париз где је у највећој самоћи и невољи писао дело за делом, али без икаквих изгледа да ће поправити своје несносне прилике. У дванаестом часу заузе се Бјернстјерне Бјернсон, те отвори у Норвешкој упис прилога за даровитог земљака. Исту улогу вршио је међу Немцима сатирични лист „Simplicissimus". Од тога доба поправише се Хамсунове материјалне прилике, те доби нова полета за књижевни рад.

Према оваквом животу могло би се очекивати да кроз Хамсунове творевине веје тежак, оптужнички тон према свему друштву. Али није тако. Његова је уметност узвишена над његовом личном судбином. Само у једној јединој књизи, у свом великом роману „Глад", разрађује Хамсун једну од ужасних епизода из свога живота. У овом роману најјаче су истакнуте све особине Хамсунове. Сваки би други ову материју разрадио друштвено-тендециозно, а он стоји према њој сасвим објективно. „Глад" је аутопсихолошка студија великог стила, која се уздигла над личношћу, а у основи разрађује борбу духа са немаштином и невољом живота. Ова борба између духа и материје, између културе и природе јединствена је одлика Хамсунових радова.

Хамсун бележи своје типове психолошко-уметнички, до најситнијих детаља; али поред ових детаљних описа не заборавља ни оне велике линије, те нам се творевине његове јављају потпуно природне. Обичне и генијалне људе разликује Хамсун по суми мистичности која је у њима. У колико је човек генијалнији, у колико се више осећа везан за природу, у толико више зависи од ње, у толико је све мистичнији самом себи; а у колико је свакодневнији, обичнији — у толико се више осећа све слободнији, у толико су му све јаснији и разумљивији они пуно мистични односи између неба и земље.

Жудње човекове описао је Хамсун, потпуно уметнички, у четири најбоља дела своја: „Глад", „Мистерије", „Пан" и „Викторија".

У „Глади" црта живот човека који, поред све жеље и воље за рад, — мора да гладује. Јединственим начином изнесен је утицај физичких болова на душу, неописана жудња за радом и она узвишена судбина великих душа, да сиротињи, јаду и невољи, даду мучну зараду своју, не бринући се ни мало о будућности која ће им и опет послати — глад!

У роману „Мистерије" опет је изнесен тип жудника, али овог пута прецизнији. Нилзен Нагел генијалан је човек, песник кога су жудње духа његова сасвим обујмиле. Оне га нагоне на чудновате и загонетне поступке, те се паланчани, суграђани његови, узбуњују и машу главама. Чудна маштања, о којима им прича, уверавају ове људе да је Нилзен кандидат за лудницу. Само га Дагнија Киландова разуме. Нешто је привлачи к њему, а и он је воли. Она је верена са другим, и неколико је пута хтела да веридбу прекине и да буде Нилзенова, али у одсудном је часу одбије једна од његових елементарних жудња, те се односи почну колебати, борба малаксава, докле Нагел једнога дана, под теретом душевних мука, не полуди и не удави се у мору. — Критика је овом делу отпевала праве химне.

Па ипак је ово дело надмашио његов „Пан." Ово је једна од оних књига која се никад не да довољно читати. Она је јединствена у норвешкој књижевности, и по величини, и по чистоти, и по судбини. — Јунак је поручник Глан који у једној шумској колиби живи повучено. Ту он живи у потпуној интимности са природом. У њој нема за њега ничега недуховног; он говори са камењем, биљем и животињама, јер је све то део његова бића, у свему осећа и види живот. Природа и његово „ја" постају нераздељива целина. У људском је друштву неумешан. Едварда Мак, исто као Дагнија, прилази му и најзад оствари жељу своју: изведе га из самоће и уведе међу људе. Губитак оног пређашњег „ја" доводи га у сукоб са Едвардом, коју још вазда воли, — и поново се врати својој самоћи. Она покушава да га и опет к себи доведе, али овог пута узалудно. Растанак је непријатељски. Али не могући заборавити Едварду, и Глан завршује самоубијством у Источној Индији, где у једном сукобу са тигром, нагоњен жудњом незнаном, толико насрће и дражи дивљу звер, док најзад не паде као жртва њезина.

И по четврти пут израдио је Хамсун Нагелов тип у роману „Викторија, историја једне љубави". Јован, млинаров син, загледа се у Викторију, спахијину кћер. Заволи и она њега; једном га чак и пољуби. Узалуд је, после тога, покушавала да га уведе у друштво: сањалица и фантаста није био за такве огледе. То одбија Викторију од Јована, и ако није била у стању да га сасвим одгурне. Борба се јавља и развија, али је овога пута човек био јачи: Викторија умире. Мистицизам љубави деловао је у њима, порађао жудње и сукобе, — без њихове свести и без њихова уверења да то бива како они хоће.

Остали Хамсунови радови, и ако несумњиво велике вредности, не домакоше се значају ових поменутих. У њима је највише и најчешће изнесен реалан живот, а најрадије из новинарског и књижевног света.

Написао је и драму „Пред државним вратима", која је његов најслабији рад. Необично је дугачка, монотона и без довољно композиције.

У овом броју „Нове Искре“ доносимо једну Хамсунову новелу из збирке „Робље љубави“. И ако ни једна из ове збирке не достиже значај његових великих радова, ипак ће, за овај мах, бити довољно за први приказ Кнута Хамсуна.

Тешкоће, што их је Хамсун преживео, нису прошле без дубљих трагова. Сам вели: „Бојим се да нисам већ изгубио своју творачку моћ“. Оронуо телесно, остарео пре времена, — помишља и верује да је већ казао своју последњу реч. Нека би и тако било, ипак ће име Кнута Хамсуна остати украс и дика норвешке књижевности, јер ће и у далекој будућности сијати поред имена Ибзена и Бјернсона. —

ρ

Разно

* Изашао је и трећи свезак Biblioth. ausgew. serb. Meisterwerke: „Um hohen Preis“ (Тако је морало бити), ein bürgerliches Trauerspiel, von Branislav Gj. Nušić, übersetzt und für die deutsche Bühne bearbeitet von Dr. Friedrich S. Kraus. —

* За Летопис Матице Српске примљени су рукописи: Медо Пуцић, од Марка Цара и О церемонији побратимства, од Св. Грубача. — На оцени су рукописи: Документи о учешћу Југословена на Слав. Сабору у Прагу год. 1848, Крсно име или слава, Цртежи, и Животопис Мите Орешковића. — Јосиф Шкултети, књижевник у Турч. Св. Мартину примио је понуду Матице Српске да за Летопис напише расправу о савременој словачкој књижевности. —

* Изашао је и 6. свезак „Srpske Dubrovačke Biblioteke“. У њему је: „Rijeka, topografičko-povjesničke bilješke Vice Adamovića“. Цена је 0.70 а поштом 0.80 кр. Поруџбине прима Српска Дубровачка Штампарија. —

* Преведена је на руски и у Петрограду засебно штампана истор. расправа Ст. Новаковића „Мир Петра Ичка (1806. — 1807. г.)“. —

* Г. Воскресенски одштампао је у засебну књигу свој рад „Королевство Сербія. Старая Сербія. Македонія. Черногорія“.

* Српска Дубровачка Штампарија одштампала је у засебну књижицу чланак писца Л. Р. П. „О поријеклу Бранка Радичевића и његовој појезији“. —

* Друштво за чување народног здравља добило је на расписани конкурс пројеката сеоских кућа 25 планова. Чим се избор сврши и одреде награде, друштво ће изложити све понуђене планове у дворници дома Црвеног Крста. —

* Професор Велике Школе, Др. Јован Цвијић, изабран је за дописног члана руског Географског Друштва у Петрограду. —

* Из „Просветног Гласника“ засебно је одштампан реферат проф. Мил. Ј. Поповића о књигама: Der Bildungswert der modernen Sprachen (A. Seeger) и Der Bildungswert des altsprachlichen Unterrichtes (Dr. W. Jerusalem). —

* Књижара Бернхарда Мајера (Лајпциг) издала је, у част стогодишњице српског устанка, монументално дело скоро преминулога научара и великог српског пријатеља Ф. Каница „Краљевина Србија и српски народ“ („Königreich Serbien und das Serbenvolk“). Дело има три свеска: I и II „Land und Bevölkerung“ и III „Staat und Geselschaft“. Цена је сваком свеску 23 марке (у лепом повезу 25). Дело је украшено великим бројем слика, мапа и карата. —

* Академија Наука одредила је, из фонда Марије и Михаила Миливојевића, по 400 динара помоћи за ову годину изнемоглим и старим писцима српским: Људевиту Вуличевићу, Милошу Милисављевићу и Павлу Чортановићу — Обневидели сликар Чортановић умро је на неколико дана после овог решења. —

* Министарство Просвете и Црквених Послова расписало је стечај за Српску Народну Химну, која ће заменити ону што је до сада била (речи Ј. Ђорђевића, композиција Д. Јенка). Уз текст химне треба послати и композицију за мушки и мешовити хор. Награда је и за текст и за композицију до хиљаду динара. Рок је стечају до 15. јуна ове године. Пишчево и композиторово име треба ковертовати. —

* Д-р Коста Кумануди, доценат у Великој Школи, прештампао је из правничког листа „Глас права, судства и администрације“ своју расправу „Наше законодавство о чиновницима“. Књизи је цена 0.80 дин. —

* Књижара Браће М. Поповића (Нови Сад) штампала је за гласовир у две руке „Пет народних босанских песама“. То су: 1. У Омера више Сарајева... 2. Вино пију, лане! 3. Цар везира... 4. Горо, горо! 5. Сива магла. — Цена је 1 круна. —

* За „Годишњицу Николе Чупића“ примљени су ови радови: „Из турске фолклоре“, белешке д-ра Тих. Р. Ђорђевића, и „Ношење крста“, народни обичај у Црној Гори, од Ивана Јов. Иванишевића. —

* Коста Н. Костић штампао је студију из културне историје српског народа у средњем веку „Стара српска трговина и индустрија“. Књизи је цена 2 динара, а може се добити у књижари Мите Стајића. —

* Из календара „Бошњака“ за 1904., засебно је прештампана приповетка учитеља Ник. Видаковића „Вићо“. Књижици је цена 20 потура. —

* У Државној Штампарији оштампан је „Закон о штампи од 12. јануара ове годин“ (продајна цена 0.40 дин.) и „Закон о изменама и допунама у казненом законику, кривичном поступку и полицијској уредби од 17. јануара ове године“ (продајна цена 0.20 дин.). —

* Трговина Милана Арсенијевића и Комп. у Београду штампала је у свом издању књигу „Детињци“. То је збирка причица, песама и чланака о природи што их је средио Мих. Јовић, учитељ. Књига има 5 табака са доста слика. Цена је 0.60 дин. Књижарима 30%. —

* Изашла је прва књига Библиотеке „Српског Економиста“. У њој је стручна расправа д-ра Мил. С. Васића „Наше шуме“. — Цена?

* Краљ. Српска Академија Наука и Уметности изабрала је за свог редовног члана г. Сима Матавуља, а за дописне г. г. Д-ра Менделева, руског академичара, Саву Урошевића, проф. Вел. Школе, Алексјеја Александровића Шахматова, руског академичара, Вацлава Томека и Лубора Нидерла, чешке научаре. —

* Професорско Друштво решило је да у славу Стогодишњице Првог Устанка прикупи и засебно одштампа све народне песме о том устанку. —

* Г. М. Ђ. Милићевић спремио је за штампу збирку „Карађорђе у говору и створу“. Чупићева задужбина примила је да ову књигу одштампа, као своје издање, у 1200 примерака. —

* Г. Никола Б. Несторовић, архитекта Министарства Грађевина, добио је прву награду за израђену скицу Карађорђева храма у Тополи. Другу награду (700) добио је г. Влада Поповић, подархитекта; трећу (400) г. Душан Живановић, виши архитекта. Са по 300 динара награђене су скице: г-ђце Јелисавете Начићеве, архитекте Беогр. Општине, и г. г. Мих. Рувидића и Пере Поповића, архитекта Мин. Грађевина. —

* 10. о. м. одржала је Новосадска Српска Читаоница прво своје овогодишње село, на којем је г. Пера Марковић, професор, прочитао своју расправу о првом српском устанку под Карађорђем. Затим је проф. г. Тих. Остојић прочитао народну песму „Почетак буне на дахије“. —

* У децембарском свеску (1903.) Бечког часописа „Entwicklung“ изашао је у преводу Р. Роде драмски фрагменат Бранислава Ђ. Нушића „Кнез Иво од Семберије“

* Издавачка књижара Пахера и Кисића (Мостар) већ штампа и за кратко време даће у продају „Православни Молитвеник“, који је приредио Д-р Никодим Милаш. Према изради корица, цена ће бити, за обичан повез, 1.20 круне а за најлуксузнији повез 60 круна. —

* 22. о. м. била је свечана седница Академије Наука и Уметности. Том је приликом читао председник академије г. С. Лозанић академску расправу „Хемија на уранку двадесетог века обасјана зраком радиоактивног зрачења“.

* Сима пл. Богдановић, пуковник у пенсији, читао је 15. о. м., у дворници Српске Читаонице (Загреб), своје предавање „О женама у српској историји“. —

* У Америци (Pittsburg, 1931. Carson St.) почео је излазити „Вијенац“, нов српски лист за забаву и поуку. Излази двапут месечно. Издају га и уређују Јово Миљуш и Милан Обрадовић. Листу је годишња цена 2 ф. ст.

* Амерички „Вијенац“ јавља да је Милан Обрадовић штампао у Питсбургу књижицу: „Ко је и шта је Србин?“ Цена је књижици 20 сенти.

* Наштампана је и може се добити у свима књижарама „Годишњица Николе Чупића“ књ. XXIII. У њој су ови чланци: 1. Кратак преглед имовинских облика у старој српској држави, од проф. Миленка Вукићевића; — 2. О историји Црне Горе црногорскога митрополита Василија Петровића, од проф. Јована Н. Томића; — 3. Најмлађи круг народних песама, од проф. Андре Гавриловића; — 4. Географско-историске слике из Краљевине Србије (VI Каменички бој, с једним крокијем и пет слика; VII Соко-бања и околина, с једним крокијем и четири слике; VIII Малајнички бој, с крокијем и IX Неготин и Хајдук-Велко, с крокијем и једном сликом), од ђенерала Јована Мишковића; — 5. Доситије у Трсту 1802—1806., од проф. Андре Гавриловића; — 6. Једно лето четовања, од Ристе Т. Пророковића-Невесињца — Књига има 370 страна. Цена јој је *два динара*. Књижарима рабат 30%, за готов новац.

*На Три Јерарха била је у Ср. Карловцима конференција српских књижевника и новинара. На њојзи усвојен је нацрт за друштво српских књижевника и новинара. Друштво ће се звати „Змај“. Изабран је одбор, коме је поверено да на основи одобреног нацрта изради статут. Константовано је да је за то друштво већ до сада по разним новчаним заводима уложено 8.000 круна. Прочитано је писмо госп. Корнела Јовановића, у коме изјављује, да ће друштву даровати своју кућу „Змајевац“ у Каменици.

Геолошки атлас Македоније и Старе Србије од Ј. Цвијића. 8 листова. Београд, 1903. Издање Академије Науке, Литографија Државне Штампарије 65/52 см. Садржај: Скица екскурзија. Геолошка карта Македоније и Старе Србије. Динарско-албански тектонски сукоб. Централно било. —

Српска Краљевска Академија. Српски Етнографски Зборник. Књига пета. *Насеља српских земаља.* Књига II. Уредио Др. Ј. Цвијић. Са 54 скице у тексту и атласом св. II. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. В. 8°, стр. III + 1297. Цена 10 динара.

Српска Краљевска Академија. Српски Етнографски Зборник. Књига пета. Насеља српских земаља. Књига II. *Атлас.* Уредио Др. Ј. Цвијић. Са 22 карте и 51 фотографских снимака и слика. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. В. 4° Цена 4 динара.

53 издање Чупићеве Задужбине 53. *Годишњица Николе Чупића.* Издаје његова задужбина. Књига XXXIII. У Београду, штампано у Државној Штампарији, 1904. 8°, стр. XVI. + 370. — Цена 2 динара.

Летопис Матице Српске. Књига 223. и 224. Свеска I и II за годину 1904. У Новом Саду. Издање Матице Српске, 1904. — В. 8°, стр. 148. Цена је овој књизи 2 круне.

79. Српска Књижевна Задруга 79. *Драматски списи Јована Ст. Поповића.* Књига друга. 8°, стр. XI + 147.

80. *Песме Бранка Радичевића.* Књига I. 8°, стр. XXVI + 159.

81. *Причања Вука Дојчевића.* Скупио и сложио Стјепан Митров Љубиша. Књига Друга. — 8°, стр. XXIV + 137.

82. *Светле слике.* Написао Драгутин Ј. Илић. (Ова је књига награђена из фонда попа Михалаћа). 8°, стр. 168.

83. *Са острва.* Приповетке Ива Ћипика. 8°, стр. 244.

84. *Приповетке Алфонса Додеа.* С француског превео Душан Л. Ђокић. 8°, стр. XXIX + 156.

85. *О херојима,* написао Тома Карлајл, са енглеског превео Б. Кнежевић. 8°, стр. XV + 326. — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. —

54 Издање Чупићеве Задужбине 54. *Пчеларски речник,* прикупио и објаснио Доброслав М. Ружић. Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“, 1904. — В. 8°, стр. 78. Цена 60 п. дин.

А. Карнеги. *Царство послова.* „Поштен рад — молитва Богу“. Београд, Доситије Обрадовић, — Штампарија Аце М. Станојевића, 1904. 8°, стр. VIII + 189. Цена 2 динара.

Књига за народ. *О искрени*, од Д-ра Доб. Гер. Поповића, српског лекара. (Прештампано из „Народног Здравља“ 1904). Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. 8°, стр. 16. Цена 0.20 п. дин. —

Vienac Slavi velike i sjajne junačke nam prošlosti Careva i kraljeva, bana i junaka, bojeva i junaštva, koji su događajahu prije 500 i više godina po zemljama slovinskim, a od Sinjeg do Crnoga mora opjevanih u najljepšim pjesmama narodnim kao i pjesmama Andrije Kačića-Miošića sa 33 slike i prilike iz onoga doba. Knjižara i štamparija Braće M. Popovića u Novom Sadu. — B. 8°, стр. 152. Cijena 60 novč.

Св. 67. и 68. Мала Библиотека. Број I и II, година VI, 1904. Чеда Мијатовић: *Сиромах Марко*. У Мостару, 1904. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 16°, стр. 131. Цијена 60 потура — (80 пара дин.). —

Светислав Стевановић: *Песме оригиналне и преведене*. У Мостару, 1903. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. 8°, стр. 92 + III. Цена ?

Записник треће конференције руководалаца дозних расадника, састале 16 марта 1903. год. у Букову код Неготина. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — 16°, стр. 86.

Zemljopis Hrvatske. Napisali Dr. Hranilović i D. Hirc. Vlastitom nakladom pisaca. U Zagrebu 1904. Tisak Antuna Scholza. Svezak 15. Стр. 449 — 480. Cijena 70 filira.

Претплатницима и Читаоцима Нове Искре

Ни у овој, шестој години „Нове Искре“, није нам потребно нити што ново обећавати нити се за старо оправдавати. Стална добра воља да лист одржавамо и да га, по могућности, усавршујемо — види се из свега досадашњег рада, а то ће нам начело бити водиља и у овој години „Нове Искре.“

С разлогом тражимо да нам се верује: да бисмо били најзадовољнији кад бисмо могли јавити својим читаоцима да је довољним претплатничким одазивом „Нова Искра“ потпуно обезбеђена. Утврђујемо и овом приликом жалостан факт, да је у српским породицама још увек пуно туђинских илустрација, и да је *туђе* још увек и лепше и — приступачније!

„Нова Искра“, једини српски илустрован лист, обраћа се свима пријатељима српске књиге и српске илустрације, да се у својим круговима заузму око скупљања претплате, јер је претплата *једини* извор за њено материјално одржавање.

Досадашње дужнике најоштрије опомињемо да своје дуговање одмах измире, јер су јавне опомене и судске тужбе неугодније него што многи мисле у немару свом.

Претплату је најбоље слати упутницом или је предати, као поштански претплатник, поштанској станици која ће лист најуредније предавати. Накнадно потраживање појединих бројева примамо у року од 2 месеца; после тога рока бројеве ћемо слати само по откупну цену. —

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Баба-Гајо, слика из Старе Србије, написао Зар. Р. Поповић (наставак).

Њен сонет, песма М. Јелића.

Чича-Митина смрт, слика, написао С. Д. Тодоровић. (свршетак).

* * * песма М. П.

Бре Јаловде моно море!... из песама „Анникија“, Оснана А. Тинкића.

Робље љубави (Кнут Хамсун), превео Р.

Мртвачки сат песма, Р. Ј. Одавића.

На гробљу (А. Чехов), с руског превео П. М. Протић.

Лазарица или Бој на Косову, од Ср. Ј. Стојковића.

Леонид Андрејев, књижевна слика (свршетак).

Њој (Georg Busse-Palma), песма М. П. Ђурковића.

Л. Н. Толстој о прогресу и науци, превео Д-р Вој. Ст. Поповић.

Дистисји: Амајлије (из туђег извора), превео О. — Лотов цвет индијска легенда, превео Милан Л. Поповић. — Нерођени (Пале Ремер), прев. А.

Уз наше слике.

Хроника (Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Баба и унуче. — Из сиђевачке клисуре. — Поманна учења. — Споменик † Љ. П. Ненадовића. — Из српске војске: У ратној служби. У пешачкој борби. Опсадни топови. — Тврђава у Пироту.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одановићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, *бр.* 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Баба-Гаја

— слика из Старе Србије —

(3)

IV

Једне је преваљило.

У порти се појави баба-Гаја с великим црквеним кључем у левој руци а штапом у десној руци. Подиже очи к цркви, прекрсти се и прошапута: „О слатки Свети Никола!“... и уздахну.

Овај је уздах одјек њених мисли и њених сећања, која се при погледу на величанствену цркву сливе у топле уздахе, у чисту веру на помоћ Светога Николе — „О слатки Свети Никола!“

У мислима је претурала по прошлости, сећала се што је давно било.

— Ох, колико сам и колико пута овуда ишла, — у себи је говорила баба-Гаја, — колико сам пута овај праг прелазила!... Памтим кад не беше ове цркве, већ се у школи мољасмо Богу; памтим кад од те школе направисмо цркву; а знам и кад почесмо ову нову цркву да подижемо, те стара бејаше у средини, опколена зидовима нове цркве....

Наслонила се баба-Гаја, па затим продужи:

— Онда хтедоше мајстор-Ђорђе и мајстор-Станко да ми ухвате сенку да је узидају, те да умрем — да будем ја курбан,[1]) — а оно мајстор-Ђорђе беше курбан! Тако му је било суђено!... Тхе, па то је, чини ми се, јуче било!... Па ипак колико је од онда промена!... Нема баба-Руже... оде и Невена за њом — Бог да их прости! Па стари Катанић, па поп-Јова, па Ганић — сви одоше за навек!... О Свети Никола! да ли је дошао ред на мене? Кад ли ћеш мене позвати: „Ај ти, баба-Гајо, предај тај кључ другоме... остани цркву моју да ми други изнет[2]) чини, а ти хајде онамо!“... Како је Бог рекао, тако ће бити... Ама, мислим, још неје време. Ето мој унук гледа синоћ у *Вечити Календар*, па погоди све што је било, ама све: „Рано ће остати удовица; путоваће по туђим местима“... Све је тако. Ја сам из села дошла овде у град — у туђе место... Па још ми рече: „Од главобоље ће патити; често ће је ујести; имаће белегу на левом рамену“... Ама сасвим тако!... „Биће на гласу и богата“... Ко зна! Све може бити... Може тек једанпут да ми се јави у сну Свети Никола, па да ми каже: „Чујеш ли ти, баба-Гајо! Онде у оном углу под оном кајсијом (погледа на ону страну) има пун ћуп дуката. Узми мотику, па копај у глуво доба; курбан ће ми бити било

[1]) жртва

[2]) послугу

пиле, које ће само доћи тамо, кад будеш хтела да копаш!...“ Накашља се баба-Гаја, па продужи: — И ја хајд', хајд'... копај, копај... док тек мотика у ћуп: „цан!“... кад оно све жут дукат! Згрни паре овако у бошчу (прегачу), па хајд' дома... Све може бити! Толики је свет находио пара. Чак из Србије долазе, те копају онде паре... Хај, хај! — уздахну баба-Гаја. — ...А што каже *Вечити Календар:* колико ћу живети?... „Боловаће у петој, петнаестој и педесетој години, које ако преживи, дубоку ће старост дочекати“... Све сам то, хвала Богу, прекрцкала! Сад ми је тако некако седамдесет година: која више, која мање — не чини ништа. Хвала Богу и Светом Николи!... А календар не лаже. Откуд може књига да лаже!...

Баба-Гаја накашља се, па затим, охрабрена овом вером и надом, отвори врата црквена, дубоко уздахну у оном влажном и хладном ваздуху, прекрсти се и прошапута своју молитву: „Свети Никола, помагај — молим ти се!“... Погледа у оно кандило што високо пред Васкрсењем светлуца и виде да је све у реду, прекрсти се и пољуби икону на средини цркве, поклони се и изађе напоље.... Оде до онога угла где виси клепало и звечка, узе мотичицу и прође мимо олтар, те се упути гробу ... онамо на северној страни између оне руже и јоргована.

Прође онуда Симеун Марковић:

— Што си, баба-Гајо, тако рано дошла у цркву?

— Свети Никола хоће измет... неје рано — одговори баба-Гаја.

— Рано је, рано.... А где ти је Траја, баба-Гајо?

— Отишао да зове општинаре за сутра сабајле.

— А какву работу имају општинари?

— Да суде једну бежанку.[1])

— Одакле је бежанка?

— Из села Витине.

— Е онда биће ракије и за општинаре и за тебе....

Баба-Гаја не одговори на то ништа, већ пође својим путем...

— А што сте гологлави, море децо? — упита баба-Гаја два ученика.

— Е па тако ми и у школи седимо гологлави, баба-Гајо! — одговори један.

— У школи ако сте гологлави, али не треба да идете гологлави по сунцу, по овој врелини.

— Неје то ништа, баба-Гајо!

— Е, неје ништа. Све ви тако неје ништа... ама кад се после разболите, ваша мајка има муке с вама. А што сте изашли из школе?

— Да поиграмо, баба-Гајо!... Сад се спава у школи; сви спавају, а нама се не спава, па изађосмо да се поиграмо док не буде време да учимо.

— А шта вам ради учитељ?

— И он спава на свом кревету...

— Баба-Гајо, баба-Гајо! — рећи ће ученик — Стева нам даде по двадесет пара (чаршијских) што му мајци читасмо псалтир. Да не подвикну тй, ми бисмо остали на десет пара!

— Ја како. Хоће да му деца читају мајци псалтир; путем да певају „Свјати Боже“ од куће до цркве, па од цркве до гробља... ej, чак на брду... и да дā десет пара! Е нећеш тако! Плати свакоме по двадесет пара!... Тако сам натерала и Миленка, тако и Митра, па тако ћу и свакога.

— А они мисле да мараме на рипидама остају нама. Тако рече Стева.

— Мараме иду у цркву — то је Светоме Николи. Ви имате по двадесет пара, и то је доста.

— Охō.... доста!

— Е сад хајд' поиграјте се, па идите у школу, да вас учитељ не бије...

Дође баба-Гаја до гроба, прекрсти се и пољуби мраморни крст, па се спусти поред њега. Гроб је сав покривен цвећем, али је пжђикала и травуљина; ограђен је шимширом. Чело главе је јоргован, а испод ногу ружа. Уз белу крстачу узвио се бршљан, те само кад се размакне руком може се на њој прочитати урезано име: *Зора*...

Баба-Гаја стаде мотичетом да копа траву, да окопава цвеће... Уздахну и поче за себе да говори:

— Ето дођох, Зоро, да те обиђем, кад немаш никога од рођених да дође бар да види ову црну земљу, у којој ти млада и зелена лежиш!... Да ли имаш мајку — јадна твоја мајка! Да ли имаш сестру — црна твоја сестра!...

Баба-Гаја баца траву с гроба и продужује:

— Ко зна! Можда твоја мајка и твоја сестра очекују те да им се вратиш, а не знају да им се никад нећеш вратити!... Суђено ти да овде у туђини оставиш своје кости!... Обећах ономе младом човеку да ћу ти гроб пазити и да ћу те обилазити место њега — па ето не може се свакад. Те хајде у цркву, те хајде поповој кући; хајде на погреб, хајде на венчање; те обиђи болесну ову, те хајде „на жалост“ оној. Све тако... те ето ова травуљина набујала. Али ја ћу је ево овако (склања траву), па нека ми ти цвеће мирише, јер си и ти сама била цвеће... Сутра ће бити шест година како те у земљу спустисмо! Шест година прођоше како шест дана, а ономе који је очи заклопио....

Закашља се баба-Гаја...

— Кашљеш ли, баба-Гајо, кашљеш? — приближи јој се Суса Дикина, која станује онде до саме порте.

— А, ти си, Сусо!

— Ја... Помози Бог!

— Добро ти Бог дā!

— Што работаш... плевиш цвеће?... Сирота јабанџика![1])

— Да оплевим мало за сутра. У сутрашњи дан, на Св. Вартоломеју, умрла је јадница... ето шест година.

— Шест година!... Боже, кад тако брзо!... Сирота!... Куд ли оде њена убавиња!

[1]) бежанка зове се девојка која сама дође, добегне момку

[1]) странкиња

СЕВАСТИЈАН

Митрополит Скопски и Егзарх Горње Мизије

Баба-Гаја уздахну...

— Боже, како беше лепа, — настави Суса, — лепа... па бела, бела, као снег! Па оне њене црне очи, па оне густе трепавице — не могаше човек да је се нагледа!... Можда зато што ће је брзо нестати. А беше болна, сирота, болна и преболна. Јадна она!

— Болна и дође.

— Одакле ли беше, Боже?

— Из далека... чак из преко Дунава!

— Да ли има кога, сирота?

— Ко зна!... Њен муж ми даде један дукат да гледам гроб, а он ће, рече, опет да дође, па га више нема.

— Ко зна куд га је работа однела!... Он је миндиз,[1]) је ли?... Миндизи путују по целоме свету.

— Па јест, и ова се на путу разболела, те је муж доведе овде, да ту кости остави.

— Сирота... млада и зелена!...

— Е шта ћемо! А жалиш је — зар зато што је јабанџика! — као да ми је неки род!

— Е, баба-Гајо, ко да не жали таку младињу и таку убавињу! Па још нигде никога нема... Баш ћу и ја да донесем свећу да јој упалим, кад чукне клепало.

— Упалићу и ја, и извешћу попа да јој гроб препоје.[2])

— Ако, баба-Гајо, ако, севап је!... Остани с Богом!

— Са здравље'!...

Баба-Гаја се упути к цркви. Али у путу застаде. Са западне стране, отуд од школе, допираше неко брујање многих гласића. Она окрену тамо. Што ближе, то све јасније, јаче брујање. То је плач... дечји плач!... Дође школи. Стаде код прозора. Хартија с прозора, која је замењивала стакла, поцепана је и скинута, те се виде ученици како плачу: и они који седе на клупама, и она петорица која стоје ван клупа...

— — — — — — — — — — — — — — — —

Као што су одређени часови за рад у школи, тако је одређен и час за спавање у школи. Тај је час после подне... Еле, учитељ наредио да деца спавају, а и он легао да спава и тврдо заспао на свом кревету, који је висок за метар и по. Нека деца заспала; али многа... многа ни да трепу, а не смеју да се покажу будна. Они у углу почну се мимиком споразумевати; затим почну шапутати, правити досетке, задиркивати се и смејати се. Одоше и даље: један устаде, попе се на клупу, опружи руке, лупи длан о длан, па затим оба длана о бутине, подражавајући петловим крилима, и викну: „кукуреку!...“ Насмејаше се сви будни; пробудише се поспали и поустајаше, те оборише једну клупу. Од те лупе учитељ се уплаши, трже и, бунован, паде на под!.. Општи смех из свега гласа!...

Учитељ устаде разбарушен, постиђен, љут, узе прут у руку, окрену се ђацима и страховито викну:

— Ко то лупа?... Ко?... Ко?... Кажите ко је лупао?...

Ђаци престадоше се смејати.

— Кажем... ко је лупао нека изађе овамо!... Говорите ко је лупао?

— Клупа пала! — проговори један.

— Ко је оборио клупу?... Ко?... Ко?

— Сама пала!

— Како сама да падне!... Овамо ти!... Дођи и ти!... И ти!... Сви из те клупе!

Изађоше Петар, Тодор, Јеврем и још двојица.

— Скидајте се! — викну учитељ, па поче да маше прутом по ваздуху, као да шиба.

— Скидајте се ви!... па ћете и ви!... и ви!... клупа за клупом... сви докле не прокажете кривца!...

Плачу и они који су изведени на шибу, а плачу и остали, јер и њих чека та судба — сви плачу у глас!

Учитељ је у дугачкој антерији и опасан појасом; антерија на њему дрхти; он шиба прутом у ваздух и љутито виче:

— Скидајте се!...

Кад баба-Гаја виде ово кроз прозор, пође к вратима и с прага викну:

— А што су ти деца учинила, те хоћеш да их побијеш, а?...

Деца се окренуше баба-Гаја молећиво и јаче заплакаше.

— Тако!... Немирни су!...

— Па зар да их побијеш?!... Зар су ти их зато мајке пратиле?!...

Деца бришу сузе...

— Видиш ли, — продужи баба-Гаја, — колико си децу поплашио... хоће из памети да изађу, мучитељу један! — па подиже мотиче у вис, стаде њиме да прети и викну:

— Сад ћу да зовнем иконома, па ти онда држ' се!... Седите на место, децо!... Хајд' на место!... На место, па учите!...

Деца се загледаше, па седоше...

Учитељ намешта антерију, глади појас...

— Читајте!... Сви читајте!... — викну баба-Гаја.

Деца зазујаше... почеше на глас да читају...

— Ако их само такнеш!... — још једном викну баба-Гаја и мотичетом припрети...

Сутра-дан је баба-Гаја испричала све ово у општини, а неки су општинари већ били сазнали од своје деце. Сви општинари рекоше: „Доћи ће нам други учитељ — од Србије!“

V

Већ с врата у кући Николе Симића виче баба-Гаја:

— Камо те болеснице... камо је?... Што ме зове да јој дођем, те ме мучи овако стару!... Лако је њој! И ја бих легла кад бих имала кога да ме двори и да ми понуде доноси!... Јест, болна!... Таквих болесница пун је град!...

На глас баба-Гајин изађе Николина мајка пред њу:

[1]) инжењер
[2]) прозади

— Хајде, баба-Гајо, хајде!

Затим се поздрави и поче јој шапутати:

— Богме, баш не може... ич не може. Тек Бог ако хоће!... Па од јуче окупила: „Зовите баба-Гају, зовите!... Јесте ли је звали?... Хоће ли доћи — шта је рекла?... Камо је, кад ће доћи?...“ Па пратимо по тебе. Некако јој лакше кад ти дођеш. Чисто разведри лице. Ти умеш да је разговориш и охрабриш.

— Е, е, неје она болна! — говори баба-Гаја гласно и улази у собу. — Како си, Синђо, како Ђерко?... Лежиш, а?... Е, богме нећу тако!... Нешој да ми се правиш болна, кад, Богу хвала, неје тако, и даће Свети Никола и да сасвим оздравиш, као што си и била...

Закашља се баба-Гаја... Стаде и Синђа кашљати тихо, кратко...

— Па и мени, — рече баба-Гаја, — свира... свира... да се чује чак у другој соби — па ништа!... Посвира, посвира, па и престане.

Синђа се сневе...

— Мори, па ме и ноге боле, — настави баба-Гаја, — те једва идем; ама ја ето узмем штап, па полако... полако... иде се.

— И тебе ноге боле?

— Те још како!

— И мени се чине тешке ноге... тешке... као да нису моје.

— Моје као да су одсечене!

— Исто тако и мени... Ух, прућина!...

Прође свекрва и стаде махати убрусом и хладити је.

— Шта ти се једе, Синђо? — упита је баба-Гаја.

Т. Рали

Продавачица

— Па како си ми, Ђерко?...

Синђа издиже сува рамена и одговори испрекидано, тихо, промуклим гласом:

— Тек да рекнем, добро је, хвала Богу!... Од јуче мање кашљем и мање избацујем, — па се опет закашља.

— Ништа то што се кашље, Ђерко; нешој то да те плаши нивало!... Ја ето кашљем од како знам за себе — ни, хвала Богу и Светоме Николи!... Нека Бог подржи овако!...

Накашља се баба-Гаја.

— Ама истина ти одавно кашљеш? — упита је Синђа радознало.

— Охббб!... Била сам куд и куд млађа од тебе кад сам се први пут закашљала!...

Синђа развуче своје бледе усне... насмеши се.

— Али мени нешто овде крчи у грудима и дави ме...

— Па... ништа. Јутрос ни наде на ум кисело млеко, и донесе ми пана, ама не могох ни да окусим... Али... сад бих, чини ми се, могла да једем... Дај ми, пано, онај чанак!

— Чекај, Ђерко, ја ћу ти дати... Где је?...

Баба-Гаја узе од свекрве чанак млека и принесе Синђи.

— Ево ложице, ни кусни!... Ха, тако!...

— Ја много поједох! — рече Синђа. — Тако кад ти дођеш, баба-Гајо!

— Ако, једи, Ђерко, нек ти је на здравље!

— А, Бога ти, баба-Гајо, каква је ово моја болест, што толико траје!... Да неје — верем!*)

Насмеја се баба-Гаја, па ће рећи:

— А да ли ја болујем од верема?

*) сушица

Насмеја се и Синђа, па се брзо поправи:

— Ама ја тек онако упитах, а и сама не верујем да је верен.

— Наљеб, неки јак наљеб... ето то ти је болест. Или... можда ти је учињено што!... Има душмана у свету, па свако ђаволство знају, те здрава здравцата човека обале на постељу, па после дај траве... дај баби...

— То ми је, то... ја верујем. Јест, мени су маљце учињене... И знам ко ми је учинио... Нико други, већ Дока..... Знам, знам... знам и зашто, а знам и кад ми је учинила. Од тога дана ја главу не дигох — као да ме нечим пресече.

— Па јесте ли звали поп-Милу да чита?

— Не, — одговори свекрва, — несмо... само њега несмо. Читао је и иконом, и хаџи-поп, и поп-Тодор, само поп-Мила не.

— Е, па зовните и њега. Само зовите га у јутру, док још неје сркнуо.

— Хоћемо, како да не. Казаћу Николи одмах у јутру да га зове, само ако неје отишао у село.

— Па после, богме, зовните и баба-Стевану: нека и она мало прочарује. Толицини је она помогла и дигла их с постеље, кад су сви мислили да им нема лека.

Затим баба-Гаја стаде да ређа све случајеве, у којима је помогла или молитва поп-Милина, или бајање баба-Стевановино.

Синђа слуша... слуша... а када на оздрављење све јој јача, све већа.

— Кад је толико њих, овако болних, оздравило, — мисли у себи Синђа, — зашто не бих и ја оздравила? А, верујем, сасвим верујем, да ћу устати и бити као што сам била. После...

Стаде шарати слику својега будућега живовања и својега рада... замишљати себе уз *њега*, са свекрвом, међу другарицама... гледати себе у ору и на сабору. Она је још невеста, јер је у првој години брачнога живота... па здрава, срећна...

— Хоћеш да спаваш, Синђо? — упита је баба-Гаја.

— Не... — и подиже руку да убрише зној са чела, суза с очију.

Прије свекрва да јој помогне, а Синђа ће на то:

— Ох, да је да оздравим, те да курталишем њу, да се оволико не мучи око мене! Неје дан-два, већ три месеца како се лежи на постељи.

— Ух, ћерко, не говори тако!... Нека само Бог дâ здравља, а мој труд по сто пута ти плаћен био!

— Мори, какав труд, каква њука! Надокнадићеш ти то све... Зар ти мислиш свекрва сама да мије себи ноге при тебе младеј и здравој?... Не, богме. Њој ћеш ноге да мијеш, а мени ћеш... мени ћеш... чараше да исплетеш — видиш да сам боса!...

Насмеја се Синђа, а насмејаше се и свекрва и баба-Гаја.

Накашља се баба-Гаја, па ће затим рећи:

— Ето кашљем... да не ћутим!

Опет се насмеја Синђа.

— А, ето иде Стамена! — рече свекрва, гледајући кроз прозор.

Уђе Стамена са саханом понуде и одмах с врата виknу:

— Гајрет, Синђо!... чини гајрет! Не дај се!...

— Не дам се — одговори Синђа.

Стамена се поздрави, па откри сахан пун тигањица[1]) и понуди Синђу...

— Е, сад да идем ја, — рече баба-Гаја, и опрости се и пође.

Синђа јој рече:

— Опет сврати... тако ти Бога, сврати, слатка баба-Гајо! — и закашља се...

* * *

После непуне године, дође једнога дана у школу тужан и уплакан Траја и јави новом учитељу: да је баба-Гаја умрла, и замоли га, да дâ пет ученика да јој читају псалтир.

Петар, Тодор, Јеврем и друга двојица јавише се учитељу:

— Ми желимо да читамо псалтир баба-Гаји!

Устадоше и остали који су научили псалтир и рекоше:

— И ми хоћемо да читамо псалтир нашој баба-Гаји!... Бог да је прости!

Зар. Р. Поповић

[1]) уштипци

На Велику Суботу

Још је моја машта весела и жива,
Јоште моја душа златне снове снива.
Хај, пријатна часа, ноћ ведра и бајна,
Обасјала свуда месечина сјајна,
И звезде трепере свечано и ти'о,
А ветрић је лако, благо шуморио.
И у томе часу тишине и мира
Клепало одјекну испред манастира.
Христово Опело! Тужна слика ова
На крили је мојих најмилијих снова!

Уђосмо у цркву, светилиште скромно,
И свршисмо обред побожно и помно,
А кад задње „Свјати" отпојаше ђаци
Зорини су већем треперили зраци.
Свеже јутро благо, свуд милина сама,
А ми се кретосмо од светага храма;
Мислећи о патњи искушења љути',
Ишли смо полако сетни, забринути,
Све нас нека тајна невеселост узе —
А игуман стари брисао је сузе!...

Соколљанин

„Пера Дружески"

— слика из нашег друштвеног живота —

од Ст. Сремца

ГЛАВА ПРВА

Мачкице! ословиће госп. Пера из свога кревета у коме је неко време ћутао и размишљавао а сад му наспело да се мало разговара.

— Цицо! рече мало после опет кад не доби никаква одговора из оног другог кревета до себе.

Опет никаква одговора.

— Бисо, ослови госп. Пера још јаче, али опет узалуд.

— Бисенија!... Спаваш ли? Јеси ли будна?... Опет никаква одговора од жене која га је још кол'ко пре четврт часа прекоревала и горко му пребацивала што се толико задржава у кафани и има срца да је саму код куће оставља да чами тако. Мачкице! Попови и пети пут и гурну је мало ногом.

— Шта је, но? чу се једва једном.

— А знаш ли с ким сам се упозн'о вечерас?

— А одкуд да знам! одговара му сањиво жена и окреће се на другу страну.

— Е, ајд да погодиш!

— Ех, сад ћу ти ја да погађам.

— И за што сам се, то јест, толико задржао? наставља Пера правећи цигару и намештајући се да седне као Турчин у кревету.

— Море не знам!... Мани ме се! брани се сањива жена.

— Море ти и не знаш, Бисо, колику и какву чес' ја уживам у том друштву!... И какав сам ја један „човек за друштво..." Ти тек онако... ка' да сам ја нико и ништа! Пребацује јој Пера. Море, свећу треба да палиш оном проводаџији што ме је наш'о! и, кад си ти, то јест, пошла за мене, па и ако нисам био ни великошколац а ни академац, ни техничар... Знаш ли ти, бре, то?!...

— Знам!...

— А, знâш, ћерко, па и опет ти тек онако, ка' од беде кажеш то!... Знаш, ама не признајеш...

— Па признајем, де... Шта си ме заокупио ту сад!

— Признајеш, јакако! И мораш да признаш... Признајеш па и опет ме нећеш да запиташ: с ким сам се упозн'о?!

— Ех, што да те питам. Упозн'о си се с неким таким к'о што си и сам.

— Па зар је то мало, по Богу брате Бисенија?! рече Пера пуштајући густе димове.

— Ух, опет пушиш! А знаш да ја у мраку, кад спавам, не волем да осетим дим!...

— А знаш ли ти, бре, наставља задовољно Пера, да сам се вечерас упознао с господин попуковником Мићом... што је сад удовац — а заборавио сам у ком је пуку... Он ме и задрж'о... Играо шака с господином апотекаром а ја седио и правио му цигаре док је он штудирао у шак...

— Па добро...

— ...Врло фини човек, и учеван... и јуначан... и строг али правичан, кажу, за њега. Каже да те зна из виђења, а и за мене, вели, чуо да сам један дружески човек, вели „чуо сам, да сте душу дали за друштво, много лепи ствари сам, каже, слушао за вас" — баш тим речима... каже попуковник... знаш га.

— Онај стари пуковник Пера? запита дремљива жена.

— Ама то је оно кад ти никуд не гледаш и ништа те не интересује! Ко да не живиш у овој вароши него на

месецу! љути се Пера. Ама није, брате, Пера него Мића; и није пуковник него попуковник, попуковник Мића; и није баш тако ни стар, држећи човек — к'о јуче да је изашао из академије... С леђа изгледа к'о попоручик!... Ка' господин Милић, исти он!

— Хм! како да не познајем господина Милића!

— Опет она!... Ама какав Милић! Није Милић, него Мића. Е, тела би ти Милића; знам ја то! Ама нема, ћерко! Не дам ја то!

— Перō! рече му ошто и прекорно жена.

— Шалим се, де! Зар ја *тебе* не 'знам... Него шалџија сам, — знаш ме, фала Богу! брани се Пера и наставља.

— ...Каже: мило му што смо се, вели, упознали!... И већ Бог зна како, вели. Кад сам пош'о он скочио ка' да сам окружни начелник или иншпектор какав, ил' да имам пуну пензију; уст'о, испратио ме и стиск'о ми руку и већ Бог зна како... Каже: „па извол'те у друштво! Извол'те и кад не играм шака, вели. Ја се радо мешам с цивилистима... са слободоумним, вели, тако људима... Имам, вели, шта да чујем, и да се поучим вели, — баш тим речима... А за вас сам — то јест за мене, — вели, чуо да сте један шалџија, један весељак и један добар друг и друштвен човек, вели... И посјетиће нас; обећ'о је... Позвао сам га... Обећ'о да ће нас посјетити...

— Ко? запита сањиво.

— Господин Мића.

— Господин Милић? запита мало живље Биса.

— Ама јок Милић! Какав Милић!?... Милић је поручик а ово је попуковник, попуковник Мића... раздера се Пера као да диктира нешто.

— Ајде спавај ту! Шта си се ту раздерао; хоћеш да ми искуниш патролџије под прозор! рече жена и окрете се једно двапут, па се после ућута не слушајући Перу који је још неко време причао о себи како је „дружески човек“, и како друштво не може без њега, затим леже и он и ућута се, а после се придружи хркању своје спавајуће супруге...

Мало после у соби овлада тишина. Чуло се само равномерно клаћење шеталице на сахату и сложно хркање брачнога пара.

ГЛАВА ДРУГА

Оставимо их нека мирно спавају; нека их благи санак окрепи за сутрашње тешке послове, а ви, драги читатељи, окрените ухо од њиховог хркања — које је као и свако хркање прозаично, јер је једнолико и досадно — и обрните ваше ухо и обратите вашу пажњу следећем причању. То ће много боље бити јер ће бити интересантније; занимаће вас, извесно, да чујете што о овом супружанском пару.

Госпоја Бисенија је из једне боље и отменије породице, и да је госпојици Бисенији у своје време био мираз према лепоти — то јест, да јој је и мираз био леп као она што је била лепа — никада се овај исти Пера не би назвао њеним мужем, ни она — Бисом Перином.

А била је врло лепа, а и сад је још лепа.

Као така била је избирачица, није хтела „ма за кога да пође. А јављале јој се многе прилике, али она свакоме ману нађе. Ил' је шишкав или мршав; ил' је мали или дугајлија, или прост или сувише учен, или матор, а вели њој не требају два „оца“ — еле ни један јој се није допао, свакога је умела испратити да се више не сети да проси. Тек само напрћи усне кад јој тако спомену какву прилику на ће избацити: „Е већ, чудно ми чудо! Писарчић! Рани се обландама!... Цркла већ ја за њега!...“ Или ће рећи: „Е, потпоручик! До јуче био наредник! Сачекив'о на Теразијској чесми!... Цркла ја већ за његовим намузама!...“ Или: „Медецинар! Е већ нема! Гурну га за физикуса у Златибор! Чудна ми господства! Докторка у срезу!“ И тако све растерала и остала.

А ти тако одбијени после временом постали началници, пуковници, шефови болнице, — а она остала она иста. Управо није остала она иста. Кам' срећа да је остала, него није. Прошле године; девојчурци стигли и пристигли, поудавали се и основали породице, а она остала и губила се полако. Стала пребирати у памети и ужаснула се кад је видела како је све отишло и разишло се а она остала. Срета тако ове скоро удате и ужасне се кад помисли: да је ту скоро видела с букваром, ову како је лизала с папира ћетену алву, ону опет, како се у чарапама (па једна јој чарапа плава а друга жута) као дериште пљувала преко сокака с мушкарчићима, — и сад се све то удало, окућило и окружило „кинцмадлама“, дојкињама и дечурлијом, и иде достојанствено — као свака мати — тротоаром!... Тек онда опази како је зашла у године. То јој примећују и други, па на послетку тужним срцем не само примећује него и признаје и она сама. Манишући и бирајући и очекујући тако, једне је изгубила а друге није дочекала, зашла у године и почела да очајава. Тада би се кајала, уздахнула би и рекла често: „Да сам се у своје време удала за каплара, до сад би већ била мајорица!“

И то је био искрен уздах. Страховала је да се већ неће никад ни удати. И сад би је редовно потресало и ожалошћавало кад год би њени у кући добили позивницу за какву свадбу. Тада би тек видела сву страхоту свога положаја и ужаснула се при помисли колико се изменила од то доба.

Некада је ишла врло радо и редовно ишла и на венчање пре подне и на игранку по подне чак у Смутековац, и играла све до „шарен-оро“; после је ишла само на венчање у цркву, а још доцније ни тамо, него се обично извињавала слабошћу родитеља или каквом жалошћу у својој многобројној родбини. Није ишла ни на венчање него је с прозора бројала каруце сватовске, док на послетку није могла чак ни то да издржи; чак се и свадбених позивница бојала и мрзила их, цепала их и исплакала сваки таки позив...

Тада је већ пала у ужасно очајање. Била нервозна, постала јогунаста и секантна и тиме бацала у бригу и родитеље и родбину многобројну своју.

*

Један случај је био фаталан и епохалан за њу.

Био је празнични дан. Бисенија се враћала на трамвају. Трамвај стаде *код Пауна*. Ту уђоше неки. Vis-a-vis од ње седе једна лепа пуна дама и примаше у трамвај и посађиваше до себе једно по једно дете (свега четворо) које јој с поља додаваше млад леп човек који после и сам седе с другога краја. Бисенија га погледа и устрепта сва. Познала га је. Беше то господин Павле Н. виши чиновник и срећан муж оне лепе жене и још сретнији отац ове ситне дечице која су једно другом до ушију и од којих је оно најмање — које је имало два имена „бата“ и „буцко“ — гледало радозвало својим великим црним очицама по трамвају, лизало носић и загледало у трамвајске карте које су му предали на чување и које он сада врло савесно и чврсто држи у својој пуначкој ручици. Познаше се али се по нашем српском обичају не поздравише и ако је некада госп. Павле уздисао за Бисом а тако исто и госпојица Биса, дању мислила на њ, ноћу га снивала, а у јутру се секирала на таке луде и глупе и дрске снове, и чудила се безобразлуку Павловом (наравно оном на сну), јер госп. Павле онда је био само прост адвокатски писар. — Избегаваше сада и поглед његов, али кришом пређе погледом неколико пута по реду оне лепе дечице, уздахну и помисли у себи: „Ово би сад *моја* деца била!“ и дође јој ужасно тешко. А још кад мали „бата“ запита оца: „Тата, је л' и ово *мама*?“ и показа на Бису — било јој је као да је гром ударио. Поче је нешто гушити... Једва дочека прву станицу; сиђе и као фурија полете кући. Ту трескаше врата и бацаше све што јој је на путу било и плакаше горко.

*

Од тога дана Бесенијина се породица још више забрину за њу, и стаде најозбиљније мислити шта ће с њом. А имала је велику родбину. Било ту судија (апелационац и касационац), професора, трговаца, три бивша министра и два која у мало што нису била, неколико пензионара и један агенат осигуравајућег друштва и два шпедитера. На агента и шпедитере су се сви ослонили и на њих сву наду положили а нарочито на агента. Јер кад је он могао да „осигурира“ онога газда Ристу, највећег тврдицу и човека који бега у трећи сокак чим само издалека опази какву пратњу, — моћи ће — надали су се да упеца и једнога Перу. Сви се у породици сад кренули и дали на посао а ови последњи највише. И благодарећи њиховој истрајности и познатој насртљивости, није се дуго чекало. Шпедитери с бућкалом а агенат с мрежом и упецаше рибицу и бацише и истресоше Перу као сваког упецаног сома пред многобројну породицу Бисину.

Ови га не пустише лако. Учинио им се добра прилика. Није, рекоше, Бог зна шта, али није више до чекања ни до бирања. Није, истина, ни леп ни угледан баш, али је добар; како су чули, нема своје воље, па ће пазити њину Бису и чинити јој по вољи. А није му баш га хвале тако ни положај незнатан ни плата мала. Шефови да је вредан кò буба — па, рекоше, добра је прилика!.....

И тако се Пера ожени Бисенијом, и негда тако поносита избирачица Бисенија удаде се за Пају на велико чудо свију. — „Куку шта јој би, да се уда за *тога!*“ питали би једни у чуду. „А шта зна девојка, пролази време!“ одговарају други. — „Куку на зар за тог сме-

П. Вучетић Мржња

тењака!?“ — веле једни. — „Та, бар ће крај њега проживити“, одговарају други.

А било их је, Бога ми, који су се и Пери чудили. „Ама да је Пера једна будала — говораху једни — то смо знали, али да је баш оволико будала, — то нисмо могли мислити!“ — „Ех, одговарају други, па неће ни њему бити криво; ући ће у већа друштва, напредоваће, истесаће се мало крај жене, она ће му отворити очи; стећи ће познанства, а што је најглавније, — данас не вреди без протекције ни бити чиновник. Женина фамилија може данас много. — А *жена* највише! додавао би неки и завршавао би таке разговоре.

И тако је било. Она га је мало истесала и, што наши кажу, отворила му очи. Јер Пера је био од природе везан, сметењак, како га неки крстише; једна са свим обична природа. Свршио је школу мучно, као сваки сиромашак. И онда никакво чудо што је свршио скоро без икаквих идеала тако својствених младости. Имао је, до душе, један једини идеал, али и тај само за кратко време, па и њега је брзо напустио и батално. То је било у оно доба кад су у моди биле природне науке; кад се говорило да је њихова будућност, па су и њему биле природне науке идеал. Као гимназиста најпре је лудовао за медецином, гнушајући се овог обичног зависног чиновничког живота. После му се медецина и лекарство учинило ипак као неки занат — а он је желео да буде предани свештеник у храму науке, и за то се решио да се посвети баш микроскопији. Специјално микроскопији, а, ради општега образовања, да обухвати целокупну природну науку; да прозре природу, да чита из оне велике и величанствене отворене књиге која се Природа зове!... Ето, то му је био једно кратко време идеал!....

Али то је морао да батали, једно што му је тешко ишло у главу, а друго што га нису хтели послати на страну где се надао да ће постати и вреднији и бистрији. Силно је потрчао, обијао прагове и мољакао, — али му (немајући потребних стрини, ујни и тетāкā), све то није помогло. Послаше на страну неке друге, неку господску децу, а он остаде. Разочаран он остави школу, побеже од матуре у ђумрук, из ђумрука у монопол, из монопола у царинике, из царинике у министарство војно где су с њим задовољни и хвале га. Хвале му оштро перо и стил његов.

У том се и оженио.

Био је задовољан својом женидбом, поносио се многобројном женином господском фамилијом и родбином, а своју сељачку родбину није ни спомињао нити је ико од женине родбине знао и да постоји. И сад уједаред скочише му акције; „његова нумера оде далеко!“ рекоше многи....

(свршиће се)

Шетао је друмом....

Шетао је друмом крај туђинског града
Где је као путник у пролазу био.
Са једне му стране брежуљак је писки
Непознати, даљни хоризонат крио;

А са друге стране далеко је вид'о:
Поглед му се пруж'о преко поља плодног,
Поља пуна њива и кућица белих,
Као што су многа крај места му родног.

Већ је било вече. На дну поља тамо
Седало је сунце и руменим златом
У тонова више златило је видик,
Што је с виса глед'о пред сутона сатом.

Још је глед'о тако, кад, а тутањ лаки
Од точкова колских чу се друмом ниже,
Он погледа тамо: четир снажна коња
Један интон вуку све на њему ближе.

Кад већ близо дође, кроз отворен прозор
Указа се дивна девојачка глава;
Сем щешира сламњег лепо јој је лице
Још сенчила бујна мека коса плава.

Спазила га сама и већ беше прошла
Ал' и после тога гледала га јоште,
И он срећан виде у очима њеним
Много немих речи и пуно милоште.

И сама му рука усницама пошла,
И пољубац врели руком јој је дао,
А срце му било као ретко када,
Јер и такву срећу дотле није знао.

Ал' и она тада ручицама двема,
Дуги, дуги пољуб послала је њему....
И зашла су кола, и крај брзо дош'о
Тој појави реткој, томе сану свему.

И тада је младић обрн'о се сунцу,
Друкче није мог'о, гушила га срећа;
И мислећи на њу рекао му сјајном:
Појава је њена и од тебе већа.

Борски

На пути

Бледи помени

Ове сам ситне ствари, као бледе помене који још у народу живе, подавно забележио, а саопштавам их просто као народно сећање на ствари од пре стотине година.

Др. Т. Р. Ђ.

Карађорђеви барјактари

Стојан Џода. — О Стојану Џоди слушао сам ово: Био је родом од некуда из лесковачког краја. У устанку Карађорђе је поставио био за барјактара његова најстаријег брата *Филипа* Цветковића, који се тако презивао по оцу, а иначе су га звали *Џода*. У битци на Делиграду погине Филип (топовско му ђуле однесе ногу), а на његово место би постављен за барјактара млађи му брат *Пеша*. Пеша погине на Каменици, одакле су му само пушку донели. На Пешино место поста барјактар *Стојан*, најмлађи брат, који узме и Пешину пушку. Кад је 1813. године турска војска напала на Србију, Стојан се борио против ње, али кад напори беху узалудни, он се негде склони. После тога, али не зна се тачно кад, настани се у Бобовишту, селу близу Алексинца, па је ту и умр̄о око 1867. г. Тада му је могло бити 84—86 година. За живота је имао некакву пензију (веле 2 дуката), но ко му је то дао и кад — не зна се. У Бобовишту се и оженио девојком Савком, с којом је имао децу: Симу, Милицу и Димитрија, од којих је, мислим, Милица још у животу.

Здравко Анђелковић из села Брадарца био је такође Карађорђев барјактар. Барјак је сачувао, па га је његов син Стојан дао у Бачину своме куму, а овај кнезу Милошу. Здравка су Турци били послали да води некакве коње у Соко-Бању, па га у Клисури ти коњи убију.

Никола из села Јошанице био је барјактар Карађорђев. Умр̄о је од прилике пре 40 година. Његова се фамилија и сад презива Барјактаровићи.

Илија Ћоса из Јабуковца, *Здравко* из Тешице и *Мирошинац* из Тешице. — И о овим се људма прича да су били барјактари у Карађорђеву рату.

Делиград

Бавећи се пре десетак година у Мозгову и Делиграду разабрао сам о Делиграду ове ствари:

Делиград се пре Карађорђева времена звао *Делилогор*, јер су за време Турака на њему делије делиле мегдане. О догађајима на Делиграду сазнао сам ове магловите ствари. Кад су Срби у Карађорђево време били на Делиграду, дође Турцима шпијун и јави им, да нападну на Србе, којих је мало, свега на две стотине. Србина је ту управљао некакав капетан из прека. Он је једнако шетао по шанцу и разгледао околину. Кад су Турци напали, Срби их јуначки дочекају и надбију. Капетану то буде мило на узвикне: „Мој Делиграде, кад си се сад одржао!“ Од тога се Делилогор прозове Делиград. Али кад у том боју последња пушка пуче — згоди капетана у груди. Србима дође знатна помоћ и Турци буду одбијени. Шпијуна Турци обесе што нису успели.

Од Делиграда идући Мозгову налази се *Мало Шанче* (Мали Шанац). Место око њега зове се и данас: *Људи изгинули*. Тај је шанац грађен целу ноћ у очи недеље. Ту је био и неки Степан из Љубеша, који је причао да још шанац није био готов, кад шпијун поткаже Турцима, те навале и многе Србе потуку, али не хтедну да нападају на главни шанац, већ га обиђу, па отиду даље у Шумадију.

Испод Малог Шанчета налази се други који се зове *Пауљев Шанац*.

Од једног старца из Делиграда чуо сам о једном нападу на Делиград ово: На Велики Петак поткаже Србима шпијун, да ће Турци напасти. Старешина Делиграда нареди да се сва војска причести па и Цигани (!), који су били у *Циганском шанцу* (!) испод Делиграда ка Морави. Србима не буде право да се Цигани причешћују оним, чиме се Срби причешћују, те неки кажу попу, да их причести реном и сирћетом. Цигани су узимали тога причешћа и гутали га са очима пуним суза. Причешћивање је било у цркви, која је била северно од Делиграда у данашњем селу Јабуковцу.

Од личности, које су биле на Делиграду, народ је запамтио још *Крстикашу из Послона*. (Послон је село у Срезу Ражањском).

Јован Курсула

28. марта 1895. г. слушао сам у Алексинцу од човека, чији је стриц био са Курсулом на Варварину, па му причао, ово о Курсулином мегдану:

Курсула је био глув. Носио се врло просто. Одело му је било од грубог сукна. Три дана је излазио из турске војске мегданџија и чикао Србе да му ко изађе на мегдан. Курсула као да ништа није ни знао о томе. Једнога дана чучао је он, наслоњен на некакав пањ и пушио из просте луле, која је била на кратком орахову камишу. Слабо је иначе с ким говорио, па и сад ћуташе. Од једном баци поглед, и спазивши мегданџију запита, ко је оно. Кад му рекоше да је то турски мегданџија, он лагано устаде, па пружи лулу једном војнику који је близу њега стајао, али тако као да за часак има нешто да учини. Онда отиде те оседла своју кобилу коју је звао *Стрина*, и поведе је за узду право мегданџији. Тек кад

му се приближи, он је заустави и узјаха, па пође све лево од Турчина. Турчин полети на њега и опали два пиштоља. Курсула тада јурне на њега, а он стаде бегати право у турски логор. Турци се испред њега склоне, а он га стигне, потегне сабљом и осече му главу. После се тога мирно врати и однесе главу Карађорђу. За тим остави кобилу, потражи онога са лулом, узме је, припали је и, не говорећи ништа, настави пушење, као да ништа није ни било.

Неша Палиграч. — О Неши Палиграчу слушао сам у Алексинцу ове ствари:

Био је родом из Орашја, и под Карађорђем још у почетку устанка постане барјактар. Суделовао је при нападу на Београд. Пошто Београд би заузет, он зароби за себе једну булу и њену кћер, па је са обема живео као са женама, и ако је већ био ожењен. С тим Туркињама остане у Београду три месеца, па пошто их опљачка, врати се кући. Кад се понова зарати, он опет отиде у рат. Кад му умре жена, он узме сина Коту, пренесе га преко и преда га некаквој Швабици на чување, али се после неког времена раскаје и узме га од Швабице, и ако га је она врло лепо чувала. — Кад је 1813. г. Србија потпала под Турке, почну Турци тражити Нешу, нарочито на наваљивање оних була које беше опљачкао. Његови су га крили од Турака те му то досади, па се преобуче и побегне у село Катун, близу Алексинца. После неколико месеца он ту преведе и децу и једног брата и снаху. Друга му се браћа растуре: један отиде у Смедерево, други у Параћин, а остали на друге стране. У Катуну је Неша имао и прилично новаца. Кад је Алексинац узет од Турака Неша је постављен за буљубашу на граници између Алексинца и Ниша. Па и ту није био миран, већ убије једног Турчина и због тога није могао остати у служби. — Неша је на много места суделовао у бојевима и био је на 12 места рањен. Иза себе оставио је пет синова: Коту, Ићка, Здравка, Стевана и Михаила. — Палиграч је, веле, назван с тога што је био врло самовољан! — Због те самовоље отац га је много пута корео. Једном му је отац у Орашју муљао грожђе, а он стајао и гледао. Отац га стане корети што се не угледа на браћу па да и он што ради. Неша се на то наљути, извади пиштољ и опали у чабар. Комина полети из чабра, зрно провали чабар, а шира почне да цури. А Неша не рекавши ни збогом, оде од куће. — И сад је Нешина фамилија у Катуну, а и њега се још сећа по који Алексинчанин.

Пазванџија

Од старог учитеља у пензији Николе Миленковића забележио сам 5. априла 1895. г. о Пазванџији ово што је он слушао у Сумраковцу још пре 30—40 година:

Пазванџијин отац био је господар над Злотом, Подгорцем, Кривељем и Кривим Виром. Бавећи се у Подгорцу усни једне ноћи, да је велика змија опасала Видински град а главу пружила уз Дунав, па сву воду из Дунава у уста примила и није могла да се засити. Кад се пробудио и почео причати свој сан, добије из Видина писмо, у коме му јављају, да му се родио син, коме су надели име *Пазванџи-паша.*

Прича се да је Пазванџијин отац држао у Кривом Виру овце, те су и данас кривовирске овце и кривовирска вуна на гласу. У Брезавици и Појењу у планини код Подгорца држао је говеда, те су од тог соја чувена подгорачка говеда. У Злоту је држао коње те су и сад тамо особито добри коњи. У Кривељу су му биле козе, те су тамошње козе и сад на гласу. — Прича се да су му беле овце имале чобане у белом оделу и беле псе, а црне овце чобане у црном оделу са црним псима. Исто тако имађаху и козе и коњи и говеда.

Кад се Пазванџија одметнуо од цара, цар пошље против њега једанаест паша, који ће га нападати са сува и Аљо-пашу који ће га нападати из аде спрам Видина. Пазванџија подмити сву ону једанаесторицу, те су пуцајући из топова пребацивали град, само се Аљо-паша не даде подмитити, већ је истински тукао град. Кад Пазванџија опази да ће му Аљо-паша наудити, он овако поручи султану: Бадава ме бије једанаест паша, док је мени мога побратима Аљо-паше, који ми из Влашке даје хране и џебане, не може ми се ништа! Цар помисли је да све то тако у истини, те позове Аљо-пашу и погуби га, а остале паше известе султана да се Видин не може узети.

Лазарица или Бој на Косову

ПЕСМА ЧЕТВРТА

Милош Обилић и Вукосава, кћи кнеза Лазара. Милош умирује Браничево и Кучево. Милошева женидба.

Уранила Вукосава млада,
Мила ћерка српског цар-Лазара,
У Крушевцу на бијелој кули;
Кад с' умила и Богу молила,
Рујна зора лице помолила,
Пошетала низ танану кулу,
Па се спусти у нову градину,
Да роснога узабере цвећа.

Сунце јарко на исток излегло,
Те просуло своје зраке сјајне,
Обасјало дворе у Крушевцу,
Огрејало сву нову градину,
А мирис се по градини шири
Од убава цвећа шаренога,
Ту цркуњу у жбуњу тичице,
Славуј пева на зеленој грани,
Све ту дише миљем и обиљем.

По градини, као бела вила,
Лако шеће Вукосава млада,
Цвеће бере, а танко попева;
Витка стаса и танана струка,
Низ леђа јој дуге плетенице,
А образи румене ружице,
Лепоте јој надалеко нема.
Кад је млада понабрала цвећа,
Пуна недра мирисавих ружа,
Поскочила као лака срна,
Да се врати двору бијеломе.

Ал' ево ти среће изненада!
К њојзи ходи млађани јуначе,
Соко сиви, Обилић Милошу.
Свако јутро пре јаркога сунца,
Рано рани Милош Обилићу,
Те он носи своје соколове
Кроз градину, под Јастреб-планину,
Да их пушта у гору зелену,
Да их учи лову по горици.
А кад згледа младу Вукосаву,
Гдено бере по градини цвеће,
Он јој Божју помоћ називаше:
„Божја помоћ, царице девојко!
„Што си тако рано уранила?"

Кад га виде Вукосава млада,
Живо јој је срце заиграло,
Запламтеше румени образи,
Потресоше с' сићани ђердани.
У Милоша, млађана јунака,
Одавно се цура загледала, —
А Милоша у свијету нема,
Нит' га има по срцу јуначком,
Нит' по стасу, нити по образу,
Баш је лепши од сваке девојке!
Она њему Бога прихватила,
Пак извади ружу из недара,
Поклони је војводи Милошу.
Одатле се двору упутише,
Вукосаву Милош испратио,
Испратио до њених одаја.

То гледала Бранковића љуба,
Па дозива своја господара,
И овако њему проговара:
„Гледај секе, Вукосаве младе,
„Где с Милошем потајно шурује!
„Милош јој је био у одаји,
„Милош ће је младу преварити,
„Срамоту ће цару учинити:
„Већ ти, Вуче, часа не почаси,
„Право иди нашему бабајку,
„Све му кажи што је и како је,
„А ја одох својој милој мајци —
„Нека знају, док је за времена."

Што рекоше, то и учинише:
Мара оде царици Милици,
А Бранковић тасту цар-Лазару;
Мара мајци све по реду каже,
Ах' јој мајка не да говорити:
„Иди због ом, моја кћери мила!
„Где ти зборић, што бити не може!
„Сестра ти је честито колено,
„А Обилић соја јуначкога,
„И у себи чиста срца свога,
„Срамоте нам учинити неће."

Ал' да видиш Бранковића Вука,
Како цару опада Милоша:
„Види, царе, види, тасте мио,
„Обилића, једног неверника,
„Где шурује с младом Вукосавом!
„Што ће Милош цури у одаји?
„Он ће њојзи обљубити лице,
„Своме цару учинит' неверу;
„Већ ако нећеш мене послушати,
„Ти се морам опростити гује,
„Док те није за срце ујела,
„Ти Милоша погубити мораш,
„Док ти није срамоту нанео."

Кад то дочу славни цар-Лазаре,
Поверова Брзковићу Вуку,
Пак овако љутит проговара:
„Где ти сада једног неверника!
„Из прашине њега сам подигô
„И војводом својим учинио,
„Поставих га себи уз колено,
„Поверих му и себе и дворе,
„А он мени о срамоти ради!
„Храним гују у недрима својим,
„Да ме гуја за срце уједе!"

Тако збори славни цар-Лазаре,
Јад га мори и душа га боли,
Из ока му суза провирује,
На груди му сињи камен пао;
Мучно му је и жао му било,
Погубити таквога јунака,
Ал' на њио царе не могаше,
Ријеч даде, да ће га погубит'.

То дочула царица Милица,
Сузе роњеч' цару похитала,
Моли њега и руку му љуби:
„Немој, Лазо, живота ти твога!
„Немој своје погубити слуге,
„Немој своје огрешити душе;
„Обилић је јунак над јунаком,
„Обилић је наша верна слуга,
„Невере ти учинити неће."
Молила се, умолит' не могла,
Што цар рече, опорећи не хте.

А кад виде царица Милица,
Да ће Милош јунак погинути,
Овако је цару беседила:
„Господару, славни цар-Лазаре!
„Кад му живот поклонити нећеш,
„Нек погине као верна слуга,
„Нико тебе замерити неће:
„Пошљи њега у земље одметне,
„У Кучево и у Брањчево,
„Што су нам се скоро одметнуле,
„Те не хоћу данка ни харача;
„Кога год си тамо опремио,
„Опремио и власти му дао,
„Да ти земље под руку окрене,
„Већ се никад амо не повратн;
„И Милош ће тамо погинути."

Цар Лазаре послушао љубу,
Па дозива војводу Милоша,
На Милоша криво погледује
И овако њему проговара:
„Слуго моја, војвода Милошу!
„Одмах, слуго, опремај ждрилина,
„Ваљаће ти рано поранити,
„Ваљаће ти сутра путовати:
„Отићи ћеш у земље одметне,
„У Кучево и у Брањчево,
„Да покупиш данке и харање,
„Да ми земље под руку окренеш,
„Ма се своје не нанео главе."

Не зна Милош што је ни како је,
Већ се смерно пару поклонио

И његову руку пољубио;
То Милошу мило не бијаше,
Што ће ићи у земље одметне,
Ал' у млађег поговора нема,
Ваља свога слушат' господара.
Отален се натраг повратио,
А срете га царица Милица,
Па Милошу тихо говорила:
„О Милошу, наша верна слуго!
„Цар је, слуго, тебе изабрао,
„Кô јунака мудра и паметна.
„Да те пошље у земље одметне,
„Да му земље под руку окренеш;
„Жао ми је такнога јунака,
„Да витешку не изгуби главу;
„Ал' се немој, слуго, поплашити,
„Сваки живот у Божијој руци,
„Бог ће дати, те ће добро бити.
„Већ чу ли ме, војвода Милошу?
„Када сутра бели дан осване,
„Ти изиђи пред цара Лазара,
„Да ти књигу и оправу даде,
„И заиђти до два побратима,
„Верног побру Топлицу Милана
„И са њиме Косанчић-Ивана,
„Они су ти мудри и јуначни,
„Са њима ћеш земље умирити
„И под руку цару окренути;
„Бог ће дати и Богородица,
„Да се здраво к нама повратите."

Када сутра бели дан осване,
Уранио војвода Милошу,
Право оде цару у одају,
Пак заиска књигу и оправу
И заиска до два побратима,
Да се побре у невољи њиу.
Цар му даде књигу и оправу,
Ал' не даде Иве ни Милана,
Нит' му даде иког од момака,
Већ срдито њему проговара:
„Не дам теби Иве ни Милана,
„Сам ћеш ићи у земље одметне,
„Ваља т' ићи, да ни доћи нећеш."

Сетан се је Милош повратио,
Готове му сузе ударити:
Није њему до живота пуста,
Ал' му жао и срце га боли,
Где је царе срдит' и зловољан,
Те на њега криво погледује.
А не знаде, што је згрешио,
Што ли цару криво учинио.
Оде своме ждралу у подруме,
Оседла га и опреми лепо,
Утегну га троструким колаком,
А зауздя уздом од челика,
Па се ждралу на рамена баци,
Отиште га пољем крушевачким.

Кад је био под Јастреб-планином,
Досети се змаја од Јастрепца,
Досети се свога побратима,
Па окрену ждрала уз планину,
Да потражи змаја код језера.
Кад је био врху на планини,
Крај зелена застаде језера;
Добра га је срећа задесила,
Те он нађе змаја од Јастрепца
Крај језера, на трави зеленој;
Ту се побре братски изгрлише,
За јуначко упиташе здравље,
Па седоше под јелом зеленом.

Пити змају војноду Милоша:
„Што си, побро, сетан невесео?
„Ил' си жудан боја и негдана?
„Ил' ти мало царевога блага?
„Ил' ти когод на дому болује,
„Те си данас тужан и жалостан?"

Вели њему Обилић Милошу:
„Побратиме, змају од Јастрепца!
„Нисам жудан боја ни негдана,
„Доста сам их у веку имао;
„Нит' ми мало царевога блага,
„Да га харчим, похарчит' не могу;
„Нит' ми когод у двору болује,
„Све је здраво, милом Богу хвала;
„Кад ме питаш, право да ти кажем:
„Цар ме шаље у земље одметне,
„У Кучево и у Браничево,
„Да покупим данке и харче,
„Да му земље под руку окренем;
„Нит' ми даде помоћ од момака,
„Нит' ми даде до два побратима,
„Побратима Ива и Милана,
„Те се бринем што ћу и како ћу,
„Како царску жељу испунити;
„Ја с' не бојим да ћу погинути,
„Ал' се бојим повратит' се дома,
„А не свршит' посла царевога."

Ал' говори змају од Јастрепца:
„Не бој ми се, мили побратиме!
„Ти ћеш ласно цара послушати
„И његову жељу испунити;
„Јаши ждрала, хајде у напредак,
„Право иди у земље одметне,
„Иди, побро, у банове дворе,
„Банови су моји пријатељи,
„Ја ћу њима часом прелетети,
„Припремићу што за те ваљаде,
„Они ће те лепо дочекати;
„Бранковићи, погано колено,
„Додијаше земљи и народу
„Са намета и зулума тешка,
„С тога су се земље одметнуле,
„А тебе ће лепо дочекати."

Ту се Милош с побром растаную,
Змај одлете небу у висине,
А Милош је ждрала појахао,
Оде право у земље одметне.

Једи Милош брегом и долином,
Куд год иде, Браничеву доће,
Ту је бану на конак пануо,
И добро га бане дочеко.
Гостовао три бијела дана;
Кад четврто јутро освануло,
Пита њега Браничевац бане:
„Царска слуго, војвода Милошу!
„Што је тебе царе опремио?
„Што ли си се к нама потрудио?"
Све му Милош по истини каже,
Па му даде књигу шаровиту.

А кад бане књигу проучио,
Милошу је 'вако говорио:
„Хвала теби, војвола Милошу,
„Када си се к нама потрудио;
„Тебе знано да си витез прави,
„Да нам нећеш зулума чинити,
„Пак ћемо те лепо послушати
„И покупит' данке и харче,
„А ти ћеш нам цара замолити,
„Да нам царе кривицу опрости.
„Ево има седам годиница,
„Где нам шаље клете Бранковиће,
„А они су земљи зулумћари:
„Једна глава, ништу два хареча,
„На годину четири пореза,
„Па још и тај зулум ударили,
„Трудна жена да им харач даје!
„То нам земља подиет' не могаше,
„Заплакала сиротиња јута,
„А тешке су сузе сиротињске!

„Пак устаде кука и мотика,
„Погубише клете зулумћаре,
„Па и на нас стреле окренуше.
„Зато смо се цару одметнули,
„А сад ћемо цара послушати.“
Тад сакупи своје поглаваре,
А главари сеоске кметове,
Те на главу харач разрезаше,
Разрезаше, одмах покупише,
Саставише тридест мазги блага;
Све дадоше војводи Милошу,
Дадоше му данке и хараче,
И дадоше верне пратиоце,
Из своје га земље испратише,

Дође Милош кршноме Кучеву,
И ту бану на конак пануо,
А добро му на конаху било.
Пита њега Кучијанац бане:
„Царска слуго, војвода Милошу!
„Што је тебе царе опремио?“
Њему Милош по истини каже,
Па му даде књигу Лазареву.
Тад Милошу бане говорио:
„Хвала теби, војвода Милошу,
„Када си се к нама потрудио!
„Теби хвала, па и цару хвала,
„Што је тебе к нама оправио!
„Ево има седам годиница,
„Како царе шаље Бранковиће,
„Бранковићи земљи зулумћари,
„Пак народу зулум додијао,
„Процвилела сиротиња љута
„Од харача и намета силна,
„Те погуби царске поглаваре.
„Зато нам се земља одметнула,
„А сад ћемо цара послушати.“
Тад сакупи своје поглаваре,
А главари све своје кметове,
Саставише двадест мазги блага,
Предадоше војводи Милошу,
И дадоше верне пратиоце,
Из своје га земље испратише,
Право оде ка Крушевцу граду.

Глас допаде славном цар-Лазару,
Да му иде војвода Милоше
И да гони на мазгама благо.
То је цару врло чудно било,
Па се пење на танану кулу,
Да он види благо и Милоша.
А кад га је царе угледао
У широком пољу крушевачком,
Пред њега је слуге оправио,
Те му слуге коња прихватише,
Одведоше до царева двора.

Срете њега славни цар-Лазаре,
Па Милоша и грли и љуби:
„Прости мени, моја верна слуго;
„Бог му дао и ко те родио,
„И памети такој научио!
„Кудгод смо те, сине, оправили,
„Свудя си нам веру учинио,
„Вазда си нам образ осветлао;
„О теб' сам се много огрешио,
„Ал' ће царе лепо покајати.“

Тад му даде од ризнице кључе,
Предаде му хазну свуколику,
Да му буде царски хазнадаре;
Још дозива своју милу ћерку,
Милу ћерку, Вукосаву младу,
Па је даде војводи Милошу,
Даде му је за верну љубовцу.

Кад то чуо Бранковићу Вуче,
За три дана и ноћи четири,
Нит' се диже, нит' умива лице,
Нити иде цару у одаје.

Зид

— Гл. Андрејев —

Ја и један други губавац пажљиво се довукосмо до самог зида и погледасмо навише. Горња ивица његова није се могла видети одавде, јер је био висок, прав и гладак, и делио је небо тачно на две половине. Наша је половина била набурена и мрачна а према хоризонту мрко сива, те се није могло знати ни где се небо свршује ни где земља почиње. Гушена и земљом и небом грцала је црна ноћ, дубоко и тешко јецала, и са сваким уздахом избацивала из груди својих оштар и усијан песак од којег су болом гореле наше ране.

— Покушајмо да пређемо, — рече ми губавац. Глас му беше уњкав а дах смрдљив, као и мој. И он подметну леђа, а ја се попех. Али зид је био висок. Као и небо, секао је он и земљу, лежао на њој као дебела сита змија, тонуо у пропаст и пео се на планине, али и глава и реп беху иза видика.

— Да га срушимо! предложи губавац.

— Да га срушимо! сложих се и ја.

Ударали смо грудма о зид, док се не окрвави од наших рана, али остаде нем и непокретан. Падосмо у очајање.

— Убијте нас! Убијте нас! — јецали смо и пузили, али се сва лица с одвратношћу окретаху од нас, те видесмо само леђа њихова, што дрхтаху од силне одвратности. Тако допузисмо до једнога гладног. Седео је ослонивши се о камен. Изгледало је да је и сам гранит осећао бол од његових оштрих, голокоштаних лопатица. На њему не беше меса, те кости клопараху при сваком покрету, а суха кожа шушташе. Доња му се вилица опустила, а из мрачних, разјапљених уста чуо се сув храпав глас:

— Гла-дан сам!

Ми се насмејасмо и почесмо брже пузити, док не нанђосмо на четири играча. Они приступаху, одступаху

обухватаху око струка један другог и притеше се, а лица им беху бледа, изнурена, без осмеха. Један од њих залаја, јер се беше уморио од многог играња и молио је да престану, али га други, без једне речи, докопа и заврте се с њим, те он опет поче прилазити и одилазити, а при сваком повраку његову капала је велика мутна суза.

— Хоћу да играм! — заурла мој друг, али га ја одвукох даље. Пред нама и опет беше зид, а поред њега сеђаху двојица прекрштених ногу. Један је од њих с времена на време ударао челом о зид и падао у несвест, а други га је озбиљно посматрао, пипао му главу, па за тим стену, и говорио, кадгод би се онај освестио:

— Треба још; мало је остало!

Губавац се насмеја.

— То су будале, — рече ми весело надимљући образе своје. — То су будале! Мисле да је иза зида светлост! А тамно је иза њега као и овде, јер и овде губави пузе и преклињу као и ми: убијте нас!

— А старац? упитах га.

— Шта старац? — одговори губавац. Старац је и глув и слеп и глух. Ко је видео отвор што га је он прорезао у зиду? Јеси ли га ти видео! Јесам ли га ја видео?

Ја се наљутих и опако ударих друга по чворнима, што му беху по лубањи, и завикнух:

— А за што ти пузиш!

Он заплака, заплакаох и ја, и пузећи даље преклињасмо:

— Убијте нас! Убијте нас!

И сви, дрхтећи одвраћаху лица од нас, и нико нас не хтеде убити. Убијали су лепе и моћне, а бојаху се и дотаћи се нас. Подлаци!

Римски гроб

II.

У нас није било појма о времену; нисмо знали ни шта је јуче, ни шта данас, нити сутра. Ноћ нас није никад остављала, никад се није иза брда одвајала, да би нам отуда донела снажна, ведра и тиха. Зато је увек и била уморна, задихана и суробна. Зла није била. Понекад није могла слушати наше вапаје и удахе, гледати наше ране, али и мржњу, — па би јој јарошћу усплануле црне и потчуло дебелуше груди. Рикала је на нас, као ухваћена звер у које се покутно разуи, и гневно је трептала огњеним страшним очима, те је осветљавала мрачне, бездане пропасти, пуне, понекад мирни зид и жалосну гомилицу преплашених људи. Као уз пријатеља свог, прилазили смо се уз зид и молили заштите од њега, а он нам је увек био само непријатељ, увек. И ноћ се уобљивала од наше лакоумности и непоузданости, и смејала се грозно, трескућ спојим сурим, мрљастим трбухом, и голе планине дочекивахуу тај сатански смех. Одјек је њихов прихватао мрачно равнесељени зид и у шали ронио на нас камење, те нам главе сврскавао а тела здробљавао. Тако су се они веселили, ти великани, и клицали се; ветар је зналдао њихову дивљу мелодију, а ми смо ниже лежали и с ужасом ослушкивали, како у утроби земљиној пукла нешто огромно и потчуло крчи, луца и тражи ослобођења. И тада сви молисмо:

— Убијте нас!

Али, умирући сваког тренутка, ми смо били бесмртни као и богови.

Пролазио је каступ безумног гнева и весеља, и ноћ је лила сузе покајања, тешко је уздисала и, као болна, кашљала и засипала нас врелим песком. Од срца јој опраштамо, исповедно је изнурену и слабу и постајасмо весели као деца. Преклињаше гладнога изгледаше нам као слатка песма, а са веселом завидношћу посматрасмо ону четворицу што једни другима приступаху, одступаху и одмерено пружиште у бескрајној игри.

На и ми се, пар за паром, почесмо вртети, чак и ја, губавац, пиљох себи привременог другарицу. Било је тако весело, тако пријатно! Обухватио сам је, а она се смешила, показујући беле белаште зубе и румене, ретко румене јагодице. Било је тако пријатно!

Не знам како се то догоди, али радосно показани зуби почеше шкљоцати, пољубац се претвори у уједе, и са врископ, који још не помути нашу радост, почесмо гристи један другог и убијати се. Па и она, она белих зуба, ударала је по хојој слабој глави и оштрим поктима забадала у моје груди, допирући до самога срца — тукла ме губавог, бедног, и како бедног! И то је било страшније и од света гнева ноћи и бездушног смејања ужасног зида. И ја, губави, плашио сам и дрхтао од страха, и кришом, тајно од свих, дубоко гутсне ноге зида и молио га да мене, само мене, пропусти у свет ни безумних ни

убилаца. А када не ужасна стена не хтеде пустити, пљувао сам је, ударао песницама и викао:

— Ево убилца! Смеје вам се!

Али је глас мој био уњкав а задах смрдљив и нико не хтеде чути мене, — губавога.

III.

И опет смо пузили, ја и друг ми губави, и опет око нас живахну, и опет се немо окретаху она четворица, отресајући прашину са својих одећа и лижући ране крваве. Али се уморисмо, беше нам тешко, — живот нам је дојадио. Мој сапутник седе и ударајући отеченом руком о земљу, уњкао је и чегртао:

— Убијте нас! Убијте нас!

Оштрим покретом скочисмо на ноге и бацисмо се у гомилу, али се она раздвоји и видесмо сама леђа. Клањали смо се и леђима, и преклињали их:

— Убијте нас!

Али леђа беху глуха и непокретна, као други зид. Страшно је било не видети људског лица, већ само леђа глуха и непокретна.

У један мах, мој ме друг остави. Угледао је лице исто као и своје, рањаво и ужасно. Али то је лице било женско. И он се поче осмехивати, већи око ње, сагибајући врат и распростирући смрад, а и она се осмехиваше разједеним устима и к земљи обараше очи, на којима не беше трепавица.

И венчаше се. У један мах, сва се лица окретоше према њима, а широки, звучни смех затресе им здрава тела; назећи се једно с другим, беху и сувише смешни. Чак се засмејах и ја, губавац; јер је глупо женити се ружан и болестан.

— Будало! — рекох му подсмешљиво. — Шта ћеш с њом?

Губавац се надмено осмехну и одговори:

— Продаваћемо камење што пада са зида.

— А деца?

— Децу ћемо убијати.

Како је то глупо: рађати децу па их убијати. Али по свему изгледа да ће га брзо изневерити, јер има необично лукаве очи.

IV.

Спршили су свој посао — онај што је ударао челом и онај други што му је помагао. Када сам допузио до њих: један је висио о јексеру, што је био укован у зид, и још је био топал, а други је тихо певао неку веселу песмицу.

— Иди, јави гладному! наредих му, и он, певушећи, отиде послушно. И видех када се гладни одвоји од камена. Поводећи се, падајући, дотичући свакога својим оштрим лактовима, час четвороношке, час пузећи примицао се зиду, где се клатио обешени. Шклопотао је зубима и радосно се смејао као дете. Само комадић ноге! Али је доцкан стигао, јер други, снажнији, дођоше пре њега. Гурајући се и гризући се, налетеше на труп обешенога, гризоше му ноге и задовољно мљецкаху и лупкаху оглоданим костима. Али њега не пустише. Клону на земљу и седе, гледајући како други једу и облизују се рапавим језицима. А из његових великих, празних уста избијао је стални јаук:

— Гла-дан сам!...

Баш је смешно: онај умрло за гладнога, а гладном не дадоше ни један залогај од ноге. Смејао сам се и ја, и онај други губавац, и жена његова смешећи се отварала је и затварала своје лукаве очи; жмиркати није могла, јер није имала трепавица.

А он је урлао све јаросније и јаче:

— Гла-дан сам!

Промуклости нестаде у његову гласу, и чисти, метални звук, продирни и јасни летео је из његових груди, ударао о зид и, одбијајући се од њега, летео над мрачним провалама и белим врховима планинским.

И убрзо заурлаше сви што беху крај зида, а њих је било много као скакаваца; били су и жедни и гладни, као и скакавци; те је изгледало да је, у неистрпним мукама, заурлала сама сажежена земља, широко отворивши свој камени прождор. Као да је шума сасушених дрвета, што се од помамна ветра на једну страну повише, подизала и пружала дрхтаве, укочене руке, сухе, јадне, молабне, у којима је толико очајања да је и камење задрхтало, а бели и бледи облаци бојажљиво се уклонише. Али је зид био висок и непокретан и равнодушно је враћао одјек урлања, и њине парао и пробијао густ и смрадан ваздух.

И све се очи окретоше зиду, а из њих избијаху огњени траци. Чекали су, јер су веровали да ће зид пасти и да ће се отворити нов свет; и у слепилу вере видеше већ како се камење клати, како од земље па до врха свог дрхти камена змија, урањена крвљу и мозгом човековим. Можда су то само сузе трептале у нашим очима, али ми смо мислили да је то зид, те још се јаче заори урлик наш.

Гнев и радост скоре победе звучао је у њему.

V

Ево шта је тада било. На високи један камен успе се нека мршава, стара жена са проваљеним сасушеним устима и дугим нечешљаним косама, сличним седој гриви маторог и гладног вука. Одећа јој беше издерана; жуте, коштане плећи обнажене; дојке, које многима дадоше живота, опустиле се дуге и мршаве, испражњене материнством. Она пружи руке према зиду, а сви погледи пођоше за њеним; и проговори, али јој у гласу беше толико бола, да од стида ишчезе и очајнички урлик гладнога:

— Врати ми дете!

Сви ћутасмо и јаросно се осмехивасмо, очекујући што ће јој одговорити зид. Мозак онога, што га жена назва „моје дете“, појави се на зиду као крваво-сива мрља, а ми грозно и нестрпљиво очекивасмо, шта ће одговорити

подли убилац. Било је тако мирно, да смо чули шуштање облака, који се кретаху више наших глава, па и сама црна ноћ угушила је уздахе својих груди, и само са лаганим фијукањем избацивала љут ситан песак који нам је ране разједао. И поново се заори сурово и горко тражење:

— Немилосна, врати ми дете!

Све грознији, све јароснији постајаше наш осмех, али је подли зид — ћутао. Тада из мирне гомиле изиде и леп а суров старац, и стаде поред жене.

— Врати ми сина! — рече он.

Било је и страшно и весело! Жмарци не подилазише од језе, мишићи се грчише од неке незнане и грозне снаге, а мој ме сапутник муваше у бедра, кезећи зубе, док му смрдљив задах широком струјом избијаше из трулежних уста.

И још један човек изиде из гомиле и рече:

— Врати ми брата!

Лёпи, сурови старац понови:

— Нека си проклет!

И вапајним трештањем тисуће гласова понови сва земља:

— Нека си проклет! Проклет! Проклет!...

VI

И дубоко уздахну црна ноћ. Као море, подухваћено и на стене бачено са свом његовом разорном силом, — усколеба се цео видљиви свет, и тисуће набрекнутих и јаросних груди ударише о зид. Високо, до самих облака што се тешко уматају, пљусну крвава пена и оцрвене их, те облаци постадоше огњени и страшни, и бацише црвену светлост доле, на земљу, где је грмело, трештало и урлало нешто сићушно, али чудно многобројно, црно и свирепо. И све се то, са ропачким јецањем, пуним неисказана бола, — одби; а зид је и даље стајао и ћутао. Али није ћутао ни ропски ни стидљиво, — мрачан и ужасно миран био је изглед његових неуобличених очију, и поносито,

Развалине града Јерпнина код села Цурева

И још један човек, и рече:

— Врати ми кћер!

И стадоше налазити људи и жене, стари и млади, пружаху руке али без услишења орило се њихово горко мољење:

— Врати ми дете!

Тада и ја, губавац, осетих у себи силу и одважност, изидох напред и викнух громко и грозно:

— Убилче! Мене мени врати!

А зид, — зид је ћутао. Лажљив и подмукао претварао се као да не чује, и злобни смех потресе моје рањаве образе, а безумна јарост испуни наша изболована срца. Он је само ћутао, равнодушно и глупо, а тада жена гневно затресе својим сухим, жутим рукама и остави узалудну молбу!

— Нека си проклет, проклет што си ми дете убио!

као цару каквом, спуштала се његова пурпурна одора течне крви, а крајеви јој губише се у маси унакажених трупова.

Али, умирући свакога часа, ми смо били бесмртни као богови. И опет се ускомеша силна бујица људских тела и свом силом својом удари о зид. И поново се одби. И тако је бивало много, много пута, док не наступи умор, мртви сан и тишина. А ја, губавац, био сам поред самога зида и видео како се поче колебати, он, — силни цар. Ужас од пада дрхтаво проструја кроз његово камење.

— Пада! узвикнух ја. Браћо! Зид пада!

— Вараш се, губавче! одговорише ми браћа.

И тада их стадох молити:

— Нека га, нека и стоји, али зар сваки труп није по један степен ближе његову врху? Нас је много, а живот је тежак. Покрићемо земљу труповима; на њих ћемо набацати нове трупове и тако ћемо доћи до врха. Па остане ли и један само, — угледаће нови свет!

И пун веселе наде погледах око себе, и — угледах само леђа, равнодушна, гојазна, уморна. У бескрајној игри врте се она четворица, прилазе, одилазе један од другога, а прна поћ бљује мокри песак, као болесница да је, и зид још стоји као непобедна громила.

— Браћо! преклињао сам. — Браћо!

Али глас је мој био уњкав а дах смрдљив, и нико не хтеде да ме губавога чује.

Ужасно!.. Ужасно!.. Ужасно!..

С руског превео О

Прометеј

(из покрет „фантоми")

На Кавказу мрачном,
Прикован за стене,
Прометеј се мучи
Оков да покрене.

Кида га и трза.
С њим се вечно бори;
А крик злослутица
Над њиме се ори...

Ал му једном срце
Следи се у грудма,
Кад угледа светлост
Што је даде људма.

И са тешког јада,
Он — Прометеј холи,
Олимпу на чудо:
Горке сузе проли!

„Шта? Прометеј плаче?!"...
Сав се Олимп диже,
И на Кавказ мрачни
С оцем Зевсом стиже.

„Опрости ми грешном"
Тешки сужник поче:
„Не знах шта урадих, —
„Опрости ми, оче!

„Пусти ме да светлост
„Људима ускратим;
„Пусти да је опет
„Боговима вратим!"

Р. Ј. Одавић

Л. Н. Толстој о прогресу и науци

— Др. Вој. Ст. Поповић —

(свршетак)

III.

Савремена наука са огромним успесима по свима гранама није могла Толстоја задовољити, и он са највећим фанатизмом устаје против ње, као и против сваког умног рада у опште.

Полазећи са свога гледишта, он намеће науци неке задатке, који јасно потврђују његову тенденцију, и одриче оно што она има. Таквог уверења о науци он је био и ранијих година. То доказују дела: „Ходите въ свѣтъ, пока есть свѣтъ", затим „Религія и мораль" и т. д. У комедији „Плоды просвѣщенія", по његову је мишљењу наука; груби спиритизам и други маневри вештих експлоататора. Он му се смеје доказујући да се смеје науци и њезину представнику професору Круглосвјетову. Он на силу намеће науци оно, што она не штити. Сахатов јесте сам Толстој, који својим питањима, пуним ироније, доводи до контрадикција наученог професора, а Тања и несташна младеж, допуњујући ансамбл, осујећују својим шалама седницу са медијумом Семеном.

У новије време Толстој је још једном сјајно потврдио све оно што је раније говорио о науци. У мартовској књизи „Сѣвер. Вѣст." за 1898. год. изашао је његов чланак поводом дела Ед. Шарпанитера „Савремена наука." Слажући се с овим научником у основној идеји т. ј. констатовању несавршености науке, Толстој је пошао још

даље, и док овај тврди да су научни закони тек приближни и одриче њихову апсолутну тачност, дотле Толстој сматра савремену науку готово са свим некорисном, јер се не брине о срећи и благостању људи; тврди да јој предмет није стварност, већ апстракције; да је сам експериментални метод науке лажан, као и метод по коме се појаве вишег реда своде на појаве нижег, т.ј. одричући јавно анализу, без које се многе сложене појаве не могу ни разумети ни објаснити; да се наука бави таквим глупостима као прављење микроскопских препарата, култивирање бактерија, истраживање х-зракова, истраживање хемијског састава звезда и т. д. једном речју да наука служи науци, а не користи т. ј. не учи људе како да живе.

Лаким, толстојевским стилом, он се са злим сарказмом смеје науци, и ја ћу привести овде читав један карактеристичан пасаж — дијалог између науке и радника.

„Прост и разуман радник, са старим и здравим смислом, мисли да ако има људи, који се целог живота уче, и који, за то што их он храни и издржава, мисле за њега, онда су вероватно ти људи заузети тиме, да изуче шта је потребно људима, и он очекује од науке да му она реши питања од којих зависи благо његово и свију људи. Очекује да ће га наука научити како треба живети, како се односити према породици, према ближњему, према туђину, како се борити са својим страстима, у што треба у што не треба веровати и много друго. А шта му вели наша наука на сва та питања? Она му свечано објављује колико је милиона миља од сунца до земље, колико је милиона колебања потребно етиру у секунди за светлост и колико колебања ваздуху за звук; прича му о хемијском саставу млечног пута, новом елементу хелијуму, о микроорганизмима, о оним тачкама руке, у којима се концентрише електрицитет, о х-зрацима и т. д.

— Али мени то ништа не треба, — вели прости разумни човек, — мени треба да знам како да живим.

— Много ти хоћеш да знаш, — одговара му на то наука. — То, о чему питаш, иде у социјологију. Пре него што бисмо одговорили на питања социјолошка, ми морамо још решити питања зоолошка, ботаничка, физиолошка, у опште — биолошка. А да се реше ова питања, треба прво решити питања физичка, затим хемијска, морамо се сложити односно форме бесконачно малог атома и како етир предаје кретање.

И људи, већином они што седе на туђем врату и којима није тешко чекати, задовољавају се таквим питањима и седе очекујући обећано; али прост и разуман радник, овај, на чијем врату седе људи који се занимају науком, сва огромна маса људи, цело човечанство, не може се задовољити таквим одговорима, и природно са сумњом пита: „Па кад ће то бити? Ми немамо кад да чекамо. Ви сами велите да ћете све то дознати кроз неколико поколења. А ми живимо сада, данас јесмо а сутра нисмо, па за то и треба да знамо: како ћемо провести овај живот. Научите нас дакле.

— Глупи и необразовани човек! — одговара на то наука, — он не разуме да наука не служи користи, већ науци. Наука изучава оно, што подлежи изучавању и може да бира предмете изучавања. Наука изучава све. То је својство науке.“ — — — Једном речју општи резиме је: наука доноси више штете него користи. Осим тога наука, по Толстоју, штетно утиче и на моралну страну младића.

— ...Наука их шаље у блудне домове, вели Позднишев.

— За што наука? — упитах ја.

— Па шта су доктори? Жреци науке. Ко разврађа младиће тврдећи да је то потребно ради здравља? — Они.

Медицина му је била вазда трн у оку и против ње је пуштао најотровније стреле свога оштроумља и сарказма. „Крајцерова соната“ препуна је најнесимпатичнијих одзива о докторима. Доктор-подлац, доктор-нитков, такве епитете можете врло често срести. Па ипак, поред свега тога, треба само да стегне поштованог Лава Николајевића најневинија инфлуенца, па да се одмах обраћа томе истом ниткову и подлацу за савет и лечење.

Када рекоше Позднишеву да он не воли докторе, он одговара да су му они живот погубили, и да губе стотини хиљада људи.

Медицина је, по Толстоју, лажна наука која се труди да човека повише угоји, увећа му раст, да га направи чистим, белим, ситим, леним, ergo (ја додајем) да га учини здравим.

У приповетки „Смерть Ивана Ильича“, подсмевајући се немилосрдно дијагнози лекарā, он тврди да медицина не само не може да излечи, него и стање не може да олакша.

— Па ви знате да не можете ништа помоћи, онда оставите.

— Страдања можемо да олакшамо, — одговара доктор.

— И то не можете, оставите.

Одричући позитивизам у науци,[1]) он вели да „човек пре него што позна, мора прво да реши да ли је важан за њега тај предмет познања и да ли је важнији од других бескрајних предмета који се око њега налазе“, — као да човек може у напред знати важност каквог било предмета, пре него што га позна.

Једини циљ, задатак науке јесте, по Толстоју, *корист*, и он греши о основни принцип науке, по коме је циљ науке не корист, већ истина; корист пак која се добија од научних истина односи се чисто к техници.

IV.

„Прогрес штампања књига, као и прогрес електрицитета, телеграфа, јесте монопол извесне друштвене касте, користан само за људе те касте.“

Омиру, Сократу, Аристотелу, немачким скаскама и песмама, и руском епосу није, вели, била потребна штампа. Али путем предања, прелазећи из уста у уста не бисмо Илијаду и Одисеју добили у таквом облику, у каквом је

[1]) „О назначенiи науки и искусства.“

данас имамо, јер би их индивидуалност певача јако искварила, додајући и своје рефлексије у тренутку песничког надахнућа.

За литературу, чији је он брилантни представник, вели, да је вешта експлоатација, корисна само њеним учасницима а некорисна народу. Сви журнали и дела Пушкина, Гогоља, Тургењева нису потребна народу и не доносе му никакве користи. За што је пак он сам писао, он објашњава овако: „Ја сам већ окусио саблазан списатељства, саблазан огромне новчане награде и аплаудирања за ништаван труд, и предао му се као средству да побољшам свој материјалан положај и заглушим у својој души питања о смислу живота свога и општег.“ [1])

Он презире критику и своје читаоце, за то што му се они диве, а с таквим се презрењем односи и према својим делима. Он отворено говори да краде новце од публике, да је своје богатство стекао непоштеним начином. Но ја се ипак дивим белетристу Толстоју, аутору бесмртне „Война и миръ“ и „Анна Каренина.“ Ја жедно гутам многе његове chef-d'oeuvre, и камо лепа срећа да све време, које је утрошио на сумњање и негирање поклони литератури. „Његов литерарни талент смело ће претегнути скуп свију савремених литерарних талената. Његова слава могла би задовољити самог Наполеона — ту ненаситу жеђ за славом.“ (Е. Соловјов).

Његово се одрицање не задовољава само тиме што до сада наведосмо. Оно иде још и даље. Он негира и сваке друштвене реформе, а у „Крајцеровој сонати“ и породицу и проповеда безбрачност, макар и свет пропао, што у осталом, како вели, мора једном наступити и по учењима научним и по црквеним. И ту налазимо контрадикцију. Ранијих година идејална женска, по Толстоју, била је она која роди и одгаји највише деце. Узмите сада „Крајцерову сонату.“ Ту ћете наћи да се идејалној највише приближава она женска, која се одриче порода. Па која је сада од њих двеју идејална?

Безброј разноврсних питања, на која је налазио вазда негативан одговор, ницао је у његовој глави, мешао се у хаосу, у коме је тешко било наћи критеријума. То своје стање он описује речима: „скептицизам довео ме је једно време до стања блиског лудилу, мени се чинило да осим мене нема никог и ничег на свету; да појаве нису појаве, већ представе о њима, које се само онда испољавају када на њих обраћам пажњу, и да оне одмах ишчезавају чим престанем о њима да мислим.“ Наступало је и такво време кад је мисао о самоубијству била једини излаз. Он сам вели да је та мисао била тако примамљива, да је морао против ње употребљавати лукавство да је не приведе сувише рано у дело. И последња његова дела тону у мистицизму. У делима „Въ чемъ моя вѣра?“, „Такъ что-жъ намъ дѣлать?“, „Въ чемъ счастье?“ наћи ћете хаос теолошких трактата, у којима он тражи кључа својим философским погледима. У Јасно-Пољанској библиотеци „Тертилијан и Василије Велики замењују Дарвина и Маркса, а хладне, огромне књиге Спенсера уступиле су место тумачењима из Јеванђеља.“

Али поред свију Толстојевих хипербола, негација, скептицизма и антилогије (последње две особине Ломброзо и Солије сматрају као црту дегенерације), ја се клањам највећем савременом уму и не могу а да не завршим свој чланак речима чувеног руског критичара Н. Михајловског: „Сви услови живота гр. Толстоја гонили су га у страну од онога што он сматра за истину, и ако је дошао до ње, ма колико противречно себи, ви морате признати да је то мислилац поштен и силан, коме се може веровати, кога треба уважавати.“

Петроград, 1904. год.

[1]) „Исповѣдь.“

Тропар

(ЈОВАН ДАМАСКИН)

Која то сладост у људским грудма
Не иде у број земаљских јада;
Ко се на земљи залуд не нада
И где је ико срећан међ људма?

Та све је варка ништавна, злобна:
Штогод смо стекли, пред смрћу стаје;
Која то слава на земљи траје
Стална и чиста и непредобна? —

Дим је и привид, пепео лаки,
И све ће проћи ко вихор праха,
А смрт кад дође — чека је сваки
И без оружја и храброг маха. —

И силна рука тада је слаба,
Наредба царска пред смрћу стаје —
О прими, прими умрлог раба,
Господе благи, у рајске краје.

С.

Николо Паганини

Пред крај XVIII века школа италијанских виртуоза виолиниста осети већ своју немоћ. Давши основ новијим школама: белгијској, француској и немачкој, правац италијанске школе, који води своје порекло још од Корели-а (1670. год.), морао је убрзо да уступи првенство новијим западно-јевропским школама. Још мало и Италија и на овом пољу губи свој значај, јер га замени западно-јевропским престиж. Кад светом променише Корели, Цемањини, Тартини, Виоти и др., Италија крајем XVIII века дала је још једно, последње, али и највеће светило на пољу тога правца музичког. Последњем одблеску Италије на овом пољу дивиће се човечанство вековима. Године ће пролазити, али баснословни геније у музици, *Николо Паганини*, остаће вечито свеж у нашим успоменама.

*

18. фебруара 1784. год. роди се у Ценовског трговца Паганинија син Николо. Отац љубитељ музике, што је онда било у великој моди, а и сам добар мандолиниста, гурнуо је нејаком и по природи слабуњавом детету врло рано виолину у руке, како би свога синчића што пре посветио вештини, без које, по његову мишљењу, образован човек не би требало да буде.

Под оштрим надзором суровог оца мали Николо проводио је читаве сахате у свирању, а за најмањи неуспех казна је била: свирање целог дана уз хлеб и воду. Слаби организам је лако изнемогавао под тако оштрим тактом оца, и мали је свирач често после свога занимања падао у несвест. Нешто тако усиљени рад а још више даровитост убрзо су обратили пажњу многих на малог свирача. Рад са виолином продужавао се сваким даном све више; сад је већ силни рад прелазио у навику. Већ у својој осмој години мали маестро свирао је три пута недељно у цркви и суделовао у музикалним концертима у Ценови.

Рано се појавио млади геније и у композицији. По теориском знању, што га доби од оца, Паганини је већ у осмој години компоновао сонату (изгубљену са многим његовим почетничким радовима). У деветој години свирао је соло у Ценовском позоришту; у то време свирао је и на концерту неког Маркези-а своју варијацију на републиканску песму „Aria della campagnola“ са огромним успехом. Даровитост његову многи су опазили и на наваљивање својих пријатеља отац га даде да учи у некога Коста, а затим и Серванта, тадашњих солиста у Ценовској цркви. Но већ после шест месеца, допуштајући много слободе своме генију, Паганини је оставио своје учитеље, утврдив инак код њих још боље основне теоријске појмове. Одушевљен својим генијем, он је од сада постао сам себи учитељ.

Брзи успех младог свирача сваким даном је све више и више сваког удивљавао и по наваљивању виђенијих Ценовских грађана отац пође са својим сином у Парму, знаменитом у то време виртуозу Роли. Због своје болести Рола их не прими одмах већ их његова жена одведе у кабинет да причекају. На столу је била виолина и тек написани концерт. Немогући одолети својему љубопитству, Паганини одсвира à vista тешки концерт са таком лакоћом и тачношћу, да Рола није поверовао својој жени да то свира дванаестогодишњи дечко. Тако даровитим дечком Рола се веома заинтересова и одмах га пошље директору Пармске консерваторије Перу, тадашњем чувеном теоричару, обећав да ће се и поред све своје болести и сам заузети. Пер га одмах упути старом вештом учитељу Ђиралоти, код кога Паганини за шест месеца ваљано прође контрапункт. Тада је Паганини написао своје знамените „24 capricio.“ Ускоро Пер оде у Венецију да састави оперу, а и због болести Рола, Паганини се врати у Ценову. Прође са оцем сву Ломбардију и после опет дође у Ценову где продужи сам своје усавршавање.

Бујна природа младог виртуоза није могла више да трпи деспотски надзор оца. Паганини је непрестано гледао како да се ослободи ропства. У Луки на дан Св. Мартина велики је празник где се слеже народ готово из целе Италије. Паганини, после дугог мољења, једва добије допуштење од оца да сам посети празник. У Луки је с пуно успеха свирао, што га охрабри те обиђе некоје оближње градове, свирајући свугде са огромним успехом. Са свију страна је добијао лепе понуде, но он их је све одбијао, желећи да пропутује по Западној Европи (што му се на жалост испунило тек 1828. год.). И тако Паганини 1801. год., у својој 17. години, предузима свој самостални турне по Италији. После онакве очеве дисциплине, нашавши се на овакој слободи, он се лако одавао појединим пороцима: играо карата, пио и др. За једно вече губио је огромне приходе са својих концерата.

Од већих градова Паганини прво посети Ливорно. За концерат добије чувену виолину, израду Гварнери-а, од једног трговца. Кад му је Паганини после концерта вратио са захвалношћу, овај му је поклони: „Ја нећу да скрнавим те струне, које су додиривали ваши прсти. Моја виолина сад је ваша.“ — Из Ливорна Паганини обиђе још некоје градове, а после, не зна се узрок, остави ви-

олину, узев за свој инструменат гитару, на којој је достигао до великог савршенства. 1806. године он се опет лати свог старог инструмента, са којим се више није растао до саме смрти своје.

Чувени сликар Пазини (у Парми) није веровао да Паганини може à vista да свира и најтеже ствари. Он му предложи један врло тежак концерт: „Ова ће виолина бити Ваша, ако Ваше свирање буде одговарало самом концерту.“ Разуме се да је Паганини добио виолину, израде знаменитог Страдиваријуса. Пропутује још некоје градове, а после се прими за диригента у Лучком позоришту, а уједно је често бивао и у веселом двору Елизе Бакчилио сестре Наполеона I. Његово је чаробно свирање сваког задивљавало, а његова чувена виртуозност објашњавала се веома просто. Неки су говорили: како је он због неког убијства био дуго у тамници, и тамничар се смиловао те му дао виолину, но само са жицом „Ге“, да се не би другим жицама обесио; други опет веле, да су му у тамници због дугог свирања попрскале све жице, а остала само „Ге.“ Таким и сличним анегдотама објашњавала се његова колосална техника на струни „Ге.“ Паганини је све ове гласове побијао, тврдећи да никад није био у тамници, а своју виртуозност ево како он сам објашњава:

„У Луки ја сам дириговао оркестром у опери увек, када је присуствовала херцешка породица; често сам био зват у двор, а сваке друге недеље давао сам у њему своје концерте. Принцеса Елиза никад није остајала до краја концерта, јер су хармонски звуци моје виолине и сувише дражили њене нерве. Једна врло љубазна дама, коју сам ја већ поодавна обожавао тајно, напротив, није пропуштала ни један мој тон; мени је изгледало да је такође тајна страст вуче к мени. Неосетно наша се љубав развијала све више и више. Једаред ја обећам овој дами да ћу је пријатно изненадити на првом концерту музичком изјавом љубави. У исто сам време јавно у двор да ћу свирати пијесу под именом „Љубавна сцена“, и тиме побудим опште љубопитство. Но како су се сви изненадили кад сам се са двема струнама појавио на екстради! Ја сам оставио на виолини само бас („Ге“) и квинту („Е“). „Е“ је имала да изражава осећање младе девојке, а „Ге“ страст младића, запојеног љубављу. Тако сам извео врсту страсног разговора, у коме се најнежнији тонови заглушују радошћу и страшћу; акорди слатко-жалосни сливају се са узвицима гнева и радости, нежности и блаженства. На крају љубавници се мире, играју „pas de deux“ и пијеса се завршава божанственим Coda. — Овај оглед имао је огромног успеха; ја нећу да описујем погледе, које ми је слала дама, предмет мојих мисли, и који су ме опијали. Принцеза Елиза осипајући ме похвалама, рекла ми је љубазно: „Ви сте учинили немогуће на двема струнама, но зар за ваш таленат није довољна и једна?“ Ова срећна мисао опленила ме, и кроз неколико недеља ја сам јавно у двор да ћу свирати сонату „Napoleon“ само на струни „Ге.“ У присуству многобројне публике и целог двора ја сам са великим успехом одсвирао чудновату сонату. Кантата Чимарози, свирана исте вечери, није произвела готово никаквог успеха. Од овога ето времена и почиње моја страст за „Ге“ струну. Нису се могли наслушати мојих композиција у томе духу написаних. Како је тешкоћа бивало сваким даном све мање и мање, то сам на крају и достигао ту лакоћу на „Ге“ струни, која не треба ни у колико да вас задивљава.“

Тамновање Паганинија сви су мешали с тамновањем младог пољског виртоуза Дурановског, који је лично на Паганинија, и који је заиста био у тамници због убијства своје љубавнице.

Око 1808. године Паганини остави Лучки двор. Пропутује некоје градове и зажели да да још један концерат у Ливорну, где је у почетку своје славе онако сјајно свирао. Овога пута деси му се мала непријатност. „Кад сам давао свој концерт у Ливорну, пише он: пред излазак на екстраду поче да ме жуљи обућа, због чега сам нахрамљивао. Публика поче да се смеје. Кад сам почео свирати свој концерт, падоше обе свеће с пулта! Код публике још већи смех. Напослетку, после првих одсвираних нота, прште ми струна „Е!“ Смех публике све већи и већи. Но ипак сам одсвирао са трима жицама и произвео фурор.“

Из Ливорна оде у Тоскану-Ферару. Спремао се да концерт приреди са још једним својим другом, а обећа им своје учашће и г-ђа Марколини, чувена певачица. Но баш пред сами почетак она откаже због болести. То Паганинија веома наљути, те потражи учесника да попуни репертоар. На велика наваљивања прими се г-ђа Палерини, са лепим гласом, но која је јавно излазила само као балерина. На концерту се г-ђа Палерини збуни, глас јој задрхта, и кад се публика почела већ да смеје, Паганини јој прилази и полунесвесну одводи са екстраде; још нису успели ни да оду, а из публике се чуло звиждање. Такав инциденат страшно наљути Паганинија и он објави публици да жели да заврши концерат музикалном шалом. Чудноватом вештином он је изводио на виолини гласове разних животиња: лавеж паса, кукурекање петла, маукање и т. д. При свршетку дође до самога краја екстраде, баци своје гудало на „Е“ иза кобилице, преведе њим преко струне једним ударом и убрзо пређе на „Ге“, услед чега врло чисто произведе „хихан“ (погрдно име Фераре, којим је називљу сељаци). „Guestto e par guello ha fóschiato“ („ето вам за звиждање“). Паганини је очекивао смех код публике, али оваква увреда веома ражљути слушаоце и они сви појуре к екстради; али дотле се он срећно уклони. Тако је прошао први и последњи Паганинијев концерт у Ферари.

1813. године Паганини оде у Милано, где је већ раније бивао. До тога времена он је већ успео да задобије опште симпатије, а Италија га је прозвала првим виртоузом његова доба. Ову целу годину проведе у Милану као директор новооснованог филхармоничког друштва „Orfei.“ Милано је најбоље оценио дар великог виртуоза, где је он најрадије и најчешће бивао. 1814. год. оде у

Ценову, но ускоро се врати опет у Милано, позван на борбу јединствену у историји музике. Као супарник појавио се Лафон, чувени француски виртуоз. Свирали су заједно Крајцеров концерт, после је Лафон свирао варијацију на тему неке руске песме, а Паганини своју варијацију „La Streghe“ („Игра вампира“, варијација на тему из балета „Noce de Benevento“, музика Сисмајера). Публика је обојици силно аплаудовала и сви, истичући лепоту звука Лафонова инструмента, признали су технику Паганинијеву недостижном.

После свог дужег бављења у Милану, Паганини 1818. год. предузе велики свој турне по Италији. Посети многе веће градове, Флоренцију, Болоњу и Напуљ, а 1821. год. оде у Рим. Овде се ускоро разболи, и две године није се појављивао на екстради; по ово време није ипак пролазило узалуд. Недостижни геније усавршавао се све више и више у својој чаробној техници. После болести оде опет у Милано. Један га стари пријатељ упита, да ли је за ово време постигао што у техници. „Ствар иде добро, одговори му Паганини: сада свирам и без праћења оркестра, замењујући га сам“ (свирајући arco и pizzicato производи разноврсне акорде). 1825. и 26. год. проведе у Палерму, где му се роди ванбрачни син Ахилес, од Антоније де Бијанки, његове верне сапутнице. 1827. год. оде у Рим. Захваљујући огромном успеху, папа Лео XII учини га каваљером златних мамуза — одличје, којим су одликовани само Моцарт и Глук. У Риму га је слушао и кнез Метерник и предложи му да посети Беч, проричући му унапред успех. После толиког времена, Паганинијева младићска жеља дође напослетку до остварења. Он одмах обећа да ће у што скоријем времену посетити тадашњи центар све музикалне Европе. Одмах оде у Милано, где се припреми за далеки и давно жељени пут. До тога времена у Беч су већ стигли гласови о генијалном виртуозу.

Први свој концерт у Бечу дао је Паганини 29. марта 1828. год. и примљен је са највећим ентузијазмом. Не само признање образоване публике, већ и свих тадашњих Бечких музичара, па чак и царског двора, удостојило је славног маестра. Боравак његов у Бечу био је епоха у моди: одмах су се појавиле рукавице, машне, мириси и др. све „à la Paganini“, јестива, удари на билијару (и ако он сам није никад играо) и много других ствари. Његове бисте од шећера и масла украшавале су готово све излоге. Излазиле су дуванске кутије, цигаре и др. са сликама Паганинија. У част његову изливена је у Бечу и медаља: с једне стране његов лик с натписом Nicolao Paganini. Viennae MDCCCXXVIII, а на другој страни виолина и гудало на нотној књизи, где је била исписана једна из његових арија. Љубомора бечких виртуоза већ се појавила и многи су се старали на чиме да понизе славу дошљака Италијана. Други су опет гледали на његово свирање као на свирање чаробника и на тај начин објашњавали и износили гласове о неким чаролијама у његову свирању. Убрзо се пронео глас о некаквом убијству, које је Паганини извршио над својом женом, но кад је он то опровргнуо изјавом да се никад није ни женио, онда се то пренело на његову љубавницу.

„У Бечу се пронео смешан глас о мени — пише Паганини, — ја сам свирао тада своју варијацију „La Streghe“ („Игра вампира“) и произвео велики ефекат. Један господин, како су ми га описивали, блед у лицу, са меланхоличним и нервним погледом, говорио је јавно да се моме свирању не диви, јер је лепо, вели, видео, док сам ја свирао варијацију, поред мене ђавола у црвеном оделу, с роговима и репом, који је управљао мојим гудалом и руком. Његова велика сличност с мојим цртама лако му је објаснила моје порекло!“

Манастир Буково

Други су опет проносили гласове о некаквом чаробном штапићу, који су видели у рукама виртуоза на место гудала.

После првих концерата у Бечу слава генијалног виртуоза брзо се разнесе по свој Европи. Свугде су га очекивали са грозничавом нестрпљивошћу. Из Беча Паганини оде право у Праг; али га у Прагу не дочекаше с онаквим ентузијазмом као у Бечу, а критика се чак усуди да његово свирање прокритикује. Неуспех се његов тумачи тиме, што је Праг у свему, а особито у музици, конкурисао Бечу, и, разуме се, није хтео да призна оцену Бечких критичара. Осим тога цене су биле баснословно скупе, а сам Паганини нерадо је давао бесплатне билете читавој чети журналиста и критичара. То је веома утицало на виртуоза и он убрзо остави Праг, изговарајући се на зубну болест!

1829. год. Паганини посети Берлин, Дражђане и Варшаву. Свугде су га дочекивали са великим почастима, што је све врло годило Паганинију, необичном љубитељу ласкања.

По свој Немачкој дочекивали су га свечано. Многи су градови слали депутате да умоле великог уметника да их посети. Из Немачке Паганини обиђе још некоје градове у Холандији и Белгији, а затим се настани у Франкфурту, где је проживео читаву годину.

У Паризу су га очекивали са нестрпљењем, но он га је посетио тек 1831. год. До његова доласка новине су обавестиле Париску публику о најмањим ситницама из његова живота.

„.....Париз ће се ускоро дивити великоме таленту Паганинијеву — пише у то време Андерс у својој књизи о животу његову. — Проћи ће неколико дана и ми ћемо чути оне чаробне звуке који су довели Италију и Немачку до таког усхићења; сами ћемо осећати слатко опијање, које је овладало његовим слушаоцима, и ми ћемо се пожурити да потврдимо једногласним узвицима високо мишљење о њему, коме смо ми до сада веровали само по чувењу."

После првог концерта у Паризу, ево како се одазива француска „Музичка Академија" о њему: „У почетку нису веровали чудесима, која је он производио својим гудалом; после су почели да одричу чак и његово биће! Чудна судбина! За живота бити баснослован!..... Паганини је јединствена појава у свету музике, оделита, која има особито, једино њој назначено место, и они који не добише то место треба да се теше исто тако као и ми, што нисмо тако лепи као Аполон..... После свега од нас се без сумње тражи суд о овоме чуду. Кад бисмо почели да говоримо о његовим прстима, који јуре као муња по струнама, о ономе неинструменту, који као сам да се држи, док чаробна (нема згоднијег израза!) рука скаче и лети по њему у свима правцима са невероватном брзином; кад бисмо рекли да ти звуци нису арија, нису песма, већ особити језик, којем је уметник научио свој инструменат; кад још додамо да његово свирање не наличи ни на шта до сада чувено, да она надмашује свако уображење; да овај човек поново ствара музику, да она не припада ником другом, већ само Паганинију; да му је сав музикалан свет подчињен, — то нека и тада не мисле, да смо, у колико било, достигли истину. Треба сажаљевати свакога који је имао могућности да чује, а није чуо! Зар је геније тако обична ствар, да се не јури стрмогланце тамо, где ћете га у истини наћи? Но то није све: и сам овај човек је чудна појава, он носи на своме лицу отисак свога талента, који се прелива у најоригиналнијим бојама. Нечувена скромност у понашању, изгледа да му је дата насупрот сили и дрскости његова гудала. Једном речју, Паганини се може назвати надчовеком. Реците да ли много и често виђате велике људе!" (Revue de Paris. 1831. Tome XXIV № 2).

Из Париза Паганини оде у Лондон, где је дочекан такође са великим почастима. На првом концерту остало му је чисте добити 3000 фуната стерлинга (око 40.000 динара).

1834. год., после свог концерта, Паганини се, иначе већ изнурен од тешког пута, разболи, а са тим се прекида и његово музикално турне. Европа се није више могла наслађивати чаробним звуцима највећег виртуоза, коме је она признала првенство. Паганини се настани недалеко од Парме на своме имању, где је и живео до смрти. Још неколико концерата у Милану и Ценови и један у Пијаченци у корист сиротиње, и каријера Паганинијева се завршава. Но Паганини се ни у самоћи није одвајао од своје виолине: она му је била мили друг до саме смрти; последње своје часове провео је са њом у руци, са њом је и умр̄о 27. маја 1840. године.

Свештеник, који га је исповедао и у чијем је присуству и умр̄о, уверавао је да је видео нечастивог како је излетео из тела виртуозова! Вели да је нечастиви веома личио на самог Паганинија. То, а и друге анегдоте о његовој чаробности биле су узрок, због чега месни епископ није допустио да се чаробник сахрани по хришћанским обредима, а што је учињено тек са папиним допуштењем.

Паганини је после своје смрти оставио своме ванбрачном сину Ахилесу 2,000.000 франака. Велику је суму оставио такође својој сестри и некојим рођацима. 2,000.000 франака наследио је композитор Берлио; а своју љубљену виолину, Страдиваријус, поклонио је своме граду Ценови, где се и данас чува у стакленом ковчегу и показује љубопитним путницима.

*

По својој спољашности Паганини је био сувоњав, слаб, средњег раста, са дугом црном и густом косом, великом несиметричном главом, упалим очима, погледом меланхоличним али ниуколико оштрим, већ више бојажљивим. Образи бледи, цело лице покривено меланхолијом и озбиљношћу. До крајности нервозан и осетљив према најмањим непријатностима. „За време свирања, — говорио је он: ја се цео мењам". После концерта осећао је изнемоглост и грозницу; но неколико дана није могао да се умири. Од ране младости боловао је од нервног растројства. По цео дан лежао је понекад у несвесном стању. Једном, за време такве несвестице, још док је био мали, родитељи помисле да је умр̄о, окупају га, обуку и кад су га већ хтели да положе у мртвачки сандук, он се поврати.

Кожа му је била веома танка и нежна. Свака мала измена у температури изазивала је у њему велике промене. Најмањи шапат могао је лепо да чује, а силнији разговор задавао му је болове у уху. Лево му је раме било више од десног, због чега му је десна рука изгледала дужа. Прсте на руци могао је да превије тако силно да је шаку додиривао.

Наклоност к музици у Паганинију се врло рано појавила. Још као мало дете увек је одлазио од оца, кад је овај хватао нетачне акорде на гитари. Црквена звона у њему су будила чудновато осећање и увек се предавао дубокој меланхолији, а оргуље су му наводиле

сузе на очи. Већ из ране младости са чудноватом тачношћу свирао је à vista. Доцније је говорио да може сваку ствар одсвирати која му се поднесе. Једном, свирајући неку ствар у цркви, падну му ноте с пулта, неко их подиже и из непажње метне наопачке. Паганинију није ништа сметало да до краја одсвира ствар, читајући добро и обрнуте ноте. Врло је вешто и лако свирао на неудешеној виолини. Сам је врло ретко свирао. Георг Гирс, који га је две године непрестанце пратио и живео у непосредној његовој близини, прича, да га никад није чуо да сам свира.

Нема човека о којем би се за живота толике анегдоте распрострле као о Паганинију. Његово заиста чудновато свирање побудило је многе да посумњају у његову природну моћ. Убрзо су се распрострла причања о некаквим натприродним и чаробним силама. Многи његови нервно болесни слушаоци виђали су око њега нечастиве духове који су помагали чаробнику. Све је то гонило многе да траже поуздане документе о његову пореклу у Ценови. Можда то, а може бити и који простији узрок, који нам Паганини на жалост није оставио, учинило је да је и он сам веровао у своју натприродну моћ.

У врло лепој биографији Паганинијевој ево шта нам прича Шатки: „У нашим разговорима Паганини је често говорио, да ће некад, кад већ изнемогне од путовања и старости, склонивши се у мирни крај, отуда јавити свету тајну, у чију истинитост музикални конзервативци нису никад ни сумњали; тајну тако позитивну, да ће човек кроз три године рада, благодарећи њој, достићи степен савршенства, који се при обичним начинима достиже тек у току од десет година. Некада сам се и ја претварао као да све то примам за шалу, али он ми је понављао увек озбиљним тоном: „Кунем вам се, да сам рекао праву истину, и овлашћујем вас да објавите моје обећање. Једини само музичар Чиадели у Напољу зна моју тајну. Дуго је времена он свирао обично на виолинчелу и био обичан свирач. Ја сам у његову раду увео живота учешћа и решио да му откријем ову тајну, и шта! Не више од три дана и он се сасвим преобразио. То је био препорођај заиста чудновати. Уместо да води гудалом по инструменту као обичан ученик, он је почео да задивљава своје слушаоце тоновима најчистијим и најпријатнијим“.

Сам Паганини причао је о успесима своје тајне ово: „Сину Камила Сиварија трговца из Ценове било је тек 7 година кад сам га ја почео поучавати у музици. Кроз неколико дана он је већ правилно свирао некоје мале песмице, и сви су повикали: „Паганини учини чудо!“ Кроз једанаест дана он је свирао пред публиком. Разуме се, ја морам рећи да је његово правилно музикално осећање олакшавало учење. У осталом, кад се моја тајна прочује, тада ће уметници почети верније испитивати особине виолине, инструмента који је сто пута богатији него што обично мисле о њему. За откриће своје ја сам обавезан не простом случају, већ правилном проучавању. Доћи ће време када ће се усвојити мој систем учења; садашњи метод, при коме се старају више да заморе ученика него да убрзају његов успех, уступиће место моме, који тражи само редовно вежбање у току од 5—6 сах. дневно. Права је заблуда тражити тајну у начину мога удешавања виолине, или у моме удару гудала. Треба имати памети, па се користити мојом тајном“.

Петроград.

Драг. А. Мил.

Опроштај

Јутро свиће,
Испреплиће
Златом сиви луг:
Све се буди
И све жуди
За уранком,
За пропланком;
Синђир звечи,
Пјесма јечи —
Ратар спрема плуг...

Зора руди,
Земљу буди,
Звони тичји пој;
Магла лака
Из сумрака
До увија,
Све упија —
Биље мири,
Мир се шири
По долини свој...

Из њедара
Цвјетног жара,
Из слађана сна:
Кроз низину
И тишину
Поток хујн,
А славујн
Ситно поју
Пјесму своју
С бола слађана...

Само једно
Биће б'једно
У очају свом
На крај села
Покрај врела
Стоји јадно,
Бл'једо, гладно:
Зној га мије,
Туга бије —
Напушта свој дом...

Срце мрије
Сузу лије...
Оте му се крик:
Збогом, село
Невесело,
И огњиште
И гариште!
Браћо! данас
Оставља вас
Обескућеник...“

Јутро свиће,
Испреплиће
Златом шарни крај:
Све се буди,
И све жуди
За уранком,
За пропланком —
Само неко
На далеко
Тражи завичај...

Душан С. Ђукит.

Загреб.

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Амајлије

(из туђег низа)

LI

Што ко не разуме, —
Добити не уме.

LII

Није доста само знати,
Већ примене треба дати;
Није доста само хтети,
Уз то треба још и смети.

LIII

Човештво нам родитељи даше,
А човечност васпитање наше.

LIV

Ни од чега нешто
Не створише људи;
И моћ се не даје,
Већ се само бу̑ди.

LV

Увек ми је дража она младост
Која сама по свом путу блу̑ди,
Него л' она која безбрижнички
Право иде стазом других људи.

LVI

Судба наша —
Горка чаша!
Таман дух нам своју зрелост дочне,
А тело нам већ венути почне!

LVII

Праву љубав у срцу имаде
Само онај ко воли без наде.

LVIII

И у самом блату прави алем блиста,
И с прљавих уста истина је чиста.

LIX

Није тешко до истине доћи,
Ал' је тешко с њом кроз људе проћи.

LX

Једити се — значи
(Ево сам пресуди):
Светити на себи
Грешке других људи!

Превео О.

Изгубљени лек

— Данија Б. Кијћева —

У дивној градини растао је бокор ружа. Поред њега расла је и нека травчица. Није имала ни цвета ни мириса, те се губила пред раскошном лепотом мирисних ружа. Једнога дана дође девојче и узабра руже. Случајно опази и травчицу. — „Што ће ова гадна трава поред овако лепих ружа, — само квари њихову лепоту!“ И љутито ишчупа јадну травчицу па је баци, а узабрате руже метну у прекрасну вазу, напуњену водом, коју стави у соби на мали, лепо украшени сто...

Болан јој мали брат. Сви се ужурбали, траже лека. Мати отиде ружину бокору и загледаше око њега. Тражила је ону травчицу која је била лековита, али које више не беше под бокором. Јадна травчица лежала је у блату увехнута и згажена. Ружин бокор развио из пупољака поносите руже, па мирише да угуши мирисом. Мати га и не погледа, јер он јој не може излечити синчића. У соби, поред сточића на ком је ваза с ружама, стоји она, сестра малог болесника, и гледа руже, као да од њих тражи лека за свога братића.

Руже још лепе и поносите — гледају је, милују миомиром својим, али лека не дадоше.

Слепо девојче

— К. Ремер —

Величанство пролећних боја за њу не сија, ни један сунчани зрак не продире у њену ноћ. На ивак, шетајући узаном стазицом, осмехује се она срећно и задовољно. Лако узвијене главе, ужиљује се полако у природине тајне. Живот са свих страна трепери тихо, тихо, само њезину уху приступачно. Она чује отварање пупољака, лепршање лептирових крила, шуштање сламке и пролетање бубица....

Чује фино зрикање поица, зујање бумбара, чује дрво, што је тамо на дну поља, како се јавља шумором лишћа. Чује чак и звуке вредних и медом претрпаних пчелица; и из близа и из далека, са песмом и звуком, продире Пролеће у њезину душу.

Гле, како се осмехује! Можда је њена слепоћа и дубље и боље видела него твоје отворене очи које у свих ствари, увек и једино, виде само боју и светлост....

С немачког превела А.

Милоска Венера

— К. Ремер —

Мала дворница, у којој је она, полумрачна је. У дубини њеној спуштен је затворено-црвени баршун, из кога се јоште живље издваја бели мрамор.

Седиш на клупи са десне стране овог ремек-дела. Ослонио си се на зид и губиш се у посматрању Венерине главе.

С какве се висине осмехује на те! Око тебе је мир, потпун мир, немирни и егоистични свет бежи те далеко, далеко....

Осећаш се као да је стари човек изумро у теби, а из његових развалина подиже се нови човек: човек чистих осећаја и самосталног мишљења. Заборављаш се, а поред себе и све своје ситне бриге и муке; и сав терет свакодневна живота тоне у дубоко море....

Осећаш се тако лак, тако слободан — винуо би се, јер ти се отвара небо вечите светлости, и ти летиш....

* * *

Да, пријатељу, жена зна све своје обожаваоце, она их је све видела својим духовним оком....

Ни једно срце овога света, које куца за женску лепоту, њој није скривено; оно је њено, сасвим њено....

Ах, колико само та мала, лепа глава има да упамти, да не би заборавила толике победе своје!

А њена је лепота од сваке победе и поноснија и заповеднија и моћнија....

Женска лепота, као и човекова снага, тражи успех, да би ојачала, да би продрла до оне велике, мирне самосвести, која је, може бити, њена последња посвета.

У том и јесте тајна вечите лепоте Милоске Венере: јер њена победа не престаје, њене лепоте неће никада нестати!

*

Ти ћутиш, Милоска Венера!

Твоја се мраморна уста осмехују, али без и једне речи; твоје мисли и твоји осећаји остаће заувек неизказани.

А то је добро, дивна жено! Кад би отворила своје усне — можда би изговорила какву глупост, и све би дражи нестале.

Паметна си, Милоска Венера, јер знаш да је ћутање говор лепоте!

С немачког превела А.

Из наше Слике

Севастијан, митрополит скопаљски и егзарх Горње Мизије. Прерана смрт пређашњег митрополита скопаљског, покојног Фирмилијана, на кога се са спреме и других добрих особина његових много полагало и много од њега очекивало, ожалостила је и забринула била све родољубе. Мало је у српској цркви богослова и свештенослужилаца Фирмилијанова гласа, а и данашње тешке прилике за Србе у Турској природно су изазивале слутњу, да се не само не ће наћи достојна замена покојном Фирмилијану, него да ће у опште тешко ићи са избором ма ког Србина за митрополита. Свима су нам се у памћењу ређале слике оне дуге и очајне борбе Срба Скопаљаца, која је претходила избору покојног Фирмилијана, као и многогодишњег одлагања и онако, како само фанариоти могу, пакосно изведеног посвећења покојникова, па смо са зебњом очекивали сличне појаве и око искрслог новог владичанског питања у епархији скопаљској. Али срећна кандидација, брзи избор, а одмах за тим и свечано посвећење високопреосвећеног Севастијана за митрополита, обрадовало је сваког Србина и улило нове наде за црквено-школски напредак у централној епархији српског живља у Турској.

Високопреосвећени Севастијан, у миру Спасоје Дебељковић, родио се на Спасов дан 1869. године на символичном Косову, у стародревном селу Липљану, где је некад била једна од првих епископија српских и које место и сада краси најстарија хришћанска богомоља у оним крајевима. Основну школу свршио је у свом селу, Богословију у Призрену, а Учитељску Школу у Београду. После тога је учитељевао у Љубижди, селу један сат удаљеном од Призрена, и у градовима Призрену и Пећи. Кад је остао удов, из жеље да се сав посвети служби своме народу, није се хтео поново женити, већ да оставку на учитељску службу и 30-ог новембра 1894. године ступи у монаштво, дакле у чин, у коме, ослобођени породичних брига и заклоњени црном ризом, истински родољуби и предани народном делу и његовој будућности радници најпотпуније могу да се одуже своме позиву. Да би се још боље спремио за службу своме народу, оде у вишу Богословију на Халки, код Цариграда, коју је свршио као један од најбољих њених ученика. За време школовања израдио је и на грчком језику две монографије из историје српске цркве. Прва је о преласку Срба и Хрвата у хришћанство, а друга о себи под патријархом Арсенијем Чарнојевићем и о оснивању српске аутокефалне митрополије Карловачке. Треба напоменути и то, да је г. Севастијан први, а за сад, на жалост, још и последњи Србин који је потпуно и без сваких олакшица и попуштања свршио ову знамениту богословску школу. Необично

напорни рад и строги монашки подвизи у интернату ове школе су му мало подрили здравље, али Божја помоћ и благослов, молитве обрадоване паствe његове, регуларни и пажљив живот, који проводи овај у сваком погледу један од најчеститијих духовника наших, и душевно задовољство, које ће га хранити успехом у раду на онако плодном и благодарном делу винограда Господњег, обновиће му снагу, те ће за дуго и много година светлити делима својим са трона, на коме се све до недавне прошлости изређало толико великих јерараха српске народности.

Богате личне врлине г. Севастијана, солидна спрема, отмено васпитање, а нарочито порекло његово и познавање народа, потреба народних и прилика онамошњих, све то улива наде да ће он бити један од најзнаменитијих црквених старешина српских, и да ће брзо и осетно кренути напред црквеност и просвету своје епархије. Рођен на светом земљишту, пуном значаја и успомена Косову, где и свака травка казује много, сва природа и живи пученици што се крећу у њој васпитавају у србовању и хришћанству, он је кроз школу и досадашњи свој јавни живот ону наслеђену љубав према пастви своје крви и осећаја преобразио у свесно начело свога карактера. Љубав много може, рекао је Спаситељ, а искрена и чиста љубав архипастира према онаквом честитом народу, какви су Срби у скопској Црној Гори, Горњем и Доњем Пологу, Прешеву, кумановским и другим крајевима скопаљске епархије, може с народом и за народ све да учини.

Продавачица (сликао Т. Рали). — За наше прилике мало необичнији сликовни садржај, али у Грчкој врло честа појава. — Т. Рали један је од највећих модерних сликара у Грчкој, те је угодни случај хтео да овај његов рад буде и први из грчког сликарства у „Новој Искри." Рали је ученик француских мајстора, а познат је као творац реалног жанр-сликарства грчког. —

Мржња (сликао П. Вучетић). — Г. П. Вучетић, наш приморац, настанио се од пре кратког времена у Београду и већ је отпочео свој сликарски посао. Кроз неколико дана приказаће се Београђанима изложбом својих досадашњих радова, којом ћемо приликом донети и опширнији извештај о изложеним сликама. — „Мржња" је један од његових ранијих радова, који показује несумњиву оригиналност у избору предмета, а израда је привукла одличну пажњу сликарских купаца, те је убрзо ова слика и отишла у туђинске руке. —

На путу. — Село није далеко, још мало само па ће стићи. Дан је леп и ведар, па се може и лакше ићи. Родитељи се не морају бринути, а ако би се баш и забринули, носе добре вести, па ће се брзо расположити. —

Николо Паганини. — Види у овом броју чланак.

Римски гроб. — При скорашњим приватним откопавањима у Костоцу нађен је овај римски, врло добро очувани гроб, који је сада у власништву г. Ђорђа Вајферта, индустријалца из Београда. —

Манастир Буково. — На три четврти сата југозападно од Неготина лежи у красној шуми, код врло лепе воде, овај српски манастир. Не зна се кад је грађен, а исписан је године 1684. Познат је веома са своје винодељске и воћарске школе. И ако је, по архитектури, неугледан, знатан је са снажног подржавања српског покрета за ослобођење.

ХРОНИКА

Разно

* Наштампана је и може се добити у књижарници Св. Б. Цвијановића „Статистика Краљевине Србије. Књ. XII. Попис домаће стоке у Краљевини Србији 31. децембра 1900. године. Са 8 картограма и 4 диаграма." Књига је на 4°, XL + 520 страна, а цена је 14 дин. —

* У Тршићу подиже се нова основна школа у спомен Вука Караџића. Општини ће помоћи Професорско Друштва са 3000 динара до сада покупљених прилога и Учитељско Удружење са 1757. динара. —

* Уредништво „Слободе" (Сан-Франциско) штампало је у свом издању „Пјесме Лазара Симова Ђурића." —

* Срп. Краљ. Академија Наука и Уметности одредила је, из фонда архимандрита Нићифора Дучића, награду од 900 динара г. Ристи Николићу, асистенту Географског Завода у Београду, за спис „Опис Пољанице и Клисуре." —

* Српско Девојачко Коло (Панчево) и даље марљиво наставља свој рад. На последњем састанку предавао је учитељ Ст. Милосављељић „О васпитању деце", а после тога једна чланица прочитала је приповетку Степана Сремца „Зона Замфирова." —

* У Врлицу је почео излазити „Полет", лист за поуку, забаву и педагошку књижевност. Уредник је М. П. Павловић, а главни сарадник Исаије Митровић, учитељ. Лист излази једанпут месечно, а годишња му је цена 3 круне. —

* Мил. М. Дачић, учитељ Јошевачки (пошта: Лешница) штампа књигу „Споменица на прославу стогоди-

шњице првог устанка.“ Књига је написана за децу, изнеће до 4 штампана табака, а цена ће јој бити пола динара. —

* „System der direkten Steuern in Serbien“ наслов је инаугуралној дисертацији за докторску диплому Велизара С. Јанковића. Штампана је ове године у штампарији Г. Шада (Берлин). —

* Стеван Бошковић, инжињерски мајор, израдио је карту руско-јапанског ратишта, која се већ продаје по 1 динар. Половина чистог прихода намењена је руском Црвеном Крсту. —

* У издању књижаре Браће М. Поповића (Нови Сад) изашла је књига „Nasradin-hodža, njegove šale, dosjetke i lakrdije, od Mehmeda Tewfika.“ Цена је 1·50 круне. —

* 12. о. м. приредило је српско академско друштво „Зора“ (Беч), као други део прославе стогодишњице српског устанка, концерат с игранком. Поред веома лепога концертног програма, истакао се и говор cand. med. Гер. П. Ивезића о првом српском устанку. —

* Владимир М. Ђорђевић, учитељ музике и певања у Јагодинској Учитељској Школи, штампао је ове своје најновије композиције: „Драге успомене“, валцер за гласовир; „Чежња“, мазурка за гласовир; „Три српска кола“ (Гинино, Узданица, Вељино). Свака је од ових композиција засебно штампана, и продаје се по 1 динар или круну. —

* У издању књижаре Срећка Јовичића (Шабац) изашао је веома згодан и прегледан упутник за школски рад. Садржај је: Важније и педагошке и методске напомене у опште, Важније напомене за наставне предмете понаособ, Распоред часова, Распоред наставног градива и његово завођење, Попуњен образац за првих пет недеља, Празан образац за даље вођење целе године, Шта треба да има свака учитељева, школска и ђачка књижица, Важније напомене о чувању здравља у школи, Школски ред, Преглед школе и напомене школског надзорника, Школски летопис. —

* Изашла је књижица „Да ли се српска пећска патријаршија год. 1776. канонички укинула и коначно угасила и ко јој је црквено-правни наследник.“ Ову историјско-каноничну расправу написао је Ђура Вукичевић. Признавши књижици прегледност покупљеног материјала, критичар у „Бранику“ осуђује пишчево мишљење: да је предлог Иларијона Руварца о успостави српске патријаршије као црквено-правне наследнице пећске патријаршије неоснован и неопраздан. —

* Капетан Милан Вукашиновић (Пирот) штампао је књигу: „Пионирски радови код пешадије.“ Књига има 3 штампана табака са 28 слика. Цена је 60 пара дин. —

* Професор А. И. Јацимирски (Петроград, 1904.) штампао је веома исцрину студију „Григорій Цамблак. Очеркъ его жизни, административной и книжной дѣятельности.“ 8°, стр. VI + 501. Цамблак је бугарско-српско-влашко-руски књижевник краја XIV и почетка XV века. —

* Генерал-лајтнант А. Ф. Ритих (Петроград, 1904), штампао је своју студију: „Славянскія нарѣчія въ юго-западной Европѣ“ са статистичким таблицама.

* У 5. овогодишњем свеску „Извѣстія С. Петербургскаго Славянскаго Благотворительнаго Общества“ штампани су ови чланци који се тичу нас Срба: 1. Реформы въ Черногоріи (III чланак), од Р-ца; 2. Руская благотворительность Сербіи въ XVI в., од проф. А. И. Јацимирског; 3. Сербія на рубежѣ новой епохи, од проф. М. Павловића. — У прилогу су неколике на руски преведене песме Змаја Јовановића, Јове Илића и Војислава Илића. Превео их је Сергије Штајн. —

* У 12. броју „Нове Искре“ за прошлу годину штампан је реферат г. Г. П. Ивезића о преводу Ј. Бекмана „Serbische Erzählungen von Lazar K. Lazarević.“ Утврдивши огроман број кардиналних погрешака у преводу, г. Ивезић није се задржао само на том. Пошто је тај превод штампан у „Universal-Bibliothek“, обратио је пажњу и издавачкој фирми Ф. Реклама jun. на недостојно немачко рухо Лазаревићевих приповедака. Издавачка фирма Рекламова, уверивши се о истинитости свих напомена, поверила је г. Ивезићу приређивање другог, поправљеног издања, а све оне многобројне, непродате примерке првог издања повукла је из продаје и уништила. Друго издање (не разумено само за што то није и означено) већ је пред нама и превод је управо онакав какав и треба да буде, кад је везан за име Лазе Лазаревића. Г. Ивезићу (којега се име не види нигде у овом другом издању) искрена хвала, а фирми Рекламовој служи на част што је погрешке несавесног преводиоца овако брзо поправила. —

* Изашла је из штампе друга књига приповедака Петра Кочића „С планине и испод планине.“ Цена је књизи 1·30 круна (1·50 дин.). Књижарина 30%. Новац ваља слати на адресу Ђ. Букинац, канд. мед. (Wien, IX-4 Schubertgasse G. M. 4.). —

* 13. о. м. приказан је у Народном Позоришту нов комад г. Драгутина Илића „Незвани гост“, драма у три чина. —

* Из „Народног Здравља“ засебно је одштампана расправа Д-ра Д. Г. Поповића „О исхрани.“ Књижица има 16 страна, а продаје се по 0.20 дин. —

* М. Ј. Путниковић, свештеник у Коларима, штампао је и намено пастви својој две популарне расправице: „Празноверство“ и „Верујте у Бога.“ Леп пример савесног вршења свештеничке дужности. —

* „Друштво за сузбијање алкохолних пића“ имало је у 1903. год. прихода 734.25 дин. а расхода 585.40 дин. Орган друштвени, „Трезвеност“, излази и ове године једанпут месечно, а годишња му је цена 2 дин. (2 круне). Чланови добијају лист бесплатно. —

* А. Александров, професор у Казанском университету, штампао је своју политичко историјску студију „Император Александръ II, южные славяне и Македонія.“ Цена 20 копејака. —

* Госп. Р. Мисита, хоровођ српског певачког друштва у Доњој Тузли, спрема за штампу низ класичних (епских) хорова за мешовити и мушки збор. У првом свеску биће: 1. Збор сељана, из Сметанине опере „Продана невеста“; 2. Свадбени хор, из Вагнерове опере „Лоенгрин“; 3. Збор поклоника, из Меилове опере „Јосиф у Мисиру“; 4. Збор мрнара, из Мансеове опере „Карло Велики; и 5. Збор ловаца, из Веберове опере „Стрелац вилењак.“ — Овај први свезак имаће више од 10 страна, а цена ће му бити 5 круна.

* Дим. В. Ст. Нишлић, власник и уредник листа „Позориште“, јавља да пише дело: „Грађа за историју Нишког позоришта.“ Моли пријатеље да му шаљу податке (своје или новинарске извештаје). —

* Г. Драгутин Ј. Илић, књижевник, написао је нов комад у једном чину „Три депутације.“ Материјал је прпен

из живота Бранка Радичевића, а први пут ће се представљати у Новосадском Српском Народном Позоришту. —

* „Јутро једнога Бога“ наслов је књижици од неколико листића што их је исписао Војислав Јовановић. Књижици је цена 0.30 дин., а може се добити у књижари Свет. Б. Цвијановића. —

* Жарко М. Ружић, новинар, превео је са чешког језика расправу Јосифа Раушара „О српским занатлијама“. Књига ће бити готова за неколико дана. Поруџбине ваља слати преводноцу. —

* У издању књижаре Мите Стајића изашла је нова књижица Мих. Сретеновића, учитеља: „Први српски устанак, историјска слика у два чина“. Цена је 0.40 дин. —

* За Летопис Матице Српске примљени су ови рукописи: Цртежи, од Владоја С. Југовића; Иконија, драмски спев непознатога писца; Гундулићева метрика, од проф. Ј. Живојновића. На оцену је дат рукопис „Писма са ближег истока“, од непознатог писца. —

* Жичка Пољопривредна Дружина изабрала је дан 14. марта, као дан Карађорђева боја код Краљева, за Празник Дрвосађења. Сваке године тога дана садиће се повећи број воћака и украсних дрвета у Жичком срезу. Леп углед и за остала пољопривредна друштва и земљорадничке задруге. —

* Из „Новог Васпитача“ засебно је одштампан рад Танасија Костића, учитеља (Нови Сад), „Наша букварска библиографија.“ Књига је у величини 8°, има 104 стране, а цена није означена. —

* Изашао је из штампе „Годишњак Берзе.“ У њему су изнесени основни појмови о берзи и берзанском раду, преглед досадашњег пословања и многа потребна обавештења. Цена је 50 пара динарских. —

* Ђурђе Лазић, капетан II класе, превео је дело белгијских капетана Е. Толана и М. Ковеа: „Помоћна књига за примену пољске фортификације.“ — Књига ће изнети 7 штампаних табака средње осмине. Цена ће бити 2 динара. —

* Гојко Павловић, референт судства Дунавске Дивизијске Команде, написао је и дао у штампу: „Кратак упут за вршење претходне истраге у војсци.“ Цена ће бити 1 динар, а претплата се прима до краја месеца маја.

* У Државној Штампарији одштампана је и већ послата у продају: „Хомерова Одисеја.“ Превод је професора Т. Маретића, а издање је државно. Цена је 4 дин.

МИЛИЈОНАТИЈА

Милутин Јовановић: *Песме* (1899 * 1903). Београд, 1904. Штампарија Д. Димитријевића. — 8°, стр. 88. Цена 1.50 динара. —

Јесењи зраци. Написао Тих. Маринковић, учитељ. Београд, штампа С. Хоровица, 1904. — 8°, стр. 74. Цена 0.30 дин. —

Радикална странка у Србији. Социјално-политичко и философско излагање. Написао Evolutionist. Ниш, Нова Трговачка Штампарија М. Карића, 1904. — В. 8°, стр. 63. Цена 0·80 п. дин. —

Песме и мисли. Адам. У Београду 1904. Штампарија Д. Димитријевића. — 8°, стр. 64. Цена 1 дин.

Школски рад. Вођен у... разред... школе... 190... 190... Приредио П. М. Љотић, школски надзорник. Срећко Јовичић књижар, издавач. У Београду, штампано у штампарији Д. Димитријевића, 1904. — 4°, стр. LII. Цена?

Петар Кочић: *С Планине и Испод Планине.* Књига друга. Загреб, Српска Штампарија, 1904. — 8°, стр. 81. Цијена 1·30 круна.

Земљопис за средње и стручне школе. Написао Срећко А. Милетић, проф. I београдске гимназије. Трећа књига: *Европа.* У Београду, штампарија „Доситије Обрадовић“, 1904. — В. 8°, стр. 125. Цена 1.20 дин. —

Говор госпође Савке Д-р Ј. Суботића, држан у Сали Велике Школе 5. октобра 1903. године. Прво предавање Кола Српских Сестера. Прештампано из „Нове Искре.“ Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. В. 8°, стр. 19.

Бор. Л. Ценић: *Зефири.* Лирске песме. 1891. до 1903. Београд, штампарија Т. К. Наумовића, 1904. — 8°, стр. 116. Цена 1 динар. —

Лена Степановић. *Песме.* Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“, 1904. 8°, стр. 59. Цена 1 динар.

САДРЖАЈ:

Баба-Гаја, слика из Старе Србије, написао Зар. Р. Поповић (свршетак).

На Велику Суботу, песма Сокољанина.

„Пера Дружески“, слика из нашег друштвеног живота, од Ст. Сремца.

Шетао је друмом, песма Борскога.

Бледи пожени, од Д-р Т. Р. Ђ.

Лазарица или Бој на Косову, од Ср. Ј. Стојковића.

Зид (Л. Андрејев), с руског превео О.

Прометеј (из збирке Фантоми), песма Р. Ј. Одавића.

Л. Н. Толстој о прогресу и науци, превео Д-р Вој. Ст. Поповић (свршетак).

Тропар (Јован Дамаскин), песма С.

Николо Паганини, од Драг. А. Мил.

Опроштај, песма Душана С. Ђукића.

Листићи: Амајлије (из туђег низа), превео О. — Изгубљени лек, од Данице Б. Илићеве. — Слепо денојче (П. Ремер), с немачког превела А. — Милоска Венера (П. Ремер), с немачког превела А.

Уз наше слике.

Хроника (Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Севастијан, Митрополит Скопаљски и егзарх Горње Мизије. — Продавачица. — Мржња. — На путу. — Николо Паганини. — Римски гроб. — Манастир Буково.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

Број 4. Београд, априла 1904. Год. VI.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одовићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Каветан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; наинадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Тореадор

— Из књиге „Усвојни Пешани“ —

I.

Али Жил Овре долазио је често у наш хотел. Било му је око дванаест година, мајушан, слаб, округла бледа лица и жалостивих очију. Носио је ђачку капу и блузу од црног платна до колена. Увек је долазио за време доручка и, кад год би ушао у трпезарију, скинуо би капу и упитао преплашеним гласом:

— Хоћете ли музику, господо?

Био нам је редован певач, те смо га сви радо дочекивали. По неко му каже коју песму да пева, и ако би му била непозната, он би плашљиво зажмурио као да се извињава што је не зна. Тада би се са свију страна заорило: Тореадора!... Мали Овре истурио би одмах једну ногу напред, држећи у десној руци капу, а леву спустивши немарљиво, и по сали би се заорио његов умилан детињи глас.

Песма Тореадору била му је омиљен комад. Једанпут нам кроз сузе исприча да ју је слушао у опери још са својим покојним оцем, а по дрхтаву гласу којим је говорио — видело се је да је та песма везана с неким његовим успоменама. Без сумње га је подсећала на златно доба кад му је отац био жив...

И по њој га у хотелу прозваше Тореадором...

Он је долазио врло често к нама и ту се осећао као код своје куће. После песме обично би га дирали за штогод: је ли ожењен и има ли деце? а кад би одговорио да није: хоће ли се скоро женити? и т. д. Он би свима добацио по нешто детињски жмиркајући стидљиво очима.

Једном дође мало веселији. После песме Тореадору упита, шта ће да пева? Рекоше му „A boire!“ и он се одмах испрси. Груди стадоше да му се надимају, порумене мало пре него што је почео, и умиљат његов глас заори се по сали, свршујући сваку станцу високим припевом:

A boire! à boire! à boi....re!...

Дадоше му неколико чаша вина и дете се зарумене у лицу.

— Где станујете, Овре? упита га неко.

Вино га је било дохватило, те је жмиркао љубазно, а очи му само пливају.

— У улици Ди Фур, одговори он

— О, па ми смо комшије!

— Могао би да пева код куће, а ми овде да га слушамо.

— Бā, мањ на телефону. Има донде читав километар.

Он је дотле гледао умилно по свима, па од једном стаде одушевљено да говори:

— О, да знате кад по неки пут станем да певам горе у нашем стану. Па још кад певам заједно са сестром, да видите како се то чује!

— А имате ли сестру?

— Да боме да имам! Ми често седимо заједно на прозору и певамо а госпођа преко пута баци нам од једном десет суа.

— Је ли сестра старија од вас?

Он је жмиркао стидљиво не смејући да одговори, као да га је то питање непријатно дирнуло. Кад је видео да сви очекују одговор, он саже главу и стаде исправљати боре на блузи.

— Колико година има ваша сестра?

Он прошапута тихо:

— Шеснаест.

Ма да га је вино било развеселило, последња два питања намах га ућуташе. Није подизао главе за неко време и једном се мрдну као да хоће да иде, а у лицу је био поцрвенео. Дамо му сваки по нешто и он оде....

Тореадор је волео сестру изнад свега на свету и није давао да ико проговори једну реч о њој. У свакој другој прилици шалио се и причао, кад год би се развеселио мало више....

Али му једнога дана умре мајка и он се сасвим промени. Од онда, кад год би дошао у хотел, био је забринут, једва чекајући да покупи бакшише, па да оде. Очи су му биле све тамније и израз све жалостивији. У грлу га је стално нешто притискивало, те није ни певао као пре.

Та промена на њему све нам је више падала у очи. Знали смо да има тетку и да тетке мало штеде своје сестриће, те смо од прилике нагађали какво злостављање код куће.

— Ви сте болесни, рече му једном газда; треба да се лечите.

Он је жмиркао, а око очију му се направише неколико жалостивих бора.

— Чува ли вас тетка?

— Па.... рече он тихо и погледа у земљу.

— Од чега живи? упита га други.

Овре је трљао левом руком палац десне руке.

— Ја идем да певам по улицама.

Тē готово нечујне речи изазвале су опште саучешће. Сви су га жалили, а он је бивао сваким даном све тужнији.

Једанпут дође снужден, готово би се заплакао. Рекоше му да пева о „псу пливачу“ и он поче мало слободнијим гласом, без сумње још унапред одобровољен шаљивом садржином песме:

Écouter l' aventure
D'un pauvre chien plongeur!

Кад је дошао до оног места, где нас загребе из воде не смејући да зарони, са свију срана у сали заори се смех.

— Дивно ће префектура да усне са тим псима! рече неко.

— Онда треба Морг да униште!

Овре је испрва помислио да се онај смех односи на њега, те се збуни и очи му се напунише сузама.

— Певајте, Овре!

Он је ћутао оборене главе.

— Што не идете са сестром заједно? Више бисте пара зарадили.

— Ако је још довољно лепа! добаци неко иза мене.

— Болесна је, прошапута тихо Тореадор, а усне му заиграше од узбуђења. Ћутао је неко време, па од једном пође око столова, сакупи бакшише на врат на нос и изађе...

II.

За дуго га после нисам видео. У хотел је долазило неко Талијанче и свирало на виолину, те малог Овреја почеше заборављати. Али једнога дана, идући улицом Вожирар, опазим га где пева пред неком великом кућом. Зима је била на измаку и крајем фебруара требало је да настане пролеће, али баш тих дана удари ладноћа, те се све кочило од мраза. Улице су биле покривене танким слојем снега, а оштар северац дувао је међу оним високим кућама.

Мали Овре, гологлав, опустио је био премрзле руке као да не осећа ладноће и главу подигао у вис, те пева танким ослабелим гласићем. Нисам чуо садржину песме; само ми је ветар на махове доносио његов глас до ушију.

Од једном зазвони новац по асфалтској калдрми и Овре се саже да га узме. Али кад је хтео поклоном да се захвали ономе што му баци бакшиш, стаде као укопан; затим измахну новцем и баци га на један балкон. У том сам му се и ја приближио, те га чујем где узвикну угушеним гласом:

— Не треба ми то од вас!

У погледу, којим су те речи биле пропраћене, изражен је био гнев што се ретко виђа код деце тих година. Окрену срдито главу од оног прозора и пође крајином стиснувши песнице. Видело се да је ражљућен и да неће више да пева. Од љутине заборавио је био да метне капу, те му је ветар лепршао кратке витице косе. Кад сам га стигао, метнем му једну руку на раме. Он се осврну.

— Шта радите, Овре?

Испрва ме је погледао мрко, али познавши ме обори опет главу и продужи пут.

— Ето, рече он тихо.

— Онај вас је господин наљутио? кажем му нежније, а лице му се од једном стужи.

— Да, прошапута он узбуђено. То је највећи непријатељ наше куће.

Тореадор је ишао оборене главе као да се љути што га питам. Дрхтао је од ладноће као прут. Око танког

К. Ферстер — Партија из Дортмунда

врата имао је неку црну мараму, која је по крајевима била побелела од снега. Ишао је неко време ћутећи, па тек прогунђа кроза зубе:

— И да ми је дао читав луј, ја бих му га бацио.

Посматрао сам ту наивну детињу главу са жалостивим борама око очију. Дрхтаве, накисељене усне, па скупљени образи и танак врат, који се на ниже све више сужавао, затим одвојене вратне жиле и плава, нежна коса, све је то будило дубоко саучешће у човеку. Кажем му да се покрије, јер ће назепсти, и он метну капу на главу. У том дуну ветар и нанесе нам снег у лице. Црна блуза залепрша се око малог Овреја. Он зави руке у њу и подаде једно раме напред. Сав је дрхтао, али у пркос ветру подизао је често главу, као да је хтео са њим да се бори. Упитам га колико је сакупио новаца.

— Двадесет суа, рече полако; затим додаде још тише: али то је мало.

— А шта мислите да узимате, те вам је мало?

Он поћута. Ишао је већ лакше. Видим, груди му се надимају као да се бори с нечим, па од једном му лице доби тужан, плачан израз.

— Сестра ми је.... болесна, рече кроз плач и уздрхта некако чудновато, као да је хтео да се уздржи од суза.

— А још колико вам је потребно? кажем му вадећи новчаник.

Он ме погледа сузним очицама не верујући, без сумње, да му то могу учинити. Затим опет саже главу предомишљајући се и у неко доба рече одлучно:

— Али ја не могу да вам за толико отпевам сад, морам кући.

— Не мари, кажем му, доћи ћете други пут у хотел, па ћете нам отпевати свима.

— Још двадесет суа, рече он плашљиво, гледајући ме испитивачки као да се бојао да га не одбијем. Ја извадим динар.

— Мој Овре, и ја сам сиромах, али ево вам. Ја сам бар здрав.

Он прими новац и на лицу му се указа нека захвалност и двоумица, али кад сам га погледао са саучешћем, намештајући му мараму око врата, одмах се разуверио да ја могу имати какву крајњу намеру. Жалостив израз на лицу од једном му се претвори у наивну детињу радост. Са задовољством метну новац у џеп и рече: хвала.

— А је л' вам одавно болесна сестра? упитам га љубазно.

— Три месеца, рече он полако и опет узе ону непомичну и замишљену позу идући одмерено.

Видео сам да о сестри нерадо говори. Тај наивни дечко са необичном је одлучношћу прекидао сваки разговор о сестри налазећи у томе неку увреду за њу. То је било узрок што нам више не преступи прага од како га дирнуше за њу у хотелу.

Стигли смо били до Бонапартове улице, те окренемо њом. Ветар је фијукао одоздо и наносио нам снег у лице. Кад смо дошли до трга Сен-Силпис, кажем му да ћу ја десно. Хтео сам једном другу, а туда ми је било краће. Он од једном застаде и погледа ме зачуђено.

— Па и ја ћу тамо, рече бојажљиво.

— Онда, хајдемо заједно.

Он пође оборене главе. Ишли смо неко време преко трга заједно, док тек он застаде и подиже главу на мене. Трепавице и кецеља биле су му побелеле од снега, а две сузе зауставиле му се на угловима од очију.

— Молим вас.... господине.... рече уздрхталим гласом. Немојте.... да идете тамо.... па обори очи.

— Куд?

Он подиже руку до вилице. Гледао је љутито у земљу. Груди стадоше да му се надимају, те му брзо кажем: нећу, душо, нећу! и вратим се натраг. Он одмах продужи пут, и док сам га изгубио из вида, неколико пута се окренуо....

III

Убрзо после тога једног дана ишао сам Луксенбуршком Баштом. Пролеће је било почело, али пролеће које се осећа у ваздуху, које трепери у сунчаним зрацима, игра се око високих кровова и кубета Париских кућа, али се још не појављује на дрветима, које је напупило и изгледало као да се раздрагано шири под ведрим небом. Земља, још по мало влажна, подсећала је на минулу зиму, док се у ваздуху осећала нека топлина која и загрева и свежи.

У башти је било пуно разноврсних шетача. Око водоскока се искупила деца, пуштају лађе по води и трче да их дочекају на другој страни. Мало даље од њих, и с једне и с друге стране испод тераса, поседале многе госпође и сагнуте шију на плету, а око њих само се чују ситни гласићи мале деце што ударају у точак или играју лопте с гувернантама. И по самим терасама пуно дама седело је према сунцу с радом у крилу. Ђаци су шетали у гомилама тамо амо и сакупљали се близу музеја, где су неколицина играла кроке....

У такве дане од једном измили Париски свет. И здраво и болесно извлачи се тада из раскошних станова и мрачних јазбина да се надишу чистог ваздуха по шеталиштима.... Овде онде многе болешљиве даме седеле су по клупама са изразом препорођена човека, али који нема много вере у тај препорођај. Свака од њих погледала је тужно на децу што су играла лопте, или на по ког руменог шетача, који би, ведар и пун здравља, проминуо поред њих. Близу музеја опазим Тореадора где седи на једној клупи с неком госпођицом. Кад сам им се приближио видим да нема више од шеснаест година. Била је толико слаба, да је главу наслонила на полеђину од клупе и гледала у небо. Имала је дугуљасто прозрачно лице с упалим очима и танким носом, а савијена горња усница чинила је те су јој се видели бели зуби. Била је у црној хаљини и жакету, са широким штофаним шеширом на глави, који јој је засењавао лице....

Тореадор је разговарао с њом весело одупрвши се рукама о клупу и климајући ногама. Она би се с времена

на време осмехнула и померила се болно на месту. Кад не је спазио, Овре окрете главу на другу страну као да не не види....

Проминуо сам и отишао у музеј....

Једно слабо јехтичаво створење у први мах остаља чудноват утисак на пролазника. Здрав човек осети неки понос без сажаљења према њему. Тек доцније, кад сте је изгубили из вида, ако је то дама, па још ако је лепа, те вас је дирнула својом лепотом, онда је сажаљење двогубо и пропраћено неком грижом савести. Идући кроз музеј само сам бесвесно гледао слике не видећи ништа. Мислио сам једнако на Тореадорову сестру и у главу су ми долазиле најразноврсније несреће многих сиромашних кућа....

У музеју је било пуно света, те се био дигао читав облак од прашине. Прошао сам неколико сала и у последњој се задржим с једном Норвешкињом, која је копирала неку слику. Не знам колико сам ту остао, али при повратку, провлачећи се између надувених Инглеза и Инглескиња, видим у једној малој сали Тореадора где седи са сестром на клупи. Он је гледао преплашено у светину и чим ме виде, устаде и приближи ми се.

— Молим вас, господине, поче он узбуђено. Мојој сестри је.... веома.... тешко.... Хоћете ли да је отпратимо кући?....

Јадни Тореадор био је мајушан и слаб, те се није могла ослонити на њега. Приђем јој брзо, прикажем јој се и пружим јој руку. Била је бледа као мртвац с тако угашеним очима, да сам се побојао да не падне у несвест. Узмем је испод руке и изведем напоље. Неколико Инглескиња у путничком оделу погледаше нас зачуђено. Један чувар музеја прекрсти руке позади и отпрати нас равнодушним погледом....

Фердо Весел — Слепи миш

Из музеја се излази на улицу, а одмах лево је улаз у парк. Ту у тој алеји поред музеја сели смо на једну клупу испод дрвета, баш преко пута од оног реда бронзаних кипова, који су тако одударали од расположења Лизина. То су све сами сатири у разним смешним позама. Један од њих, напит, игра и удара у цимбале, а искезио зубе право на нас. Лиза, седнувши онако уморна, болно се загледа у њ. Ја сам је посматрао мислећи: шта ли се све врзе у глави тога лепог болесног створења?....

Тореадор је био врло узнемирен. Гледао је час у мене час у сестру. Видим, љубомаран, као што могу да

буду само деца у тим годинама, те нисам готово ни смео да говорим, да га не бих жалостио

Време је било божанствено. Све се око нас будило из мртвила и дисало животом. Из унутрашњости баште допирали су разни узвици и тупо одјекивање дрвених лопти у крокеу. Једна Инглескиња, шипарица, која је у близини играла с неким дечком лаун тенис, дотрча задувана по лопту што се беше чак до нас докотрљала. Лиза је до онда једнако гледала у оног сатира, без сумње да не би видела веселог света око себе, али се тог часа окрете и порумене видевши задувану, лепу Инглескињу...

Беше ли то стид што је за часак презрела Инглескињу због њеног здравља, или што ће је можда Инглескиња сажаљевати?

Нико више није у стању да натера човека на ћутање, него какво младо јехтичаво створење. Ако је занимате, истражује силом које се речи односе на њену болест, а ако је тешите, то тешење сматра као сумњу у своје здравље и ваше уображено претварање за час је наљути....

Ћутао сам неко време, па јој тек кажем гледећи за оном Инглескињом:

— Овим Инглезима је увек all right! Не кидају се они ни за што. Само гледају да угоде телу.

Лиза ме погледа зачуђено као да ме пита: шта то говорим?

— Мени се јако допада осетљив француски народ, наставим ја колико да се говори, а на лицу Лизину појави се мала румен с тихим болећивим осмехом. — Французи се свачим одушевљавају, све их дира и заноси. Зато се можда код њих често и виђају нервне болести....

Лиза се у том суво накашља, порумене и обори главу. Нисам имао снаге да је и даље тешим, те сам је само гледао са саучешћем. Тореадор се вртео нестрпљиво на седишту, а на лицу му нека детиња надуреност. На његово срдито фркање погледам га доста мило, и он се одмах промени и готово се застиде.

— Али свугде има рђавих људи, јел'те господине? рече он поцрвеневши, па и не доврши гледати ме за време целе реченице, већ брзо саже главу. Лиза је ћутала.

— Да, господине, рече она у неко доба гледајући замишљено пред собом; свуда има немилосрдних људи, па подиже мараму и убриса уста.

И тон којим је говорила и неко чудновато неповерење према свему доведоше ме на мисао: да не мисли она то и о мени? Тореадор је већ љубоморан до врхунца. Да не мисли и она да се натурам?... Нисам хтео одлазити одмах да не падне у очи, већ останем још мало, прогунђам неколико речи кроза зубе о злоби људској и устанем.

— Ако се госпођица осећа довољно освежена, ја бих се радо уклонио.... да не сметам.... Нисам знао како да почнем.

Лиза обеси главу на једно своје раме и погледа ме.

— Ја сам толико малаксала.... да бих вас молила да ме отпратите кући.

Изговарајући те речи, на лицу јој се није опажао никакав нарочити израз. Јехтичава изнемоглост показивала се на сваком делу њеног тела. Једино савијена горња усница што је наговештавала неки сталан унутрашњи бол, бол од болести или од живота. У очима јој се још по мало осећала нека топлина, али више по навици, јер јој је сам поглед био угашен. Посматрао сам те очи упале а тамне, које су се трудиле да још загревају, и би ми тешко у срцу. Тореадор је гледао уплашено час у сестру, час у мене.... Седнем поново. Лиза у том одвоји тело од наслона и обори главу метнувши изнемогло обе руке у скут.

Полетеће јата...

Полетеће јата ружичастих дана
Кроз иртове младе мирисног априла,
Смешиће се на нас ките јоргована,
А ти нећеш бити као што си била.

У вечери позне испод цветних грана
Запеваћеш сетна. Ко из бајке вила
Кад је ветрић љуби са далеких страна
И краси је младост и блесак и свила.

Док прскају први пупољци у руже
У песми ће твојој наше среће дани
Да задршћу опет и болно затуже

К'о што јеца песма о згаженом робљу
Кад крилима меким над њим машу врани,
К'о што шуме вишње у сумрак на гробљу

М. Јелић

— Могли бисмо да идемо? рече она тихим очајним гласом као да ју је тог часа нешто ужасно заболело.

Устанем и пружим јој руку нежно. Она ми даде своју и дижући се направи гримасу претераног бола. То усиљавање да се још допадну, та заостала снага код женскиња које су на ивици од гроба највише може да дирне. Према Лизи сам одмах осетио велико саучешће. Готов сам био да се заузмем за њу, да одлазим често к њој, да је лечим неким лековима за које сам слушао код нас. Док смо силазили оном улицом од музеја на ниже, она једном прошапута: „Ох, кад ће се умрети!“ Ја јој тад испричам неколико анегдота о неким својим рођакама, које су тако боловале, па се излечиле, и да ће се она излечити врло лако. Лиза је за све то време гледала замишљено пред собом.

Кад сам је отпратио до њезина стана, једне високе камените куће, у једном ћошку, са искривљеним балконима, застали смо пред улазом.

— Ви можда нећете моћи да изађете горе? упитам је љубазно. Ако је потребно, ја ћу вас радо отпратити до вашег стана.

Она ме је гледала захвално и изнемогло. Али Торсадор од једном побледе у лицу.

— Не... не... поче он узбуђено. Није... не...

Ја сам се био збунио, а Лиза ми пружи стидљиво руку, те се опростимо и пођем. Још се нисам био ни одмакао од њих, кад је Торсадор обухвати око паса, па, загњуривши јој главу у раскопчан жакет, поведе је тако унутра....

IV.

После месец дана, једне тихе априлске вечери, седео сам пред једним рестораном у булевару Сен-Мишел. Свет је пролазио као обично. Намирисане и намођене даме лупале су потпетицама о асфалтску калдрму, а трамваји и омнибуси зврјали су непрекидно точковима. Пред рестораном је било више столова, за којима је седела разноврсна светина. У оној општој хуци што је допирала са свију страна, гласови мојих суседа једва су се чули. Многе су женскиње пролазиле поред мене и бацале зажарене погледе на пролазнике. Неке студенткиње заминуше ћаскајући гласно, и у том чујем где заграјаше близу мене: C'est des russes, mon cher!... Посматрао сам их с неким болом у души. „Али оне то раде од беса“, мислио сам за њима...

Та светина најлакше баци човека у размишљања о животу. Прво вам долази на памет како живе и чему се надају она многобројна створења, што само гледају да ли ће од какве залутале птице искамчити вечеру или коју чашу пива? Пролази поред вас лепо, интелигентно женскиње са свима подобностима да принесе какав дар на олтар општега рада. Али она тога није свесна; она иде и тражи хлеб. Не мари на какав ће га начин добити, само да се људству очува још један живот....

Неки глас се захори у близини, глас детињи који

Гвидо Рени — Благовештење

ми се учини познат. Међу столовима једва сам опазио малог Овреја где пева гологлав:

Montagnes des Pyrénées,
Vous êtes mes amours!

Зачуди ме одмах она пригина око леве мишице. Још једнако занет својим мислима, нисам вспрва могао да разумем ко ли му је то умро. Тек после ми паде на памет његова сестра.

— Да, и она је морала свршити у беди, мислио сам гледећи жуто испијене лице Тореадорово. Неки официри у том прођоше, загледаше га и одоше шапућући.

Кад је сакупљајући бакшише дошао до мене, испрва ме није познао, али на мој љубазан поглед он се намах промени.

— Сажаљевам случај, Овре.

Он ме је гледао тупо спустивши на мах руку коју је био пружио, па обори главу и загледа се у један ћошак од стола. Лице му је бивало све блеђе, а доња усна му играла као да ће сад да викне из свег грла.

— Ви имате тетку, чини ми се? упитам га. Не треба да очајавате, она ће вас чувати.

Он је ћутао гледајући укочено пред собом. Затим подиже једну руку до уста, па до очију и од једном зајеца силно, те сам га једва умирио.

Метнем му капу на главу и посадим га на једну столицу. Он се трзао од грчевитих уздаха, па од једном бризну опет у плач.

— Ах.... зашто.... *бар ви*.... нисте долазили?... Ви сте добри.... она можда не би умрла....

— Мој Овре.... заустио сам да га тешим, али у том прође једна жена, муну га у ребра, па замину. Дечко устаде одмах, ја му пружим бакшиш и он се удали слабим изломљеним корацима. Јадни мали Тореадор! У тим корацима огледала се читава историја његове куће....

Милан Микић

Глад

(из збирке „Фантоми")

У души је видех својој,
Њу, ужасну, страшну Глад;
У руци јој оштра кôса,
Грдосија, несанлад.

И заплаках од страхоте,
Остави ме сваки над.
Ал мудраци светују ме:
„Има лека! Лек је Рад!"

И отпоче љуту борбу
Жудња моја, живот млад;
Са Глађу се носи, бори,
С пуно наде, смели Рад...

И прођоше дани многи,
Прође онај живот млад;
А у души пустош оста,
И у њојзи страшна Глад.

У руци јој оштра кôса,
Грдосија, несанлад,
На гроб један крст удара,
А на крсту пише: „Рад."

Р. Ј. Одавић

„Пера Дружески"

— слика из нашег друштвеног живота —

од Ст. Сремца

(наставак)

ГЛАВА ТРЕЋА

И сад је чиновник са неке четири стотине талира, а има преко десет година указне службе па се не боји §. 76 од кога тако често стрепе и бледе чиновници испод десет година. А и што да га се боји Пера кад стоји добро и код равних себи и код виших од себе чиновника, то јест, код претпостављених својих. Тако сад има јаких познанстава и веза. Познаје се све с крупном господом и не само да је он приман у њихова друштва него чак и они сами траже његово друштво! До женидбе се познавао и мешао само са себи равнима, а од женидбе га почеше тражити и они виши. Није чисто могао срећи веровати! С онима који објављују лицитације и исплаћују лиферације, с онима који

пишу кондијуте, — *с онима* је он, Пера, сада „пер-ту“, или чак и побратим!... Нема дана да му се неко нов не представи и њему и његовој Бисенији. Клања се и каже да је слушао много лепога и „дружескога“ о њему па је рад, вели, упознати се с њим. А Пери мило, расте му перје. И све до другог, опет таког, познанства само о том последњем познанству говори и хвали се њиме.

— Видиш ли, море Бисо — рекао би јој Пера тако кад се враћају кући — ко сам и какав сам ја?! Кад би ти правила така познанства да се ниси за мене удала?!... Видиш ли ти, море, то? И ако видиш, умеш ли ти то да цениш и да чествујеш?!... Је си л' чула шта каже? И како ме зове? *Пера Дружески!* Каже: чуо сам да сте један жесток, један дружески човек... А кад сам те просио, а ти се мрштила и устезала, и ако су ме сви фалили и сви ти за мене говорили: „узми, лудо, добро је...“ Знаш ли ти, да мало фали, па да и тебе прозову: *Биса Дружеска...* А знаш ли ти —

— Доста, де! прекине га обично Биса и не да му да више говори о својој умешности, срећи и уважењу свом.

Као сваки човек који се осећа срећним и Пера се понео у срећи својој и уобразио је да је неопходан. А како и не би, кад се сваком приликом уверавао да је радо приман. Кад га нема у друштву, сви се питају: „Што ли то нема нашег Пере?“ а кад се појави на вратима (испод руке са Бисенијом) само се чује једно опште једногласно: „Ооо! А гле, нашег Пере! Врло добро! Славно!“ — „Где си ти човече за толико!“ вели му један. — „Нема мало ситне проје да га поспемо!“ прихваћа други. „Да нас ниси већ заборавио?“ додаје трећи. А Пера се само смеши задовољно, па им вели: зар могу и помислити да се може одвојити од њих?! „А где би било коло без Кокана!?“ вели Пера и пушта Бису услужним кавалерима да приме од ње јошну и сунцобран. А друштво се разређује, размиче столице да им направи места и веле, више за себе, један другом: „Ама некако глуво *без њега*!“ — „Ама није да кажеш да ово сад говоримо што си ти овде! вели му други мало гласније. Ама ништа без тебе, Перо! Све ка' мртво!... Баш сад нешто разговарамо и питамо: куд се изгуби тај човек?!“ — „Нема те сто година!“ додаје трећи, а сви му праве места, измичу се један од другог подаље и таман Пера седне а они га притесне и с једне и с друге стране. — „Ајде, ја ћу да сам конзисторија: да раздвојим један брачни пар!“ вели један одвојивши Перу од Бисе.

Срећко Маголић

Из Љубљанске околине

А Пера задовољан. Седа и поносито гледа по другим столовима као да их пита: Видесте ли ви, море, у какво друштво ја улазим! Све господа, бре! Нико мање од 600 талира плате!... Сви ми могу писати кондуите, а ја са свима „пер-ту!...“

И у друштву је доиста одмах живље и веселије. Замећу се шале, сви весели. Па и сами келнери који послужују не могу да се од времена на време не погледају и не смеју (и ако је по неки виц чак и на њихов рачун). А Пера се највише чује; он највише досетака направи. Управо он никако озбиљно и не говори него све то он некако окреће на шалу, и при се насмеје а друштво после прихваћа, смеје се и пљеска га по рамену. Ако га запита тако ко: како му је? Пера одговара: „Добро је, још мало па зло“, или: „Види Бог, људи не верују!“ Ако келнер разбије што, први је Пера који му довикне: „Парчиће на страну!“ или: „То о патос, друго о вид“, или:

„Нека, ја ћу.“ Ако ко каже у друштву да воли неко јело, и да не може без њега, одмах га Пера први згодно преклопи речма: „То те је гувернанта још у Сврачковцу научила! Знам! Грдних си батина изео док си се навикао на то јело!“ — Ако на некоме опази нов шешир или или вратну машлију, или прслук — а он опет има по нешто згодно и духовито и за то; само ће тек рећи: „Молим вас, господине, обећајте да ћете ми учинити једну доброту!“ Онај на послетку обећа, а Пера онда фино наставља и вели: „Ужасно ми се допада господине тај ваш прслук (или шешир, или машлија око врата); кад се оштепи, даћете ми један комад од тога!“ вели Пера па се први он загуши од смеха и да знак тако и другима да се и они смеју. Пера онда ужива. Он се највише чује. Сви га пуштају да говори; он свима упада у реч а њему нико.

А друштво све живље и живље и расте једнако. Сваких четврт сахата све други суседи и лево и десно од Бисеније, јер све један другог истискује и потискује а сви скупа и нехотице потискују Перу све даље од Бисе а тако и Бису од Пере потискују далеко, тако далеко да га Биса на послетку скоро и заборави и да је ту, заборави и да је уопште жив и да је њен муж. Али Пера то и не опажа. Не обраћа пажњу на све то. А баш и кад примети, њега то не буни нити узнемирује и најмање. Њено слободно понашање приписује он њеном господском васпитању и институтском образовању. Он има вере у њу. И никакво доношење, никаква клевета — не може да помути у њему веру у верност његове Бисе.

Колико су му само пута тако по неки приметили и рекли: „Море, припази ти, Петре, на оно мало твоје женице!“ Он би се тада увек само осмехнуо на те речи и развезао би да им прича с уживањем, поносом и јаким уверењем, како он зна шта ради. И сам је, вели, био некада тај, то јест, лола или „нокташ“ како се то простије каже; и још је, вели, „видра“ — а таким старим лолама и видрама обично се не може подвалити (кад дође време да им се, што кажу, враћа), а што је најглавније, он је давно с тим начисто каква му је жена.

И тада би причао све случајеве који потврђују то његово уверење у исправност и верност његове жене. Причао би им: како се провео стари началник Н. кад је уздахнуо прошав једном крај ње; шта је одговорила оном пензионованом коњичком мајору кад се накашљао; како је насадила старога председника суда (и ако је казао „пардон!“) кад је неучтив био (с ногама) седећи крај ње на једној вечери. Причао им је, како је погледала извесног насртљивог протојереја кад јој је приликом руковања мало јаче стиснуо руку и сладострасно, онако више за себе, прошантао: „О, да пресретна супруга с оваком супружницом!“ како му је — тамо њему — лепо рекла: „Срам вас било! Зар то личи вашем чину! Могли би ми, вели, *деда* бити!!“ — Па старог пуковника (кога све куварице и собарице зову *чиком*) како је усекнула кад јој се приближно да је опседне и по том дугом посадом и освоји. На његов позив на предају само га је, вели, погледала па рекла: „Извините за тај израз! Рђаво сте се адресирали!“ Па кад она — примећује Пера — њему, једном пуковнику са седам хиљада потпуне пензије тако, а ја како би прошао и провео се неки млађи, његов ађутант, на пример!!... Чак му је, прича Пера, показала и нека љубавна писма, као на пример тако једно писмо од апотекара пана-Сепсала у ком писму јој вели: како нема сана од како је први пут видео; како му све апотекарске шпеције не помажу да заспи. Он будан сања о њој, а кад је, вели, види и прође крај ње, а он се осећа у ногама лак као планински јелен, осећа се као да је за тридесет година млађи, и назива је својим „животним еликсиром!“

— И колико је само било таквих случајева; ко би их се свију сетио и побројао их! вели Пера. Море, знам ја моју жену; знам ја моју Бису врло добро. Ништа она не крије од мене! Моја жена нема никаквих тајни; завршује Пера задовољно и поуздано.

Тако се Пера често хвалио на тако и сад кад се заседео у друштву млађих људи, познаника својих, који су млађи годинама али старији рангом, положајем и платом били од њега. Као и увек, кад се у друштву налази госпођа Биса и њен Пера Дружески, тако је и сада било све живо и весело и расположено. Док је Пера тамо у његовом крају хвалио и преузносио свој брачни живот и г-ђа Биса се овде лепо проводила, два нова познанства направила, управо обновила, јер је у разговору признала да их обојицу из виђења познаје, а једноме је поверљиво признала чак и то да га је већ неколико пута и снивала!

— Море, Перо! дира га један. Ти се заговорио овде а тамо доле пале ли ти, пале кућу! вели и показује му на Бису и господина Гојка капетана, који — окренути једно другом, и разговарајући се живо, и заборавише на свет око себе.

— Неће, неће! Не боји се Пера пожара; благовремено осигурирао је он добро све! вели у шали Пера, али се ипак диже, рече да је време да се иде кући и позва и Бису. Красна си ми и ти мати, а и ја опет као отац!... Остала ситна деца сама код куће... могу какву несрећу починити. Хоћемо л'? шали се Пера. Хоћемо л' већ кући? Ајд' дижи се!

— Шта, шта! Зар се баш ти први нађе да квариш друштво! повикаше сви. Је л' то оно твоје хваљено дружеско дружељубље?!... Ала си ми и ти *дружески*...

А Пери мило па им одговара.

— Па... како 'но рекосте?... *Ја* кварим друштво? Па баш *ја* и нико други?!... Ала ми напричасте!... Ех, а ја ако га кварим а ја га и правим! Ето, прве Недеље, првог недељног дана да направимо један ама богат излет у Кошутњак, тамо код Кнез-Милошеве или Ајдучке чесме, или још дубље ако хоћете у шуму, па онако дружески. Ама *богато* да буде; на цео дан....

— Гилта! прихватише неколицина.

— Гилта! одговара Пера.

— Али под условом: да си наш гост! рекоше они.

— Добро! Дакле у Недељу, пристаје Пера.

— Море, неће бити згодно у Недељу. Што баш у Недељу! примећује г. Таса виши чиновник Штедионице а сем тога изврстан весељак и одличан певач и ноћник. Ко ти Недељом не долази! Ја никад недељом не марим да идем... Ниси, брате, сам; ниси комотан. Све саме неке куварице и хармонике; неке фамилије с бабама и бебама, с цуцлама и јастуцима и шареним дечјим обручима за гимнастику да се деци ноге развијају!... Куд год погледаш, само видиш повешане сукње по дрвећу и широке шлицеве по трави...

— Право кажеш! веле сви.

— Море, боље је ипак у Недељу! брани Пера свој предлог.

— Каква Недеља. Ама не л' вам рекох мало час. Не ваља Недељом!... наставља Таса. Сети се само оне галаме. Нисам вам ни поређао сва недељна чуда. Кад помислим само шта све мора човек да чује и да види, просто ми се смучи! Слушаш целога дана неке песме које је још твоја баба девојком певала: слушаш неког шаљивчину за кога нико жив није чуо и знао у вароши да је шаљивчина, па ни он сам — а тамо Недељом у пољу прођаволио се и он, па збија шале, и, некако... ђаво ће га знати... па и смеју му се! — Па деца што вијају лептире... па онда она са пиштољчићима што оће очи да ти истерају... па ти се сруче тек од некуда неки ђаци са ботаничким кутијама, са патриотским песмама „Пушка пуца а топ риче“ и са озбиљним и строгим професорима... Па неке пијане калфе што певају „Настала је слобода“ а погледају све на твоју страну... Ех, не ваља, не ваља! Боље сто пута, боље радним даном... У Петак...

— Тада је опет пуно Чифута.

— Онда у Среду...

— Добро! Пристајемо! рекоше сви.

— Пристајемо! вели Пера. За тим се руковаше и пођоше. И још једаред утврдише засигурно: да прве Среде дођу неизоставно сви на цео дан код Ајдучке чесме, и онда се поклонише и одоше.

Пера и Биса журно корачаху онако испод руке кући. Успут је Биса пребацила Пери што је лакомислен; што свакога назива својим пријатељен и ако тај није тога светог имена вредан. И кад је Пера смешећи се запитао на кога се то односи, Биса му је, после малог устезања, најзад признала да је реч о г. Паји најјачем акционару штедионице Н.; да јој се он никако не допада. Хтео је, вели, да јој се приближи, али она га је фино усекнула; запитала га је: кад ће бити прстен његове кћери? а он је онда, вели, као поливен одмах заћутао.

— Хехе! осмехну се Пера. Где је меда, ту је и облизивања; а господин Паја се вечерас преварио ка' оно чела кад је пала на брус да се меда набере!...

(сигнитка се)

* * *

Бескрајно широка спавају под ледом
Мртва, бела поља изумрла давно
Једног тужног дана у сутону бледом
Док падаше сунце крвано и тавно.

С усамљеног дрвља не шуморе гране
Песму премалећа, живота и снова, —
Нити прича срећне и минуле дане
Гракћући злослутно јато гавранова.

Тужна драга моја! кроз много векова
На хумкама нашим поникнуће трава, —
По њима ће ходит поколења нова
И наш спомен скриће покров заборава.

Не буди ми сетна! Љубави и среће
И младог живота уживајмо сласти.
И срца нам, веруј, зажалити неће
Када једном падну — уморна од страсти.

Милутин Јовановић

За женски свет

Изгубили смо доста од негдашње душевне конституције помоћу које смо битне ствари из живота појмали тачније и озбиљније но данас. Покојни Д-р Лаза Лазаревић, чини нам се, имао је права што је апотеозирао наш стари свет који је имао мало принципа, али их је високо држао. Не треба помислити да ми слепо верујемо у „стара добра времена“, али нам се чини да је наш стари свет имао много више моралне јачине из које је црпао веру у живот и израђену љубав к животу. Они су и на женски свет гледали другим очима; другачије су схватали његове дужности — и имали су тачније захтеве од њега. Они, истина, нису тражили од женскога света ону површну сверстраност, коју ми данас тражимо, али је зато било у животу њихову мање потреса, мање пораза и пада због преварених нада, а много више правих задовољстава: здравља, доброг расположења, самопожртвована у пуњењу дужности.

У брзом животу што га данас живимо, наш душевни живот у коловрт се окреће, и израз несветице, под засторм лажног осмеха, постаје све јаснији. У том животу даје се женском свету велики значај — али значај у смислу зачина за живот. Крај таковог душевног расположења све се мање тражи од женског света особине за реални живот у коме би било што више успеха а што мање пораза.

Таквијући за развићем друштвеног живота на страни ми са источњачком лакоћом усвајамо нове конвенијенције — напунтајући многе дотадашње корисне навике и обичаје, који играју улогу чувара моралне јачине народне. Живот постаје све више ствар моде којом тирански влада површност. Грешака је у нашем *моном животу* толико много да дају доста материјала за српску драму. Онај који уме објективно да посматра наш живот, нека зазири у њ, па ће лако наћи те силне грешке и онде где би по оправданој претпостанци требало наћи тачније назоре о животу.

Велики је значај женскога света у животу друштва и народа, и као да цео живот добија печат онога значаја који будемо дали женском свету. Но ако погледамо на наш живот, не би било тешко опазити како са предумишљајем заборављамо на прави, природни задатак женског света, те га због тога погрешно и васпитавамо, учећи га више ономе што је споредно у животу, не дајући му поуке у ономе што је битно за живот. Васпитање женскога света и у школи и на дому далеко је од тога да му да довољно подобности за његов прави позив у животу. То васпитање не задовољава битне потребе, јер заступа изнесну сверстраност на такав начин да се она у животу јавља као неуређена површност и ствара поралну несигурност, болећиву осетљивост према сваком поље јачем потресу који се у животу може десити. Крај таковог душевне конституције женског света куће не може бити ово што треба да је: најсилнија културна установа за напредак и јачину народа. Физичка спутано, са варљивих душевним задовољствима која се траже у шетњи на улици, у забавама по гостионама и салонима у којима се још најмање говори о правим приватним потребама — женско створење постоје нервозно, хистерично, бледо, те пати од досадне главобоље и несаница, кратког површног дисања, лупања срца, и тако других лакших или тежих поремећаја. Нежељна и телом и душом жена све више налази правог задовољства у животу, и све јаче осећа тегобе озбиљног рада. Томе свему крив је човек, његово друштво које у жени не тражи кућу и породицу већ низ варљивих задовољстава за време овог кратког и брзог живота; крива је и кућа која се подаје захтевима друштва, не осећајући потребе да се против тога бори; крива је и школа као државна установа која се чини нешто према свима недаћама недовољног и погрешног васпитања. Последице свега тога су пораза у животу што их сваког дана, сваког часа бележимо осећајима силних душевних болова, ну који само један тренутак трају.

Чини нам се да је пуно разлога који говоре за то да треба учинити штогод за реформу нашега живота и на дому и у друштву; да треба учинити један покрет за правилно васпитање женског света, те да на тај начин осигурамо срећнију будућност млађих генерација. Тај посао не би било тешко остварити — када би се само нашло људи, који би осећали потребу једног предлног рада на томе пољу. Ми имамо доста интелигентних људи који би могли много учинити у заједничком раду, по нарочитом програму, а у једном *народном универзитету за женски свет*, који је како нам се чини, преко потребна установа. Наш женски свет по природи је радознао и жељан поуке, он их тражи, и сад још од нас зависи хоћемо ли да му их дамо или не. По нашем мишљењу био би грех не учинити штогод за одређење и потпуније васпитање нашег женског света те да он бар у будућности успешније но до сада одговори свима поликим дужностима једне добре српске куће. Износимо ову мисао у нади да ће она изазвати још кога да о њој размисли, и да се можда, после довољног споразума, одлучи и наше круг људи који ће и остварити питање о популарном универзитету за српски женски свет.

Д-р П.

Утопљено звоно

Драмска бајка у пет чинова, написо Герхарт Хауптман,

преко Р. Ј. одавић

Лица:

Хајнрих, звоноливац	Раутенделајн, створење из реда елфе
Магда, његова жена	Никелман, елементарни дух
Њихов старији синчић	Шумски фауни
Њихов млађи синчић	
Пароx	Прва
Учитељ	Друга
Берберин	Трећа
Сусетка	Четврта
Стара Витикен	елфе

Пастушци и пастушице. Људи и жене. Бајка се догађа на планини и у селу под њом.

Певачки текст у овом делу преведен је према композицији Х. Целнера (Breitkopf und Härtel, Лајпциг)

—Ур.—

Први чин

Брдска ливада окружена јелама. Лево у позадини, под једном истуреном стеном, у пола скривена колиба. — Напред, десно, на шумској ивици, старе бунар; на његовој огради седи Раутенделајн.

Раутенделајн

(мали дечко, пола девојка, створење из реда елфа. Чешља своје густе, златно-црвене косе, брадом се у ногу мах од пчела која је напрасно узнемирује)

Хеј зујавице, од куд ли дође?
Ти сладоједу, воскарко мала!
Сунчана тицо, не лети ни́ме,
Махни ме, иди, јер морам, видиш,
Бакиним лепим и златним чешљем
Хитно се чешљат! Зло, яко дође!
Та чујеш — даље! Шта тражиш овде?
Јесам ли цветак ил' усне слађе?
Преко потока хајд' у луг одмах
На љубичицу, јаглику, сасу;
На њих налећај па пиј до воље
Озбиљно кажем: одмах се чисти,
Јер знаш већ добро о немилости:
Баба те Жбунка омрзну много, —
Прквене сневе од твог су носка.
Разумеш ли ме? Та шта то значиш? —
Хеј Баба-Жбункин дињаче стари,
Дај мало дима, полухни њиме:
Отерај напаст! Духни хеј-хоја!
Духни хеј-хоја! Подухни хоја!...
Мари! (пчела одлети) Једва једном!

(Раутенделајн чешља се мирно непознато трептала, па тек се пасло над бунар и нече)

Хеј Никелмане!..

Где, не чује ме. — Хајд' спојмо песму:

Ја не знам откуд дођох то,
И не знам куд ћу ја?
Да ли сам, ах, виђен род,
Да л' ми племе сја?
Ах! дивно ово цвеће
Што миљем груди снажи,
Да л' ико питат' слеће
И род његов тражи?
Али често жђд ми се буди:
Ја свој род бедна тражим
Да тугу блажим.
Питању том знаћи ми је лек,
Јер ево живим ја рајски
Живим век!

(поново седе у бунар)

Хеј Никелмане! Излази, старче.
Сад по шишарке отиде баба.
Тешко ми самој. Дај причај штогод
Мени за љубав. А ја ћу за то
Створит' се кућом, па ноћ кад падне,
Донећу поклон какав ти полиш:
Црнога петла. — Иде? — Хеј, старче!
Клокоће вода, већ се мехура;
А груне л', само разбиће са свим
Зрцало течно у ком одавде
Огледам срећна весело лице.

(Погледа свој лик у бунару)

Лепојко мала, добар дан желим.
Како се зовеш?... Раутенделајн?
Велиш: ах, ја сам Раутенделајн.
Ама шта велиш? Шта ти прст прети
Тим бљеванцима грудним? Та види:
Да л' сам ко Фреја? Није л' ми коса
Од поносних сунчаних зрака?
Погледај како блесте у води
Златни ми плаши — ко руј сунчани. —
Ко пламен-мрежу шириш их туда
Ко да си пошла у лов на рибе.
Ај камен, лудо! Лов ти је свршен
И блёсак с њиме! Ја — иста ко пре!
Та Никелмане, хеј забављај ме!
Иде!

(Никелман се појављује на бунара до њиова прсиу)

Ха, ха, ха! Леп, баме, ниси!
Кожа се јежи када те зовнем,
А кад се јавиш... бр, још је горе!

Никелман

(видети старац. У коју му срећа! с пета капље воде: уздиже дубоке као корења пао. Треће очиша, док се не извлачи на ливаду светаше)

Брекекекекекс!

Раутенделајн

Јест, брекекекекекс!
Пролеће мири, па ми те чуди?
То зна у заду већ сваки гуштер,
Кртица, шева, пастрмка, мишић,
Уш, видра, мува, миш воден, сламка,
Кобац у зраку и зец у трави —
А ти још не знаш! Зя што?

Никелман (зуби крвуте)

Брекекекс!

Раутенделајн

Да л' видиш, чујеш? Или си спао?

Никелман

Брекекекс! Немој пропшна бити!
Да ли разумеш, ти, крекетајко!
Прави си кворакс, кворакс, квак, квак, квак!

Раутенделајн

Ако будеш зао тако,
Заиграћу коло лако;
А друштва ће бити сила,
Јер сам лепа, млада, мила!

(пева)

Ај хај! Јухаила! Млада, мила!

Шумски фаун (још се не види)

Ијухајлаха!

Раутенделајн

Ходи на игру!

Шумски фаун

(косооки, с јарећом брадом, ротат шумски дух излази на ливаду смешно подскакујући)

Кад игру не знам а ја ћу скоком!
Најбржи јарац не зна овако.
Није л' по вољи (подсмева) и друкче знадеш!
Хајд' са мном само, хајд' у лут, мила.
Знам тамо стварц и шупљу јабу
Где се још не чу кукурек петлов,
Нит' икад још протече вода.
Чаробну фрулу справићу теби, —
Свак по њој игра!...

Раутенделајн

(беши од Фауна)

Зар ја, с тобом ја?

(подругљиво)

Козоноги, чупоноги,
Не знајући те још многи!
Хајд' чупавој жени својој,
Мене мани судби мојој. —
О чистуници зар ти сињеш,
Вољо козја? Даље, чујеш!
Хвале кози, рђо знана,
Што се јари сваког дана,
А недељом све по троје —
Од прљаве батре твоје!
Ха, ха!

(у невољи смеху одлази у колибу)

Никелман

Брекекекс! Ко дивљи бумбар!
Неће л' те муњи!

Шумски фаун

(после уздуховног покушаја да је ухвати, заплаче)

А жесток мамац!

(Извади кратку дулу и пуни је, па је онда сва жижицом коју је укресао о своју потковицу)

ПАУЗА

Никелман

А како код вас на дому?

Шумски фаун

Свашта!
Угодно, топло, код нас је овде;
Ал' ход нас горе ветрина хујн;
Облачи грдних већ преко мере,
А лију, лију — не умем рећи —
Као из кабла. Баш безобразлук!

Никелман

Иначе — ништа?

Шумски фаун

Нешто сам љут!
Јуче репушци једох први пут.
Данас пре подне у шетњу пођох,
Те се ван куће мајчице пођох;
И све по стењу, уморан боме,
Стигох до шуме. Ал' каква чуда!
Грабљивци они и ту, ко свуда,
Коњу земљу и камен доме!
Ништа ми више не зледи рану
Него кад прве зидати стану,
Најгоре: звоно кад на њу стане!

Никелман

Јест, а над лебац са кимом праве?

Шумски фаун

А шта помаже вајкат' се само?
Трпет' се мора — то добро знамо. —
— Уз понор сами нова је зграда,
Вити јој торањ високо стиже,
А крст на њему холо се диже.
Да брз не бејах, било би јада
Јер већ би-оно
Проклето звоно
Брујало сада
И громко било —
Да им га није језеро скрило!
Ех до ђавола, сит се насмејах!
У густој трави сакривен бејах;
На боров пањић наслоњен лако,
Киселак жваћућ' посматрах тако
Црквицу нову. Жваћем и гледам,
Ал' срцу свом на вољу не дам.
Тутим! — Ал' таде
Црвен лептирак преда ме паде.
Трепти и цепти, крилца му више
Ко калужницу да модру сише.
Ја га тад зовнух, и он се створи
На руци мојој и скупи крила.
Погледах боље: елфа је била. —
Прича и збори:
Како се доле у барској води
Жабеће племе шири и плоди,
И како сте то несрећи води!
И још по штошта, све слично томе,
Док најзад у плач не бризну боме.
А ја је теших што знадох боље,
Те она поче већ добре воље:
„Уз пуцањ бича, уз „хајс" и „хола!"
„Извлаче амо нешто из дола;
„Гвозденo буре, да вечно траје,
„Ил' — не знам шта је!
„И гледати га ужас је био;
„Кепечки свет се од страха крио.
„А то ће чудо (ни у сну снити)!
„Горе на торњу црквеном бити;
„Гвозденн тучак лупаће њега
„Да сиђе нам брижни у пропаст бега."

Премишљах: хм! хм! Има л' том лека?
А елфа паде у траву тада. —
Ја се одвукох до козјег стада
И баш до сита посисах млека.
Три ми времена бејаху доста —
Тако за мужу капи не оста.
Па пођох тамо куда ће проћи,
Где ће са људма и коњма доћи.
Стрпљења жељах са волом јаком,
Те крај њих идох стењем, трњаком. —
Осам кљусади муче и туку
Што оно чудо једвице пуку,
Сиљавс, пене и дрхте с ногу!
— Одмор им даше и псовку многу,
Да после опет теглити могу.
— Загледах ово, загледах оно:
Даске још једва што држе звоно!
И тад, по нашки, кад вол већ стиже
Провали ближе —
Моја се снага у помоћ диже
Докопах точак, жбица се сломи,
Терет се ниже и напред скоми,
Цимнух још једном и гурнух звоно:
Ко преко главе полете оно

У амбис тај!
Хај, хај!
Тони!
А оно звони.
Звони и скаче,
Од стене к стени лети, одскаче
Са јеком, звеком
Громким одјеком...
Ал' плусну вода, — нестаде свега
Нека га у њој, ту је за њега!

(Док је Шумски Фаун говорио, пењао се већ окрвављен. Вукао путе, пре завршетку његова причања, чуо је из дуге глуве уздахе за помоћ. Долази Хајнрих који клопуо и болан као према помоћи. Шумски Фаун скаче се у шуму а Нимфама у бунар)

Хајнрих

(Њи оно трудност година. Знојавајан. Лице му бледо и тупо)

О добри људи! Чујте! Отвор'те!
Залутао сам! Помоћ! Пострадах!
У помоћ! Јаох! Не мо...гу — пи.. пе...!

(Онесвешћен пада у траву крај колибе)

(Пурпурни зрак обасја пад брдима. Сунце је пашло. Дува свежи ноћни ветар)

Стара Витихен

(са корпом на леђима, храмљући, долази из шуме. Њено је лице више крупно него ли лепоте. Браде јој мало обрасле)

Рутандла, ходи! Помози носит'!
Ја набрах доста. Рутандла, ходи!
Већ немам снаге. — Где је ти пура?

(Озрева се за слепим мишем који пролети)

Хеј, слепчо мишји! слушај што кажем!
Храме ћеш наћи још доста. Чуј ме.
Слети на наше кућно прозорче,
Па реци пури да одмах дође.
Непогоде ће бити!

(Претећи прсти небу на којем сети)

Е, хеј, хеј!
Не лудуј само! Придржи јарад
Још'те у тору! Не сёпај лудо
Риђавом брадом!.. Хеј ти, Рутандла!

(викући немираду која претрчи преко пашо)

Да ли би жира? — Дађу га теби.
Ако ми сада (а за што не би?)
Скочиш до стана и јавиш само
Да ми Рутандла пожури амо.

(Спотиче се о Хајнриха)

Ко је то туна? Ко лежи? Хеј ти!
Та одговарај: одкуда овде?
Хеј, море, чујеш ли? — Ал' ко ће знати:
Можда је мртвоё.. Рутандла! — Красно!
Већ и без овог за врат ме сретни
Судаџ и пророх; још ово само!
Ко да сам псето — тако ме тоне!
А сад још треба и леш да нађу,
Па да се одмах одавде селим,
Јер ће ми кућу спалити! Хеј ти!...
Не чује.

(Рутенделајн излази из колибе и уплашио гледа)

Где си? Погледај само:
Имамо госта — и још'те киквог!
Донеси један изранак сена —
Одар му спреми.

Рутенделајн

Зар у кући?

Витихен

Хајд!
Што ће нам ово чудо у кући? —

(Уђе у колибу)

(Рутенделајн се врати, пошто је за једно тренутак ушла у стан, са изранком сена)

Хајнрих

О где сам, реци, добра девојко?

Рутенделајн

Тхс, у планини!

Хајнрих

Да, у планини.
А како реци дођох овамо?

Рутенделајн

Ни ја ти, странче, не умем рећи.
Али се не мој бринути о том.
Приклони главу на ово сено
И маховину, — мира ти треба.

Хајнрих

Да, мира треба; ти право велиш.

Х. Калдвах — А души ће твоја наћ пробости

Ал', дете моје, мир је далеко!

(поправи)

Ја бих да знадем, шта ми је било?

Рутенделајн

Откуд ћу знати?

Хајнрих

Мени је... мислим...
Мени се чини: још нађа сањам.
Доиста сањам!

Рутенделајн

Ево ти млека.
Још немаш моћи, па мораш пити.

Хајнрих (пије)

Јест, пити... пити! Дај, шта је да је!

(пије из руке које му она придржава)

Раутенделајн (док се пије)

Мени се чини: ниси планинац;
Ко да си малађ отуд из дољег,
Па си се пентр'о, ко онај ловац,
Што је ту скоро гонио дивљач
Али се сурв'о и тако умро.
Тек он је инак друкчији био,
Не ко ти што си!

Хајнрих

(посматра Раутенделајну, који је нешто мирно, умиљато и екстатично)

О збори, збори!
Пиће ти — сласт је; говор — још више!
(помало клоне и врти се)
Друкчији човек, од боље врсте!
Падају и ти!... О збори, чедо!

Раутенделајн

Залуд што причам! Боље да одем
С извора свеже воде донети,
Да прах и крв ти сперем.

Хајнрих

О, немој!
(држи је чврсто за руку; она стоји преплашено)
Гледај ме још те тим гледом чудним.
У оку твоме сав свет се види:
Небо, планине, облаци ликн.
Из ока твога спет опет мајки!
Остани, чедо!

Раутенделајн (немирно)

Остаћу, добро!
Ал' само...

Хајнрих

(грозничаво и молећи)

Остани са мном! Не иди никуд.
Не слутиш, не знаш, шта си ти мени!
Не буди иртвог. Јер знаш ли, чедо,
Осећаш... О не! збори, јер глас ти,
Богом одарен небеским звуком,
Слушаћу само. Али ти ћутиш!
Не гђчеш, ето.... Јест, ја се сурвах,
Ко што ти рекох. Ал' не знам како:
Да л' се под мноме оброни стаза,
Беше ли случај ил' моја воља?
Тек — ја се сурвах! А за мном осу:
Ситна прашина, трње, камење.
(грозничавије)
Ја држ' за трешњу, знаш, то је била
Дивљуша трешња: у оном стењу
Беше порасла. Ал' стабло прште!
У десној руци са грањем цветним,
С ког су ружичне летеле листе,
Падах у бездан — и у њој умрех.
И још сам мртав! Је л' да сам, реци!
И васкрснути нико ме неће!

Раутенделајн (непоуздано)

Мени се чини, ти још те живиш!

Хајнрих

Сад знам, дабоме! Пре нисам знао:
Да је живот смрт, а смрт да је живот!
(опет у заносу)
Падох! Жив падох! И звоно паде.
И ја и оно. Дн ли ја први
А оно за мном? Ил' обрнуто?
Ко ће то знати? То нико не зна!
И да се дозна: шта ме се тиче?
Више не живим, мртав сам ето!
(блаже)
Стој! Још ми рука ко млеко ј' бела
Ал' грдно тешка.... Једна је дижем. —
Мека ти коса пала је по њој
Ко мелем прави... како сн мила!
Стој! Рука моја још није грешна,
А ти си света. Знам те. Ал' откуд?
Ја тебн служих; хтедох да глас ти
Дам звоновини, да га са сјајем
Празничког дана спојим и венчам.
Али тај ремек никад не створих!
Па плачем сузе кравве...

Раутенделајн

Плачеш?
Ја не разумем: шта су то сузе?

Хајнрих

(напреже своју снагу да се подигне)

Помози, мила, да се подигнем!
(она га придржава).
Како си добра! Спаси ме земље,
За коју судба, ко за крст тешки,
Прикова мене. Спаси! Ти можеш.
А овде, с чела, ручицом нежном
Скини ми овај трновн венац — —
Боде ми чело!... Ја нећу круну!
Љубави само! Љубави!
(Раутенделајн му помогне да у пола седне. Изнемогао)
Хвала!
(нежно и као у заносу)
Овде је дивно! Чуј чудни шумор!
Где како јеле рукама клате,
Ал' загонетно. Где како главом
Свечано мајку. Бајка, да, бајка
Веје кроз шуму и тајно шапће.
Потреса лишће, пева по трави,
Па опружена, где, као магла
Сва бела, стиже.... даје ми руке,
А белим прстом пружа на мене!
Стиже ми! Таквну... ухо... и језик....
Очи... Сад оде! Ал' ти си овде.
Тă тě си бајка. Љуби ме, бајко.
(малне онесвешћен)

Раутенделајн (за себе)

Говориш чудно; ја не разумем!
(брзо се реши и почуша да оде)
Почивај, спавај!

Хајнрих (у сну)

Љуби ме, бајко!

Раутенделајн

(изненади се, застане, загледа се у њега. Скрачкало се. У једно час повиче брзо и уплашено)

Баба!

Витихен

(не излази; вичи из далека)

Девојко!

Раутенделајн

Изађи амо!

Витихен

Ти оди амо: ватру наложи!

Раутенделајн

Баба!

Витихен (као пре)

Та чујеш, одмах овамо!
Хоћу да козу храним и музем.

Раутенделајн

Баба! Помози! Умире! Баба!

Витихен

(излази на врата од кућице: лепом руком носи медведку и мајком; лепо пева)

Мâци, мâцо!

(С задовољством на Хајдрика)

Биће што мора бити!

Човек је да мре, другчије није.
Па шта сад можеш? Остав' се тога!...
Мâци, мâцо! Мâци, мâцо! Ено ти млека.
Ал' где је мâца?

Хеја, хеја, хеј пастуљци,
Ево млека, човечуљци!
Хеја, хеја, хеј женице,
Ено хлеба, раженице;
Да се једе, да се пије —
Ни у кнеза боље није!

(оно десетак сивих мушких пастуљака и пастушица, излазећи са, журно долазе из шуме и одатле се на водиву)

Где само луде!
Тâ мир нек буде!
Комад је цео:
Сиђком по део! —
Ал' ко то вришти,
Дере се, пишти?
Гледај ти злобе!

Шта хоће? —
...Сад је већ доста!
Ништа не оста.
И унес свађа. Од једа пући!
Сад — хајде кући!

(Шумски пастуљци и пастушице одлазе у шуму као што су и дошли. — Мисли је нестало. На стени међу лозовим појављује се Шумски Фаун; руке је као шкољку метнуо на уста и вичи у помоћ, али ово одјек)

Шумски фаун

Помоћ! У помоћ!

Витихен

Шта је?

Глас (далеко из шуме)

Хајдриче!

Шумски фаун (као мало пре)

Помоћ! У помоћ!

Витихен

Што брђане лудиш тако?
Зар је њима мислиш лако?
Лајеш, мумлаш, урлаш свуда;
Пси се плаше од тог чуда.
И раднике с пута сводиш,
У вратолом да их водиш.

Шумски фаун

Пази на своје, пази на себе:
Фини ће гости доћи до тебе! —
Шта има гуска на перју своме?
Сапун и бричу — страх лицу моме!
Шта, уз то, има на глави својој?
Учу с перчином — страх деци мојој!
А с њим и попа (јер поп је свуда),
Као што видиш: три красна чуда!

Глас (биће нешто ли мало ирс)

Хајдриче!

Шумски фаун (као ирс)

Помоћ!

Витихен

Гледај ти хуље!
Сад учитеља на врат ми трпа,
А с њим и попа!

(Стегнутом песницом против Шумског Фауна).

А, чекај само!
Платићеш за то! Све ћу комарце
Са обадима послати на те!
Нека се чешеш и дуго памтиш!

Шумски фаун (нарогито, одлазећи)

Ено их!

(Оде)

Витихен

Нека! — Шта ме се тиче?

(Раутенделајн, који још вазда стоји између Хајдрика и болесника пажљиво)

Хајде у кућу, па светлост гаси
И спавај!

Раутенделајн

(чврсто, с упорством)

Нећу!

Витихен

Не ћеш?

Раутенделајн

Не, бабо!

Витихен

А за што не?

Раутенделајн

Однеће ми га!

Витихен

Па?

Раутенделајн

Ја то не ћу.

Витихен

О, дете, дете! Хајд'!
Остави њега, нек лежи туна.
Нек с њиме раде што их је воља:
Мртви са мртвим! Мора умрети.
Па нека умре. Боље за њега!
Живот га научи. Гле, ал' му сриче
Када и дани!

Хајдрих (у заносу)

Сунце се гаси!

Витихен

А није никад видео сунца.
Ти хајде са мном, а он нек лежи!

(хвата у полубу)

Раутенделајн

(остаје сам, ослушкује. Чује со опет „Хајдриче! Хајдриче!“ Брзо отвори једну кантицу гр ну и посипа по земљи круг око Хајдрика, певајући)

Чиним сада свети дуг:
Чаробнички вијем круг
Ко што моја баба пад.
Нек ти, странче, срећа сја;
Вечно буди свој и мој
И безбрижно увек стој,
Нико не сме на мој рад
Био старац то ил' млад.

(повлачи се у кућу)

Парох

Ја сметлост видим!

Учитељ

И ја.

Парох

Ал' где смо?

Берберин

А бог ће знати! И опет вичe:
„У помоћ! Помоћ!"

Парох

То ливац зове.

Учитељ

Не чујем ништа.

Берберин

Долази овго!

Учитељ

Јест, кад би човек падао к небу!
Ал' човек, биће, дрвчиће пада:
С брда у долу, не с доле брду. —
Не бих ко сам, ал' он је баремм
Педесет хвати још ниже пао.

Берберин

Ех до ђавола! Чујете л' опет?
Ако то није Хајнрихов узник
И Палац-Тому бријачу од сад
И сваком рећи да писам брица!
Чуј! опет зове.

Учитељ

Откуд?

Парох

Ал' где смо?
Господо, право реците, где смо?
Изгребох лице, а уз то још'те
Једна се држим! Ноге ме боле....
Ја нећу даље! —

Глас Шумског фауна

Помоћ!

Парох

И опет!

Берберин

Са сним је близу: десет корака!

Парох

(умирен, одмах)

Ко да сам био под точковима!
Не могу даље. У име Божје
Остаћу овде. Можете туђи
И пребити ме: никуд, ни с места!
Не могу више. — Данас нам празник,
А где сиришетка! — О волю Божја!
И ко би рек'о? Оде и звоно,
Побожног ливца најлепше дело!...
Неиследиме су Творчеве ставе,
А како дивне!

Берберин

Господин-попо!
Хтедосте знати: где смо то сада?
А ја вас ево прекиљем Богом:
Бежите одмах! Ја бих пре ост'о
У гнезду осâ, го, целе ноћи
Него ли овде! Ово је, јаох,
Сребрна Стрмен, а од ње само
На сто корака дом Баби-Жбупке!
Тамо је одм'о! — Беж'мо одавде!

Парох

Не могу никуд!

Учитељ

Хајдемо, хајд'мо!
Зниждући чудни овде су чести.
Ја се не бојим врадбина каквих,
Ал' горег места нема од овог.
За колкаре је, лопове, хуле
Као у рају. Знају га свугде
Због убиства и честе пљачке,
И Небојша би на овом месту
Познао силу правога страха.

Берберин

Ви знате шта је једанпутједан,
Ал' има, боме, и других ствари.
Не бих да знате, господин-учо,
Шта су врадбине! Могла би она
Вештица стара, гадна ко жаба,
Мислећи о злу, да болест пошље,
Те би вам стоку осула кугом;
Не млеко — крв би кранама муали!
У овце би вам ушао метиљ,
А коње би вам напала сипља;
На децу би вам лишаје слала
Ил' разне гуке и чир за чиром!

Учитељ

Та ви бунцате! Ноћ нас занела.
Вештице? — Лудост!... Ал' чујте: јеца!
Очима својим угледах њега.

Парох

Кога?

Учитељ

Па њега: Хајнриха пашег!

Берберин

Вештичја шала!

Парох

Обмана, привид!

Учитељ

Ако је тачно: два пут два — четир,
А не пет, онда — вештица нема.
— Ено где лежи наш звоноливан.
Ено га, ено, тако ми Спаса!
Пазите сад ће с месеца облак.
Пазите само. Ено га, ено!

Парох

Доиста — Хајнрих!

Берберин

Јест, звоноливан.

(Сва тројица потрче преко Хајнриха, али, наишавши на чаробни круг, одскачу од њега)

Парох

А!

Берберин

А!

Учитељ

А!

Раутендерајн

(види се за један тренутак, пало звоно са грање једног дрвета. Смејући се подругљиво демонски, вичући)

Ха, ха, ха, ха, ха, ха!

ПАУЗА

(настављају се)

Кочина Крајина

од

АЛЕКСЕ С. ЈОВАНОВИЋА

У години 1717. принц Евђеније освоји Београд. Идуће године, на основу пожаревачког уговора, Аустрија поседне Србију у следећим границама:

— Од хрватске стране дуж реке Уне до Саве;

— Савом на Дрину;

— Са Дрине ужичким планинама, кроза Србију поред Мораве до Тимока;

— Дуж Тимока до Дунава;

— Дунавом горе до ердељских граница; отуда

— Реком Моришом до утока реке Тисе; и

— Тисом до Дунава.

У овако омеђеној Србији, аустријска влада уреди земаљске власти и постави пограничне старешине (лаћмане и оберлаћмане, капетане и оберкапетане). О њиховом броју и размештају на линији према Турцима, има нешто података у старој белешци Спиридона Вујановића, јеромонаха манастира Хопова. Поред обркнезова Вука Црнобарца и Станише Млатишуме Новопазарца, капетана Јевте Витковића Ваљевца и Тривуна брата обркнеза Вука, и осталих српских војвода „страшних Турком на Крајини", помиње се у белешци и „*Коста Капетан родом цинцар. Параћину крепка стража од Ниша. На Рашави погибе.*"

На црквено-народном сабору у фебруару 1726. год., међу посланицима „от Сербије", помињу се владика ваљевски кир Доситије, Леонтије игуман манастира Враћевшнице, и „*обркапетан Коста от Параћина.*"

На народној молби од 1727. године аустријском императору, за одржање дарованих привилегија, налазимо међу потписницима својеручно име „*Коста Димитријевић обркапетан у Параћину.*"

* * *

У 1788. године састане се у Србији нека мала народна скупштина, и закључи да помаже аустријској војсци против Турака. У писменој одлуци буде изјављена жеља да Аустрија и Русија, као тадашње савезнице, настану да Порта преда забораву народни устанак, ако би „по судби војне" Србија била уступљена Турцима.

Ову одлуку предаду дворовима народни повереници *Коча из села Пањевца трговац на гласу*, поп Ђорђе, и неки Влајко из села Жаркова код Београда. Бата-Лака вели, да је Влајко рекалија из села Никифорова, и у једном наводу даје му презиме „Жарковић", јамачно по месту становања. Код њега се десно Кара-Ђорђе са друговима, кад је, по договору са капетаном Радичем Петровићем и другим виђенијим Србима, покушано било (26. новембра 1787. године) да се аустријска војска преваром пропусти у београдску тврђаву.

Са овим догађајем народног покрета има везе белешка у хронологији Ст. Шумарског о догађају од 20. јуна 1788. године. Тога дана једна чета српских добровољаца, из команде мајора Михаљевића, нападне Турке београђане код села Железника, потуче њих 40 и заплени 56 коња. Четом су управљали *обрвојвода Петровић* и српски капетани Соколовић Новаковић и *Влајко*. Један добровољачки капетан Петровић најпре је рањен а затим је и погинуо при опсади Београда 1789. године, што нас једнаким презименом упућује на поменутог обрвојводу Петровића.

Рударска истраживања у Србији

* * *

Предњим цитатима повучена је, по времену деловања, јасна разлика између храброг прирођеног Србина *Косте Димитријевића цинцарина из Параћина*, и витешког домородца *Коче из села Пањевца*, чије славно име обележава, јуначким делима, епоху нашег народног учешћа у последњем немачко-турском рату.

Поменуту разлику између имењака потврђују и следећи податци:

У јулу 1739. године била је крвава битка између аустријске и турске војске на месту „Лупоглаву" у околини Гроцке. Аустријанци претрпе голем пораз. Које рањених које погинулих, ту је страдало 10 генерала и 346 виших и нижих официра. Укупни је губитак износио број 10.358 војника. Раванички летописац приписује овај по-

јаз издаји три српска кнеза, које су послали Турци да наведу аустријску војску. У наступању против непријатеља, предњачили су и јуто страдали српски добровољци. „Ту у сурадњу паде с коња *Коста оружаством*, и свега разнесоше коња на комитама", вели летописац.

В. С. Караџић, М. Ђ. Милићевић и за њима генерал Коста Протић, бележе да је *Кочо из Пањевца* погинуо у 1788. години, и то или после страдања Немаца на Дубави 10. и 11. августа (30. и 31. јула); или неколико дана доцније, кад је пала у турске руке Ветеранска шећина. Напротив, у ратним догађајима тога времена добро обавештени Бата-Лака узима да се Кочина смрт десила „готово на свршетку турско-аустријског рата." Зна се, да је овај рат најпре обустављен примирјем од 15. јула 1790. године у Рајхенбаху, а затим је дефинитивно окончан Свиштовским уговором од 23. јула 1791. године.

Историјски је утврђено, да је Кочо из Пањевца са храбрим друговима пострадао негде на Дунаву код данашње варошице Текије спрам Оршаве. О добу овог догађаја, Бата-Лакино њихове потврђују следећи податци:

— У молби српског народа од 24. августа 1790. године, коју је предао народном сабору у Темишвару наш заслужни архимандрит Стеван Јовановић Троношац, стоји између осталог и ово „зна се, како су многобројну нашу браћу, *пре неколико дана око Пожаревца Турци страшно сатрли*, па та судба очекује и нас и наше породице."

— На дну пореченог острва у Крајини, постоји голем шанац, који је подигао *Кочо из Пањевца* са друговима. Ту су се они последњи пут одупирали турској сили, али буду разбијени и пребегну на аустријску страну. Од села Свињице бегали су ка Оршави. *Код Оградина затече их немачко-турски мир.* Аустријанци их предаду Турцима, и они их живе набију на коље. М. Рвовић, који је ово забележио на лицу места по причању наметара, везује догађај за 1802. годину, што је на сваки начин штампарска погрешка, према поменутом уговору мира од јула 1791. године. По овом је саопштењу Аустрија жртвовала Кочу и другове му, из политичког разлога; међутим је у народној успомени тај догађај забележен као издаја аустријског генерала, коју је он платио главом.

— У породици Карађорђева војводе Живка Шљивића из Текије (по причању његова потомка покојног Петра Селића касационог судије), сачувано је тамно предање о мученичкој смрти једне четице српских устаника, који су побијени код Текије, *на десетак година* пред наш први устанак. Поређани коленачки један до другог, саслушају мирно смртну пресуду, ваширу се неће редом на вбрика који им је додељен, и затим положе главе под турску сабљу. Њихова вођу набију Турци жива на колац.

По наведеном, дан мученичке смрти нашег јунака Коче из Пањевца ваља тражити у доба између 15. јула и првих дана августа 1790. године.

* * *

Срби су помагали аустријској војсци у оба рата са Француима (1734. и 1792 године), и учествовали су у биткама по Рајни („обоје-пол Рајне"). У Раваничком летопису нка она бележка „наки у лету 1735. год., по заповести цесарс-краљевског величества, дали помоћ Србли похорје, вароши и села, бирканце или-ти регруте, и тамо војевали и имали битку с Француом; и мир утврдише понеђду собиј у лету 1741. године."

Ратовање је поновљено између истих држава у априлу 1792. године.

После немачко-турског мира 1791. године, Турци почну наново вршити насиља по Србији. Глобили су и мучили људе разним начинима, и срамотили њихове жене и децу. То је натерало народ да пребегава у Срем, Банат, Бачку, Славонију и Хрватску, одакле су вребовани у фрајкоре обриста Михаљевића, Княжевића, Брановачког, и обрестлајтнанта Ђулаја. Од 1792. године више од 10 хиљада српских добровољаца војевало је против Француза толиком храброшћу, да их је после рата врло мало дошло кући.

У априлу 1797. године српски добровољци и граничарске катане ударе четврти пут на село Дирсхајм на Рајни, које су Француи били посели. Добровољци под *Кочом Петровићем* отму на јуриш црквену порту, и потуку и заробе преко 400 француза; а граничарске катане многе исеку. Дирсхајм пламе у огњу. Сутра-дан већ су Француи прешли Рајну по справљеном мосту.

Ако је цитирана година правилно означена, догађај у Дирсхајму не треба одмети на нашег *Кочу из Пањевца*. У противном случају значило би, да је он био жив чак у 1797. години, што није за веровање према наведеним податцима.

* * *

Коста Димитријевић Цинцарин био је сарадник обрнеза Станише Млатишуме који је рођен 1664. године у Белопаланчким под Острогом. По Вујановићевој белешци, тај је Коста погинуо на *Рамави*. Професор Исидор Стојановић нагађа, да је „Рашава" наша *Рашка*. Вукановић је непажљом испретурао Стојановићеве напомене, иде даље у погрешци и објашњује, да је „Рашка" брдо Забучје код Ужица, с десне стране реке Ветиње. Под „Рашапом" треба разумети данашњу варош *Оршаву*, на југо-угарској страни Дунава. У нашим се споменицима она зове *Рашава, Рмава* и *Хршава*. На једном документу од 6. фебруара 1726. године потписан је „кнез од Хршаве Радомир."

По податцима архимандрита И. Руварца, Спиридон је Вујановић рођен у Србији 1751. године, и у 1807. години преписивао је „цјесан о случајном возмућењи Сербов 1804. године." Био је дакле савременик догађајима Кочине Крајине и нашег првог устанка. Човек књижевни, он је без сумње исправно бележио историјске прилике својег доба. Његова је белешка о разметају српских војвода на турској граници била у рукама проте Матеје Ненадовића 1791. или 1792. године, дакле у доба кад је код Текије, према „Рашави" или данашњој *Оршави*, остављено јуначку главу *Кочо из Пањевца*, а не Коста

Димитријевић Цинцарин из Параћина, коме би у то доба било преко 120 година. Ова околност поража сумњу, да је напомена о смрти Косте Цинцарина на „Рашави“ можда погрешни додатак доцнијег преписивача Вујановићеве белешке, по месту трагичне смрти јунака Коча из Пашевца. Сумња је у толико основанија, што је у Тиролову „Уранији за 1838. годину“ сачуван један исправнији препис поменуте белешке, који се не слаже у редоследу и појединим речима са преписом Исидора Стојановића, односно проте М. Ненадовића. Нужно је дакле, да се у тачци о смрти Косте Цинцарина на „Рашави“, докаже аутентичност Вујановићеве белешке, изворе одакле је употребљена. Дотле остаје у важности моја поставка, да је он погинуо 1739. године на разбојишту код Гроцке а не на *Рашави*.

Бата-Лака вели, да је Кочи из Пашевца било име „Коруп“. По белешци професора Јосифа Војсиића, о нечијој крајини 1787. године, подигао је народ на Турке *Јован Кочо из Пашевца*, који је приложио манастиру Каленићу звоно, што је доцније изгорело у Прерадовцу(?). Веселићева напомена заслужује озбиљнију оцену, јер доводи у питање Кочино национално порекло.

У Кочиној је породици одржала традиција, да му је било право презиме „Анђелковић“ а не *Петровић* или *Димитријевић*, како се обично узима. Према овој постаји, презиме „Петровић“ могло је да постане помешањем, као успомена на јуначка дела оног капетана Петровића, који је погинуо при опсади Београда; или на Кочу Петровића, који је ратовао са Французима. Презиме „Димитријевић“ у том случају имало би погрешан извор у аустријским војним релацијама, које су затим из војних листова пренесене и у Вурцбахов речник. Отуда се налази у догађајима Кочине Крајине име Demeter Cotscha или Kocsa Demeter.

По карактеристици М. М. Вукићевића, Коча је из Пашевца био средњег стаса, плаве косе и бркова, нежењен. Напротив, по ранијим подацима Јована Мишковића, он је био човек висок, црне мрке и очиљ, великог носа, црних густих обрва и *ожењен*. Као газда и свињарски трговац, остављао је Србију са браћом, и настанио се у Ковину. Жени, која није хтела за њим, дозволио је преудају. У 1853. години, причао је неким Пашевчанима човек из Ковина, да му је Коча био стрц, описујући положај Кочине куће и њива у Пашевцу, с тим да се Кочино покућанство налази закопано у кутњем бунару.*)

И ова разлика у физиогномији, изазива сумњу о погрешној замени једног Коче другим.

*) Гласник Ученог Друштва књ. 48. страна 155. и 156.

Препелица

(Из збирке „Успомене из ловишности и живота“)

— И. С. ТУРГЕЊЕВ —

Када ми се догодило оно о чему ћу вам сад причати било ми је десет година.

Било је лето. Тада сам живео с оцем на подесном имању у јужној Русији. Око имања на неколико врста пружала се степа. Ни шуме ни реке није било у близини; плитке јаруге, образле жбуњем, као дуге, зелене змије секле су овде онде равну степу. Поточића млажили су њихова дна; понегде, под каквом стрмином видели би се извориши са в дом као суза чистом; к њима су водиле уцакане стазице, а поред воде, по меком блату, укрштали су се трагови тица и ситног зверића. И њима је добра вода потребна као и људима.

Отац ми је био страстан ловац, и кадгод не би имао посла у домаћинству — а ако је још лепо време — узимао би пушку, вешао ловачку торбу, звао свога старог Трезора и ишао у лов на јаребице и препелице. На зечеве није ишао, јер их је остављао псарским ловцима, које је величао као „браће“. Другог лова није ни било у нас, само што су с јесени долетале шумске шљуке. Али је било много препелица и јаребица, нарочито јаребица. По пивцима јаруга пазда се палатило уležаних кружића у сухој прашини, местанца на којима су биле. Трезор би одмах застао, при чему би му реп дрхтао а кожа му се набирала на њушци; очево би лице побледело — и нешто би шкљаво подизао орозе.

И мене је често водио са собом... а то је било огромно моје задовољство. Утезао сам панталоне и преко њих навлачио доколенице, метао бицу на раме — и заиштао да сам и ја ловац! Лиже мој с мене, сити пољњак увлачи ми се у обућу, али писан осећао умор, пити сам од ода изостајао. Кад год би се звонко пуцањ, кадгод би пала птица, увек сам подскакивао на час и

узвикивао, — тако сам се радовао. Рањена птица отимала би се и лепршала крилима било у трави било у зубима Трезоровим, — са ње тече крв, а ја се ипак радујем и не осећам никакве жалости. Шта све не бих дао, кад бих и сам смео пуцати и убијати јаребице и препелице. Али отац ми је говорио, да пре своје двадесете године не ћу добити пушку, а и када је добијем, биће једноцевка и смећу пуцати само на шеве. Ових шева било је силество у нашем крају; о сунчаним данима читаве десетине виле би се према јасном небу и подизале се све више и више звонећи својим јасним гласом као звонцад каква. Гледао сам их као свој будући плен и циљао у њих палицом што ми је о рамену била место пушке. Било је веома лако гађати их, када оно на два три аршина од земље застану у ваздуху и трепте, пре него што се шмугну у траву. Понекад, далеко у пољу, из стрњике или поврћа стрче дропље; ех, мислио сам, да ми је тако што убити, па ма после и не живео више! Показивао сам их оцу, али ми је он увек говорио, да је дропља веома опрезна птица и близу не пушта човека. Ипак је покушао једном да јој се приближи, мислећи да је рањена и да је за то заостала од свог јата. Нареди Трезору да иде за њим, а ја да останем где сам био; напуни пушку сачмом, још се једном окрете Трезору, припрети му прстом и шапатом командова: „Ариер! ариер!“, па се погну што више може и пође, али не право дропљи већ у страну. Трезор, и ако се није погнуо, ступао је за дивно чудо пажљиво: у раскорак, — а реп подвио и зубма стегао доњу губицу. Ја не отрпех, већ, скоро пузећи, пођох за оцем и Трезором. Па ипак, дропља нам не допусти да јој приђемо ни на триста корака; прво потрча, затим замахну крилима и полете. Отац опали и само погледа за њом.... Трезор истрча напред, па и он само погледа. Погледах и ја... па ми беше криво, тако криво!.. Зашто није још врло мало причекала! Сачма би је несумњиво погодила!

Једног дана опет пођем с оцем у лов, баш некако пред Петров-дан. У то су време јаребице још врло младе, те их отац не хтеде ловити, већ пође у растову ситногорицу, поред ражних усева, где је увек било препелица. Место је било незгодно за косидбу — те је трава дуго остајала нетакнута. И цвећа је било много: граорице, детелине, звончића, поменка и каравиља. — Кадгод сам туда пролазио са сестром или са собарицом, увек сам га брао по читав нарамак; али то нисам радио кад сам ишао с оцем, јер сам веровао да је такав посао ловца недостојан.

Трезор у један мах застаде; отац викну „држ!“ а испод самог Трезорова носа искочи препелица и полете. Само, летела је некако врло чудновато: заносила се и поводила, вртела и падала на земљу — као да је била рањена или као да јој крило беше подломљено. Трезор свом брзином потрча за њом. Он то иначе није радио, кадгод тица лети као што треба. Отац није могао пуцати, јер се бојао да сачма не погоди и пса. У један мах видим: Трезор потрча још брже и — цап! Ухвати препелицу, па је донесе и даде оцу. Отац је узеде и метну себи на длан, трбушчићем горе. — Ја притрчах.

— Шта је то, рекох: зар је била рањена?

— Не, одговори ми отац; није била рањена, али јој је гнездо са младунцима, јамачно, овде негде у близини, па се учинила као рањена, како би нас помислио да ће је лако ухватити.

— А за што она тако ради? упитах.

— Да одведе пса од својих малишана. После би она лепо полетала. Само овог пута није добро срачунала; и сувише се претварала, па је Трезор ухватио.

— Зар није била рањена? упитах ја опет.

— Не... али не ће остати жива... Дохватио је Трезор зубима.

Приђох ближе препелици. Лежала је непокретно на очеву длану, оборила главу и гледа ме искоса својим црним очима. И стадох је тако жалити! Учинило ми се, гледа ме и мисли: „Зашто морам умрети? За што? Испунила сам дуг свој; хтела сам спасти своје мале, одвести пса даље, — и ето пропадох! Јадна и жалосна ја! То је неправда! Неправда!“

— Папа! рекох. Можда не ће умрети... Ту хтедох погладити препелицу по глави, али ми отац рече:

— Не! Ево види: сад ће испружити ноге, сва ће задрхтати, и затвориће јој се очи.

Тако је и било. Чим јој се очи затворише, — ја заплаках.

— Шта ти је? упита отац и насмеја се.

— Жао ми је! одговорих. Испунила је свој дуг, па је опет убише! То је неправда!

— Хтела је обманути, одговори ми отац. Али јој Трезор није дао.

„Гадни Трезор!“ помислих у себи. Па и сам отац није ми овог пута изгледао добар. „Хтела обманути“? То је љубав према деци, а не обмана. Ако јој је наређено да се претвара и да тако чува децу своју, — онда није требало да је Трезор ухвати.

Отац као да хтеде спустити препелицу у ловачку торбу, али ја је измолих у њега, положих је пажљиво на оба своја длана и задахнух је... не би ли се пробудила. Али се она и не покрете.

— Узалуд, брајко, рече отац. Не ћеш је ускрснути. Глава јој се заноси.

Полако је ухватих за кљунић; али тек што уклоних руку — глава јој опет клону.

— Ти је жалиш? упита ме отац.

— А ко ће њене мале хранити? упитах ја.

Отац ме пажљиво погледа.

— Не брини се, вели: мужак, отац њихов, исхраниће их. Причекај само, додаде: ено Трезор опет стао... Да није гнездо? Гнездо је, гнездо.

И доиста, у трави, на два корака од Трезорове њушке, као припивени, једно уз друго леже четири тичића; приљубили се једно другом, испружили вратиће — и сви тако брзо, у један мах дишу... као да дрхте! Већ

добијају перје; ситног још немају — само им репићи још врло кратки.

— Папа! Папа! узвикнух благим, загушеним гласом: одзови Трезора! Он ће их још убити!

Отац викну Трезора, и отишав мало у страну, седе под жбун да доручкује. Извади чисти рубац и метну на њега препелицу. „Погледајте сирочићи, оно је мати ваша! Она се жртвовала вас ради!“ Птичићи, као и пређе, дишу брзо свим телом. Затим приступих оцу.

— Хоћеш да ми поклониш ту препелицу? упитах га.

— Узми је. Али шта ћеш с њом?

— Хоћу да је сахраним!

— Да је сахраниш?!

— Да, поред њезина гнезда Дај ми свој нож: хоћу да јој ископам гроб.

Отац се зачуди.

— Да јој деца на гроб долазе? упита ме.

— Не, одговорих му. Него тако... Хтео бих. Ту ће добро лежати, поред свога гнезда.

Отац ништа не речи и даде ми нож. Ја одмах ископах јамицу, пољубих препелицу у груди, положих је у гроб, и засух земљом. Онда тим истим ножем одсекох две гранчице, скидох им кору, укрстих, завезах сламчицом и забодох у гроб.

Брзо после тога отидох с оцем даље, али сам се још дуго окретао. Крст је био бео и видео се из далека.

Ноћу ми се уснило као да сам на небу, и шта? На једном облачку моја препелица, а сва бела као и онај крстић. На глави јој златни венчић, биће ваљда награда што је страдала за децу своју.

После пет дана био сам с оцем на оном истом месту. Гроб сам нашао по крсту који је био већ пожутео и још се држао. Гнездо је било пусто, од тичића ни трага ни гласа. Отац ме је уверавао, да их је однео њихов отац; — а када је на неколико корака одатле излетео из жбуна мужак препелички — није га хтео гађати... И помислих у себи: „Не! Папа је добар!“ —

Али ево шта је чудновато: од тога дана нестало је моје страсти према лову, и више писам ни мислио на оно време када ћу од оца добити пушку. — Па ипак, када сам одрастао, пуцао сам из пушке, али писам никад био прави ловац. Ево шта ме је одвикнуло.

Једном, са неким својим пријатељем, пођем у лов на тетребе. Наиђосмо на гнездо са тетребићима. Женка излете, а ми опалисмо и обранисмо је; али она не паде већ одлете заједно са тетребићима. Хтедох поћи за њима, али ми пријатељ рече: „Боље је остати овде и намамити је... сви ће се брзо вратити.“ Пријатељ ми је умео одлично кликтати као што кликћу тетреби. И доиста: прво се

Испирање злата

одазва један младунац, за тим други, а брзо за тим чусмо како женка квоца и нежно и из близа. Подигох главу и видех како нам кроз травни сплет хита, хита, а све јој груди крваве! Дакле, материнско јој срце није могло одолети! И учиних се себи прави злочинац!... Устадох и заиљесках шакама. Тетрепка одлете а младунци се ућуташе. Пријатељ ми се расрди и изгледаше му да сам полудео... „Ето, покварн цео лов!“

Од тога дана бивало ми је све теже и теже да убијам и проливам крв.

С руског превео Р.

Листићи

(песме у прози, причице, импресије)

Амајлије

(из туђег ваза)

LXI

Срећан ће бити и срећу стећи
Ко је у стању искрено рећи:
„Хвала животу за дане ове,
„Хвала и смрти кад ме позове.“

LXII

Узалуд је пўко величање
Док мука не дође;
Врлина је тек онда врлина
Кад кроз оглед прође.

LXIII

Задовољство чини душу меком,
А бол чини човека човеком.

LXIV

Врлина се делом краси,
А речи су празни гласи.

LXV

Све можемо другом дати,
Али своју част не дамо;
Част је део душе наше,
А душа је божја само.

LXVI

Ко се туђим падом диже,
Свом је пāду све то ближе.

LXVII

Оствареном жељом жеља се не блажи,
Јер што жељу блажи — узалуд се тражи.

LXVIII

„Сваку рану време лечи“!
То би биле дивне речи
Опасности још да није,
Сваког часа сваког дана,
Од незнаних нових рана.

LXIX

Врло је лепо до части стићи,
Али је лепше са чашћу ићи.

LX

Док избраник живи —
Налазиће злобу;
Признање је биљка
Што ниче на гробу.

Превео О.

Са висине

— *Мухтатули* —

Високо, високо у ваздуху лебдео је један лептир, уживајући у својој лепоти и слободи и наслађујући се посматрањем онога, што је под њим било.

„Ходите горе, ходите овамо“, изгледало је да довикује својој браћи, која дубоко доле под њим прелетаху са цвета на цвет.

„Хвала ти лепо, али ми сада баш збирамо мед, те ћемо с тога остати овде доле.“

„Ах, када бисте знали, како је то дивно имати око себе тако простран видик! О, ходите, ходите!“

„А има ли и горе цветова, из којих бисмо могли пити мед, који нам је за живот потребан?“

„Одавде се *види* сваки цвет! Па како је дивно“...

„А имаш ли и *меда* горе?“

Не, заиста, меда није било горе!

И јадни лептир, који није хтео доле остати, постајаше све уморнији и уморнији....

Ну ипак је покушавао да се одржи на висини, јер је сматрао да је најлепше на свету имати широк видик и што бољи преглед.

Али меда... меда? Не, меда није било.

И он се умори; криоца му се све спорије и спорије кретаху и он се поступно спушташе све ниже, а при том му се и видик све већма сужаваше.

Ипак је још напрезао сву своју снагу....

Не, не помаже, морао се спуштати!

„Гле, па ето га“, узвикнуше браћа његова. „А шта смо ти рекли? Ето си ипак дошао да пијеш мед из цвећа, као и ми. То смо у напред знали“!

Тако га поздравише браћа, радујући се што су имала право, управо, што нису имала потребу за свом оном лепотом тамо горе.

„Па ходи сад и пиј меда“!

А лептир се спушташе све ниже и ниже... Сад је само још хтео... ето само до оног бокора цвећа! Да ли ће стићи до њега....

Више се није спуштао, већ је падао и паде баш поред бокора на друм.

Ту га прегази један магарац.

Импресарио

— *Мухтатули* —

Елегантан господин, са мноштвом златног прстења на рукама, шеташе покрај воде у Амстердаму. У тој је вароши био „ради својих послова“. Какви су то послови били, видећете одмах.

Пред њим је ишла једна жена са својим дететом, које због непажње од једном паде у воду. Мати врисну... скочи за дететом у воду и — спасе га.

Господин то опази, те извади бележник и поче нешто бележити.

„Госпођо, смем ли бити тако слободан да вас замолим за ваше име и адресу?“

„Моје дете, моје дете, спасено ми је дете!“

„Тако је! Али смем ли...“

„Спасено ми је дете“, понављаше непрекидно мати, која није могла појмити, да је човек може ма о чему другом питати, сем о њезину детету.

„С овом се женом не да ништа учинити“, зловољно промрмља љубопитљиви господин. „Хе, драги пријатељу, добићете лепу напојницу, ако ми сутра јавите име и адресу ове госпође.“

Тим се речима обрати господин једноме човеку, код кога је, како изгледа био боље среће, те дознао оно, што је хтео знати, јер се идућег дана пријави код те срећне мајке.

„Госпођо, имао сам част да будем присутан, када...“

„О, зар сте и ви били И ви сте видели? Ја нисам ништа видела, ништа чула, само сам скочила...“

„Да, да, поштована госпођо, и тада сам чуо...“

„Чули..?“

„Да, госпођо, чуо сам ваш...“

„Шта сте чули?“

„Чуо сам ваш крик, госпођо, и с тога сам и дошао, да вам понудим ангажман у своме позоришту.“

Сирота мати!

Тај господин, који се „ради својих послова“ свугде налазио, био је по занимању импресарио, који је тражио нове снаге за своју позорницу. А право му је име: *Публика*.

П.

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Партија из Дортмунда (сликао К. Ферстер). — Дортмунд је један од најлепших градова у немачкој Вестфалији, а пређе је био и члан Ханзе. Има око 120.000 становника. Слика коју доносимо у овом броју рађена је тзв. тробојном репродукцијом. Износимо је пред своје читаоце, жалећи искрено што нисмо у стању, због слабог претплатничког одзива, доносити чешће и радове српских уметника у оваквој репродукцији. —

Слепи миш (сликао Фердо Весел). — Поред Маголића приказујемо у овом броју и једног од најдаровитијих и најбољих словеначких сликара, Г. Ферда Весела. Његов „Слепи миш" обишао је до сада већи број изложаба, и свугде је најлепше оцењиван. Најлепша модерна немачка илустрација „Die Kunst" приказала га је веома ласкаво својим читаоцима, а сада, кад ове редове пишемо, изазива исто такво допадање и у Бечу где још траје „Словеначка Изложба". Ако наша омладина оствари замисао о Југословенској Изложби у Београду, имаће Београђани прилике да уживају и у оригиналу ове лепе слике. —

Благовештење (сликао Гвидо Рени). — „А у шести мјесец посла Бог анђела Гаврила у град Галилејски по имену Назарет к дјевојци испрошеној за мужа по имену Јосифа из дома Давидова и рече: радуј се, благодатна! Господ је с тобом, благословена си ти међу женама. А она видјевши га поплаши се од ријечи његове и помисли: какав би ово био поздрав? И рече јој анђео: не бој се, Марија! Јер си нашла милост у Бога. И ево затрудњећеш, и родићеш сина, и надјени му име Исус. Он ће бити велики, и назваће се син највишега, и даће му Господ Бог пријесто Давида оца његова; и цароваће у дому Јаковљеву ва вијек, и царству његовом не ће бити краја"! (Јеванђ. по Луци, гл. I, ст. 26—33.). — Овај став јеванђелски израдио је сликовно и славни италијански сликар Гвидо Рени, а како га је лепо изразио показује и наша репродукција. Оригинална је слика у Риму. —

А душу ће твоју мач пробости! (сликао Х. Каулбах). — Ова слика чувеног немачког сликара, представљена анахронски, износи моменат Матере Божје над Спаситељем. Представљена као да се догађа у нашем друштву, она је и символична, јер јасно говори свакој матери о невољама у животу кроз које мора проћи и њихов пород. Тежак је живот, јер се његовим невољама нико није отео. —

Из Љубљанске околине (сликао Срећко Маголић). — И ако се из ове слике не види она права, ретка лепота у околини Беле Љубљане, ипак у њој има оне тихе и племените мирноће којом се онако дивно одликује красни словеначки народ. Г. Срећко Маголић словеначки је сликар и ми га сада први пут приказујемо српским читаоцима. „Нова Искра" биће од сада у могућности да својим читаоцима прикаже и већи број словеначких сликара, те да и на тај начин допринесе оним лепим везама оба братска народа, које су засноване у самој њиховој крви. —

Рударска истраживања у Србији и *Испирање злата*. Досадашњим неколиким сликама из српског рударског живота и рада додајемо и ове две које саме собом јасно говоре о својим садржајима. За испирање злата напомињемо само, да је овакав начин сасвим примитиван и да је у најновије време замењен најмодернијим машинама што их за ове послове увезоше поједина овлашћена рударска удружења. —

ХРОНИКА

РАДИЈУМ

његово развиће и његова будућност

од М. Кири-а.

1896. г. пронашао је Бекерел, да уранијум и уранска једињења пуштају зраке, који аналого Рентгеновим зрацима утичу на фотографске плоче и дају ваздуху моћ спровођења електрицитета. Они продиру кроз црну хартију и танке металне плоче: а нити рефлектују нити се ломе.

Моја супруга и ја назвали смо супстанце које пуштају овакве зраке *радиоактивним супстанцама*, и испитали смо их. Тако смо издвојили *полонијум*, супстанцу која својим радиоактивним особинама личи на визмут и *радијум*, тело сродно баријуму; а *Дебиерн* је издвојио још и *актинијум*.

Полонијум, радијум и актинијум пуштају зраке милијон пута интензивније од зрака уранових. Радијум је нов елеменат, који смо ми представили у стању чисте соли. Против радијумових зракова нема апсултно непрозрачног заклона. Код многобројних тела изазивају ти зраци фосфоресценцију. Дужим дејством радијумових зракова утиче се на фосфоресцирање супстанце; оне су тада мање осетљиве и под утицајем радијума мање се сјаје. Радијумове соли сјаје саме по себи. Може се узети да оне с помоћу Бе-

керелових зракона, које испуштају, поде фосфоресцирању. Радијумов хлорид и радијумов бромид соли су које чине светлост интензивнијом. С помоћу њих може та светлост толико ојачати, да се јасно види и на самој сунчаној светлости. Светлост коју дају радијумове соли подсећа на светлење свитаца. Јачина светљења радијумових соли постаје временом слабија, али се ипак не губи никад потпуно. Истовремено постају и соли најпре безбојни, доцније се обоје сиво, жуто или љубичасто.

Радијумове соли дају ваздуху моћ провођења електрицитета. Ако приближимо неколико децигрма радијумове соли напуњеном електроскопу, — одмах се испражњује. Па и кад се електроскоп заклони дебелим, јаким зидом испражњује се ипак, и ако лакше. Олово и платина врло јако апсорбују зраке; алуминијум је за њих најпрозрачнији метал, а органска тела апсорбују Бекерелове зраке сразмерно врло мало. Радијумови зраци чине да тече диелектрике, петролски етери, сумпор-угљеник, бензин и течан ваздух могу да спроводе електрицитет.

Радијумове соли пити реолектују, пити се лове. Оне чине хетерогену смешу која се дели у три групе, које се по Рутерфорду означују као α зраци, β зраци и γ зраци. Њих можемо лако да разлишујемо по њиховој држању у јаком магнетском пољу: α зраци савијају са свога правога пута у страну као тзв. каналски зраци у вакуум-цилиндеру, β зраци као катодни зраци, а γ зраци остају непромењени као Рентгенови зраци.

Радијумове соли имају даље својство да стално развијају топлоту, што сме *Лаборд* и ја утврдили. То развијање топлоте довољно је јако, да се може и простим огледом показати: метне се једно стаклениде са седам децигрма чистог радијум-бромида у један суд, који је заштићен од топлотног зрачења, чији је отвор затворен памуком. У непосредној близини стакленцета нанести се живина кугла термометра, која показује температуру околине. У други сасвим сличан суд метне се исто тако стаклениде са неактивном супстанцом нпр. баријум-хлорид. Тада показује термометар у првоме суду температуру за три степена већу но у другом суду.

С помоћу *Бунзенова* калориметра за лед може се измерити топлота коју развија радијум. Један грам радијума развија у једном сату око 80 грама калорија, а то је количина топлоте, која је довољна да 80 грама воде загреје за један степен; она је такође довољна да један грам леда истопи. Изгледа да употребљена радијумова со при томе остаје у истом стању. Тако стално развијање топлоте није познато ни код једне хемијске реакције.

— Радијумови зраци показују даље различна интересантна физиолошка дејства. Па и кад је радијум затворен у каквој мрачној кутији од јаче хартије или у металној ковчежићу утиче на очи и производи осећање светлости, ако се кутија држи пред затворени или пред слепим очима. Извор те светлости лежи у самоме оку, при чему његови медији под утицајем радијумових зракова почињу да фосфоресцирају.

Радијумови зраци дејствују и на епидермис. Ако се држи стаклениде с радијумом на кожи, не осећа се одмах ништа особито. Али 15—20 дана доцније запрени се кожа, и, на месту где је лежало стаклениде, отвори се рањица, а под дужим утицајем радијума развија се рана за чије је лечење потребно више месеци. Дејство радијумових зракова на епидермис слично је дејству Рентгенових зракова. Данас се покушава да се радијумови зраци употребе и за лечење лупуса и рака.

Радијумови зраци утичу и на живчане центре, чиме изазивају укоченост, па и саму смрт. Изгледа да они врло интензивно утичу и на ткиво које је још у развићу.

Друга чудновата појава коју радијум показује јесте *еманација*: ма какво чврсто тело, кад је у близини радијумове соли, добија радијумово својство зрачења, постаје *радиоактивно*. Овај *индуковани радиоактивитет* остаје и на даље, макар то тело и уклонила од радијума, али му та моћ поступно поступно слаби па на послетку се и угаси.

Ради објашњења ових ретких појава, мисли *Рутерфорд*, који их је детаљно испитивао, да радијум развија неку гасовиту радиоактивну супстанцу, која се у простору шири и изазива појаве индукованог радиоактивитета. Ову хипотетичну супстанцу назива он *радијумовом еманацијом*, и мисли да је она принеса гасова што су у близини радијума.

Подобност електропошења, коју добија ваздух под утицајем зракова радиоактивне супстанце, утврдила је бројно, тачним мерењем, госпођа Кира.

Сведено ли све, онда можемо рећи: студија тих тела која садрже уран и тор показала је да је радиоактивитет *својство атома*, које свуда прати сваки атом ова два елемената.

Радиоактивитет каквог једињења у опште је у толико јачи у колико у себи има више радиоактивног метала. Међутим највеће уранске руде, калколит, карнотит, имају јачи радиоактивитет него ли метални уран.

С тога смо се питали, да ли те руде можда немају и какве непознате, јаке радиоактивне супстанце у малим количинама, и покушали смо да изнађемо те хипотетичне супстанце путем хемијске анализе. Успех је увеличао наш труд и наше слутње потврдио. Тако садржи н. пр. једна тона *„Geschlend-e"* само један децигрм радијума, због чега је добивање радијумових соли и тешко и скупо. Једна тона тога минерала даје неколико килограма баријум-бромида с радијумом, одакле се радијум-бромида добија даљим хемијским процесима.

Покојни *Демарсеј* први је употребио спектралну анализу за студију радијумова спектра. Спектрална реакција радијумова исто је онако осетлива као и баријумова; у једној баријумовој соли, која садржи само један десетохиљадити део радијума, може се радијум у спектроскопу распознати. Али ипак даје радиоактивитет још десет хиљада пута осетљивију реакцију. С помоћу обичног добро изолованог електрометра примећује се чак и стожиластији део радијума у неактивним супстанцама.

Ма да је радијум близак баријуму, ипак о њему нема ни трага у обичним баријумовим рудама. Као пратилац баријумов појављује се он само у уранским рудама: факт који је свакако од великог теоријског значаја.

Радијум је тело које стално развија енергију и још у замашним количинама. Изгледа да је ово контрадикција према основном принципу енергије, и предложене су разне хипотезе, да би се противречност избегла. Од њих ћемо само споменути две као нарочито занимљиве.

По једној замишља се радијум као елемент који је још у развитку. То се развиће мора узети као врло, врло лагано, тако да се још после дуго година неће примећивати никакве измене у стању. Енергија, коју радијум у току једне године развије, не би према овоме ни мало изменила ово тело.

По другој хипотези имају у простору још нека непозната зрачења која наша чула не опажају. Радијум би

био у стању да енергију ових хипотетичних зракова апсорбује и претвори је у радиоактивну енергију.

У осталом обе ове хипотезе не косе се.

На послетку, у најновије доба, изнашла су г. г. *Рамзеј* и *Соди* један нов важан факт: нашли су да се из радијумове еманације, док она сама нестаје, развија гас хелијум. Изгледа да овде стојимо први пут непосредно пред самим стварањем елемента. Можда радијум и није стабилан хемијски елеменат а хелијум је, можда, само продукат његова распадања.

Превео В.

УМЕТНОСТ.

На спавање (Zapfenstreich), драма од Франца Адама Бајерлајна.

Откривен је један нови таленат! То су речи које су се чуле по готову из свију приказа појединих листова на горе речену драму Бајерлајнову. И то баш у врло згодном, подесном тренутку. Онда када се сви „модерни" појављују са производима своје музе, како ко, са више или мање среће; онда кад Хауптманову „Rose Berndt" публика прима са симпатијом више из поштовања према самоме писцу него ли према вредности комада; онда кад Судерман, потпуно лоше среће, пропада са својим „Sturmgeselle Sokrates."

На оном истом месту, са кога је некада Судерман својом првом драмом „Част" постао од једном тако славан позоришни аутор, са тог истог места појавила се такође са врло јаким и дугим утиском прва драма новога талента, Франца Бајерлајна. У оба случаја писци не бејаху новаци и непознати; њима је већ претходила репутација младих снага, од којих се много што има и сме очекивати. Са усхитом говорило се тада о Судерманову роману „Брига", који беше објављен пре његова првог позоришног успеха; о Бајерлајну пак, у току прошле године, беше изазвао оштру полемику његов први роман: „Јена или Седан". Извесне сличности у обадвојице писца било је и у томе да друштвене односе на свој нарочити начин и према своме нахођењу прокрити кују — оштро и без зазора, без обзира хоће ли се то коме допасти или не; не пропуштајући при томе да са необичном умешношћу употребе оно јако и пуно дејства театрално.

Средина, у којој се креће Бајерлајнова драма, јесте у последње време тако чувени „Мали гарнизон." То је можда и био главни узрок оном необичном интересовању позоришне публике; реч је била о драми чији је главни јунак и овога пута један потпоручник, а потпоручници су у последње време нарочито омиљене романске фигуре. (Ја спомињем само сав онај прах што га је подигао Билзе са својим романом: „Из једног малог гарнизона"). Само што је Бајерлајн дао много више; он је цртао из живота, сликајући његове типове фотографском верношћу; сасма другим тоновима и бојама од оних шематичних фигура те поред све фотографске тачности ни стојимо пред чистом, високом и узвишеном уметношћу.

Тај мали гарнизон, у коме се радња дешава, писац назива Сенхајм. У ескадрону нарочиту пажњу изазива вахтмајстер Фолкхарт, војник од пете до главе, који за собом броји 33 године војне службе. Он има само једну ћерку, која и сама одраставши у гарнизону носи све знаке и обележја војничкога детета и, као што се старцу са свим логички чини, она такође треба да се уда и да постане ваљана, радна и поштена жена кога војника. Услед тога он јој је и намерно момка, сержана Хелбига, с којим је његова ћерка, Кларица, била тако рећи као заручена све донде, док Хелбиг не оде у јахачку школу у Хановер.

Али судбина нанесе у гарнизон потпоручника Лауфена, младог, веселог коњичког официра, човека који има то тек да постане; још у потпуном развићу; о коме се не може у напред рећи, хоће ли далеко стићи, из разлога, што му недостаје индивидуалитета. Отац Лауфенов спасао је негда у боју живот вахмајстру Фолкхарту и отуда се да разумети она предусретљивост и љубав старога војника према сину свога спасиоца. Две године су прошле и Хелбиг се враћа из Хановера, заставши Клару на његово велико чудо и упрепашћење потпуно промењену. Даљновид, као и сви заљубљени, он већ слути недопуштено односе Кларине према потпоручнику Лауфену и његова се слутња у истини и обистињава, и то баш оне вечери, кад стари Фолкхарт даје гозбу у част повратка будућега зета. Рачунајући на веселост и пијанку гостију, Клара се искрада и одлази у стан своме љубавнику Лауфену, да с њим бар још који тренутак проведе срећно и блажено. Мучен и шибан бесном љубомором Хелбиг такође оставља друштво и одлази и сам у стан потпоручнику. Док он куца на вратима, Лауфен једва још има толико времена да Клару сакрије у своју собу за спавање. Преклињући моли сержан свога претпостављенога да Клару врати натраг и да је не преда бруки и срамоти. А кад све то ништа не помаже, он хоће силом да отвори врата, настаје комешање, кроз отшринута врата Хелбиг одиста сагледа Клару, али је дотле већ и Лауфен позвао дежурнога подофицира, коме сержана предаје. Тиме се завршује други акт.

Трећи чин доноси судску процедуру. И ако би се у напред смело претпоставити са колико досаде мора публика чекати, док се такве сухопарне ствари сврше, ипак акт је извршен са крајном умешношћу. Претрес никако не протиче у правој линији, он је занимљив, а заинтересовање је још више подстакнуто, што се оба супарника нечувеном вештином и држањем труде да Клару у саму ствар не умешају. Најзад из исказа неколико сведока, да је она у овоме случају морала играти ма какву улогу, суд позива и њу, и она јавно пред заседањем изјављује, да је Лауфенова милосница.

Последњи чин је потпуно у театралном смислу. Место решења целе ствари, било позитивно или негативно, писац се потрудно за слабу конструкцију свију немогућих конфликата. Лауфен зна да више не може остати у служби; по савету једнога пријатеља он треба да изиђе из војске и Клару узме за жену. Он би то можда и учинио, да ту није онај вечити камен спотицања — сродство и сродничке везе. Та зар није и сама помисао грозна, да је неко од њених теча или ујака — димничар! У овоме разлогу, који се може употребити и у свакој другој драми другога миљеа и лежи сам конфликт према задатку и према средини. Још као већа невероватноћа долази оно изазивање вахтмајстерово младога Лауфена на двобој. У надраженом стању убијство потпоручника од стране Фолкхартове било би и схватљиво и разумљиво, али двобој, не, то је ствар поменутог апсурдитета. Клара долази да и овде реши си-

туацију. Она признаје оку да сва кривица лежи само на њој, да му се она сама обесила о врат и да он ни у ком случају није крив.... На послу се чује трубни знак: „на спасање!...“ и вахтмајстер убија место потпоручника своју рођаку, кћер.

Као што рекох драму карактерише одлучује потпуна и врло брижљиво и прецизно изведена карактеристика. Бајерлајн ни овде није једностран; он — смело би се тврдити — није један од оних који у данашњем немачком официрском кору и у војничким применама гледа само врсту прве ваљчаре. На супрот људима који су у ставу да забораве и себе и своју дужност ради своје угодности, он ставља људе чврста карактера, којима је дужност изнад свега, последњи завет; поред сенке, такође и светлости и цела се слика указује у лепшем, пријатнијем колориту. Ја поменућу само на прилику потпоручника Хефена, који Лауфену препоручује да се ожени Кларом; на онда ритмајстора Ледебурга са његовим доброђудним срцем пуним саучешћа. У главноме дакле, тежња за једнакошћу све до последњега чина, потпуно, самоуверено и зналачки. Најзад и сам главни јунак не сме се погледати као бон-визан, Lebemann, који јури за ужинањем и кога расипне жудња и сладострашће, — не, он је млад, пенскусан човек, без погледа на последице, играча случаја и фортуна.

Дражбани, фебруара 1905.

М. П. Ђирковић

КЊИЖЕВНОСТ.

Светислав Стефановић: Песме оригиналне и преведене. Мостар, 1903.

Неким иначе обичај да исцртујем, да ли су стихови овог или оног песника искрени, нити ме се тиче, кад и како су песме постале, а још мање ме занима, да ли поједа и у животу заиста онако мисли и осећа, говори и твори, као што песма каже. Но читајући ову најновију збирку српских стихова, ја сам и непримећено дошао до уверења да ова мала књига са отворено пријатним корицама не садржи, већином бар, стихове што их је створио тренутни план младалачке страсти (то још не значи, да у збирци нема песама испеваних у најмлађим годинама песниковим) или оно у нас скоро обавезно певуцање, с којим је и Г. Стојан Новаковић отпочео своју књижевничку каријеру, — да је г. Др. Стефановић, који у песми већ одавно није новајлија, добар део својих срећених, сталожених стихова тек после извесних студија и брижљивог неговања свог дара спевао. А у томе се он врло лепо разликује од неких млађих и најмлађих Парнасоваца наших, који често још пре напуштања издају збирке стихова (не питајте, каквих), те је онда непобољшан суду или, у најбољем случају, њушњу критике свако крив, само не они и женскиње муве њихове. Одиста су ретки они песници, сарадници давно пок. „Стражилова“, који су, ако су уопше прикупили своје песме, досада причекали с тим. На има још нешто, што г. Стефановића од једног дела млађих му „певидругова“ одликује: тај човек има мисли, идеја, срећом не оног сухог, у нас доста пријатног филозофирања, оног досадно баналног, стихованог разлагања, већ зрелих, истина не увек нових оригиналних и врло неликих, не сасим нових, каткада недовољно изражених, но лепих и складних мисли, с којима се не мораш никад до ситница сложити, али ћеш погрешити, ако не застанеш код њих. Прочитај, читаоче, заради примера, песму „Не клони!“, која овако почиње:

Спавајте с миром, ви животом худим
Оборени спови!
Ватрена жеђа у гробовској тами
Што сја и трепти над вас обасјана,
Нит зраком својим гробље оживљава?
Уздена мисо у пустолиној тами,
Шта ће без даха који живи распирн?
Мајчина прсна већ је дави, гуши;
А она чезне и гасне и суши
Рођени живот на рођења жару.

Мисли г. Свет. Стефановића, изражене у неполицини његових стихова, прилично су мрачне, песимистичке. Само кад није нежан песник своје љубави, „која је света и чиста“, сако кад се не сећа свога блага жељом, што „као жељна дивљака цвета невина и чиста“, и он у мрачним бојама гледа онај лепи Божји свет, што је за њега само „бездан беде“, у којој „светови труну и векови одеде.“ И нека тиха туга, неки лагани бол, далеко од очаја и реторске фразе, што редовно у памети, врелу резигнацију прелази, говори из сетних страница ове ружичасте књиге, испуњава песникову душу, и стиховима његовим даје општи, заједнички карактер. И један део ових песама уздише и плаче, али не за нечим чега је било па и нестало, него за нечим, чега није могло бити и чега бити не ће. За једним светом, што га није могло да буде, али који је некада, можда, живео у души и фантазији песниковој, за једним светом, што је пун невине радости и јасних боја, веселих песама и остварених жеља, насељених вила и неслућене среће, тихих мелодија и дискретна мила. Сад се зацарила тама, завладао бол.

Остав'те ме сама, остав'те ме сама
Самоћа ми годи, моја соба мила!
Ту се живот миљу, за сетан залутам
По гробовљу пустом мојих идеала.

И могиле љубни, сузама их росим,
А потајна туга срце мојо стеже.
Зачујем ли шапат гробовскога шевна,
Што се ко једаше светником разлеже.

И свуштинки главу на умориле груди,
Слушам како вечност крај мене пролеће!
Затрепери лахор у вечноме миру,
Па лелеја траву и гробовско цвеће...

И тако износи г. Стефановић, у једном не нешка дугом низу лепих песама, свој тихи песимизам, свој резигновани бол, а са оном некако угодљивом сетом мирног, срећеног и свесног човека, кога је „прошла младост као вулканска лава

За час већ хладна, чим се разлила,
Ил као пожар, као ватра силна,
Што живе шаша, па сама планула
И пала сва и све сагорела,
Ал за час само.

— — — — — — — — — — — — — — —

Сад бих хтео да сам као жива,
Што гори, сија тихо, ал једнако
И смерним зраком около обасјава.

У тим је стиховима г. Стефановић песник тиха, скоро меланхоличка темперамента, чији осећаји у тим сетним стиховима не избијају као нека необуздана страст, као плаген елементарне силе, а кад му се туга и онај угушени бол и хоће да претвори у бурни очај, у силовити

бес, песник му не налази израза или, боље, фразу му издаје спаста, те она постаје празна и шупља. Али то нелегова туга, срећом, ретко хоће. А да ли је дужност испитати: је ли оправдан тај тужни тон ових, вазда, најлепших песама у овој збирци? У уметности је оправдано и допуштено све што је лично, пријатно, искрено или што се бар искрени чини. Ове Стефановићеве песме су пак лепе и тако пуне интимне непосредности, да ни се искреност или бар утиска искрености (а то је главно) не сме одрећи.

Пре него што пређем на еротику г. Св. Стефановића, хоћу да вас упозорим и на често фине описе његове, који сдекоји пут, додуше, нису довољно заокругљени, разрађени и посве савршени, ал песнички, импресивни, топли. Песник са природом, њеним појавама, лепотом и суворовшћу, редовно у свему доводи своје можда тек тренутно расположење, понајвише такође суморно, сетно, сањалачко, болно (или вађала обратно: природу са својим расположењем). Код овог песника себе и бола природно је, да он много чешће, а и са већим успехом и пластичношћу описује тужну и тешку или велепу и узбуркану природу, оно меланхолично јесење вече, када месец, „блед и болан", проширује кроз поцепане облаке; мокру, покислу земљу и сиву, оловну маглу, што као покров неки притискује све; „мочаран дан", када се „топи снег и са кровова и дрвља капље, цури" или, најзад, буру страшну, кад ветар језиво пишти и „оштрим крвавим крилом тресе и гребе окна", али га ипак привлачи и ведрај, јасна, насмејана природа, мирнодушно вече и језеро чисто, хладовито јутро и шарено цвеће, пријатно поље, кад „мирише зрела, угасита трава", и небо „мирно, метално и златно." И „Кутање", једна лепа, нала песми из кола „На језеру", показаће вам, колико је у тим описима тесно скопчано песниково душевно расположење са природом коју описује,

Језеро мирно стакли се и блиста.
Ни воден коњић таласак не креће,
Ни дах ветрића несташно не дене,
Да всеукис та површина чиста.

По њој се шири, као преко платна
Сликара неког божанског, везана,
Висока стабла лиснатих јабланa
И с небом плавим кугла сунца златна.

У складно Једно све се ово сиво.
У лаком чуну ми смо ту стајали,
Кутећи, номи насред воде сјајне.

И ипак ми се тада учинило
Ко да смо чак у бескрај путовали
И да смо чули нослушене тајне.

Стефановићеви су описи оне, често, једноставне, али увек интимне слике или нертко само лаке силуете са тек назначеним контурама, које су најподеснije да оно неизказано лепо у слободној природи, ако и не изразе, а оно бар учине да ми то осећамо. Узмите одмах другу, по реду, песму, други „Стари звук" (он је сневан у врло младим годинама песниковим, и ја то са задовољством наглашујем), у чијој првој китици има три доста смела израза, који ипак не долазе у опреку са уобичајеним правилима стилистике, а још мање са граматиком, коју критичари тако радо — често са пуним правом — лупају о главу нашим песницима новијег датума. Ја ћу их подући.

Скрхано дугим путем за гору сунце клоне;
Пред ходом ноћи неме *бриљеви* стрели дан.
Весела звона сад већ друкчије, сетно звоне —
Ко уздах *растрган.*

Ко листак што шапуће, када га листак дирне,
У срцу моме туге, друге ни трешти глас.
Небеса ћуте. Нема да Господ из њих дирне,
Да души вошље сласе.

Сазда се спустила песносна, оловна тишина; цвеће је погнуло главе и, као да сдегод њиео јеца, сипо из дубине одјекне који пут по један откинут глас и „болан тон", као да се по полумраку разлеже „вечности строги звон".

Као да сенке троба мрачног с капцем суво роне,
Ил очај-песму брује срушених снова злом?
Још гласак тужно дрхти, па у бескрају тоне,
Ко зај у срцу моме.

На онда његова „Јесен." Радо бележим да у њој има, а то данас није мала реч, доста оригиналности у опажању и у паглашеним бојама. Над пустом гором, која озбиљно, која упорно ћути, наднело се бескрајно, плаво небо које ништа не спаја са црном земљом, само овај слаби, без топлине јесењи сунчев зрак, што га „жељно пије" пожутело лишће по дрветима, „кб да то није гробар му послати."

И често видиш стог се зрака диже
Кроз пусте, празне просторе стира
Глас и запосльи дах вечнога мира.

Још само једну песму ове врсте да вам споменем. Она је особито карактеристична за г. Стефановићеву песму уопше, а његов опис напосе, а уједно показује да ни он не може да одоли оним данас тако уобичајеним звезданим наслованма, што су, исто као и оне сиване тачке, неизбежни у новијим књигама српских песама и „песама." Али наслов је једини, што јој у грех ушисјем; иначе је она лепа, паметна и мила, после песме „За што?" можда најуспелија у целој збирци.

*

Заспала земља. Благо истрсћ хуја.
Трепери облак над месецом ироће
И још те дуго у плавилу небеси
Одсијкује се од сребрног зрока.
Мирише поноћ. Месечина стрији.
По њој ми душа плива до облака —
Ведра и лака.

И чисто ми је као да ни тајна,
Непаша сила обузела душу.
Ко да се бескрај слива у ме доли;
И ја што месец облака прозрачна,
Ко сне што тоји месечина сјајна
И моја душу зрака јој раширн,
Па као да ни од тела се дели,
Диже се, лети, пестаје и тоне
У светом миру неме васионе.
Ах, знадем шта то осећаше значи:
У том ме часу
Смрт походила!

Прочитали сте један од оних нежних описа тихе, ћутљиве, меланхоличне природе, који као да су на свили писани.

Но ове и овакве песме г. Стефановића, о којима сам до сада говорио, у његовој су збирци у мањини (и ако не мало), и ја сам их у своме приказу само зато ставио на прво место, што човек увек лепим или, одређеније, лепшим стварима даје првенство. Те песме чине мали, али лепши део ове књиге, и оне су плодови најсрећнијих часова песникових. Љубав, нека чудноната, сад здрава, свесна и једра, сад крв топла, сад опет чежњива, сентиментално нежна, скоро болешљива, растрзана — његовом је предмет осталих оригиналних песама Стефановићевих, у којима, разуме се, и фраза добија све то личнији, али често и

слабији, блеђи акценат. И међу тим сад једноставним, али дубоким, простим али страсним, сад мал' те не очајним, али нешто плитким, скоро дивљим, али не заношљивим песмама налази се и најлепша, можда, ствар у књизи овој, песма „За што?“, тако пуна страсне усрдности, из које струји онај врели, заношљиви дах необуздане младости.

Зашто ме волиш? — Знаш ли часак тајни
Ко изгнаници нашли смо се ми
За што ме волиш? — Знаш ли, цвете бајни,
Како си срећна питала ме ти.

Ја не знам зашто, кад те грлим жарко;
Ја не знам за што, кад ти слушам глас;
Ја не знам за што, кад ми сунце јарко
Милоште твоје бујан распе крас.

Ал има дана, кад ме тама свлада
И ноћи има кад не свиће дан,
Па теби само срце ми се нада,
Ти си ми звезда, пере моје стан.

Ја љубим онда патње сиротана,
Светињу бола, оковани пад
И борбу смелу вечности и дана
У теби љубим, мој уранче млад.

Само што није свака еротична песма г. Стефановића тако лепа, свесрдна и добра као ова. Нађе се међу њима и гдекоја мање успела или неуспела, скоро безизразна, регби нешто намештена, брижљиво зачешљана, али са врло мало боје, пријатне топлине и угодљиве срдачности. На пример она „О растанку“, која овако почиње:

Како си ме, мила жено
Јуче пољубила,
Пољупцем си слатким својим
Смрт погубила,

а која ће се, може бити, са оригиналношћу својих задњих строфа многима ипак допасти (на укусу им не завидим). Мене она, заједно са „Чежњом“, са песмама „У сумрачју“, „Још једном само“ и „Брачна ноћ“, слабо привлачи, јер у тим песмама не налазим оног племенитог схваћања љубави, фина опажања, оне непосредности осећаја и фраза, једном речју, оног чисто песничког, уметничког утиска, без којег је тешко и замислити савремено лепу лирску песму уопће, а љубавну специјално. Но осим ових слабачких песама, дао нам је г. Стефановић, поред раније наведене лепе песме „За што?“, још неколико лепушкастих љубованки, као, на пр., ону тајанствену „Тајну“, љупку песмицу „Близу“, неке скоро симболичне песме из циклуса „На језеру“ (шесту и, чини ми се, најзгоднију исписао сам напред), које, међутим, нису чисто љубавне, и онај кратки низ лаких, ситних „Спомена“, у ком има неколико несташних стихова без великих претензија. —

Видите, такве су, од прилике, песме г. Светислава Стефановића. Нежне и некако пријатно суморне, угодљиво сетне, сањалачке и модерне у паметном смислу те много пута злоупотребљене речи. Он није песник дивинаторских мисли и силних осећаја, и ако то каткад хоће да буде. Али за то г. Стефановић нема ни довољно снаге, нити доста речи. Он је само сетни песник дубоке тишине и тешке самоће, само нежни појета љубавне среће и љубавног бола, он је песник без побледеле романтике, површне фразе и сентименталности од прекјуче, који неретко уме бити и оригиналан, а да је далеко од бизарности. Са крутом стварношћу, са прозаичним, нелепим светом његови стихови немају много заједничког, и у једном далеком свету снова, у ком друга песма звучи и друкчије се преливају боје, у ком срце друкчије осећа и друкчије мисли ум, у неком свету чудноватих жеља живи душа његова. Ма да није без извесних индивидуалних црта, г. Стефановић ипак није неки снажан, врло јасно изражен песнички карактер, и ја бих пре имао воље назвати га једним отменим уметником, него песником сасвим изразитим, посве самосталним. Зато он велик песник не ће никад бити. Али тим још није врло много речено. Његове глатке, миле и паметне стихове ипак ће смети сваки да препоручи, а да прочита и књижевни гурман, јер он је песник интимних осећаја и поштених мисли.

Ил. Ивачковић

Разно

* Одбор Књижевног Фонда Архимандрита Нићифора Дучића расписао је овогодишњи стечај за дело из филологије, географије или етнографије српскога народа. Награда је 800 динара, а дело треба да изнесе најмање 6 штампаних табака. Рукописи се шаљу најдаље до краја децембра ове године. —

* У издању књижаре Рајковића и Ћуковића (Београд) изашла је нова књижица, у преводу М. С. Дојчиновића: „Збирка најлепших бајака за децу“. Цена је 0.70 д. —

* Вукан Ћехо Михић (Мостар) јавља да се штампа његов полемични спис „Лов на мираз, или како се криво заклео Душан М. Радовић, уредник „Срп. Вјесника“ у Мостару.“ Књига ће изнети три штампана табака, а цена ће јој бити 1 круна. —

* Изашао је „Статистички Годишњак Краљевине Србије“ (књ. V). 8°, стр. XXIII + 686. Садржај: Државна област; Површина и становништво; Сточарство; Цене; Дуван, со, петролеј; Рударство; Индустрија; Саобраћај; Трговина; Финансије; Новчани заводи; Осигуравајућа друштва; Црква; Јавна настава; Санитет; Суђење; Казнени заводи; Јавне грађевине; Војска; Метеорологија; Разно; Међународни статистички податци. — Цена је овој књизи 9.50 дин. —

* В. Недев, секретар полицијске управе у Софији, превео је на бугарски језик део из „Тасиних писама“ о Бечкој и Берлинској полицији. —

* 17. о. м. у стану Рускога Клуба држао је јавно предавање г. М. П. Цемовић „О почетку руско-јапанскога рата са гледишта међународнога права“. Приход од улазница послат је Руском Црвеном Крсту. —

* Г. Ђорђе Јовановић, акад. вајар, израдио је модел споменице првог устанка. На једној страни споменице израђен је лик Њ. В. Краља Петра I и лик Карађорђев, а на другој страни израђена је алегоријски Историја Срба. Десно је Србија из 1804. г., окована за стене тешким ланцима, а поред ње орао спреман да полети; у позадини је Жича, а кроз ваздух види се Карађорђе с мачем и заставом. Лево је Србија из 1904. г., наслоњена на топ, мирно и достојанствено очекује будућност; поред њених ногу су атрибути науке, уметности и културе, а иза ње је српски Краљевски Двор. —

* 12. о. м. држао је г. Павле Поповић, ванредни професор у Вел. Школи, своје уводно предавање „О проу-

чавању српске књижевности у опште и средњевековне напосе". —

* Професори Крагујевачке Гимназије одржали су у току ове године шест јавних, бесплатних предавања најширем грађанском кругу. Предавали су: проф. Данило Катић („О бактеријама"), проф. Мата Станојловић („О устанку 1804. године, узроцима и његовим последицама"), проф. Петар Андрић („О Старој Србији"), проф. Светислав Обрадовић („О магнетизму и електро-магнетизму и њиховој примени у животу"), проф. Стеван Нешић („О васпитним елементима у српским народним јуначким песмама") и проф. Владимир Петковић („О изворима"). —

* Одбор за издавање целокупних дела пок. песника Авда Карабеговића Хасанбегова и за подизање споменика му, јавља да је други свезак у штампи и да ће изаћи за неколико дана. Цена је и овој књизи 60 п. д. (8°, 5—6 шт. табака). Поруџбине прима књижара Вл. П. Бајића (Сомбор). —

* Београдска Трговачка Омладина откупила је и штампаће као своје издање ново дело г. Ч. Мијатовића „О животу американског милиунара Карнегија". —

* За први конгрес српских лекара и природњака јавили су се и ови чешки научари: Д-р Јарослав Хвала („О егзантематичним болестима"), Д-р Владислав Младјеовски („Резултат покушаја о пресићености организма шећером"), Д-р Бедржих Хонзек („О карционалима перитонита"), Д-р Ладислав Хашковец („Додаци на познању психоатеничког стања"), Д-р Пањирек Духослав („О бенигним карционалима"), Д-р Рудолф Покорни, Д-р Јан Семерад, Д-р Иван Хона јавиће доцније своје теме. — Изјављена је жеља да се конгрес одржи месеца августа а не септембра као што се намеравало. —

* 24. о. м., приликом састанка српске и бугарске омладине, држана су два предавања у дворници Велике Школе. Г. Јован Ђаја говорио је о политичком а г. Д-р Момчило Нинчић о економском савезу Србије и Бугарске. —

* Г. Аца Миловановић спремио је за штампу 2. број „Законодавства". У овом је броју: Грађански закон и Хронолошка и азбучна таблица Зборника закона и уредаба од 1835. до 1904. године. —

* Г. Велимир Сперњак, парох у Ульми, штампао је у Лајпцигу народну песму „Отвори ми врата". Тема је изведена у неколико варијација а компована је за гласовир. Цена је 2 круне 40 потура. —

* Г. Димитрије Ц. Ђорђевић, телеграфиста, штампао је „Успомене" из свога службовања. Књизи је цена 0.50 динара. —

* Синђел Платон и В. Саватијевић, наставници у Алексиначкој Учитељској Школи, отворили су претплатнички упис на књигу „Неизбежни суд или Бог никоме дужан не остаје". „У њој ће бити" вели се у позиву „истинитим примерима исказана и оцртана позната истина да поред Божанског правосуђа, које није увек довољно приступачно нашем разумевању, поред човечанске правде, која уме и правдати и сажаљевати кривце, и која има обзира према људским слабостима, постоји још и гвоздена логика факата, закон, особити и непристрасни суд за људска дела. Ни један се кривац није отргао, нити могао отргнути од њега. Тога ради смо прикупили више мање из непосредног живота нашега народа, један леп низ поучних и истинитих прича и средили у једну збирку, која ће изнети 4—5 штампаних табака на лепој артији. Цена је 0.50 дин". —

* У 26. св. Јагићева „Archiv für slavische Philologie" штампао је Осип Маковеј своју расправу „Прилози к изворима Гундулићева Османа". Нарочито занимљиво пише о Станиславу Корецком (у Гунд. Коревски) кога је Гундулић и лично познавао. —

* Београдске Општинске Новине почеле су доносити, у нарочитом додатку, „Зборник Општине Београдске" у којем ће бити збирка свих закона, уредаба, правила, расписа и наредаба. —

* Г. Милорад Опачић, проф. кр. реалне гимназије у Осеку, штампао је своју математичарску расправу „Расматрања о продукту алгебарских бројева". Цена је 2 круне. —

* У Великој Школи упражњене су катедре међународног Јавног Права и Административног Права. Позивају се компетенти да пријаву и своја документа пошаљу Министарству Просвете најдаље до краја месеца маја ове год. —

* У Лондонском „Империјалном Институту" држао је пре кратког времена Mr Burt предавање „О српском јунаку Краљевићу Марку". Том је приликом један од млађих енглеских песника декламовао неколико српских народних песама у преводу лорда Литона, које су изазвало велико допадање и бурно пљескање. —

* Владислав Цветановић, фотограф-аматер (Беч XII. Bonygasse, 8) дао је у штампу „Упуство у фотографији и њезини најновији проналасци". Књига је писана нарочито за почетнике. Украшена је са 60 слика и изнеће $4^1/_2$ штампана табака. Цена је за претплатника кр. 1.20 а ван претплате 1.50.

* Готова је прва свеска: „Албума класичних хорова" коју је пре месец дана огласио у српским листовима г. Р. Мисита, хоровођ у Доњој Тузли. У овом су свеску искључиво мешовити зборови, који су у огласу означени. Како у погледу избора хорова тако и са укусном штампом овога дела потпуно смо задовољни. Цена је 5 круна.

* Ове се године навршују десет година од како је основана прва Земљорадничка Задруга у нашој отаџбини, која је у исто време прва задруга те врсте у Српству. За минулих девет година поникло је до овога тренутка око 400 Земљорадничких Задруга у Краљевини Србији и близу 200 у осталим деловима Српства. Земљорадничке Задруге и ове ће се године састати на свој редовни годишњи састанак, у Врањи, на коме ће у тишини изнети резултате свога десетогодишња рада. Свак, који је рад да суделује на деветом конгресу Земљорадничких Задруга као предавач или расправљач, треба писмено да се пријави управи Савеза Земљорадничких Задруга у Београду најдаље до краја јуна ове год.

БИБЛИОГРАФИЈА.

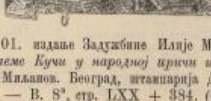

101. издање Задужбине Илије М. Коларца. 101. — *Племе Кучи у народној причи и пјесми*, написао Марко Миљанов. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1904. — В. 8°, стр. LXX + 384. (Са једном картом. Предговор написао Љ. Ковачевић). Цена 4 динара. —

П. О.: *Стара Србија и Арбанаси*. Српско-бугарски односи и арбанашко питање. Аустрија и Стара Србија. Арбанашки зборови и њихово значење. — Београд штампарија „Доситије Обрадовић“, 1904. — 8°, стр. 78. Цена 0.50 дин. —

Св. 71., 72., 73. Мала Библиотека. Бр. V., VI., VII. Година VI. 1904. Вилем Шекспир: *Ричард III*, трагедија у пет чинова, с енглеског превео Др. Лаза Костић. У Мостару, 1904, штампарско-умјетнички завод Пахера и Киселка. — 16°, стр. 199. Цијена 90 потура (1.20 дин.). —

Јанко М. Веселиновић: *Пупница. Сестра*. Слике из сеоског живота. Издање Дворске Књижарнице Мите Стајића у Београду. Београд, штампарија Д. Димитријевића. — 8°, стр. 174. Цена 1.50 дин. —

Јапанска војска, њена организација, формација и наоружање. По најновијим званичним изворима руским превео С. М. Београд, Индустриска Штампарија, 1904. — 8°, стр. 31. Цена 20 пр. дин. —

Књига за народ. *О шкрлаци*, од Д-ра Доб. Гер. Поповића, среског лекара. (Прештампано из „Народног Здравља“ 1904.). Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. — В. 8°, страна 16. Цена 0.20 пр. дин. —

Бож. Княжевић: *Закон реда у Историји*. Одштампано из „Српског Књижевног Гласника“ Тома Јовановић књижар. Београд, Штампарија Светозара Николића, 1904. — В. 8°, стр. 77. Цена 1 динар.

Књига за народ. *Како да се сачувамо* од болести носа, уста, зуба, суше и грла, од Д-ра Доб. Гер. Поповића, среског лекара. (Прештампано из „Народног Здравља“ 1904.). Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. — В. 8°, стр. 10. Цена 0.10 п. дин. —

Споменица 1804—1904. *Први српски устанак* историјска слика у 2 чина. Написао Мих. Сретеновић. Издање Дворске Књижарнице Мите Стајића у Београду. Штампано у Штампарији Д. Димитријевића. 8°, стр. 46. Цена 40 пара дин. —

Лафонтенове басне са сликама. Превео Станоје С. Станојић, учитељ. Издање Дворске Књижаре Мите Стајића, Београд. — Београд, Прва народна електрична штампарија, 1904. — 8°, стр. 125. Цена 1 динар. —

Божићни дарак доброј деци. Књига са сликама. Написао Дим. Ј. Соколовић, учитељ. Издање Дворске Књижарнице Мите Стајића у Београду. — Београд, Штампарија Д. Димитријевића, 1904. — 8°, стр. 80, цена 0.50 дин. —

Претплатницима и Читаоцима Нове Искре

Овим бројем улази „Нова Искра“ у другу четврт своје шесте године. Молимо дужнике да измире дуговања своја како бисмо им лист и даље слали. Нарочито опомињемо све несавесне неплатнике, којима смо и писане опомене слали, да свој дуг одмах измире, јер ћемо, после јавне опомене, наплату тражити судским путем.

Веома нам је неугодно свако јавно опомињање а још више ово жалење на српску читалачку публику, али изгледа да је то судбина српских листова, па је за то не може избећи ни „Нова Искра.“

Поштеном је оволико доста.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Тореодор, из књиге „Уличи Певачи“, превео Милан Мекић.

Полетеше јата, песма М. Јелића.

Глад, из збирке „Фантоми“, песма Р. Ј. Одавића.

„Пера Држески“, слика из нашег друштвеног живота, од Ст. Сремца (наставак).

„ * „ песма Милутина Јовановића.

За женски свет, од д-р Н.

Утопљено звоно, драмска бајка у пет чинова, написао Герхарт Хаптман, превео Р. Ј. Одавић.

Кочина Крајина, од Алексе С. Јовановића.

Преполовљ, из збирке „Успомене из ивањенности и живота“ И. С. Тургењев, с руског превео Р.

Лястиљи: Анђелије (из туђег извора), превео О. — Са висине Мултатули. — Императорво Мултатули од II.

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Партија из Дортмунда. — Слеви ниш. — Благовештење. — Из Љубљанске околине. — А душу ће твоју мач пробости. — Рударска истраживања у Србији. — И. С. Тургењев. — Испирање злата.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

Број 5. Београд, маја 1904. Год. VI.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Кандидат

Нас тројица дођосмо заједно на вечеру у своју гостионицу, где затекосмо неколико столова заузетих, а на нашем постављено за четворицу. Ретко је бивало да дођемо заједно, ређе да *Код Два Гаврана* нађемо толико путника, најређе да се за нашим столом да места четвртом, јер је била погодба, да се то чини само кад наиђе какав добар познаник бар једнога од нас. Газда писаше за тезгом, момак послуживаше путнике. Једва једном дође ред и на нас. На наше питање, ситни, зрикави Дим слеже раменима, развуче усне, а једна му зеница одигра на више.

— Не знам! вели. Питајте газду! Он је наредио!

Бата подухвати своју дервишку браду и њом покри уста и нос; Чича, такође веома брадат, стаде истезати своју; а ја почех трљати нос, — што беху несумњиви знаци да се почињемо узрујавати.

— Је ли, Ферте! викну Бата, ко је четврти?

Гојазни и ћелави газда Ферт, не дижући главе, одговори:

ЈОВАН ДРАГАШЕВИЋ
КЊИЖЕВНИК

— Свеједно, он вас познаје, каже, па, рекох, нека га онда с вама за столом! Узео је нумеру тринаест! Остаће, каже, две или три недеље, свеједно, јер хоће да полаже провесорски испит. Он је провесор из унутрашњости, — сад не знам рече ли, из Лесковца или из Алексинца, свеједно! Зове се, чини ми се, Рајковић, или Влајковић, или Мајковић, свеједно! Ваљда га је Димче записао!

Увек је тако обавештавао, почињући с репа, умећући своје вечито: свеједно! С почетка, кад се нас тројица уселисмо *Код Два Гаврана*, прозвасмо га: „Свеједно“, али после превлада „Ферт“, јер, онако кусаст и трбушаст, кад би се подбочио, напомињао је то слово. Тананом, празноглавом Димчи откидосмо последњи слог, да нам напомиње оно, чему беше налик.

Дим је служао разјапљених уста, па кад газда сврши свој сметени извештај, он узвикну:

— А па то ће бити онај мали, броћасти господин, што је последњи дошао?

— Jâ! потврди Ферт и настави писање. Готово увек кад је било паланчана, он се градио да има писмена посла.

Дим додаде:

— О, брате, зар је онај Бро̂ћа провесор! Ко би то икада рекао! А није виши од мене, а иначе изгледа чудан, смешан!

Чичу спопаде смех, те рече:

— Е, гле, и Диму може неко изгледати глупав и смешан! И он издева имена! Дакле, велиш, провесор Бро̂ћа?

— Носи то! викну му Бата. Ми не познајемо тога човека! Постави му где знаш!

Дим поче дизати тањире, а у тај мах отворише се врата од нумерâ и уђе човечић, у црну закопчану капуту, гологлав, мало погнут.

Дим застаде и шапну:

— То је!

А Чича ће Бати:

— Немој, молим те! Нека остане! Чисто предосећам, да ћемо имати комендије!

— Па добро! одобри Бата, који је и иначе, у свакој прилици, био наш столоравнатељ, штоно кажу Хрвати.

Дим, чисто радостан, понуди:

— Изволте, господин провесоре, изволте овде, — овде сам вам поставио, да правите друштво господи!

Па отрча, јер паланчани са свих страна куцаху.

Мали човек приђе збуњено к нашем столу, измрмља своје име, додавши „професорски кандидат“, па седе. Имађаше буљаве очи, жуте зубе, ретку, бледу браду, која беше никла са окрајка доње вилице; показиваше око четрдесет година. Он покуша да издржи поглед обешењачких Батиних очију, које као два разбојника у заседи сјактаху између два густиша, између браде и косе; покуша да заустави своје очи на дугој бради, која је пролазила кроклешта од палаца и кажипрста, — на носу који се жарио од длана. Најпосле, нервозно дохвати јеловник и стаде га учити. И ако нас беше летимично уочио, могао је ипак прочитати на нашим лицима неизмерно чуђење, проузроковано помишљу, да је човек његова доба тек кандидат! Али не беше од оних који умеју читати на лицу узроке израза. То нам је био први утисак.

У томе дође Ферт, да нас послужи. Ми, абопирци, одмах поручисмо јела. Он се предомишљаше. Бата спусти завесу с образâ и показујући главом нас двојицу, запита госта:

— Дакле, ви познајете господу?

Броћа се сневи.

— Газда рече, да их познајете!

— То јест, господина сам познавао из виђења, још кад сам ђак био.

И показа Чичу.

— Богме, давно је то било, вели Бата. То ми је доказ више, да овај наш Чича крије године!

Чича се одмах загуши од смеха.

— Овога другог господина не познајем лично, али за њега имам поздрав од једнога свога колеге.

Показа мене и каза име једнога мога пријатеља из Х.

— А мене нити сте кад видели, нити чули за мене?

— А, пардон, вели кандидат. Ви имате фамилије у месту, где служим.

И изређа родбину Батину.

— Е, мило ми је! рече Бата пружајући му руку, што учинисмо и нас двојица. Очевидно, кандидату лакну што се на тај начин проби лед.

Ферт, већ нестрпљив, куцкаше прстима по столу. Запита га:

— Дакле, шта је по вољи, господине?

— Не знам ни сам, брате! Дај што хоћеш, — што су господа поручила!

— Не, узмите червиш! саветова га Бата, коме то јело беше одвратно.

— Али, ви сте поручили јагњеће печење!? рече кандидат и поче се осмејкивати.

— Да, али ми червиша чешће једемо, — а изврсан је овде *Код Два Гаврана*.

— Па лепо!

Ферт погледа захвално Бату, а запита госта:

— Је ли по вољи вина? Господа пију само црно!

— Да, прихвати Бата, али ми не „полажемо.“ За полагаче или полагоце? Како је правилније, господине? — црно је сувише јако, верујте.

Кандидат потврди смејући се. Већ се од срца смејаше.

Кад Ферт отиде, Бата настави:

— И узели сте нумеру тринаест! То вас карактерише као човека слободна духа, без предрасуда! А, прљво, не познавајући вас из ближе, томе сам се и зачудио, знајући да сте богослов!

Кандидат поцрвене. Чича и ја згледасмо се.

— Дакле ви знате? пита Броћа изненађен.

— Знам! Знам и то, да сте већ — пардон! — полагали без успеха!... Једном, или два пута?

— Два! прихвати кандидат, црвенећи се јаче и буљећи у њега... А знате ли и узрок зашто пропадох?

— Нагађам! Кад бих знао имена чланова испитне комисије, већ...

— То! То! викну кандидат и умало не загрли Бату. Ах, причаћу вам, ако ћете све потанко, па да се левом руком прекрстите!

— После! После! утишава га стовраг... Сада једимо!

Чича нађе изговор, тобож, да се смеје Диму, па издуши. Стискаше ми колено и шапташе: „Поп, човече! Какав професор! Како га и ми одмах не познадосмо. Сад видим, да смо и ми могли све оно уврачати, али, де!“

После јела Бата започе:

— Јеси ли ожењен?

— Та, маните! Како ожењен!

— Па, као велим, време би било! Сад ћеш зацело положити и постати стални учитељ науке христијанске, — професор науке, је ли?

Гвидо Рени — Архангел Михаилъ

— Ако Бог да! Ви рекосте: зацело!

— Да. Помоћи ће нумера тринаест, а, ко зна? можебити још неко! Па додаде нижим гласом: Главно је, да на време сазнам имена чланова испитне комисије!...

Утисак је био потпун, јер нас двојица не мрднусмо, а оборисмо очи пред саблажњивим примером протекције. Кандидат је доиста помишљао на тајанствени утицај кабалистичког броја, на наитије „дијавола“, коме такође, по народном веровању, није згорег свећу палити! Али осећаше, да му се треба савладати, да неће бити пробитачно, ако покаже шта му се души намеће. Зато се упреподоби, заврти главом и рече жалостиво:

— Хе, така вам је судбина човечја!

— Да се вратимо на пређашњи разговор, вели Бата. Ја бих, брате, да сам у твојој кожи, однах после испита, мантију на се, а попадију.....! Или, како по канонима, чини ми се, треба да буде обрнуто, најпре попадију, па мантију! Свеједно! што рекао Ферт! Што фали, кад су две сукње у кући? што рекли Фертови.

— Ама, ко је Ферт, ко су Фертови? запита кандидат с изразом највећег напрезања.

— Ферт је наш гостионичар, а Фертови, то је множина, то су сви људи његове памети и душе, огромна већина, која влада и пресуђује у свему! Него, реци ти мени, погађам ли твоју мисао относително мантије и попадије?

— Нâ! учини кандидат смишљајући се како да одговори.

— А да по врагу није у изгледу, да се сродимо, а? Да ли има у тој мојој родбини каква лепа цура?

И Бата се загледа у кандидата с изразом, који је значно много ствари, а као најглавнију, ону напомену о комисији. И кандидат се загледа у заштитника молећиво, са дланима упоредно намештеним.

Дође на ред историја испитâ, — обична историја, у којој је главно неправичност, пристрасност, подвала професора, који не трпе кандидата, — досадна историја пуна незначајних потанкости, а која нама доказиваше, да је Бро́ћа без темељне спреме, без своје воље, да сувише зависи и од људи и од случајева, да се у томе вртлогу мотао целога свога века, „као сламка међу вихорове“, не дајући ни мало отпора. Та бескрајна и свакидашња историја хоћаше нам загорчати весеље, да се не појави нешто узгредно, нешто што нам с почетка малко заслади непријатност, па, мало по мало, на наше велико изненађење и још веће умовање, постаде главна, јединствена занимљивост! Ево шта. Причајући то́к испита, кандидат нехотице поче имитовати држање, покрете, гласове, погледе, „тикове“ духовних лица, којима беше поверено да измере његово знање. Како их ми познавасмо, зачудисмо се неверовној истинитости репродукција. Тај кандидат, тај збуњени Бро́ћа, беше прави уметник у комичном приказивању, јачи од Бабића! А драж је била у томе, што је он то радио без намере, готово несвесно, — просто, чим помене неку личност, онога тренутка пресели се у њену кожу и, најверније, најприродније, изказује последице различитих душевних покрета те личности, немајући појма о покретима! То је чинило неодољиву комичност. Разуме се, ми наведосмо да то буде главно, не водећи рачуна о перипетији испита. Заиста, одавно се није тако грохотало код *Два Гаврана!* Паланчани прекидоше разговоре, да нас посматрају, Ферт и Дим шуњаху се око нас, да улове коју реч. Бата разреши кандидата од лимунаде: нареди, да се доносе велика стакла „правог“ вина.

Из даљег његова причања разабрасмо, да је син неког црквењака из неке паланке, у којој је изучио нижу гимназију. Заузимањем свога проте, доби благодејање у богословији, у Београду, али му богословију прекиде други рат, у коме је учествовао. Пошто се мир утврди, доврши богословију, па опет нечијим заузимањем, отиде у Русију, у духовну академију, одакле изађе као „дјејствителни студент“. Вративши се у отаџбину, добије место привременог вероучитеља у гимназији у Х., где служи већ је десет година и одакле је већ два пута долазио у престоницу, да „полаже“, па ето и трећом, са срећом!...

Ти догађаји из његова живота беху само потка и основа, а платно и шаре чињаху комичне евокације небројених личности с којима је долазио у додир, — школских људи, и другова, наших ћивта, војника, руских „кутјејникâ“, почињући од ђаконâ, „непостижних“ басиста, па духовних професора, „православних језуита“ до архијереја, који се возе на четири коња!... У жару стварања, свака реч Бро́ћина изгледаше духовита, просто сипаше, духовитост. На махове, не веровасмо својим очима и ушима, — чињаше нам се, да је пред нама сасним друго биће, друкчијега мозга, обличје свакога трена различито! Помишљасмо, како ће, по свој прилици, и нас другима приказивати и тада, са нешто зловоље и антипатије, подцењивасмо тај његов дар. Али накнаде беше на дохват; то беше снажни пламен, малотрајан по себи, а подложан најмањем даху. Чим се Бро́ћа врати у своју кожу, постаје сметењак првог реда, до краја подложан сугестији, повод неисцрпном комендијању.

Затече нас зора у јеглени.

Двадесет дана, мало више, трајало је тако. Кандидат се извуче из испита тројком. Показивао се незадовољан, али се познаваше да у себи „ликује“. Такође се познавало да свој успех у велико приписује Бати. И отиде на своје место с новом титулом и с новим правима, а нас се задуго сећао картама, потписујући се увек „Ваш благодарни Броћа!“

С. Матавуљ

Са својима

О куку! куку! певали су петли.

Скочих у страху. Поноћ. И из таме
Ноћи и бола видим где светлуца
Очију безброј управљених на ме,
Очију безброј злокобно се светли —
Мистике бића људског слика бледа.
Неко је са мном! Срце бурно куца...

Из мрака ноћи тихо се испреда
Сенака облик, тканина одела
У рита њиних. Ноћ постаје бела
К'о велик покров. Видим добро: Група
Авети црних, просјака је стала
Свуд око мене, и злослутно ћути. —
Времена ноћног стадоше минути.

„О, куку!! куку!!“ певали су петли.

Те́шко; и срце бол ужасни чупа;
Оловна слутња на душу је пала.
Душа је празна! Ред просјака што је
Стао пред мене то су жеље моје,
Добро их видим, своје наде, страсти
И мисли, куку! куку! како јадне,
Пропале сада, изван моје власти.

Оне ми прете, осветнички моле,
Наказна лица, и пружају руке
Трагичним гестом, остављене, гадне;
И понор нуде, и очајно ва́пе;
У понор света сурвати ме воле,
У понор света! Продирне јауке
Душа је слаба да гони од себе.

Из ока њиног тмине гроба зја́пе;
И смрт је с њима да живот мој погребе.
Шум руха слутњу улива ми црну;
Гласови туже за прошлим животом;
Прилазе да ме у плашт свој огрну!
Па тада куда? Шта ће бити по́ том?
„Ви жеље моје, ја ничега немам...

И ја се с вама ладном гробу спремам.
Овде је тужно, опако и цр̂но,
Овде је тешко...“ Ал' откуда сузе,
Опраштај нёми животу за беде?
— Сени ме ладно и презриво гледе;
У њима живот истине утр̂но.
Вај, што им судба све спрам мене узе?

Упорно, тужно жаљење се јавља
И јасно доба пролетњега неба,
Снови и наде... и сви тако жи́ви;
Срећа се види... и све се понавља...
Хајдмо! — Ал' куда да нам сада треба?
Зар морам смрти, смрти што не годи?
— Та наде, снови нису болу кри́ви!

Хајдмо! — О види величанство по́ља̂
Трагично друштво кроз која ме води:
Огроман видик, неслућена доља,
Снивана поноћ над њоме се своди.

Миришу поља на пролећне дане,
На чисту кишу што спомене кропи,
На много су́за̂ за идеје ране.

О, да се душа с таквом ноћи стопи,
Кад дрхти, стрепи, верна, пуна среће,
С љубављу, чврсто загрљена смрћу!
Тада се часи среће, бола згрћу,
За тужан живот и жаљење веће.
И бисер дробни на крилима ноћи
Са јасних звезда падаше полако,

Док ћутке, мрачне као смртни греси,
Црне су сени пратиле ме тако,
Брзо и страсно по глувој самоћи;
А сетно небо нека нада рёси:
Пре зоре треба стићи жељној мети.
Пре него новог дана дође варка,
И живот што ће себи нас узе́ти.

О како жудна страст нас гони жарка
Свршетку, крају. Па и бол ће проћи;
Све, чак и љубав. Гладне страсти гоне,
Гоне по мраку гробу што ће доћи;
Посмртна звона у даљини звоне,
И ветар хуји поносно и страсно
Последњу песму свему што је било.

И крај већ ту је! Ноћ не диже крило,
И неће више дићи га над нама!
Сребрнаст покров простором се влачи,
Чудан и моћан. Једна црна јама...
Ту ће нам ући жеља и страст свака!
Сетно се небо облацима мрачи.
Лудост, весеље! Рака! рака! рака!

Вај! кога покров покрио је бёли!
Зар му́ка није исцрпено врело?
О, куку! куку! свет за̂пева цели;
Задрхта душа, као небо це́ло;
И маса звезда са неба се просу
На тугу, јаде, љубав, срећу рану,
На мртву душу, кроз јутрењу росу:

У покрову је, хладна, мртва, бледа,
Дивна к'о зраци помрлих идеја
Сва љубав моја у Великом Да́ну,
— Мртва — то јутро живота и среће,
У мору суза утопљено давно,
У мору суза и сурових бёда̂,
Стајински понос мојих епопеја.

Чека пред гробом и збори још тавно
Тугу живота и љубав спрам њега
И чека своје. Кад допаде веће
Све црно друштво, ужасно и дивље,
До ње, до гроба, страх ледени проби
Душу и срце зле слутећи коби,
А суро небо затрепери живље.

У страху пружих руку преко свега
Страстима гладним, суровим и јаким
Плен у животу последњи још туди,

Да кобни бол се живота зајази. —
Ал' где ли страха нестали су трази
Под зором бледом и поднебљем млаким?
Небеса канда отворише груди.

И маса звезда отпоче да пада
Поново широм васионе целе
На њих и на њу, преко тужног места;
И ветар опет зашумори сада
Пролазак бола из живота гробу.
Падају звезде усред ноћи беле,
Падају тол'ко; и наједном преста...

И ветар пева поезију смрти.

А кобне жеље умираху редом,
Очајне, страшне, у прозорју бледом,
С падањем звезда. Само мисо сину:
Откуда тол'ко звезда? Али дивно
Падају звезде преко мртвих. Мину...
Далеко коб се јавља лаким ходом,
Далеко звезде издишу над сводом.

Далеко, тужан, са̂м, сред црних њива,
С болом, празнином — све ко да се снива.
А око пуно горких, тешких су̂за̂.
Допире тужан жамор кукурýза̂
По пољу пуном суза, пуном росе;
Последњи ветри вапај сени носе
Зором, животом што ће их све стрти.

А ветар пева поезију смрти.

Сима Пандуровић

„Пера Дружески“

— слика из нашег друштвеног живота —

од Ст. Сремца

(настанак)

ГЛАВА ЧЕТВРТА

Вора у Кошутњаку код Ајдучке Чесне.....

Раскошна природа и величанствена сценерија овог идилског места, све је то тако лепо и поетично да би тешко било а и грехота би била (а било би и прозаично) описати то овим данашњим банаалним нашим језиком; језиком којим се данас наши новинари грде и којим полицајци пишу своје рапорте. Било би незгодно, тешко па чак скоро и немогуће. За то је и писац морао прибећи старом језику — као много згоднијем, и створеном за таке ствари — и помоћи се старим добрим књигама (са предговорима који обично гласе: „Љубима обоега пола (Сербска юности!*), — књигама које већ нико више не чита.

И писац почиње ову Главу онако као што су наши стари „Списатељи и дјетовоспитатељи“ некада своја дела или Главе започињали.....

Тек што се Даница, царица међу звездама, која предвозвјештаваше великоленно сунца рожденије — од востока указала; тек што је Луна, царица ноћи, почела већ губити своје златне зраке и сребрни на себе вид примајући владјеније над вселеном дневному Управитељу (Сунцу) уступила; тек што су разнобојни пернати обитници шума, леса и лугова пробудили се из ноћнога укрепителнога покоја, и јутарњом песмом својом одали славу јестества Создатељу, и цврктом својим поздрављали и прослављали дана рожденије; тек што је љупкогласна филомела (тица: славуј) на лаки своји крили у чисти ваздух себе узвишавати и умилним својим пјенијем уједињене пастире и гдекојег у гори дрвосечца увесељавати почела — а уреченога у прошлој Глави дана, у описано горе време, беху већ код Ајдучке Чесне на окупу: Капетан Гојко, Таса Шпоркаса, Риста Велосипедиста и Ика Пубика. (Фалио је само Паја Акција).

Она прва двојица беху чиновници, дакле људи са занимањем, а ова друга двојица беху беспослени богати масароши, рентијери и приватијери без икаква занимања. Па ипак је и међу овом последњом двојицом — међу Велосипедистом и Пубиком — било опет неке какве-такве разлике. Јер Риста је био бар члан велосипедскога клуба и члан надзорног одбора Благајне Велосипедскога Друштва „Муња“, па је бар имао шта испод свог имена на посетницама да потпише као карактер свој; али Ика ни то није могао, него је на посетницама му просто и клот стајало: „Ика Н. овдашњи“. Јер надимак Пубика није никакав карактер и ако је карактеристично за њ, како га је, то јест, добио. Није га дакле смео метнути на посетнице пошто то име (Пубика) није добио ни од кума а ни од Пореске Управе, него га је добио у кафешантану „Елдорадо“ од неке ексцентрик-играчице и певачице, неке Miss Merry Lenzlied која је свако вече певала неку шпанску песму с рефреном:

„Pubi, komm her!
Pubi, komm zu mir“!

И обично у Ику тад погледала па му другови из зависти дали то име, и оно му — пошто није имао никаква друга занимања — и остало.

С њима је дошао и посилни капетан-Гојков на другим колима на којима је донето све што је потребно било за један такав излет на цео дан.

Лепо летње јутро. Ни облачка на небу. Јучерања плаха и кратка киша спрала сву прашину с лишћа и дрвећа па се свежина шумска дивно осећала.

Затекли су неколико болешљивих који свако јутро пре сунца долазе и ту пију минералну воду коју собом доносе. Чине по лекарском рецепту неколико хиљада корака тамо и овамо, па се после праћају у парни, мерећи се редовно сваког дана у првој магази код Три Кључа. Од тих таких затекоше четворицу; али око седам часова и они одоше, и наше друштво остаде само.

Изабраше згодно место, мало заклоњитије. Ту онда донесше ћилиме, јастуке и све што је за јело и пиће господин-капетане!" вели посилни Милован и не трепћући. „И мене да убијеш, понавља Гојко, ако се приближиш на три корака запоцима.... Они су за господина Перу Дружеског! Разумеш?" — „Разумем!" салутира поново посилни.

Докле се јагње пекло, они су лепкарили и разговарали се о свему и свачему. Окретали су ражањ сви редом, наизменце, а разговор је текао све живље што се више и више приближало подне. Тада послаше посилног да однесе флаше с пивом, вином и малинама (за даме спремљеним) у канени залон код Аџучке Чесме, да се хлади за ручак, а они у највећем расположењу постављају испод једног дрвета у хладовини тањире, пожење и виљушке за скорашњи ручак.

— А, биће славно, жестоко! вели усхићено Пубика мешући пукете у чаше. — Ово за даме!

Манастир Високи Дечани

спремљено. Ту посилни Милован одела ражањ и уреди се јагње за печење. А ту и они, после подуже шетње по шуми, полегаше да се мало одморе. Ту је уговорено да они дођу раније а Пера и Виса да дођу око подне на готово, на ручак. А уговорено је још и то да Виса поведе који од својих пријатељица.

На јагње је нарочита пажња обраћена. Оба запоцима су одређена да их поједе Пера Дружески. Пера воле запоцак и то је свима познато. Воле да га једе својим перорезом, онако стојећи, да густира речима „Охо-хо! Ала је слатко!" а за тим да се раздере „Где је рало, где је наслo!"... За то је посилном Миловану издата наредба, да пази на запоците и да их чува као очи у глави — „Да си обазрив као да шилбочиш на барутани! гласила је заповест капетан-Гојкова посилном. Да убијеш сваког ко се приближи. Немој да питаш „Шта је одања?" него убиј одмах, сваког цинила .... па и мене!" — „Разумем, господине!" одговори посилни.

— Богате! прихвати Таса Шпоркиса, бришући тањире. Пазите да се не осрамотимо. Све нек је чисто! Дане су ово, а оне, као што знате, страшно пазе на материјалну чистоту!....

— Биће бубо, ко на велосипеду! вели Риста. Сви смо познати, даваншњи. Једини Гојко, он ће можда, мало...

— За мене се не бријте....

— Па, као велимо, ти си још скорашњи, јучерањи.

— А, позно сам се ја добро; за мене се не бријте. Због мене неће бити науза. То се и госпоја Виса уверила онамад....

— Ах, могу мислити! Ти си онако кавалерски, управо „кавалеријски" јуриш'о и салетао, по вашој тактици.

— А то не, вели Гојко. Није било потребе... Ах, и оно је, оно је једна, једна... мами се.... оно је тек доктор! Да Бог сачува... Хм! На се чуде, што се свет не жени....

— А бајаги ти стидљив....

— А то нисам! вели Гојко. Не велим да сам светац, још мање завезана врећа, — али оно је мајстор, филаделфија... Скоро му испало са мном и са њом на оно „Стиђе момче пег' девојче“...

— Здравља ти!

— Части ми! куне се Гојко.

— Ама, збиља, ти нам ниси ни прич'о шта сте се све разговарали оно вече?

— Море, питајте ме *шта нисмо* разговарали, а да почнем *шта јесмо* изашла би књига дебља од оног најдебљег списка обвезника у окружној команди.

— Де, здравља ти, причај док не дођу; таман да прекратимо време. Де, како си је салетао и подишао јој?

— Ама нисам јој ни подилазио ни салетао је, брани се Гојко, него сама она почела да ме задева. Није ми онога вечера било због сутрашњег плаћања ни до чега, него се замислио па мислим: где ћу наћи отплату, а она се тек наже к мени (и додирну ме грудима) па ми тихо рече: „Немате појма, вели, господин-Гојко, како ме интересује то: која је та сретна око које сада ваше мисли — а можда и жеље ваше, вели, облећу?...“

— О, извин'те, рекох ја, а по чему ви то судите?

— „По томе што сте се замислили; ви на *неку* мислите у овај пар, то је извесно вели ми она. На коју мислите?“ пита ме она. — На меницу? одговорих ја.

— „Милицу? запита она. Коју Милицу? Какву Милицу?“

— Ах, не. *Меницу*.... на „Мјеницу“, госпођо.... На шта и може кавалеријски капетан да мисли него на мјенице. — „А тако! То је друго. Умирили сте ме“, вели она и погледа ме значајно. — О то ми јако ласка, госпођо, рекох јој ја и почех јој се удварати. А она таман ми дала агију и намамила ме, па се поче повлачити и ограђивати, а ја онда стадох салетати са свију страна као већ коњица што ради. — „Боже! Баш сте ви мушкарци чудни! рећи ће она после дужег ћутања. Ако вас женска, ма, вели, и најфамилијарнија, само мало, — онако из учтивости, онако обично — љубазно и учтиво ослови, а ви већ одмах то тумачите некако — Буди Бог с нама, каже — повољно по вас!?... Ја сам, каже, удата, имам супруга! Баш тим речима: супруга, каже, имам...“

— Аха! смеју му се они. А ти нос у футролу!...

— А шта би боље било за мене и да сте девојка. Ви женске кад хоћете некога да одбијете увек имате изговора. Да сте девојка онда би ми нешто друго одговорили. — „Тако, врло лепо! вели она. И ви сте *пријатељ* Перин!“ — Молим вас, рекох јој ја, човек који има лепу жену као ваш Пера, тај готово и не може да има пријатеља. — „И тако он мора страдати од својих пријатеља, је л' те?“ пита ме она. — Па, за Бога, госпоја Бисе, велим ја, па непријатељ и не може да дође до жене пријатељеве него *пријатељ*. „Тако је то у овом свету, дете моје“ рекох ја... А после, *он* и *он*; ви и Пера!... Допустите, али... завршиx ја. — „О, мој Пера је врло добар. Ја бих, вели, свакој мојој другарици пожелела таквог мужа!“ — О и ми, и ми! додадох ја. Против њега као човека, као друга, немам ништа, али против њега као вашега супруга, вашег господара — морам се бунити и ја и сви који су имали срећу да вас ма и само једанпут виде! велим ја а гледам је, а она опет попусти, мило јој, видим лепо, па поче да се мешкољи на столици, а ја не пуштим него терам даље. Никако не можемо да се навикнемо, велим, да вас сматрамо као његову жену! Некако, нема форме, чудно је, необично... Ето, велим, и сами ви, али, велим, искрено да ми кажете што ћу вас питати — а верујте дубљег гроба за једну тајну нема од мене и ових мојих груди! и ту се ударим у прса. Ето, кажите ми право, питам је: је л' и вама самој било лако да се навикнете на помисао да сте Перина жена; ајде, ето, кажите по души!

— А она, шта ти каже?

— Каже „Господин-Гојко! Сад сте ме, каже, стрефили у живац!“ Па кад поче да се јада и да кука, — мани се! Ни пола нисам запамтио, а и то пола је много и дуго би било да се прича, тек сам је дотерао да призна да је несрећна, а вели „То свет не види и не верује; а моје сузе, Господин-Гојко, вели она, још *нико* није видео“! А ја се направио тужан па је тешим, па кажем да жалим што је нисам девојком познавао, а све би, велим, друкчије било. Кажем јој да је ипак одавно познајем, много пре садашњег познанства. А и она признаде, да ме одавно зна, из виђења, каже; као сам јој у очи још много пре него она мени. Каже, да сам јој много неприлика учинио и не знајући. Ја је запитах: Како то? А она каже: да ме је чак и снивала. Па шта ту има страшно? Какав је то грех? запитах ја. — „Па није грех, вели она, али је ипак опасно и страшно!“ — Ама шта је опасно и страшно? питам је ја. За што се боји? — „Па бојим се, вели, да у сну како не споменем ваше име! Ето, то је опасно, и тога се, каже, бојим!“ — А зар је лак на сну? запитах ја. — „Није, и то је срећа“, вели она. — Спава тврдо? — „Ко топ, каже; могла би, вели батерија промаширати крај њега са трубама, топовима и карама — тај вам се не би пробудио. Па и кад се пробуди, у јутру, још по пô сата је, вели, сметен.“ (Сметен је он целога века. Какво по сата! примећују они). — Дакле снивали сте ме баш? запитах је ја. — „О, и то још колико пута!“ вели она. — Па јесам ли бар учтив био? запитах је ја.

— Бресе! повикаше сви. А она?

— А она се нашла увређена „То је неучтивост, господине!“ вели; те ја заокупих: Ама молим вас, велим ја, госпођо Бисо, шта има *неучтиво* у речи „*учтив*“!? Јок, не помаже ништа. Она ми окренула леђа па неће ништа да чује. Заразговарала се с Пајом Акцијом. А ја онда шта ћу, него се окренем и ја на другу страну и умешах се у други разговор. Кад не потраје дуго, а она (ама је мајстор!) уграби згодну прилику па ме лупи пукетом по лицу и шану ми: „Ју, нисам знала, вели, да

сте такви. А тако сте ми озбиљни и мирни изгледали у први мах!... О, господин-Гојко, ви сте један, вели, врло, врло опасан за женски свет... Ја вам се, вели, не бих смела ни за живу главу поверити!"

— А ти?

— А ја, настави Гојко, не збуних се него јој рекох: Покушајте, велим, госпођо, па ће те одмах друкчије судити о мени.

— А она?... Па онда?... Како сте се растали? заокупише га са свију страна.

— Па... ја сам уздисао... рекао јој, да сам врло несрећан... да ћу учинити нешто од себе...

— А она на све то?

— Е, а она на све то... Стисла ми руку и слегла раменима онако мало неодређено...

— Што лажеш! упаде му Таса Шпоркаса. Не врдај, него говори истину...

— Ама части ми... Шта има да ми каже... Стиснула јаче руку, ето то је све...

— Стиснула ти јаче руку и нагла се мало и шанула ти: „Стрпљења!" Је ли тако било? пита Таса.

— О-о-о-овај... Ех, којешта, а откуд баш то?

— Молим те, је л' тако било?

— А-а-а-а, замуцкује Гојко, а откуд ти то знаш?

— Е, је л' то казала, то ми кажи?

— Е, па јесте, смеје се Гојко, ал' откуд ти то знаш?

— Молим те... Знамо то све и ми овде, а и толики који нису овде!... То је њена обична фраза... стара њена фраза... Сваком она тако каже... вели Таса.

— А па и није баш сваком. За то сам очевидац био. Питај ликвидатора како је прошао. Жестоко га опаучила.

— И опкладио би се да га је тужила мужу, али само њега.

— Ах, фина је она, видео сам ја.

— Па и опет, ко зна чије акције данас боље стоје: твоје или његове...

— Не разумем те...

— Ех, а ко *њих* може разумети!?...

— Е, све је готово; сад још само они да дођу! вели Пубика прегледајући по намештеним тањирима. Дакле: ту су тањири, ножеви, виљушке, пукети пред дамама. Колико ће дама бити?... Колико их буде... Чаше за вино за нас, чашице за дезерт-вино за даме и оне су ту. Колачи од Пантелића: крем-пита, добош-торте и томе подобно. Фали само сладолед! Штета! Грдна штета што и тога нема... Али ћемо се извинити већ пред дамама. А можемо запитати Чену, можда ће он имати... А лампиони?... Да, и они су ту. Ах, у вече кад их запалимо, биће као ноћ из „Хиљаду и једне ноћи"... А ево и ракетли. Израдио их је Богосав — онај што је награђен сребрном медаљом — жестоке ракетле!... Шта још фали? Не фали ништа... Или боље, фали половина, јер *њих* нема... Хехе! Јест, све је ту, само фале лепше половине. А без њих ништа!

„Где ти писи, — нема за ме среће
Где не дишеш, — нечист ми је зрак!

запева и поцупну задовољни Пубика.

— Ама ће бо̂гато бити ово весеље! вели Риста. Све старе куће!...

— А, збиља, какав је тај ваш Пера у пићу: хвата ли га лако, је л' свађалица, и тако те ствари? пита капетан.

— Јок, мек је. Само се смеје и хвали и избацује неке глупе, претопопске вицеве. Брзо га ухвати... И онда тера жену да и она буде весела. „Бисо", обично се дере онда: „'Оћу дружески, дружески 'оћу... не заборави чија си

Кнез Арсен Карађорђевић

жена, Бисо... *само дружески*"! И онда је тера да пева његову омиљену, међу нама буди речено и глупу песму:

„Цура вечера леба, шећера,
Пред њом бела кецеља."

коју у осталом Биса никад не пева, јер мрзи ту песму ужасно, и тера онда жену да није „брудершафт" с друштвом.

— А лампионе ћемо повешати по гранама, вели Ика Пубика. Има неких десет лампиона. Па кад их довече запалимо... Ах, то ће бити прави „Микадо или један дан у Титипу." Боже, смеје се Ика, што ће бити уживања кад се она будала Пера расположи крај лампиона, па почне ону кинеску песму:

„Мосе-чин-чин-чина."

Ах какав дан! То ће бити нешто као у старим причама из Хиљаду и једне ноћи!....

— Ама шта, зар ви мислите и ноћ да дочекамо? запита Гојко.

— Море, и зору! вели Таса.

— Јакакбо! одговори му Риста велосипедиста. Сутра нема канцеларије. Остаћемо... ех, ко зна докле ћемо остати... а вратићемо се преко брда. Бреее! Па које је то већ време? Ено звижди „воз пилићарац“, а њих још нема!... Бре ала сам огладнио! вели Риста и саже да узме један запонац.

— Назад! раздере се капетан Гојко. Запонци зна се чији су. Миловане! дозва посилног. Зар се тако чува!? Стој ту и не пуштај никога. Шта сам ти заповедио, како је гласила моја наредба?

— Да не пуштам никога до печенице на три корака!

— Е, дакле да не пушташ. Да пуцаш чим опазиш непријатеља! наређује капетан.

— Разумем, госпо'н-капетане! одговара Милован и салутирајући и не трепћући очима стаде до печенице тако озбиљно као да шиљбочи на барутани.

— Ах, биће бо̀га̀то! вели усхићено капетан.

— Бо̀га̀то! потврдише остали.

— Памтићемо га, вала, дуго! вели велосипедиста.

— А да га не би заборавили, ја сам се ево постарао, чу се Пубикин глас из шуме.

— Ма шта радиш, истина, ти тамо? упиташе га ови.

— Ево, одговара им Пубика: записујем данашњи дан и јунакињу дана за спомен, и нама и онима после нас...

Они му приђоше.

— ... Ево, кад остаримо и кад се већ скљокамо, — под овим дрветом, ето, да се скупљамо на да пијемо минералну воду! вели Пубика.

Они погледаше на дрво и допаде им се.

Пубика је на једној лепој букви, мало дубље у шуми, изрезао једно велико (као највеће лецедерско, са вашара) срце, а у сред срца изрезао је дан, месец и годину а испод тога датума изрезао је крупнијим писменима име: *Бисенија*...

(скрипка ск)

Како ми је...

I

Од неког доба изгледа ми као
Да ће се моје замутити око;
Душа и жеље и све што сам знао
Губи се, пашће у мрачно, дубоко.

Миран сам: ни трун срџбе или чега
Што прави смешним немоћне и јадне;
Сирт, вечно жива, будућност је свега —
Свег што рођењем у колевку падне.

Некад, док младост, пролазна и блудна,
Вођена страшћу која разум плени,
Готова увек и за порок будна —
Некад, док младост живљаше у мени,

Смејах се често, подругљиво вазда,
Природи, Богу, и говорах смело:
Да онај који обличја нам сазда
Учини срамно, кукавичко дело.

И причах себи да ћу једном моћи,
Са мишљу коју величина даје,
Здерати застор с непровидних ноћи,
Видети простор и вечност каква је,

И да ћу отуд траг безумљу знати;
И где је прошлост са безбројно жртви,
Чије је време, ко је Богу мати,
Нашто је живот и куд иду мртви.

И тада, као са вулкана ла̀ва,
Сипаћу мисли што наш разум прже —
Трешће се вечност и пучина плава,
И сви атоми који светлост држе.

II

О томе куда скоро имам ићи,
И каква мени гроб поднебља крије,
Да ли ће дух ми из тела се дићи,
И где ће бити када мене није, —

О томе ево ја не мислим сада.
Осећам само преживело доба,
Како се креће и у сутон пада,
У неки сумрак, у предграђе гроба,

Где ничег нема, па ни жеља мојих,
Болова, снова; нит' ту видим себе;
Пред том застирком испред дана својих
Осећам гробље и сећам се тебе.

Озбиљан лик ти сад преда ме ступа
Озарен мишљу и животном снагом;
У твоме оку и душа се купа,
Женска и чедна са нежношћу благом.

У теби гледам биће земље ове,
Умно и крепко, за будућност снажно,
И своју љубав и минуле снове,
И све истине — све што није лажно.

Сад ми се чини де ја видим срећу
И да је имах и у болу своме:
Сви ми се дани сада у њу сплећу,
Она се јавља, ал' и пропаст с њоме.

О кад би звала колико си дивна
Опоме кога смрт страшна не боли,
Чија је љубав ведра и наивна,
Који тек мисли да те дуго воли.

Осећам само преживело доба
Како се креће и у сутон пада,
У неки сумрак, у предграђе гроба,
Где нема мисли, ни снова, ни јада.

II

Кад гледам тако преживело доба
Како се креће и у сутон пада,
У неки сутон у предграђе гроба,
Где нема мисли, ни снова, ни јада —

Ја видим како све бесане ноћи,
Вукућ' идеје, преда мном се јаве:
Ја видим себе у раскошној моћи
Где скупљам зраке и обзоре плаве,

И њих оденам, и силином даха
Из свога срца, разума и груди
Живот им дајем. И тада, без страха,
У свет их водим и спуштам код људи.

Љубави моја, слико снаге моје,
Живећеш за мном; са радошћу многом
Украси себе и све дане своје;
Ал вама, дела непочета, „Збогом!"

Ја имам рећи; ви сте моја чеда
Поспала, ладна, у повоју смрти —
Али не ове што у мене гледа,
Чији ће додир светлост за ме стрти.

Смрт ваша тешка мој је био живот,
К'о рука каква болесна и мека,
Он паде на вас и спреми ваш ћивот
Где је и моја будућност далека.

Осећам само преживело доба,
Како се креће и у сутон пада,
У неки сумрак, у предграђе гроба,
Где нема мисли, ни снова, ни јада.

Dis.

Син

— Франсеа де Ивон —

I

Пред великим огледалом у својој соби за облачење стајала је лепа Госпођа Томан и трудила се да на својим белим рукама скопча бриљантне гривне. Ни на цртама лица, ни на нежним округлинама њених рамена не беше трага од старости; тек ако се могло приметити, по јачем сјају лепих јој очију и по крупноћи тела, да је већ прешла прву младост. Затурив мало главу, посматраше своју слику у огледалу оним захвалним погледом жене која је собом задовољна.

„Пошаљите ми Жила горе" нареди за тим. У томе се појави на вратима њен послужник озбиљно и достојанствено.

„Је ли све у реду? Да нисмо што заборавили?" упита Госпођа Томан

„Ништа, милостива Госпођо."

„Ви ваљда знате, да ће данас код мене обедовати његова светлост, војвода од Лизена?"

„Да, госпођо."

„Дакле данас нећете као обично јавити: „Милостива Госпођо, сервирано је", већ: „Светлости, сервирано је."

„Разумем, милостива Госпођо."

„Нећете заборавити? — Боље, поновите ми то још једном!"

На то увређено одговори добри човек:

„Ох, милостива Госпођа не треба да мисли да је ово прва кућа, у којој сам имао част сервирати круписане главе."

У томе зазвони доле два пута, а одмах затим уђе собарица и нагло поче:

„Милостива Госпођо, милостива Госпођо".... Исправив се са свим, у свем сјају своје свилене тоалете и драгог камења, обрте се Госпођа: „Но, Кларо, шта је?"

„Господин Ђорђе је баш сад дошао и хоће одмах да говори с милостивом Госпођом."

„Ђорђе? — Откуд он сад?"

За тим, предомисливши се мало, заповеди:

„Пустите Господина!"

II

Ђорђе беше већ на вратима. Прво застаде као заслепљен сјајем своје матере, али одмах за тим одагна ту мађијску моћ и јурну дечачком жустрином к њој. С раширеним рукама дочека га она, наже се и пољуби га у чело.

„Од куд ти овде? Ниси ваљда правио глупости, младићу мој?“ запита га нагло и узнемирено.

Он стајаше пред њом у грубој униформи пешачког ловца, сасвим збуњен овим необичним сјајем. Велике и незграпне му руке висише млитаво из рукава. Па ипак је било нечега у његовој појави што је на њу подсећало: то је био онај високи, вити и снажни стас, оно јасно, живо око, какво је она могла имати у својој младости.

Он се жустро бранио:

„Нисам, мама!“

„Али за што си, за Бога, овако улетео као вихор? Јеси ли добио одсуство?“

„Јесам“ одговори он: „добио сам га.“

„А чега ради?“

„Имам с тобом да говорим.“

„Али, дете, вечерас ћу имати за столом око двадесет гостију; сад, збиља, немам времена да с тобом ћаскам.“

Ту прекиде, али се брзо предомисли па настави:

„Видиш, у том оделу не можеш никако остати у друштву. А после, ниси још ни представљен војводи. Не можеш, доиста не можеш. Знаш шта: ја ћу ти послати добру вечеру, па једи овде. Бићеш задовољан.“

Пред кућним уласком чу се зврјање точкова а за тим и лаки коњски топот.

„Ето, чујеш, већ долазе први гости. Морам одмах доле. Можда је то и сам војвода.“

„Доћи ће и неки војвода?“ упита младић узвивши обрве.

„Да, зар ниси знао? Било је већ у свима новинама да ће војвода од Лизена обедовати код мене. Ја бих те од свег срца представила .... али таквог какав си... збиља не могу...“

„Знаш ли, мама, да сам данас био у двобоју?“

„Несрећно дете! У двобоју! И ти си ми то морао баш сад рећи, у оваквом тренутку! Ваљда због какве женске, какве намигуше? Ах, реци брзо, морам да идем: чека се на мене... Треба ли ти новаца?“

„Не, мама!“

„Па шта би онда од мене?“

„Одмах ћу ти рећи. Реч је о Лују Лежандру из друге чете. Тукли смо се *због тебе!*“

„Због мене?!“

„Да. Он је тврдио... али доста. Сећаће се дуго тога нитковлука! Остаће у болници бар три месеца.“

„Нисам знала да си тако храбар дечко, драги мој Ђорђе. — Али, Боже, ево опет гостију!“

„Само још један тренутак. Од мене је добио што је заслужио... и с њим је свршено. Али ме још вазда љути и буни оно што је рекао.“

„А шта је рекао? Говори брзо! Стојим као на угљевљу.“

„Реци, мама, да ли смо ми од неког доба милионари?“

„Откуда ти то питање?“

„Јер ја знам да смо пређе становали на четвртом спрату и да си се ти возила само омнибусом. Јамачно смо наследили кога?“

„Треба ли да ти се правдам, и то баш сад у овом тренутку? Је си ли полудео?“

„У нашем се стану све променило, а ја то нисам ни приметио, јер сам увек био у лицеју а за тим у пуку. Али када је Луј почео о томе... Реци, мама, је ли нам отац оставио какав иметак после своје смрти?“

„Па... дабоме... разуме се...“

„Па зашто онда ја никад ништа немам?“

„Ето, видиш, ја сам одмах знала чему циљаш! Хтео би новаца, да? Па добро, потражи нашега адвоката и он ће ти већ рећи шта је твоје.“

За тим настави љутито:

„Све што овде видиш — моје је. Јеси ли разумео? Све! Тако... а сад доста о томе. Идем пред госте.“

Он је још вазда стајао пред њом не крећући се; његове се очи сасвим удубише у шаре персијскога ћилима што беше на поду.

„Добро. Али откуда ти све ово? Ја морам знати, да ли је новац што ми га месечно дајеш — поштен и чист новац!“

„Ђорђе!“ узвикну она.

„Дајем ти реч: ако ми само не одговориш, ако ми све не објасниш...“

И једним покретом подиже главу, а руке му готово додирнуше материне груди на којима блистаху дијаманти.

„Пошто је ово било?“

Готово преко воље опусти она своје охоле трепавице и погледа у раскошну огрлицу.

„За очева доба ниси имала никаквих накита!“

Опет зазврјаше кола, тако силно зазврјаше да зазвекташе прозорска окна.

„Пусти ме да идем, Ђорђе. Ако војвода сад наиђе, пропашћу од стида. Морам га дочекати на дну степеница. Ти не знаш колико је пажње потребно...“

„И не тиче ме се!“ одговори Ђорђе нестрпљиво: „Ти ми мораш одговорити! Ја не могу живети обешчашћен. Ја сам војник и не ћу да будем син једне...“

С пола се зачу Кларин глас:

„Милостива Госпођо, Милостива Госпођо! Његова Светлост!“

Снажним покретом руке одгурну госпођа Томан свога сина, да би се дочепала врата.

„Е па добро, кад не ћеш друкчије!“ узвикну он журно.

Она похита, скупљајући једном руком дуге скуте, низа степенице, кад у један мах зачу кратак и слаб прасак који потмуло дође из горњих одаја. Срце јој задрхта. Дубоко уздахнувши застаде:

„Хоће само да ме поплаши!“ Умиривши се тако, стрча низа степенице. У улазак је стигла још за времена да поздрави посету високе Светлости којој су две слуге с муком скидале бунду.

III

Госпођа Томан и последњем госту, који је одлазио из куће, стиште руку.

„Све је било изврсно!“

„Захваљујући Вашој љубазности, војводо!“

„Шта је с оном малом белешком за новине? Треба ли да је спремим?“

„О, Ви бисте ме доиста много задужили! Ја сам мртва уморна. У осталом, Ви се одлично разумете у таквим стварима.“

Тек што су се врата затворила за њим, она брзо похита уза степенице уз шуштање тешких свилених сукања.

„Где је Господин Ђорђе?“ викну она жестоко, али се одмах за тим прибра и рече мирније: „Је ли био добро услужен? Јесте ли све спремили да се пријатно осећа?“

„Зар Госпођа не зна?...“

„Шта? Шта је било?“

Једва уздржано мирна одговори Клара:

„Ако бисте хтели, милостива Госпођо, да се подрудите и са мном пођете...“

Госпођа Томан пође с њом, а када стиже у собу, опази — као што је и слутила пре пет минута — у белом креветском рубљу тело попрекано крвљу, тело осветљено бледим сјајем једнога кандила. Бледо, развучено лице и опуштена брада указиваху на блиску смрт.

„Шта је било, шта је било с њим? Како се унесрећио? Је ли слато по лекара?“

„Јесте, милостива Госпођо. Сад је баш отишао. Кроз један час опет ће се вратити... Ја се писам усуђивала да узнемирим милостиву Госпођу.“

Самртник је крилло тихо као неправедно прекорено дете које и у сну још јеца...

С франц. превео В.

Роса пада...

Небо је сиво, месец блед,
Тишина свуда, мир.
Не шуми сад платана ред
И не жубори вир.

О чудна ноћ, о чудан сат
Тајанствен, цри и глух,
У који као вити влат
Мој болни дршће дух!

Осетим надкад тајни лет
Кроз ноћ, док ћути вир:
Стресе се лист и стресе цвет,
Па опет влада мир.

То роса тихо као сен
Пада на лист и цвет.
И блага ноћ за један трен
Освежи цео свет.

И ја осећам у тај сат
Тајанствен, цри и глух,
Док као нежни вити влат
Мој болни дршће дух,

Да то у тами неки Бог
Над светом који мре
Из болећивог ока свог
Пролива сузе те.....

М. М. Ракић

Поларна светлост

I.

Изглед и развој. — Разноврсност облика и кретања — Звук при кретању поларне светлости. — Особита светла места у развоју поларне светлости. — Висина поларне светлости. — Оријентација поларне светлости. — Правац лукова, стубова, круне, пантљика и спирала поларне светлости. — Границе простирања. — Честоћа поларне светлости према географском положају места.

Међу нашим народним песнама има доста које помињу и опевају разноликe прилике на небу. И народна песма о почетку буне на дахије, у којој поред дубоких погледа у ондашње друштвено стање нашег народа и поред свеколике тајанствености прилика које описује, узима такође за предмет опевања неке прилике које се збивале на српском небу, на коме „свеци сташе војевати и прилике различне метати.“ Онако узете како су опеване те небесне

прилике, свакако изгледају врло фантастичне, али кад се уђе мало у њихову анализу: многе од њих не изгледају немогућне, већ на против, сва тајанственост њихова долази отуда што се ретко збивају, па су као такве необичне пре и могле ући у народну поезију, заодевнуте машком народног песника. Појава на пр.:

„Гром загрме на Светога Саву
У среd зиме кад му време није....“

није ни мало чудноватa, макар да није ни толико обична у нас. Грмљавине зими дешавају се у нашим пределима, као што је било на пр. баш јануара и фебруара 1900. — Или опис:

„Другу свеци преоме прилику
Вам' Србиље на небу исцрвене
Сво барјаци крвави изгоре....“

канда указује на појаву поларних светлости, коју је наш народ опажао с времена на време на нашем небу а народни песник Ф. Вишњић умео онако лепо унети у спев који садржином својом распаљује патриотски жар у српског читаоца. Та је појава у нас врло ретка (последњи пут видела се 1898), јер смо далеко од поларних предела, који се могу назвати правом постојбином поларних светлости, али ипак опиеи у народној традицији, који се потпуно слажу са начином њезина појављивања доказују да ни тако ретке прилике нису могле остати неопажене код нашег народа, који је некако сродан са својим небом и наликнут да озго изгледа утехе, над га земаљске прилике обрлаћу и потлаче.

Макар да је поларна светлост у нашим пределима права реткост, ипак је њена појава од општег интереса. Читаоци ће у овом чланку упознати неколико особине те величанствене природне појаве зарад чијег се посматрања приређују читаве експедиције у пределе где је она, тако рећи, на своме дому.

О поларној светлости је већ много писано и расправљано у страној литератури на нпас се још није на чисто са природом те знамените појаве, нити су нам потпуно познати њени закони па ни сам развој њен у појединим фазама. Као и у многим другим пределима науке тако и овде постоји велики број хипотеза о суштини њеној. У новије доба објављено је лепих радова од Wolf-a, Fritz-a и Tromholt-a о периодичности поларне светлости, за тим величанствена и у својој врсти јединствена посматрања Nordenskjöld-ова на „Вега“ у близини Берингова Мореуза, даље Koch-ова посматрања у немачкој поларној експедицији по Лабрадору и Lemström-ова у Сев. Финланду. Сви они изнесоше непојамну количину новијих закпата и потврђење наду да је и у овоме послу скинут, бар у неколико, тајанственп вео с лица природнна.

Раније се та појава називала „северна светлост“, јер се знало да се поглавито јавља у северп. поларним пределима и на северном делу хоризонта. Али како се таке светлости јављају и на јужној хемисфери, у јужним пол. пределима, то је боље називати је „поларном светлошћу“ ма да ни то није најподеснпје.

Појава пол. светл. почиње већином као неким тамним застором, који се са хоризонта уздиже а горе је повијен у облику полукруга. То се обично назива *тамни сегмент*. Још за време уздизања или на скоро за тим почиње горњи обод тог сегмента да светли, а на њему се гради потпун светли лук широк више или мање, који је на ниже јасно ограничен а на више нешто замрљан. Тај је лук жућкасте боје, доле зелено доле црвено обојен. Из њега сада штрцају светли зраци, који се — при потпуном развићу — постепено скупљају у једној тачки југоисточно од темена посматрача у неку као кра црвену круну. Та тачка, у коју се ти зраци скупљају, нада већином на ону тачку неба, на коју показује горњи крај слободно обешене магнетне игле у дотичноме месту — у магнетски зенит места или недалеко од њега. Често пута уз тај светли лук на СЗ. неба иде још један такав на ЈИ; тада се јавља једна северна и једна јужна светлост на истом хоризонту и тада зрани обадва лука теже опет на исто тачки — опет према магнетском зениту. Тада цело небо изгледа састављено од самих светлих стубова, који се скупљају у једно место, налик на шпиле у китобрана или затеге на шатору. Врх тога шатора чини круна, која сија често пута тако чудним сјајем да посматрач не може наћи довољно израза да је тачно опише. С тога ту круну, због овог тајанственог блеска што је око ње, становници називају рађе и „оком небеским“, а није редак случај да је оплету и најлепшим поетским успоменама. Врло често се са различитих тачака хоризонта надиђу светлосни стубови, макар да се и не види она жпло час поменута јужна светлост. Они заједно са стубовима, што излазе из светлосног лука, граде опет један пламени шатор. У вези с том појавом и сама круна је често пута са свих страна потпуно ограничена, каткад продорима избушена или је чак и само у пола развијена. Сама средина круне је већином сасвим без светлости и даје такав утисак као да се кроз врх пламеног шатора гледа у ноћну тишину.

Са развићем круне, појава пол. св. достигла је највишу тачку свога развоја. Сада зраци почињу постепено бледети, ободи постају нејасни и назад од цело те појаве не остаје ништа више, осим неко опште црвенкасто или зеленкасто-жуто светљење неба; и оно се мало по мало губи. Али није увек тиме и цела појава завршена. Често пута развија се таква поларна светлост непосредно у нову акцију, поново гради лукове, зраке и круну. На тај начин се по више часова, па и по више дана продужава ова игра развоја и губљења пол. свет. с кратким прекидима.

То су главни потези у развићу поларне светлости. Они се, с изнесеног равномерношћу, увек обнављају. Ну у појединостима постоји тако изванредна разноврсност, да би нам потпуну слику о богатству у облицима, крстама и бојама пол. светлости могли дати само радови више стотина посматрача у најразличнијим зонама.

Главни део појаве јесу светлосни луци са зрацима, који их редовно прате. Они се не јављају увек као границе тамнога сегмента. Кад из њега избијају особити светлосни стубови, онда, кад се по два саставе или један описује цело небо, могу се награднти нови луци. Често пута се луци, који већ постоје, разлажу приближно у 2 или 3 лука. Према томе, у појединим приликама могу небо красити по 8 и више лукова. Koch-ови описи и резултати испитивања поларне светлости што их је вршио приликом интернац. пол. експед. у Најну на Лабрадору, спадају међу најлепше и најдетаљније. Он је довољно тачно распоредио то цепање појединих лукова, приметио је још и то, да су се по каткад два лука спајала у једно. То исто тачно је било на једно столеће пре њега и познати шведски испитивач Celsius. Ако на небу има више лукова, могу бити тако распоређени да полазе са разних тачака неба и да се сврпавају такође у разним тачкама: они тада деле небо у паралелне пантљике. Ну често бива да или сви или поједине групе имају исту полазну и крајњу

тачку тако, да изгледа као да се секу на хоризонту. Nordski је посматрао и такве лукове, који полазе с исте тачке на хоризонту, али се по том разилазе у облику лепезе на разне стране неба. Lemström је видео, како се луци привидно пресецају на средини неба. Луци пак нису вазда једноставни; некада се нагло кидају, а није ретко да се по који део лука види како слободно лебди у ваздуху не додирујући ни с једне стране хоризонат. Такви делови лукова јављају се при распадању пол. св. пошто је прешла ступањ највишег развића и дају утисак, као да је појава насилно растурена и искидана у поједино комађе. Луци већином имају облик кружних пресека, па ипак је запажена велика разноврсност у облицима. Неке су електричке, друге се угибају у близини хоризонта, па се опет по том враћају на више. Посматрани су и потпуни прстенови у облику круга или елипсе. За време самих развића поларних светлости при крају августа и почетком септембра 1859. виђен је једном и један потпуно слободан светлосни прстен како лебди у ваздуху (*Howe* у Halifax-у); он је свакако постао спајањем два светл. лука. Celsius је посматрао непосредно како се расцепао један лук у два дела који су се разилазили на после скупили у један прстен, а тим се све већма сужавао и непрестано треперио. Он је видео и како се један прост светлосни стуб искривио и начинио прстен. У другим случајевима запажено је, како се св. лук цео или на једном своме крају увија спирално, или налик на змију, па га тако или нестане или се избора у величанствену, потпуно слободну пантљику.

Кад су св. лукови широки, више личе на завесе, огртаче и драперије; тада често имају боре, изгледају као да одиста висе о небу и спадају међу најлепше појаве пол. светлости.

Луци често нута личе на неки збивени светлосни мост; а кад прелазе у драперије, тада се зракаста структура њихова већином не опажа. Ну и прости луци показују на појединим местима и целом својом дужином, да су у ствари састављени од св. стубова који се ређају један уз други, а често су они међу собом и тако јасно одвојени, да је простор између њих неома таман те наводи посматрача на мисао да у њему има црних линија. Celsius је у два маха посматрао сасвим особене појаве пол. свет.; видео је 19. фебруара 1731. у зениту прикупљену светлосну прилику у облику круга, од које је сјајан реп био управљен ка хоризонту у облику циновске развучене спирале. Та је појава трајала око $^1/_2$ часа на ишчезла према северу. На две недеље доцније, 3. марта, појавио се низ концентричних прстенова, који у облику пламенова и непрестано треперећи дуже времена лебдише на небу.

Врло је тешко поставити неки систем у тој великој разноликости облика пол. св. Највећа је тешкоћа у томе што се никад не види појава онако како се она у ствари дешава, већ само онако, како се на небу пројектује. Према томе, једна иста прилика, само по разном свом положају према посматрачу, може показивати најразличитије облике. Кружни прстен може час изгледати у правом свом облику, час као елипса а час и као права линија, а обична спирала може показивати облик равне спирале, замке или савијене пантљике, или чак и змијаст облик, па и облик прстена. Тиме се објашњава факат, да се описи подвојених посматрача о једној истој поларној светлости слажу само у главним цртама, а у појединостима знатно одступају.

П. Вучетић — Портрет г-ђце X.

По свој прилици и географ. положај места одређује облик пол. св. У правој домовини својој, пол. св. су по богаству облика врло изобилне, а поједине слике што их доносе разни пол. путници тако су чудновате да се пре могу сматрати за продукте фантазије.

Покушавано је да се класификују различити облици пол. св. (Payer). Тога смо се до сада и придржавали. Nordski је сматрао, да ће се сев. хемисф. бар моћи поделити у такве зоне, у којима се нарочито јављају извесне форме. Он узима таквих 5 зона; њих ћемо ми на другом месту расматрати.

Разноликост у формама одговара и тако исто великој разноликости у кретању. Поред простих пренашања зра-

кова и целих стубова, опажају се и окретања и осцилације које каткад захватају сву појаву као целину, а каткад се опажају само на појединим местима њеним. Често пута се по небу простиру читави системи таласа па просецају и лукове и зраке и драперије.

Најдуже трајање кретања запажено је код тамног сегмента а с њим и кретање лука при пењању његову изнад хоризонта. То се пењање некад тако лагано врши, да изгледа као да лу̂к стоји на небу. За тим је посматрано, како се често пута лук гиба по небу тамо-амо управно на своју раван. Кад такав лук прелази кроз магнетски зенит, већином се граде круне; и том приликом се ипак јасно истиче састав лука од састава светлосних стубова. Лук се некад преко неба још и тако простире, да му доња тачка стоји стално на хоризонту, а он сам се тамо-амо креће као на багламету, те тако може проћи цело небо. И тада се, при пролазу кроз магнетски зенит, редовно појављује круна. Таква помицања, окретања и тд. посматрана су врло често у Најну на Лабрадору (Koch) и у Шведској (Celsius). Често пута опажено је, како се више лукова истовремено помичу и окрећу, или један лук више пута пролази небо тамо-амо, те тако припада час јужноме час северноме делу хоризонта. У нижим геогр. шир. се ретко опажају ти силни покрети и окретања, али се ипак виђају при јаким и великим изливима полар. св. Друга једна врста покрета запажена је више пута приликом велике пол. св. 1859. Тада се видело, како се лук у својој равни креће тамо-амо, те је изгледало као да теме његово осцилира око неког средњег положаја.

Таква су кретања запажена код оних лукова, који се понашају као неке чврсте прилике, а јављају се поглавито у пределима ближе северу. Кретања у самим луцима, која су свуда запажена, чине те луци изгледају као еластичне пантљике, кроз које пролазе таласи. Ма где на луку види се неко светлије место и оно јури великом брзином дуж лука на једну или другу страну. За такво таласно кретање није опажен неки нарочити правац: оно иде час у лево, час у десно, ма да извесних вечери поглавито канда преовлађује један правац. Тако је у поларној светлости од 1—2. септ. 1859. запажено у Сев. Америци и Антилима, како се за све време кретања вршило са З. на И., па се тај правац изменио и окренуо од И. на З. док је у Јуж. Америци, посматрано кретање јужне светлости, само од И. на З. Ну ма какав био правац тих таласа, увек је талас на предњој својој страни обојен црвено а на задњој зелено. — На ту постојаност оријентације по бојама односно самих обода св. лука као и у односу на таласе — Humboldt полаже врло велику вредност, па ће она можда доцније олакшати и поглед у суштину поларне светлости.

По описима већине посматрача, ту ваља само водити рачуна нарочито о кретању оног светлијег места. На основу неколиких података могло се извести, да се и оно простирање бора врши на исти начин дуж самога лука.

Слично кретање опажа се код зракова и св. стубова. Неки зраци избијају из каквог лука или са слободног хоризонта тако брзо, да је сасвим умесно назвати ту радњу *штрцањем*. Једном приликом видео је Bravais, како је један зрак за мање од пола минута прешао половину неба, а Celsius вели, да је кретање понеког зрака некада тако брзо, да се у опште не може пратити. Неки се зраци крећу као шеталица тамо-амо и окрећу се око једне извесне тачке, а како им поједина места наизменично засветле и замраче се, такви зраци изгледају као пламенови који трепере и надимају се онда-онда. Lemström је у Лапланду посматрао кретање таквих светлосних места, које личи на силно кретање буктиње.

Поред особитог призора, што га та и друга кретања изазивају, повећава се он још и тиме, што често уз то иду још и особите промене облика. Кад кретање захвати целу једну прилику, она, заузимајући разнолик положај према гледаоцу, показује у неколико и другу своју страну. Тада се могу запазити за врло кратко време тако знатне промене облика да их око, често пута, једва може пратити. Природно је, да може наступити и права, а не само привидна промена облика: прави св. стубови криве се, и добијају змијаст облик, луци се кидају и увијају у спирале или прстенове. Разнолика кретања, просецања појединих прилика, силне осцилације светлијих места и тренутне промене облика, често пута раскидање целокупних делова — одиста чине призор неких особених мађиских прилика, за какве су поларну светлост сматрали сви народи до врло блиске прошлости. Још у почетку XVII века неки француски племић описује две пол. св. које је посматрао 13. и 15. септ. 1606. год. тако, као да је била нека крвава битка на небу. Ту се помињу и ритери како јуре један на другога голим мачевима. Онај што пада, покушава да устане али се опет стропоштава. Копља и стреле сипају једно у друго, ратна кола и борци чине неку замршену слику у којој се не може скоро ништа разазнати!

Ди ли ти силни покрети стоје у вези са каквим било шу̂мом или се врше сасвим без тога — није познато. Celsius помиње, да је врло често при својим посматрањима чуо као неко шуштање, зујање или жубор сличан жубору шумског потока, а и многи морепловци и путници причају да су слушали разнолике шумове приликом појединих покрета. Ну много их је више, који и при свој напрегнутости никада и ништа нису чули, што би се могло сматрати да долази несумњиво од саме поларне светлости. Humboldt мисли, да су се поларне светлости много ућутале од кад се почело тачније њихово испитивање и прислушкивање. Ваља имати на уму и то, да је код тих прилика врло могућна обмана, јер сваки шум, који се случајно појави при покрету стуба пол. св., сасвим се природно приписује томе покрету: тада су сва чула управљена једино на појаву која се одиграва на небу пред гледаоцем. А таквог шума има увек, па било од атмосф. струјања, било од покрета околних тела или чак и у самим ушима гледалаца услед јачег покрета крви. Међу тим, непосредни подаци једнога посматрача, као што је Celsius, и уверавања знатнијих аутора не могу се тако лако одбацити и сматрати их само као обмане. Пошто други посматрачи, као што је на пр. Koch, дефинитивно наводе да се полар. св увек развијају у апсолутној тишини — мора се узети — онако од прилике — да свакако шум не прати опште покрете пол. св., али за поједине случајеве — вероватно кад се поларне светлости развијају у дубљим пределима атмосфере — врло је вероватно, да се ти покрети не врше онако сасвим нечујно.

(наставиће се)

Састанак

— К. БУСЕ —

Ивље пловке дрхћући од хладноће пливале су по каналу. Са оголелих дрвета, која су израсла на обали, с времена на време подизале су се чавке, слетале води и нечујно машући крилима летеле су поред ње тражећи себи плена.

Млади човек који је туда пролазио, погледа их више из навике, но из љубопитства и продужи да иде брзим корацима.

Видевши подаље кочијаша, дозва га и рече му да тера на трг у јужном крају Берлина. Сео је у кола и извадио из џепа писмо. Писмо је било врло кратко.

„Верујем да је све тако као што пишете и с тога долазим. Наћи ћемо се у понедељак, у четири сах. на „*„ тргу. Хилда.“

Оставио је писмо. Кроз четврт сахата видеће је. Готово пре десет година волели су једно друго. Шест је година прошло од тога доба, кад су се последњи пут срели.

За то време све се изменило. Тада је био врло млад и врло бедан, плашљив, миран, један из легиона славних уметника, о којима нико не зна, и који се храни окорелим хлебом и надом на будућност. Тада је живео у јевтином, јужном делу вароши, на четвртом спрату. А Хилда је живела на трећем. Била је кћи занатлије, није имала ни шеснаест година, али је ипак по цео дан радила у дућану. Много је времена прошло док се познао с њом. Обоје су били тако плашљиви, и обоје су се страсно заволели. Почела је прелепа и чиста животна идила.

Борба за живот раставила их је. Путеви су им се разишли, изгубили су једно друго из вида. Срећа им се није могла остварити, али их је нагон вукао једно другоме. Он их није завадио у животу и раду, па чак ни доцније, у другој љубави. Само покадшто, у зору, снивали су ранију срећу и будили се са осмејком.

Године су пролазиле. Млади уметник вратио се у Берлин. Био је пејзажист, а другови су га прозвали „Цветним Рафаелом“. На његове су радове обратили пажњу. Тонули су у зраке светлосне, преливали у најлепше боје, очаравајући својим распоредом гледаоца. Нова звезда била је откривена... Дошла је слава, сјајне поруџбине, новци....

Покадшто и сам није веровао. Радио је без одмора, но све му је било мало. При томе већ и нова, страсна љубав, уселила се у његово срце. Судбина га је усрећила и оженио се љубљеном девојком. Жена не само да је била лепотица, но је имала и добро срце. Године су пролазиле као јасни летњи дани.

Са годинама њиме је осетно овладала нека досада. Слике, што их је радио, биле су му одвратне. Бежао је од куће; шум, који га је окружавао, љутио га је. Једног прекрасног дана уништио је у пола израђену слику, и дошао до закључка да више не може оклевати. Погледао је своју богату, уметничку околину и немарно слегао раменима.

Сећао се своје прве сликарнице под самим кровом и њене ништавне, бедне околине; сећао се свога упорног рада, који нису поздрављали узвици гомиле; сећао се своје младости. Месецима су га гониле ове слике и успомене, а сред њих све се јасније појављивала Хилда, кћи занатлије. Жена га је слушала са пажњом и до краја; од ње није ништа крио. Знала је и о његовој краткој, пролећној срећи, знала је и о његовој садашњој досади. Видела је да се у његовој души води борба, и чекала је решење. Очи су јој засузиле када га је чекала. Хтео је заједно са њом да побегне из шума варошког живота, да се за неколико година повуче у тишину и самоћу, да се не покори успеху. Ово га је решење умирило, но требало је да прође још неколико месеца, пре но што се могло

Српска погранична стража

приступити његову извршењу. За то пак време, сусрео се са једним од својих пређашњих познаника, који му је причао да се Хилда удала. Уздрхтао је при том извешћу. Зашто? Ваљда је очекивао да ће завршити живот као калуђерица? И сам се оженио. Јасна слика остављала га је постепено, помрчавала се. Дуго се борио решавајући се. По том јој је дознао адресу и писао јој.

Писао јој, како су, и ако му младост пролази, младе године на њега нагрнуле најјачом силом. Желео би страсније но игда, пре но што остави Берлин за много година, још једаред да је види. Зна да је удата, али је и он ожењен.

Већ из тога види, да само чиста осећања и светле успомене изискују ту молбу. Нико не може имати ништа против тога. Ако пристаје, посетиће обоје она места, којих се он тако сећа.

Потписао се кратко „Конц“. Звао се Константин, но Хилда га је свагда звала „Конц“.

И ево, кочијаш га позив на трг, где је Хилда казала да ће дећи.

Већ је била онде. Познао је одмах. Али брзим покретом окренула се на другу страну и правила се као да разгледа изложене ствари у прозорима дућанским.

Сналазе се, платно кочијашу и нечујно пошао право њој.

Срце му је куцало тако силно, као онда када је први пут разговарао са њом. Гледао је сталним погледом. Мало је одебљала, али је стидљива као и девојком; коврџице на челу, ти златни претеноци које је он са таквим задовољством дувао са њена лица, вили су се као и пре. Па ипак на њој се десила промена, неказана чудноватa промена. Или је он таку заиньело себи у то време.

— Хвала вам, Хилда, рече јој пријазећи. Руке су им се сусреле. Она је још већма поруменела и хтела их је трснути.

— Ја нисам тако мало промена! проговори она.

Ове су речи биле изазване забуном првог трепутка. Затим су заједно пили кроз трг, не говорећи ни речи, као двоје са свим непознатих једно другоме.

Од једном се Хилда тихо насмеја.

— Шта, ви ипак носите цилиндер, а *пре* сте тако појевали против њега. Свагда сте говорили да је то привилегија калдрме.

Речца *пре* одмах је прекратила ћутање.

— Куда ћемо, Хилда? Пређе смо пили овуда у колачарницу, сећате ли се, или у ресторан, или.... Да, знам! Ах, како је то било дивно. Треба да скренемо за угао, да видимо је ли још онде стари ресторан са прачним угловима, где смо пили шампањац. То је био мој први шампањац.

— И мој, — одговори смешећи се млада жена.

— Како је било укусно. Онда сам пио и руже.

— Две беле и две црвене. Ви сте их стављали на сто. Изгледало је... као да сте баш тад продали сличину.

— Да, а за тим смо се посвађали, ни за шта. Ја сам узео беле руже а ви црвене. Бацали смо их једно другоме на лице. Бела је била увенула и сви њени листићи падали су на твоје плаво одело — сећаш ли се, Хилда?

На једном је заћутао.

— Опростите, ја... ја сам се заборавио... и рекао „ти“. Срдите ли се?

— Ах, то одело, — брзо прихвати она. — Онда је било овештало, када сам седела под кишом од ружа.

— Да?

Гледао је са чуђењем. Изгледало му је, да је и њено било укусније и хиљаду пута лепше од овога што је на њој сада. Но, то је био само летимичан утисак.

— Свађа се наша тада брзо скршила, продужио је он — и затим над ружама, трима свежим и једном увелом, настало је помирење.

— Остављено то, сметала је Хилда разговор, као да се бојала тих успомена.

Погледао је, опраштао се што је оставља за трепутак, и отишао у цвећарницу. Вратио се одуда са четири руже, двема белим и двема црвеним.

— Нека и овога пута буде као и онда.

Ућоше у мали ресторан, у његов мрачни угао. У ресторану је било доста мрачно. Дочекао их је дремљиви келнер. Када су упалили сијалицу покривену црвеним шеширом и осветлили сто и мали простор око њега, Хилда је узела руже и приљубила их лицу. Он је гледао цвећњак вина, те није ни приметио како га она гледа. Руке су јој дрхтале, а дрхтавица се преносила и на цвеће.

— Шампањ је пре био тако укусан, никада доцније нисам пио бољег.

Слагала се са њим, климајући главом место одговора на његове речи. Када је пена већ преливала из чаша, одгурнула је руже. Пружили су једно другоме старе, уске чаше, но нису се куцнули, као да нису желели да нарушс ову тишину. Затим су испили за сећање на своју младост, на своја срца. Свега се грубо додирнуо живот, само раниja срећа у пуном извршењу, које су се морали одрећи, остављала им је још једино успомене у души.

Сликар је при оставио своју чашу најритпицима се. Видећи да Хилда није полако, готово са страхопоштовањем, ништа не рече. Али своју чашу није дошао.

— Да... проговори после неколико трепутака, вукући рукавом преко белог застирача.... сада је све опет онако како је било и онда.... Тебе је шеснаест година и дошла си из дућана. Кад би твоје другарице знале, Хилда? А ја... жене нико није знао, али сам уверен да сам једноставно постао и Рафаел и Микел Анђело. Ја сам зарађивао добро ту — недељну зараду. Изгледало ми је да могу купити цео свет. И сте, где и тебе шапућем на ухо, како си лепа, примичући се ближе и ближе и дувајући ти коврџице са чела. Сећаш ли се... А ти! Шта си ми свагда говорила на то, Хилда? Молим те реци.... ја ћу ти помоћи.... почни: „Не чини....“

— Не, — одупирала се она: не могу! — за тим се брзо нагну и прошапута:

— Не чини будалаштине, Конц!

Конц! Оживео је при звуцима овога имена. Као да је, речено пређашњим познатим гласом, изазвало на дубине изгубљене среће сну његову младост.

— Хилда! — узвикну тихим, али радосним и свечаним гласом. Сео је са свим близу ње. Рамена и руке додирнуваху ни се. Она је поцрвенела, приметно је да су јој као и пре горели образи. Када се покренула да се удали од њега, узео је за руку и гласом пуним молбе говорио: — „Не, не иди... треба да осетим да си поред мене... Како ћу знати то, осим ако затворим очи!“

Ћутећи остала је на месту. Нису гледали једно другог; за трепутак су заклопили очи. Тако су исто радили и пре десет година. Тада су они у својој плашљивој, чистој љубави по пола сахата седели ћутећи, осећајући се срећни када им се руке додирују.

Поред њих је прошао келнер. Хилда је дубоко уздахнула и затим неочекивано, готово љутито уклонила се од њега и устала.

— Шта ти је?

Као одговор, заплакала се. Заплакала се без суза, некаквим сухим плачем. Ово је брзо прошло. Стидела се, испила је неколико гутљаја и рекла:

— Не знам шта ти је. Што ћутиш, Конц?

— Ћутим?!

Неочекивани плач учинио је на њега силан утисак. „Да није несрећна?“ — мислио је он. Но у томе тренутку осећао је, да њен плач није имао никакве везе са срећом, с тога што је и он слично осећао у томе тренутку. Савладао је то осећање и брзо јој говорио:

— Знаш ли, чега сам се сетио, Хилда?... Како је било лепо, сећаш се, када смо једном, за време звезде Сиријуса, дошли после вечере у Штеглиц. Сећаш се? Морала си да идеш сестри. У почетку смо ишли ван пута, пустињском стазом, држећи се за руке. Када никога около није било — запевали смо. Све су биле тужне песме, но ми смо били срећни, загрљени и весели. Затим смо дошли до малог мајура. На мајуру је било млека и пива; седели смо једно поред другога у шуми и пили. Скинуо сам шешир и метнуо на клупицу. „Конц, како си чупав!“ казала си од једном. То су биле раскошне уметничке коврчице, и ти си извадила свој џепни чешаљ, стала си преда ме и правила ми раздељак. Затим си ми пружила огледало, но ја сам поред њега гледао тебе у очи и пре но што си се присетила, дохватио сам те, издигао те и ставио на своја колена. Руке су те више штитиле но усне, када сам те пољубио. То је био поток пољубаца; гледам те као сада, када си од једном, чудноватим гласом рекла: „Не чини будалаштине, Конц!“ Ишли смо ћутећи дуго, док се нисмо нашли у Штеглицу. Свега се сећам добро.

Ћутећи климнула је главом. Шампањца је нестајало. Шешир од лампе бацао је топли, ружичасти одблесак на њено сагнуто лице.

— Молим те, што ћутиш? понови он. Ти-ти!

И задиркујући је, он ју је полако и нажљиво ударао белом ружом по лицу. Но овога пута није падала на њу киша од лишћа.

— Није као пре — рече она осмехнувши се тужно. — Није као пре.... Говорим о ружи... она не опада. Мислила сам, што ми је тада било шеснаест година... Ти се свега сећаш. Но ипак ми изгледа, као да ти.... као да ми нисмо ипак тако много брбљали.

„Па ипак смо говорили боље и значајније“, помислио је он. Неко су време ћутали. Затим Хилда извади свој новчаник.

— Хоћу опет, као и пре, да узмем шипку чоколаде.

Завукао је руке у џепове.

— Остави! — мирно га задржа. — Чоколаду ти ниси нигда смео да плаћаш, могао си само да једеш са мном.

Одгурнула је новац и подигла се. Недалеко од њихова стола стајао је аутоматични апарат. Пришла је, спустила новац и повукла за ручицу.

Није скидала очију са ње. И сада баш, овог тренутка, када није видео њено лице, пређашње очи, пређашње коврчице, изгледало му је да се променила. Била је небрижљива, или је може бити онда била укусније одевена.

Вратила се. Видео је одмах да се преварио. Променио се он, а не она. Његово садашње стање, а пре свега његова жена, навикли су га да гледа све другим очима.

Мислио је овога тренутка: зашто је Хилда ломила чоколаду? Руменило јој се опет разлило по лицу.

— Ево ти твог дела! — и она, као што је и пре радила, метну му комадић у уста.

Тада је баш избијао сахат. Обоје су бројили ударе.

— Време је — рече Хилда.

Просуо је остатке ишчезла шампањца у суд за хлађење и последњи пут напунио чаше.

— Ми се растајемо, Хилда?

Било је мирно. Келнер је вероватно опет заспао над новинама.

Уметник је загрлио младу жену, привукао је себи. Гледали су једно другоме у очи. Затим је поглед њен плашљиво склизнуо на бурму на њеној руци. Но Конц искрено и тихо одговори:

— Ми ни од кога ништа не отимамо, Хилда, — нико нас не може за то осудити.

Нечујно и тихо пољубили су се. То је био скоро сан, а не пољубац. Хилда склопи очи.

— Мила, добра, — говорио је он, остављајући је.

Чаше су остале пуне када су изашли. На улици су јурила електрична кола, свет је врвео. Електричне лампе већ су биле попаљене и осветљавале досадну људску вреву.

Држали су се чврсто за руке.

— Хвала ти, — рече јој уметник. Није хтела да је прати. Он је отишао на једну, она на другу страну. Пошто су одмакли неколико корака окренули су се, покоравајући се једној истој сили. Видели су још једно друго, ма да их је делила велика улица са свим својим бурним животом. Обоје су једва приметно климнули главом, потом је свако продужило свој пут. Већ више нису видели једно друго. Знали су, да се у будуће никада више неће срести, знали су да једно од њих може умрети, а друго и да не зна о томе. Па ипак ће их везивати светле успомене из младости, и нигда неће једно друго заборавити.

Дошавши дома, уметник је затекао жену где чита књигу коју беше скоро хвалио. Пред њом, на ниском табурету, стајао је његов портрет, на који је падао њен поглед одвајајући се од листова. Нечујно је сео на столицу која је била у полумраку. Јасна светлост лампе за рад осветљавала је само мали круг. У томе осветљеном делу седела је његова жена, коју је љубио више но све на свету.

Била је куд и камо лепша од Хилде, много милоснија и благороднија. Имала је толико љубави, толико искрене доброте, доказане временом. Било му је лакше у души. Сео је крај ње и испричао јој све. Ове речи нису биле исповест, јер није осећао за собом никакву кривицу.

Својим великим детињским очима гледала га је у очи које он није спуштао.

— Сада сам готов, — рече јој он — сада немам више ништа да радим у Берлину. А после неколико тренутака унита је: — Ти ниси љубомора?

Привукла је себи његову главу.

— Ти си тако добар, Константине, одговорила му је, љубећи га у чело. Но када је отишао, спустила је књигу на крило.

Знала је да је јача од других жена, јача од сваке стварности. Једном је била побеђена — његовом мајком. Но када не би било мајке — не би био уметник. А ако мајка у стварн постоји, ње се не треба бојати.

Насмејала се и почела је да чита, само су јој се очи чешће но пре заустављале на његову портрету, и сваки се у њима појављивао тихи сјај, који је он тако волео.

Душ. Д. Петковић

Време и животиње

Д-р РАД. М. ЈАЊКРЕВИЋ

„Doimesca alio non itur astrologo,
quam carbonario.

Лудвиг XI.

Од неба зависи благостање или пропаст земља, и зато он често управља свој поглед „плавоме своду“ и моли се творцу васионе, да пусти благотворну кишу на засушену земљу или да обустави потоке кише који му поплављују усеве и поништавају плод труда његова. Овај непрекидни гледаоц човечји настоји да посматра природу око себе и да учећа све што би му могло послужити да сазна раније време, како би могао за времена спасавати што се спасти може. Његова посматрања пала су на животиње, које су њему и по организацији и по животу сличне; он је брзо опазио, да многе међу њима имају изванредну осетљивост према наступајућој промени времена; разуме се, да не треба веровати свему што се о овоме прича, али се не треба ни ругати искуству које је у низу многих векова и поколења оснештано, а тим пре што ни несумњиво подлежимо утицајима атмосфере око себе, а нарочито извесним мењама у њој, и сваки, који је ма и срицати научно у књизи свемоћне мајке природе и водио рачуна о себи и околини, морао је ово опазити, морао је приметити, да се често са пролазним мењама у атмосфери удружују промене у нашем телесном и душевном нахођењу; многи људи осећају у то време неку збуњеност у глави или несвестицу, сањивост и т. д. Ово још више осећају људи са каквом телесном маном.

Ово све још више вреди за животиње. Од особине ваздуха зависи не само напредовање живих бића него су и њихове животне навике непосредно подложне утицају атмосфере. Промене у влажности и температури већ су довољни узроци да и човека и животиње натоне да чувају своју телесну топлоту и да се заштићују од времена. Али ма колика да је у овоме једнакост међу њима, толика је разлика у начину извршавања овога а често и у побудама за ово. Човек је у стању да се вештачким путем заштити од времена, јер његово више савршенство и интелигенција дају му могућности, да се што више може ослободи од зависности од промена, док међутим животиња, која утицајем културе није одстрањена од природе, него је са њоме спојена, нора да прибегава природним средствима, кад је моћ самоодржања гони да се чува од неугодна времена. Овај непрекидни однос између животиња и атмосферских промена, на сву прилику је у току времена постао једна од главних чињеница и узрока предосећању колебања у атмосфери и њихо их на извесна дејања, која ми данас на њима опажамо и доводимо их у везу са мењама у ваздуху. Код човека тече живот својим обичним током у свако доба године, а у животиња није тако; оне нарочу да се прилагођавају не само извесном добу године него често и самим пролазним променама, а ово чини, да су оне много осетљивије од човека и прека мањим атмосферским мењама. Ово је тврђење засведочено искуством, које је још показало, да способност примећивања веома малих мена у ваздуху у неких је животиња толико развијена, да су према томе њихову осећању тупа и најосетљивији метеролошки апарати. Овакве животиње стекле су име *пророка времена*, на чак су неке од њих добиле и историски значај, о чему ћемо говорити на дотичноме месту, а сад да поћемо редом и упознамо се са животињама које у опште вреде за пророке времена.

Међу сисарима *коњи* и *говеда* јако се узнемире кад хоће време да се мења, машу немирно реповима, ударају копитама о тле и у опште показују необичну узнемиреност; *овце* предсказују време кад страшљиво блеје и прикупљају се у гомиле; *дивљач* у шуми такође се узнемири, а може бити да овоме понашању ових животиња много допринеси

и то што многи инсекти, бежећи од невоље, улазе у шталe и стругe, где су се оне склониле, досађују својим настањима. Слепи мишеви осећају такође мењање времена и не излазе из својих скровишта.

Од домаћих животиња *магарац* заузима угледно место у проницању времена и стекло је овом својом особином историјски глас. То његово преимућство познато је пољодавца а нарочито су га уочили становници оних предела где има доста ове животиње и коме се служе за домаће потребе. Ми ћемо да наведемо један пример који потврђује горње написане. Француском краљу Лудовику XI, приликом једнога лова, прорекли су његови астролози лепо време. Краљ изађе у лов и уз пут сретне једнога ратара, који своме уваженом господару рече, да ће се време променити после неколико часова и да ће бити велике невоље. Краљ се врати назад и једва стигне у двор пре невоље. Сутра дан позове краљ ратара у двор и упита га: откуда зна да „чита звезде“ и да предсказује време. Ратар је отворено признао свом краљу, да од снега тога не зна ништа, „али Величанство“ додао је „ја имам на дому изврсна пророка, који ме досад није никад преварио, а тај је пророк *мој магарац*. Кад год хоће да буде невоље, он обори своје дуге уши унапред, спусти главу, иде трновље, и таре се о жбуове, па је тако радио и јуче и отуда сам могао Вашем Величанству да предскажем невољу.“ Краљ је обдарио ратара, подсмехнуо се својим астролозима и изговорио оне речи које смо ставили на челу овога чланка.

Међу *птицама* има много заступника пророка времена. Колико на њих утиче време или струја ваздуха, најочитије се види у њихову путовању, јер док ми не осећамо ни најмањег знака, да ли ће наступити хладније или топлије доба, оне се већ спремају за своје путовање. О овом путовању тица има много лепих теорија, али нема ни једне без прекора, па зато смо ово назвали *уробеним мотивом*, који готово увек одговара мењама времена и ретко кад тицу обмане, што, наравно, није искључено, али је у толико ретко, да се за оцену овога питања не може ни узимати у обзир. Кад изнесе тице доћу са југа к нама, онда са извесном поуздањем рачунамо на топлије доба године, али се, као што је речено, и оне понекад преваре струјама ваздушним или другим појавама у атмосфери.*) И одлазак тица на југ има своја значаја, тако на пр. ако се *шеврком* рано почињу вежбати у летењу, онда ће, на сву прилику, раније наступити зима. Кад у позну јесен *жедрали, дивље патке* и *дивље гуске лете* са истока југу и чешће се својим крицима јављају на висини, онда се држи, да ће скоро наступити хладно време или снег, јер оскудица у храни тера ове тице из северњих крајева у јужније. Кад се *морске кокоти* узнемире, много какоћу и уплеву на више предмете: прориче се рђаво време, а тако исто кад ласте ниско лете, кад метлови много кукурич, кад се враћи „купају“ у прашини, кад паунови јако кречe и т. д., а кад шумски голубови много гучу, биће лепо време. Многи сматрају и *биљтење* тица за знак рђава времена т. ј. да оне то чине пред кишом. Не зна се колико има у овоме истине, али да је биљтење у извесно доба сирема за лакше слизање воде с перја, о томе нема сумње. Тице имају над тртицом извесне жлездице које луче, кад се притиску, неку масну течност; кад се дакле потреба укаже, онда тица притисне кљуном те жлездице и исцурелу масну течност прима у свој кљун и њоме омашћује горња пера проналажећи их једно по једно кроз кљун, и тиме их спрема да се вода са њих слива и недопире до коже.

Стогодишњи помен пок. Сими Игумановг

Међу *рептилима* предсказују време *жабе, гуштери* и *змије*. Кад предстоји киша онда жабе много крекећу ноћу или пред зору. Од жаба је најпознатија *жаба временарка* или она што се обичније зове „зелена жаба.“ Ова важи за правога пророка времена, али се често вара. Гуштери и змије крију се пред временом.

Рибе искачу из воде кад ће бити кише или олује, или ова појава, као год и ниско летење ласта пред кишом, може лако да се објасни. Кад хоће бити невоље, онда обично инсекти лете ниско над површином земље и воде, па како су они главна храна ластама и рибама врло омиљена, то ласте лете ниско за инсектима а рибе искачу из воде да их дохвате.

Од *инсеката* вала споменути *пчелу*, која при предстојећој невољи не налази из кошнице или се бар не удаљава далеко од ње. Кад *хране* до позне јесени непрекидно раде, онда се верује да ће бити благе зиме.

*) Кад пишемо ове редове 13-ти је март, али сваки снег сиђе из облака а кроз густу снежну копрену видимо 2—3 ласте како се са тешком муком боре против ветра јаког, и необично га снега. Како су се лудо пренагриле своја равни доласком!

Паук се у опште сматра за правога и непогрешнога пророка времена и као такав стекао је и историско име. Ова њихова способност предсказивања уочена је одавно, али је и брзо и на дуго заборављена, док једним необичним случајем није поново скрепута пажња на њихову особину. *Катрмер Джонвал* проучио је то до најмањих ситница. За време француске револуције он је био официр у републиканској војсци која је оперисала противу Нидерландске и једном приликом буде заробљен и одведен у тадању тврдињу Утрехт. У сужничкој самоћи и из дуга времена он је посматрао живот и особине паукова, нарочито њихову осетљивост за предстојећу промену времена. Материјала за ова посматрања дали су му познати *црни пауци*, који преду своје мреже по угловима наших домова, и они су засновали своје историско име овим случајем: описаћени Холанђани отворили су бране и напустили воду која је потопила цело оперисано поље. Французи су увидели да због воде не могу ништа учинити и реше се да одустану од опсаде и да се повуку, али у то време добије командант опсаде поруку од заробљеног Катрмера, да се стрпи још десет дана, јер ће после тога времена наступити веома јака цича, и доиста се у то време вода толико следи да су републиканци могли прећи преко леда и извршити циљ своје опсаде. Катрмера доведу с триумфом у Париз.

По посматрањима Катрмеровим и других уочило се да пауци *крсташи* „на лепо време“ заснивају велике мреже, праве ноћу нове или разбацују своје предиво, а мали пауци окрећу своју главу спољној ивици своје мреже и јако опружају ноге; али ако крсташи не плету мрежу или су им конци врло кратки, а мали пауци окрећу главу зиду, онда ће бити кише. Ветру или олуји можемо се надати кад крсташи никако не плету мрежу или кад кидају један део своје готове мреже. Мали пауци предсказују зими јаку хладноћу кад узнемирено јуре на све стране, кад се боре за боље мреже, кад праве нове и направе више катова мреже за једну ноћ.

Изгледа, да справљање мрежа зависи од хране, јер је лети она много живља и обилна је, а нарочито на лепим топлим данима, кад се више плена ухвати у њиховим мрежама — и ако има у паукова ма и најмањег предосећања за лепо или ружно време, онда је лако објаснити зашто пауци праве или не праве мреже и откуда она журба у прављењу мрежа кад хоће лепо време.

Сем досад споменутога о пауцима, имамо још да споменемо, да су ноге у паукова јако осетљиве према променама времена; они их опружају на топлоти и скупљају на хладноћи.

Не можемо да оставимо непоменуто ни то, да ће бити тихо време ако пауци своје мреже затегну, а ветра ако им је мрежа лабава.

Пијавице су такође јако осетљиве. Кад је време стално, оне онда леже непомично на дну воде, а кад хоће олујина, онда се узнемире и непрекидно пливају докле год олуја траје.

Кад *глисте* измиле на површину онда ће бити трајне влаге или кише, а биће велике суше кад иду дубоко у земљу. Ово се исто тврди и за *кртице*, али се ово њено понашање може објаснити и тиме што се она храни и глистама, па за њима иде на површину или у дубину.

Ова посматрања у погледу односа између животиња и мена у атмосфери ваља издвојити од спреме за извесна доба године, јер су она само у неколико сродна са предосећајима пролазних промена у атмосфери. Мало коме да није познато како многе животиње добијају јачи кожух, како се тице селице спремају за пут, како веверица спрема храну за зиму и т. д. Све ове појаве припадају обичним свакогодишњим и из њих не можемо извести директну осетљивост према мањим променама у атмосфери.

Могли бисмо навести још врло многе случајеве верних или варљивих посматрања, али ми смо се зауставили само на онима, која имају ма колико вероватноће, а ако нам метеролози замере, онда нека се сете својих омашака, па нека суде и пророке из слободне природе.

Утопљено звоно

Драмска бајка у пет чинова, написао Герхарт Хауптман,

превео Р. Ј. ОДАВИЋ

(наставак)

Учитељ (као зграну)

Шта је то било?

Берберин

Шта је?

Парох

Смејање!

Учитељ

Из очију ми удари ватра;
А, мислим, још ми на глави зјапи
Рупа ко орах.

Парох

Чусте ли кикот?

Берберин

И кикот гласни и шкргут зуба.

Парох

А смех се чуо из оне јеле
Што трепти тамо у месечини;
Сад је баш сова напустн с јуком.

Берберин

Рекох ли право за ону бабу?
Та уме више нег' дебао јести!
Да л' вам се кожа, као и мени,
С ужаса јежи? Сатанска баба.

Парох

(са крстом у руци, олучно ступа према колеби)

Нек тако буде! Нек је и њено
Ту гнездо свно: напред и смело!
Победићемо Божанском речи.
Ретко је, ретко сатана био
Лукав ко данас, кад срдњу, клети,
И звонолинка и јасно звоно:
Божјега слугу и позивника
Што је од гбре, с ивице сбме,
И мир и љубав и милост Божју
Требало људма да звуком пошље. —
Кушнуђу сада...

Берберин

Немојте.

Парох

Ено!

(куца у врата)

Витухен

Ко је?

Парох

Хришћанин!

Витухен

Хришћанин или
Белбожник: шта вели?

Парох

Отвори!

Витухен

(отвара и излази с упаљеном свећалном)

Шта вели?

Парох

У име Божје, ког не знаш, жено....

Витухен

Охо, почетак дирљив и красан!

Учитељ

Придрли јежик, накадо врашка!
Доста је било, рок је већ стиг'о.
Твој опак живот и гадна дела
Сав округ знаде, — свима си ирска!
Не буде л' сада што ти се тржи,
Црвен ће пет'о, још пре свануја,
Закукурекат' на твоме крову;
Јатачко гнездо пламен ће ждрати!

Берберин

(крстећи се непрестано)

Твој ме урокљив не плаши поглед,
Матора мачко! Жели ме, жели!
Крст је и онде где би привиди
Очима могла лепш да ми нађеш. —
Заповест чујеш: дај нам та одмах!

Парох

У име Божје, ког не знаш, жено —
Још једном велим — остани сада
Наклоне чйни, та нам помози.
Онде је мајстор и слуга Божји
Одрен с неба да себи на част,
У пркос адском ругпу и гиеву,
Владя у царству зрака!

Витухен

(Правећи се непрестано, прође са свећалком Хајдриху)

Та доста!
Ето нам једног тог човечуљка, —
Шта ме се тиче! С њим ништа немам.
Нека, нек живи колико може,
Докле год има даха у грудма;
Ма да то неће баш дуго бити. —
Кажете: мајстор. Али он није
Баш тако славан. Вама су добра
Та тучна звона што их он лије.
Ал' наше уши рђаво чују:
Звона су доња. И њему самом!
Он зна, те како, чега им нема.
Најбољег нема а лако прену. —
Ено носила; нос'те младића.
Да се поздравим, Хеј мајстор-Белко,
Помози попи да придикује.
Помози учи да децу бије,
Помози брици да сапуњани!

(Хајдриха мећу на носила, берберин и учитељ подижу га)

Парох

О белакона, порочна жено,
Смири се, ирати с наклене стазе.

Витухен

Проповед махни! Знам је већ добро,
А знам ти и то: „Осећај — грех је!
Земља је — рака! Небо је — покров!
Звезде су — рупе! Сунце — најсећа!
Без попова би свет проп'о давно!
А бог је људма — ужас и трепет!"
Тојагу треба па све по нама —
Јер то је за нас!... Сад — ништа више!

(излази врата)

Парох

Сатано клети!

Берберин

За бога, лакше!
Дођу л' јој беси — зло ће нам бити!

(Парох, берберин и учитељ одлазе са Хајдрихом у шуму. — Месец се полако спушта; мир је у пуномоћ завлада. Прва, друга и трећа елфа излазе из шуме једна за другом и полазу полеко)

Прва елфа (доле шапатом)

Сејо!

Друга елфа

Сејо!

Прва елфа

Прави рај
Пружа лунин бледи сјај.
Ретко, дивно миље то
Зрачи попор, брег и дб.

Друга елфа

Откуд дође?

Прва елфа

Где' но зрак
Сјајем краси слапу мрак.
Где осветљен, јак и млад,
Ствара грозни, страшни над.
Мени мајка беше ноћ;
Силна беше моја моћ:
Тешкој беди најлош спас,
Па тад пођох тражит' вас.

Трећа елфа (полази)

Сеје! Је ли овде пир?

Прва елфа

Амо хајд' у бујни пир!

Друга елфа

Откуд дође?

Трећа елфа

То се зна,
Све ће ту лепо кват' ја.
Између стена пролом зја
Где јеверце дивно сја
Ко камења драгог сјај
Златне звезде диче крај.
А кад сијну лунин сјај
Кренух ја кроз дивни рај.
Жуд ми даде снажни лет
Дох' у рајски, дивни свет!

Четврта елфа (полази)

Сеје!

Прва елфа

Ко је то? Сејо, дођ'! Круг је твој!

Све

Вије се, витло, вић се холо!

Четврта елфа

С воденог се цвећа дитох
Па сад к вама тајно стигох

Прва елфа

Вези, плети, шарај коло!

Све

Вић се, витло, вић се холо!
(неки мује, у даљини грми)

Раутенделајн

(изненада се појави на кућном прагу; руво је набацила иза главе. Месец јо огрнуо)

Смем ли...

Друга елфа

Јој! Где руво подерах!

Раутенделајн

...приђи друштву свом?
Вић се, вић се, круже мој!

Све

Вић се, вић се, круже мој!

Прва елфа

Вила то је сјајни рој

Све

Вић се, вић се, круже мој!
Вила то је сјајни рој!

Раутенделајн

Ја у ваше дођох коло,
Вић се, витло, вић се холо!
Сребрнице, чедо дивно,
Где рухо ни, сребро тканино;
Моја ни та бијела тканла,
У њему сам увек сјала.
Гаравице, јеси бајна,
Ал! овако нисн сјајна!
Златунице, сјај те краси,
Ал' где моје златне власи.
Види, види, пурпур сјаки.
Ко свивлени, рујни пламн.
А по лицу кад се свију,
Само злато и руј лију!

Све

Вези, плети, шарај коло,
Вић се, витло, вић се холо!

Раутенделајн

Звоно ретки свиње јал,
Знате л', елфе, где је сад?

Елфе

Цвет поменак дивно сја,
Елфа цвеће чувај зна!
Ах!

Све

Вић се, вић се, круже мој!

Шумски фаун

(појављи кан јарац свијетли гласо. Гуја јачи. За време ово слепо удара грох и чује се како нима плушта)

И полујак, чим га спазим,
И поменак — радо газим.
Када скочим, муљ запљушти,
Под ногама трава шушти.
Хајси, хоја! Боке, буке!
Бих у тору рёче с муке;
А јуница једна хуче,
Врат истегне па замуче.
Две на ждренца мухе паде,
Свагоаати свадбу стаде,
А мушице ију, ију!
Око репа коло вију.
Коњушару хеја, хоја,
Ето дође цура твоја!
У штали је њубре свако,
Ал' у сену није тако.
Хола, хола, хеја, хуја,
Са шапатом већ је ђја;
Сад песељу време стиже,
Већ се живот из сна диже:
Већ се мачак мачки хвали!
Славуј, кобац, вранци, ждрали,
Зец, петао, кока свака,
Шева, лабуд, срна, сврака,
Препелица, рода, ручак,
Соко, мољац, лептир, цврчак,
Жаба, гушгер... све се снажи,
Оживљује, љубан тражи!

(загрли једну вилу и побегне о њом у шуму. Остале вило се разбегну. Раутенделајн остане сам, тамнилом, среа шумске ливаде. Пролеће бура, трајлавина и киша)

Никелман

(војаки се из бунара)

Брекекекекекс! Брекекекс! Хеј, ти!
Шта тражиш туна!

Раутенделајн

Драги, Водени!
Тако сам тужна! Ах, тако тужна.

Никелман (лукаво)

Брекекекс! Брекекс! У оба ока?

Раутенделајн (расположено)

У лево око! Веруј ми, веруј!

Никелман

Дашто, дабоме!

Раутенделајн

(претом додирне своје лево око)

Гле, шта је ово?

Никелман

Шта: шта је ово?

Раутенделајн

Ово у оку.

Никелман

Шта је у оку? Дај ми да видим.

Раутенделајн

Капљица топла, од некуд пала.

Никелман

Ај, ај! Са неба? Ходи да видим.

Раутенделајн

(показује му сузу на прету)

Капљица мала, сјајна и топла.
Ево је, види.

Никелман

До врага, дивна!
Дај ми је, хоћеш? Ја ћу је за те
Ставити красно у рујну шкољку.

Раутенделајн

(стрепе је на бунарску ивицу)

Ево је, узми — тај израз тајни.
Ал' реци: шта је?

Никелман

Дијамант сјајни!
Сва мука људска и срећа чиста
У сјају ове капљице блиста.
Зову је Суза.

Раутенделајн

Суза? О, хвала.
Ако је суза — ја сам је дала.
Сад знам шта значи кад с ока кане. —
Причај што лепо!

Никелман

Приђи ми, лане.

Раутенделајн

Е, хвала лепо! Страдат' би мог'о:
Бунар је плажан и трошан много.
Паук се туна с гнизавцем носи, —
Гадни су, гадни... ко и ти што си!

Никелман

Брекекекс! Доста и — немој више!

Раутенделајн

Гле, опет кану!

Никелман

Па — доба кише!
Сад мајстор-Торе браде се хвата,
Те из ње лете муњина јата.
Љубичаст блесак из њих се вйне,
Облаке зрачи. А кад год сйне
Гавране видиш где јато јате:
Пијани, пу́сти, облаке прате;
Бујйца дивља крила им бије!...
Чуј! мајка земља жедна је: пије.
Гле дово, траву и прве ситне,
Како су срећни кад муња хитне.
Кворакс! (Мува) У дољи! Мајсторе, славно.
Таквога огња не беше давно.
Чекић се жари. Пламен избија;
Торањ се клати; звоно се нйја;
Дим кула густи....

Раутенделајн

Нећу тог јада!
О чему лепшем причај ми сада.

Никелман

Брекекекс! Нуто: ни правче није,
Прано је Ништа, а како бије!
Је ли то лепо? Мази је, чувај,
А она — шамар! Сад, старче, дувај!
Зар није тако? — Жеља ти оста...
Опет се дури!...

Раутенделајн

Никаква! Доста!

Никелман

Ништа не желиш?

Раутенделајн

Ништа!

Никелман

О, кажи!

Раутенделајн

Ја бих да бежим! Узрок не тражи.

(очи пуне суза упрах у даљину)

Никелман

(тужно, уверљиво)

Шта ти учиних? Куд би да пођеш?
Можда међ' људе желиш да дођеш?
Чувај се тога! Човеков корен
Лако је, можда, међ' нама створен.
Ал' шта је човек — то тама крије:

Пола је од нас, а пола — није!
Брат нам је, рођак — ал' сада јавно
Душман и туђин, изгубљен давно.
Проклет је сваки из нашег јата
Ко с клетим људма братимство хвата.
Кржљави, слаби, у умној тами —
Они свој корен чупају сами!
Слабачки клицом, у сјају лажном,
Живе ко билка у мраку влажном.
Светлости траже мрак да им гони,
Ал' право сунце не знају они.
Тђ њих и ветрић пролећни коси,
Покида грање и пропаст носи.
Не иди к њима, зло да те кињи!
Што стављаш на се тај терет сињи?
У тамној ноћи код њих ћеш бити,
У место смеха — сузе ћеш лити!!

Раутенделајн

Мудар си човек, баба ми рече.
Па где свој бунар: куд вода тече?
Канџица свака мора и жуди
Да пође тамо — у земљу људи.

Никелман

Брекекекс! Кворакс! Шта теби смета?
Чуј шта ти збори тисућа лета:
Остави рончад нек своје чине,
Нек перу рубље, окрећу млине,
На кељ и купус нека се лију
И... пфуј!... сву гадост нек собом крију.
(тонало и енергично)
Раутенделајну, принцесо моја:
Краљицом бити судба је твоја.
Ја имам круну самих кристала,
Спремљена чека златна сала.
И под и тапан камење плаво,
Сто и орнати — коралье право.

Раутенделајн

Да ти је круна сафира чиста,
Са твојих кћери нека се блиста.
Златна ми коса круна је моја,
Лакша и дража нег' круна твоја.
Што ће ми корал? Зар живет' могу
Уз даждењака и рибу многу,
Уз кворакс! кворакс! из мўља, трске,
У гад-бунару, сред таме мрске?
(нодје)

Никелман

Куда?

Раутенделајн (весело, чудно)

Што те се тиче?

Никелман

Ах, много!
Брекекекс!

Раутенделајн

Тамо куда ме вола!

Никелман

А куд би хтела?

Раутенделајн

Па .. тамо-амо!

Никелман

Куд „тамо-амо?"

Раутенделајн

(весело, бобати руке)
И... међу људе!
(потрчи и замакне у шуму)

Никелман

(у најдубљем страху)
Кворакс!
(довикне)
Кворакс!
(тише)
Кворакс!
(нашушка гласом)
Брекекекекс!

Завеса

(настављено ће)

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Амајлије

(из туђег неба)

I.XXI

Мудрац нам вели:
Истину трћи,
Лепоту љуби,
А Добро жели.

I.XXII

Љубав све победи,
Новац све направи,
Свуд спаконога спута,
Време све прогута.

I.XXIII

Јест, ја могу све што хоћу,
Хвала Богу.
Јер ја хоћу ово само
Што и могу.

I.XXIV

Боље своје зло поштти,
Него другом зла довести.

LXXV

Когод жели да осети
Шта је срећа права,
И другога, док је срећан,
Нека усрећава.

LXXVI

Који не зна сам себе да свлада,
Нек се томе од душмана нада.

LXXVII

Да л' поћи овом ил' оном стазом,
Да будем срећан у овом свету?
— Иди на којом, јер живот има
Различних стаза, ал' једну нету!

LXXVIII

Није живот у множини дана,
Јер смрт и то свлада;
Већ је живот, једини и прави,
У вредности рада.

LXXIX

У срећи се својих мана сећај, —
Нећеш се понети;
У несрећи своју вредност цени, —
Добра ће донети.

LXXX

Срећан који од дужности
Задовољство ствара;
Бедан који задовољство
У дужност претвара.

С руског превео Р.

Молитва

— К. Ремер —

Оче Милостиви који си у небесима, опет сам као дете, верујем те и молим ти се: услиши ме!

Ти све знаш и још се сећаш оног малишана. Кадгод га је бол мучио, теби се окретао — а ти си му сузе поклањао, оне сузе што теку слатко и много као киша мајска...

И кадгод би се малиша изјецао и кадгод би исплакао свој тренутни бол — заспао би чврсто а осмејак би заиграо око његових усана...

Сад сам одрастао, Боже Створитељу, и одучио сам се од плача. Очи су ми вреле и усахнуле: ужасна суша пустоши у њима и сише сву свежину и зеленило што би пупољало у мени...

Молим ти се, Милостиви Оче, дај ми опет суза, оних суза што теку слатко и много као киша мајска...

А када се исплачем, дај ми да заспим, Боже Створитељу, да заспим заувек — а осмејак нека заигра око мојих мртвих усана. —

Превео С.

Наше Слике

Јован Драгашевић. — Ове године навршило се педесет година књижевног рада српскога писца ђенерала Јована Драгашевића. Српско епско и лирско песништво, драма, војна књижевност, географија, политичка књижевност, етнографија имају да захвале овом вредном и вазда одушевљеном ветерану за многе одличне прилоге који ће несумњиво надживети његов земаљски део. И ако је прослава педесетогодишњице била скромна по облику свом, ипак је садржином својом издвојила од многих досадашњих ређих јубилеја. Седи књижевник може задовољно погледати у своју педесетогодишњу плодну прошлост, за коју ћемо сваки озбиљни и непристрасни посматрач искрено рећи: „Хвала ти! Дао си више, много више од онога што се тражило за сву част која ти је указивана!“

Јован Драгашевић родио се у Пожаревцу 4. фебруара 1836. год. Основну школу свршио је у своме месту рођења, а гимназију у Београду. Године 1855. ступио је у артиљеријску школу (Војну Академију) и из ње је изашао као пешадијски потпоручник 19. августа 1860. год. Поручником је постао 30. јула 1862., капетаном II. класе 1. јануара. 1866., а 19. дец. 1867. преведен је у ђенерални штаб. Године 1870. јануара 1. произведен је за капетана I. класе, г. 1874. марта 1. за мајора, 10. октобра 1876. за потпуковника, 1. децембра 1880. за пуковника, а 27. априла 1888. стављен је у пензију. 13. јула 1900. подарено му је звање почасног ђенерала са правом ношења униформе тог чина. За све то време био је: водни официр 4. роте I. батаљона, затим ађутант тог батаљона, на командант I. стрелачке чете и организатор и командант „бугарске легије“ (1867. год.).

Као професор артиљеријске школе, а по том Војне Академије био је у њој пуне 23 године и предавао је географију, статистику, општу историју, историју ратне вешчине, стилистику и стратегију. Осим тога био је члан

испитне комисије, привремени командант друге београдске бригаде прве класе народне војске, начеоник топографског одељења у главном ђенералштабу, начеоник историјског одељења истог штаба, начеоник ађутантуре канцеларије врховне команде (за време другог српско-турског и српско-бугарског рата) и помоћник начелника главног ђенералног штаба.

Као начеоник историјског одељења главног ђенералштаба био је и први уредник „Ратника“, који је Драгашевићевом иницијативом и покренут, и вршио је ту дужност девет година, док год није био стављен у пензију. Пок. краљу Милану предавао је географију и српски језик. Путовао је много по Србији ради студија; слат је у Румунију у нарочитој мисији и био придодат Јовану Ристићу на Берлинском Конгресу.

Књижевни и научни радови Јована Драгашевића разноврсни су и могу се у главном поделити у четири групе. У I. групу дошли би радови, које је радио ван службе, али су опет службени. То су:

1. Пројект за поделу пожаревачког округа (1872.). 2. Насељавање Срба из Старе Србије и Босне (1877.). 3. Деспотовачки, 4. Заглавски, 5. Ваљевски срез. 6. Пројекат за поделу Србије на пет департмана. 7. Мемоар, шта је Србија тражила од Берлинског Конгреса.

У II. групу долазе неслужбени, али војнички радови: 8. „Војин“, месечни лист, издавао га седам година. Ово беше и први војнички часопис на Балканском Полуострву. 9. „Начела војне географије“, којом је књигом створио код српских официра ново гледиште на ту науку. 20. „Војник на маршу“ (2 књиге), превод. 11. „Опреза на маршу“ (превод). 12. „Начела четовања.“ 13. „Војничка стилистика“ (2 књиге). 14. „Војничка речитост.“ 15. „Илирско тропоље“, војнополитичка студија. Ово дело резултат је студије од многих година. 16. „Војна географија Илирског тропоља.“

У III. групу могли би ставити остале научне радове слављеникове: 17. „Млава и Пек“ (с картом). 18. „Хомоље“ (с картом). 19. „Анероид-метал-барометар.“ 20. „Археолошко-географска истраживања.“ (Ова четири научна рада наишла су у Гласнику Српског Ученог Друштва). 21. „Топографија.“ 22. „Космометрија“ 23. „Јерина Ђурђевица“, историјска расправа. 24. „Серески сабор 1391. год.“ (Ове две последње изиђоше у „Отаџбини“). 25. Рат с Маџарима 1359. под насловом „Трешњеви витез.“ (У „Отаџбини“). 26. „Земљопис Српске и Турске“ за основне школе, 1875., штампано 5 пута. 27. „Географија“ за средње школе. 28. „Етнографска карта Балканског Полуострва.“ Као рукопис приложена Мемоару за Берлински Конгрес 1878. год. и друга 1885. на француском језику. 29. „Македонски Словени. Одговор на Комаровљеву карту.“ 30. „О новом српском грбу.“ 31. „О анжујском крину у српском грбу.“ 32. „Пројект за поделу Балканског Полуострва.“ Прилог уз Мемоар Берлинском Конгресу. На француском језику под насловом „Notices statistiques.“ 33. „Речник географско-историјски“ (несвршено). 34. „Бадњак.“ 35. „Жртавник (обоје су филолошке расправе). 36. „О Скендербегу и његову пореку.“ 37. „Карта Београдског неба.“ 38. „О важности подизања воћа“, помолошка студија. 39. „О јабуковачи.“ 40. „Бакрено гумно.“ 41. „Путови по Србији“, са 4 карте. („Војин“ 1865.). 42. „Путовна разграна по Балканском Полуострву“, 43. „Путовна мрежа по Србији“ (с картом). 44. „Путови по Балканском Полуострву“ (с француског).

У IV. групу дошли би остали радови Драгашевићеви: 45. Песме. 46. Хајдук-Вељко, драма. 46. Истинске приче. Автобиографија, I. део. 47. Аподиксис. Автобиографија, II. део. 48. Успомене на Берлински Конгрес. Автобиографија, III. део. 49. Царица Јелена, историјска приповетка (несвршено). Осим тих радова ваља споменути још: Говор о 500-годишњици битке на Косову, Говор о 30-годишњици Војне Академије, затим расправу „О Кантакузену и Душану“, предавање у Официрској Касини. Издавао је пет месеци политички лист „Дарданија.“ Има још много Драгашевићевих песама, штампаних по разним листовима, приповедака и научно-политичких чланака.

Архангел Михаило (сликао Гвидо Рени). — Нашим читаоцима познат је већ по неколиким сликама овај велики италијански сликар. Међу најлепше његове слике долази Архангел Михаило, којом се данас поноси Капуцинска црква у Риму.

Манастир Високи Дечани. И ако смо у претпрошлој години „Нове Искре“ донели слику ове знамените српске задужбине, ипак је данас износимо пред своје читаоце, јер је ово први снимак Високих Дечана са околином, те се добија јасција представа о положију и околини манастирској.

Кнез Арсен Кара-Ђорђевић. Брат Њ. В. Краља Петра I. Кнез Арсен Кара-Ђорђевић бори се данас у редовима руске војске противу Јапанаца. Уверени да ће слика његова, у униформи козачког есаула, занимати наше читаоце, доносимо је данас, желећи кнезу Арсену сваки успех у рату руско-јапанском, у којему он представља љубав српскога народа према братском руском народу.

Портрет Г-ђце Х. (сликао П. Вучетић). — У прошлом броју објавили смо „Мржњу“, рад даровитога Вучетића, а у овом доносимо портрет Г-ђце Х., који је један од најлепших Вучетићевих радова ове врсте. Компетентна критика изразила се веома похвално о Вучетићевим радовима, а ми ћемо гледати да ускоро донесемо још који производ озбиљне и поуздане Вучетићеве кичице.

Српска погранична стража. Ако се ма за кога може рећи да је на мртвој стражи, то се без икакве сумње, а с пуно права, мора рећи за пограничну стражу српску према турској царевини. Ретко прође која седмица, а да нам са јужних крајева наше отаџбине не дођу вести о крвавим сукобима наше пограничне страже с Арнаутима или и са пограничном турском стражом.

Стогодишњи помен пок. Сими Игуманову. Прошлога месеца навршило се сто година од рођења овог

ретког добротвора српског. Народна свест српска у Старој Србији и Маћедонији има много, врло много да захвали овом великом Србину. Велики број српских учитеља и свештеника у турској царевини спремно се у Призренској богословији српској која је заснована а која се и данас одржава једино приходима од великога имања Симе Игуманова. Наша слика представља помен на његову гробу у српској Призренској цркви. —

ХРОНИКА

НАУКА.

Најсувља земља на свету

У Јужној Америци има читав један предео, где не пада киша скоро никад. По који јак пљусак у низу година, и то је све; па се често и тај пљусак измени у какву слабу и економну кишу.

Од свих предела у овоме поднебљу најсухљи је под 5° јужне зем. ширине, близу вароши *Payta* у Перу. Средњи размак времена између две узаступне кише јесте 7 година.

Жито и уопште семе укривено под земљом очекује кишу по неколико година, и тек кад падне, пруже му се потребни услови да изникне.

Дрвеће пак изгледа као да је навикло без воде.

Извесно памучно дрво, које једино тамо живи, има необично дугачко корење. Оно је једино које показује да и ту има вегетабилног живота; јер се оно, у долинама и поточним коритима, може одржати без кише пуних 7 година — таман толико колико просечно треба од једне кише до друге.

Тегови старих Римљама

Приликом прекопавања старог римског Форума нашло се много занимљивих ископина.

Између осталога нашли су под једном великом квадратном плочом три тега: од 20, 30 и 100 римских фуната, за које се мисли, да су јамачно из времена 200 година пре Христова рођења.

Ови су тегови елиптичког облика, од затворено-зеленог мермера и снабдевени бронзаним дршкама, да би се њима лакше руковало.

Према мишљењу стручних археолога, ово су најстарији облици тегова старих Римљана. А пошто су потпуно добро сачувани, без и најмање огреботине, могли су послужити археолозима да успоставе цео систем за мерење тежина код старих Римљана — који је иначе врло слабо познат.

Упоређивањем са данашњим мерама за тежину налази се, да је стара латинска *libra* — фунта — била тешка тачно 325 грама.

Тегови су врло пропорционални, према бројним урезима које на себи имају. Тег од 20 фуната представља управо две трећине онога тега од 30 фуната, а пети део од тега што је највећи, који је тежак 32 килограма и 500 грама.

Тег од	20	фуната	тежак је	6	килогр.	и	500 гр.
Тег „	30	„	„ „	9	„		750 „
Тег „	100	„	„ „	32	„		500 „

КЊИЖЕВНОСТ.

Народна књига. Кумова Клетва. *Приповетка Јанка М. Веселиновића.* Издање Српске Књижевне Задруге. Београд, штампано у штампарији Доситија Обрадовића, 1904. — 8°, стр. 30. Цена *десет* пара дин. —

Већ од пре неколико година чује се на скупштинама Српске Књижевне Задруге глас о потреби праве народне књиге, о популарнијим издањима него што су досадашња. Јавна критика помагала је ово мишљење и износила најразноврсније предлоге о извршењу његову. Управа Задруге бавила се о том питању и данас га, овом првом народном књигом, и у дело приводи. Ради бољег извођења овог решења, Задруга је поверила сву бригу о овом послу нарочитом „Одбору за ширење српске књиге и просвете“. Намера лепа, похвална и заслужна сваке пажње.

На једно бисмо само да обратимо пажњу Задругину, што ни у ком случају не ће бити од штете, а јамачно ће бити корисно и по Задругу и по читаоце Народне Књиге. Верујемо у најбоље намере и спрему изабраног Одбора, али према оној народној „Више виде четир ока него два“ — не сумњамо да би објављени програм тога предузећа и суд јавних радника о њему био од несумњиве користи. Ово Задругино предузеће успеће ако се само погоди прави пут у оваквим пословима. Бољег начина за одређивање тог пута нема од општег договора. За то би требало објавити цео програм, покупити сва писана мишљења о њему, па све то изнети пред какву ширу конференцију, на којој би се све то разгледало и о свему разговорило, те да се на тај начин створи основа која ће бити израз правих потреба. На овај начин пробудиће се интересовање и у ширим круговима, а оно ће, у сваком случају, најбоље доћи овако леним намерама Српске Књижевне Задруге.

Излишно је доказивати потребу овакве конференције, јер нам није познат ни један оправдан разлог који би се могао навести против ње.

За прву књигу учињен је несумњиво добар избор, јер је „Кунова клетва“ једна од најлепших Јанкових прича. Али не знамо да ли ће и остале књиге бити само прештампавања или ће у њима бити и нових, дотле нештампаних ствари. Ако ће их бити, налазимо да је погрешка што је прва књига само прештампавање, јер верујемо да би за први пут штампану ствар интересовање било јаче, а тиме би и број купаца за другу књигу (ако би она била баш и прештампавање) несумњиво био већи него што су изгледи са оваквим почетком.

Ако Управа Српске Књижевне Задруге буде сазвала конференцију за ово своје ново предузеће, моћи ће се том приликом проговорити и о начину ширења ових народних књига, јер колико нам је он познат из растурања ове прве књиге, он није довољан да овакве књиге продру у најшире слојеве нашега народа.

Техничка израда прве књиге заслужује сваку пажњу а цена од десет динарских пара толико је незнатна да Задруга неће моћи рачунати ни на какав материјални добитак — а то јој служи на сваку част, јер ујемчава морални успех који и треба да буде једини у оваквом послу.

С.

Разно

* Матица Српска откупила је од Новосадске Општине потребно земљиште за подизање дома православне сирочади. Дом ће се подићи трошком задужбине српске добротворке Марије Трандафилке. —

* Стеван Станковић, свршени апсолвент Прашке Консерваторије, отворио је у Београду школу за виолинисте, у којој ће предавати по методи проф. О. Шевчика.

* Проф. Јован Живојновић (Нови Сад) штампао је „Ивањски венац на Српски Дом.“ Књижица има 14 стр. а цена је 15 новчића.

* Из „Српског Сиона“ засебно је одштампана расправа Д. Руварца „Владика јегарски Јефрем Бањанин.“ — 8°, стр. 34. —

* Српска Манастирска Штампарија (Карловци) штампала је Књижицу „Манастирско питање“, прилог за расветљење одношаја манастирских настојатеља према Саборском Одбору. — 8°, стр. 31. —

* Из „Ратника“ засебно су одштампани „Податци за историју рата на Дрини 1876. године.“ Књигу је написао почасни ђенерал Стеван Луковић. Излагање је, поред све специјалности предмета, врло популарно и пуно занимљивости. Овај прилог сиромашној војној књижевности српској биће од несумњиве користи. —

* Лаврентије Ш. Веселиновић (Тиса Сент Миклош) саставио је „по народним приликама“ књигу „Тужна јека двадесетог века.“ Књига је удешена за ратаре а цена је 20 потура. —

* Проф. М. Давидовић штампао је превод француске књиге „Вежбање у стрељачкој вештини у француским основним школама.“ —

* „Шумадија“ српско друштво у Софији основало је Српску Читаоницу. Стан је читаонице у Гурковој ул. број 101. —

* Проф. Рад. Агатоновић (Ниш) превео је а фонд Илије М. Коларца штампаће књигу Луја Лежеа „Словенска Митологија.“ Књига ће изнети до 20 табака в. 8°, са преводночевим уводом „У опште о Митологији.“ Цена је књизи 3 динара, скупљачима на дар свака шеста књига.

* Д-р Марко Т. Леко, ректор Вел. Школе, држао је 9. о. м. експериментално предавање о радијуму. Приход је дат великошколском друштву „Панчић“. —

* Изашла је прва секција велике карте Маћедоније и Старе Србије, коју је по упутима д-ра Цвијића израдио Д. Дерок. Секција је обухватила Скопље, Косово и Пореч.

* Министарство Просвете објавило је стечај за израду читанке за III и IV разред народних школа. Читанка треба да буде израђена по захтевима данашње дидактике. Награда је 2500 динара једном за свагда. Рукописе треба послати најдаље до 1. јануара 1095. год.

* „Побратимство“, друштво београдских великошколаца, држало је 8. о. м. свој састанак на ком је већало о југославенској изложби и омладинском конгресу у част стогодишњице Српског Устанка. — Том је приликом изабран и нарочити одбор којему је стављено у дужност да се што боље постара за извршење ове намере. У одбор су изабрани: г. г. Д-р Марко Леко, ректор Велике Школе, Д-р Мих. Валтровић, професор Вел. Школе у пенсији, Јевта Стевановић, проф. Вел. Школе, Д-р Јован Цвијић, проф. Вел. Школе, Симо Матавуљ, књижевник, Д-р Милоје Васић, чувар Нар. Музеја и Драг. Ђорђевић, архитекта.

* Д-р Доб. Гер. Поповић одштампао је у засебну књижицу свој рад „Општи услови за чување здравља.“ Цена је 20 пр. дин. У штампу је дао и за најкраће време биће готов рад „Нега деце.“ Препродавци добијају 20%. —

* Проф. Марјански (Ниш) отворио је претплатнички упис на свој Немачки Речник. За сада прима само претплатничке пријаве, а према њихову броју одредиће и цену речнику који ће излазити у појединим свесцима. —

* Књижара В. Валожића издала је књижицу „Мали Венац, за омладину оплео Мих. М. Станојевић, учитељ.“ Књижица је штампана у Државној Штампарији, има 72 стр. 8°, а цена је 50 пр. дин. —

* Милоје Илић, драгачевски сељак (бивши учитељ и свршени богослов) наштампао је и разаслао „Прву посланицу радикалном народу.“ Посланица је штампана у штампарији Андре Јовановића, има 16 стр. 8°, а цена је 10 пр. дин. —

* Филолошки одсек Кијевског Университета Светог Владимира расписао је стечај за израду теме „Јован Јовановић Змај и његов значај у српској књижевности.“ Рок је 1. септембар о. г., а награда је златна медаља и 500 рубаља. —

* Проф. Јован Максимовић бави се од неког времена у Кијеву где довршује своју исцрпну студију о Николи В. Гогољу. —

* Д-р Василије Ђерић, проф. у Великој Школи, штампао је своје јавно предавање „Српско име у Старој Србији и Македонији.“ Предавање је било држано пре пуне године дана, и тада је сва наша штампа, са свима присутницима овог предавања, најодушевљеније говорила о дубоко критичком и јединствено исцрпном раду нашег научара. Најискреније препоручујемо овај рад Д-ра Ђерића, јер ће се из њега несумњиво поуздано дознати историја српског имена у Старој Србији и Маћедонији, а с њом и сви извештачени обрти кроз који су пролазили и

ово име и народ који га поси. Књига се може добити у свима Београдским књижарама. —

* У част стогодишњице српскога устанка основаће се и отворити ове године и Војни Музеј. Управа овога Музеја позива породице свију изгинулих и преминулих војвода, официра и бораца у ратовима за ослобођење и независност Србије, у прошлом столећу, да преко својих најближих полицијских власти најдаље до јуна ове године пошаљу Војном Музеју (канцеларија је у горњој тврђави Београдској) све што би се затекло од оружја, оружног прибора, одела, застава, повеља, писама и т. д. са тачним назначењем: чије је и ик којега је доба. Ако се овакве ствари не могу поклонити Војном Музеју, онда ће се само изложити за време свечаног отварања а за тим ће се вратити најдаље за два месеца после отварања Војнога Музеја. Пренос оваквих ствари бесплатно ће вршити све железничке и поштанске станице у Краљевини Србији. —

* Милан Туцаковић, инжињерско-технички мајор, дао је у штампу „Утврђивање пољских положаја, упут за решавање фортификацијских задатака на плановима и у пољу". Књига је рађена по Крјукову и Бујницком. —

* Таса Милушић, професорски помоћник у Војној Академији, спремио је за штампу „Војнички француско-српски речник". Књига ће изнети 18—19 табака џепнога формата, а цена ће се одредити према броју претплатника, али неће бити већа од 4 динара. Претплатничке пријаве примају се до краја јула о. г. —

* Италијански месечни лист „La Nuova Rassegna Bibliografico-Letteraria" што излази у Фиренци (Via dell' Anguillara, 18) отворила је нову рубрику за познавање научно-књижевне продукције и услова образованости Срба и Хрвата. Уредник је ове рубрике проф. Вартоломеј Митровић, који је написао и први рад у њој: О Доситеју Обрадовићу. Сарадница „Нове Искре" Г-ђца Умберта Грифини превела је и штампала у овој рубрици Војислављеву „Елегију". Поред овога има и превод једне српске народне песме и неколико бележака о нашој најновијој књижевности. — Листу је год. цена 6 круна. —

* У Окланду (Северна Америка) почео је излазити нов српски недељни лист „Српска Независност". Власник му је и уредник Вељко Радојевић. —

* Јован Тадић, правник четврте године, издао је и продаје као рукописе: „Грађанско Право са Међународним Приватним Правом", предавања проф. Ж. Перића (цена 13 дин.), „Грађански Судски Поступак", предавања проф. Ж. Перића (цена 14 динара), „Црквено Право" предавања проф. Д-ра Ч. Митровића (цена 7 динара) и „Кривично Право" предавања проф. Гргура Миловановића (цена 20 динара). —

* У Сремској Митровици основано је антиалкохоличарско друштво „Добротвор" које покреће и свој лист истог имена. Лист ће излазити трипут месечно а цена му је 4 круне годишње. — „Добротвор" ће у свом листу „спречавати ширење алкохолизма, износећи у поучним чланцима колику материјалну и моралну штету трпи појединац, породица, а због њих и цео народ од неумереног уживања алкохолног пића, напротив пак колику корист имаде у сваком погледу појединац, породица и народ којега порок прекомерног уживања алкохола захватио није. Нарочито пак у коликој мери здравствено стање код првих назадује, а код последњих напредује. Радо ће примати вести које се тичу певачких, гимнастичких и др. корисних установа." —

* „Друштво за чување народног здравља" покреће од јула ове године свој лист „Здравље." Излагање у листу биће толико популарно да ће се њиме моћи користити свака сеоска кућа. Чланови помагачи, који дају друштву 5 динара годишње, добијаће лист бесплатно. „Здравље" ће излазити једанпут месечно у величини 1 до $1^1/_2$ штампаног табака.

* Организацијони одбор Првога Конгреса Српских Лекара и Природњака извештава све чланове конгреса да је време држања конгреса утврђено за 6., 7. и 8. септембар ове године. Петог септембра увече биће у Гранд Хотелу другарски састанак ради узајамног познавања. Теме се могу пријављивати најдаље до 1. августа о. г. —

* У Државној Штампарији одштампан је и стоваришту књига дат на продају „Закон о народним школама од 19. априла 1904. год." Књизи је цена 30 п. д. —

* Лазар Симов Ђурић написао је а Вељко Радојевић удесио за позорницу слику у једном чину „Бокељев сан у Америци." Књига је штампана у Сан-Франциску (Сев. Америка), има 20 стр. 8°, а цена није означена. —

* Ст. С. Станишић и Мих. Станојевић, учитељи у Београду, почели су издавати низ ђачких књижица под именом „Мала Ђачка Библиотека." До сада су изашла 3 свеска. У првом је (32 стр.): „Чиме људи живе?" од Л. Толстоја, превео Ст. С. Станишић, и „Тичје гнездо" од Хр. Шмита, превео М. Станојевић; у другом је (33 до 64 стр.): „Чиме људи живе?" (свршетак), „Шегрт Мита" од Јанка М. Веселиновића, и „Марко богати и Василије несретни", руска прича; у трећем је (65—96 страна): „Цртице о Карађорђу." Свакој је књижици цена 10 п. д.

* Вић. Ракић написао је и наштампао књижицу „О политичком образовању у народним школама." Књига има 16 стр. 8°, а цена је 30 п. дин. —

* Л. Ђ. Поповић превео је (с немачког језика?) и штампао на Цетињу „Спенсерово учење о постанку и будућности обреда и обичаја." Књизи је цена 40 хелера. —

* Из Летописа Матице Српске засебно је одштампана расправа проф. Д-ра Драгољуба Павловића „Култура и ратови." —

* Из „Српскога Сиона" (Карловци) одштампао је проф. Ал. Живановић свој рад „Хронологија у архијепископа Данила. —

* 30. ов. мца. држао је Велимир Јоксић, учитељ у српској гимназији у Скопљу, јавно предавање „О просветно-националном напретку Срба у Турској." —

* Д-р Никола Вулић, проф. Вел. Школе, штампао је, у издању Бечког Археолошког Института, на немачком језику додатак свом пређашњем раду „Artikl Denkmäler in Serbien." На италијанском језику штампао је, у часопису „Rivista di Storia Antika", свој чланак Cassic Dione.

У спомен др. Теодору Мандићу. Нови Сад, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1904. — В. 8°, стр. 36.

Музеј Српске Земље. *Списак птица у Музеју Српске Земље.* (Штампано у Просветном Гласнику). Београд, штампано у Краљ. Срп. Државној Штампарији, 1904. В. 8°, стр. 24.

Војнички буквар и основне дужности војника. Саставио Коста Јокић, пешад. официр. (Осмо издање). Београд, штампано у Државној Штампарији Краљ. Србије, 1904. — 16°, стр. 104.

Два брачна пара. Написао Пикард. Шаљива игра у два чина. За дилетанте приредно и посрбио М. К—ћ, у Сомбору. Издање штампарије и књижарнице Браће М. Поповића у Новом Саду, 1094. — 8°, страна 41. Цена 25 новчића.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из Задужбине Петра Коњевића. Свеска 108. и 109. *Краљевић Марко у народним песмама.* За народ и школу спремио Тихомир Остојић. II део. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1904. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића. — 8°, стр. 156. — Претплата на сва годишња издања Матичина (без Календара) 4 кр., у иноземству 6 кр.

Симо Матавуљ: *Живот.* Издање књижарнице Светислава Б. Цвијановића, Београд, 1904. Штампарија Доситије Обрадовић. — 8°, стр. 138. Цена 1.20 дин.

Св. 74. Мала Библиотека. Број VIII, година VI., 1904. Марко Цар: *С бојног и љубавног поља.* Пригодне приче. У Мостару, 1904. Штампарско-умјетнички Завод Пахера и Кисића. — 16°, стр. 95. Цијена 30 потура — (40 пара дин.). —

Св. 75. Мала Библиотека. Број IX., година VI., 1904. Лука Грђић-Бјелокосић: *Моје цртице.* У Мостару, 1904. штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 16°, стр. 80. Цијена 30 потура — (40 пара дин.). —

Св. 76., 77. Мала Библиотека. Број X., XI, год. VI., 1904. И. Е. Порицки: *Наличје живота.* Скице из анатомије. С немачког превео Г. П. Ив. У Мостару 1904. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 16°, стр. 135. Цијена 60 потура — (80 пара дин.). —

Вељко М. Милићевић: *Некавалерске мисли* (Посвећено српским госпођицама). Штампарија Савића и Компаније. — 8°, стр. 65. Цена 50 п. д. —

Разне пјесме Ника Мусића. Књига II. Цијена 75 центи. Штампа и издање штампарије М. М. Шабана и Др. Pitsburg, Pa. 1904. U. S. of America. Copyright by N. Musich, 1904. — 8°, стр. 132.

1 Народна Књига 1. *Кумова клетва,* приповетка Јанка М. Веселиновића. Београд, штампано у штампарији Доситија Обрадовића, 1904. год. — 8°, стр. 30. Цена десет пара дин.

Исправка. У садржини прошлога броја погрешно је штампано да је „Тореадор" (слика из „Уличних Певача") превод г. М. Микића. „Тореадор" је оригиналан рад. —

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

Молимо дужнике да измире дуговања своја како бисмо им лист и даље слали. Нарочито опомињемо све несавесне неплатнике, којима смо и писане опомене слали, да свој дуг одмах измире, јер ћемо, после јавне опомене, наплату тражити судским путем.

Веома нам је неугодно свако јавно опомињање а још више ово жаљење на српску читалачку публику, али изгледа да је то судбина српских листова, па је за то не може избећи ни „Нова Искра."

Поштеном је оволико доста.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Кандидат, написао С. Матавуљ.

Са својима, песма Симе Пандуровића.

„Пера Дружески", слика из нашег друштвеног живота, од Ст. Сремца (наставак).

Како ми је, песма Dis.

Син, слика Франсоа де Нионa, с француског превео В.

Роса пада, песма М. М. Ракића.

Поларна Светлост, написао проф. Ј. Михаиловић.

Састанак, написао К. Бусе, превео Душ. А. Петковић.

Време и животиње, од Д-р Рад. М. Лазаревића.

Утопљено звоно, драмска бајка у пет чинова, написао Герхарт Хауптман, превео Р. Ј. Одавић (наставак).

Листићи: Амајлије (из туђег низа), превео О. — Молитва К. Ремер, превео С.

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Јован Драгашевић, књижевник. — Манастир Високи Дечани. — Киса Арсен Карађорђевић. — Портрет г-ђце Х. — Српска погранична стража. — Стогодишњи помен пок. Сими Игуманову.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић,* Капетан Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

†

Јован Јовановић Змај

„Његова слава — слава је без краја,
Ал' нашој слави нестало је Змаја.“

У духовном животу свега народа српског завршен је један знаменит период: допевана је Змајева песма! Попуцале су жице на оној лири са које су заношљиви звуци летели широм српскога света и продирали у срца Срба свих и свуда. Деца која тек тепају, несташни дечаци и девојчице, весела младост, озбиљно мужанство, забринута старост — хранили су и хране душе своје појезијом Змајевом. Отуда је и жалост за њим општа, заједничка, жалост свега народа српског. Не пита данас дете родитеља свог: „Што си тако тужан?“, не пита ни деду: „Зашто плачеш, деда?“ — збуњено је, па и ако не зна шта је то смрт, оно слути сав ужас тога, јер му је речено: „Умро Чика-Јова.“

Умро Чика-Јова! Наш добри Чика-Јова, наш мили Чика-Јова. — Родитељи су наши — јер су нас родили, чували и бринули о нама, а Чика-Јова је наш — јер нас је он први увео и уводи у свет духовног живота српског.

А колико је тога света само у његовим песмама! Лепо је речено: „Кад би било могуће да нам неко узме Змајеве песме, ми бисмо осетили у души ужасну празнину, — осиромашили бисмо!“ Доиста није могуће замислити Српство без Змајевих песама, без оних песама које су постале крв крви наше, део душа наших. Доиста нема у српском народу песника који је од Змаја дубље ушао у душу народну. Змај је песник по милости Божјој, а лиру је своју ставио у службу народу српском, те је зато народу свом и омилео толико.

Змајева је песма допевана! Нових звукова са лире му више не ће бити, али ово што је испевао живеће заједно са народом српским: у добру ће га чувати од погрешака, у несрећи тешити и соколити, а увек ће га учити да србује и у пуној слави и у данима беде и искушења.

Пријатељство

Пријатељство тражи,
Пријатељство хвали;
Томе дивном цвету
Цену не обали.

И ако ти преме
Викне: „То је шала!“
Остаће ти помен
Дивних идеала

† Змај

Коприва

Гле, коприва никла,
Зелени се мирно!
Не ожегла никог
Ко је није дирно.

Разнислица ваша
Може сада бират':
Ил не ваља жећи
Ил не ваља дират'.

† Змај

Змај

У другој половини XIX века Змај је један од најзнатнијих лиричара српских. Широка индивидуалност његова талента, плодност мисли и снага са којом је он радио на нашој књижевности створиле су му име које ће несумњиво остати знаменито у Историји Српске Књижевности. Његова је слава пре једне десетине година била свакако већа, признање публике и књижевне критике несумњиво потпуније него сада, што је, у првом реду, ствар промењеног укуса и напретка критике. Ми нисмо никад вољни признати да је критика у нас много напредовала. Такво би тврђење било нетачно, као што би, можда, било тенденциозно од оних који пишу критике у нас. Заслуга за напредак наше критике припада прво и готово једино Д-ру Љубомиру Недићу, писцу који је први имао важних услова за једнога критичара. Изгледа нам да његов рад на критици у нас није довољно оцењен. Недић је био једини наш критичар чиста темперамента, систематских погледа и, што је најважније, писац који је полазно у својим студијама од неколиких принципа, у основи тачних. То није мала ствар. Ни пре њега ми нисмо имали писаца који би били знали шта је предмет и метод Књижевне Критике. Ми знамо врло добро да су мишљења и о томе у књижевном свету подвојена; али тачност једне теорије од тих многих није искључена, нарочито у случају кад је она аргументисана принципима основнијег значаја и дијалектичком проницавошћу духа. После Недића критика је у нас поново пала, ако не на онај степен на коме је била пре њега, оно, свакако, на нижи степен но што је била у његово време. Ово, што смо овде у неколико речи казали о писцу студија „Из новије српске лирике“ и „Новији српски писци“, то је с тога што је и Змајева репутација од доба познате Недићеве студије о њему промењена. Тим нећемо да кажемо да је Недићева студија у свему тачна — далеко од тога — већ само то да је она имала и знатнога и у многом оправданог утицаја на мишљење и ужих љубитеља лепе књижевности и ширег круга читалаца поезије наших песника. То је важно и због тога што се у томе може видети како у нас, још једнако, нема велике разлике између оних који пишу књиге и оних који само читају; између писмених и полуписмених, ако тако смемо рећи. При свем том Змајева поезија остаје знаменита појава у српској литератури. Њен многоструки утицај на друштвене прилике у нас, на књижевност и популаризацију песме остаје. Личност Змајева није изгубила ништа тиме што се мишљење о његовој поезији у последње време поделило. Ово смо рекли само с тога што мислимо да се баш после смрти једног знаменитог радника на песми мора водити рачуна о мишљењима компетентних. У ове, наравно, не долази г. Д-р Лаза Костић са својом великом књигом о Змају. Данас

Д-р ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ
† ЗМАЈ

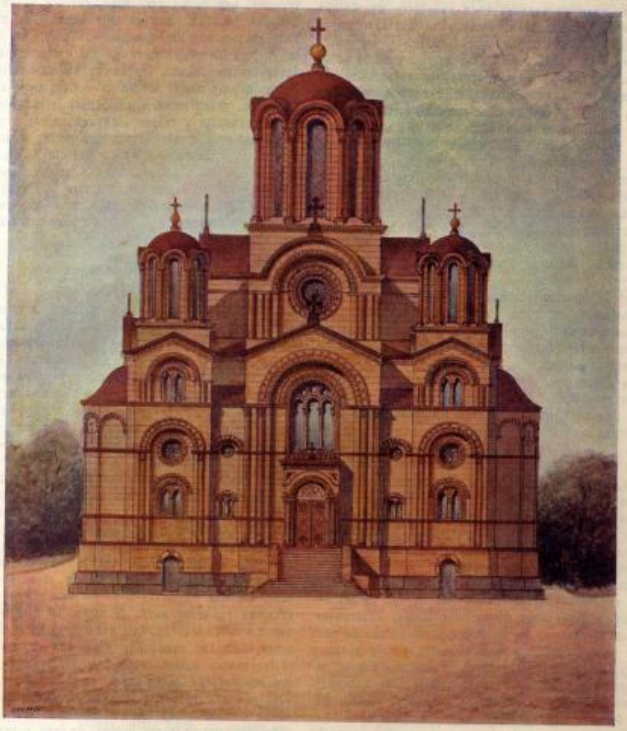

Н. Несторовић

Скица за Тополску цркву

се, као што је рекао Д-р. Недић једном приликом, може књижевна радња Змајева тачније оценити.

I.

Кад се оцењује један песник, писац о коме се, по начелној речи, *мора* говорити, па било то што се говори добро или рђаво, онда се мора гледати и на то колико је такав писац урадио, и на то како је урадио. И да се слажемо с оним мишљењем да једнога песника не треба прво ценити по томе колико је урадио, већ по ономе како је урадио, ипак не мислимо да и квантитет књижевних радова треба запостављати. Колико је плодност једног писца важна за књижевно-историско гледиште, јер ствара рељефнију слику писца у његову времену и чини да његов утицај на књижевност буде континуиран и јачи, толико је она важна и за чисто књижевно гледиште, јер снага и бранна израде је сигурде, па и у књижевности, корисна. Отуда и долази да су велики писци били и врло плодни и имали велика утицаја. Виктор Иго. да је био урадио половину од онога што је у стварн урадио на књижевности, не би био само у пола мали песник. Шекеспир би, истина, био Шекеспир и над би био написао само „Хамлета", али је неопходно било да он напише све оно што је написао пре „Хамлета", као што је природна последица што је он писао и после „Хамлета", ма да ни пре, ни после, он није могао дати оно што је дао у „Хамлету".

Змај је лиричар. Лирска поезија Змајева широка је обима, његове су песме многобројније, и, природно, све што је он написао не може бити подједнако добро. Нама је, на првом месту, задатак да изналазимо оно што је добро. Јер писати о једноме писцу зато, да би се изнашло оно што није добро, није тешка ствар. Указивати на слабе стране једнога писца лако је, можда зато што их у свакога од њих има тако много. Изнети све оно што је карактеристика неког песника у позитивном смислу; изнети оно што у њега вала, што чини да о њему вреди говорити, то је теже и заметнији посао, и то је, по нашем мишљењу, у првом реду задатак Књижевне Критике. А Змај има много песама које спадају у одличне ствари српске књижевности. Његова поезија представља неки конгломерат свих врста и начина певања. То чини да је тешко одредити у којој је од тих врста Змај најјачи, или у којој је он најпише свој.

Нама је главно да утврдимо прво то, да целовита Змајеве личности, онакве каква нам се она представља у времену у коме је он живео, одговарају, симетрично, врсте његова певања; да је, поред тога, могуће из свих његових радова, разноликих и по врсти у коју долазе и по вредности, конструисати његову слику као писца; желимо, другим речима, да утврдимо да је Змај индивидуална песничка природа, и зато, у неколико, општа, широка и без оне маркантности коју неки наши песници имају. Ипак, за слику сваког писца потребно је изнаћи основну карактеристику његове поезије, основни тон његова певања и покушати да се, полазећи од те карактеристике, од тог основног тона, изнађу и друге одлике и да се, на тај начин, створи слика писца и његове поезије, онакна какна је.

У Змајевој поезији искаче и видна је, како нам се чини, једна црта интимне лирике, оне која је најнепосредније у нарави, везана за обичан, свакидашњи живот и човека као породичне и друштвене јединице. И ма да се Змај, обично, сматра за песника који је међу свима нашим песницима најпира поетска природа, чија је поезија одјек целокупног друштвеног живота нашег, као што је одјек и његова личног живота, тако да се он, у неку руку, сматра за опште народног песника, најпопуларнијег и од најчешће утицаја, ипак је њему најближа интимна поезија и он је у њој најјачи. Може се рећи да је интимна поезија свакоме песнику најближа већ по томе што је у природи човековој да он оно што му је најнепосредније, најличније, најближе, најболе и износи; да је, према томе, сасвим у опште речено, истина да Змај има ту црту, али да ју исто тако имају и други, истинити и прави песници. Али то није тако. Оно што хоћемо тиме да кажемо, кад говоримо о Змају, то је то да је он најјачи на оним местима, где треба изразити неко алтруистичко осећање, јер он тих осећања најпише и има. У првом реду његов алтруизам је ужи, то је љубав према породици, према жени и деци, и он је тим осећајима дао најболег израза у својим збиркама песама под натписима „Ђулићи" и „Ђулићи Увеоци". Те су му песме, с правом, убрајане у најлепше, и оне то доиста и јесу. У њима нема много онога што би чинило велику песму; оне ни по идеји ни по форми нису раскошне, у њима нема јаке маште нити има нарочита колорита; а ако га има, то је на појединим местима, као, на пример, у песми која почиње стиховима:

„Месечина кад пролије боле
И врх јада дуге повоји сиве,
Заиђеше од горе до доле..."

која је финије израде, рећих сензација и израза који је такође рећи у Змајевим песмама. Али су зато оне песме искрене, непосредне, просте и без оне трошности песама са претерано личним акцентом и прелишеним, болешљивим утицима, које се данас допадају, сутра не допадају, па после опет допадају; за које је потребно нарочито расположење читаоца, као што је за операцију потребна наркоза. Све су његове песме здраве. Неколике од његових најбољих песама имају тај интимни тон, породично обележје, као да су, доиста, само зато и спеване што им је мотив неколико доживљаја песникове породице, као што то општено попављају наши критичари. За нас је сасвим споредно што се каже да су мотиви тих песама неколико истинитих догађаја из живота песникова, јер не мислимо да су оне зато добре и да су зато међу најбољим песмама које је Змај испевао. Змај је имао тих осећаја, диспозицију за та осећања, ако хоћете, и он би им дао израза, све кад им повод и не би био у тим тешким догађајима у његову дому. У песми је главно осећање и израз, а мотив је песми, баш код правих песника, често тако ситан, невидљив, тако рећи, да је сасвим погрешно тврдити да је Змај те песме испевао само зато што су му умрли жена и деца. Ми смо уверени да би их он испевао и без тих догађаја. Јер, као што смо рекли, општи мотиви су баш код истинитих песника често врло пипгавини за око обичнога човека, као што, с друге стране, ни јаки мотиви код оних који нису песници не могу пробудити толико осећања пити дати праву песму. Може се рећи да ће и код правих песника јачи утисци дати јача осећања, само што се том приликом заборавља да јаки утисци, онако као их обичан човек сматра, нити су увек јаки код песника нити увек дају песму, а не иалијају се у каквом другом акту, у коме су и песници блиски свима другим људима. Овим мало дужим местом хтели смо одвојити осећања од спољашњих утисака онолико колико се она морају одвојити, ако се хоће да се о њима даје тачан суд. Неке од Зма-

јевих најлепших песама продукт су тог друштвено-породичног осећања и оно се у њима најлепше огледа:

„Болна лежи, а нас вара нада:
Оздравиће, оздравиће млада!
Наша нада — сен празнога сена.
Поседаемо поред одра њена.
Ми у сену верујемо слепо.
— Она воли: „Причај ми што лепо!“

Цела та песма што почиње овим стиховима има, доиста, неког и сувише породичног осећања; она даје утисак сувишне интимности, која за читаоца није увек лагодна; та песма мирише на болесничку собу и ми је нећемо даље наводити, ма да су и остали стихови у њој као ови први. Тако је са још неким песмама Змајевим овога циклуса: с оном што почиње стихом:

Пођем, идем, клецам, застајавам...

Ковчег † Змаја

која је најближа овој наведеној, а затим и с многим другим, у којима има истинитог осећања и лепога израза:

Зар ја *љубит'* више не смем?
Зар се *мени* само крати
Своју драгу драгом звати?..

Његове љубавне песме, као што се види, имају исто тако тон обичан; оне су искрене, без емфазе, сем на понеким местима, у изразу, може бити, на којима избија његова позната склоност ка антитези. Неке од тих љубавних песама Змајевих спадају у најбоље што је Змај испевао и долазе у ред најлепших љубавних песама наших старијих песника, Ј. Илића и Војислава. И у њима боја тона је нарочита; и оне одају песника који живи породичним животом и осећа тај живот, онако као што Војислав осећа уметнички или Ј. Илић сездалијски. Све његове љубавне песме нису такве. У многима реченични обрт, духовита реч, инвенција су главно; емоције нема, и зато оне ни код читаоца не буде ништа нарочито. Оне су пријатне, али њихова пријатност то је пријатност ћаскања; утисак је од њих слаб, површан. У опште, у Змаја нада у очи та разлика у вредности његових песама исте врсте. По нашем мишљењу то је отуда што од праве песме до обичне није далеко. Емоција је једина која некој песми даје њен првобитни значај; али ништа није тако растегљиво, ефемерно, нестално као емоција и ништа није лакше да се деси но да у песми и правога песника ње некада нема. Отуда у песмама истога песника, где је све друго исто, где је спољашња страна подједнако брижљиво израђена, ако нема тог најважнијег услова, осећања, вредност ће бити сасвим неједнака. Отуда и у Змаја песама које немају те унутрашњости; ма да су иначе све његове песме технички добро израђене, све су примамљиве и радо се читају.

Велика је, отуда, разлика између његових песама које су као она нежна песма:

Тихо, ноћи,
Моје сунце спава,
За главом јој
Од бисера грана...

Или оне што се свршава одговором цвећа и строфом:

Зора ће нас разгонити брзо
Ал ће остат' из цвећа, из биља,
Чиста душа око твоје душе,
Чисто миље око твога миља.

и неких његових песама као што је она:

Љуби мене љубовано...

које нису праве песме него више духовита проза.

Од оних лепих *љубавних* песама Змајевих морају се поменути још неке, које најбоље сведоче његову осећајну страну. Такве су песме: „Спаљена песма“, „Кад сам био на твом гробу“, Што не људи гледе тако“, „Зимски Дан“, Моје небо, јер је мутно“ и још неке. У свима њима има осећања; њихова је и спољашњост према унутрашњој страни; то су и по облику и по садржини

песме. У њима је главна црта та интимност, породичан тон, алтрунстичко осећање у ужем обиму, у љубави према драгани, према жени и деци својој. Змај из свих тих песама излази као индивидуална песничка природа, и ако не као индивидуалист. Он има јако развијено друштвено осећање. Оно се, као што смо видели, огледа и у његовим љубавним песмама донекле, у њихову интимном, породичном тону; оно се још боље огледа доцније у његовим многобројним дечјим песмама, које су његово име учиниле најпопуларнијим и у којима је он створио нешто што се не може наћи не само у нашој него ни у другим књижевностима. О њима ће бити говора на другом месту.

У песмама о којима смо говорили Змај је најјачи; он је у њима прави песник и по њима он и може заузимати знаменито место у Српској Књижевности и оно му у њој, по њима, доиста и припада.

(свршиха се)

Сима Пандуровић.

Змају

Старачке, мутне заклопљене очи...
Он више неће видет' неба плава;
Блажено лице о томе сведочи.
У бољем свету он нам сада спава.

Данас, још пре но дете чврсто крочи,
Блажена старца позиваће с јава;
У боју где се рујна крвца точи
Он је к'о вођа духа нашег права.

Спавај. Нек нико никада не слути
Да овде леже кости великана,
Да овде лежи понос наших дана,

И нека небо српско се не мути
Што први од нас бољем свету оде,
Где дани жића нит' боле нит' годе.

П.

Танасије Стевановић

— слика —

С. Д. ТОДОРИЋ

Танасије Стевановић, телеграфист, мали је старчић од преко педесет година, ћелава темена са ког стрчи неколико седих, правих длака; жутих је испалих зуба и прћаста носа преко кога су натакарене наочари. Личио је донекле и на стршљена и на мопса. Журно нешто пише. Чује се зујање мува и понека тек спусти се на глатко му жућкасто теме, па иде челу, полако подижући ножице. Танасије Стевановић одмахује главом, стреса муву и опет наставља писање. Мува се поново спушта и почне да иде гиздаво по темену. — „Ха, враже!“ — узвикне готово без љутине Танасије Стевановић и превуче махрамом преко главе. — „Шта ћеш... и она хоће да живи“, — говори он самом себи. — „Ето и ја једем и кокош и пиле... све, па се оне не љуте... Што као на пример и она да не једе?“ Мува се спусти полако на теме, подигне предње ножице и прочешка их, па опет пође по темену. — „Чекни малко док напишем, чекни... на, ето сада ћу бити готов, безобразнице ниједна... Где како пече, биће кише!.. Како сељаци жељно очекују кишу. Готово се све сасушило...“ Мува је и даље настављала шетњу а стари телеграфист чешће би одмахивао главом. Кад је завршио писање, спусти полако увлаку на мастионицу и усправи се у столици.

Стиже нека депеша. Он је пажљиво преписа.

— Хеј Симице, оди-дер! викну он момка.

Момак Симица, година Танасијевих, само још мало нешто ћелавији и без наочара, устаде лено с креветца. — „О, муку му... баш ни часа мира!“ рече он љутито и стаде онако сањив да се окреће око себе као да тражи нешто.

— Симице! — чу се опет благи глас.

— Што се развикао као нико његов. Помислио би човек да се нешто упалило! Ваљда и ја имам душу!...

— гунђаше он кад уђе у канцеларију. — Само тек: „Хеј Симице!...“ Кога ђавола ти људи непрестано јављају?...“

— Па мора се. Знаш, то је наша дужност, — одговори благо Танасије Стевановић, — наша дужност. И ја често мислим: шта ли јављају ти људи. Ето овај јавља да му се родио син... Шта ћеш? Однеси је, бога ти, капетану. Шта ћеш?...

Симица изиђе гунђајући из канцеларије.

— Стар је већ човек, — настави сам Танасије Стевановић. — Тешко му је да иде, остарео...

После се баци у друге мисли. Сети се синовљева писма. Ђак је у Београду. — „Шта каже: „Треба ми још новаца.“ Деца, брате, треба да поживе. Нека проживи док је млад.“ Једна муха упече га јако и он је отера, па настави: — „Трошио сам и ја. Само нека је он здрав па за остало је лако. Каже да је здрав као дрен... Циц, мицко!“ викну он Симичино маче кад га виде. Оно му стаде код ногу и управи своје велике округле очи на њ. — „Мицко!“ рече му веселим гласом и узеде га у крило.

У том уђе и Симица у канцеларију и стаде да отхукњује. — „Дао сам му. Просто човек да полуди од врућине... И ја, брате, имам душу. Циц, мицане!“ — викну кад спази маче код Танасија Стевановића. Увек су се њих двојица отимали о то маче. Маче скочи с крила Танасијева и пође за Симицом, који оде полако у своју собицу и спусти се на креветац.

— Сад ће опет што ново доћи. „На, Симице, однесидер.“ Е нећу више ништа да носим! — говорио је он и мешкољио се по кревету хладећи шеширом непрестано знојаво лице. — „Какав је као какав стршљен. Он се забио у ону хладовину, па се уби дремајући, а ја се одрах од трчања...“

У другој соби Танасије Стевановић задиманио и зева с времена на време.

— „Да ми је да добијем још једну класу“ — отпоче он полугласно. — „Одмах би купио Цуји нов шешир. Баш је срамота што нема нов шешир... Чак и она белосветска Цака натакарила неку шеширчину, па чисто хлади човека кад прође поред њега. Само ћу јој купити мањи, лепши... не треба ни онолико цвећа на њему као код других што је... Једна чак метнула и целу птицу... Ех, али камо класе?.. Мицко!“ — викну он маче да би се забављао њиме.

— Е нећеш га добити цео дан! — прогунђа Симица и скочи с кревета те задржа маче.

Танасије Стевановић, кад виде да нема мачета, продужи мисли. — „Па и Јуци бих купио нову хаљину...“ И ту замисли своју дебелу, прћоносу жену, у новој хаљини. — „Онако да има на њој цветића, па кад изиђем са женом у шетњу да поцркају од муке. Ја ћу с новим полуцилиндером, а онај, што ми је сада за празник, носићу сваки дан... Овај ћу поклонити коме!“ — додаде он и погледа у излупани и масни полуцилиндер, који је већ одавна добио сивкасту боју...

Долазак Београђана

Апарат отпоче: цāк, цāка, цāк...

Танасије Стевановић отпоче пажљиво да преписује: „Танасију Стевановићу, телеграфисти. У интересу државне службе“, државне службе, — понови он гласно и стресе нервозно једну досадну мушицу, „стављен си у стање...“ Нека несрећна мува баш га јако пече... „До ђавола!“ викну он и отера је. Наочари му се замаглише и учини му се да види своју Јуцу, у старој, масној хаљини, подбочену, како виче: „Јух, јух!...“ — „у стање по... покоја“, једва доврши он.

Симица стао запрепашћено на канцеларијски праг, усне му дрхте, само што не заплаче. Та није ни чудо: толико су били заједно...

Сунце припекло... Танасије Стевановић иде журно и преплашено кући са изгњеченим, масним полуцилиндером.

Сестра Војводе Катића

Је ли било гдегод тако дивне моме,
У Рогачи што је селу питомоме?
И је л' могла бити и друкчија вила,
У Катића Јанка што је сестра била?!
Тај мирисни цветак, та богиња права,
Погледом и стасом плени, очарава.
Гледали је момци нежно и умилно,
И љубили тајно ватрено и силно;
Али њено срце племенито, чедно,
Не закуца страсно јоште ни за једно!
Узвишена скромност, то бисерје драго,
Њезина је душа и њезино благо.
Хај, а шта ли беше понос, вера, нада,
У времена тешка, пуна црних јада!
И судбина клета, што руши и коси,
И њој к'о и другим зао удес носи,
Донесе јој тугу, јецање и сузе —
Омар-ага силни у харем је узе.
А да бол утиша у идола свога,
Доведе јој Јанка, брата рођенога.

У харему живот пун чари и дражи,
Ал' сломљено срце зар ту раја тражи?...
Само једна сеја силнога Омара,
Што слађане часе доноси и ствара.

Весело девојче, умиљато, нежно,
Лице јој је благо, питомо и снежно,
И то чедо бајно, тај анђелак мали,
Срце мдадом Јанку љубављу распали,
Ко усијан челик кроз груди му прође,
Од кад сестри милој у походе дође.
И Емира дивна бацила је око
На пламено лице и чело високо.
Дуго они љубав тајише и крише,
Али пусто срце не мирује више.
Благо, тихо вече у магленој тами,
У одаји сјајној њих су двоје сами.
Душа душу лати у загрљај сада,
А пољубац слатки за пољупцем пада;
Злато свило руке око свога злата,
А тешка се, мрачна отворише врата,
На вратима Омар с ханџаром у руци,
Занемише уста, умукоше звуци.
„Заблуделом срцу и сам Алах суди —
„Коме овај ханџар и кроз чије груди?“ —
„Мени!“ јасни гласак кроз дворану јекну,
А Омар се трже у срце га текну,
Задрхта му рука као трска танка —
То је била сестра војводе Јанка!

Соколљанин

„Пера Дружески“

— слика из нашег друштвеног живота —

од Ст. Сремца

(свршетак)

ГЛАВА ПЕТА

(Која је доласком Пере Дружеског са свим изненадно и преко сваког очекивања морала бити јако скраћена, а тиме је, природно, и сама приповетка морала добити са свим друкчији завршетак).

— Шта је, море, са запонцима? шали се Гојко кад се вратише пециву.

— Је л' пречњаци, госпо'н-капетане? пита посилни.

— Пречњаци, да!

— Ту су, госпо'н-капетане?

— Постојавају ли сви на броју, Миловане?

— Постојавају, госпо'н-капетане! одговара посилни.

— Главом ми одговараш за њих, Миловане... Ако нестану, зна се твоје... Куршум у чело, Миловане... Ништа мање... Разумеш ли?

— Разумем, госпо'н-капетане! одговара Милован који је већ разумевао шалу.

— Да их не даш ником... да их браниш до последње капи крви... Да погинеш крај њих ка' Рајић на топу!...

— Разумем, госпо'н-капетане!

— А знаш ли ти, море Миловане, шта ће бити после с тобом?... Кад тако, на прилику, јуначки погинеш на повереном ти месту? На својој позицији?... пита га расположени и весели Гојко. А, Миловане?...

А Милован покрио шаком уста па се стидљиво смеје.

— Заборавио си, Миловане... Е, ја да ти кажем. Кад погинеш тако на дужности, ући ћеш у Историју, Миловане, а име ће твоје, Миловане, Историја златним словима забележити и спомињати... за пример, Миловане, доцнијим генерацијама... Разумеш ли, Миловане?

— Разумем, госпо'н-капетане.

— Е, тако, вели Гојко, још мало... док не стигну...

— Није нужно, новика Пубика. Ено ги... Ено Пере!... и показа тамо далеко на једну прилику човечју.

— Ооо! заграјаше сви. Браво, Перо. Живео Дружески!... Одржао реч!...

— Ама... примети Пубика. Ама... к'о *сам* да је... Што *сам*?...

— Ко сам?

— Ама Пера... иде сам... ено, сам он...

— Та ваљ'да није? вели капетан.

— Бога ми, сам... потврђује узнемирени велосипедиста. *Сам самцит...*

— Море, није сам... умирује их Таса Шпоркаса. Како сам!?... Него воле да се млати... Знате га, хвала Богу; хоће да се пошали мало. Видећете да је тако.

— Дај Боже! чу се с више страна.

— Ама то је, кажем вам... Оставио даме а он измакао напред; хоће да нас мало поплаши и изненади. Ех, што је несретник! вели иронично Таса. А после да се „насмејемо" мало. Лудира се Пера. Него ај'те да му не кваримо ћеф; да се и ми направимо као да му верујемо да је сам дошао. А сам није дош'о, нити би смео он то урадити. Главу би дао, ако није тако!... Ево, сад ће и оне да се појаве... Три грације... Ево их, тек што нису!...

— Сигурно! потврђују сви и журно дотерују одело, косу и бркове. Да ли је, Боже, био тако паметан па да поведе и Мицу „бело јагње"?!...

— О, муштулугџијо! Ожђелдум и добро дошао! дере се велосипедиста.

— Чекају те запонци! довикује Таса Пери, који им се приближује.

— Шта је то с тобом?! Зар „сам остаде у Сријему Рајко!?"

А Пера им се приближује све више и смеје се; а овима некако све мање до смеха.

Сви се ућутали и уозбиљили.

— Шта је, шта сте заћутали?! Па, бре, ви би и поспали да није мене! коре их Дружески који није научно на овако глух дочек.

— А где су други? пита га Таса.

— Зар тако сам, господин-Перо? додаде Гојко.

— Ја, вала, сам! вели Пера.

— Бога ти, сам?

— Истина сам, ил' се само шалиш?

— Хехе, церека се Дружески, ја јесам, истина, шалџија, ал' ово није шала, него озбиљно.

— Ама збиља сам си дош'о? питају ови а једнако погледају на ону страну одакле је Пера дошао.

— Па... како то?

— Подвално сам јој, вели Пера. Нисам јој ништа засигурно рекао и обећао кад сам пошао јутрос у канцеларију. Па кад сам сад на подне изиш'о а мене мрзило да запињем до куће.

— Их! вајкају се сви и праве се да му верују а погледају једнако онамо. Баш си ленштина.

— А после, право да вам кажем није баш ни то био главни разлог, моја лењост, што јест... Него насцело ми да се онако сам провеселим и проџумбусим; на рачунам, ако поведем жену и још тако неку с њоме, — све ћемо покварити... Јер ја бих хтео, к'о човек, да мало и прођаволим, а она не трпи то. Смета ми... Е, нећеш, ћерко, велим ја!...

— Е, то си се баш добро сетио, примети му сухо Таса.

— То није рђава идеја, додаје тако исто Гојко.

— Не знате ви њу. И не дао вам Бог да се носите с њоме ка' ја кукавац. Ама код мене не може; не дам ја то! — Охохо! Што рекли: „Чалабрчак док не присне ручак", вели Пера и саже се и узе један запонац, узе перорез у десну а запонац у леву руку, па га стаде халапљиво пипати причајући уз то даље. Не знате ви још шта све ја ради брачне среће гутам и трпим од ње! Не да ми мрднути! Мрднути ми не да него одмах ка' мачка 'оће за очи! Не знате ви... вели и саже се да узме и онај други запонац.

— Е нећеш, Дружески! предухитри га Таса и узе сам овај други запонац. Ниси ти сам! Има, ваљда, још кога који воле запонац!...

Погреб † Змаја: На путу ка цркви †

— ...Како ме не испушта ни за секунад један из вида, наставља Пера... и како је та женска љубоморна због мене... Љубоморна ја-како, што се смејете?.... Оно, знаш, писам баш ни ја светац... људи смо... а ко је тај ко неће мало да врдне, што кажу! Ама, ја то и кријем... Кријем, брате, ка' змије ноге, е па то је, ја велим, доста ради брачне среће и кућевнога мира.... Па помислим у себи: ама зар да ми пропадне овако леп дан само за то што сам жењен? Па је л' то право? Е нећеш, вала, рекох у себи, па и ако смо уговорили и ја обећао!...

— Пази, пази, шану Гојко Таса, шта је ово тамо, и показа му на улаз у долину. Бога ми су оне...

И доиста. На улазу у долину појавише се четири женске прилике; три напред, једна с корпом за њима а испружила врат под силним теретом.

— Јест, оне су, шану му Таса. Је л' вам рек'ох... него воле да се млати...

— А које су све?

— Не знам, познајем само Бису, по ходу и по црвеном жипону, вели тихо Таса. Е, што су ти женске! Морају — ма најмањи пут да праве — да понесу од куће. Намесиле све три колача, а јадна слушкиња испружила шију ка' камила под теретом.

— Па што су застале? пита Гојко.

— Што су застале, Перо? пита га Таса. Подај им знак.

— Ко? Какав знак?

— Та шта се ту буниш! Па ено. Стоје и чекају.

— Нису то оне! вели Пера.

Ови не верују и ману им рукама и махрамама; напослетку их стадоше и дозивати, али се оне тамо најпре чинише невеште а кад се појавише и придружише неки подофицири, сви се упутише другом стазом и не осврћући се на њих.

— Хм! духну на нос капетан. Па требали сте јавити госпоји, — да не чека!

— Уживај ти само, госпо'н-капетане, вели му Пера, знам ја шта радим. Све је учињено да ово весеље што боље испадне. Кад сам пош'о, свратим у дуванџиницу код оне лепе дуванџике што је прозвали Мадам-Сан-Жен, и — ама као да сам га поручно — нађем тамо господин Пају Акцију, и он купи три кутије дувана; па му кажем све као сада вама шта је и како је, и замолим га, како му је успут, да јави Боси, да ме не чека...

— А и он ваљада хтео да пође? запита Таса Шпоркаса.

— Јок! вели Пера. То јест, и он се, каже, спремио јутрос; ама, вели, искрснуо изненада неки пос'о, нека шпекулација, фалзификација, шта ли, и он мор'о, каже, да одустане. Грдно му жао, вели, али мора. Пожелео нам свима добру забаву а ја њему још бољу, рече Пера и кресну иронично очима на друштво.

— Е баш си ти један ђаво! вели му Шпоркаса. Куд се то сети!

— Јакако! вели Пера. И тако за моју и нашу срећу случајно се нашао господин Паја у дуванџиници, и он ће сад да јави Биси да ме не чека.

— А-ја̄... случајно... сасвим могуће... он обично по три кутије купује... тврди Таса па се окрете Гојку до себе и настави полугласно: Оћеш ти, капетане, да се сваком исповедаш за своје менице; да причаш о својим плаћањима...

— Не разумем те... вели Гојко.

— Доста кад ја разумем! вели му Таса.

— Те ти ја, наставља Пера, скидох тако лепо беду с врата и похитах амо к вама! Боље овако ми сами! А шта ту! Не смеш пред њом ништа да кажеш; ниси комотан ни у шуми. Толики ми бре лепи вицеви пропадну кад год је поведем. А овако ћемо сад сами, па бо̀гāто! Старински бећарски! Људи немојте се никако женити, — доста што сам ја жењен.

— Доста вала! чу се.

— ...Него, људи, деде, можемо л' ми да се прихватимо, да чалабркнемо, што кажу, малко, јер ја сам вам гладан ка' курјак...

— Паа... можемо! веле ови као људи који инак још нешто очекују.

— Можемо, има нас који смо за послом! вели Таса.

— Море, вели Пера, кад је време ручку, сви смо ми „за послом!"

— Ајде, седајте! рече Таса.

Сви поседаше погледајући још једнако онамо и очекујући неће л' им још ко доћи.

— „Стој, војско, док наредник нађе узенгију!" раздера се Пера тражећи нешто по џеповима од горњега капута. Атанде! Зна Дружески шта народу треба!... Ево... чекај, где је. А, ту је!... Ево и лука бела сам вам донео! Јагњетина без бела лука није ништа! Ето, па већ само због овога треба да ми кажете: фала! што нисам, то јест, дошао с дамама... Јер даме и лук, — то не иде!...

— А што, вели му Таса. Па ми се ни иначе, ваљда, не би с њима љубили!

— Ти, Тасо, батали вицеве! Вицеве остави мени, вели му Дружески. Ти ћеш Тасо певати а ја ћу вицеве правити! рече па запева:

„Ти ћеш бити бирташица,
Ја ћу бити пијаница.
У зору,
Пред зору, —
Цвета ми руј-ружа
На прозору."

Што ме не помажете море? Шта сте се замислили ту к'о да имате мјенична плаћања?

— Ама пази, молим те, ове досадне животиње! шану Ика Пубика Таси Шпоркаси и духну на нос а сав блед од једа. Ама, па он истина дошао сам!!?...

— Ја̄! духну на нос и Таса. Као што видиш.

— Па шта ћемо сад? пита Пубика.

— А за мене је лако, вели му тихо Шпоркаса. Ја нисам ништа ни пон'о ни дон'о, а ти, Бога ми, гледај сад шта ћеш с оним твојим китајским лампионима и Богосављевим ракетлама!...

— Ала нас насади овај глупак! шану Пубика велосипедисти.

— Море, виде ли ти, побратиме, шану велосипедиста капетану, како нам подвали овај кретен?!...

И сви се само погледаше подсмевајући се један другоме.

— Ако је хтео да направи виц, и направио га је, вала, — и то на наш рачун! вели капетан полако.

— Ко? пита Таса

— Па Пера ваш!

— Ко? Пера? Ама зар он! Боже сачувај! Та погледај само колики му је Камперов угао!... Нит' је хтео нит' га је направио!... Други ће то неко бити да је направио виц и на наш, ама и на његов рачун!...

— Ама нек ђаво носи све! вели Гојко. Сад, насели — насели! Него се бојим да овај Пубика — како га је Бог луда дао — не исприча ово где год стигне. А хоће. Несретник је! Причаће где стане...

— Ама шта шапћете то? примећује Пера. Што не једете, људи?... Ах, не брините се! Богато ћемо се провести, па и ако нема ту господин Паје Акције. Биће ту и без њега весеља! вели па запева:

„Хеј, обасјај-сјала
Сјајна месе-чин-чина
Чингир-чина
Чин-чина,
Сјајна месечина!“

Јел' ту само Пера Дружески. Дочекаћемо ми и зору, па онда отпевати једно: „Лепо ти је рано уранити, у прозорје кад славуји поје.“

— Хе, мене ћете, Бога ми, извинити, господо, вели Гојко, јер ја морам тачно сад у три сахата да сам у вароши... код министра...

— И ја! вели Пубика.

— И ја! додаје велосипедиста.

— Ама, па разуме се! потврђује Таса. Сви ћемо у три натраг у варош; па тако смо и уговорили...

— Јок! дере се Пера. Не прима се!...

— Ама, пази, па ова животиња збиља мисли, да је он душа и центар свега друштва! шану капетан Пубики.

— Не, не! Морамо сви у варош!

— Причајте ви то коме другоме, вели им поносито Пера служећи се сам баш својски. Видећемо, може ли се, то јест, тако лако кварити друштво кад је ту *Пера Дружески!...*

Сећаш ли се, душо...

Сећаш ли се душо: тихо беше вече,
У очима твојим дрхтале су звезде...
Сећаш ли се душо: ти ми тада рече:
Зар не видиш, драги, како лупко језде

Тајанствене сенке? Зар не чујеш како
Умиљато шуме суморни јасени?
Сећаш ли се душо: ја сам тада плакô.
И док си несташно смејала се мени,

Кружиле су сенке златним утринама,
Сипила је роса са увелих грана,
Љубећи се тајно са мојим сузама.

Кад се спусти вече нечујно, полако,
Кô да смех несташни чујем са усана
Твојих. Ох да могу, ја бих плакô, плакô...

Душан Малушев.

Лаж

— Л. Андрејев —

Ти лажеш! Ја знам да лажеш!

— Зашто вичеш? Зар је потребно да нас чују?

И сад је лагала, јер ја нисам викао, него сам говорио сасвим тихо, тихо, држао је за руку и говорио тихо, тихо, а отровна реч „лаж“ сиктала је као каква мала змија.

— Ја те волим — настављала је она — и ти си дужан да ми верујеш. Зар те ово не уверава?

И она ме пољуби. Али када је хтедох ухватити и обујмити рукама — ње већ не беше. Отишла је из полутамнога ходника, и ја поново пођох за њом онамо где се већ завршује весели пир. Откуд знам где је то било? Рече ми да дођем, и ја сам дошао и гледао како се целе ноћи врте парови. Нико ми није прилазио, нико није разговарао са мном и, свакоме непознат, седео сам у углу поред свирачâ. Управо на мене беше разјапљено ждрело велике месингане трубе, из које као да је рикао неки сужник и после свака два минута смејао се оштро и сурово: хо-хо-хо!...

Понекад ми се приближавао беличасти, мирисни облак. То је била она. Не знам како се то умела мазити око мене а да је други не виде, тек је у једном тренутку нежно плеће дотицало моје, у другом тренутку видео сам,

опуштених очију, бели јој врат у разрезу беле одеће. А када бих подигао очи, угледао бих профил, тако бео, оштар и искрен, какав се види само у замишљена анђела више гроба заборављена покојника. Видео бих јој и очи. Биле су велике, жудне светлости, лепе и мирне. Окружена плаветнилом прнела се зеница и, ма колико гледао у њу, била је вазда црна, дубока и непроникљива. Можда сам је видео само у тренутку за који срце није могло учинити још ни један пун откуцај, али никада још тако дубоко и страшно не разумедох шта је то вечност, и никада је не осећах са толиком силом. Са страхом и болом осећао сам да ми цео живот, као танки зрачак, прелази у њезине очи, докле не постадох сам себи туђ, разорен и нем — скоро мртав. А она тад отиде од мене, носећи собом сав мој живот, и опет заигра с неким високим, надменим и лепим човеком. Проучио сам и најмању ситницу на њему; облик његове обуће, ширину узвинутих рамена, уједначено одскакање једне издвојене његове витице, — и као да ме је својим погледом, који нити гледа нити види, прикивао за зид, те сам, као и зид, постајао за погледе предмет који се не види.

Када почеше гасити свеће, приђох јој и рекох:

— Време је ићи. Отпратићу вас.

Али се она зачуди.

— Ја ћу с њим — и пружи прстом на оног високог и лепог који нас није гледао. Тада ме одведе у споредну, празну собу и пољуби ме.

— Лажеш! рекох јој тихо, тихо.

— Данас ћемо се видети. Дођи — одговори ми она.

Када сам ишао кући, преко високих кровова јављало се зелено мразно јутро. У свој улици бесмо само нас двојица: кочијаш и ја. Седео је згрчен и увучене шије, а иза њега седео сам ја, такође згрчен, увлачећи лице до самих очију. И кочијаш и ја бесмо заузети својим мислима. Мислио сам о њој и њезину лагању; мислио сам о смрти, и изгледаше ми да ови сумрачно осветљени зидови већ угледаше моју смрт и да су само зато тако хладни и крути. Не знам о чему је мислио кочијаш. Не знам о чему су сањали они што беху иза тих зидова. Али ни они нису знали о чему сам ја мислио и сањао.

И тако смо ишли по дугим и правим улицама; јутро се подизало иза кровова, и све око нас беше бело и непокретно. Мирисни хладни облак приближи ми се, а право у ухо засмеја се сужник: хо-хо-хо!

II

Слагала је. Није дошла и узалуд сам је чекао. Сивкасти, подједнако густи мрак спуштао се с тамнога неба, и не знадох када сумрак пређе у вече, кад ли вече у ноћ, па ми се учини да је све то била само једна дуга ноћ. Једноликим, уједначеним корацима дугога чекања шетао сам горе-доле. Нисам близу прилазио високој згради у којој је живела моја драгана, нисам прилазио стакленим вратима, која су се жутела под гвозденим кровићем, него сам вазда уједначеним корацима ишао по другој страни горе-доле, горе-доле. Идући према згради, нисам скидао очију са стаклених врата, а враћајући се често сам застајао и окретао се према њима, а снег ми је оштрим иглицама засипао и убадао лице. А те су иглице биле тако оштре и хладне, да су допирале до самога срца и жацале га јадом и гневом изнуреног чекања. Од светлог севера према мрачном југу слободно струји хладни ваздух, пишти и игра по залеђеним крововима, а стрмоглавце падајући са њих, сече ми лице снежним прахом и ситно удара о стакла празних фењера у којима се усамљени, дрхтећи од хладноће, повија жути пламичак. И беше ми жао усамљеног пламена, што само нећу живи, и помислих, да ће се сав живот угасити у улици, ја ћу отићи, и само ће се снежни прах носити по празном простору, а жути пламен вазда ће дрхтати и савијати се — у самоћи и хладноћи.

Чекао сам је, али она не дође. Учини ми се да сам сличан оном усамљеном пламену, само што мој фењер не беше пуст: у простору што сам га мерио својим корацима покадшто јављаху се и људи. Нечујно су избијали иза мојих леђа, велики и мрачни, пролазили мимо мене и, сиви као привиди, ишчезавали за оштрим углом белога здања. И поново избијаху иза угла, сустигну ме и полако ишчиле у сивом пространству пуном снега што се нечујно креће. Умотани, без обличја, ћутљиви — личили су и једни на друге а и на мене, те ми је изгледало да читаве десетине људи иду горе-доле, као и ја; чекају, дрхте, ћуте као и ја; размишљају о нечему својем, загонетном, тужном.

Чекао сам је, али она не дође. Не знам зашто нисам ни викао ни плакао од бола; не знам зашто сам се смејао, радовао се и стезао прсте као да су канџе и као да је у њима оно мало и отровно, оно што сикће као змија: лаж! Превијала се у мојим рукама, у срце ме жацала, а од отрова њезина несвест ме је хватала. Све беше лаж. Ишчезла је граница између будућности и садашњости, између садашњости и прошлости. Ишчезла је граница између времена кад још нисам живео и времена када почех живети, те помислих да сам увек живео или да никада баш нисам живео. И увек, и докле још не живех и када почех живети, она је владала нада мном, и изненадих се при помисли да и она има и тело и име, да и у њезину бићу има и почетка и краја. Не, у ње не беше имена, јер је увек лагала, увек гонила на чекање а никада не долазила. И ја се, не знам зашто, засмејах, а оштре иглице убадаху се у моје срце, док се онај сужник смејаше у моје ухо: хо-хо-хо!

Отворивши очи, угледах осветљене прозоре високе зграде, и они ми проговорише својим модрим и црвеним језиком:

— Она те лаже! Докле ти сада усамљен блудиш, чекаш и патиш, она, сва лепа, сјајна и лажљива, слуша овде шаптање оног високог и лепог човека који те презире. Ако би похитао овамо и убио је, учинио би добро, јер би убио лаж.

Јаче стегох шаку у којој беше нож и смејући се одговорих:

— Да, убићу је!

Али ме прозори тужно посматраху и тужно додаше:

— Ти је никад не ћеш убити! Јер и то твоје оружје иста је таква лаж као и њени пољупци.

Давно већ ишчезоше ћутљива бића осталих чекача и у хладном пространству остадоше само, дрхтећи од студи и очајнички усамљени, језичци пламенови. Недалеко, на црквеном торњу избијаше часовник, а његов тужни метални звук дрхтао је и плакао, летећи у ваздушне просторе и губећи се у маси безумно узвитланих пахуљица. Стадох бројити ударце и насмејах се: часовник откуца петнаест. Торањ је био старински као и часовник, па и ако је показивао тачно време, ударцима не беше одређеног броја: понекад их је било тако много да је стари сёди звонар одлазио горе и руком задржавао дрхтаве чекићеве ударце. За што су лагали ти дрхтави, старински тужни звуци, обујмљени и гушени мразном тамом? Тако је била јадна и глупа та непотребна лаж.

И са последњим лажним часовниковим звуком отворише се стаклена врата и по степеницама сиђе неки високи човек. Видех му само леђа, али ја их познадох, јер колико јуче видео сам их поносита, презирачка. И ход сам познао, а беше још лакши и поузданији него јуче. Нисам и ја једном само тако одлазио од тих врата: тако иду људи који су малочас љубили лажљива женска уста.

III

Претио сам, захтевао шкргућући зубима:

— Истину ми реци!

Са лицем хладним као снег, са зачуђено узвијеним обрвама, под којима се, вазда без страсти и загонетно, видела мрачна и непроникљива зеница, упита ме она:

— Зар те ја лажем?

Знала је да не могу утврдити њезине лажи и да све моје тешке, масивне творевине радознале мисли могу бити разорене једном њеном речи — једном лажљивом речи. Чекао сам је — и она је клизила с њених усана, по површини светла од бо̂ја̂ истине али мрачна у својој дубини.

— Ја те волим. Зар ја нисам сва твоја?

Били смо далеко од града и кроз тамна окна видело се снежно поље. Над њим је била тама, и око њега тама, густа, непокретна, ћутљива, али је оно сијало својим скривеним сјајем, као што у тами сија мртвачко лице. Само је једна свећа горела у великој, веома загрејаној соби и при црвенкастом пламену њезину видео се бледи одсјај мртвог поља.

— Ма како била жалосна истина, хоћу да је знам. Можда ћу и умрети ако је дознам, али је и смрт боља од непознавања истине. У твојим пољупцима и загрљајима осећам лаж. Видим је у твојим очима. Истину ми реци, и заувек ћу отићи од тебе, — говорио сам ја.

Али је она ћутала, а поглед њен, хладно радознао, продирао је у мене, извртао ми душу и расматрао је са чудним љубопитством. И ја узвикнух:

— Одговарај или ћу те убити!

— Убиј! одговори она мирно: Понекад је и тако досадно живети. А зар се истина претњом добија?

И тада ја надох на колена. Стежући је за руке, плачући молио сам је за сажаљење и истину.

— Јадниче! говорила је мећући руку на моје власи. — Јадниче!

— Сажали се на мене, — молио сам је. Не знаш како желим истину.

Загледах се у чисто јој чело и помислих, да је истина ту, иза те танке преграде. И дође ми да јој безумно раздерем лубању, не бих ли угледао истину. А онде, у оним белим грудима, бије срце, — и дође ми да јој поктима безумно искидам груди, не бих ли једном само угледао

Са погреба † Змаја: На путу ка гробљу

обнажено људско срце. Непокретно се жути оштар пламен догореле свеће, а мрачећи се одмицаху зидови, те беше тако тужно, тако пусто, тако страшно.

— Јадниче! говорила је она. — Јадниче!

Дрхтећи избијао је а најзад и клонуо жути пламен, те завлада полумрак. А када се сасвим угаси — обухвати нас мрак. Не видех јој ни лица ни очију; њене руке обгрлише ми главу, и одмах нисам више осећао лажи. Склонивши очи нисам ни мислио ни живео, само сам упијао у се додиривање њених руку и изгледало ми је искрено и истинито. У тами је тихо звучао њен шапат, бојажљив и чудан.

— Загрли ме! Бојим се!

И опет тишина, и опет шапат, тих и пун страха.

— Хоћеш истину, — а зар је ја знам? И зар ја не бих да је знам? Заштити ме. О, како је страшно!

Отворио сам очи. Побледели мрак у соби у страху је бежао од високих прозора и скупљао се поред зида и

крио се у угловима, — а кроз прозоре је гледало нешто велико, мртвачки бледо. Изгледало је као да нас траже нечије мртве очи и обухватају својим леденим погледом. Дрхтећи припили смо се једно уз друго, а она је шаптала:

— О, како је страшно!

IV

Убио сам је. Убио сам је. А када је као млитава и клонула маса лежала поред оног прозора кроз који се видело бело мртво поље, стао сам ногом на њен труп и засмејао се. Али то није био смех будале, о не! Смејао сам се што су моје груди дисале лако и уједначено, и што је у њима било весело, мирно и празно, што је нестало црвића који ми је срце точио. Нагнувши се, загледао сам се у њене мртве очи. Велике, жудне светлости, остале су отворене и биле сличне очима воштане лутке — исто онако округле и тамне, као прекривене тамним стаклетом. Могао сам их додиривати прстима, затворати и отворати — није ме био страх, јер у црној, непроникљивој зеници није више живео онај демон лажи и сумње, који је онако дуго и жудно пио моју крв.

Када су ме ухватили, ја сам се смејао, те сам им изгледао страшан и дивљачан. Једни су се с одвратношћу окретали од мене и одлазили у страну; а други су право и с претњом ишли на мене, али како им у очи падне мој светли и весели поглед, лица им бледеше а ноге им се прикиваху за земљу.

— Полудео је! говорили су међу собом, а мени је изгледало да их та реч теши, јер им је помагала да одгонену загонетку: како сам то ја, заљубљен, могао убити драгану своју и — смејати се. Само један од њих, дебео, румених образа и весео, назва ме једном другом речи која ме љуто ошину и помрча светлост у мојим очима.

— Јадан човек! рече сапатнички и без пакости, јер је био дебео и весељак. — Јадник!

— Не треба! узвикнух му. Не треба ме тако називати.

Не знам зашто насрнух к њему. Нисам га, доиста, хтео убити ни дирати, али сви ти преплашени људи, гледајући у мени луду и зликовца, још се јаче преплашише и завикаше, да ми опет беше смешно.

Када су ме изводили из собе, у којој је лежао труп, ја сам гласно и упорно понављао гледајући оног веселог, дебелог човека:

— Ја сам срећан! Ја сам срећан!

И то је била истина.

V

Некада, у детињству још, видео сам у зверињаку пантера, који ми је изненадио уображење и дуго пленио мисли моје. Овај пантер није био као друге звери које су бесмислено дремале или с мржњом посматрале посетноце. Из угла у угао, по једној истој линији, математички тачно, шетао је он, сваки пут окрећући се на једном и истом месту, сваки пут дотичући својим боком један и исти метални прут на решетки. Грабљивачка оштра глава беше му оборена а очи гледаху преда се, ни једном и никако не погледајући у страну. Пред његовим кавезом целога се дана купио народ, говорио, жагорио, а он је само шетао и очи му се ни једном не окретоше према гледаоцима. Понеко лице из гомиле осмехнуло би се; већи је део озбиљно, чак и мрачно гледао ову живу слику тешког, безизлазног размишљања и одлазио са уздасима. Одлазећи још би се по једном у недоумици радознало окретали и уздисали — као да има нечега заједничког у судбини слободних људи и овог несрећног заробљеног звера. И кад год би доцније са мном, већ одраслим, повели људи или књиге говор о вечности, — сећао сам се пантера и изгледало ми је да ја већ знам и вечност и њезине муке.

У таквог пантера претворио сам се и ја у својој каменитој ћелији. Шетао сам по истој најдужој линији ћелијској, из угла у угао, а по краткој линији ишле су моје мисли, толико тешке да ми је изгледало као да на мојим плећима није само моја глава него цео свет. А цео тај свет био је сложен само од једне речи, али како је то била велика, како мучитељска, како злокобна реч.

Лаж — била је та реч.

И опет је сикћући измилела из свих углова и увијала се око моје душе, али више не беше малена змија, него се развила у велику, сјајну и свирепу змију. Жацала ме је и давила својим гвозденим прстеновима, а када сам почео викати од бола, из мојих отворених уста излазио је онај одвратни, сиктави змијин звук, као да су ми у грудима гади гмизали:

— Лаж!

Ходио сам и размишљао, а пред мојим очима сиви асфалт претварао се у сиву прозрачну бездну. Ноге престадоше осећати додир са подом, и привиђало ми се да летим кроз бескрајне висине над маглом и тамом. И када је из груди ми излетело сиктаво јаукање, отуда, одоздо, испод разређена, али непровидна покрова долазио ми је страшни одјек. Долазио је тако полако и загушено, као да је пролазио кроз тисуће година, као да је сваког тренутка и у сваком делићу магле губио своју јачину. Знао сам да је доле фијукао као ветар који обара дрвета, али је до мога уха допирао као злокобни кратки шапат:

— Лаж!

Овај подли шапат доводио ме је до гнева. Ударао сам ногом по камену и викао:

— Нема лажи! Ја сам убио лаж!

И намерно сам се окретао у страну, јер сам знао да ће ми одговорити. И он је одговарао полако, из дубине бездане пропасти:

— Лаж!

Као што видите, ја сам се љуто преварио. Жену сам убио, а лаж сам обесмртио. Не убијајте жене, догод им молбама, мучењем и огњем не извучете истину из душе!

Тако сам мислио ја и ходио косом линијом по ћелији, из угла у угао.

VI

Мрачно је и страшно онде где је она однела истину и лаж. Онамо ћу и ја поћи. Пред самим Сотониним престолом стигнућу је, пашћу на колена, заплакаћу и рећи:

— Реци ми истину!

Ах, Боже! Али то је лаж. У паклу је тама, пустош векова и бескрајности, она није онде, она нигде није. А лаж је остала. Она је бесмртна. Осећам је у сваком атому ваздуха, па и када дишем, она сикћући улази у моје груди и кида их, кида... Какав бол!

— Спасите ме! Спасите!

С руског превео Р.

Балада

Ноћ дубока влада. Сањив месец вири,
Као крума свој тишини, кроз зелене гране,
И по пустом замку тајанственост шири
На алеје сане.
Ко да нешто шапће кад лахор запири,
Ал' нико га и не слуша, те се приче мане
Где пренуше срца и сломи се нада...
Ноћ дубока влада.

Тишина је нема. Стари замак спава
Сав осенчен полутамом, као повест туге;
Тек водоског само што мир нарушава
Прскајући луге
И полегло цвеће. Никаквога јава
У дворишту од господе ил' од кога слуге:
Тајанствено трептећ' околина дрема,
Тишина је нема.

Дух старине шеће и прошлости седе
Као дрхтав бардов одјек неке епопеје
Што опева љубав и њезине беде,
И дрске идеје:
Увијен у сенку полутаме бледе,
Трептећ' као бојећи се да мирне алеје
Ходом не разбуди, и поспало цвеће,
Дух старине шеће.

1900. год.

Нека кобна тајна монотоно струји
Водоскоком који прска околину саму,
Ко даљно опело што побожно бруји,
У самотну храму,
Двојици чији ће спомен да прохуји
Што су смртно једну исту заволели даму:
Ко да дршће даљно нека слутња вајна,
Нека кобна тајна.

Два коња облећу са седлима празним
Око замка успаваног. Никога не буди
Изнемогли врисак нијансама разним:
Заспали су људи,
Све је утонуло у сновима мазним
Сем дрхтаве, тајне слутње што сумраком блуди,
И шумора што се с водоскока крећу...
Два коња облећу.

Ко тужне сироте притајени ваји
Каткада се тек разлегне врисак као крадом,
И ослабљен леже. Месец жмиркав сјаји
Још занесен надом
Да га чује неко шта удаљен таји:
Где два уби иста чежња за девојком младом...
И коњи облећу, вриште сред самоте
Ко тужне сироте.

Н. Марјановић

Поларна светлост

(наставак)

Даљу једну супротност у појави полар. свет. оном дивљем продирању при покретима, чини она блага светлост, што је издвајају поједине прилике. Светлост која засењује не виђа се никако, сјајност је тиха и личи на месечеву. Lemström напомиње, да се у Лапланду по неке ноћи може путовати и кроз најгушћу шуму при сјају пол. св. За време дугих зимских ноћи, у поларним пределима, помажу оне светлости становницима — макар да не могу сасвим заборавити а оно бар да лакше поднесу одсуство сунчево.

Природно је, да и поларне светлости не показују свугде исту величанственост у богаству облика и покрета. На већим ширинама, где се у појединим пределима поларне светлости готово увек види, јавља се она често пута

као светла маса, која застире небо или свугде или на појединим местима, те се и назива „магла поларне светлости“, а тек овде онде види се нека структура. За тим се види како се са појединих лукова издваја или мало зракова или кратке драперије. Том приликом се светлосни процеси врше у највећој тишини. Nordski је видео на поларноме мору у близини Берингова мореуза како један лук траје по читаве дане с неком величанственом пластичношћу и мирноћом. Уз разноврсност појединих прилика обично иде и обилност покрета. У нашим пак ширинама такви развоји тих прилика, које су застрашавале наше претке и давали им идеју о борбама чудовишта, и т. д., спадају у најређе појаве, везане за извесне велике периоде.

Поларне светлости развијају свој сјај на веома различитим висинама од земље. По свој прилици је висина развоја у толико већа у колико се развој врши на већој даљини од полова. У арктичким, као и у антарктичким пределима, често се виђа, како се стубови поларне светлости уздижу непосредно са земље или с врхова брдских. Lemström наводи чак и случајеве из својих посматрања у Лапланду, да су се светлости издизале изнад самих кућа, на се и сам посматрач налазио у „магли поларне светлости.“ Из јужне Америке има посматрања да и врхови Кордиљера каткад испуштају светлост, а Saussure је видео како и неки врхови Алпа каткад тренутно засветле.

Научне теорије о поларној светлости врло су разнолике, а о њима ћемо нарочито говорити мало доцније. Ну још овде можемо напоменути, да су те појаве избијања светлости са истакнутијих предмета земљине површине већином просто одилажење електрицитета зарад изједначавања са електричним стањем изнад земљине површине. То личи на појаву т. зв. ватре Св. Елиса која је на лађама веома позната а избија на свима узвишеним и шиљастим крајевима металних предмета, на катаркама и т. д. Могућно је да та врста електричног одилажења нема никакве везе са поларном светлошћу. Висина несумњиво забележених поларних светлости износи од прилике од 1000 и више километара изнад површине земљине, али каткад пада и на неколико само километара. Свакако је рачунање те висине веома непоуздано. Висину ту ваља одредити посматрањем положаја на небесном своду једне исте прилике за два различита места посматрања: то је дакле у вези са претпоставком: да се та прилика из оба места види у истом облику. Ну то се не може задовољити чак ни онда, кад се посматрање врши тачно у апсолутно исто доба, јер те прилике не виде се онакве какве су у самој ствари, већ онако како се на небу пројектују. Облик пројекције зависи од места и положаја посматрачева, дакле наступа не само промена положаја поларне светлости већ у главном и промена облика дотичне прилике. На основу разноврсних мерења, што их до сада има, може се закључити: да већина поларне светлости и тамо у својој домовини лебде високо изнад свих облака. Из својих дугогодишњих посматрања Celsius не наводи ни један једини случај, где би какав облак био осветљен поларном светлошћу оздо, дакле да би се облак налазио изнад поларне светлости. Koch изјављује одлучно, да су се све оне многобројне поларне светлости, што их је он посматрао, развијале изнад облака. Исто тако уверавају и већина других посматрача. Ferner је, на основу мерења у Упсали, одредио висину поларне светлости на више од 1500 km. Други налазе мање бројеве: Thorbern из својих и туђих мерења одређује око 800 km, Bravais, на основу онако детаљних и лепих испитивања француске комисије, која је провела зиму 1838.—39. г. у Босекопу и имала прилике да посматра више од 150 поларне светлости, одређује висину 120—150 km. и т. д. То свакако нису незнатне висине. Неки други посматрачи виђали су поларну светлост на много мањим висинама изнад земљине површине. Henry M. Bannister посматрао је 24. августа 1866. код Св. Михајила (63° сш.) између Аљаске и Берингова мореуза северну светлост са круном, која је пуштала праменове и зраке на све стране, док је облак застирао цео јужни предео неба. Према тако тамном пределу зраци изгледаху сјајнији него ли према другим пределима неба. По његову мишљењу праменови су се налазили између њега и тамног облака. Сличне су прилике виђали и многи морепловци. Parry је, на пример, једном приликом посматрао како један прамен светли између лађе и обале, која је била удаљена око 3 km; даље, Ross, Franklin, Richardson и т. д. посматрали су у већим ширинама где сев. светлости осветљавају бокове облака. Могућно је ипак да су те као и многе друге сличне појаве у самој ствари већ поменута појава ватре Св. Елиса, као год и оне појаве што их је у Лапланду Lemström посматрао, као и појаве на врховима Кордиљера, што су их посматрали јужно-амерички посматрачи. Изгледа да се у опште поларна светлост у толико више издиже у колико се силази у ниже ширине, ма да и из средње Европе има посматрања, која поларне светлости доводе на веома незнатну висину од око 1 км. Подаци о висинама су у више релативни у колико и сами св. стубови имају извесну дужину и још су нагнути према хоризонту. Дужина тих стубова је веома различита; у средњу руку доспеше до неколико стотина километара.

Што се пак тиче оријентације поларне светлости, ту се зна нешто поузданије него ли о висини њиховој. У сасвим ниским ширинама северне хемисфере поларне светлости виђају се само на северној а у јужној хемисфери само на јужној страни. Ако се на сев. хемисф. иде даље северу, наилази се у зоне где поларна светлост највећим делом припада сев. половини неба, а често превлачи и цело небо, или се види само према југу. Тако се већ у средњој Европи јављају на истом хоризонту каткад јужне светлости саме или у вези са сев. светлостима. То важи за поларне светлости које се јављају у Сјед. Државама Сев. Америке и у Сибирији. У даљем приближавању северу, долази се у зону где се поларне светлости јављају онако исто често према северу као и према југу. Fritz, можда највећи познавалац распореда поларне светлости по простору и времену, означује ову зону неутралном. Она се, по њему, простире овако. Полази од Берова врха у Северној Америци, пролази између Медвеђег мора (Bärensee) и Јоркова залива кроз Худзонов мореуз, удара јужни гребен Гренланда и северни гребен Исланда, затим иде између Шпицберга и Северног Гребена северно од Нове Земље и око средине Сибира приближава се астрономском полу до на 7°, за тим окреће југу удаљавајући се ипак непрестано од сибирског копна као и од американског копна што иде после Берингова мореуза до врха Барова. Захвата дакле један део Лабрадора, цео Гренланд, Шпицберг и она острва која од прилике непосредно леже до пола. У унутрашњости те зоне, — дакле у поменутим земљама — поларне светлости се чешће јављају на јужном него ли на северном небу. Такви подаци не могу се извести за поларну светлост јужне хемисфере. У Мелбурну, Рио де Жанеиру вуку се ове светлости поглавито на јужном небу, истина се каткад испењу до преко

зенита, али ретко допиру у северни део хоризонта. И у колико се до сада могло продрети у ледене пределе антарктичкога мора, показало се, да су јужне светлости у све већој превази.

То је о оријентацији поларних светлости, сматрајући их као целине. Ну и поједини облици њихови држе се извесних праваца, који стоје у некој, веома значајној, вези са правцима које одређује земаљски магнетизам.

Кад се магнетна игла у тежишту њену слободно обеси о конац, онда ће се она, као што је познато, у сваком месту поставити у извесан потпуно одређен правац, при чему на пр. у средњој Европи северни њен крај показује нешто западно и у исто време нешто ниже. Раван, повучена кроз зенит дотичнога места и кроз правац дужине игле, назива се магнетски меридијан тога места, угао између те равни и астрономског меридијана тога места назива се магнетска деклинација. Пошто игла једним својим крајем пада и на ниже — што се нарочито јасно види кад се игле поставе на хоризонталну основу — то она и са хоризонтом гради извесан угао — инклинацију. Други њен крај показује на више а она тачка на небесној сфери у коју овај крај показује, назива се, како смо раније рекли, магнетски зенит. Ако се игла одиста може слободно покретати у свима правцима, онда ће се она поставити тачно у онај правац, у коме на њу утиче магнетска сила земљина, те тиме уједно показује и сам правац дејства те силе. Деклинација и инклинација варирају према месту и још с времена на време.

Луци поларне светлости, бар у не тако великим ширинама, у опште тако се распоређују, да њихова раван на дотичноме месту стоји управо према равни магнет. меридијана, а теме лука стоји у тој равни или недалеко од ње. У пределима средње Европе луци се распињу на северном небу тако да су мало померени западу, а кад су на јужном небу — истоку. Све су те околности много завршеније на већим геогр. шир. Koch је у Најну истина виђао и то да су равни тих лукова већином косо распоређене према магнет. мерид. тога места, али је нашао и то, да су им темена врло често и јако одступала од тога меридијана. По посматрањима Ермановим и Gmelin-овим, у северном Сибиру поларне светлости јављају се некад северо-источно, а некад северо-западно од меридијана, али ипак нарочито северо-западне светлости развијају лучни облик. И у северном Лабрадору на Гренланду, на северу Атлантика, врло су различите оријентације поларне светлости. На неким местима поларне светлости превлаче небо у свима правцима.

Стубови поларних светлости одржавају постојанију оријентацију. Свугде се они простиру у правцу утицања магнетске силе земљине, држе, дакле, правац инклинацијоне игле. И код тих прилика свакако има одступања од тог правца, али се те промене збивају у много ужим границама него ли код лукова. Поменули смо да светли стубови граде круну. Из горњих података о њиховој оријентацији одмах се увиђа, да је та круна чисто перспективна појава, јер као год што се за низ паралелних линија, што теку истим правцем, посматрачу чини као да се скупљају у једну тачку (на пр. шине железничке) — исто тако изгледа да се и стубови поларне светлости пресецају на небу у једној тачки. Тај привидни стицај многобројних светлих и сјајних прилика даје онај величанствени призор развијања круне поларне светлости. Јасно је и то, што се круна налази и развија у магнетском зениту, јер је то правац и магнетне игле а у исто време и светлосних стубова. Да круна поларне светлости није нека особита појава дознаје се најбоље по томе, што свако место види и своју особиту круну. Тако то и мора бити, кад правац магн. силе варира према месту посматрања.

Кад би св. стубови били међу собом сасвим тачно паралелни, и круна би при тако великој даљини морала у средини бити сјајна. Ну она је, као што смо раније напоменули, на томе месту већином тамна. Из тога би се могло закључити, да су стубови због дивергенције праваца магнетске силе распоређени у облику конусне површине, чија је основица окренута на више, а врх на ниже, па ипак и та конусна површина врло мало одступа од цилиндричне површине.

Што се пак тиче оријентације других прилика поларне светлости: прстенова, пантљика и спирала, ту се

Змајевац

не може ништа тачнога рећи. Вероватно је, да су и ту у главном равни управне према магнетском меридијану и да су им осовине паралелне са инклинацијоним правцима дотичнога места. На другом једном месту нарочито ћемо поменути, колика велика важност лежи у тој вези између праваца поларне светлости и праваца магнетске силе земљине.

Још имамо у овом одељку да расмотримо и распростирање поларне светлости. Ту ваља водити рачуна како о границама до којих се види једна иста поларна светлост тако и о честоћи поларних светлости на различитим местима на земљи. Пре свега, у погледу простирања поларне светлости морамо напоменути још одмах да се све оне

могу поделити у две класе. Извесне поларне светлости виде се у врло узаним границама, виде се само из неколико сасвим оближњих места и у свему стоје у вези са приликама самога места где се развијају; оне су дакле локалне поларне светлости. Највећи део посматраних поларних светлости спада у ту класу. Поларни предели нарочито обилују у таквим светлостима; тамо скоро свако место има и особити изглед те појаве, која се само на томе месту тако види. Друге поларне светлости имају ванредно велики круг простирања и виде се на много већим просторијама у исто време; то су т. зв. *опште* поларне светлости. При том оцењивању ваља нарочито имати у обзиру висину и развој тих прилика. Неке од њих могу се узети као локалне, ма да могу у ствари бити опште, само с тога што се развијају на врло великој висини, а неке локалне узети за опште само за то што се развијају на незнатним висинама, те изгледају пространије. Поларне светлости од краја августа до почетка септембра 1859. посматране су *на јужној хемисфери* у јужној Аустралији (Мелбурн, Сиднеј, Аделаида, Брисбан, Баларат), у Јужној Америци (гребен Хорн, Чили, Концепцион, Сантјаго, Валпарезо), у јужним деловима Атлантског, Тихог и Индиског океана; *на Северној хемисфери* у средњој Америци (Сан Салвадор), на Антилима, Бахамским и Бермудским острвима (Гваделупа, Порторико, Јамајка, Куба), у Северној Америци (све државе у санезу, Канада, Њу-Фундленд), у сев. Африци и Европи. Исто тако велики круг простирања имале су и поларне светлости из 1872. Такве појаве имају још и свој општији карактер. Локалне прилике мање утичу на њих и свугде се могу посматрати у исто доба. И сам развој њихов је ванредно величанствен, некада трају по више дана с кратким прекидима

Честоћа поларне светлости у појединим местима на земљи пре свега зависи од њихових геогр. положаја. На екватору и по оближњим зонама до 5° или 10°, у колико до сада имамо података, поларне светлости још никако нису посматране. Поларне светлости из 1859. приближавале су се екватору на северној хемисфери до 12° а на јужној до 24°. Неке поларне светлости приближују се и с јужне стране ближе екватору, као што је светлост из 1744., која је посматрана у Куцко на 12° ј. ш. Поједине поларне светлости доспевају до још мањих даљина од екватора. Ту се нарочито истиче канда светлост из 1117. коју су видели у Азији до Палестине. Нема никаквих извештаја из којих би се видело да су поларне светлости икада виђали у непосредној близини екватора. Поларне светлости све су чешће, у колико се већма удаљава од екватора. Тако на пр. по подацима Lemström-овим просечна годишња честоћа за места на вашингтонском меридијану износи: на 40° сш. 10 поларних светлости; на 45° сш. 20; на 50° сш. 40; а на 55° сш. 100 поларних светлости; а између 55° и 62° сш. готово се сваке ноћи јавља поларна светлост. Међутим, прираштање поларне светлости са повећањем геогр. шир. у опште никако није равномерно. Оно је на пр. у Америци много јаче него у Европи, а овде опет јаче него у Азији. Ако се дакле — по Фрицу — споје линијама сва места једнаке честоће поларне светлости, онда тако добивене линије — т. зв. изохасме, — неће ићи паралелно са упоредницима, већ се са њима секу овде-онде и теку својим властитим правцем око земље. Због положаја магнетског сев. пола, достижу оне на сев. хемисф. у источном делу Сев. Америке своју највећу близину према екватору, а у западном делу Сев. Азије се највише пењу ка полу. Честоћа поларне светлости не повећава се стално ни према половима земљиним. У опште постоји једна зона највеће честоћо поларне светлости кад се може означити као правом домовином те природне појаве. Зона та захвата ширину од неколико степена, а по своме облику блиска је изохасмама: и она у Сев. Америци највећма прилази екватору, правац јој је сасвим сличан правцу неутралне зоне, само је она свуда обухвата. Она удара на СЗ гребен Сев. Америке, пресеца Медвеђе Море, Худзонски Залив и Сев. Лабрадор, пролази јужно од Гренланда и Исланда, пресеца сев. део Скандинавског полуострова и Нове Земље и држи се свугде изнад сибирске обале. У колико се до сада могло продрети, запажено је, да су поларне светлости ређе северно од те зоне највеће честоће, и да опадају и по броју и по сјају. У немачкој интернац. пол. експедицији Koch је у Најну, на Лабрадору, посматрао како се скоро сваке ноћи извијају поларне светлости и то већином с необичним сјајем и живошћу, а дотле је први немачки одељак, који се задржавао у Кинга-фјору на СЗ. Гренланду, забележио само мали број значајнијих светлости.

На јужној хемисфери по свој прилици постоје и у том погледу исте околности као и на северној, само тамо изохасме обилазе пол можда на много ужој граници но овамо.

Не треба губити из вида да речени подаци о општем току те појаве важе само за целокупну земљу. У појединостима јављају се знатна одступања према локалним приликама. Тако на пр. у поларним пределима, где поларне светлости локалног карактера веома јако бројно претежу над светлостима општег карактера, чак и у оближњим местима постоје знатније разлике у честоћи поларне светлости. У одељку који је на реду, придискусији периода поларне светлости видећемо, да ни изохасме нису сталне линије, да се и оне померају чак и у краћим размацима времена.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Умајјије
(из туђег века)

LXXXI

Живот је нејак
Да заблуде спречи;
А врло је кратак
Да од свих излечи.

LXXXII

Пуне среће нигде нема
У животу овом;
Што постигнеш — запостављан
Пред намером новом.

LXXXIII

Опасност је као брдо
Тамо у даљини:
Колико си од ње даље,
Све се мања чини.

LXXXIV

Дође л' ти радост, радуј се, срећни,
Јер свака радост од Бога стиже;
И искушењу радуј се своме,
Јер издржано — у небо диже.

LXXXV

Буди спреман сваког часа
Ко да ти се већ смрт спрема;
А бори се, тежи, ради
Ко да смрти нигде нема.

LXXXVI

Срећан сваки онај човек
Који може мирно рећи:
Да за срећу није дужан
Да захвали само срећи. —

LXXXVII

Ако желиш животу најбоље да служиш:
Научи се патити а да се не тужиш.

LXXXVIII

Надати се среће можеш непрекидно,
Ал' чекати на њу грешно је и стидно.

LXXXIX

У пола је живео који није патио;
Није ничем тежио који није грешио;
Који није сумњао — тешко да је мислио;
Који није плакао — упола се смешио.

XC

Буде л' туге и по плачу,
Прихвати се посла свог;
Гдегод суза не излечи
Лек је зној са чела твог.

Превео О.

Лабуд
(Жил Ренар)

Као беле сапе клизи он по ведрој воденој површини. Жудан је облачне мекоте што као одејај беласка, трепти и игра у бистрој дубини. А један га облачак нарочито привлачи. За то и управља кљун према њему и рон ѓ иводу својим снежно белим прагом.

Кућа у Новом Саду у којој се родио † Змај

Али, ено, извлачи га из воде као лепа госпођа нежну руку из меких рукавица.

Није га ухватио.

Разочаран гледа у воду, али у њој нестало његова облачка.

Испао је само за трепутак нерасположен, јер се облачак поново указује чим се почне губити водени кругови уздрхтај. У одори од бела перја лабуд опет тихо плови око места где одблескује његов жућење облачак. И назад тако лови он варљив одсјај, док можда једном и не умре као жртва своје обмане, јер слику мекога облачка неће ухватити никад, никад...

Гледај само шта ја говорим!

Та он увек, кадгод зарони прагом својим, изнесе у кљуну пуно хранљива талога који је ретко кад без црва.

За то ће се и утопити као каква укукана гуска.

Превео Р.

Утопљено звоно

Драмска бајка у пет чинова, написао Герхарт Хауптман,

превео Р. Ј. ОДАВИЋ

(НАСТАВАК)

Други чин

Дом Хајнриха звонолиђа. Соба у старом немачком стилу. Једна полозина задње зида представља јако удубљење у којем је отворено огњиште а поред њега лежњак. Под угљенном катрон ниске боје. — На другој полозини зида прозор је с оквира од удубљеног стакла: под њим је постеља. Лево и десно, на побочним полозима, врата су: једна воде у радионицу, друга у кућно ходнике. Напред, десно, сто и столице. На столу суд пун млека, чаше и хлеб. Недалеко од стола умиваоник. Самарски радови Адама Крвота, Петра Фишера и др. красе собу, а најлепша је слика Св. Вавилона од обојеног дрвета. Дан свечане Хајнрихове, једва од 5 друге од 9 година, свечано обучени, седе за столом; пред њима су шоље с млеком. Госпођа Магда, такође свечано обучена, лодаси с доња у собу; у руци јој буктиња. Рано јутро. Светлост је све већа.

Магда

Гледајте, деца, шта нађох сада
У врту нашем — читава леја!
За очев празник сад ћемо моћи
Украсит' себе као што треба.

Прво дете

Мени!...

Друго дете

И мени!...

Магда

По пет ћу сваком.
А један од њих, као што знате,
Рај нам отвара. — Сад пијте млеко,
Једите хлеција, па онда хајд'мо,
Јер пут је црквн и стрм и далек.

Сусетка (кроз прозор)

Јесте л' већ будни?

Магда

Јесмо, дабоме.
Ја целе ноћи не склопих ока;
Није да кажем од какве бриге. —
А сад сам свежа као да спавах
Ко ручак прави. — Леп дан ће бити.

Сусетка

Хоће, изгледа.

Магда

Хоћете л' с нама?
Хајдете, хајте. Красно је ићи
У ходу малих ножица дечијих.
О брзом ходу — помена није.
Ма да бих цркви, верујте, коно,
Летети хтела, о, како радо,
Од нестрпљења, радости неке.

Сусетка

А је л' нам супруг дошао ноћас?

Магда

Од куд би мог'о? Срећна ћу бити
Ако тек данас намести звоно,
Кад се у цркви општина скупи.
Време је било сувише кратко,
Рад на врат на нос, — ни часа мира!
Ако је до сад гдегод у шуми
Тренути мог'о мој мајстор-Хајнрих,
Да себи мало одмора даде,
Дужна бих била хвалити Бога.
Ал' труд је његов награђен сјајно.
Да знате како снето и чисто
И чудно јасно звони то звоно.
Чућете данас кад му првином
Позвн забруји. Проповед права,
Молитва, песма, утеха, срећа.

Сусетка

Тако је, тако. Али се чудим...
Јер, госпа коно, са мојих врата
Види се црква горе на брду.
Застава бела увек се није
Кадгод се звоно у торањ дигне. —
Застану такву не видим још'те!

Магда

Гледајте боље, већ мора бити.

Сусетка

Није, знам добро.

Магда

И да је тако —
Не значи ништа. Кад бисте знали
Ко ја, шта значи посао такав,
Како се мајстор мучи и брине
Дању и ноћу — не бисте сада
Чудили с' тако, зашто још није,
Баш у тренутку кад је речено,
Ударен и тај последњи јексер.
Ал' сад се, мислим, застава види.

Сусетка

Ја вазда сумњам. У селу мисле
Да онде није баш све у реду.
Беху и неки рђави знаци;
Хоштајнац неки виде у житу
Где гола жена на вепру јаше.
Докопа камен, баци се за њом,
Ал' му се рука у маху узе.
Зли дуси, кажу, горе у брду
Љуте се, бесне због новог звона.
Начелник с људма већ тамо оде.
Мисли се...

Магда

Како? Начелник горе?
За име Божје!

Сусетка

Не кажу ништа
Баш поуздано. Разлога нема
За страх и бригу. Будите мирни.
Још се о каквој несрећи не зна.
Кола се, кажу, сломила само
И као са звоном нешто је било.
Ал' шта — то не знам.

Магда

Нек није друго,
А звона биће док мајстор живи.
Ја кипу не ћу скидати с груди!
Ал' док се тачно не зна о свему,
Чувајте децу.

(подиже их и даје пуск прозор)

Хоћете л', коно?

Сусетка

Како да не бих, хоћу, о, хоћу.

Магда

Нек с вама буду, у вашој кући,
А ја ћу хитам што брже могу,
Видет', помоћи — шта ли да радим;
Јер морам бити

(истрча на поље)

где је и Хајнрих.

(Сусетка излази с прозора. Чује се дуљка гласова, за тим узвици врлова: Магдин глас.

Убрзо пароx брзо, уздише и брише очи. Тражећи гледа око себе и за тим брзо спреми одар. Потрчи натраг и на пратиња спутне послала на којима леже Хајнрих; после их учитељ и берберкс. Под Хајнрихом је знатно грање. Магда је одмах најжалоснје бола, превиђајући, скоро ван себе. Воле је један човек и звона. Има пак нешто свет. Хајнрика метну на одар).

Парох

Дођите к себи! Бог ће помоћи.
Мишљасмо да је већ мртав био,
Али на путу свест му се врати,
А лекар рече када га виде:
„Још има наде!"

Магда

(са дубоким јецаји)

Наде, о Боже!
И све у часу! — Срећна сам била.
Шта је то мени? Шта се догађа?
Где су ми деца?

Парох

Спас је у Бога.
Стрпљења само, смирења, наде.
Где је највећа неволја, брига,
Ту је најближа и помоћ Божја.
А ако буде Господња воља.
Да лек земаљски не пружи њему,
Тешите себе утехом благом:
Ваш супруг биће у царству среће.

Магда

На што те речи о утешењу?
Што ће ми оне? — Здравља ће бити.
Оздравит' мора!

Парох

Да, то желимо. —
Не буде л' тако, већ воља Божја:
Хајнрих ће опет у слави бити!
У славу Вечног звона је лио,
У славу Вечног горе се пео,
Где мрачне силе необуздане
Господњој сили још се противе;
Служећи Вечног и он је пао
У борби против паклених сила
Које у страху од звона јасног,
Здруженом снагом пакленог друштва,
С њиме се бише. Бог ће их казнит'!

Берберкн

За неку жену говоре људи
Да чудотворства молитвом прави
Ко апостоли некада што су.

Парох

Идите по њу, идите одмах,
Па чим се нађе, овамо с њоме.

Магда

Шта му је било? — Шта ћете овде?
Наполе одмах! Ах, љубопитство!
Даље од њега погледе своје!
Скријте му лице! — Тако! Сад хајте!
Код опсенара бувљите очи! —
Шта му је било?... Јесте ли глуви?!

Учитељ

Тешко је знати како је било?
Хтеде л' придржат' звоно кад паде? —

Двориште у Змајевцу

Не умем рећи. Ал' сумње нема:
Када би само видели место
Где је то било, — на колена би
Хвалећи Бога! Јер ја вам кажем:
Чудо је право што још живи!

Хајнрих (једва чујно)

Дајте ми воде!

Магда (брзо пао муља)

На поље! велим.

Парох

Идите, људи; тишине треба.

(одлаз одавде)

Ако вам буде потребе штогод,
Ви знате где сам.

Берберин

И ја такође.

Учитељ

Ја ћу још мало.

Магда

Не, нико, нико!

Хајнрих

Дај мало воде.

(Парох, учитељ и берберин, после кратког саветовања, одлазоћи скидају раменима и машу главом).

Магда

(хита Хајнриху с водом)

Хајнриче, будан?

Хајнрих

Жедан сам, жедан. Дај воде. Чујеш!

Магда (нехотице)

Стрпљења само.

Хајнрих

Ускоро, Магдо!
Биће га доста. Причекај и ти,
Стрпи се мало.

(Пије)

Хвала ти, Магдо.

Магда

Хајнриче, за што говориш тако?
Страх ме је. Немој!

Хајнрих

(грозничаво, живо)

Даље са страхом!
Живети мораш, и то без мене.

Магда

Не могу, не ћу живет' без тебе!

Хајнрих

Страх ти је дечји; не муч' ме више.
То смисла нема, јер ти си мати:
Разумеј добро, с тим се помири!

Магда

Зар сад па жесток и љут на мене?

Хајнрих

Зар љут и жесток истину зборећ?
У дечјем одру лежи све твоје:
Онде је срећа, невоља, живот!
Све што је твоје — у том је рўбљу.
Да није тако, било би срамно!

Магда

(падне на ноге)

Сачувај, Боже! Ја тебе волим
Више од деце, од себе, — свега!

Хајнрих

О тешко вама сироте рāне!
А трипут мени, проклетом љуто,
Што хлеб и млеко с уста вам склањам.
Осећам, ево, отрован језик:
А то је добро. Збогом! — Свеједно!
— Нека вас чува Бог свемогући.
Многом је био мрак страшне смрти
Жељена светлост: кад би и мени!

(мено)

Пружи ми руку! Врећах те кадшто
Речма и делом; љубав ти врећах
Доста и много: опрости, Магдо!
Ја нисам хтео, ал' морах тако.
Ко је то, не знам! ал' бејах гоњен
Да мучим тебе, а тим и себе.
Опрости, Магдо!

Магда

Зар теби? А шта?
Ако ме волиш, ти немој тако.
Плакаћу опет; боље је псуј ме.
Знаш, шта си мени!

Хајнрих (измучено)

О, не, ја не знам.

Магда

Узе ме, диже, човека створи!
Сирота, глўпа живљах у страху
Као под небом сурим и кишним.
Ти ме у радост уведе сваку! —
Љубав ти никад не познах јаче
Већ кад ми липе дохватом сважним
Из тужног мрака окрете сјају.
Па да ти праштам? Да л' што ти, дрāги
Животом својим за све дугујем?

Хајнрих

Чудно се сплићу душине нйти.

Магда

(милује му косу, мено)

Ако ти добра икад учиних,
Ако ти време у раду скратих,
Ако ти бејах очима драга...
Помисли само: ма да бих радо
Све штогод могу, све теби дала —
Уздарје такво давах ти само!

Хајнрих (узнемирено)

Умирем! Ако! Бог добро ради.
Јер видиш, Магдо... Приђи ми ближе:
За нас је боље што ћу умрети.
Твој расцвет красни што ми је сјао,
Ти мислиш: Хајнрих даде и створи!
Како се вараш! Не, то је вечни
Наш чудотворац који ће сутра
На милијарде пролећног цвећа
Бўрама зимњим шибати снажно. —
За нас је боље што ћу умрети!
Гле, стар сам, сможден, обличја лошег,
Па што да жалим ако не линац,
Сазданог ружно, гурне од себе
Ко недоношче у пропаст грозну.
И шта бих друго? — И моје дело,
Пропало звоно, роба је лоша:
Није за брда, јер глас му не би
Будио одјек брдских висина.

Магда

Ја не разумем те твоје речи!
Звоно је красно, хваљено много,
Мехура нигде, звук тако јасан.
„Ко хор анђелски и звоно пева!"
Рекоше редом ко једна уста,
Кад обешено, за оглед први,
Разлеже гласом свечано, сјајно...

Хајнрих (грозничаво)

У равном пољу ал' не и горе!

Магда

О не! Ти не чу, а ја сам чула
Кад парох рече звонару нашем:
„Како ће дивно звонити с ниса!“

Хајнрих

У равном пољу, ал' не и гӧре!
Ја знам најбоље. То парох не зна. —
Ја ћу умрети, а смрт и желим
Јер, ето, нек се баш и излечим,
Нек мајстор-Бањар поткрпи дрољке —
Болници хајде ил' Бог зна куда.

Високо хваљен, од сваког љубљен,
Мајстор у послу... Стотину звона
Весео, оран слно си до сад:
Славу ти звоне с горњева разних
И душе твоје лепоту точе,
Као из чашâ, долом и гором.
У сјајном рују вечерњег сјаја,
У злату зоре — и ти си, драги!
Ти, тако богат, што сваком дајеш,
Ти, грло божје и срећодавче,
Дâ, срећодавче увек и сваком,
И кад нам није насушног хлеба —
Ти незахвално да рâд свој гледаш?
Хајнриче, што ме у живот гониш
Тако ти мрзак? Шта бих у њему?
Што ће ми живот, кад га ти, ето,
Ко лажну пару бацаш од себе!

Фрањо Тратник — Зима у зими

А то ће рећи; животно пиће
(По некад горко, покадшто слатко,
Ал' увек снажно кад год сам пио)
Сада би било бљутава чорба,
Мршава, худа, бајата, хладна.
Нека је срче ко жеђи има,
Ја је не могу ни гледат' само. —
Слушај и ћути. Баш и да нађеш
Такног лекара какног би хтела,
Па да ми врати радости прошле
И стару снагу за рад и живот —
И тад бих, Магдо, изгубљен био.

Магда

Па реци, дрâги, за Христа Спаса.
Шта је то било? Ти, такав човек,
Одарен с нише, пун Божје пажње,

Хајнрих

О, кад би знала! Тако си сада
Звучала јасно, као ни једно
Од мојих звона. Хвала ти за то.
Ал' треба... мораш да ме разумеш.
Дакле још једном: звоно не ваља!
Са тужним срцем ја сам се пео
Докле су звоно уз „хајд!“ и „хајса!“
На брдо пели. И оно паде!
Паде дубоко бар за сто хвати.
Сад је у води језера брдског
Последњи рад ми знања и моћи.
Целог живота, докле год радих,
Не створих боље, не знадох боље;
За то и оде рђавим трагом.
Сад је у води, а ја још трајем
Остатке худе живота тешког.

Не жалим ништа, а ипак жалим
Све што је прошло! Само знам једно:
Нити ће живот ни звоно доћи.
И кад бих чежњом жудео својом
Да опет чујем пропале звуке —
Тешко си мени! Живот би био
Ко вреча пуна бола и јада,
Безумља, таме, ошта и жучи! —
Дрхћиће схватам! Служба ме дому
Не мами више; а мир не блажи
Крв ми ко некад! Откад сам био
Онамо горе, све ће ми силе
Тежити сјају над морем магле,
Стварати дела висинском снагом,
Кад то не могу немоћан, болан,
И кад бих, желећ' да горе стигнем —
Поново пао: мрети је боље!
За живот нови младости треба.
Планинско само растиње чудно
Из другог цвета и плод донесе.
У срцу здравље моћи ми треба,
Срчаност руци, мишићима гвожђа,
А новом делу, још нечуленом,
Победног сјаја!

Магда

Хајнриче драги!
О, кад бих знала: где могу наћи
Извор с ког воља доноси младост,
Ишла бих к њему крвавих ногу,
Макар је смрћу купила својом,
Тек младост жељну да ти донесем.

Хајнрих

(мучно, у заносу и буницању)

О, мила, мила! Не, не ћу! За што?
Дражи напитак! Крвав је, крвав!
Остави, не ћу; дај ми да умрем.

(Опоравети се)

Парох

(поново дође)

Како је, госпо?

Магда

Ах, грозно, страшно!
Све му је бдно до саме душе.
Бол непојамни ништи га, руши.
Па шта да мислим, чем да се надам?

(брзо се огрне шкрлетом)

А шта је до сад са чудотворком?

Парох

Тако је, јесте. Ваш за то дојох.
Она је... једва миљу одавде...
Име јој... име? Станује тамо
У јеловику... јест, јеловику.
Име...

Магда

Витихен?

Парох

Сачувај, Боже!
То је зла жена, бёсовска друга,
Та ће умрети. Сви су већ спремни
Сатани жени зло да се свете;
Камење, мотке и луче носе
Да грозно кажне. Њу само криве
За ону беду и покор страшни. —
Ја мислим стару Расковничарку
Удову смерну, красну, поштену.
Муж њезин, пастир, пристари запис
Остави њојзи, у ког је, кажу,
Моћ чудотворна. Хоћете л' к њојзи?

Магда

Јест, хоћу, часни.

Парох

Онога часа?

(Раутенделајн, као слушавши, узаи о заговами)

Магда

Шта хоћеш, дете, и реци ко си?

Парох

Где, то је Ана. Од Михелових.
Глува је, па је немоћте питат'.
Загоде носи. Врло је добра.

Магда

Па уђи, дете. Шта оно хтедох?
То је болесник. Кад се пробуди,
Буди крај њега. Зваши ли шта кажем? —
Расковничарка име је, је л' те?
Ако ј' далеко, ја не смем ићи.
Ал' тренут само. За љубав ће ми
Сусетка поћи. Доћи ћу одмах
И ко што рекох... ах, Боже, што ћу?

(Оде)

Парох

Постој за мало ели, још боље,
Приседни лепо. Па док си овде
Паметна буди, корисна, вредна.
Богу је драго овакво дело. —
Од прошлог пута видим на теби
Промене доста. Девојка буди
Честита, скромна, јер Бог те благи
Одари скромну ретком лепотом
Због ког, кад гледам, рек'о бих чисто:
Ти си и ниси! Права принцеса
Из какве бајке. У кратко рећи:
И не помишљах. — Хвали му чело.
Да л' не разумеш? Горе! (Хајнриху) Бог с тобом!

(Парох оде)

Раутенделајн

(до сад ретка и смрка, са сваи се промена и провреди)

Рујни жаре, блесни сам,
Сијни дивно у сав плам!
Духни, рујни ветре мој,
Наде подај несрећној!
Зуји, зуји, пој, пој!
Зуји, зуји, пој, пој!

(Из отвишту се разгори ватра)

Суд се клатн на сан ми'
Смирит' жуд ну умем ја
Пиће снажно већ ври сад,
Уклониће драгом јад.
Зуји, зуји, пој, пој,
Зуји, зуји, пој, пој!

(Полетно лепршаш и заглавак одлужаку)

Мајско биље набрах ја,
Здравља драгом да ми да!
Лек ће драгом брзо доћ':
Здравље, срећа и сва моћ!
Зуји, зуји, пој, пој!
Зуји, зуји, пој, пој!

Сад стругат' репу, донети воде,
Јер суд је празан. — Ал' прво прозор...

Красно! О, сутра ветра ће бити.
Дугачак облак, ко шписка риба,
Лежи над брдом; сутра ће лити.
Махнити дуси јуриће хучно
Кроз јеле, клапце у до ка људи.
А кукавица и овце кука,
Ласте се вију и ваздух режу,
А дан се свётли полако буди.

(Хајнрих отвори очи и упорно посматра Раутенделајну)

Сад стругат' репу, донети воде.
Служавка сад сам, посла је много.
Пламене драги, помози, хајде.

Хајнрих

(у бамкралетни начуђењу)

Ко си... реци... ко?

Раутенделајн

(брзо, весело, шапрнућено)

Раутенделајн.

Хајнрих

Раутенделајн? То име не чух.
Али те негде доиста видех.
А где ли само?

Раутенделајн

Горе, у брду.

Хајнрих

Тако је, јесте. У ватри, јези...
Онде те сањах; сад... опет сањам.
Чудни су снови! Мој дом је ово,
А на огњишту пламен се вије;
На одру свом сам, болестан смртно.
Ово је провор. Гле, ласте лете;
Славуји песме вију у врту;
Јоргован, јасмин миром мирише.
И све то видим, осећам лепо.
Ево, у ткину свог покривача
Кончиће видим... гле! и чиориће.
Па опет сањам.

Раутенделајн

Сањаш? А за што?

Хајнрих

За то, јер сањам.

Раутенделајн

Да л' је баш тако?

Хајнрих

О, јест! Не! Јест! Не! Шта зборим? Спавај!
«Да л' је баш тако?» ти питаш мене.
Како је — нек је! Ил' сан ил' јава:
То је. Ја видим: јеси и живиш.
Буди у мени ил' изван мене,
О душе драги. Нећу те за то,
Душини ми створе, полети маше.
Остани само, остани само!

Раутенделајн

Докле год хоћеш!

Хајнрих

Па изиђ сањам!

Раутенделајн

Ал' пази: дижем ножицу своју,
Где потпетицу! Црвена, је ли?

Сад: ево лешник. Ево та држи
Кажипрст с палцем. А поглс сада:
Хајде под пету. Крц! Ето пуште.
Да л' и то сањаш?

Хајнрих

А Бог ће знати.

Раутенделајн

Сад пази даље. Ево ме к тебе,
На одар седам. Ту сам већ, видиш,
И задовољно гриценам свој лешник...
Да л те стешњавам?

Хајнрих

Не. — Ал' ми реци
Порекло своје и ко те шаље?
Што беш крај мене, кад ето сломљен,
Громољник јада — свршетак стаде
За мало чекам.

Раутенделајн

Драг си ми, — за то.
Порекло своје не знаш ти рећи,
А исто тако ни: куда идем?
Баба ме Жбунка у трави наишла,
А коштута ме одоји млеком.
Врло, муљ, шума — кућа су моја, —
Кад ветар свира, хујн и брујн,
Кад зимауче ко дивља мачка —
Кроз ваздух радо чиграм се, пајем.
Смејем се, кличем — а одјек јечи!
Водене, блатне и шумске виле
Гротом се смеју. И зла сам врло:
Гребем и гризем кад се разљутим;
Ко ме наљути — нека се пази!
Па није боље ни кад ме штеде,
Јер сам по ћефу: сад зла сад добра!
Увек онако како ме воља.
Ал' тебе волим. Не ћу те грепсти!
Ако ти хоћеш, остаћу онде,
Али још боље: хајд'мо у брда, —
Служићу верно. Показаћу ти
Где су карбункли и дијаманти
(У прапратајним јамама леже),
Где је аметист, топаз и смарагд.
Све што пажелиш — учиниће ти.
Ма да сам лена, пркосна, своја,
И непослушна, злобна — што хоћеш:
Куда ти оком, увек ћу скоком,
Чак и пре жеље рећи ћу: хоћу.
И Баба Жбунка...

Хајнрих

О, мило дете,
Реци ми: ко је та Баба-Жбунка?

Раутенделајн

Баба-Жбунка?

Хајнрих

Да.

Раутенделајн

Зар је ти не знаш?

Хајнрих

Човек сам, — слепац.

Раутенделајн

Ал' прогледаћеш.
Коме ја очи пољубим само
Тај и даљине небеске види!

Хајнрих

О кад би....

Раутенделајн

Ал' миран буди.

Хајнрих

Хоћу.

Раутенделајн

(љуби му очи)

Отворите се!

Хајнрих

О, мило чело
У последњем си послато часу.
Гранчице цветна пролећа даљног
Узбрата за ме Господњом руком, —
Поникли бујна! О, да сам онај
Какав се јавих првога дана
— Ја бих те срећан на груди свио.
Слепац сам био, прогледах сада!
Твој свет већ схватам с предосећањем;
И што те јаче удишем, пијем,
О, загонетко, све боље видим!

Раутенделајн

Онда ме гледај колико хоћеш.

Хајнрих

Гле златне косе! Колико сјаја!
Крај тебе само, најдражи санче,
Харонов чунић царска је барка
Што ме пурпурном, свечаном дрйгом
Јутарњем сунцу, Истоку вози!
Осећаш запад? Лаганим дахом
Он јужне, плаве, љуљушне вале
Пенушним прском засипа, кити,
А дијамантном свежином и нас
Осипа мило. Осећаш, је ли?
А ми.... на злату и свили мекој,
Предани себи, меримо простор
Који нас дели, ти знаш од чега —
Јер већ зелено острво видиш
Где брезе бујне, купања жељне,
Нишу над плавом и светлом водом;
И све певаче пролећне чујеш
Који нас жуде....

Раутенделајн

О, јесте, чујем!

Хајнрих

(у заносу)

Гле, ја сам спреман. Кад се пробудим
Знам да ћу чути: хајд пођи са мном.
Мркнуће светлост. А онде језа!
И окат умре као и слепац,
Ал' тебе видех и...

Раутенделајн

(перемонијално)

Нек сан те сада штити;
Јер будан мој ћеш бити.
Ја бајем, лечим, чарам
Од жеље дело стварам.

(маје се око огњишта и говори)

Блйго на дану сија,
Њему тама не прија!
Огњена пашчад лају,
Али пред знањем стају.
Служимо оном само
Од ког слободу знамо!

(покретима према Хајнриху)

Један, два, три! нов буди!
Слобода ти се нуди!

Хајнрих

Шта ми је било? Из ког сна пренух?
Каквог ли јутра продире сунце
К мени кроз прозор и руку злати?
Јутарњи зраче! О, сјајно небо,
Ако је моћ ми што телом струји,
Ако је жудња што груд ми креће,
Знак твоје воље и обележје:
Хоћу, о хоћу, ако још могу,
Још једном, опет у живот поћи
Да желим, тежим, надам се, кушам
И — стварам, стварам!

(улази Магда)

Хајнрих

Је си л' ти, Магдо?

Магда

Зар је већ будан?

Хајнрих

Је си л' ти, Магдо?

Магда

(с радосним предосећањем)

Како је?

Хајнрих

Добро. Још ћу да живим.
Осећам живот. Осећам. Јоште.

Магда

(зан себе)

Живеће јоште! Хајнриче! Срећо!

(Раутенделајн стоји на страни ужагрених очију)

ЗАВЕСА

Скица за Тополску цркву (израдио архитекта Никола Несторовић). На стечај за Тополску цркву, што га је расписао Њ. В. Краљ Петар I, пру награду (1000 дин.) добила је скица коју доносимо у овом броју.

† *Д-р Јован Јовановић Змај.* — *Кућа у Новом Саду у којој се родио † Змај.* — *Змајевац.* — *Двориште у Змајевцу.* — *Ковчег † Змаја.* — *Долазак Београђана.* — *На путу ка цркви.* — *На путу ка гробљу.* — 1. јуна ов. год. у 4½ часа изјутра, умро је Д-р Јован Јовановић Змај. Родио се у Новом Саду 27. новембра 1833. год. — Губитак који српски народ осећа Змајевом смрћу један је од највећих и најтежих губитака. Али је † Змај био од оних избраника народних који и после смрти живе заједно са народом својим. Змајева певања — Змајев је живот, а она ће живети у души народној, с колена на колено, догод и српског народа траје. — „Нова Искра", која је од почетка свога излазила у † Змају и савезника и сарадника, која је и пред смрт његову добијала поруке и жеље његове — искрено гануто отвара своје листове скима прилозима, и писаним и сликовним, који ће нас што боље познати са овим великим песником и Србином. —

Зима у зими (сликао Фрањо Тратник). Тратник је један од млађих, али веома даровитих словеначких сликара. Живи у Минхену. Љубљански „Слован" овако га карактерише: „Млад је а одличан цртач, спретан и сналажан у техници, самосталан у карактеристици. Дела су му пуна поезије и симболизма који не тражи никаква тумачења." —

ХРОНИКА

Некоје исправке у речнику Вукову

Од Јована Дучанетића

Нашао сам у речнику на многе неправилно протумачене речи. Ја то не мећем на терет Вуку, него његову тумачењу. А кад се зна, јер то сам Вук у предговору каже, ко му је речи тумачио, међутим тај тумач бејаше тада тек младић на универзитету бечком, и који није имао ни прилике ни времена да свој језик добро већ зна, онда се и нему опраштa. Али не може се опростити потпавина „језикословима", који безобзирце узимају да је то и то тако само зато, што је то тако тај и тај казао.

Ја сада износим овде само некоје исправке, а можда ћу доцније изнети још које напомене.

*

1. *Далија* 1) улица. Hof, aula — Ја не знам да се игде каже да је авлија *улица*, Strasse, Gasse, него свугде се говори Hof, aula, при чему неки мисле да је реч турска, а она је, као што се види, латинска, aula.

2 *Бâван* у Ц. Г. vide *бâлван:* велики *дирек* као *греда*. Balken, Trabs. — У Банату и Браничеву каже се бâван, старинско болван, од куда и село *Бêван* близу Алексинца. Одређивање: велики дирек као греда — није правилно. Дирек је оно што *управо стоји*, а греда већином *лежи*. Међутим Бâван или Бâлван то је греда много дебела и неотесана, која се на подводним местима по земљи полаже, па тек преко њих се кућа гради. Тиме је кућа *издигнута*, ал испод ње, између бâвана, често може ситна стока и живина проћи. Каже се „кућа на бâванима". Било их је много у Банату, а нешто и у Стигу, ну морало их је бити (ако их сада нема) и по другим српским крајевима. Село у Банату *Бâвanиште* отуд је.

Ово би се могло рачунати као једна врста Pfahlbauten.

3. *Бâхорица* (у Боци) јесте Бâјалица, ал не прачара. Бâјалица, дакле и Бâхорица, *лечи* од болке, као што и наведени примери казују, а то је исто што и магнетизирати у данашње време (Heilmagnetismus). — *Врачара* пак са сваи је друго. Врачати је wahrsagen (како је у речнику уз ну добро и казато) погађати, па и *hexen*, што би се по данашњој науци рекло suggeriren (sah' und in die Ferne).

Према овоме могла би се за животни магнетизам (magnetismum vitale) узети реч *бâј*, како сам ја, не знајући за данашњу науку, и узео био, јер он заиста наводи на човека сан или дремеж. Упореди *бâјна гора*.

4. *Бјелодрâва* vide *тургуња*. Бјелошљива *није тургуња*; тургуње нема *беле*, и јесте опака, како је за ну у речнику казано.

5. *Бујад* vide *Пâпрат*, das Farrenkraut, Filix.

Бујад није папрат. Бујад је Anta, Антовина (негде Бурјан, — у Браничеву), Sambucus ebulus.

Но може нахођењу име за *једну* биљку морало је бити *Бујад*, а Бујад је колективно.

Пâпрат у Србији, и новој и старој, каже се папрат. Ја држим, да је папрат постало од *папрад*, које је такође колективно (јер ни њега као ни бујади врло ретко

има појединце, него га је увек у множини). Међу тим име његово као *једне* биљке морало је бити *па̀пар* (што би ваљало и усвојити), јер има потока и речица, које се зову *папраница*, папреница, а и место *паприште*. Ово се види још и из имена друге биљке, која *изгледа* као он, а мала је, па се зове *папрац* (хајдучка трава, Achilea millefolia).

6. *Бу̏рник* у Ц. Г. vide *Бу̏рњак*.

Бурњак vide *Дуждевњак*.

Ду̏ждевњак Salamander.

Кад сам при Бурњаку прочитао *Дуждевњак*, ја сам мислио да је штампарска погрешка, али после видим то поновљено, дакле није. Мислио сам, ваљда је Вук *тако* чуо у *Приморју*, где се зна за дужда, па према томе тако изврнули. Али видех да и то није, и онда не знам где би се говорило Дуждевњак.

У Србији, и новој и старој, каже се *Даждевњак*, негде (на Руднику) *Бурњак*, а ено у Црној Гори *Бурник*. (Напомињем, да је тамо, где се каже *вријеме*, обично, те и правилније *-њак*, а тамо, где се каже *време* обично је *-ник* (у речима произведеним), ма да и там и вам има и једно и друго.

Према опису, а који је врло тачан, види се, да долази од *дажда*, киша, јер он заиста и предсказује кишу. Он је у планинским крајевима Србије пра̀ви барометар: кад хоће киша, он се пење уз дрво, кад хоће суша, силази доле.

7. *Бу̏чати* dumm sein, — то није, што и наведени примери казују: бучи ми глава од јучерање вике, буче ми уста од паприке; ни један овај пример не казује dumm sein, осим ако Немци тај осећај тако исказују, што ја не знам.

8. *Великачак* augm. v. велики, sehr gross, — то није, него значи: *прилично већ велики*, ал још није велики, а најмање врло велики. Дакле је више dimin v. велики, ал не augmentiv.

9. *Веље зеље* у Ц. Г. некаква трава. У Србији се каже *веље биље* и то је Arnica belladonna.

10. *Вертеа* Krippe, (јасле), — није, него је мала пећина, која се у Старој Србији каже *вртоа*.

11. *Вршник* није препуља. Препуља је само оно *оздо*, и земљана је, а вршник долази *озго* и обично је гвозден. Препуља није Deckel, него Unterlag.

12. *Гребештак* т. ј. мач (ст): сијевају мачи гребештаци, — не казав какав је. Ја велим да није ни старинско, јер их је до скора било: то је мач (сабља) чије је сечиво као тестера, зупчасто.

13. *Грм*, eine Art Eiche, — то није, него је грм сваки храст (а можда и друго које дрво) кад је врло велики. Старији је облик био Герм (као и Серб), те има и речица, које се зову *Германчица*. Стара шума („прастара") од самих је грмова, т. ј. од дрва, која су највећи и највиши свој пораст достигла. Према овоме Герменіе, Грмење, значило би скоро исто што и Шумадија. Питање би дакле могло бити, па и ако сада смешно, ал сасвим природно, да нису то Словени били, који су Немце *Германи* назвали, јер заиста Немци су боравили у прастарим шумама северне Европе, кад су Словени заузимали сву суседну Сарматију и Скитију. —

14. *Гро̀тло* при 2) није Engpass, ждријело, кланац, богаз, него је као убао, вртача. Отуд се често и на великој флаши, кад има велико грло, каже гротло.

15. *Грша* als hyp. v. грло oder гркљан. Ја не бих рекао, да је та реч hypocoristicon од грла, него бих пре казао да је спојена, и то више као шала, од грло и гуша, онако исто као и лубедиња.

16. *Гугутка*, — не каже се шта је, а то је кумрија, Lachtaube.

17. *Давало* Geber, — то није, него је *давао* = gegeben. То се види кад се не каже средњим родом него мушким или женским: узимао, давао; узимала, давала.

18. *Делиград* није Narrenstadt *дели* — kühn, audax.

19. *До̀да* hyp. v. додола. Ја не бих рекао. Пра̀ва је реч *дода*, а не додола. Додола, као реч, постала је онда, кад је значај доде заборављен, и узета са суфиксом *ле* при певању: ој Додо ој Додо-ле. То се јасно види из другог стиха: мој Божо, мој Божо-ле. Ово *ле* није никоје друго, него оно исто, које и у: мале, брале, селе, и то је hypocoristicon.

Сама реч *Дода* морала се у давнини писати **дьда**, што је свакојако скраћено од **дьждь**, у којој се речи оно прво ь код источних Словена (у главном) прометнуло у о: **дожд**, а у западних у а: **дажда**, али се инак оба ова облика налазе и там и овам.

Са̀м наведени пример (при *додоли*) то јасно казује:

Наша дода Бога моли
Да удари росна *киша*, —

уза сваки ред припевајући:

Ој додо, од додоле
Мој Божо, мој Божоле.

Упоредите *дода* са *дада* (па и *дадиља*) па ћете по кормчији њихова етимона и њихове службе наћи да су род. —

20. *Жабљак* 2) Die Kamille, Matricaria camomilla. Ја не бих рекао, да се игде Camomilla зове жабљак, а у Србији (бар у Браничеву) она се каже *љутич*, и употребљавају га (осим за тој) и противу бува, исто као и у Далмацији и Црној Гори (Matricaris camomilla синоним са Pyrethrum camomilli.) —

У речнику се још вели cf *арстенак*, за који каже да је то chamaemelum vulgare, дакле није Matricaria, а јесте Die Kamille!

21. *Жрвањ* Handmühle. — То није. Жрвањ, доњи и горњи, то су два котураста камена, па један (горњи жрвањ) лежи у другом, који је издубљен (доњи жрвањ) и окрећући се горњи у доњем, меље жито што је у доњем. Међу тим Handmühle, то је мала направа, која се обично у руци држи, и зове се у Срему и Банату жрно, а радња жрнати и жрнање.

У маломе (50—60 сантиметра у пречнику) оба жрвна, при чему се горњи руком окреће, има по дућанима, где се со̀ меље; али и то није *жрвањ*, а може бити да Немци, ако и они имају то, зову Handmühle. Код нас се и ово и жрно каже *воденица*, врло погрешно.

22. *Имавати* није исто са имати. Види и наведен пример. То је „учестано" онако као и ручавати.

23. *Јагорчевина* је primula acaulis, иначе се каже и *јагљика*.

24. *Јасенак* је Dictamnus fraxinella.

25. *Јелашје* није Erlengebüsch, и ако је у Хрватској *Јелша* Erle (што сумњам, јер је Erle Јоха, Јововина). Јелашје је Tannenwald.

26. *Кљакав* (и кљаст) није an der *Hand* него *am Fusse* verstümmelt.

27. *Козлац*, *Козалац*: некаква трава artemisia dracunculus. То није. Козлац је Arum italicum, кога има пуно у свима српскима крајевима.

28. *Крмошти* — крикам. Ја нигде нисам чуо крикам, него свуда кркћем. Можда је тако штампарска грешка.

29. *Крла*, — нигде није ein Black Hole, него свуда само корен од винове лозе.

Крла, она буба, ваш, у речнику нема, а позната је свуде јер је има на опанке.

30. *Кромид* (у Подгорици) црни лук. Реч је она грчка: *κρομμύος*.

31. *Крпље* крпаља (у Ерц). — У ушичком и данас каже се *крпаље* крпиља.

32. *Крут* није dick, crassus, него steif.

33. *Кршан* 2) није wacker, vortrefflich, него *крушан, снажан*.

34. *Кўница* 2); у Србији се зове *кременица* (трава).

35. *Курјачје јабучице* некаква трава. У Брашчеву се каже *вучја јабука*, и то је Aristolochia lutea.

36. *Лâз* као мала њива, — а то није, него ово место на њиви, непоорано, где се плуг окреће (у вратима) те тада не оре, него подигнут прелази, дакле лâзи а не оре. Види *оплака*. У Србији се изговара *лâз*.

37. *Лâзити* не значи gehen него *мâлити*, и изговара се *лâзити*. Узет пример и сам то потврђује.

38. *Лўжњака* eine Art Eiche, — увек је *мушког* рода *лўжњак*; кад је женског, онда је крша при лужењу.

39. *Љиљан* die Lilie, Lilium, Богородичино цвеће. Све ово није тако.

Нигде се у српским крајевима *Богородичино цвеће*, које *јесте* Lilium (candidum) не каже *љиљан*.

Љиљан пак зове се другојаче *Јоргован* (Syringa vulgaris, а и наведен пример: „Љиљан горо љиљанова" то посведочава, јер Богородичино цвеће (Lilium), а које се другаче зове *крин*, не може имати гору.

У нас је *Љиљан* назван по француски (Lilas), а наш „крин" француски се каже *lis* или *lys* (чита се у номинативу лис).

Међу тим наш „крин" није ботаничко име, јер се тај цвет ботанички каже Lilium, а ботанички црни (Crinum) са свим је друга биљка. Lilium има главицу од ситних чена, а Crinum из цела као црни лук или управо као зумбул.

(свршиће се)

УМЕТНОСТ.

Младост, слика из сеоског живота, с певањем, написао *Милорад М. Петровић*. Музика од *Б. Јоксимовића*.

Дигне се завеса и вас тек заглуши грађа од момака и од девојака. Играју „цветова", све двоје и двоје; поседали они који „стоје" т. ј. који се пазе. Има их доста и добро гледајте која је уста проговорити из тога кићеног шаренила. Али, што ћете и пазити, све једно, јер се то толико понавља, да ћете, вала, и на памет научити.

„Ово је наша Јана, која ће да набере одолена"
„Ово је наша Стана, која ће да набере одолена"
Ово је наша Невена и т. д.
Ово је наша Рада и т. д.
А Станко и хор само се смешкују:
„Убра Јана одолена...", па тако и Стана и Нена и Рада. (Да скратим, да и ја вама не досадим!).

Ко зна докле бисмо још то тако слушали, да се, на срећу, не досади и некима од њих. Досади и Раду, јер се игра без заклада, али навалише остали, те им још једном отпеваше.

Од зла има и горе. Ухвати се коло: „Пауи лети, да полети!..." Мене тек леду у срце, да ће то бити оно што смо и ми народни, ни београдска деца, знали и играли. Али они узеше обећавати: те „Пауи лети", те „Златног Пауна", те „Волног Пауна", кад, онамо онамо, опет изађе на оно наше.

Слушајући ову песу и испреплетано ћеретање, старате се да из те гнезде младежи запамтите главне личности, које ће се чим било надвојити једном из кола и избити из песме. То већ иде теже. Истина се види да између Раде и Радоја има нека тиква, и да она може још и пући, што но рекла Стана. И таман да што више дознамо, бар од те Стане, а онај ти Станко, ноћ овог доконог саборског спета, само збуни, ја ли песном, ја ли колом. Ту се опет сас жена. Рада удара и Милојицу, и остали се питају да болан пауи не болује од тога, што га је баш Рада ударила. Али тај исти болан пауи пада и пред Стану, а коло га дира како не зна шта вала. Ви мислите уварили сте им траг, на сад, вала, нека играју и певају док и њима не дојади. Рачунате: Радоје воли Раду, а Рада Милојицу (или обиљојицу!), а Милојица опет Стану. Варате се, људи божји, видећете ни већ да то није тако. Доћи ће и друга прилика, јер ово и колу је крај. Чујете ли како клепа меденица и брује звонцад и јечи врућа. То су заранци, и чобани гоне своја стада. Станко паређује да се иде кућама, а момци би хтели тако до заранчића. Разлажи! одеца неумитни Станко. Салетеше и девојке, да се бар још једна отпева, и гредом одјеку *планино, моја планино!* Нека им је богом просто, јер је то једна лепа селанчица пиичева!

Оде чила и раздрагана младост, иину накићена поворка и утонуше меки гласови у закуцкиној дубини. И сад треба да отпочне драма, или (да се и ја свиссм као и писац) да отпочне слика.

Долази Радоје, а доцније и Рада, на поредом и одељити монолози, пуни просте, чисте душе, пуни ишрица од босиљка и калопера, пуни непоквареног срца и свеже, младе крви. За тим љубавнички диалог: одређена и јасна анализа осећаја, и простих и деликатних: и оплемењени нагон и стид васпитане душе; и што се жели и што је рђа; наше говори срце него ли разум, више очи него језик. Ту су снови једноставни: сеиће, тако, на креветац, по ћилиму, што је сама Рада исклечала, и боље од Милане, и лепше од Милане, а по препочетку оне Аноке, доведене од Колубаре. Намештен је најзлић; мирише на калопер и кадивницу. Има и остава, да им слађе падне миловање: и душа и озимулца и киселача. А он, он ће већ рећи нешто, иоја вала баш сме, а она ће ћали, а ћала ће труп! пред њеиога ћалу, да тражи цуру за ћувегију. После ће се већ погодити пигани, не брини, те ти такве свадбе неће бити у свој Шумадији! (г. *М. Петровић* одлично приказује улогу Радојеву).

У другоме чину весели се ћата Вилиман. Весели се сам за себе, и она срећна месојешска поворка, под предвођењем Станковим, опет за свој рачун. И сад настаје чарке међу њима, ружне и одвратне чарке, истачан однос између представника власти и сеоског спета, поремећена равнотежа нарапствености код младежи. Све од одвеч слабог интереса, досадно ачење и бешњење.

Ту се покушало и са неком интригом; али је она и остала у покушају, неразвијена, неизведена, са очигледном наивношћу драмског разумевања. Ћата је промашен момак; одавна је запамћено мустаће а пуре га и не гледају као прилику. Но гледа он њих, а нарочито Љубицу, сестру Радојеву, кћерку имућнога Кузмана Смиљанића. Ај пусто, да му се увалити у Смиљанића добро. Но, не иде. Проводаџије не могу ништа, молио је и прекланао и саму њу, а она ни у нос! Он онда узе претити параграфима, и ни се надате де ће се ту замесити силетка, која ће нему, као власти, доћи под нож. Међу тим су те силетке најпрестије врсте, без икаквог драмског значаја. Ћата шаље Милојицу, залубљеног у Раду, да украде чараше Радине и да се у њима покаже, не би ли јој тиме приморао оца да је да за њега. (Овде је писац начинио помешњу са именима, те помиње Кузмана као оца те девојке Раде, а она је Петронијева кћи). Ћата, тако исто, потплаћује сајџишну Тиосава, да украде јаглук Љубичин, те да он, Ћата, после пропаздрка пред оном групом што игра и пева, као да га је од Љубице добио (г. Станковић је особито јасно изразио Тиосава). Овај чудноват начин задобијања девојке могао би се употребити само онда, ако би и девојка била у договору, те још само да се родитељ склони, да не пуца брука. Овде, на против, Рида не мари ни да чује за Милојицу, а Љубица грди Ћату пред свима и назива га лоповом. На јом чуда, нико се не каће ни да осумњичи девојке, нити се појави она позната наивост сеоска. Но сви устане на Ћату као на белу врану и Љубица моли брата да убије невољаџа и лопова. Али се спрема и Ћата и ено га где са пушком пруа по потесима.

У трећем чину је зора озарила подвиницу Радојеву. Вилинан Ћата, са пушком у руци, диже се иза једног гумара. Чекао је сву ноћ на Радоја, да га убије. Али сто сваке Ђурђев-дан, сто гиниже народ, сто вредних помељара, да ни не иде празник у штету, а ето и оних бесповличара Станкових, чује им се песма и весеље. И Ћата сад мора да се уклони, да одложи до мрака. А ово, што ће га сви видети са пушком, не мари, јер је он власт и некочно је у напићај или, на пример, због потрице.

Наваљене они весели момци и оне раскалашне девојке (бар их тако наше глумиште представише), дође и билара, да их поучи шта ће са кореном од омана. Беше ти ту доста пусти разговори; те Радоје, те Рада, и Кузман и помелар, сви се потрудише да што више боја на слику патрнају. Нежне даме београдеке поспидаше руке са очиљу или ушиљу и збринуше брату због оне пушке Ћатине. Али јес. ко ће дочекати да се сирките! На полу се, ваљада, већ у велико разданиле. а Ћата те на исто место. И као да већ није ово ту, и као да му нало пре није било згодније, чим доће рече: Ило си ми шака! Долијао си!

Ви нисте веровали да је Ћата баш Бог зна какан џунак; али чујте га како је хладан, присебан. Баш му не бије срце, нити му се буни мозак, сто га сне испотекар кројн и умује, како ће сербез бити кад се ували у Смиљанића добро. Испреда он тако и чека на Милојицу, да му буде у помоћи. Та је помоћ тако нејасно изнесена, да је нико није могао схватити. Мене су неколики питали да им то објасним, али ја их нисам могао задовољити. Једна се види да је он хтео сне спалити на најнижег Милојицу, па да једном и његови параграфи заврше. Да ли је тај Милојица требао доћи с пушком, да ли он пуцати? не зна се. Појазао се Милојица, изгризла га савест, ње са Ћатом ништа да предузима, чак није заборавио да донесе оне украдене чараше и да му их баци пред ноге. Сад настаје борба. између њих, најпре борба уверењима, а затим и телесна, јер Милојица брани да Вилинан не убије Радоја. У том и момак Радојев донесе пушку. Но Ћата ургаби и испали, али не погоди. Онако луг претн, узе пушку и оде. Могли су га она тројица сковлатити и приклатити, али нина младост није тако убојита, као обично у сеоске младежи. А што га и дирати, нему је друкчије „Урис урисео", и Бог ће грешника пустити да оде на двадесет корака, те да га громом спожди.

Било је певања и у трећем чину, али нам ова „средпарајућа" сцена, жељна сестра, покварн сне расположење. Поћимо за то у четврти чин, тако ће бити и играња и певања, а бићемо и на свадбе позвати. Биће и јастија и питија. Варенике и вина за старце, и лимунаде за играче, и каве за Манојла, на коју се као имет навадно, и пива, „благородног пића", за г. учу (Анатема га с господином!).

Слави Петроније и отесла се сонра у порти. Настаје пиће: и слави „за тврде славе небеске" и за „часних крста и крсних имена" и „у ине свете Тројице." Ређају они тако чашице (не запазих како је пиво г. учино одмицало!), а уназоло младост игра и пева. Пева и сонра: Многаја лета! Ту је попа (њега не зову господином) да благослови. Г. уча нева ону славску. Ту су и окрауни, да цинилизују коло. Рекао бих пишти и цичи Јећање, као што се то иногда вели за цигапско свирање, али ни добро знате да то не свирају она два, три одрпана сакутала, но да се то изнија на оркестра. И ја онда нећу да чиним ништа на жао нашем композитору, тим пре што у сали видим наше прве музичке уметнике.

Овакна славска и саборска расположења тамам су згодна да се дуди пријатеље. Ето Манојла (опога што је пишнан на каву), има сина Милоја. Тај је Милоје био против Радоја, па је одустао; волео је Раду, одустаће и од ње, кад му повуде Љубину богатога Кузмана. Попа је тако предложио, па нека је са срећом! Оде попа и даље у проводаџилук, а ту му не гине небушен жуљак. Кузман нна Радоја а Петроније Раду, а за њих се и зна да се пазе. Нека је и то са срећом! Расположење све веће. Чак и пиво отвори еглен, те се иначе Ћутљина г. уча баш лепо понуди гајда Кузману за старојка. То је заљада оно „учините чест"!

А младеж јаком игра и пева. „С младости ми додијаше", као што би онде рекао Лаг Утјешеновићев. Нека је са срећом и свршетак, да се и они једном одморе од играња и певања!

*

Ако позоришно дело на нашег сеоског живота има једину задаћу да нас унесна са поштом и музичким мотивима, прожимајуће са свим своју сврху. То онда може куд и камо боље изводити Београдско Певачко Друштво. Ту бар код костимираних чланица не морамо силом замишљати сеоских девојака, нити се пошто по то умесити замишљу у друкчији стварап живот. А ми у драми, или ако хоћете баш и слици, морамо имати овај стварап живот, све оно што га представља, што га стпара, са акцијом која је видна, са обележјима јасним и са смислом. У овој слици чак нема ни боље одређеног локалног уназивања, које би својом особеношћу могло назвати драмски интерес. *Потера* и *Бимо* на пр. ма да су слаба дела у драмском смислу, осцупна акцијом и на израђена у пуној целини, имају бар јасне локалне одлике. У младости нема ни доволно Шумадије.

Дуги низови површних разговора, претрпаних и прекиданих песмом и игром, не дају слици никаквог живота, нити изазивају ефекта. Она докона и намођена јурија младежи представља ли младост тиме само што по команди Станковој пева и игра? (Срећа наша што је Станко г. Раја, који још једнако лепо пева). Али су докони набројили преко петнаест певања и неких пет кола, које код записа, које код крста, које код цркве. Права златна и срећна младеж из бајака. Радосна је ова прла земља што их носи, јер их сунце не пече, нити им се грбача повија по коси и мотици, нити им се трудним радом прљају рубине и стајаће руво. Чист, свеж ваздух само трепери, миришући на одољен, на умиљен. Ни прашине, ни опорога задаха зноја и опанака. Ни глад ни морија не иду на ово срећно село. Севају муње кроз тешке облаке и тутње силни громови, али пева срце у сељака. Јер то небо роси земљу и доноси бернћет, а устава ка' Морава! Невине не бије ни пушка, а поганца ћату Бог ће громом да порази. Баш не мари што се на заблудама морал подиже, дај ма и то, само нека буде што и од ефекта!

А камо оне младости што хвата за голо сечиво и полеће гвозденим вилама; младости што силно воли и силно мрзи; младости што се такмичи и у колу, али и на мотици; судара младости и младости, и младости и старости; снага младог тела и бујност младе душе; младе питомости, које милују и младе суровости, које сатиру; полетна младост која подиже и манита која обара?

Силни су приливи и одливи младе душе; разни су облици, разне нијансе, у којима се она јавља!

Г. Петровић је, до душе, похватао неколико момената, али их није умео разрадити, нити им дати истинитог израза. Његова је *Младост* слабе драмске вредности и очито показује, да драма није поље, на коме ће г. Петровић са успехом радити.

Имао сам прилику да обележим вредност свежих и умиљатих *Сељанчица*. То је бујна и шарна градина, која има обилатог градива за свога песника, да га надахне својом питомошћу, својом свежином, својим мирисом. Нека г. Петровић не излази из њених пространих међа!

Бор. П.

Разно

* Петар Стојановић, свршени консерваторист Бечког Консерваторијума, добио је од аустријскога Министарства Просвете 1000 круна као стечајну награду за најбољу композицију. На стечају било је 36 партитура, од којих су најбоље три изведене у Бечкој дворници, а од њих је награђена само Стојановићева. Овај виолински концерт Стојановићев награђен је већ двапут наградом Падеревскога (по 500 марака). —

* Јосиф Предић, наставник у Срп. Трг. Академији (Београд), дао је у штампу „Просто и двојно књиговодство“ (I и II део). Књига је намењена школској потреби, а ово је њено допуњено четврто издање. Цена је за претплатнике 3 динара или круне, а биће готова за продају до краја месеца августа. Скупљачима 10%. —

* У 153. књизи Rada jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti“ изашле су ове расправе: Miha Madijev de Barbazanis, од д-ра Ферда Шишића, Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine, од д-ра Милорада Мединија; Osobine današnjega delničkoga narječja, од Р. Строхала, и Prvo istorisko doba narodne poezije, од Андре Гавриловића. —

* Милан Обрадовић, пређашњи уредник „Вијенца“ (Pittsburg, Pa., 2808 Carson St.) спремио је за Србе у Америци календар „Србадија“ (1905. год.). — Уредништво и власништво „Вијенца“ примио је Јово Миљуш.

* Милан Обрадовић, пређашњи уредник „Вијенца“, штампао је и продаје по 15 центи „Четири народне приповетке“ што их је написао по казивању Фрање Трстењака из Беловарскога краја. —

* У Државној Шпампарији штампан је и дат у продају „Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији издатих од 1. јануара 1903. до краја исте године.“ Цена је 4.50 динара. —

* У Њу-Јорку живи преко 100.000 Словена који имају своја друштва и организације. Сад раде да оснују „Словенску Беседу“ која би била средиште свих словенских друштава. У њој би била и заједничка Словенска Књижница. —

* На Петровдан ове године раздата је свима ученицима основних школа у Србији медаља-споменица коју је по поруџбини Њ. В. Престолонаследника Ђорђа израдио Ђока Јовановић, вајар. На једној страни медаље израђен је лик Њ. В. Краља а на другој је натпис „За успомену стогодишњице устанка под Карађорђем ђацима основних школа Престолонаследник Ђорђе.“ —

* Јеромонах Сава Грбовић штампао је књижицу „Моја изјава и исповест пред Богом и људима и Народом Српским.“ Књижица је штампана у Београду, има 40 стр. У њојзи је и пишчев лик, а у наслову вели да је ово написао „што му се не да мира да у својој Домовини живи и нужне своје послове посвршава.“

* Приликом издавања педесете школске књиге изашла је у Новом Саду књижица „Споменица о двадесетпетогодишњици издавачког рада Луке Јоцића.“ Књижица има 24 стране и 49 листова. —

* К. Ђ. Поп-Манић превео је с рускога и штампао комедију А. С. Грибоједова „Ко много зна, тај много и пати.“ —

* Ђенералштабни пуковник Петар Бојовић прерадио је, допунио и одштампао из „Ратника“ (1901. г.) свој „Упут за обуку војника у ратној служби.“ Књига има 6 штампаних табака, а цена је 0.50 динара. —

* Госпођа Марија удова Васе Јакшића, из Дервента у Босни, предала је 20.000 круна српском друштву „Привредник“ (Загреб) а 20.000 такође српском друштву „Просвјета“ (Сарајево) за њихове циљеве. Овим је госпођа Јакшићка извршила последњу вољу свог честитог друга.

* Српска влада поново је одредила годишњу помоћ (10.000 динара) занатској школи Дома за сиротну децу. Школа је, због укинуте помоћи, била затворена, а сада се поново отвара 1. јула о. г. —

* Д-р Милан Влајинац штампао је у Јени (издање књижаре Фишера) своју расправу „Die agrarrechtlichen Verhältnisse des mittelalterlichen Serbiens.“

* Душан С. Поповић, учитељ у Крагујевцу, штампао је своју грађу за историјску расправу „Болан Дојчин у српском народном предању.“ Књижици је цена 30 пара динарских. —

* У Крагујевцу је штампана „Споменица на школску прославу стогодишњице српског устанка на Турке 1804. Намењена ученицима и ученицама народних школа у окр. крагујевачком.“ Књига је в. 8°, а има 76 стр. Даје се бесплатно сваком ученику и ученици народних школа у крагујевачком округу. —

* „Българска Сбирка“ доноси у својој овогодишњој 5. књизи приказ С. С. Бобчева српских књига: „Косово“ Бр. Ђ. Нушића и „Византија и Срби“ Ст. Станојевића. Изложивши им садржине вели о првој: „Језик, којом пише г. Нушић, гладак је, јасан и нестимице заношљив. Његова књига, која као да није сасвим завршена, може послужити као најбољи ручник за познавање Косова“; а о другој вели: „Закључци г. Станојевића о утицају византијске културе на српски народ, могу се у свему применити и на нашу историју. Са тога гледишта, овај рад има и за нас веома велики значај. — По свему се види да је г. Станојевић употребио велики број најстаријих извора и историјско-књижевних података.“

* Министар војни упутио је један акт свима дивизијским командама, којим наређује да војни лекари држе војницима недељна и празнична предавања о чувању здравља у кући и касарни. Тим актом препоручио је свима официрима да најискреније помажу рад Друштва за чување народног здравља. Уверени смо да ће српски официри својски помагати ово корисно друштво, те се и на тај начин одуживати народу из којега су. —

* Књижара Божидара Дачића (Београд) покреће од 15. јуна о. г. нов лист „Српска Библиографија.“ —

* За Летопис Матице Српске примљени су рукописи: „Три депутације“ од Драг. Ј. Илића; „Јехова“ Јосифа Киша, у преводу Д-ра Лазе Костића. — Нису примљени: „О неговању зуба“, „О српским молбама на бечком двору“, „Француски романтичари и српска народна појезија“, „Милорад М. Шапчанин као педагог“ и „Лесинг као драматург.“ — Издати су на оцену: „Газда Живко“, „Ускок“ и „Опис Рађевине.“ —

БИБЛИОГРАФИЈА.

О српском имену у Старој Србији и у Маћедонији. Написао проф. Вас. Ђерић. У Београду, на трошак пишчев штампано у Државној Штампарији Краљ. Србије, 1904. В. 8°, стр. 46. Цена 1 динар или 1 круну. —

Мали Венац причица, црта, песама, описа и загонетака из природе за омладину оплео Мих. М. Станојевић, учитељ. Београд, штампано у Краљ. Срп. Државној Штампарији 1904. Накладом књижаре Велимира Валожића. — 8°, стр. 72. Цена 50 пр. дин.

Земљопис за средње и стручне школе, написао Срећко А. Милетић, професор I Београдске Гимназије. Четврта књига: Азија, Африка, Аустралија, Америка и Антарктика. У Београду, штампарија „Доситије Обрадовић“, 1904. — В. 8°, стр. 188. Цена 1·60 дин. —

Виша Женска Школа и Женска Учитељска Школа: *Извештај за школску 1903.—1904. годину.* Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. — В. 8°, стр. 112. —

Извештај о Првој Београдској Гимназији за школску 1903.—1904. годину. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1904. В. 8°, стр. 55.

Утицај дневне и вештачке светлости на орган вида, од Д-ра Ђ. П. Нешића, очног лекара. Друго издање Дворске Књижарнице Мите Стајића у Београду. Цена 1 динар. — Штампарија Д. Димитријевића, 1904. — 8°, стр. 84. —

Лена Степановић: *Краљичин сан.* (Наша срца, Њих троје, У друштву анђела, Из мојих успомена, Једна бурна ноћ, Крај рушевина старог замка, Далеко од нас). Београд, 1904. Штампарија „Доситије Обрадовић“. Цена 1 динар. — 8°, стр. 64. —

Издање Руског Клуба 1: *Учитељ руског језика* или речник руских речи распоређених логичким редом; са фразеологијом и кратким изводом из фонетике и граматике. За ученике гимназија а и за друге ученике и самоуке написао Петар С. Протић, професор. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. В. 8°, стр. 160. Цена 2 динара.

Физички развитак школске омладине и школска хигијена у Срба. Предавање Д-ра Љубомира Ненадовића на првом међународном конгресу за школску хигијену у Нирибергу 4—9 априла (по новом) 1904 год. (Прештампано из „Просветног Гласника“). Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. — В. 8°, стр. 14. —

САДРЖАЈ:

† Јован Јовановић Змај.

Пријатељство, Коприва, песме од † Змаја.

Змај, од Симе Пандуровића.

Змају, песма П.

Танасије Стевановић, слика С. Д. Толорић.

Сестра Војводе Катића, песма Сокољанина.

„Пера Дружески“, слика из нашег друштвеног живота, од Ст. Сремца (наставак).

Сећаш ли се, душо, песма Душана Малушева.

Лаж. Л. Андрејев, с руског превео Р.

Балада, песма Н. Марјановића.

Поларна Светлост, написао професор Ј. Михаиловић, (наставак).

Листићи: Амајлије (из туђег низа), превео О. — Лабуд (Жил Репар), превео Р.

Утопљено звоно, драмска бајка у пет чинова, написао Герхарт Хауптман, превео Р. Ј. Одавић (наставак).

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Уметност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Д-р Јован Јовановић † Змај. — Скица за Тополску цркву. — Ковчег † Змаја. — Долазак Београђана. — Погреб † Змаја: На путу ка цркви. — Са погреба † Змаја: На путу ка гробљу. — Змајевац. — Кућа у Новом Саду у којој се родио † Змај. — Двориште у Змајевцу. — Зима у зими.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, аб год. 8, четврт год. 4 динара; зап Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Нова слушкиња

(слика из Београдског живота)

Тек је неколико дана у служби.

Кад питате домаћицу: каква је? још вам одговара: „Ново сито о клину виси!“

Од како је изашла Лиза, у кући читава забуна. Поремећен стари ред, а ова нова још га није санкцинула, — па мука жива. Није што га она не би могла савладати или свршити, него што јој домаћица лично показује сваку ситницу и проприча онима облигатним: „Код мене је такав ред, и не желим да га мењате!“ — Ако Марицика почне само: „Код госпође Поповићке...“, домаћица је прекине удрљивом лутњом: „Што ме се тиче госпоја Поповићка? Код мене је овако, на кант!“

А не лути се она само на Марицику, јер јој донекле узрока даје и муж, господин Сима. Нова слушкиња обично поремети ону лепу српску интимност с пређашњом куварицом, па је мука жива док се на њу свикну и док са свим не постане што је била она пред њом.

Док је Лиза или како се већ зове уласила у собу, било са бокалом, било с папучама или ма са чим драго, док још господин није потпуно обучен, — дотле се ова нова очекује на вратима и господин пружи само руку, управо само шаку, да прими тражену ствар. Све то долази од стида, који ће се, истина, савладати, али који је увек неугодан и непријатан у српској старинској кући. — Сапуњаву и пљаву воду од „очебада“ још не износи Марицика, него је сам господин-Сима широко заљуске по дворишту. „Зашто нисам дао девојци?“ пита госпоја Јелка и ко божи лути се, а господин-Сима, осећајући да можда није право што је урадио, одговара оним стереотипним: „Случајно! Неће ми руке отпасти!“ — А врло добро зна да је то урадио само за то што му се учинило да вода није била баш најчистија. „Млађе је, брате мој“, размишља он у себи: „нека врста тице селице: данас код мене а сутра Бог зна где? Нећу да се о Сими чује ма шта рђаво!“ За то се он и послужи радије сам, него ли да „за сваку ситницу“ потеже млађе.

Али је најзанимљивије, што ни сама госпоја Јелка није баш у свему онаква каква је била за време Лизе. Само да Марицика није казала да је пред овом службом била „штумадла“ код госпође министарке спољашњих послова, — све би се брзо удесило, али овако морала је госпоја Јела логички помислити: „Нека види госпоја министарка како и ми живимо!“ — Овде је управо из госпође Јелке проговорила она симпатична навика многих

наших домаћица да буду интимне са својим куварицама, па чак и кад више нису у служби. „Дошла Лиза!“ у многим је кућама пријатније чути, него ли „Дошла кума!“ — Разлог је врло прост: кума је старија жена и воли да се „чествује“, а Лиза је у служби код госпа-Персе, а Персин је „веш“ као поручен за „претресање!“

Као што видите, дакле, госпођа министарка једина је допринела да се још истог дана, кад је Марицика ступила у службу, сто застре чистим-чистацким чаршавом, и да се изнесе сребрн „есцајг“ који је иначе парадирао само о највећим празницима. Дабоме, да је све то господин-Сима одмах приметио, па је и сам са своје стране допринео што бољем утиску. И ако је знао какве су то муке јести левом руком, када је Бог и десну дао; и ако је тај изузетак учинио до сада свега неколико пута (и увек остао гладан!), ипак је, ни сам не зна за што, врло пажљиво, са издвојеним малим прстом, узео виљушку у леву а нож у десну руку. „Нисмо ни ми свиње!“ помислио је у себи, и укрстио поглед са женином која је са задовољством приметила ову промену код мужа (јер јој њена није толико падала у очи, пошто она може тако да једе „кадгод хоће“).

Марицика је јамачно навикнула на такав ред, па јој није ни падало у очи да је то што необичније. Мало се изненадила што је госпођа тражила да јој прилази са десне стране, па је чак и почела оним обичним: „Код госпође министарке...“ „Знам, знам“ прекиде је госпођа Јелка: „то је сецесијон, а код мене је француски ред!“

Тако је то трајало неколико дана. Таман онолико колико је било потребно да већ постане досадно. Још су Латини говорили да је навика друга природа, — па се и овде поново доказало да је та изрека са свим оправдана. Новачење је почело уступати пред силом старих навика. Госпођа Јелка већ је изоставила оно „Ви“ (јер се млађе само похаси!) и почела са „ти“, додавајући му понеки атрибут, који ће у току времена прећи све градације од најбољих док не заврши оним омиљеним: „ђубретаро, солдатушо!“

Господин-Сима, ма да је и нехотице почео улазити у свој стари, навикнути колосек, — ипак је показивао још добре воље да му се отима.

Ако Марицика закуца на врата да унесе бокал са водом, — он не прилази вратима да бокал прихвати, већ само одговори на њено куцање: „Сад, сад!“, зађе иза кревета (где је онако необучен ипак прилично заклоњен) и пусти Марицику у собу. — Ако је за столом, при ручку или при вечери, стара навика сама му ућушка виљушку у десну руку, али чим Марицика уђе у трпезарију, њега као да нешто опомене, те виљушку, као случајно, спусти у тањир и одмах, опет као случајно, прихвати је левом руком, и испомаже се ножем у десној. — А то се мучење чак и по лебу видело. Док је била Лиза, волео је господин-Сима да уђе у кујну, да отфикари комадешку „пунице“ и да мало, пре ручка, „присмочи лепца и соли.“ Сад се био и тога одрекао, па му се чак чинило да ми Срби ужасно једемо хлеб. „Код Швабе је то друкчије, а ми — ено погледај Карлсбад. Кажу ми, да сви доктори у њему говоре српски, и још мало па ће га прогласити за српску бању!...“ Али је и ту навика учинила своје: пошаље господин-Сима Марицику да му купи дувана, па док она није у кујни, он ти лепо — онако као и пре — одалами четврт леба, па, што кажу, „ни лук јео ни на лук мирисао.“ Стид је стид, па чак и пред млађим. — Сад је учинио још корак даље: уђе у кујну и откине само крајичак „пунице“, умочи га у сô и пропрати оним тирјаћиским узвиком „О-хо-хо!“, који необично личи на онај завршетак у фељетонима „наставиће се“ (само што ће сутра место четири бити осам стубаца). —

У самој ствари све је то било излишно, јер је Марицика већ од Лизе добила потребан извештај. Знала је и број соба, и ред у кући, и да ли ће помагати вешерки, и има ли често гостију, каква је кујна, какве су „нарафи,“ — у кратко све што једна куварица мора да зна пре него што ступи у кућу.

И ако то Марицика није отворено казала, она је своје понашање убрзо почела тако удешавати, да су се добре последице одмах почеле јављати. Причајући о кућама у којима је дотле служила, почела је помињати и онакве ствари, о којима се радије прича него ли што се доказују, — те је госпођа Јелка почела помало омекшавати, и ако се у први мах чинила као да на једно ухо прима а на друго пропушта. У колико су те ствари бивале „интересантније,“ и госпођа Јелка све је више попуштала, док јој једном, чувши неку пикантнију причицу о секретару Ројкићу, не узвикну оним искреним узвиком понеких наших домаћица: „Е баш си ђаво! Бадава, куварице све виде и све знају.“ —

Кад је по ручку господин-Сима отишао у канцеларију, зовнула је госпођа Јелка Марицику и наредила јој да скува две каве.

„Зар господин није отишао?“ упита Марицика.

„Отишао је; али пошто не рачунам да пијем каву кад је сама пијем, донеси да је попијено у друштву.“

*

И тако је, хвала Богу, опет отпочео стари ред.

Истина, Лиза се била у последње време и сувише избезобразила, али не изгледа да ће таква бити и Марицика.

Оно... Ко зна? Млађе је млађе, па се можеш свему надати...

Али о нашој кући, баш ако и изађе, неће моћи ништа ружно рећи!

С. Ћ.

Рубенс

Последице рата

Славуј

Славујева песма у лугу се ори
И разноси миље из препуних груди;
О нади, о вери, о љубави збори,
Чезне и опија, заноси и жу́ди.

Не шумори лишће, ветрић не полёта,
Брзоплети поток не хита, ужива;
Лептир се опија мирисом са цвета
И с песмина миља слатке снове снива.

Разлива се песма и казује трага
Извора опојног надања и жуди
Копцу крвожедном... Преста песма драга
Под канцама оштрим. Кобац тако суди...

Зазорила зора, исток рујем лије;
Сунце нових нада пробуђене зрачи.
Тек крваво перје (ко ће знати чије?)
Јаву слатких снова ремети и мрачи.

Р. Ј. Одавић

Змај

II.

Змајеве песме другога ранга то су његове политичке и патриотске песме. И ако оне, иначе, не спадају у исту врсту песама, оне, код Змаја, за нас, заједно, потврђују даље општу карактеристику његове поезије и чине његову слику као писца и као човека јаснијом и потпунијом. И у политичким и у патриотским песмама осећање је главно; у овим другим оно је, чини нам се, још претежније него у политичким, јер је осећање у патриотским песмама увек шире и чистије, то је љубав према земљи у којој смо се родили и према народу у коме живимо, за које су нам везане толике успомене, које су од утиска на нас и које чине, тако рећи, део саме наше личности; док је осећање у политичких песама врло често мржња према противницима наших политичких, пролазних уверења или чак и само наших личних интереса, суревњивости, а у сваком случају то је израз најосновније, непосредне друштвене борбе за опстанак. И док је патриотско осећање *једно* код чланова једнога народа, дотле су политичка уверења врло разнолика а осећања вазда *двојака*. Отуда је патриотско осећање основније и више поетско него политичко, ма да код појединаца некад једно, некад друго преоблађује. Код Змаја су она била, од прилике, подједнако јако развијена и он се, с правом, убраја у наше најзнатније песнике патриотских и политичких песама. У прима он има такмаца, и Српска Књижевност, која обилује писцима патриотских песама, дала је и неколико правих патриотских песника, од којих неки, у том погледу, стоје над Змајем; у политичким песмама Змај је усамљен; он је не само наш најјачи политички песник, него и једини коме се то име може дати. За нас су и патриотске и политичке песме Змајеве у своме основном тону израз оне широке, неиндивидуалистичке личности Змајеве; оне имају природан, алтруистично-поетски елеменат и у том основном тону оне су само шири и даљи израз оне основне жице, породично-алтруистичке, која се огледа у његовим „Ђулићима“ и „Ђулићима Увеоцима.“ И заиста, и међу тим његовим песмама има песама с патриотском тенденцијом, као што тога има и код других наших песника, тога мешања љубавног осећања с патриотским или другим каквим (на пр. винским), због чега те песме нити су љубавне, у правом смислу, нити су патриотске, него нешто што чини одлику само српских песама, као што се каже да има нешто што чини одлику само српских послова. У „Ђулићима“ песма „Мати сину код колевке“ спада у ту врсту Змајевих песама, а тако исто и последња песма из „Ђулића Увелака“ која је много боља, а почиње познатим стиховима:

Нешто си рећи хтела
Кад више писи могла;
Уста ти беху нема,
— Ал' суза ти помогла.

У њој је као неко објашњење Змајевих многобројних дечјих песама. То је нежна песма бола за изгубљеном децом, која говоре из очеве визије:

„Де год је Српче које,
Љуби га, ради нас!“

То је лепа песма, мека и пријатна, и стоји у реду још неколиких песама Змајевих те врсте и те вредности („Памтите децо!“ и „Дижите школе!“) испеваних у српском духу и с патриотском тенденцијом.

Од Змајевих чисто патриотских песама ваља поменути његову „Вилу,“ најпознатију и најомиљенију, можда,

патриотску песму у нас. Лепа алегорија, мекота израза и патриотски тон у њој тако су добро подешени са размером народних песама, да је она, може се рећи, и постала народном. А ако се од народне песме не тражи само да је испева прост човек и да се то на њој види, да се она задржи у неком кутку народа и да се тамо, у недостатку бољега, пева, него ако се и од народне песме тражи нека уметничка лепота, онда „Вила," пре свих других песама, и заслужује, можда, да буде народна песма. У народном је маниру и у народу омиљена и песма „Делија девојка." Слободна фантазија ове песме, онаква каква се и налази једино у народним песмама, основна је црта њена; тон, размер песме и фигуре су такође као у народних песама; али у њој, као и у „Вили," видна је исто тако и једна црта уметничке поезије, и та мешавина елемената уметничких и народних песама, која у Змајевој поезији није ретка, чини и њену нарочиту одлику. Ми не мислимо да је то подражавање народној песми било срећно на неким местима — у песмама „Три Хајдука", у „Вили" и „Делији Девојци" — у толико је оно било несрећно и неважно на другим местима, за шта не треба наводити нарочитих примера из Змајевих прних песама, које исто тако мало вреде као и народне песме по чијем су угледу рађене.

Змај има доста патриотских песама. Ми бисмо, примера ради, навели и његову песму „Србину." Она нам се чини карактеристична; тон је у њој нрави Змајев тон; то је песма песимистичког расположења, мрачна колорита и врло израпта:

Не лије се крвца нама
— Сад је страшан мир —
Сада крви нашом крви
Пирују бан пир...

Али спољна страна ове песме није онаква каква би се пожелела; она није израђена према осећању које из ње избија и идеји која је оригиналнија за патриотску песму

Дечији одвор за помоћ пострадалима у Старој Србији и Македонији

— слабост која је тако честа код Змаја, поред свега тога што се спољна страна његових песама обично веома хвали и што јој се придаје вредност коју она, у истини, нема.

Сатирична жица је много личнија жица Змајева него ова патриотска; она је врло јака и врло видна у његовој поезији, тако да су његове сатирично-политичке песме и најизразитије; оне чине гро његове поезије и у њих је Змај, бесумње, највише снаге и утрошио. С једне стране његове сатиричне песме се ослањају на његове патриотске песме, т. ј. и оне су, у неку руку, патриотске; у њима се исмева оно што је туђинско, смешно, и што квари националну чистоту наших навика; с друге стране те песме представљају пропагирање и борбу за напредне, слободоумно-демократске идеје новијега времена. Природно је што

се један песник који је имао тако развијено осећање друштвености, песник љубавних песама као што су Змајеве, песник породичне среће у „Ђулићима“, песник хуманизма и многих дечијих песама — природно је што се такав песник ставио у службу баш тих, демократских идеја. Змајев слаб индивидуализам, алтруистична природа његова потпуно се слажу са демократским погледом на друштво, и Змај је стално и с врло мало обзира водио дугу борбу против свега што је консервативно, често пута, вероватно, и неоправдано. Књижевни историк би, несумњиво, утврдио да је утицај Змајевих политичких песама на друштвено стање онога доба био велики; за нас је, овде, главно да утврдимо да је сатирична жица у Змаја била врло јака; то, уосталом, и јесте разлог великом утицају који су оне вршиле на политичко мишљење српскога народа за неколико последњих деценија. Без те сатиричне жице своје Змај се не дā замислити. Има мишљења да је, уопште, та жица у њега најјача и да су му песме те врсте најбоље. Али то је, рекли бисмо, мишљење оних који нису на чисто шта чини првобитну одлику песме и који у оцену песме као такве уносе историску вредност њену или и своја политичка убеђења; као што други у политику уносе своје поетске идеје. Нити се једно нити се друго сме допустити и те две ствари се, уопште, не могу мешати.

Сатиричне песме Змајеве имају књижевне вредности и имају је више него многе од његових песама; то је јасно по непосредном осећању, по сарказму који веје из тих песама, а исто тако по духовитости која је ретка у наших песника и која вредност сатиричне песме може само увећати. Али оне нису најбоље што је Змај испевао. Сатирична песма, по себи, није чиста лирика. Она има онога, у неколико, што има и чиста лирска песма, али тенденција, простота осећања, која је готово свуда у тих песама, виднија улога духа него осећања чине да је сатирична песма субординирана. Са свим је друга ствар што је добра сатира боља од лоше песме оне прве врсте. Ми говоримо о песмама једне вредности у својим родовима. Природно је дакле, да Змајеве чисто лирске песме, о којима је било говора и чију смо вредност нагласили, стоје над његовим сатирама, ма да су ове врло изразите, ма да имају вредности и ма да су, у нашој књижевности, без такмаца.

Од тих *сатиричних* песама Змајевих најјача нам изгледа она позната „Јутутунска народна химна“, песма ванредно озбиљнога тона кроз који се назире горка сатира на народ који идиотски обожава свога владаоца и који сваки његов акт сматра за божански, ма се то противило најобичнијем расуђивању. Она је претерана; немогућан је онакав народ какав се опева у тој песми, али је свака сатира, унеколико, карикатура, и утисак је тиме јачи, болнији, нарочито на народ који јој се, својим особинама, приближује. Змај има читаву поворку сличних песама („Јутутунско јухаха“, „Уставно-успавна песма“, „Са скупштине“, „Београдске баке и пролеће“, „Од снега јунак“ и т. д.) и сатиричних песама друге врсте као што су „Билдунг“, „Нобл момче“, у којима, као и у првим, има изобилно духа. Поред сатиричних песама Змај има и велики број хумористичних песама, нарочито у „Другој Певанији“; али је то књига о којој поред „Певаније“ не вреди говорити и о којој, уопште, мало вреди говорити. Хумористичне су песме Змајеве слабије; оне су врло добре и *погодне* за хумористичне листове (и Змај их је, доиста, ревносно и пунио) и за просту публику; али то није права поезија него је чак и врло далеко од ње.

Оно што се на сатиричним и хумористичним песмама Змајевим не опажа много, али што се, ипак, на свима његовим песмама опажа, негде више, негде мање, то је да Змај није онакав уметник у форми за каквога се он, готово једнодушно, сматра. Ми смо напоменули на једном месту, говорећи о једној патриотској песми Змајевој, да је та оскудица у лепој форми чéста у његовим песмама. Змај лако влада формом, али он не влада лако добром формом или, боље, он не влада правом уметничком формом. То, на послетку, није толика штета за сатиричне песме; у сатирама Змајевим, у осталом, форма и јесте најбоља; али је штета за његове чисто лирске песме у којима се, иначе његовим најбољим песмама, види како је песми са лепим осећањем, са идејом, дато просто рухо — које јој не личи и које би требало да је много богатије. И као што Немци кажу да одело чини човека, тако би се могло рећи да форма чини песника и да без форме нема песника. Не треба нас криво разумети. Змај има форме, он уме писати стихове; али то није довољно; и ко не опажа на понекој, иначе лепој песми његовој, оно сиромаштво слика, лабавост фразе, изобилност „песничких слобода?“

Али те се мáне, као што споменусмо, не виде толико на његовим „Ђулићима“ и „Ђулићима Увеоцима,“ нарочито се толико не виде на оним песмама тих циклуса које смо и навели као најлепше.

Много су видније те мáне на његовим многобројним преводима, који су доиста, у нашој књижевности, најбољи, али који још не могу, као што се мисли, служити за узор. Змај употребљава елизију више него и један од наших песника; његов је слик на много места неправилан и није чист слик. Он, нарочито, сликује сличне *сугласнике*, онако као што се могу у некој песми сликовати у крајним речима само самогласници.[1])

На Змајевим *баладама*, рекли бисмо, најбоље се види недостатак у правој уметничкој форми. За баладу је више но за коју песму потребна сигурност потеза, изразитост слика — форма у обичнијем смислу и форма у једном специјалнијем и ширем смислу, где се за баладу тражи веома издржљива и жива машта, која је код Змаја слабија но и код једног од наших већих песника. Колорит, способност детаљног запажања у машти, слика која је за баладу тако потребна, све то у Змаја није толико јако колико би требало да је за праву баладу. Он је, изгледа,

[1]) Хајнеова „Дона Клара,“ Костићев „Минадир.“

то и сам опажао, отуда их и није писао много. У једнима од њих тенденција је патриотска, ма да се она с природом баладе не слаже много. Таква је балада „Српска Мајка“, која се мени не допада и која, управо, и није балада, већ више патриотска песма слабије вредности, са стереотипним мотивом српских песама и приповедака.

За најбољу баладу Змајеву важе његова „Три Хајдука.“ По замисли, по идеји ова би песма заиста могла бити најбоља српска балада, али је обрада њена испала несрећно, као кад би се човек, пре но што би се прихватио некога посла, осећао слабим за њега. Већ сам метар песме чини нам се незгодно изабран за такву баладу. Говори оне тројице хајдука сувише су обични, немогући у једној тако немогућој сцени, неизразити; то је просто причање, које добива оно мало ефекта драматичношћу

Цела је та песма врло лепа, и ми бисмо је волели целу навести, кад би нам то било допуштено. Овако, можемо само рећи да је то балада, да у њој има ефеката те врсте и да је, изгледа, срећно изабрана по мотиву, а обрађена исто тако, да би предило, и кад би Змај имао само ту једну песму ове врсте, говорити о њој нарочито.

III.

Од свих песама Змајевих његово су име највише разнеле и популарисале његове *дечије песме*. Оне су тако добро подешене према дечијој природи, оне су тако добро написане за децу, да у Српству, тако рећи, нема детета које није чуло за име Чика-Јовино и које не зна неку песму његову. Уз децу су те песме учили напамет и родитељи, и породица, тако да су оне, доиста, највише ра-

Свечана дворница Матице Српске

сцене која се назире, ма да за слику њену треба и доста читаочева труда — она је бледа и неизрађена. На крају где би требало да је ефекат најјачи, кад паша пада под ужасом сцене у тамници, пред костурима хајдучким, бесумње са жишком, уз причувени, кобни звук „Бог да прости,“ ефекат је изгубљен у безизразним, понављаним стиховима, нарочито у оном стиху:

„Пехар попи, цикну мука,“

који, тако рећи, не значи ништа.

Најбоље израђена и најбоља балада Змајева то је балада „Лем-Едим,“ једна од најлепших у српској књижевности:

„Самац седи стар Лем-Едим
На јастуку свиленоме,
Седа му је пала брада
По кафтану зеленоме...“

ширило име Змајево и створило Змаја правим народним песником. Ја не знам зашто се дечије песме не би могле убрајати у праве песме, које чине вредност једнога песника, не само практичну него баш и литерарну, ма да се, обично, и донекле с правом, сматра да дечија поезија није права поезија или, боље, да није поезија за одрасле људе. И дечије песме износе неко осећање; ма да је то осећање и дечије, оно је ипак осећање, а вредност је осећања у њему самом. Дечије осећање може бити лирско осећање, може бити чак и више лирско, више поетско него многа друга, а песма која нам износи таква осећања може бити права песма. За доказ овога не треба ићи даље од Змаја. Неке од његових дечијих песама су праве уметничке песме које би у свакој антологији Змајевих песама имале угледно место, а ипак су за људе, исто толико

можда, исо и за децу. Таква је она позната песма његова „Молитва наше мале Данице“ или песма „Звезда Јато,“ која је пуна осећања тајне природине, пуна високог моралног и религиозног осећања, а опет тако простог облика да прија за сваку дечију душу:

Куд гледаш, чедо,
Куд гледаш, златo?
У ведро небо,
У звезда јато.

— — — — — —

Ох, тако, тако,
Учи се само
У свако доба
Гледати тамо.

И кад се олуј
Завитла луди,
И кад ти облак
Небо замути.

— — — — — —

Знај да је небо
То плаво море:
Знај да су звезде
И онда горе.

Знај да је облак
Рока краткога,
А иза њега
Да има Бога.

Та је песма много више поетска, много више права песма него његова „Песма Флоријана Шпицбергера“ или оне многобројне „Стрижице“ и „Пробе пера.“

Знај је поетска природа. Он има онога што је првобитно потребно за универзалног песника, широко осећање средине и поглед на све што је око њега; он уме осећати, и иако свагда том осећању не даје права, поетска израза, и иако, на понеким местима у својој великој збирци песама, и нема правог осећања. Он, у сваком случају, спада у ред наших највећих песника које смо до сад у својој књижевности имали, и потпуна оцена његовога књижевног рада захтева много ширу и детаљнију обраду но што се може дати у оваквој скици уског обима. Што у његовом целокупном раду има доста мана, то је може бити, донекле, и због велике плодности његове, а донекле, разуме се, разлози су основнији и леже у самој природи овога песника. Уосталом, најлепше и најбоље његове песме су оне које су му биле најближе срцу, које су најинтимније, највише човечанске.

Сима Пандуровић.

Песма без имена

И дошли дани теготни, мучни,
За љубав, мисли, за жеље моје —
К'о мутни модри облаци тучни
За небо, светлост и плаве боје.

За муке, грехе, невољу, јене
Они су знаници одавно стари:
У друштву с њима гаси се, вене
Понос и полет, младост и чари.

Болесне, бледе, поспале тако
Нада и вера, и бол утрн'о:
У мраку овом онди се пако,
Човек у њему, живот у прно.

И дошли дани теготни, мучни,
За љубав, мисли, за жеље моје —
К'о мутни модри облаци тучни
За небо, светлост и плаве боје.

Ђа.

Прича

У ноћи тако кад никога нема,
И нада луде, заједно са злобом,
Заборав узме — мисао се спрема
Да приђе к теби и говори с тобом.

К'о дуга небом после многе кише,
И моје нада појави се тада
Над љубављу ми, и лагано брише
Дубоки очај и трагове јада.

И твоја слика, као звезда среће,
Прилази к мени: и ја видим тебе
Далеко, свуда; и знајући где ће
Толики живот, ја заволим себе.

Дуго ти причам, заносан, у жару,
Будућност нашу што се дреко крије,
И ону песму о блудећем пару
Селеном, сјајем — камо таме није,

Где љубан влада и станују жуди. —
И све што драган својој драгој тајн,
Дуго ти причам — док задрхте груди,
Док снови мину — прићу уздисајн.

Dis.

Ванај

— А. АМФИТЕАТРОВ —

Ни ноћ ни дан, — сутон. Сањивост и дремеж. Спавају сита људи, јер су добро јели а одлично ва̄ре. Гладни људи лёжу да спавају, мислећи на пословицу „Ко спава — једе!“ Понеког љуљушкају и крепе снови, понеког даве страшни привиди. Мрмљање, бунцање, ркање. Онима што не спавају дубоким сном као да је стидно што се још истежу, јер је већ давно било време да се устаје. Али је сан снажан, сладак а изговора је безбројно.

— Ко спава, не греши; као праведан ће у рај ући.

— Шта да се ради на јави? Ко може будућност прорицати? —

— „У свету нема среће, има само мира и слободе.“

— Јава је — разочарење. Срећа је само у сну.

— Дедови су спавали, оцеви су спавали, — спавам и ја... Одлучи се! Презри живот!

— Рад? Рад? Какав рад? Свршиће га и без мене.

— А ја ћу — на другу страну. —

— Какав рад? Нема ту рада, то је беспослица.

— Не бӯдите млаѓицу да пре зоре устаје; већ ви мене будите када сунце одскочи.

— Боже мој! Тако сам клонуо, тако сам радом измучен. Ама шта ви то хоћете? Није човек ни очију склопио, а ви већ будите! Имајте милосрђа, дајте да се бар у сну одморим...

— Ја сам човек болестан... доктор каже да ћу умрети ако не будем спавао — бар двадесет и четири сата преко дана...

— Пијан сам и нећу устајати док се добро не испавам.

— Не бӯдите ме, оставите: сањам диван сан... Сад ће се, сад испунити све наше жеље, остварiће се сви наши идеали...

— Како устајати? Зашто устајати? Зар ја не чујем: лије киша као из кабла, дува ветар као проклет, — ужасно време!..

— У сну се бар не карташ и не опијаш.

— Ако се не испавам, добићу главобољу; а кад сам у главобољи — писам низашто.

Спавање, ркање, бунцање. Обломовштина. Сумрак. Они малобројни што не спавају, у болу немоћне усамљености, крше руке над успаваним светом...

— Устај, отаџбино! Бӯди се! Зове те живот!

И позивају спаваче по именима, моле, преклињу, плачу, прете, куну, гурају, нувају, понеког и хладном водом поливају... Узалуд! Врло је мало пробуђених!.. Други отварају крмељиве очи, чкиље, опет зажмуре — и мрмљају зевајући:

— Да, доиста... Безобразлук... Сад ћу ја, голубе, сад... Само још минут-два... Само минут-два...

И опет спавање, опет обломовштина, опет сумрак... И поново узалудне, плачне молбе оних што не спавају:

— Ossa arida audite verbum Domini!

„Кости сухе, чујте реч Господњу!“ Ej, девојке, глупаче: долази жених, — устајте да га дочекате, палите светиљке!

Ћутање.

Спавање... Спавање...

Али чуј!.. У један мах над овим царством сна, над овом долином трулежи мртвачке, над овом отаџбином иза Божјих леђа — зачу се Ванај. Незнани, заглушљиви, неприродни, потресни! Довр̄о је до сваког уха, нагонио да се сва уста отворе, подигао сва тела са постеља. Неко спустио ноге на под, неко скочио и брзо се одева, неко звони, зове слугу, а неко потрчао прозору:

— Шта је то на улици? Од чега се тресу домови и звекћу стакла?

А незнани Ванај расте, све више расте. И нема човека који га није чуо и који се није узбудио. Све је људе подигао са постеља, сви се узмували. Шта је то, откуда, зашто? још им је нејасно; само знају:

— Пробудио нас Ванај!

— То људи гину негде! Ужасни узвици последњег очајања! — узбуњују се једни.

— То су шајке волшких разбојника, ударају на наш брод! Спасавај се ко може! вичу други.

— То је архангелова труба Страшнога Суда.

— То се ђаво церека!

— Плачу војничке мајке!

— Фабричка звиждаљка!

— Безобразне пијанице!

— Оневају неког!

— Звони на узбуну! Браћо! Звони на узбуну! А Ванај расте!... И сваком пробуђеном чини се да је баш он тај звук који узбуђеној машти изазива последњи привид. Још сви о њему разно мисле, — једно је само заједничко:

— Разбудио нас... У јави смо... Није могуће и страшно је сад заспати.

Будни смо, тражимо, загледамо се и видимо нешто од чега смо одвикнули у сну. Видимо истину живота. Упитна, грозна, надноси нам се са свих страна и гледа нас укоченим, страшним, вечним, безбројним очима, и нема мере дубини њихових немилосних погледа. А Ванај расте. Раздире слух, цепа живце. Продирљив и неодређен, не зна се ни чиј, ни зашто, ни откуда је; лети као ураган, те ваздух дрхти до самих облака и гласно фијуче.

— То плаче уседелица Увреда, струји крилима, трепти и лети над нашом земљом.

Тако шапћу сујеверни и понизни.... А храбрији се осмехују:

— Не, не! Нису то тужни, то су победнички звуци! То храбри певају! То је химна њихова безумља.

— Каква уседелица Увреда? Каква химна безумља? — дусају се задовољни: То је нарушавање општег мира; то је безобраштво, распуштеност, непоштовање туђега спокојства... Жандар! Где је жандар!

И ватом запушавају уши своје. Узалуд! Нема пута ни начина да се Ванај ослаби; нема преграде кроз коју он не може проћи. Он је већ у нама, он је нашу крв зажегао; свака њезина кап моћно и победно довикује нам његовим сталним, заповедничким гласом о нечему блиском, горком, срамном...

— То Савест прети! — чује се нерасположена примедба.

— Савест?!

И као да копрена спаде с очију: у Божјем свету наступи жагор и светлост велика! Како су сјајне боје! Како оштра оцртаност! Како огромне величине. Очи нам се отворила широко и чекају да угледају чудо, а уши жудно ослушкују силне гласове. Неугодно и пријатно. Дошла Савест и довикује:

— Кости сухе, чујте реч Господњу!

И кости се одевају телом.

Дошла Савест!

Задовољни, са заптивеним ушима, претварају се као да је не чују и као да неће да је чују. Презриво снимају плећима, прће усне и говоре:

— Где је Савест? Каква Савест? Зар је Савест ово механско урлање? — Савест? Ха, ха, ха! Спавачки хаос! Пристаниште простоте и просјака! Што ће Савест нама избраницима, богатима, мудрима и образованима? Цинизам! Талог! Не обраћамо пажњу, не разумемо, не слушамо, не чујемо...

Не веруј, читаоче. Чују они, и те како чују Савест, нову гошћу. И као зли дуси: слушају — верују, гсују — стрепе!

Чују!

Иначе, зашто би били у таквом непријатељству са њеним Ванајем, зашто би га проклињали и тако издајнички клеветали?

С руског превео —К.

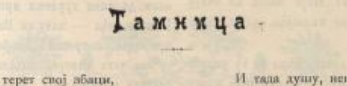

Тамница

Кад дух зажуди да терет свој збаци,
Тамница мисли кад ми већ додија,
Изађем, каткад, где су боје, зраци,
Пролеће Божје где опојно сија.

Јер жуди давно непоље засуше;
И ти си тамо. И око зажели
Да види светлост твог лица и душе,
Понос и наду о ком небо вели.

Изађем каткад из тамнице своје,
У којој волим душом која пати,
Да примим штогод од светлости твоје,
Радости коју бедном можеш дати.

И тада душу, ненавикло око
Обасне врева живота и људи,
И жагор тица, и свуда, широко,
Поднебље с шумом жића које жуди.

Ја видим тебе, али ме је жао
Тебе што сама живиш међу људ'ма,
Коју ја волим, и яко сам зао,
Са чистом душом, племенитим груд'ма.

И онда, када болно срце дирне
Пој тица, врева ситничарских људи,
И сваки петрић што мирисан пирне,
Пролеће, живот што се тада буди —

Ја опет идем у тамницу своју,
Тамницу, где те волим у свом мраку,
А да ти не знаш, и уживам моју
Слободу жѣљѣ, велику и јаку,

Ту, где се немла слива са зидо́вѣ,
Са сузама се мојим меша, пада,
Ту, где те волим снагом својих снова,
На тврдом ка́му у животу јада.

И ја не желим више сунца, маја,
Пролеће, живот. Добро ми је туди,
Са срцем својим и с бедом без краја,
С душом, због тебе што за светом жуди.

И једног дана, веселог и сјајног,
Доћи ће Ноћ, та добра ноћ, да скрије
Покровом својим терет бола тајног
У тами коју посетно није

Пре ње још нико. Ако, смрти, тада
Зажели душа да се опре теби,
Зажели опет живот свога јада,
Не слушај, смрти — мирно нас погреби.

Сима Пандуровић

Утицај времена на живот животиња

† Др. Рад. М. Лазаревић

У опште се може рећи да *топлота* помаже ток физиолошких промена у животињскоме телу, *а хладноћа* га омањује или толико утиче на њега да би животиња морала закржљати кад би ниска температура сувише дуго трајала.

У летње доба осећамо и сами на себи да се већа топлота не осећа као пријатност, него је само онда подесна за нас кад не прекорачи извесну средњу меру. Понеки људи подносе много већу топлоту него што су у стању да је поднесу други; али за свакога појединца има једна стална температурна граница, која се може подносити као највиша у оба правца температурних промена. Између обе ове крајности има за свакога човека по један ступањ на коме се он најбоље осећа, јер је најподеснији за његово цело стање. Ово потпуно зависи од телесног састава и навике појединаца. Једно исто не може бити за свакога меродавно. Има људи који се на јесењој вечерњој снежини тако лепо и мило осећају, да се и не сећају топлије одеће, а други су опет толико осетљиви да још у септембру ложе своју собу у којој спавају.

Као што има међу појединим људима разлике у подношењу температурних промена, тако има и класа, родова и фела (специја) животиња, од којих неке за своје повољно осећање траже много или врло мало топлоте.

Испитивања предела далекога севера упознала су нас са правом снежном и леденом фауном, т. ј. са животињама којима су природна домовина снежна поља високога севера. Али ту се не разумеју веће луталичке животиње, као поларни медвед, једна лисица, снежна кокош и т. д., него се разумеју ситне животињице које у снегу и на снегу доиста налазе услове за свој живот у колико им то пружа околина њихова и начин њихова храњења. Поглавито из класе инсеката има фела које живе на северним снежним пољима; а такође и на снегу алпских глечера има особита врста ситних животињица која припада истој класи. Према

Олтар Краљевске Базилике у Бару

овим северним обитаваоцима са ледених поља стоје са свим супротно оне које могу да опстану у врелим изворима (од 50—60° Ц.) а да то ништа не смета функцијама

њихова живота. Ово се нарочито тиче нижих љускара и инсекатских ларва. Кад помислимо да се животињска протопласма згрушава обично на топлоти од 40° Ц. (или бар увек на 50°) и угине, онда је доиста врло загонетно како оне животињице издржавају у пола кључалој води. Засад нема могућности да се објасни ова загонетна појава.

И нехотично морамо се овом приликом сетити оних речи које Мефисто изговара кад Фаусту описује животну силу и животињске и људске подмлатке:

Колико сам их поништно већ,
Па опет кружи свежа, нова крв
Из ваздуха, воде и земље.
Диже се клица тисућа
У сухом, влажном, хладном и топлом.

И доиста према искуству природњака нема готово нигде ни једнога месташца, ни на земљи нити под њом, које би било потпуно неудесно да у своме кругу не би могло да развије животне клице виших или нижих животиња. У најдубљим ископима, на највишим врховима, у усијаној пустињи и на мрачноме морскоме дну има услова за развијање живота најразличније врсте. Али за све животиње има одређених граница топлоте и хладноће до којих оне могу ићи а да не угину. Оштра зима у северној и средњој Европи очеличила је до извеснога степена све оне животиње које живе у тим појасима и научила их да подносе ниже температуре. У неких фела има чак и извесне заштитне спреме противу хладноће и о томе ћемо сад говорити.

У опште се може рећи, да од два по обиму неједнака тела разних животиња а под иначе истоветним приликама, веће је увек издржљивије на хладноћи него мање, јер површина која даје топлоту у мање је животиње мања, јер је и тело мање него у прве. Већа животиња остаје дуже топла при падању температуре него мања, па баш да је ова одевена бољим, гушћим кожухом. Како су кичменици обично већи од бескичменика, то би се по овоме могло закључити да *мекушци* и *инсекти* већ и по својој природи теже сносе хладноћу него рибе, амфибије, рептили, тице и сисари. Овакав закључак довео би нас у несугласицу са основаним фактима, јер је доказано да је већи број веома сићушних животињица у стању да поднесе ниске температуре. Пре се чак мислило да се неке, већ скроз смрзле животиње, могу да поврате у живот кад се откраве, али ово не стоји, и ако понеки мекушци могу да поднесу температуру близу тачке мржњења.

Занимљивији је однос *инсеката* према хладноћи, јер они стоје у извесном односу и према човеку. У пољу и шуми, на дому и у башти, сусретамо многобројне феле инсеката и зато нас интересује да што ближе сазнамо најнижу температуру под којом може још да опстане њихов живот. Познато је да савршен инсекат мање подноси хладноћу него његова јаја и чауре. *Пчеле* су веома осетљиве на ниској температури, и већ на температури од — 1° Ц. оне се укоче и обамру. Ако овако ниска температура устраје подуже, онда оне и угину после неколико часова. *Зоље* су много издржљивије на хладноћи, а још више *муве* и *комарци*, а особито ови последњи. Муве могу остати до 6 часова на хладноћи од 5—6° Ц. Ројеви комараца чак могу да буду несносни и у поларним пределима. Лептири су, као готово искључно летње животиње, врло осетљиви при падању температуре. Већи део њихових фела угине још раније него што се спусти температура на 0° Ц., али као свугде тако и овде има изузетака, а то нам најбоље доказује *Мразовац* (лептир), који и име своје носи по своме доба летења.

Да споменемо још у кратко и утицај хладноће на *развијање гусеница*. Још је раније споменуто, да хладноћа спречава радове животињског организма а о овоме имамо јасних примера. Бацање коже, што је тако потребно за животну економију животиња, бива у већине фела само при најмањој температури од + 15—17° Ц. За *чауреће* довољна је и мало нижа температура, од прилике до + 10° Ц. При нижој температури престаје преображај (метаморфоза) гусеница. Инсекатска јаја веома добро подносе ниске температуре, а на чему се оснива ова изванредна издржљивост за сад се не може објаснити. Јаја лептира *свилара*, могу, без утицаја на развијање, више часова да издрже хладноћу од 25° Ц. — а такву издржљивост показују још и друге феле лептирова.

Чауре разних инсеката толико су исто неосетљиве на хладноћи као и јаја њихова. Значајно је, да се лакше смрзну чауре оних гусеница које се у време свога преображаја крију под земљу, него оне на слободном ваздуху. Шумари, тежаци а и баштовани често се радују јакој цичи, јер држе да ће она и над земљом и под њом почистити све непријатеље њихових садова, али колико је мало основано ово надање, види се из мало пре споменуте издржљивости. Нарочито чауре лептирова *Глоговца* и *Купусара* (обичних белих лептирова) могу да издрже температуру од — 25° Ц., а њихове су гусенице праве штеточиње на воћу и поврћу. Слабија или јача појава инсеката много више зависи од са свим других околности него од јаче или слабије зимске хладноће. *Путовање* инсеката много боље тумачи изненадну многобројну појаву какве феле на извесноме месту, него ли мишљење, да је бла́го зимско време нарочито помогло одржавања инсекатских јаја и чаура.

Пауци такође нису на зими много осетљиви. На швајцарским Алпима има их неколико фела на висини од 9 до 10.000 стопа, дакле на граници животињскога живота. Али по низинама они морају у нас да траже заштите по пукотинама и рупама, јер у пољу не могу да издрже температуру нижу од — 1° Ц.

У високим планинским језерима има и у зимње доба извесне фауне која са свим добро живи у води, а по овоме могло би се замислити, да и у ледено доба није изумирао сав живот у оним деловима земље до којих је лед допирао, него се задржао за време целе ледене периоде по језерима која су постала од топљења глечера.

Опште је познато да понеке животиње у зимско доба године падају у неко заносно стање, које се зове *зимско*

спавање. У нас су као зимски спавачи познати: медведи, слепи мишеви, рчкови, јежеви и т. д. Али не падају само топлокрвне животиње у тај сан него и мекушци, инсекти, рептили, амфибије и рибе — све ове животиње ступају у неко стање које доводимо у везу са опадањем температуре и које не можемо друкчије да назовемо него *зимско спавање* или *зимска укоченост*.

Водени пужеви зарију се зими у блато и ту очекују пролеће; обични наши баштенски пужеви затварају улаз у свој *дом* једном чврстом опном и тако преспавају целу зиму и тек кад температура достигне 10—12° Ц. отварају се двери дома њихова и они изилазе напоље, што у нас бива у марту. Многи инсекти презиме под маховином и опалим лишћем, или у пукотинама балвана и стабала. Гуштери и змије крију се у земљу, жабе и водени саламандри у блато на обали. Оне рибе које падају у зимску укоченост завлаче се предњом половином тела у блато.

Са зимским спавањем сродна је тако звана *зимска укоченост* неких тропских змија и гуштерова. Ова укоченост наступа под утицајем много више температуре него што је она под којом се наши зимски спавачи дижу иза сна. — Проф. *Семпер* налазио је на Филипинима, јутром, са свим укочене змије и ако температура испод камења није била нижа од 16—18° Ц.

Потпуна је противност нашим зимским спавачима летњи сан неких тропских животиња. Једна фела јежа на острву Мадагаскару преспава најтоплије доба године исто онако као што преспава наш јеж хладније зимске месеце. У Бразилији спавају лети неки инсекти, пауци, земски пужеви, жабе и гуштери. Ова се појава опажа чак и у јужној Италији. На екватору има чак и риба које се лети, кад је најжешће тропско сунце, завлаче у блато и тек се из њега извлаче кад наступи кишно доба.

Тешко је објаснити како су се развиле ове особине у свету животиња. Пошто се, као што смо напред споменули,

Маћедонски збег

Све ове животиње примају температуру своје околине и њихове животне функције смањују се на најмању меру. За хладнокрвце изгледа нам ово са свим природно и нико се не чуди што пужеви и жабе за време зиме падају у занос. И ако не можемо да објаснимо зашто, опет нам се не чини непојмљиво што неке животиње с променљивом температуром долазе приликом дотле да њихов живот зависи, тако рећи, само од једнога степена температуре. Међутим се чудимо кад каква топлокрвна животиња подлегне томе и не можемо да појмимо: како је могуће да у неких зимских спавача падне температура на 2° Ц. т. ј. на температуру свога околнога ваздуха.

Ваља знати, да се те животиње не дижу из свога зимскога сна једино због пењања ваздушне температуре, али прави је узрок томе непознат. Извесне топлокрвне животиње имају подобност, да за време зимскога спавања доведу у склад своју телесну температуру с температуром околнога ваздуха, као што то чине хладнокрвне у свако доба свога живота.

хладноћом смањују све телесне функције, то је на сву прилику, у доба кад су данашње климатске прилике на нашој земљи почеле да се појављују, било фела на које је више него на друге утицала промена годишњега доба. Због овога наступила је времена афекција нервнога система у фела које нису биле подобне за већу продукцију топлоте, и тако су пале најпре у тромост која је врло сродна потребама мира и спавања. Тако се у току времена заметнуо и укоренио зимски сан или мировање код извесних фела које у хладно зимско доба немају ни хране. За ово умовање о зимском спавању или заносу нема никаквих несумњивих доказа, али се слаже са животом дотичних фела.

Путници причају да становници тропских предела дремају кад се средња температура нагло смањи. Овај факт даје нам могућности да разумемо појаве које опажамо у животиња. И на њих (у опште) утиче падање температуре успављујући, и овај основни факат морао је бити почетак мировања и спавања неких фела кад наступи хладно годишње доба.

(По О. Захаријусу)

Лане си ми...

Лане си ми један цветак дала,
Њиме си ми окитила груди.
„Љубав твоја, рече, то је шала —
„Праву љубав не познају људи."

Растасмо се путем разних страна.
Ти се питаш: „Да л' он цветак чува?"
Од тог доба година је дана,
А твој цветак два три листа суви.

С тугом гледам та два свела листа,
Душа сетна у прошлост се пушта,
Сува усна суви цветак стиска —
„Лањска шала сад је збиља сушта."

18. VI. 904. М. П.

Поларна светлост

(наставак)

II.

Периода периодичности. — Периодичност поларне светлости у опште. — Године најјачих поларних светлости. — Секуларна периода. — Веза поларне светлости са активношћу на Сунцу. — Периодична поларна светлост према дужини земље од Сунца. — Периодична поларна светлост према Сунчаној ротацији. — Периодична поларна светлост према годишњим променама. — Вези северне и јужне поларне светлости. — Периодична поларна светлост према ротацији Земље — Супротност арктичке према другим зонама.

Појаву називамо периодичном кад се она враћа у извесним размацима времена. Тако су на пр. периодичне појаве мене месеца, и доњих планета, положај звезда на небеском своду, годишња времена на земљи (пролеће, лето, јесен, зима) и још многе друге појаве. Пошто нека појава није сваки резултат само једног јединог узрока и како, осим тога, на развој сваке појаве утичу и многе друге појаве — јасно је, да ни периоде природних појава у опште нису тако просте. Пре свега појава може имати више разних периода, у различитим размацима времена, у колико их разни узроци регулишу. Тако се на пр. привидним местима звезда на небу одређује: дневно кретање земље око осе, годишње кретање земље око сунца, напредно кретање целога сунчаног система кроз простор, па најзад и властито кретање самих звезда. Према томе се и промене тих места јављају у сложеној периодичности. Различите периоде ређају се једна изнад друге и дају слику о току саме појаве коју је иначе врло тешко познати само по појединим њеним цртама.

Често пута јављају се промене и од других неких нарочитих прилика, па се тиме мења и сама периода, те и поједине њене фазе трају дуже или краће. —

Осим тога, неки нарочити утицаји и неке трењутне прилике могу бити тако јаки, да периодичну правилност са свим прикрију па се јављају као поремећаји — пертурбације. Пошто се пак све у природи креће у извесној зависности једнога с другим, то се и радње појединих узајамних пертурбација свакако врше по извесним законима и иду извесним редом. И одиста је човечјем духу у много прилика исплао за руком да такве промене уреди у извесне периоде према времену бар за општи карактер њихов, ако не и за саме појединости. Према томе овде ће и код поларне светлости бити говора само о правилним сталним периодама, јер се трењутне измене периодичности т. ј. пертурбације не могу предвидети.

Периодичност промена поларне светлости захвата: њихову честоћу, развој облика, кретања, сјајност, величину и просторност. Све су те особитости скопчане врло јаким узајамним везама. Кад се поларне светлости јављају у нарочито великом броју, онда ни је и сјајност пандрена и шире се често на необично велике просторије, те се виђају и у нижим ширинама. Према причама које су се код појединих народа одржале као традиције о појави поларне светлости прва је Маіган прикупио у првој половини претпрошлог века све напоменуте писаца из старога и средњега века о светлостима које су виђене по Малој Азији, сев. Африци, по пределима јужне и средње Европе. Тако је нашао, да се опажа нека правилност у развићу поларне светлости.

Према томе може се рећи да су особито јаке поларне светлости биле у годинама:

Пре Христа: 503, 443, 350, 208, 103 и 43.

После Христа: 14, 194, 397, 451, 502, 616, 676, 742, 807, 860, 926, 992, 1117, 1203, 1306, 1401, 1529, 1738, 1848.

Светлости у 443. пре Христа осветљавале су небо у Атини кроз 70 дана; у 350. дале су Аристотелу прилике да посматра и прочуи разноликс облике те појаве; прича се, да је од светлости у 14. до 37. год. небо у Риму било тако расплањено, да су једном мислили е је то неки грдан пожар у Остији, те послаше чак и своје војнике (кохорте) да га гасе. Светлост од 502. г. виђена је до Едеса у Месопотамији, а светлост из 1117. задавала је страх по Палестини.

Вала имати на уму да у поменутим примерима недостаје можда још приличан број година које су се одликовале особито јаким развојем поларне светлости. Критичким разматрањем, Fritz и још неки аутори показали

су да се на основу изнесених података може закључити на периоду од 56 година. За просечно 56 година могу се поуздано очекивати поларне светлости особите величине и развоја. Поред те периоде, Fritz је открио још једну већу од 220 година, по којој се управља појава светлости већег значаја и највећега простирања. Ми ћемо мало доцније видети, од каквих околности зависе те т. з. *секуларне* периоде и у колико су оне вероватне, нарочито последња.

Секуларне периоде су, да се тако изразимо, најбоље онако насумце. Оне су добивене на основу извештаја који су се могли прикупити.

Да би се то доцније могло разумети, биће добро да претходно у саму ту ствар уђемо са неколико речи.

Кад се већ утврди извесна периода за неку појаву, то значи, да се испитивањем дошло до тога: да у изнесеним размацима промена делују неки особити узроци, који изазивају и регулишу дотичну појаву. И по томе овде би најближе задатак био да се сами ти узроци даље испитују и да им се открије начин рада. Тако се у науци више пута радило, а нарочито код сталних појава. Ну може се поћи и другим путем: да се прво пронађу узроци који би могли бити од утицаја на дотичну појаву, па да се по том види, да ли се и како промене у појави управљају према променама тих узрока. Тај је начин веома подесан, јер кад се тако објасни сам начин утицања, онда је одређена и природа узрока и њихових последица.

Пошто ми нисмо посвећени у све појаве у васељени, нити смо још прозрели у саме промене сила и прилика, дакле ништа унапред не смемо тврдити о успеху или неуспеху, онда се можемо сваґда користити овакоме методом, па и онда када о наслућеном узроку не знамо ништа више од претпостављене периоде. Доведе ли нас пак она до каквога новог сазнања односно дотичне појаве, онда се смемо надати да ћемо је с кориштем моћи употребити и при даљем разматрању претпостављених узрока. Таква је метода уродила богатим плодом у метеорологији, геофизици и астрофизици.

Кад се тиче каквог догађаја на површини земљиној, онда се обично седиште његова узрока тражи пре свега на Сунцу. И најпростија искуства показују како цела наша Земља јако подлежи утицајима господара и управника нашега система. Ала како сва небеска тела утичу узајамно једно на друго, онда се обично обраћа поглед још и на Месец. Оно што нашем пратиоцу недостаје у маси и сили, то он накнађује у знатној мери својом близином, која је веома значајна за космичке прилике. Сељачки свет још и сада у великом делу верује да Месец управља променама времена. Неки сматрају да и планете, па чак и саме звезде, ма у чему утичу на Земљу. И до сада је више пута покушано да се прокаже утицај планета на земаљске прилике, да ту и не помињемо астрологе. Па то још и некако да се разумети, али ићи још и даље преко бескрајних далина са којих нам звезде трепере и тражити тамо каквих узрока за догађаје на нашој, према тим далинама бесконачно мајушној Земљи — за сада нема никакве вредности.

Код поларне светлости има се водити рачуна само о Сунцу. Односно утицаја Месечева и неких планета на поларној светлости добивени су неки слаби назовизнаји, али су подаци о томе тако непоуздани, да се на основу њих не смеју правити никакви закључци.

Ако на Сунцу има каквих било узрока за појаве на површини земљиној, и интензитет тих појава зависиће од интензитета самих тих узрока: ако су они променљиви, мењаће се и сама појава. И сама далина Земље од Сунца, као и правац у коме делује дотичан узрок, мора јако утицати на природу тих узрока. На тај начин опажамо две категорије догађаја, што их Сунце производи на Земљи: једни зависе од промена у току самих појава на Сунцу а други од *положаја* Земље и појединих њених места према Сунцу.

Промена у самом Сунчеву утицају може настати, ако се на њему самом збивају какви било процеси. Међу тим је познато, да су промене на Сунцу изванредно активне. Какве је врсте та активност, до сада се могло сазнати у веома скученом обиму. Напротив, последице те активности веома се јасно опажају на самоме Сунцу. На њему се виде неке врло велике, особито сјајне и непрелазне светлосне прилике, које се зовају и *гуље*, а на-

Српски конзулат у Приштини

зивају су *буктиње* (факуле). Насупрот тим сјајним предметима, јављају се крај њих неке простране тамне *мрље*, које некад у већем некад у мањем броју захватају обе стране Сунчева екватора, погланито у извесним зонама. Оне се помичу преко Сунца постепено или у скоковима, час се ценају а час спајају, и после дужег или краћега трајања најзад ишчезавају без икаквога трага. Осим тога усијани гасови продиру одозо као из каквога ватреног водоскока, досежу до на стотине хиљада и више километара далеко од Сунца или се завршују као светли ружичасто обојени облаци или у облику језика. Испупчена, своде по ободу Сунчеву добила су доста неугодно име *протуберанце*.

За сада се већ може рећи да се Сунчева акција у опште прави правилно. На основу досадашњих података о броју и распореду мрља, цртежа и т. д. који захватају време више од два столећа, опажено је, да појава мрља на Сунцу расте и опада у размаку времена око 11 го-

дина. То је први потпуно извео Wolf у Цириху. Са пегама канда стоје у тесној вези буктиње и протуберанце. На тај начин усвојена је та периода у средњу руку од 11 година за развој и опадање Сунчеве активности. Шта је узрок тој периоди — не зна се, али је несумњиво, да он постоји и да регулише догађаје на Сунцу.

У развоју поларне светлости опажа се, да и ту игра особиту улогу тај размак времена од 11 година. Wolf и Fritz утврдили су то несумњиво за мање и средње геогр. ширине, а за поларне пределе Fritz је сматра као вероватном. Сваких 11 година просечно можемо очекивати знатније поларне светлости.

Прва периода поларне светлости (56 год.). готово је тачно пет пута већа од ове 11-годишње. Из тога би се могло закључити, да би од вредности било познавати и ту активност Сунчеву у циклусу од 56 година. Ну досадашња посматрања о променама на Сунцу, нису довољна да то колико било поуздано утврде. А природно је, да смо још мање у стању објаснити и ону већу периоду Сунчевих прилика од 220 година коју је Fritz наслутно, према развоју поларне светлости.

Нема сумње, у Сунчевој активности има и краћих промена од оних што се збивају за 11 година. На то се може помишљати у толико пре што се према компликацији појединих прилика не може ни мислити, да се свеколике промене на њему одигравају на тако прост начин и за тако дуго време. И сам изглед Сунчев варира готово с дана на дан. Протуберанце су нарочито врло променљив елеменат: као год што се нагло развију исто их тако нагло и нестаје, те би, према њима, могло бити кратких периода и од 3—4 дана. Код других појава на земљи тачније се може пратити њихов развој у вези са интензитетом Сунчеве акције, па и у самим појединостима. Поларне светлости се свакако могу довести у везу са приликама на Сунцу, али се о томе не може рећи ничега особитога. Предели у којима би се поларне светлости тачно могле пратити, веома су сиромашни у тим појавама, а домовина пак њихова веома је далеко од сваке културне земље. Тек с времена на време даје се прилика по коме смелом путнику и испитивачу да брижљиво разматра те догађаје. Осим тога треба имати на уму да је упоредно посматрање Земаљских и Сунчевих прилика отпочето тек пре мало деценија. Ваља нарочито поменути, да су се за време онако богате епохе у силним поларним светлостима од 28. августа до 3. септембра 1859. на Сунцу јављале тако грдне пеге, да су се могле посматрати чак и слободним оком. Посматрања појаве на Сунчевој површини из тога доба показују да су пеге, буктиње и протуберанце биле тада веома честе и у веома великим размерама. Испитивањем бројних података дошло се до уверења о чудноватој вези између два тако јако удаљена тела. Са Сунца гледана Земља је тако мајушна, да тамо једва изгледа као звездица, па нас ипак, овака, а још и многа друга испитивања, уверавају да се на Сунцу не изврши ни један догађај, од којег се не би утицај опазио и на нашој Земљи. Ну ипак, околности за поларне светлости нису тако просте. Према испитивању тих светлости, на Гренланду, Fromholt закључује, да само у нижим и средњим ширинама прираштај поларне светлости одговара појачању Сунчеве активности, а у вишим ширинама напротив број њихов опада када број Сунчевих пега расте. Ми ћемо о вредности те супротности поларних предела, према умереним зонама, мало после проговорити више.

Друга врста везе између поларне светлости и Сунца јавља се са положајем Земље и појединих њених места према Сунцу и појединим његовим деловима. Тај је положај одређен кретањем Земље око Сунца. Код Сунца у овој прилици води се рачун само о његову окретању око осе, јер у његову напредном кретању кроз васељенски простор, Земља суделује у истој мери.

Ротација Сунчева одређена је посматрањем привидних померања извесних предмета на његовој површини. Ако би ти предмети били стални на самој Сунчевој површини, то се померање може извести из само једног обртања Сунца. А ако се ти предмети и сами покрећу, онда се обртање одређује свакако заједно са властитим померањем дотичних предмета. То властито кретање може се у неколико и издвојити чешћим посматрањем што више таквих предмета и у што различнијим околностима. Само ће онај део тога властитог кретања остати у заједници са обртањем Сунчевим, који је истог смисла за све предмете на њему. Изгледа, да се баш они предмети, који се поглавито мотре при одредби Сунчеве ротације — а то су пеге — такође крећу у истоме смислу. При таквим опажањима одређено је: да се Сунце не окреће око своје осе као целокупна маса, већ да му угловна брзина опада од екватора ка половима. То значи: екваторске партије његове имају бржу ротацију од партије изнад и испод екватора и да се свака од њих понаша независно од суседних, као неке мање целине. У новије доба је Wilsing, на Астрофизичкој Опсерваторији у Потсдаму, израчунао ротацију Сунчеву према буктињама, па је нашао, да је ротација иста за цело Сунце. Ну тек ће даља испитивања моћи објаснити те тешке околности. Трајање ротације Сунчеве око осе износи око $25^1/_2$ дана (наших). Према земаљским приликама, то трајање износи нешто више. То долази отуда што се Земља окреће око Сунца тачно у истоме правцу у коме се и оно окреће око своје осе, те она у неколико иде за сваком тачком Сунчевом, и тако изгледа да је обртање Сунца успорено од прилике за $1^1/_2$ дан, те за нас износи 27 дана.

Кад би се, дакле, желели потражити на Земљи какви догађаји, чија би периода зависила од доба једне Сунчеве ротације, онда се мора задржати на броју од 27 дана. У новије доба истраживало се врло много појава, које би могле бити у вези с том периодом. Пошто су је Hornstein и Müller доказали за промену земљина магнетизма (како они мисле), управник пруског Метеоролошког Института, W. v. Bezold, доказао ју је као врло вероватном за честоћу непогода у Немачкој. Код поларних светлости би се у том правцу дошло до много веће поузданости, када би из домовине њихове имали већи низ непрекидних посматрања. Подаци Koch-ови из Најна, које смо изнели у првом одељку, не говоре о егзистенцији такве периоде.

Опште је начело при утврђивању на каквих периода у појавама да се то може постићи само онда када се има на расположењу поуздано и редовно, систематско посматрање из више деценија. Ни код једне друге природне појаве канда не утиче онако читав систем споредних околности као што то бива са поларном светлошћу. Најзначајнији је фактор само стање атмосфере. Све то може учинити да се смањи било просторност било интензитет запажене појаве. А све то може довести до поставке нетачних периода за поларне светлости.

Према Fritz-ову каталогу поларних светлости виђених за више столећа саставио је Unterweger списак поларне

светлости за поједине дане у години, па сматра, да се отуда може одиста извести извесан прираштај и опадање у току од око 27 дана, што није тако вероватно. Трајање размака између дана највеће честоће светлости тако је променљиво, да ће много пре имати места поставка о много краћој периоди, можда колику је предложио госп. Lenger *) у Прагу т. ј. половину трајања Сунчеве ротације. О томе пак не могу читаоцима показати ни један готов резултат. Будућа посматрања и радови, који би се извели и по нешто друкчијим принципима него ли до сада, мораће и то питање разбистрити.

Од Земљиних кретања пре свега се узима у обзир њено годишње оптицање око Сунца. Утицај тога кретања може бити двојак. Земља је зими ближе Сунцу него лети. Утицаји извесних сила Сунчевих морају се јаче опажати кад на сев. хемисфери земље влада зима, него ли што се опажају када ту влада лето. Поред тога, због косог положаја Земљине осе на равни њене путање, то оптицање чини промену годишњих доба; Сунчеви зраци падају на Земљу зими много косије, но лети. Утицај мањег одстојања Земље од Сунца зими, канда се огледа у томе, што се на целој Земљи у полгођу октобар-март појављује више поларна светлост него ли у полгођу април-септембар. За северну хемисферу је са свим јасан факат да постоји претежност поларне светлости у доба зимских месеци. Из јужне хемисфере има само неколико стотина цртежа, па и они јасно говоре, да број поларне светлости и тамо расте у исто доба када и код нас. То важи поглавито за оне поларне светлости које имају више општи карактер, које дакле нису чисто локалне природе. Осим тога зна се, да је са већим развићем поларне светлости на сев. хемисфери у вези такво исто развиће и на јуж. хемисфери. Тај факат о узајамној појави северних и јужних поларних светлости стоји у ужој вези са другим једним фактом, да пространије епохе у години — падају обично у оне дане, када Сунце заузима једнак положај према обема хемисферама.

Број поларне светлости у ширинама Средње Европе, достиже највећу вредност око пролетње и јесење равнодневице, а спада око зимске и летње солстиције. Што се већма прилази правој домовини поларне светлости изгледа, да оне носе све већма локалан карактер. Према детаљним испитивањима Fritz-овим, Tromholt-овим и других, изилази, као да се оба годишња максимума примичу средини зиме, а на са свим великим геогр. ширинама спајају се у један једини максимум, јануара месеца. Ну ваља поменути и то, да још и Koch-ова посматрања, у појасу највеће честоће поларне светлости готово непрекидно кроз целу једну годину, са свим јасно истичу два различита максимума. Они истина не падају баш у доба равнодневица, нагињу ка средини зиме, али не онако много, како би се могло очекивати по неким описима.

Најзад имамо да разгледамо и оне најкраће периоде, које долазе од кретања Земље око своје осе. Оне имају само локалан карактер, јер ротацијом Земљином мењају само поједина места своје положаје према Сунцу. Ако су периоде, које смо до сада износили, универзалног карактера, те по томе зависе од апсолутнога времена, онда се под дневним периодама имају разумети само такве, које за свако место зависе од промена које су везане за локално време тога места. Могло би се мислити, да су бар дневне периоде поларне светлости најпознатије, али ни то није. И о томе су радови врло оскудни, који би нарочито из саме поларне зоне захватали већи низ година посматрања. Једино се може рећи, да се у ширинама Средње Европе поларне светлости поглавито јављају у првим ноћним и првим јутарњим часовима; око поноћи се у опште ређе јављају. У већим ширинама часови око поноћи били би у поларној светлости најобилатији. Међу тим се опет свакако мора правити разлика између светлости општег и локалног карактера. Ну, на жалост, подаци не досежу толико, да би се могла и та разлика правити. Пошто се поларне светлости дању у опште не могу посматрати, онда се по себи мора разумети, да највећа њихова честоћа пада у ноћним часовима. Разнолика посматрања доводе до закључка, да се часови највеће честоће у толико већма приближују поноћи, у колико дани дужају; то значи: у колико нам Сунчева светлост више смета да другу светлост опажамо. Због тога се и не може ништа говорити о развоју поларне светлости у току дана. Ну друге неке појаве, које стоје у тесној вези са поларном светлошћу, указују да се поларне светлости и дању онако исто јављају као год и ноћу.

Главна улица у Приштини

Овим чланком изнели смо циклус периода поларних светлости, које су тачније размотрене и мање спорне. Сада се морамо вратити на напомену, коју смо учинили при навођењу оне једанаестогодишње периоде. Тамо је речено, да је — по Tromholt-овим испитивањима — значај те периоде у поларним пределима обрнут према њеном значају у пределима нижих и средњих геогр. ширина. Ма да тај резултат још никако не изгледа поуздан (јер на пр. Fritz није могао извести ту супротност арктичке зоне према осталим зонама) ипак су веома интересни подаци, који су Tromholt-а довели до таквог закључка. Да би нашао основицу за такву једну појаву, узима Tromholt, да зона највеће честоће поларне светлости мења свој положај у току године. Она би се дакле, бар јужно од Гренланда, наизменично премештала к југу и северу. Он тврди, да светлост заузима јужни положај кад је активност на Сунцу најјача, а у северни свој положај доспева кад на Сунцу влада већином тишина. Пошто Гренланд лежи изнад те зоне, то ће она, дакле, од тога копна бити највећма удаљена, па према томе ће и показивати најмање поларних светлости баш у оно доба, када се у средњим и нижим ширинама — још и због приближавања оне зоне — управо развијају силне поларне светлости; и обратно: кад се та зона повлачи к северу, на Гренланду се повећава број поларне светлости а у јужнијим пределима се опажа приличан мањак.

* *Lenger*, Meteorologie der Sonne.

Оно што важи за зону највеће честоће, природно је, да у опште важи и за све изохасме. По томе се дакле и систем тих линија једнаке честоће поларне светлости помера тамо-амо у току 11-годишње периоде. Да ли се ове линије при том размичу или примичу или се по површини земљиној истовремено и подједнако померају — Tromholt је остао нерешено. Веома је добро смишљена она хипотеза о још много краћим — годишњим и дневним — периодама, а Tromholt мисли да у опште може објаснити промене у поларним светлостима. Али се унапред не може ништа рећи о томе: да ли она вреди или не. Да изохасме никако нису неке сталне прилике, може се закључити и по оним силним променама које се опажају у земаљском магнетизму са којим поларна светлост стоји у тако тесној вези.

Закон и ред владају при свима догађајима у природи — то је несумњиво; али ми нисмо увек у стању уочити све то. И грдно велики број тих догађаја, и узане везе, што — нама незнано — постоје међу њима, отежавају њихову класификацију. Тешкоће су те тако велике и тако разнолике, да доводе у велику забуну свакога, ко се лати посла око њихове обраде. Свака појава одликује се и извесним својим властитим особинама и природом толико да се свака за се мора испитивати у најразличнијим правцима и методама, пре но што се може доћи до каквога резултата. Зато и читалац не треба да се чуди, што се у овоме излагању није могло све утврдити и обезбедити, и што су чак и из тисућа посматрања извучени само приближни закључци.

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Амајлије

(из туђег кола)

XCI

Највише се мисли
— Искуство нам вели —
О ономе што се
Заборавит' жели.

XCII

Кад некоме нисмо ради
И заслуге да признамо
Ми рекнемо само
(Рāд пакости веће):
„Ала има среће!“

XCIII

„Заборавaн бити“ кад освете треба —
Благослов је с неба;
„Заборављен бити“ кад невола дави —
Пакао је прави.

XCIV

На услуге разне
Успомена вене;
Најдуже се памте
Оне — одбивене. —

XCV

Страст је пламен љути
Од ког мудри беже;
Он лептира само
Снāми и сажеже.

XCVI

Боље никад не почети,
Него л' никад не дочети.

XCVII

Мудар се чуди кад чудо разуме,
Будала свему што схватит' не уме.

XCVIII

Чувај се и пази!
Маскирана срећа
Од несреће многе
Гора је и већа.

XCIX

Док је верност права, чиста:
Част љубави у њој блиста.

C

Истина је увек
К'о што је и била:
Наш је живот стално
Први дан априла.

Превео О.

Буји, паји!

(Будмила)

Златна, кудрава косица, јасне, плаве очице, јамице на ружичастим, пуначким обрашчићима, весело брбљање танкога дечјега гласића... То је моје чедо, моје злато. Сад је у другој години.

Седим поред њезине отворене и спремљене постељице са исплетеним бочним рамовима. Саме смо у соби, само што сини мачак ренети нашу слатку самоћу. Тихо преде своју начју песму, повија леђа, чеше се и мази крај мојих ногу.

Подаље од нас гори лампа на столу и баца своју слабу светлост испод зеленога покривача.

Време је да моје чедо спава; већ је умивена, свучена, са свим готова, али се пронесташила, распричала па неће ни да чује о спавању. У својој дугој, ноћној кошуљици клечи на мом крилу, пљеска ме по образима својим пуначким, топлим ручицама, завлачи их у моје косе, па се онда извије и тако уназад занесе, да је једва могу задржати. Онда се засмеје и, рекли бисте, зацени од јасног, детињег смеха.

Привлачим је к себи и осипам безбројним пољупцима златну главицу, танки, нежни вратић, обнажене груди, округла плећа.

А она се отима, смеје, скаче и опет не пљеска по лицу.

„Мама, паји, паји! понавља више пута и нежно ме милује по образима; а за тим, „Мама, би, би!“ и, као љутита, учини се да не удара.

Радости моја, анђелче моје, благо моје! Колико осећам среће стежући је на своје груди, осећајући топлоту овога нежног, милог бића, удишући аромат њезина чистог, детињег тела.

И најзад, силом се савладавши, одлучно тражим озбиљним гласом да одмах спава.

А она још вазда неће, не слуша, опире се ...а после пристане, али ми не да̄ да је ја положим, јер хоће сама да легне, и доиста: тетурајући се озбиљно (ох, како је то смешно!), хватајући се за мрежу постељску као маче какво, — сама, „баш сама“ дође до јастучића и баци се на њих.

И дуго још, лежећи у постељици, не може да се умири. Сад тражи да јој донесем мачку, сад се распитује о свом разлупаном зецу са бубњем, сад тражи да њене „пискоте“ метнем поред ње „ту, ту!“ На послетку се примири док ја рукама држим њен покривач и моли ме да јој причам и обећава да ће јако, јако затворити очи и да ће бити „паинка.“

„Иде једно мало, мало дете да шета, а видела га једна велика, бела куца...“ почињем ја своју измишљену причу. „Куца?“ пита ме она, а широко отворила очице, али их одмах заклопи, да се ја не бих љутила, него да наставим своју причу. Али нисам још ни довршила своја измишљања, а она већ спава; из постељице чујем само тихо и уједначено дисање место дотадашњег распитивања.

Буји, паји, буји, паји!
Тебе чува мама твоја:
Буји, паји, буји, паји!
Чедо мило, снаго моја!

Дубоко разнежена посматрам срећу своју и стављам на њу знамење крста.

„Спавај, голунче моје, спавај поред љубави материне; спавај не знајући ни бола ни јада, спавај под брижљивим погледом матере своје, која ти се сва предала... Спавај, јер ти је мајка будна.“

Лампа је угашена. Само кандило гори тихим пламичком пред иконом матере Божје.

С рускога превела М.

Исповест једнога скептичара

— Анатол Франс —

Живот

Када се каже да је живот или рђав или добар — погрешка је којој нема смисла. Треба рећи да је живот и добар и рђав у исто време, јер само из живота и добивамо појмове о добром и рђавом. Истину вели ко каже: живот је и чаробан и одвратан, и диван и ужасан, и сладак и горак, јер он је — све! Један га види у ружичастој, други у црној боји, а обадвојица га виде онаква какав је, јер он је и ружичаст и црн и свих боја. — А то би нас баш и могло све сложити, а философе помирити кад год се препиру у питањима о животу. Али ми смо тако створени да увек желимо и друге нагонити да мисле и осећају као и ми, и да не допуштамо суседу да буде весео кад смо ми жалосни.

Конак у Приштини

Лиричари

Да ли је могуће, говорим себи читајући ову књигу, да се тако одушевљавамо овим ситним знацима који нису ни боје ни облици што их Природа ствара у својим лепим али ретким часовима? Писмена, доиста, изазивају у нама божанствене представе. Друкчије се и не могу назвати него чудом. Леп је стих што и уметнички потез гудалом по удешеним жицама. Песник нам не пружа своје мисли, него изазива *наше*. Јер када нам пева о жени коју воли, он слатко буди у душа наших љубав и јаде наше. Он је изазивач. Ако га разумемо, и ми смо песници као и он. Сваки од нас представља собом примерак свакога песника, који ће, ником непознат, умрети заједно са својим варијантама кад више не будемо осећали. Мислите ли да бисмо ми тако волели своје песнике

кад нам не би говорили о нама, већ ма о чему другом? Како срећан неспоразум! Најбољи су из њих егоисти. Мисле само о себи. Умели су само себе у своје стихове, а ми поимамо да смо ми у њима. Песници нам понижу вољети, и то је сав њихов позив. А то је довољно њиховој чаробној судјети. Зато и бива са њиховим стиховима исто што и са женама. Нема судетнијега посла него хвалити жену: она коју најпаче волимо — биће и најлепша. А што се тиче саопштавања публици да јој нема сличне, — то је ипак посао анатуристичког витеза него ли разумног човека. —

Поимањање појава у животу

Многи данас верују, да смо се већ приближили последњим границама цивилизације и да ће свет после нас брзо пропасти. Мисао да нас наследена ниче преживети, служи нам, доиста, као каква таква утеха.

Посматрајући човечанство, ја писам опасно никаквих појава по којима бих судио да му се већ приближе крај. Ма колико говорили о опадању, — ја не верујем. Шта више, ја кисели да се још нисмо довољно ни до потребних граница просветних. Еволуција човечанства напредује необично полако, а промене, које се у наразима из века у век појављују, мање су значајне него што изгледа. Али нас оне изненађују, а безбројне додирне тачке са прошлошћу и не опажамо. Врста је лаган ход светског живота. Подражавалачка подобност човекова много је јача од прилагодљивости. У психологији, као и у физици, има закон привлачења, који нас везује за тло. Теофил Готје, филозоф на свој начин, са тугом је приметио како људи не могу да пронађу ни осми смртни грех! Јутрос, шетајући по улицама, видео сам лидере који подижу камен исто као и робови у Тиви и Ниниви. Видео сам младенце како из цркве иду са сватовима у јевтину гостионицу да изврше свадбено весеље по праотаром обичају. Срео сам лирског песника који ми је читао своје стихове и веровао да су бесмртни. У исто доба видех где пролазаху улицом коњаници са сјајним бакарним шлемовима — шлемовима Хомеровских јунака и римских легионара, са којих се вију дуге гриве што су плашиле још малог Астијанакса на рукама његове дадиље. Ови коњаници беху републиканска гардиста. Када сам их видео, и када још угледах Париске пекаре где пеку хлеб као што се пекло у доба Аврама и Јакова, прошаптах речи из Писанија: „Ничега новог под сунцем!“ И није ми изгледало нимало чудновато: бити подчињен захтевима обичајнога права који су били стари још у оно доба када је цар Јустинијан састављао из њих опсежни законик. —

Превео с француског С.

Утопљено звоно

Драмска бајка у пет чинова, написао Герхарт Хаултман,

превео Р. Ј. одавић

(наставак)

Трећи чин

(Напуштена топионичка колиба у планини, нешколико од спомињака. Десно, из природне стене, која представља зид, тече вода преко главасту пањ у природни каменк одоа. Лево, кои у позадини код попречног зида, појачано огњиште са лименкама и меховима.

Лево, у дубини, кроз отворене ваколе, које личи на врата у планини, види се планинска предо: врлови, бандишта, дубоки јаруги, а у непосредној близини спутра провали. На крову колибе димњак. Десно: дуг планинаски предо кроз стене. **Шумски фаун**, који се још није појавио целине, одмахује тојагу од јелових корика на пољанској гомили, јасно нечујно и опрезно се. **Никелман** се појављује из велике провалије из одвоја.)

Никелман

Хајд' уђи амо!

Шумски фаун

А, ти си! хоћу.

Никелман

Презирем своју другу самоћу.

Шумски фаун

Одлетеше л' већ?

Никелман

Који?

Шумски фаун

Па — они.

Никелман

Јесу, ма ди их ника не тони.

Шумски фаун

Рогатог срећох.

Никелман

Е?

Шумски фаун

С пилом, тестером.

Никелман

Шта вели?

Шумски Фаун

Да од сад крежеш с мером!

Никелман

Нек уши крије кад му је рђжно.

Шумски Фаун

Ти, нели, крежеш одвише тужно.

Никелман

Платиће главом!

Шумски Фаун

Погано бреме!

Никелман

И он и сваки. ..

Шумски Фаун (смеје се)

Проклето племе!
У наши брда насрће, риће,
Руде нам копа, топи и лије;
И Воденога и Шумског стёже,
Па их без бриге у кола прежé.
Најлепша елфа сад је у њега,
А нашој браћи нестаје снега!
Она ми краде цвеће и благо:
Тилибар, топаз, камење драго.
Дању и ноћу њега облеће,
Грли га, љуби — а с нама неће
Све што зажели, она му ствара,
Цинска дрвета руши, обара.
Дању и ноћу чекаћеш бије,
Земља се тресе, ољек се лије
Отква му светлост крваве боје
Допире до дна пећине моје.
Шта нађа ради — ђаво би знао!

Никелман

Да си му онда још за врат стао,
Сад би већ труо у води био,
И више не би та звона лио.
Сад ми је звоно коцкарска здела
Његове кости — копке ће бити!

Шумски Фаун

То знам, јер тй си за таква дела!

Никелман

Њега смо, је ли, већ давно сити?
К'о да му чекић по нама бије!
(плачно)
Прстен јој кује, обоје лије,
Љуби јој плећа, уста и груди!

Шумски Фаун

Тако ми браде, старци се луди!
Шта ти је, море? Види се боље:
Џуре за старце немају воље!
Неће те — шта ћеш? Паметан буди:
Мóре са земљом друге ти нуди.
Вилă је нађа, докопај коју,
Па крај ње бла̀жи злу судбу своју.
Жени ко паша, окан' се јада,
Јер равнодушан бићеш ма нада
Гледеh' где с њиме заједно ходи,
Како је бла̀жен у одар води.

Никелман

Ах, сирвиђу га!

Шумски Фаун

Вали га страсно!

Никелман

Клаћу га зубма!

Шумски Фаун

Не реци гласно!
И Баба-Жбунка сада је с њима,
А она давно нàзуб те има.
Све им се чини, то добро знамо. —
Желиш ли итогод — стрпљења само!

Никелман

Проклето „трпи"!

Шумски Фаун

Време ће доћи.
Човек је човек: лудост ће проћи!

Хапсана и хапсеници у Приштини

Раутенделајн

(још се не види, чује.)
На граничицу буба гала,
Зу, зу!
Па је лукат' једна стала
Зу, зу!

(појави се)

О где, где: гости! Добро нам вече!
Да л', Никелмане, плапра злато?
А, козоноги, с корењем шта је?
Је л' донесено? — Где, једна пучем
Гомилу оку чдă од чдă.
Вредно сам, богме, тражила свуде!
Где, горски кристал, дијамант овај,
Па кесу пуну златнога праха,
Једино сâће... Дли је баш топла.

Никелман

За топлим даном и ноћ је топла.

Раутенделајн

Јест, може бити. — Вода је твоја,
Хајд' одмах у њу, па се расхлади!

Шумски Фаун

(скоје се као луд)

(Никаквим се више спустя у одвод и кичмењак)

Раутенделајн

Тахан је ето, да ме већ љути!

Шумски Фаун

Е, хајдмо сиво.

Раутенделајн

Подноси љуба

Жуљи ме, сече.

Шумски Фаун

Попустићу је.

Раутенделајн

Баш ко наручен! Одмакни далеч!
Вољаш ко нико и купиш муке,
Читаш је облак већ око тебе.

Шумски Фаун

Па драже су ми од лептирова
Што прашних крилâ дете крај тебе,
Па ти на уста и косе слећу,
А ноћу трепте на меким грудма.

Раутенделајн

(смеје се)

Доста већ једном!

Шумски Фаун

А знаш ли шта бих?
Дај ми тај точак. Отуд ти доби.

Раутенделајн

Ти то знаш худо, боље, од мене.

Шумски Фаун

Да не поломих кола под звоном
Не би ти соко у мрежу пао.
Захвална буди и — дај ми точак,
Смољену ужад за њ ћу привезат'
Па их подженем и гурнути га
У бездан што га вајгорет знадем.
Сласт ће ми бити.

Раутенделајн

А селу огањ!

Шумски Фаун

Жртвини огањ, крвави ветар.

Раутенделајн

То неће бити! — Одмах се чисти!

Шумски Фаун

Зар тако брзо? И зар баш морам? —
Па бар ми реци: како мајсторчић?

Раутенделајн

Спрема и ради.

Шумски Фаун

Никакву ревност?
И дневна светлост и ноћни бај:
Знамо већ добро посао тај!
Дô би ка брегу а брег у дô.
Готово сада виново је то.
И Бог и зверка његов је вид,
За земљу радост, за небо стид!
Хајдмо у траву где сунце сја,
Што знаде сваки, то знам и ја.
Стидет' се нећу драгана свог:
Дете се рађа ал' нивад Бог!

Раутенделајн

Лупежу, знаћеш слепила јад,
Ако си још'те хулити рâд
Мој избраник вам припрема сјај,
Жељну слободу и ропству крај!
Клетва без наде у жељни спас
Прати све овде, прати све нас.
Ти немаш моћи, нем си и глух,
Јер овде влада Хајриховв дух.

Шумски Фаун

Шта ме се тиче?! Поздрави мужа.
У тамнин његов скоро ћу доћи.

(Одо скицуће се)

Раутенделајн

(после кратке паузе)

Шта ми је? не знам. Тмуло и тешко.
На снежаних ћу обличјима поћи;
Пећинска вода хладна, зелена
Окрепиће ме. — Нагазих змију
Што се на јркој сунчала стени.
Палацину на ме, и сўну бесно.
Ах, грозно боли! — Коракп? — Ко је?

Парох

(у оделу за брдска пешачења, заграјак, једва шшрћи из напрегнута, стуна из крша.)

Брајбачу, амо. За ином! хајд' гôре!
Беше баш мучно, ал' ипак стигох.
Рад воље Божје овог се латих.
Стоструко труд ми награђен биће
Ако сад могнем, ко пастир добри.
Да изгубљено понатрим јагње.
Ступимо смело! (Њеј) Има ли кога?

(Одазове Раутенделајну)

Ај, где! Ти овде? Тако и мишљах.

Раутенделајн

(бледи и дрхти)

Шта ћете овде?

Парох

Дознаћеш, чеда.
Бог ми је сведок, дознаћеш одмах.
Само да мало одахнем седе
И знојâ да збришем са лица свога.
Пре свега, дете: јеси ли сама?

Раутенделајн

Ти немаш мене о чем да питаш?

Парох

Где! Није лоше! Јер ми се, ето,
Показа одмах у правој боји,
А то и треба — што да се мучим?

Раутенделајн

Смртниче, пази!

Парох

(прилази јој прекрштених руку)

Тог се не бојим.
Срце је моје снажно и чисто.
Јер знам да Онај, што ме окрени
Те снажан стигох јазбини вашој,
Уз мене стоји. Сатански роде,
Не дотичи ме прокосом својим,
Нит ми износи бестидне чари.
У своја брда ти га одмами!

Раутенделајн

Кога?

Парох

Хајнриха! Кога би другог?
Чаролијама, пакленим пићем
Веза га за се ко псето какво.
Таквог човека, оца и углед,
Сушту побожност, о Боже благи!
Девојчура га бестидна, гнусна
Кецељом својом зави и спута,
Па га сад вуче куд је њу воља
На стид и ругло целог хришћанства!

Раутенделајн

Злочинка нек сам — да л' тебе крадох?

Парох

Мислиш ли, дрска, да ме не крадеш?
Не мени само, жени и деци
Већ целом свету украде њега.

Раутенделајн

(брзо се променив, свечано)

Погледај боље. Гле, ко нам иде!
Чујеш ли корак слободан, смео
И уједначен? Зар ти се грдња
Под смехом нашим изгубит' неће?
Не осећаш ли Балдерон поглед?
Зар ти, ко игра, не струји телом?
Травка је срећна што је он гази. —
Краљ нам се ближи. Где ти је радост,
Просјаче бедни? — Мајсторе, здрано!

(Потрчи Хајнриху и баци му се у загрљај)

Хајнрих

(у живописном одезу за рад, с чекићем у руци. Држе Раутенделајну за руку и позван парохи.)

Добро ми дошли!

Парох

Бог нек је с тобом.
Мајсторе драги. — Је ли могуће?
Набрекнут снагом преда мном стоји
Као дрен силан, витак и снажан, —
А давно л' беше болесник тешки:
Самртник бони, изнурен, блеђан,
Без наде сваке. — Верујем скоро
Да вас је љубав и милост Божја
У часу једном, у милосрђу,
Са одра дигла и моћи дала,
Да као Давид игром и песмом
Господу своме хвалу одате.

Хајнрих

Збиља је тако.

Парох

Та ви сте чудо!

Хајнрих

И то је збиља. Осећам чудо
У целом бићу. Донеси, мила:
Парох би наше вино да види.

Парох

Хвала. Не сада, не овог дана.

Хајнрих

Иди донеси. Добро је, јамчим,
Па — како знате. Седите, молим.
Од када бољку савладах љуту
Ово је прво виђење наше
У часу овом вечери благе.

Стара сахат-кула у Приштини

Ја се не надах да ћу вас прво
Поздравит' овде на дому своме.
Двојно сам срећан; јер видим доказ
Позива вашег, љубави, моћи;
Јер видим да сте раскинут' могли
Убиствен ланац дужности своје,
Одбећи људе — тражећи Бога.

Парох

Но, хвала Богу. Исти ко пређе.
Та лажу људи, дерућ' се доле
Друкчији да сте него што бесте.

Хајнрих

И друкчији сам и овај исти!
Отвори прозор светлости, Богу!

Парох

Прекрасне речи!

Хајнрих

Ја не знам бољих!

Парох

Ове су добре, ал' знам и бољих.

Хајнрих

Ако сте вољни: дајте ми руку:
Ја вам се кунем лабудом, петлом
И коњском главом: бићемо своји!
У душе своје пролеће сјајно
Вас ћу увести.

Парох

Уведите ме.
Знајућ' ме, то сте чинили често.

Хајнрих

Знам вас, јест, знам вас. Ал' и да не знам,
Па макар овде под маском дрȳга
Ништавац био — злато је злато!
Пропасти неће, па макар било
У клеветника.

Парох

Ал' реците ми:
Какна је оно заклетва чудна?

Хајнрих

Лабуд са петлом?

Парох

И коњска глава.

Хајнрих

Ни сам вам не знам: откуд ми дође?
Казало биће са ваше цркве,
Петао онај гȍре, на сунцу, —
А глава коњска — са суседова
Забата слика; а лабуд — лабуд.
Отуд ил' откле л' дође ми на ум,
То је свеједно. — Ах, ево вина.
Сад у најлепшем значењу речи:
Пијем за себе, за вас и тебе.

Парох

Захваљујем вам искрено желећ'
Излеченоме крепкога здравља.

Хајнрих

(хода горе-доле)

Здрав сам, обновљен! видим по свему:
По грудма што се радосно шире
За медно-слатки удисај снажни,
Крāј којег ми је ко да у срце
Мајска свежина и снага струје;
По руци својој од гвожђа што је;
По шаци што се, ко канџа оштра
Орла у лету, грчи и шири
Од жудње за рад, од нестрпљења! —
У врту моме глете светиште!

Парох

Како?

Хајнрих

Гледајте!... И друго чудо.

Парох

Не видим ништа.

Хајнрих

Мислим на дрво
Што ми на облак лачи вечерњи,
Бог Фреир на њ је ослоњен лако. —
Мирисна струја с њега се креће,
А небројене пчелице врēдне
Зује у роју, вију се, носе
Мирисном, слатком његову цвећу. —
Осећам да сам што и то дрво:
Као на цветне његове грāне —
Бог Фреир слеће у душу моју,
Те је у маху расцвета бујно.
Пчелице жудне к мени нек дођу!

Парох

Настан'те само, слушам вас радо
Хвал'те се цвēтом и ви и дрво —
Ал род је само у Божјој руци.

Хајнрих

Тако је збиља; све је од њега.
У провалу ме одрину с брда,
Ал' ме и диже, — те сада цветам.
И цвет, и плод је, и све од њега.
Ал' молите га да лето штити!
Што је у мени — вреди да расте.
Вреди да сазри. Истину велим.
Јер то је дело што још не смишљах:
Звоњење ретког, драгог метала,
Што ће се, звонећ' клатити само. —
Кад, као шкољку, прислоним руке
На ухо своје — чујем где звони;
Кад очи склопим — обличје видим
И бих се клео: опипљиво је. —
Ово што сада ко поклон добих,
У грозном болу тражих још онда
Кад сте ме срећним „мајстором" звали!
Нит бејах мајстор нит бејах срећан.
То сам тек сада: мајстор и срећан.

Парох

Волим кад за вас то други кажу:
Али се чудим кад и ви сами....
За коју цркву лијете звоно?

Хајнрих

Ја? Ни за коју.

Парох

Онда: за кога?

Хајнрих

Оном што јели нареди оној
Да над провалом дична израсте.
Ал' збиља: ваша црквица нова
Погорела је и нарушена;
Нови ћу темељ копати онде:
За нову цркву и темељ нови!

Парох

Мајсторе, али... Судити нећу...
Рек'о бих да се не разумемо,
Јер, ето мислим, просто речено,
То ваше дело прескупо, красно...

Хајнрих

Красно је, збиља.

Парох

Звоњење такво!

Хајнрих

Може и тако.

Парох

На ви сте рекли.

Хајнрих

Рекох о оном што се и сáмо
И без назвања, крстити мóра,
И што се сáмо крстити може.

Парох

Реците, молим, ко вам та плаћа?

Хајнрих

Ко ми та плаћа? О попо, попо!
Хоћете л' срећу да усрећите?
Награду би ли да наградите?
Ако ја назвах рад ми звоњење,
Зовите и ви. Ал' знајте добро:
Ни с једног још'те Саборног храма
Не чу се јаче ни лепше звука;
Слично је грому пролетње бýре
Што громко грми громовним треском!
Ко позáўна потресном јеком
Храмова свију гушће звоно
И победним ће јавити кликом
Рођење сјету светлости ноне!

Прамајко, сунце! Своју и моју
Подмлађ децу грудним ти млеком,
Као и ове изданке мрке
Хранивно топлом вечитом струјом:
Нек од сад унек све тежње своје
Твом чистом путу к небу обрáте.
Ти си и мене, на земљу сўру
Пред тобом што се сада зелени,
Уздигло само за жртву слатку.
И ја ти радо жртвујем себе.

О, дане сјаја, кад ће прагном
С цветног ми храма забруј'ат силно
Грóм будилнички; — кад из облака,
Што целе зиме терет нам бéше,
Провеје пљусак јувела сјајних.
Ком милијони полећу рукý
Да осрепљене његовом моћи
Тајно у куће богатно носе:
И тада свилне стегове хвáте
Што дуго жуде — ах, како дуго!!
И на пир пођу хајније сунца. —

О, на пир, попо. Сличан је причи
О блудном сину. Мати нам, сунце,
Синовима блудним тај празник даје.
Уз шўштај звўчни стéгова свилних
Ка храму моме хитају мноштва.
А тад звоњење јекнуће моје
Слатким и топлим звуцима мáмним
Да свачје груди јецај потресе:
Јер то је песма заборављена,
Песма оташтва, детињског миља,
Са дна бајкина бућара што је,
Коју свак знáде, ал' никад не чу.
И како почне, тајно и скромно,
Ко јад славујски, ко тўк голубји —
Лед се отапа у људским грудма;
А мржња, срдња и патња тону
У топлим, топлим, топлим сузама.

Сви ћемо тада приступит' крсту
И, још'те плачни, биће мо срећни.
Јер тад ће, најзад, сунчаном силом
Спаситељ мртви оживљен бити!
Пун сјаја, мила, младости вечне
У мај, ко младић, ступиће сјајни.

(Хајнрихово одушевљење, у овом говору, расло је више и више, те на послетку говори екстатички; ака шкрипи, хода горе-доле. Раутенделајн, дрхтећи од одушевљења, клечи крај њега и љуби му руке. Парох прати сав овај говор са све већом и већом изразито непријатељ. Пошто дуже време умилном жарком лице брише.)

Парох

Мајсторе драги, ја сам вас чуо.
Ах, до ситница све је онако
Како ми брижно причаху дóле
Честити људи општине наше:
Па чак и гатка о звоњењу вам!
Те ми је тешко — не умем рећи.
Ал' громке речи на страну сада:
Ја, како стојим, онако дођох,
Не што сам жўдан чудéћа ваших,
Већ да сам крај вас у несрећи вам.

Хајнрих

У несрећи ми? — Несрећан! Зар ја?

Парох

Пробудите се! Устаjте! Сан је!
Сан је ужасни из ког се само
У паклу бўди. Не буде л' моћи
Да вас пробудим речима Божјим —
Мајсторе, ви сте пропали вечно.

Гази-Местан †

Хајнрих

Не мислим тако.

Парох

Библија вели:
„Слепило шаље — ком пропаст жели!"

Хајнрих

Ако он хоће, — и и да не даће?
И зар не слепим назвасте сада
Кад сам пун духа најлепше химне,
Кад к'о с јутарњег облака рујног
Слободним оком чар неба пијем:
Зар ја заслужих Господњу казну, —
Мрак вековечни?

Парох

Мајстор-Хајнриче,
Ваш танак полет — висок је за ме.
Ја сам прост човек, из земљи рођен,
Па не знам ништа о вашим стварма
Ал' знадем оно што ви не знате:
Знам Праведу, Кривду, знам Зло и Добро.

Хајкрих

Није ни Адам у рају знао.

Парох

То су тек речи — не значе ништа:
Оне безбожност не могу сакрити. —
Мени је жао, ал' штедет' не смем:
Имате жену и децу....

Хајкрих

Ког још?

Парох

У цркви нисте; брда нас крију;
По цео месец нема вас кући,
Где жена чезне, а деца ваша
Гледају сузе што због вас лије.

Хајкрих

(после дужег ћутања, убојито)

Кад бих тё сузе обрисати мог'о —
Ја бих и хтео, али не могу!
Осећам јасно савладан тугом:
Није ми дато да тешит' могу.
Јер ја ко љубав, обновљен њоме,
Богатства своја не смем прекипљај
Давати њојзи, јер моје вино
Њој жуч је горки, сирће и отров.
Зар који канџе соколске има
Да голуб чеда образе глади?
Сачувај Боже!

Парох

Та то је лудост,
Безбожна лудост. Јест, тако велим. —
Мајсторе, ја сам потресен, збуњен
Грозном тврдоћом вашега срца.
Зли дух и смисли и срце шкалу
Под ликом Божјим... дај, морам рећи:
Ужасно, како још никад није.
Ви о свом делу тако бунците...
Не осећате л': да већи ужас
Још безбожничка не смисли глава. —
Радије ја бих све грозне казне,
Што их је Господ на Мисир слао,
Молио опет на све хришћанство,
Нег' видет' сршен ваш храм ужасни
Молоха, Ваала и Велзевула.
Тё вратите се спасти, хришћанству!
Још није доцкан. Девојку даље,
Ту разбратницу, вештицу гадну,
Ту заводницу и дух проклети,
Ударцем једним страшило то ће
У прах отићи и спас нам дати.

Хајкрих

Врућичном, бономи, под руком спрти —
Она ми доће и здравља даде.

Парох

Смрт сто пут боље од таквог здравља!

Хајкрих

Мислите о том како вас воља,
Али ја ућох у живот нови!
Живим, и за то њој хвалу дајем,
Док смрт ме једном тог не разреши.

Парох

Крај нек је свему.
До главе своје у зло сте пали;
Пакленица вам, украса рајских,
Снажно вас дражи. Доста. Ал' знајте:
Вештичјих још'те и јеретичких
Гломачи има — и сад но некад.
„Глас народа је глас Божјег сина."
Сва наша дела безбожна, тајна,
Нама су знана. Ужас и мржњу
У сваком буде. Можда се покрет
Удржат' не да, те ће се народ,
Светиње своје од нас да брани
Руљама дићи и разрушити
Радионице наше.

Хајкрих

(после ћутања кратко)

Па добро. Чујте!
Ја се не бојим. Када ми жёдни,
Ком пружам пехар хладнога вина,
Избије пехар из руке моје —
Добро: нек жёдни, он тако хоће
Ил' Усуд његов; ја нисам крив'н.
Нити сам жедан, јер — ја сам пио!
Ал' ако когод, обманут себе,
Злобно се дигне противу мене,
Свог даровања — те кâд се мрака
Прости на светлост у души мојој;
Ја знам шта хоћу, ја знам шта могу!
Многа сам звона разбио до сад.
Могу још једном дигнути чекић
На звоно што га излила маса
Од жучи, јада, суџете, злобе
(Да би се чула сва глупост њихна) —
Ударцем једним свег да га смрвим!

Парох

Успеха желим! Због'м. Ја сиромах. —
Грешнички корен изчупат' из нас
Не може човек: Бог нек нас чува.
Сад да вам кажем реч једну само,
Реч п о к а ј а њ е. Једног ће дана
— Сред тиоревина маштања тмојих —
У срце тмоје ућрити стрела:
Нит' ћеш умрети ни живет' моћи.
Свет, себе, Бога, рад — све ћеш клети!
И тада... тада мене се сети.

Хајкрих

Страшила кад бих смишљао себи,
Од вас бих, попо, умео боље.
То што бунците — то неће бити.
Од наших стрёла ја сам сачуван,
Неће ме, попо, ни окрснути,
К'о што ни звоно, знате га добро,
Што сада на дну језерском лежи, —
Никада више зазвонит' неће!

Парох

О хоће, хоће! Памтите добро!

ЗАВЕСА

(наставиће се)

Последице рата (сликао Рубенс). — Флорентинска галерија Pitti поноси се данас овим чувеним Рубенсовим радом. Ужас рата потресао је уметничку сликареву душу, те се латио кичице и њом представио све последице ратнога стања. Како је то и на који начин извео, врло речито говори сама слика којој је излишан сваки коментар.

Дечји одбор за помоћ пострадалима у Старој Србији и Маћедонији. — Београђани се врло добро сећају онога симпатичног одбора дечјег који је под председништвом Кнежевића Павла приредио крајем прошле године два одлична концерта у корист пострадалих Срба у Старој Србији и Маћедонији. Све тачке у програму изводила су сама дечица, и то тако лепо и са таквим успехом да ће успомена на то још дуго и дуго трајати у свих посетилаца тих вечери. У овом броју износимо заједничку слику тих добрих Српчића, који су за браћу из Старе Србије и Маћедоније зарадили суму од близу 10.000 динара и одмах је послали да се раздели српским патницима у Турској Царевини. —

Олтар Краљевске Базилике у Бару. — Поводом понуде руског ђенарала Богдановића да откупи мошти Св. Николе изашао је чланак у „Coriere delle puglie“ из кога изводимо ове редове:

„Ђенерал Богдановић праћен Синдаком (кметом) и још неким личностима разгледао је особитом пажњом унутрашњост цркве Св. Николе; по том зажели видети и онај део на ком се извршило венчање 1896 год. Краљице Јелене са Краљем Виктором Емануилом III и најпосле замоли да га одведу у крипту где су мошти Светитељеве сахрањене. Ту је био толико потресен да је узвикнуо: Дајте ми мошти светитељеве, ево вам полажем за њих милион рубаља.“

Синдако (кмет) и остали одбију ђенералову понуду.

О животу и смрти светитеља нема тачних података, зна се да је био Бискуп Мира у Лицији.

Држи се да је живео за време Константина и да је био мучен од Диоклецијана.

Данас се Св. Никола слави у Русији, Грчкој, Енглеској, Француској, у Италији а и код нас Срба.?

Тело је пренето свечано из старе црквице Св. Еустрација у данашњу за то приуготовљену крипту 1. октобра 1089. у присуству Папе Урбана II и Дуке Руђера, силества владика, прелата, магната и небројеног народа.

Ова се историјска Базилика почела зидати 1087. год. под настојањем Абата Бенедитина Елија, конструисана је по латинском обреду.

Храм је подигнут у близини двора Сатарано, где је била пре тога мала црквица Св. Евстрација. Барани по допуштењу свога Дуке Руђера пренели су кости светитељеве крадом и са много опасности.

О првобитном олтару у крипти нема тачног обележја, само се зна да је после два добио светац веома раскошан олтар од Уроша Краља Срба и Бугара, прозваног свети Краљ Милутин, од прилике 1310. год.

Овај заповеди ваљаним уметницима, можда из Византије, да израде балдахин од Сувог Сребра, који би подигнут на гробу Великог Чудотворца, заједно са олтаром истога скупоценог метала, искићеним драгим камењем и цаклинама.

Још се и данас чита спомен овога красног дела тадашњим словима на Сребрном Штиту ужлебљеном у Мраморну Плочу.

Драгоцени балдахин био је порушен 1676. године на место његово други је подигнут у истом начину, и ако доста мајсторски, али ту ипак оскудева онај пређашњи фини уметнички укус.

Крипта заузима готово сав простор испод горње цркве. Свод је састављен укрсницама, стубови су разног диаметра и различног мрамора. Капители као и свугде у овој цркви разликују се међусобно: има их и Талијанског и Грчког стила.

Крипта је у почетку веома слабо била осветљена, полуокругли прозори новијег су времена.

Степенице што воде у крипту од белог су мрамора.

Значајно је још што је у овој крипти Папа Урбан II држао кончил са 83 бискупа.

Стеван Тодоровић
академик сликар.

Маћедонски збег. — Невоље словенсиског становништва у Маћедонији познате су већ широм света. И они што се зову Србима, и они што се крсте Бугарима, и Грци, и Куцовласи — пате од увек нередовних прилика у Турској, а од када поче и народни покрет, и милом и силом, невоље превршише меру. Отпочеше многобројна исељавања, бегства, одметништва. Наша слика представља маћедонски збег у једном планинском старо-српском манастиру. —

Српски консулат у Приштини. — Овај српски консулат отворен је новембра месеца 1889. године. Кућа је мала, али за Приштину ипак угледна; налази се у главној улици, у непосредној близини војне болнице. Први српски консул у Приштини био је Лука Маринковић кога 19. јуна 1890. год. убише Приштевски Арнаути насред чаршије. —

Главна улица у Приштини. — Ова главна улица није дужа од 400 метара, а турско јој је име Диван-јол. Овом се улицом и улази у град, а њом се долази пред конак. Све су друге улице врло уске и изукрштане.

Стара сахат-кула у Приштини. — На месту где је данашњи конак, познаје се да је некад била некаква

велика зграда. Народ тврди да су ту били двори Краља Милутина. У целини је била и до скора добро очувана само једна кула, висока око 15 метара, а завршена минаретом од дасака. Употребљена је била за сахат-кулу, али је прошле године порушена на жалост српских становника. —

Конак у Приштини. — Конак или сарај најугледнија је зграда у Приштини. У њојзи је канцеларија Мутесарифа Приштевскога, суд, полиција, пошта и телеграф, штедионица и сва друга државна надлештва.

Хапсана и хапсеници у Приштини. — Није без интереса за наше читаоце да виде и ову слику која представља хапсану и хапсенике у Приштини. Од нарочитог је интереса знати, да су ове апсане, поред нешто обичних лопова, препуне Срба који ни за што и ни због чега пуне ове просторије. Ако од арнаутске или низамске руке погине какав угледнији Србин, турске власти одмах хватају виђеније Србе и хапсе их, водећи, ко божем, истрагу за убиство „из користољубља." Да би невине спасли, често породице оптужених одустају од тужбе, и тим је, у највише случајева, — правда задовољена! —

Гази-Местан. — Одмах више Приштине, на путу за Вучитрн, има једно мало теће познато под именом „Гази-Местан." У њему су два гроба. За један се вели да је турског барјактара из Косовскога боја, а за други да је слуге његова. *Гази* турска је реч и значи *победилац*, а *Местан* је мушко име. — Српски народ верује да је ово гроб Бошка Југовића, извесно с тога што се зна да ту лежи царев барјактар, а то је био и Бошко Југовић у српској војсци. —

Свечана дворница Матице Српске. — Српска Матица основана је на Св. Саву 1826. године. На подстицање Јована Хаџића дадоше шест Пештанских трговаца по 100 форината као фонд да се из њега издају српске књиге. Оснивачи су Матице Српске: Гаврило Бозитовац, Јован Деметровић, Јосиф Миловук, Петар Рајић, Андрија Розмировић и Ђорђе Станковић. Први председник беше Јован Хаџић. — 1835. г. Српску Матицу укинула је државна власт. — 1837. г. заузимањем Тодора Павловића Матица је поново отворена. — 1848. г. због буне обустављен је Матичин рад до септембра 1849. г. — 1865. г. пресељена је Матица из Пеште у Нови Сад. — Матица има два одељења: Управни Одбор и Књижевно Одељење. — Она има свој леп, велик дом на Новосадском тргу. У њему су: канцеларије, благајница, библиотека, свечана дворница, стовариште за књиге. У свечаној дворници држе се седнице разних одбора Матичиних и главне скупштине. Зидови су украшени ликовима оснивача, добротвора, председника и знаменитијих радника Матице Српске од њена постанка до данас. —

ХРОНИКА

Некоје исправке у речнику Вукову

Од Јована Драгашевића

(свршетак)

40. *Љу̀бав* die Liebe, amor. — Сви наведени примери уз ту реч, као и за реч *Љубавник*, не казују љубав у данашњем смислу те речи, него *пријатељство* (данашњег смисла).

Ја сам у народу чуо (Рудник), да се реч *пријатељ* и не узима у смислу Freund, amicus, него само у смислу *сродства* (удајом и женидбом); а оно, што ми *данас* кажемо пријатељ, Freund, amicus, народ каже *љубавник*; а данашњу нам реч љубавник зову *милосник*. И ми, кад кажемо: учини ми ту љубав, значи пријатељство, хатар, а не љубав у данашњем нам смислу.

Ну пошто је реч *пријатељ* добила право грађанства са значајем Freund, amicus; а реч *Љубавник* постала оно што милосник, — то сада и не можемо више мењати, или на ранији значај доводити.

Ово рекох тек да би се *знало*, јер велики део народа, сав сеоски народ, и данас зове све то онако, како је и Вук у речнику *примерима* доказао, а не онако, како му је тумач на немачки извео.

41. *Љу̀тич* не зна шта је, а то је Camomilla, што је у речнику назвато жабљак.

42. *Ма̀лина* није Wegedorn, Christdorn, Paliurus (што је *дра̀чи*) него је Himbeere, rubus.

43. *Морменевиш* значи љубичасто; — ал ту су две речи: *мор*, место *мораво*, како се свуда у народу каже она боја, коју сад (ми варошани) зовемо по немачком љубичасто; а *меневиш* хоће да каже да је та чоха из Грчке: Турци зову *Меневиш*, а грчки се каже *Монемвасија* (варош у Грчкој, у Мореји).

44. *Мразова сестрица* (у Срему) и *Мразовник* (у Барањи) са свим је једно и исто: Colchicum autumnale, јер и опис мразовника то казује.

У Србији, у Црној Гори, па и у Малој Русији, зове се *Каћун*, Zeitlose.

45. *На̀вала*: Циганке продају девојкама *навалу* (би̏ље или чи̏ни) да на њих навале просиоци. Овде треба избрисати „или чи̏ни", јер је *на̀вала* заиста би̏ље, врста папра, напради, Filix.

46. *Нáна* 2) eine Art Kraut, а то је Melissa officinalis.

47. *Натопр̀чити се* није anlaufen, него, како и наведен пример каже, *погне*: ко трчи, он се натопрчи.

48. *Недаћа* није Scheltwort, него озбиљна реч.

49. *Нȕчице* и *нȕчке* vorwärts, auf das Gesicht, prunus, — то није, него је оно, што је при *Нȕк* речено: погнуто, сагнуто.

50. *Огар* eine Art Jagdhund: да нараним хрте и огаре, — то је реч *мацарска* и значи *рт*, дакле је у стилу само плеоназам, а не две врсте паса.

51. *Оговарати* zu eines Gunsten sprechen, sich entschuldigen, vertheidigen, — то нигде није. *Оговарати* значи о неком *рђаво* говорити, а не праздати га. Наведен пример нетачно је представљен, треба: девер одговара, а не оговара.

52. *Одојче* мало прасе, које је поодрасло, да се може заклати и испећи, али још не зна ни за какву храну осим материна млијека, — то је непотпуно, јер је одојче не само прасе, него и јагње, па и дете.

53. *Одо̀лен* некака трава, — то је Thalictrum asiaticum, и у Браничеву и целој Старој Србији каже се *одоленак*.

54. *Окомито, окомице* bergab, — није него је steil. *Окомице* stossweise, — није него је *управ*.

55. *Опак* 2) није tüchtig, vallidus, него само као код 1) schlimm, perversus.

56. *Плуг и волови* некака звијезда, — то је јато звезда der grosse (und kleine) Bär, што су и наши школовани по немачком узели *Медвед* (мали и велики) а у народу свуда се каже *ко̀ла* (мала и велика).

57. *По̀јац* по̀јца, пјевач, Sänger, cantor. Ако је по̀јац, онда је genitiv по̀јца, а не по̀јца. Међутим Sänger, cantor, каже се по̀јац; а *по̀јац* то је једна буба, нешто већа од бумбара, а пепељава, која обично у јуну и јулу (поређа је) поји, тј. звижди, ал тако дуго без прекида, да те туга ухвати. Смео сам с ума име јој латинско, или грчко, а стари Грци говорили су, да је то био човек, који је целог века и увек само певао, па су га богови, кад је умр̀о, претворили у тог по̀јца.

58. *Пониквица* у планини међу шумом поље, cf. пропланак. — За пропланак каже то исто, и то *јесте* тако, ал пониквица није пропланак, него пољице, управо поточац, где и који у земљу *понире*.

59. *По̀ниђи* 2) сви јунаци ником поникоше тј. *укочише* се, као да су из земље изникли, — то *није*, а *јесте*: *оборише* главе к земљи.

60. *Потребит* vide *потребан*, — то није једно исто. Младен је *потребан* значи, он *нама* треба; а Младен је *потребит*, значи, да *њему* нешто треба.

61. *Постељица* 2) није das menschliche Ei, него Mutterkuchen.

62. *Потмуо* није verdunkelt него прикривен, притајен, угљен, човек, пас.

63. *Пра̀ља* Wäscherin cf периља, за периљу vide праља, дакле излази да је исто. Можда некад, ал сад није. *Праља* је жена, која по том *занату* пере по кућама, а *периља* је она, којој је у задрузи то на *реду*.

64. *Прѐтио-ла-ло* fett, cf дебео. — То није. Па посједе претила дората, не значи *дебела*, него *брза*. Доказ за ово имамо и у: за *тили* час.

65. *Пр̀жина* 2) der Sand, пјесак. — То није. Пржина значи *место* где сунце препиче, пржи, а не *песак*. То је као и *присоје*, *пригревак*. То казује и наведен пример.

66. *Придворица* vide удворица. — То није. Удворица јесте онај који се удвара, ласка; ал придворица је место или и зграда уз двор, уз манастир. Отуд је и село *Придворица*.

67. *Приправити* није исто са *преправити*. Приправити значи нешто за раније спремити, а преправити значи нешто другаче начинити. У нас се много греши у томе при — и пре, и често узимају једно место другог. Нпр. Банаћанин каже: поток прискочио место прескочио, међутим прискочити значи *прѝћи* неком или нечем, а прескочити значи *прѐћи* преко нечег.

Ово се лепо види и из примера у самом речнику: Све му се врти по глави као *прираслој* ђевојци удаја, (erwachsen); *прераслој* ђевојци помрли сватови (verblüht).

68. *Про̀чеље* vide *за̀чеље*: горње чело, тј. мјесто наврх стола. — *Зачеље* јесте то: Кајицом је совру зачелно; али *прочеље није* горње чело него *доње*, и етимон је од *према* челу, где је *према* преврнуто у *про* онако исто, као и *премалеће* у *пролеће*.

69. *Пуздра* не значи оно, што тамо стоји, у збиљи, него у шали, ил управо да се избегне пра̀во име тога; а пуздра у пра̀вом свом значењу, то је отобољена кожа, као потрбушина.

70. *Пунац* vide *таст*. Ја држим, да је погрешно узето (и то ваљда у скорашње време, да и реч *пунац* значи *таст*, и мислим, да је та реч за мушко *скројена* по женском *пуница*. А пуница такође се узима место таште, што бих ја рекао да не треба. Осим у Срба војвођана, сумњам да се игде још каже пунац за таст, и пуница за ташту. Пуница је *сестра таштина*, и кад се каже: иде у пунице, значи у род по женској страни, тј. у таштин род, а не у тастов. —

71. *Пуноглавац* није eine Art Wasserthiere, него је то млада још неразвијена жаба.

72. *Пријатељ* код Срба не значи amicus, Freund (сад је натурено па значи) него само consocer, те и consobrinus, што и наведен пример сведочи.

73. *Рабаџија* vide *тежак*. — Рабаџија *није* тежак, agricola, него је турска реч од *араба* и значи Fuhrmann, који преноси на колима робу.

74. *Самовољац* der Freiwillige (Soldat) није тако, него се der Freiwillige каже *својевољац*, који је у војску отишао од *своје* воље, а не што је по закону морао. *Самовољац* значи онога, који по свом ћеф ради, не слушајући никога, што је лепо и казано при речи *самовољан*.

75. *Самоток* није само мед, који са̀м из сата истиче без гњечења, него и *вино* (у Браничеву и Крајини Неготинској) које се од кљука оточи, за разлику од оног вина, које постаје, кад се у оточен кљук сипа вода, те постаје слабије вино, које се у Старој Србији зове *комињар* (од *комина* = *кљук*) а у Браничеву *шилер* (по Сремском) због отвореније боје.

76. *Си̇ба* није cornus sanguinea (што је *пиздрен*) него је Ligustrum vulgare, Rainweide. Тако и *Сибовина*.

77. *Скр̀вити* blutig machen, неће тако бити, него је место *скрнавити*, што и узет пример потврђује.

78. *Стармали* није Zwerg, него обично дете, ал које је за своје године много паметно.

79. *Стра̀тор* Art Kraut, — то је Celosia cristata.

80. *Суварак* ein Stük dürres Holz. — Суварак се каже и за воће (оно што се на дрвету сасуши) особито за *грожђе*.

81. *Судбина* (код књижевника); — то није, него реч судбина постоји у *народу* скоро у свима крајевима.

82. *Сур-а-о*, bluss (von Farbe). — Blass = бледа, може бити свака боја, а *суро* то је непељаво у ком има *жуте боје*, као што је *сиво* непељаво у ком има *плаве* боје, а *сипе* је непељаво прелнвајући на *љубичасто*.

83. *Сучељити се* кад су двоје ствари (нпр. куће) окренуте лицем (челом) једна другој. — Да ли се гдегод то тако разуме, ја не знам и сумњам; ал у Србији (напречуто у Браничеву) са свим је обратно, јер кад се каже: моја се њива сучелава с твојом, то значи, да су једна другој *леђма* окренуте. Тако кажу и за *куће* управ кућине плаћене на и за саме куће, ма да је тај случај (по селима) редак, управ и не постоји.

84. *Танцати* није aufspielen, него *играти*, од немачког Tanz, tänzen; а за *Танцовођу* добро стоји Vortänzer.

85. *Тегоба* јесте Schwere, ал не у физичком смислу, него у психичком, дакле је *тегоба* Schwerfälligkeit, Trübsal, а не Schwere.

86. *Тимор* није Felsen, камењак, него као *магла* на планини, и долази од тма, при чему је ь временом а у разним крајевима постало *А* и *О*. Планина *Томор* и предео (и река) *Томорица* истог је значења.

Овако спадају и имена (лична) *Томислав*, *Томир* и *Томира*, а значи *мрке* боје, много припомазасто, по грчки *μελάνιος*. Ја сам ние Токира (не Томира) нашао у Браничеву и то у Стигу у сету, где никоја душа не зна да чита и да пише, ни ћум, а и пош једна да је негде у манастиру научио читати.

87. *Тиши-ња-ње* bald, in kurzer Zeit; — ја нигде и ни од кога нисам чуо: за *тиши* час, него свуда само: за *тили* час, и ово је правилно.

88. *Тића* је свака *кућа*, а не само у заточетцн.

89. *Титра* игра (с округлим камичнма). — То није. Титра је *углављен* камичак, како се у рекама налази (у Београду погрешно зову *шљунак*; шљунак је *неуглављен* ситан камен). По тој титри игра је назната.

90. *Ткати-чём* (ткам, у Сарајеву тчем), — по овоме би се мислило, да се у опште каже *чём*, а по негде *ткам*; напротив, готово свуда у Србетву каже се *ткам* (што је и са свим правилно), а само по негде чём и ткем (на Руднику ткеи).

91. *Тоња* није Art Wetter (јер онда би се и за маглу и за кишу могло казати Art Wetter, — него је то мокра маглушина, или непрегушна плага, те и мирисе рђавог. Кад „видне тоња“ она не заузима много у писиу; обично би торањ Београдске Саборне Цркве нирно из ње. По изгледу свом а и пратиску на плућа, на често и по мирису (што свака магла нека) могло би се узети да је исто, или бар налик на Erdrauch, коју немачку реч (а и ствар је неначка) ја бих назвао *тоња*.

92. *Топола* неканго њесто у јужној Србији: и по-купи Љуну и Тополу, — а то је Љуну и Ополе, јер су *те* две жупе једна до друге, на невац нисто Ополе начуо и узео Топола, каквог њеста (као жупе) тамо близу Љуне (Реке) нема.

93. *Тошиљ* der Schleifstein, cf брус. — У Србији се каже *тошило*, и није обичан Schleifstein, брус, него *точак* управ *котур* од камена брусника, који се окреће кад *точе* тј. оштри.

94. *Трактор* das Tausendschönchen, amaranthus. — Tausendschönchen *није* Amaranthus, а трактор није ни једно ни друго. Па и *трактерак* само је diminutiv од трактор, а није друга нека биљка: der Bärenklau, acanthus.

Трактор и трактерак (или тратбрак) то је Celosia cristata (исто што и *Стратор*), а acanthus то је *мотрура*.

Уз трактерак стоји cf Куранова креста, а Куранова креста нити је celosia, нити acanthus, него Polygonum orientale.

95. *Тиранин* није *тиранин*. И наведен пример: то зачуо наша тиранине, — не значи каквог *злог* нашу, него нашу од *Тиране* народа у Арбанији, као кад би се казало: паша Скадранине.

96. *Трубати* (ми говоримо трућати) није бацати, него *гурати*.

97. *Цвекла* vide *блитва*. — То није исто. Цвекла је *црвена* а блитва мање или никако. Цвекла не може бити већа од две песнице, а блитва може и као две човечје главе.

Блитву зове наша „интелигенција“ *сточна репа* (по немачком, не знајући српски).

98. *Цволика* vide Вачва. — То није. Вачва јесте велико буре ну које ика и вратања; а *цволика* (бар у Србији) једино је кост на човечјој нози од колена до прегибала.

99. *Чвма* није Langeweile, него сйта, туга.

100. *Чврст-а-о* није voll, fleischig, него јак, крепак.

101. *Чемерика* није Helleborus (што је кукурек) него Veratrum nigrum.

102. *Честитост* није Glück, срећа, него ваљаност у моралном смислу.

103. *Чил-а-о* није снажан, силан, него лак, окретан.

КЊИЖЕВНОСТ.

Физички развитак школске омладине и школска хигијена у Срба. Предавање Д-ра Љубомира Ненадовића. Препштампано из „Просветног Гласника.“ — В. 8°, стр. 4.

Полазећи од несумњиве истине „Какав подмладак такав и народна будућност,“ а држећи се свесловесног правила „Боље спречити него лечити“ — Др. Љ. Ненадовић изнео је у овом свом предавању (што га је и читао на празн међународном конгресу за школску хигијену у Нирнбергу 4.—9. априла ове године) развитак школске хигијене у Срба и концизан предлог о питању: шта и како ваља даље радити за њезино усавршавање и напредовање у српском народу?

Прве почетке школске хигијене налазн предавач у угарских Срба, али њен прави и здрави основ нађи у Србији, где је још 1844. године уведена у Крагујевачкој гимназији) и гимнастика као школски предмет. Почетком шесетих година гимнастика је била толико развијена у том заводу (нарочито шведска), да је угарска влада слала свога нарочитог изасланика да јој проучи уређење. — Годину 1873. обележава Др. Ненадовић као веома значајну за школску хигијену у Србији, јер је она законом о школама и разним специјалним наређењима највише допринела и унутрашњем и спољашњем уређењу школском. Таква је и 1891. година. Резултати обеју година задовољавају, јер су нарочито пнјболи полом а пуно је и личне иницијативе. Већ 1872. године нмала је Кра-

гујевачка гимназија свога школског лекара, а данас га имају све средње школе, а већ је приличан број и основних школа које се могу похвалити њиме. Са задовољством бележи наредбу, да ни један ученик средњих школа не може бити примљен у други завод без лекарског прегледа који собом доноси из пређашњег завода, а ако у њега ступа први пут или наставља школовање, мора бити прегледан најдаље до 15. септембра, дакле на месец дана после почетка школске године.

Износи даље и редак факт: да је Србија била прва од јевропских држава која је основала катедру Хигијене (1866. године). — У Великој и Учитељској Школи (и мушкој и женској), у Богословији као и у Војној Академији учи се данас Хигијена као обвезан предмет.

Прелазећи на Лекарско Друштво, говори о услугама што их је учинило српском подмлатку. Нарочито истиче женска добротворна друштва и гимнастичка удружења као веома позвана за заступнике народне Хигијене, а тиме и за заступнике школске хигијене. Истичући досадашњи рад и циљеве Друштва за чување и неговање народног здравља и Друштва против алкохола, прелази на стање школске хигијене у угарских Срба, у Босни и Херцеговини, у Црној Гори и Маћедонији.

На крају предлаже заједницу свих удружења која утичу или могу утицати на народно здравље, да се скупе у једно коло са циљем: радити предано и заједнички за опште народно благо. —

Пошто је ово предавање држано пред туђинима који наш народ познају или врло мало или нимало, — није замерити што није и детаљније урађено; али да је оно писано за нас Србе, могли бисмо очекивати више пресуђивања и шире разраде, јер је покупљено већ прилично грађе за овакав рад, нарочито Министарство Просвете могло би понудити довољно и веома занимљивих података. С правом очекујемо од г. Д-ра Ненадовића да овај извештај разграна, да га попуни новим и објављеним и необјављеним подацима, како бисмо од позваног стручњака имали у свој опширности преглед физичког развитка школске омладине и школске хигијене у Срба.

— р.

Разно

* Музичка Школа у Београду приредила је ученички испитни концерат 24. пр. месеца. По лепоти извођења највише су се истакле ове тачке из програма: Дванаеста рапсодија (Ф. Лист), Карневал (Шуман), Легенда (Вјењавски) и Capriccio (Менделсон). —

* Српско просветно-привредно друштво „Српска Зора" у Дубровнику решила је да у најкраћем времену покрене лист за народ који ће служити циљевима овога вредног друштва. Већ се спрема и биће за кратко време готов друштвени календар „Српска Зора." —

* „Словенска Беседа" у Њу-Јорку основала је заједничку словенску читаоницу и књижницу, а доцније ће основати канцеларију за новинарске извештаје о Словенима у Јевропи и Америци, а отпочеће и низ предавања о словенској историји и култури. —

* Из „Народнога Здравља" засебно је одштампана популарна књижица Д-ра Д. Г. Поповића „Неговање болесника." Цена је 0·20 дин. —

* У Паризу је почео излазити нов лист „L' union danubienne" (Подунавски Савез) као орган удружења српске, бугарске и румунске омладине. Лист је орган „Савеза омладине подунавских земаља." Савезу је циљ: потпомагати пријатељског зближења ова три народа; заједнички рад у будућности; арбитража за супротне интересе; ширење идеје о царинском савезу и политичком споразуму српско-бугарско-румунском. —

* Приказујући, у јунском броју „Българске Сбирке," бугарски превод „Православног црквеног права" Д-ра Никодима Милаша, пише референт С. С. Бончев: „Прекрасно, капитално и пространо дело епископа Никодима Милаша о православном црквеном праву изашло је и на бугарском језику. Овај је рад ученога владике далматинског најпотпунији руковођ за предмет. Написан је систематски, научно-догматички, према предметној литератури и са многобројним упутима на изворе. Може се рећи да за православно црквено право нема потпунијег ни бољег дела." —

* У истом броју приказан је и „Живот", збирка приповедака Сима Матавуља. „Матавуљ је" — вели се ту — „један од највиђенијих српских белетриста и новелиста. У својим радовима највише износи народни живот и проучава му различне стране. Последња му збирка приповедака с правом носи име „Живот". Желимо да ове кратке приповетке обрате на се и пажњу наших преводилаца." —

* Друштво „Рад" (Рума) почело је издавати своју „Народну Библиотеку." У првом је свеску „Говор д-ра Николе Ђурђевића на великом збору српске народне радикалне странке у Окучанима 20. септембра 1903. године."

* У издању књижарнице Светислава Б. Цвијановића (Београд) штампане су музичке „Скице" С. К. Христића. Има их шест: 1. Мелодија, 2. Јесен, 3. Оријенталска Мелодија, 4. Успаванка, 5. Аријета, и 6. Песма без. — Издање је за гласовир и веома угледно. Цена је 2·50 динара. Штампане су у Бечкој музичарској штампарији Јосифа Еберла. —

* Свештеник Теофило Стевановић штампао је књижицу „Може ли се свештенику одузети свештенство?" Књижица је у 8°, а има 48 страна.

* Инжињерски потпуковник Стеван Илић написао је и дао у продају свој стручњачки рад „Извиђење земљишта, крокирање и мерење барометром." Штампа Ч. Стевановића. Књига је у 8°, има 102 стране. —

* „У подне" натпис је драмској сцени из дечјега живота, коју је написао Михаило Сретеновић. Књижица је у 8°, има 16 страна, а цена је 0·10 дин. —

* Ристо Т. Пророковић—Невесињац штампао је у штампарији Андре Јовановића (Београд) свој реферат „Најновија књига г. Б. Никашиновића." Књига је у 8°, има 15 страна, а цена је 0·10 дин. —

* У Државној Штампарији одштампано је треће издање уџбеника „Примери књижевности и језика старога и српско-словенскога" од Ст. Новаковића. Цена је 5 динара. —

* Према предлогу конференције наставника философског факултета Велике Школе расписани су за Видов-данску награду 1905. г. ови темати: 1. Устанички покушаји ослобођења Босне и Херцеговине и босанско интервенисање у Србији 1804.—1809. године, и 2. Оставе српске властеле у Дубровнику од 1389. па даље. — Видов-данску награду расписује Београдска Општина, а такмаче се само ученици историјско-филолошког одсека Велике Школе у Београду. Прва је награда 400 а друга 200 динара. —

* У славу стогодишњице српскога устанка одржало је српско академско друштво „Србадија“ у Гразу своју свечану седницу на којој је, поред концертног дела, прочитан и говор Р. Чупковића, филозофа, „Почетак и прве године устанка.“ —

* 27. јуна откривен је у селу Белом Потоку споменик Васи Чарапићу који су подигли ученици основних школа среза Врачарскога. Споменик је гранитна пирамида са рељефом Чарапићевим, а на њој двоглави орао раширених крила. Из пирамиде избија извор чисте воде. —

* Почетком септембра о. г. почеће излазити „Бачке Новине“, лист за околину средњих школа. Уређиваће их Живојин Дачић, секретар Велике Школе, а власник ће бити књижара „Вук Караџић.“ —

* У издању Јелте М. Павловића и Компаније, штампано је, у Д. Димитријевића штампарији у Београду, дело професора д-ра Шретера: „Хигијена Пауља“, које је превео Живојин Стојадиновић, медицинар у Бечу. Књига је илустрована са седамнаест слика у тексту и излази је 10 штампаних табака а цена јој је 1·50 динара.

* Крајем августа биће готов календар „Просвјета“ што га издаје српско добротворно друштво истог имена у Сарајеву. Календар уређује Св. Коровић, а садржина му је: Праху оца Србије, песма П. П. Његоша; Кнез Милош и туркофилска политика, од Ст. Новаковића; Србину, песма Драг. Ј. Илића; Божић у Витлејему, од вод. Хаџи-Саве Косановића; Ноћ под Острогом, песма А. Шантића; Христос васкрсе! приповетка Стевана Сремца; Упутства за проучавање села у Босни и Херцеговини, од д-ра Ј. Цвијића; Пруг је у снопу јак а човек у задруги, од проф. П.; Шта да радимо са децом својом? од Раде; Шта чита наше женскиње? од Милана; О бољима, написао М. Т.; Србине, не испуштај земље из шака! од А. Б.; Златна правила за земљоделнике; Животиње и животињски отпадци у народној медицини, од Луке Грбића — Бјелопосиња; Две „Просвјетине“ добротворке. — У календару ће бити 20 слика; цена му је 1 круна, а продаваће се у корист сиромашних ученика из Босне и Херцеговине. —

* Сарајевски Срби типографи издали су у Мостару „Сарајке, српске народне женске песме из збирке † Милана Бугариновића.“ Књига је м. 8°, има 92 стр., а цена је 70 пара. —

* „La Nuova Rassegna“ донела је у свом 6. овогод. свеску некрологе: † Евгенију Куничићу (написао Р. Митровић) и † Змају (написао Шпиро Ј. Горун).

Да читамо. Спремио В. С. Јовановић. Београд, издање књижарице Великића Валожића, 1904. Штампарија Д. Димитријевића. — Књига А, за мање ђаке. 8°, стр. 67. Цена 50 п. дин. — Књига Б, за старије ђаке. 8°, стр. 78. Цена 50 п. дин. — Књига В, за сеоске ђаке. 8°, стр. 78. Цена 50 п. дин.

105. Издање Задужбине Илије М. Коларца 105. Louis Leger. *Словенска митологија*, превео Рад. Агатоновић, професор. У Београду, штампано у штампарији Д. Димитријевића, 1904. В. 8°, стр. 245. Цена 3 дин. (круне).

Државно издање, примерака 100.000. *Споменица о стогодишњици српске устанка под Карађорђем.* Приредило Професорско Друштво. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. 8°, стр. 197. Цена 0·50 дин. —

Једна хигијенска екскурзија. Белешке са путовања кроз Аустро-Угарску у Августу и Септембру 1903. год. Написао Др. Алекса М. Стојковић, физикус округа ужичког. Београд, Достиције Обрадовић — Штампарија Аце М. Станојевића, 1904. — В. 8°, стр. 128. Цена 1·50 дин.

Августин, митрополит београдски (1827.—1831.), од Павла Шиваћина, професора богословије. (Прилози за историју српске цркве). — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. В. 8°, стр. 35. Цена 0·50. дин. —

Трећа Београдска (Ваничићева) Гимназија. *Лекарски извештај* за школску 1903—1904. годину, од Д-ра Св. М. Марковића. Београд, Штампарија Д. Димитријевића, 1904. — В. 8°, стр. 19.

Наше законодавство о чиновницима, од Д-ра Косте Кумануди, доцента Велике Школе (Прештампано из „Гласа права, судства и администрације“). — Београд, Штампарија Д. Димитријевића, 1904. — В. 8°, стр. 58. Цена 80 пара дин. —

Трећа Београдска Гимназија: *Извештај за школску 1903.—1904. годину.* У Београду, Штампарија Д. Димитријевића, 1904. — В. 8°, стр. 125 (Прилози: Принципи логичке анализе у француском језику с погледом на разлике у конструкцији француске и српске реченице, од М. Вујановића; Сабља Фочић-Мехмед Аге, од А. Г.). —

САДРЖАЈ:

Нова Служкиња, слика из Београдског живота, написао С. К.

Славуј, песма Р. Ј. Одавића.

Змај, од Симе Пандуровића.

Песма без имена. Прича, песме Dès.

Вампир, А. Аментеатров, с руског превео —К.

Тамница, песма Симе Пандуровића.

Утицај времена на живот животиња, (по О. Захарјеусу), од † Др. Рад. М. Лазаревића.

Лане си ми, песма М. П.

Поларна Светлост, написао професор Ј. Михајловић. (наставак).

Листићи: Амајлије (из туђег извора), превео О. — Вујић, — Исповест једнога сквотчара, (Анатол Франс), превео с француског С.

Утопљено звоно, драмска бајка у пет чинова, написао Герхарт Хауптман, превео Р. Ј. Одавић (наставак).

Уз наше слике.

Хроника: (Наука, Књижевност, Разно, Библиографија)

СЛИКЕ: Рубови — Последње рата. — Дечји одбор за помоћ пострадалима у Старој Србији и Македонији. — Свечана дворишта Матице Српске. — Олтар Краљевске Балканије у Барг. — Македонски збег. — Српски Конзулат у Приштини. — Главна улица у Приштини. — Конак у Приштини. — Хапсана и хапсеници у Приштини. — Стара сахат-кула у Приштини. — Гази-Местан.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан-Мишина ул. 8. — Краљевско-Српска Државна Штампарија

Број 8. Београд, августа 1904. Год. VI.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, пб год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева изаршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Трубач Лука

(Из „Тјрича једнога редова“)

Ја се и сада врло често сећам малога Луке трубача.

Са свим јасно стоји преда мном његова појава, нежна слика младића од 23 године са свежим и од сунца јако нагорелим лицем, са плавом кратко ошишаном косом онако „по војнички“ и великим мрким очима, у којима се увек огледала нека притајена стидљива радост која као да није имала смелости да изиђе из свога скровишта.

Знам га још из раније кад је код нас служио. Благ, тих и миран као јагње, а чистунац као девојка. Није тај знао да се наљути, још мање да попсује што гадно и ружно. А вредан је био као мрав; на њ си се могао поуздати у ноћи као и на дану. Ако пође кудгод, он се, онако мали, још више погне у напред, смањи се за половину и од целе прилике видиш само ноге, како журно промичу једна поред друге. Нарочито је стоку умео назити. За њега је она била неки нови, само њему познати свет, с којим је он разговарао; с њоме се као дете какво радовао и бивао тако исто тужан и жалостан, ако код ње штогод не би било на своме месту. Пошљи га за стоком и онда певај. У вече је све као што треба: и коњи отимарени и назобљени, и краве помужене и у својој одаји, и овце нахрањене, и тор пометен.

Такав је био у сваком послу; таква га затекох и у војсци. Остао је онако исто тих и скроман, повучен и више за себе, па ипак у целој чети не беше војника кога бисмо више волели и официри и војници. Видех га у старом и похабаном, за њега сувише широком копорану, са тако исто широким и изливаним чакширама, у којима се потпуно губио и ход му био нешто тромији, спорији... „Без мере, знаш већ!...“ рече ми, здравећи се са мном. Али му румен напах изби на опаљене образе и очи погледаше несмело и стидљиво у страну. Хтео је, разуме се, да се оправда, и ако смо сви ми носили онда неке ужасно широке копоране и у њима изгледали као они имитовани војници, на којима смо изводили борбу ножем.....

Бејаху настале ужасне врућине. Жега је отпочињала рано из јутра, са самим сунчевим рођајем, без онога поступнога прелаза прохладне јутарње ладовине у жарки и загушљиви дан. Бива да по вас дуги летњи дан не пирне ни најслабији поветарац; оштра зрака сунчева упрла сву своју јачину и, куд год се окренеш, изгледа као да је све у великом пламеном мору. Ваздух миран, непретљив, и сам пун ватре, загушљив до неиздржљивости; јара сунчева шиба усијаним пламеном и докле год око може допрети игра и трепери пред њим. Земља сасушена, испуцала и тврда као кост; трава престала да расте, пожутела и сва

спржена; жита невесело оборила своје главе, а кукуруз стао, сав упреден, малаксао, без снаге и живота.

На таквом времену ми смо имали подносити највеће терете, од ранога јутра па до мркле вечери. И оно мало времена за одмор прође нам у непрестаном сељакању, од шатора до шатора, од дрвета до дрвета, нигде се не можеш скрасити. Војници полумртви, јадни и бедни, скроз и скроз мокри од силне припеке, тромо се вуку по логору, уста им сува, језик се једва креће и реч једва да склизне са њега лено и малаксало.

Није било никакво чудо, што смо, поред редовне дужности, гледали да избегнемо стотине оних ситних зачкољица, које се тако ревносно траже, а које физички више умарају но сав заморни рад у пољу на вежбању. После „вољнога“ свако је тек гледао да га нестане у каквом жбуњу. Лука је и овде био изузетак од нас свију. Ако је ваљало потрчати и брзо послушати, он је био међу првима.

„Лука, да носиш расход!“

„Разумем, г. наредниче!“

„Лука, иди за коња!“

„Разумем, г. капетане!“

То су били сви његови одговори; а није умео и није се хтео извлачити. Лице му и при том увек благо и насмејано, зној кипти са чела, а он извади шарен, везен рубац, успомена његове љубави у селу, отаре зној и опет — трчи даље. Упитах га два три пута, зашто се не склони мало, кад има и млађих војника (он је био већ у списку „старих“), он само слегне раменима и доброћудно се насмеје:

„Зашто бих? Проћи ће и то већ. Није тешко мени од рада“, и одлази.

А и сами официри волели су некако да свукуд њега шаљу. Знали су његову хитрину и поузданост. Осим тога Лука је нарочито умео да „заповест“ изврши до ситница; никад му се није могло пребацити да штогод изостави или дода од своје стране.

Па и поред свега тога безбројнога и тегобнога посла, живот би се наш показивао у правој боји тек са падом саме вечери. Онда и жега мало одумине и снага се поново почне враћати у наша изломљена и малаксала тела. Настане жагор, смех и весеље и по мало па се заборави на сву ону муку и невољу, што нас преко дана тако усрдно гони. Било је међу нама и свирача и певача; и кад преко равног и широког поља у насталој тишини одјекне глас сеоске фруле или се захори ситно ћемане, онда осетим лепо, како крв стане брже струјити кроз заморене жиле, дамари отпочну јаче ударати, а уморне ноге, не познавајући више умора и тегобе, окрену преплетати ситно и брзо као да се месецима није ништа радило. Тако је било сваке вечери и то још једино било је у стању учинити да заборавимо ону тешку атмосферу око себе, чији је ваздух пун невоље и грчине.

Али зло је тек имало доћи. Некако баш у средини лета добисмо новога наредника. И ако ни код старога није било све баш понајбоље, ипак он нас је склањао и чувао коликогод је могао. Тек доцније видели смо шта нам је он вредео. А кад дође нови наредник, наста и са свим други живот у чети. Не да кажеш да је долазно од његове строгости, строг је био и наредник Марко, али, али... Оно је био човек буди Бог с нама. Ништа њему ниси могао угодити, па свећом да светлиш. И вика и псовка и гадне речи и све.... Јеси ли што скривио, онда бери кожу на шиљак. А згрешити код њега могао си данас стотину пута. Ми смо сви мислили онда, да у његовој глави нису чиста посла и нисмо се преварили. Доцније, кад смо већ извукли своје, њега су отерали некуд у администрацију.

Замуче живот у нас. Нисмо као пре једва чекали да падне вече и да се заори песма и свирка. Сахрани Боже! Сав тај лом у чети није се смео више чути. Ни честито да се разговоримо један са другим, већ бежи у прикрајак и кукај и јадај се. О одмору каквом нисмо могли ни мислити, једино ноћ што нам прође без трзавица, па и она немирна, пуна свакојаких ружних снова. Све оно о чему смо дан и ноћ мислили.

На малога Луку беше се нарочито окомио. Ја и данас не могу себи да објасним, од куда сва та мржња према њему, који ни мрава није хтео згазити. Али тако. Једило га зар његово мирно лице, његово у неколико сервилно понашање. А зар смо и могли друкчије? Томе су нас учили. Гледао је да му нађе и најмању ситницу неисправности, и онда би се сва дужина његова ужасно мршава раста исправила у потпуном триумфу своме, преко целог лица расплинуо би се широки злуради осмех и у пози, као да је највећу битку задобио, рекао би:

„Ето, ето видиш оно што сам ја казао! Нико да послуша! А шта сам ја овде? Старешина какав или не?... Упамтићеш ти то мени, гејо!....“

И онда опет са злурадошћу на лицу почне истраживати и најмању ситницу, причати од Кулина Бана и набрајати од реда као баба зрна. — Сви ти процеси вршени су свакога дана, на један исти начин и у истом облику. А крај свему био је кратким, пискавим гласом: „На рапорт!“ и лице би [illegible]ло пријатним осмехом самосазнања, да своју дужност потпуно разуме и да је врши само у оквиру тачности.

Гледао сам више пута малога Луку пред њим и би ми га веома жао. Али која корист? Нас је све грејало исто сунце и сви смо били исте судбине. Лука би стајао „мирно“ пред њим, а лице би му дошло потпуно бледо као да је без капи крви, и онда онда само затворио би очи. А кад их је поново отварао, није било више радости у њима, а није било ни бола или жалости, већ само тупи ужас и немоћни страх. Јест, кад би он могао јурнути на њега, кад би му могао довикнути: „Зар има грубљега гејака од тебе?....“ али дугачки наредник био је куд камо снажнији од њега, а осим тога био је и старији. Колико је пак Лука полагао на свога старијега, то сам ја врло добро знао; могао си га на месту убити, он зацело не би писнуо.

Прво сеање Л. Стахлевич

И тријех је. Ми смо одреда лутили смо се и за њега. А он и даље тих и миран као да све то и не додирује његове главе; на многе речи чак жалосно би се осмехнуо и махнуо главом као да је хтео рећи: „Оставите ви све то само мени; то је моја ствар.“ На томе би се завршило све наше прикривено роптање.

Дани нам тако пролазише. Ни један бољи, ни један гори: слични као две капље воде. С једне стране огромни посао и дугачка иршава приличка наредникова, с друге пак јулско сунце и његова пламена жега до лудила. У „старих“ војника опажала се све већа живост: приближавао се дан њихову отпусту. И ако се та њихова радост није смела испољити, ипак се могла приметити и при најмањем покрету, по тихом скривеном осмеху, по лаком задрхталом стиску руке. Од њих свију пак сумњам да је долазак тога дана икоме веселио као малога Луку. Знао је да ће онда престати и све оно безбројно мучење, а осим тога било је ту још нечега: ја сам знао Лукину љубав тамо у селу.

Била је сиротица као и он сам што је, али вољена и вредна да јој се пар једна могао наћи. Ленушкаста, црнопањаста сеоланчица са ведрим и јасним црним очима, са малим округлим лицем испод беле повезаче, са уснама пуним и руменим као трешња и здравим белим зубима као бељутак. Колико сам је пута само срео идући доцкан у ноћ из винограда, тако спрохну, кротку и тиху; погледи би главу да јој лица не сагледам. Знао сам и куда жури и зашто је тако стидљива. Лука је полазио увек после мене, а кући је стизао тек кад ноћ прилично превали. Знао сам и сам шта је младост и писао обраћао пажње на то задоцњење. Али сам често, врло често у тишини неме вечери слушао где одлегне јасни мекани глас, нежан и сладак као прво девојачко миловање, па се узнесе над миром поспо ноћи, трепери и дрхће и на срце пада као мелем благи..... То је био њен глас.

Војници, паши сељаци, знали су и сами за ту нежну љубав. И што се дан отпуста све више приближавао, то је и Лука бивао нестрпљивији, а њихове шале и досетке све чешће. Лука би само погао главу ништа не говорећи, али му је лице озарavao онај леки осмејак среће и блаженства, који срцу тако годи а душу испуњава најчистијим задовољством.... Још мало само....

Али једнога дана затекох га где плаче. Сакрио се у жбуње са спи иван логора, повио главу међу колена и ја га лепо чух где јеца.

„Ти плачеш, Лука?“

Он скочи као да га је гуја ошинула; образи му беху бледи и на њима се указивао јасан, влажан траг од суза. Он заћути.

„Шта ти је, Лука?“

Он и даље ћути. Лагано извади рубац са груди и њиме поче пролазити преко влажних очију.

„Знам и сам већ! Зашто бих ти причао надугачко и напирокo?... Бог свети зна хоће ли се ово кратко време надржати.... Заседа лепо душа у подгрлац, ни нити мре, ни нит' се може живети. Ово ни Турчин, ни никина вера није. Сутра морам опет на рапорт....“

Почех га тешити; он погао главу и једва да чује моје речи. Знао сам и сам да ће му моја утеха слабе користи донети.

„И то да је бар штогод, не би ми било криво. Него писам потрчао, кад ме је звао.... Аја, не иде то тако! Дошло ми у Саву да скачем....“

„Јадни Лука!... а Милена?....“

Он још више повиче главом, познавао сам да се у души тога малога великана ужасно кувало.

„Видећеш већ!... Ја кући отићи нећу. Мени је тако хладно око срца и душа ми је у тешком страху.... Решио се баш да ме утапани, да ме нестане. А да сам му бар штогод учинио....“

После неколико дана одређене нас на стрелиште; ваљало је ископати неки велики брег и начинити нове грудобране за заустављање куршума. Међу осталим војницима видех и Луку. Он ми прије сам весео и радостан.

„Добар је Бог!“ рече. „Само кад се из његових руку истргох; иначе ене ће бити лако. Бојао сам се, да ми казном рок не продужи. Овако Богу слава!... Још ова два дана....“

Идуће недеље требало је отпустити све „старе“; зато су сад и били сви на раду окупљени. Луки као значару ваљало је остати у логору, али наредник, да би му само напакостио, отерао га је и на овај тешки посао. Ну Луки је било потпуно право; бедник, пристајао је и каменје вући, само да није пред његовим очима.

Рад већ у велико отпочео. Седећи испод високог багрена ја сам са задовољством посматрао оне снажне мушке прилике са широким здравим грудима, са једрим и набреклим мишицама. И кроз жарки простор чуо се оџук шијука, звек лопата и ашова; црна, трошна и суха земља све се више гомилала на једну страну; од великог брега беше остао још један окаљи део који је ваљало скопати...' А вреле јулско сунце пекло и ударало право у теме; знојем цурили са прљавих кошчатих лица и покрет кошуље пријале се снажне мишице.

Луки бејаху одређени лакши послови: да носи воду од једнога до другога. Мислећи на сутрашњи дан он је био необично весео и разговоран; војници су га дирали због његове љубави, али ни он њима није остајао дужан.

Ваљало је срушити и остатак брега. Војници отпочеше лакше и пакљивије замахивати шијушкама; у великом удубљењу беше остало само још неколико војника, који су и даље копали.

„Дај чутуру овамо!“

Лука потрча и спусти се у удубљење пружајући му чутуру пуну хладне воде.

Зачу се огромни, снажан трескас као да је отпочела топовска паљба. Удубљења не беше више пред нама; Луке такође беше нестало. Део од брега што га је ваљало скопати, беше се сам и пре времена одронио.

Ужас прође кроз нас. Неми и укочени стајали смо, несвесно гледајући шта се и како догоди. Прође неколико тренутака, док свест опет дође. И онда наста такав метеж и неред, потпуно дрхтање свију присутних. Подкаредник први дође к себи и заповеди да скопавају земљу, не би ли дошли до удубљења.

Журно заграбише мотике и лопате; руке су летеле час горе час доле избацујући тешку земљу. Из дубине се зачу тихо стењање, које постепено биваше све јаче. Прође добрих десет минута, нама се учини читава вечност.

Од једном неко узвикну „Стој!"

Испод танкога слоја сагледасмо бео копоран и Лукину главу где лежи наузнак; осталих војника није било. Онда наставише откопавање и после кратког времена изнукоше и њих. Брег их беше окрзнуо и само им ноге пригњечио.

Најзад извадисмо Луку; он је још дисао, али није знао за себе. При спуштању у удубљење један део од брега беше га захватио свом јачином; отуда је наступио и потрес са несвестицом. Почесмо га прскати водом не би ли дошао к себи; он је само тешко уздисао и јечао.

„Лукице, Лука!" почех га звати и вући не би ли дошао к себи. Назад после дугог трљања он отвори очи Видећи ме покрај себе, покуша да се насмеши.

„Јадна Милена!" помислих у себи видећи га таке онакажена.

„Беше!" једва промрмља. „Поздрави Милену!...." Из груди му долазило мутно, потмуло роптање; видели смо лепо како пред нама умире и како га последњи ропац хвата; покушавајући да се уздигне, он паде на узнак и зену.

После смо тек видели: и да није умро, остао би богаљ целога живота. Десна му голеница са стопалом беше потпуно разирскана; лева рука пребијена више лакта, груди такође нагњечене.

Ја се и сада често, врло често сећам трубача Луке и дуго гледам пред собом његову малу, кротку слику.

8. августа 1904. год.
На Бањици

Милош П. Ћирковић

Теби коју не знам...

Теби коју не знам, нит' сам икад вид'о,
Девојачка слико, створе маште моје;
Теби цвету бели, теби крину нежни,
У коју сам свео све најлепше што је,
Теби жудим сада и твом скуту белом,
Покривеном лаким, магловитим велом.

Под ружичним небом вечитога Маја,
Где ти престо блиста од камења драгог,
Допусти ми смртном да ти прићи могу,
Да осетим сладост осмеха ти благог;
Да ти славу видим и ореол сјајни,
Пут што к теби води покажи ми тајни.

О, кол'ко сам пута иш'о да те тражим,
Чезнући за тобом усамљен и сетан;
Иш'о пољем, шумом, крај видина стари',
Где је бршљан густи са вињагом сплетан
У тишини цвао; где по дивљем цвећу
Лептири се лаки за мирисом крећу.

Ишао сам свуда где сам мог'о знати
Да ћеш и ти бити, ил' бар сенка твоја
И најмањи зрачак сунчаног сјаја
Што је шумом трепт'о, и најблеђа боја
Каквог цветка малог, звали су ме к себи.
Да ми на свој начин причају о теби.

Али саму тебе још видео нисам;
Ту ми срећу јоште није судба дала.
А да тебе има ја не сумњам у то,
Јер што би те онда тако често звала
Моја сетна чежња и уздаси моји,
И како то лик твој да преда мном стоји?!

О појаво мила, створе маште моје,
У коју сам свео све најлепше што је,
Теби жудим сада и твом скуту белом,
Покривеном лаким, магловитим велом.

Борски

Ариман се свети

— ЖЕРОМСКИ —

С власког премла РУЖА Д-ра А. ВИНАВЕРА

Примичући се вису животне поступности, још је управљао погледе своје у пределе што их је прошао.

Уморна му стопала тромо ношаху његов бедни живот, тежак као олово, у непознату земљу која је требало да се покаже негде у даљини. Досадан јед подвукао се у његова рамена оштрим лактовима и искривно му леђа као палош. У блеску и сјају сунчеву видели су се модри ожиљци, које су опаки и тврди колани живота јако и дубоко избраздали по леђима његовим. А срце, по тисућу пута засићено, није већ ни чему жудело. Негде далеко, тамо у низијама, остаде оно време кад је души говело све што год би пожелела. Досадио му се и огадио онај покрет руке од кога се светина разилазила и бежала, као да је засенио блесак стрела из запетих лукова, или блесак исуканих мачева; онај покрет руке, при коме му је сваки непознати човек пузио к ногама као да га вуче пелатов конопац. И у свима добрима свакога човека он је видео само јад и невољу.

О, да му је се вратити тим истим путем, о, да му је отићи натраг и још једном видети што већ беше видео; о, да му је поћи тамо у далеке низије које се губе у маглама чежње... Кад би само могао да се врати срчаним илузијама, да опет види илузорни свет, озрцан у дечјим очима... Да ћутке размишља, како се испод његова срца, пуног лукавства и притворства, ствара тајанствени, једино њему познати уздах, који предводи читаве редове новорођених мисли што се за њим тискају у област мудрости... О, да му је да се још једном само повери оваквом узбуђењу!.. Тамо, у оним дољама, остаде срећа која је трајала колико и једно јутро. Срећа увену, слично пролећном пољском цвету, спаљеном од високог, усијаног сунца.

А када, слично ударцима мртвачких звона који се разлежу у јутарњој тишини, горко сазнање гуши уздах, наговештавајући да су прошли дани среће, као оно што се снег, падајући из облака, више не враћа на своје старо место, тада он уздиже своју тешку десницу и залупи бакарним вратима. О, да му је за навек изгубити прохујали живот, то огромно легло туге и жалости; да му је да престане свако осећање уживања, којих је број тако мален па се ипак вечито понавља; да му је да не чезне више за разноликим, а у ствари увек истим особењаштвима, за асоцијацијом мисли, свежих као тек узбране руже, за којима се вуче неизоставно, досадно зевање. Да му је да баци на земљу и да згази ногама последње цвеће; а душу, робињу чула, да уведе у окô, где време друкчије пролази, које никад не чека, које се хитро жури и такмичи са дивљим пенушавим таласима, са фијуком ветрова и са пламенитом муњом. Да му је да тамо своју душу управи на се па да је време истроши и сажеже као у огњу. Да се онде почне сама собом да завађа, да долази у опреку са свима покличима живота. Да му је да скупи око ње једине приврженике њене и осталу познату братију: њену моћ и силу. Да му је да ухвати у љуте, јаке дизгине, све страсти, као што 'но се хватају пси и кучке. Да обузда стиснутим шакама њихову гадну и лајаву гомилу. А док је овако сањао, стаде преда њ сурова магова мудрост, коју је некада познао, а коју је одавно од себе одгурнуо због светског уживања. И виде опет свемоћну Манесову мисао која се беше зажарила у иранском обзорју, код светлог огњишта доброћудног Ахурамаздова оца; мисао која је љубила Божје Јагње, а лутала, вечито тужна, пламеном сунчаном штиту. Тада се његови осећаји улеваху у амфоре оног великана кога свет зваше Параклетом. Поче да размишља о тајни, о скривеном и непроникнутом човечјем духу, о овом небеском пламу који се помаља изнад јазбина. И гледаше, као у некој сањалачкој машти, труд, рад борбе и невоље првог човека, Адама, који је дошао да би ту светлост како откупио. Дух је његов требало да потпуно овлада познавањем самог себе и да развије сву природу човечју. Али господар мрака, пореклом из Ангромене, вечити душманин светлости, онај зао дух, са челом рањеним од хитаца божанствених пламенова, умео је да стане томе на пут. Баш он одреди Адаму жену као сапутницу. Док се стварало откупљење светлости, Ева је распламтела у Адамовој души страховиту силу, безграничну власт која све руши: Љубав. Под притиском овог осећаја, Адам се истрошио, ослабио и најзад изгубио сјај свога духа. У љубави рађаше децу, која беху наследници греха и беде. А што беше с Адамом, то исто беше и с њим, Дијоклетом, Адамовим далеким потомком. Из груди његових оте се дубоки јаук. Животни јаук. Увери се једном за свагда да љубав према жени и плођење деце мраче и замршују светли дух, те прелази у материју.

И трокрако признаде као непоколебљив закон: презирање телесног уживања, — жиг прсију. У сањалачкој машти спази други закон великог отпадника: пречишћење духа због његове сеобе из човечјег тела у животињска и биљна. И назре да је животињска душа један Божји део. И зато изјави сам себи да је убиство животиња, жетва класја и отресање воћака једнако са пљачком, јер се на овакав начин насилно спречава развитак светлости, изражене у зверињу и биљу.

И трокрако сазнаде као вечити закон: слободу стоке, пољâ, ливадâ, рекâ и степе, — жиг руке.

Отада се сав удуби у науку великога мага.

Сањао је о оном светом анђелу блеска, који у лику змије наговараше првог човека да погази Божју заповест,

и који је навео људски род на тачно познавање сама себе; сањао је о ведром анђелу, сунчеву сину, како у лику змије пружи међу људима, учећи их истини о људској природи; и о борби сунчева сина, коју је заподео против царства мрака, и о победи кнежева мрака, који овладаше једним делом сунчева света; и о томе како Господ Бог посла онда човеку, као уточиште, животни дух, силу која ниче из саме себе, оног Еона, који пружа десницу сваком невољнику ухваћеном у јарам. И ево гле — дух живота, потпомогнут свима другим моћима, победи најзад господара мрака. Из телесине његове начини ноћна небеса, а од зракова светлости, што беху у њему, створи звезде које трепере и у мраку.

Дијоклес поверова, да ће се, док наступи потпуно очишћење његова духа, уздигнути као пречиста светлост ка месецу, винути сунцу и ући у царство вечитога сјаја. Од материје очистиће се, а с њим упоредо и људи, и сва васиона, и клица траве што се над водом лелуја, и звезда што трепери на небесима, — све, док се не укаже светлост из овог мрака. А чим материја буде изгубила свој сјај, она ће се претворити у мртву масу а огањ ће је прогутати. Свака душа, која ће својевољно допустити да буде заробљеник таме, осетиће заслужену казну, и у трену, кад се буду делила сва царства, биће прикачена за лешеву масу, да постане чувар њен. Оваква ће душа постати након смрти оно исто што љубљаше за живота свога. — Тако учаше велики Манес.

Кад год је сунце, обиталиште Божје, чија је нарав нарав Божја, ишло и клонило се западу и кад год се већ губило у црвене песковите либијске пустиње, Дијоклес би осећао у души својој чежњу, много пространију и непреходнију но што је и сама пустиња.

Кад год се сутон спуштао на уцвале египатске кланце, Дијоклес би управљао очи своје и тихи шапат са усана својих ноћном светлилу месечеву, који је, као некакав вредан и ревносан настојник непозната и удаљена поглавара, облазио величанствено небеско царство.

На такав је начин често проводио многу бесану ноћ. А када ноћи нестане и освит се већ почне борити са сенкама њеним, Дијоклес би узимао малу чету слугу и отпутовао на магарцу својему. Тада би увек обилазио оазу Амнонскога Зевса. Онде га нису мамили њезини жуборни поточићи, ни бистра језера, ни хлад смокава и смирнй

Моја љубав — Ф. Енгел

овлажених росом. Заилазио би све више у дивље даљине и гацао преко нагих, некорисних, неплодних висоравни, које изгледаху као да је по њима посејано оштро и шиљато камење. Ту би он, у овој земљи где сагорева свака клица, где не може да истраје кедар нити бор, међу кршевитим стенама тражио тајну живота. Улазио би у затрпане јазбине, које беху гроб пустињских становника и дуго би посматрао њихове моћи што лежаху доле. Ису-

тела столетних стараца, хришћана и неверника, беху читава као да их није ни дотакла трулеж. Очајно стиснуте, сухе песнице њихове, грчевито стезаху своје крстове начињене од дрвета. Палмова лиска, која им је некада служила као огртач, већ се истрошила и разасула. Лежали су потпуно наги. Изгледало је да спавају, осмејкујући се визијама духа својега. Стотине година ови бесмртни људи трајаху у крштењима јаругама. Њихова храна беше палмов плод, њихов напитак вода. Примали су само толико хране да губитак снаге буде једнак доходку а могли су постићи ово савршенство, јер нису уносили у тело своје ништа што труди, што је већ тим самим својство смрти.

Не једаху месо закланог звериња, нити пијаху напитак који је пропео. Непрекидним радом надвили су из жила својих сваковјаку трухлину — и она излажаше из њих заједно са знојем, који им облеваше леђа, руке и чела. — Снагу живота црпљаху из хранљивих сунчаних зракова, из ведрине ваздуха, из биљног мириса. Њихово тело беше исто тако чисто као и њихов дух. Чести и дугачки, сваким даном дуги и жешћи постови, учиниште тело њихово самосталним и неосетљиви. И зато се оно и могло противити смрти. Чим би Дијоклес напуштао црвену пустињску земљу и враћао се у мирисне египатске вртове, осећао би да је међу њима као оно што се осећа залутали путник из туђих земаља..... Једном, враћајући се као узак усамљен и замишљен, у трепутку кад хтеде приступити прагу куће своје, препречи му пут фалах, спроћавши ратар, и рече:

„Кћи моја, коју си узео у своју ложницу из колибе моје, родила ти је дете.“ Дијоклес се задрža на вратима. У дубини душе говораше: — „Ево ми, гле, Сотонино искушење...“ — А селаку рече: — „Нећу да видим новорођенче. Хоћу да будем сам. Ти учини са њиме што те је воља. Одтиди га или, ако ти баш смета, баци у Нилске воде!“ — Али унутрашње, раздрагано, чудно узбуђење стезало му је грло, док је требало да поново рече ове заповести. Упита:

— Син?

— Јесте, господару.

Онда изрече:

— Хоћу да га видим.

И уђе у колибу, црну, бедну страћару што стајаше над водом. У њој спази, у пелене увијено, своје рођено дете.

Тек ако је имало неколико недеља.

Његове очице беху још непомичне, хладне, осетљиве само на светлост и мрак. Дијоклес виде, како оно хвата простор слободним рукама и зачу чудне мисли у глави својој, као да му неко шапуће страшним успаке:

— Можда је то онај који ће да спасе цео род човечји...

Згази га, згази!

— Можда је то онај, који ће да извади из дубине срца својега варницу истине, па да грозном њезином упали црну земљу...

Угаси је, угаси!

— Можда је то онај, који ће да раскине мрак, као оно Самсон лава...

Сирхај му руке, сломи!

А док стајаше овако нагнут и гледаше најмање детиње тело, из његова су срца бунцули пламенови неизмерне радости.

Наће већ све.

Изнаће себе сама.

Није ни слутио, да га може кадгод да обузме и такав осећај; као год што нико не предосећа суде, кад се весели, а спазиле за њих тек онда кад му дође да их мора у највећој несрећи да рони. Жустрим корацима утуче се опет у своје место борављења и врати се отуд, носећи кесу новаца.

Обасу златом детињу мајер и целу њену породицу. За свога сина обдари их земљом, на коју се изливају црне воде. Дете је купио себи, за своју неограничену властитост. Мати је грцала, предавајући чедо, али пуне шаке златних новаца, које јој баци у наручје, ступаше већ бол. Дијоклес се прати њим са дететом, и врата се сасим затвори. Цело један дан роб имаде право приступа у одају, где је стајала колевка. Кувао је млеко, разблажавао водом, спремао купање и лањене повоје. Дијоклес пак сам даваше сину храну, сам га је повијао и миловао и ћућкавао, кадгод би дете заплакало. Проводио је с њиме дуге, срећне часове... Кад би дете иза сна отворило очице и угашеним погледом поспатрало одблеске сунца, што позлаћиваху дуварове, Дијоклес, лежећи на ћилиму, приниљаше главу детету и у мало тело преливаше своју вољу, мисли, жеље и сањарије. Крилавој песничици, скупљеној као лист грабов што се у пролећне дане стиска из пупољака, притискиваше усне своје, прекланући:

— Сине мој, сине!...

Нећу да будеш господар, кога поздрављају поданици, који пред њиме грбаче своје повијају. Не ћу да будеш господар који може, ако само хоће, суде да измани или срећни осмејак да дарује жељном народу. Не ћу да будеш вођ, чија моћ крши брда или претвара у орне бразде. Нећу да будеш краљ чија се десница пружа над земљом, где дете душа камења над Нилским валима и над вечито расцветаном делтом његовом. Нећу да будеш краљ који може да подиже или да руши Дијосполе, Лукор и Карнак, а уносе га у пирамиде чељусти да сања вечито сам самцит...

Сине мој, сине!...

Нећу да поседнеш мудрост, ову незадљиву мајер власти над људима. Не ћу да будеш моћан творац, чије ће име изговарати са скрушеношћу и дивљењем далеки, туђи народи.

Сине мој, сине!...

Желим да сва моја узбуђења продру у срце твоје, као искра пламa. Желим да срдашце твоје не попреде муке моје, а ти да их никакве не познаш. Желим да из твога срца никне, као дело, моје срце које ће бити угушено рукама несреће.

Сине мој!...

Буди чист као онај који оберучке износи из поирчине сунчану светлост. Буди храбар као онај који смрт више воли него да погази реч на коју се заклео у присуству духа свога. Задобиј осмех среће, које се никад не скида са усана и не напушта их никада, па ни на крету, кад џелатски клинци руке закивају за дрво.

Сине мој!...

Даћу ти моћ осаме, коју немађаше Адам, први посленик.

Даћу ти најдубљу моћ: нећеш никад осетити љубави према жени. У очи ћу твоје ставити видовити поглед пророка, који види вечност и путању што води сунцу иза брдовитих планинских лаваца. Задобиј срећу! Буди бесмртан, сам у крилу својему, буди вечан, овде за живота свога, и нека је вечито тело твоје!

(свршиће се)

Пијанство

Не марим да пијем, ал' сам пијан често.
У грајн, без друга, са̂м, крај пуне чаше,
Заборавим земљу, заборавим место
На коме се јади и пороци збраше.

Не марим да пијем. Ал' кад тако приђе
Нада, сва у крви, у ропцу, и моли
За мир, за спокојство — да у мртве сиђе,
Ја се снему смејем, па не сне и боли.

И притисне очај, са̂м, без моје поље,
Боравиште њено и даље се креће;
Узвик га пролама: „Неће бити боље!
„Никад, никад бити — никад боље неће!"

И ја жалим себе. Мени није дано
Да ја имам земљу без убогих људи,
Очи плаве, топле као лето рано,
Живот у светлости, без мрака, без људи.

И желећи да се заклоним од срама,
Пијем, и зажелим да сам пијан довек;
Тад не видим порок, друштво где је чама,
Тад не видим ни стид што сам и ја човек.

Dis.

Књижевно-уметничке новине и прилике у Словенаца

приказује

проф. РАЈКО ПЕРУШЕК

— Љубљана —

1. *Златорог, спев Антона Ашкерца; у Љубљани штампао и издао Л. Швентнер.* — Неки, већ давно преминули, Карло Дежман који је у својим млађим годинама (у другој половини прошлога века) био одушевљено пристао уз словеначки покрет, да га доцније, због увређене амбиције, сасвим напусти и постане најљући издајица свога народа, — штампао је у неким ондашњим немачким новинама словеначку народну приповетку „Златорог". Ова је приповетка била у народу више мање већ заборављена, али је познати немачки песник Рудолф Баумбах употреби тада као грађу за свој лирско-епски спев истог имена, те се доиста прослави у немачкој књижевности, а привуче пажњу и многих словенских књижевника.

Садржај Баумбахова „Златорога" од прилике је овај:

Испод Триглава, највише планине у Крањској, испод којега води горски пут у словенско приморје кроз долину Тренту, била је у једном селу нека гостионица далеко позната са добра вина, а још више са лепе кћери удовице крчмарице, којој по лепоти није на далеко било једнаке. Њезина лепота освојила је и срце ваљаног и чувеног ловца, који је са својих дрских напада на дивокозе и са своје добре пушке уживао глас најумешнијега и најсмелијега ловца. Изгледало је да му је девојка одговарала на љубав. Али се догоди да је баш некако у то доба прошао туда неки млад и углађен Млетачки трговац са великом количином златних и сребрних

накита и драгоценога камења. И занесе се млади господичић лепотом девојком, док је најзад дугим облетањем и скупоценим поклонима не придоби за се. Чим је ловац опазио да му је драгана охладнела и да се осмехује извежбаном Млечићу, потражи од ње признање да га више не воли. После оштрије размирице, девојка признаде да више не мари за њ, јер јој за срећан брак не нуди ништа више од брижног, мучног живота и сиромаштва. „Кад би ме збиља волео као што ме увераваш, гледао би да убијеш Златорога; старао би се да отвориш његове подземне пећине у којима су небројене гомиле злата, сребра и драгог камења. Углађени Млечић поклања ми прстење и ђердане, и обећава ми да ће ме као своју невесту повести у Млетке и у кући свога оца обући у свилу и кадифу, те ме учинити госпођу, а ти, који си до душе леп али неуглађен и сиромашан, ништа ми још не поклони, ништа друго осим планинскога цвећа. Ето, ја ти рекох што мислим, и кажем ти: не долази ми више, док ми не обезбедиш сјајан живот, док не убијеш Златорога и не докопаш се његова богаства!“

Ове речи ужасно опекоше младога ловца, а како и не би кад му драгана замера што је сиромашан. — А откуд ли је та промена у иначе тако скромне девојке? Зли дух, нека бабетина, која је мрзела ловца због неких својих разлога, уверила је девојку да је ловац више не воли, да је постао неверан, што није било тешко доказивати, јер су, доиста, све девојке миловале ловца, а он је према свакој био предусретљив.

Ово пребацивање није му дало мира. Мислио је и дан и ноћ како би се домакао Златорогу да га убије. И најзад, после велика труда, пође му за руком да се приближи Златорогу који се, златних рогова, на челу свога стада показа на рубу неке пећине. Овај тренутак употреби ловац, напишани пушку и одапе је. Златорога крвца поли, али из крви те, у тили час, поникоше красне планинске руже, које су имале чудну моћ, да Златорог одмах оздрави чим брсне њихов цвет. Чим ловац угледа да је Златорог мртав пао од пушчанога зрна, потрчи да набере руже, јер су само оне отварале богате подземне пећине у брду Богатиру. Док је тако трчао ружама, изгуби вид, јер му је страст очи застрла, те се сурва дубоко у провалу, где сав изгруван упаде у набујали горски поток, чија бујица понесе његово мртво тело у долину, где ће га нанети, испод моста, пред саму кућу лепе крчмарице.

Оваква смрт стигла је дрскога ловца много месеца после немилога призора који га је отерао од његове драгане. А она? Непоштени Млечић задржао се поред ње таман онолико колико је било потребно да оствари своје намере, а када се науживао љубавне среће, извукао се, као лисац, из ўза, у које га страст беше довела, јер се изговори: да се мора вратити кући и спремити све што је потребно за венчање. Девојка је онејачила и очекивала много месеца повратак свог неверног жениха. Али он нити дође нити се гласом јави, а човек, којега је мајка девојчина у Млетке послала, врати се празних руку. У Млецима ни један човек или није знао или није хтео знати за тога трговца.

У том се пронесе глас, да је ловац, који је говорио својим пријатељима да ће убити Златорога, изгубљен и да је јамачно погинуо, јер се баш у то доба појавише многе планинске руже, те се по њима и судило да је ловац погодио Златорога, али да је и погинуо при том дрском покушају.

Та вест допре и до његове пређашње драгане. И ако је била полудела због неверногa Млечића и због порођаја који је очекивала, ипак је сасвим обори вест о смрти првога драгана, за којега је вазда у њеним грудма тињао пламен љубави, и ако за неко доба заборави на то пред варљивим сјајем Млечићева злата. Клону духом, те је по читаве дане чекала крај моста да вода нанесе мртво тело њезина драгана. Једнога дана угледа у поточној матици мртвог драгана. Са очајничким криком скочи за њим у воду и утопи се.

Ова грађа свидела се Рудолфу Баумбаху, који је од ње створио право ремек-дело немачког лирско-епског песништва. У том се епу нижу врло занимљиве епизоде, у којима је верно изнесена наивна сељачка душа. Сви су догађаји природно засновани и изведени, а морају се дубоко коснути срца сви ти изливи лирске музе, који се у догађајима преплићу, као најживље боје, са изврсним описима природних слика.

Баумбах је нашао и одличног словеначког преводиоца, господина Антона Фунтека, који влада немачким језиком као и својим рођеним.

Човек би, дакле, помислио да је довољна ова једина обрада испричане грађе. Али слава Баумбахова и Фунтекова побуди нашем Ашкерцу неодољиву жељу да се и он прослави обрадом тог истог предмета, мислећи да ће их натпевати. И ако се још у почетку веровало да је опасно ступити на мегдан са Баумбахом и Фунтеком, ипак нас је наш чувени песник, који је ради својих епских песама уживао најлепши глас, још јаче разочарао него ли што смо у почетку помишљали.

Суштину грађе није г. Ашкерц много мењао. Има само једно ново лице које је заменило ону рђаву бабу што је крчмаричину кћер довела Млечићу. То је неко чаробно, надземаљско биће, Зелени Ловац који је запињао своје мреже да улови лепу крчмаричину кћер. Али то је лице без икакве вероватности. Ако он, моћни дух, није био кадар да својим силама придобије за себе девојку, је ли вероватно да ће се за то светити девојци шаљући је богатом Млечићу, као да он није имао драгоцености небројено пута више од Млечића. Поред тога, овај чудновати дух побегне чим му прва намера није пошла за руком! Исто тако, он је философ сумњиве доследности. Најпре проклиње све на свету, штогод је људима угодно, а за тим, без икаква повода, прославља сунце као извор све истине, па моралише, сасвим супротно свом злобном значају, и жали нискост садашњега света. У опште, ово је лице само за то изведено да би тумачило пишчеве

пантеистичне назоре. Ни крчмаричина кћи нема чврстих моралних основа нити изазива симпатије, кад се дала на врат на нос намамити од једног млетачког гиздавца, остављајући узор снажног и милог јунака који једини и доликује њезину сељачком стању.

Сељаке тако црта какве ни данас, крај бољег образовања, не можеш наћи, јер је немогуће да су ондашњи сељаци могли онако декламовати о свесловенству како на растанку чине ловац и његова мајка. И дитирамб Бојанов (ловчев) којим велича лепоту природнога света, само је знак ефектације у устима простога сељака.

Таквих анахронизама могао бих још навести, али нека је и оволико доста.

Напомињем још, да има и тривијалних ствари у том тобож озбиљном епу. Тако је долазак гајдаша обасут двосмисленим шалама, а и некоје речи, нпр. гњида, не спадају у иначе красни језик, којим се одликује Ашкерчев стил.

Има и доста неправилних стихова, јер је у њима место дактила (∠ ∪ ∪) или анапест (∪ ∪ ∠) или molossus са три дуга слога (— — —). Ово је замерано и другим његовим песмама, али без успеха.

Наша пристрасна критика, и у политичким и у књижевним листовима, ово је дело или сасвим недостојно оценила или га у звезде ковала, сасвим према својој либералној или клерикалној боји.

— Исти песник сабрао је и четврти свезак својих песама, испеваних у последњим годинама, које су дêлом пригодне а делом из бугарске и свесловенске новије историје и бојева са Турцима. И пригодне и лирске песме роба су свакидашња. Други, најбољи део, описује утиске из путовања по Русији. Један су део рапсодије бугарских гуслара, којима су мотиви узети из бугарских дела Зајмова, Страшиморова, Стојилова и Христа Ботева. Одвише су празне песме трећега дêла са различним садржинама различне вредности. Похваљујући и признавајући велико одушевљење за словенску ствар, ипак не можемо прећутати да је у овим песмама песников полет знатно попустио.

— Родољубна тежња да позна Словенце са Русима упутила је Ашкерца да опише и штампа у засебној књижици белешке са свога путовања по Русији: Црно Море и Кавказ. И ако је опис руских прилика задахнут најтоплијим симпатијама за руски народ и ако у њему нема ни једне оштрије речи о руској влади, опет је један угледни руски лист вратио примљени екземплар са примедбом: „En Russie interdit.“

2). Као што смо видели, прештампане су две књиге Ашкерчеве из часописа у којима су прво угледале света. То је доиста корисно за књижевнике, јер на тај начин добију двоструку награду за своје радове. Већ је десетак година како у „Кнезовој Књижници“ т. ј. књижници велетршца Кнеза, или у Матичиној „Забавној Књижници“ излази нйз цртица што их сваке године пише г. Ксавер Мешко, свештеник у Корушкој. Прошле године забрањено је становништву корушком, и ако је од њега 100.000 чистих Словенаца, да се пред судовима служи словеначким језиком, а поред тога, ради неколиких отпадника, укинута је и једина словеначка школа а отворена словенско-немачка т. ј. у првој половини прве школске године словеначка је, а од друге половине па за свих седам школских година немачки је језик наставни језик. Ово напомињем само с тога да би се боље разумео значај Мешкових црта. Када се г. Мешко пријавио Матици на стечај за приповетку од 10 штампаних табака (200 круна), није могао бити награђен, јер му ни једна црта није била дужа од 30 штампаних страна. С тога понуди Матици да му одштампа у засебну књигу све досадашње црте којима би додао још две три нове. Пошто је Матица ранијим откупом већ стекла право штампања за 30 година, буде му понуда

Мачкица † М. Анђелковићева

одбачена, те г. Мешко, без Матичина допуштења, штампа све те црте у издању Љубљанске књижаре Ig. pl. Kleinmayr i Fedor Bamberg, која је са свима својим породичним члановима најљући непријатељ нашега народа. Ово помињем само за то, да се види колика је наша материјална штета када овако несумњиво добре књиге излазе из непријатељских руку које нам и на овај начин узимају и онако скупи словеначки новац. — А сада о књизи нашега Ксавера Мешка. Ако вас икада обујми незнана туга те вам срце кипи од неизразних осећаја — узмите и читајте Мешкову књигу. У њима ћете чути искрени израз меланхоличних жица, тог сталног песникова расположења. Нема у њој ни за лек јогунастога акорда, јер је сва прожмана сетом и звуцима рањеног срца. Срце ће вам заплакати, јер у целој словеначкој литератури нећете наћи тајних мисли тако искрених као у Мешка. Необично мајсторски открива он своје тајне какве данас већ нисмо вични слушати. И ако није (колико ја знам) до данас написао ни једнога стиха, Мешко је прави лиричар. Субјективна лирика, утанчани одјеци његова срца — главна су ознака ових слика, вињета и новелета. Епскога има врло мало, па чак и оно што би могло бити, није епски изражено. То су песме у прози, а радња је само оквир у којему су мисли и осећаји широко распоређени. Нема одмерености, што је један од првих захтева за свакога писца, те за то и не занима читаоца, поред све своје приповедачке умешности и словеначкога слога којим влада врло вешто.

Најбоља му је „Легенда о чаробним очима.“ Заснована је на легенди о калуђеру који бежи у пустињу да би заборавио два дивна ока што их је угледао на путу свога живота. Али га те девојачке очи непрестано прате те му у срцу изазваше неугасни пламен. Непосредно за овим прича догађај из свога живота: и он је срео девојку чаробних очију. Његова је девојка кнегињица из бајке, каквих је пуно у немачкој књижевности. Одевена је у бело, златне јој косе падају преко рамена и сијају као чудотворни огртач картагинске богиње Таните. Такве су германске жене које не одговарају реалности, него су пука фикција. Ипак је ово најбоље уметниково дело које мами читаоца својим лепотама.

У осталим сликама Мешко је плачљив песимиста, афектиран, неистинит. У понеким тренуцима веома је неправедан према свету. Жали што је свет неосећајан, непријатељски, без љубави и саучешћа... Изгнаник је, одбачен и као проклет. Таква места побуђују у читалаца немир и разочарање: „Кад сам пошао под крстом, ви сте ме гурали стегнутим песницама, ударали немилосним рукама, да ми сузе навреше на очи. Шта сам вам скривио, браћо, да ме гурате, бијете и срце карате?...“ Ово је некушан слог који треба осудити. Оваким писањем узима се народу, особито у Корушкој, свака нада у будућност. Ту треба снажних, јаких песама а нипошто жалопојки које деморалују.

У тој су збирци још три црте истога стила; ни један једини пут не сину весели зрак у тој загушљивој атмосфери. У самом почетку сваке слике слутите да ће бити жалостан свршетак.

„Божићни пост“ износи младу удовицу Анку Сланићеву и посао по ком је отишла у град. Мешко нам почиње причу њеним невољама, те одмах слутимо да јој прети смртна опасност. И збиља, на повратку није могла одолети цичи зими, и смрзне се. Код куће је оставила четворо незбринуте деце. Невероватност је очигледна, јер би љубав материна имала у овом случају толико моћи да савлада оно четврт часа пута од места смрти до деце у кући. Лепо је описан дечји страх кад им се јавља дух материн.

„Pozabjela“ (Заборављена) наслов је трећој црти. Јера Мочникова умире у шумској кућици; сама је, без икакве људске помоћи. Сећа се свога човека и деце. О поноћи чу се како неко куца на прозор. Познала је глас свога човека који је умрО у туђини. На позив његов да пође, спремна је и ступа у смрт. —

Ганутљиво је написана цртица „Мајка“. Дух њезина сина јавља јој се, те тужна мајка види да јој је син умрО у туђини и да је позива к себи. Пошто јој се не јавља и дух кћери њезине, мајка зна да је јамачно у животу, и слути најгоре, слути да јој кћи проводи блудни живот негде у туђем свету.

Четврта је црта „Циганче.“ Било је находче, а живело је код сестара Репићевих које су становале изван села. Да ли сте запазили како се у свакој црти понављају исте околности, исти мотив мртвачкога куцања на прозор?! Да ли то није доказ да је инвенција Мешкове фантазије прилично плитка? Њему је догађај споредна ствар, а главно му је само психологија радних особа коју описује бујном речитошћу. Чим је Циганче одрасло, видимо да му је Мешко поклонио сву душу своју. Друга је личност свирач Јаков који у слушалаца својих уме да измами чаробне осећаје. Циганче се учи у њега истом послу, али злобни пастир, неки Павле, разбије Циганчету ћемане што га је добио од Јакова, те му тако загрчи живот. — Онет, дакле, дисонанција!

Мешко је песник сањалица. Слог му је богат а језик углађен, али му је видик још ограничен и монотон.

(наставиће се)

Црквица

Крај језера у планини
У засјенку јасних бреза
Црквица се крије стара —
Зар подушје каква кнеза
Или злога отмичара,
(На самрти једва што је
Сјетно се душе своје).
Са дашчаним кровом својим,
Са дрвеним крстом светим,
И звоником, Богзна-љетним,
Усамљена давно стоји.
Често гром и вихар љути
Звиждали јој око главе,
Спосећ' с крова тол'ко пути
По читаво бреме траве, —
И лисјем је засипали...
Нити су јој кад путници
Трошна врата отварали;
Већ побожно, с коња, ћутке
Крстили се ту без гласа
Пред знамењем Христа Спаса,
Настављајућ' дуге путе...
— А језеро вāлом пјени
Кроз толика мутна вјека,
Пратећ шӯмом тајанственим
Час облаке, час човјека.....

У питомој Брдској дóли
Гдје вијуга Зета плава,
И гдје сунце жарко грије,
И вјечно се мирис лије
Са пољана и дубрава —
Љубило се драгих двоје,
Љубило се силно, тајно;
Љубав била као море
И бездано и бескрајно. —

Али мржња оба дома,
Зла освета — зла крвнина
Тражила је крви само,
Крви оца или сина —
Или оба! — Ђулин отац
Нехотице уби стрица
Марушкина. Крв убицā
Дужна бјеше крв да плати;
Ал' Марушка није знала —
Љубав њојзи није дала
Крāј гријеху сагледати.
Она га је сад љубила
Још силније, још страсније;
Она га је спомињала,
А по ноћи спала није.
И крај суза, крај лелека
Што на мр̄ца тада паде,
Она снугдје Ђулу видје,
И јадаше своје јаде...

А кад сазна Борко мрачни
За несрећну љубав њену,
Јадом крикну отац стари
А крвљу му око сјену;
Плану мржња, пакō плану...
Рањен звијер пљену скочи — —
За трен бјеху сажежене
Оне чарне, миле очи,
Да не гледа јадна мома
Драгановa пуста дома.

После тога много ноћи
Слушала је тица мала

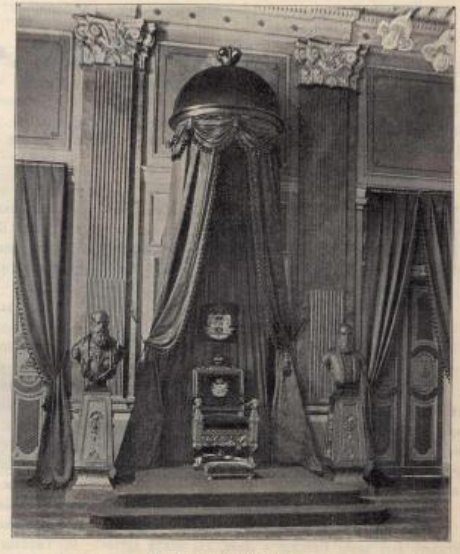

Патријархов престо

Гдје Марушка у самоћи
Плаче, тужи — ал' занаго —
И спомиње име драго...

Једне ноћи с четом слугу
Прикраде се Ђула тио,
Па уграби сл'јепу мому;
И већ зором далеко је
Преко страна одјездио.
А разјарен Борко стари
Оружану чету диже;
И кад трећа свану зора
Крај језера у прх гора
Љубавнике с бојем стиже.
— — — — — — — —

Шта је било после тога?
— — — — — — — —
Прича каже: Сваке ноћи
У пранници, у самоћи
Свијећа се сама пали;
А кад лаки лахор прêне
Преко горе и стијене,
Зажуборе ситни вали
И срдити жамор неки,
Пушке танке, јасна врева;
Па сне ближе, ближе, јаче
Звекет ножа и мачева,
И рзање чилих коња,
И јауци палих људи — —

Никшић.

Па све клоне, све се стиша,
Зрак јутарњи кад заруди. —

Не знам ко се — много после —
Души збрин'о црквом овом;
Тек самотна и сад стоји
Са дашчаним својим кровом;
А над њом се бреза шири,
Па шумором прича тио
О том: да је отац неки
Двоје драгих раставио;
Прича грање са шапатом,
Кроз који 'но вјечност спина;
Прича талас са жубором
Кад стијене запљускива...

Симо Шобајић.

На Косову

(из путничке бележнице)

Иртво и пусто поље Косово, где се само укрштају разни ветрови и својим ојукањем проламају тишину и причају о пређашњем времену, о јунацима што овде падоше бранећи Круну и Лазара потмулим акордом запéвајући жалопојку Српској Слободи — заиста је гробље, где влада и сад неко страшно узмахивање смрти, која се још не може да задовољи толиким гробовима.

У ноћној тишини чисто ти се чини како се гробови отварају, иртваци устају, да се још мало поиграју са смрћу, с том страшном смрћу, која покоси слободу Србинову и која је једно своје крило бацила на Звечан, а друго на Качаничко ждрело, баш на зидине Марка Краљевића.

Пустош...

Тамо, где се некада разлеваше песма славујева у китњасту лугу поред Ситнице и Лаба, где божур друговаше с безбројем мирисног цвећа и својим шареним ћилимом сведочаше о напредну животу овога поља — сад се види само црна земља, натопљена крвљу, опаљена сунцем, покривена проклетством, где још има пристаништа само глог и совуљага...

Помало се још Лаб стара да жубори, али је Ситница онемела, изнемогла, и једна чека да преда своје иртве и ситне таласиће Ибру, како би их овај узео и што пре на својим моћним леђима понео тамо, где се они могу пожалити о јадима, којих је она неми сведок већ пуних пет стотина година...

Кад станеш више Михајлова Вира, баш испред самих зидина гордога Звечана, и удубиш поглед на загрљај Ситнице и Ибра, чисто видиш како се таласи силно свађају, како они Иброви одбацују од себе Ситничине. И то није доста. Кад погледаш мало даље, и ако Ибар јури страшном брзином, све ти се чини као да се таласи, запенушени и узбуркани, враћају назад, враћају од места свога циља — разочарани, уморени и страшни...

Ваља да су преварени у својим надама...

Још када ти слух навикне на ову чудновату музику, на овај разговор Ситнице и Ибра, канда ти се учини како Ибар даје неке тајанствене савете своме суседу. Прислушкујеш овај ромор и каткад као да чујеш како Ибар подвикне:

„Враћај се натраг... тамо испод Сазлије савијај у језеро вале, примај у се рајине сузе да ти језеро буде веће. Па ако кадгод дуне ветар, оно ће се усталасати, и такви таласи прекинуће рајине вериге, омиће кри с ове земље, однеће проклество... Верујј, то је најбоље, јер моја јадиковања *тамо* сад не помажу...“

Ситница опет ћути и ћутањем моли јачега брата да се смилује на њену немоћ, на њене страшне болове, на да је носи даље, носи *тамо*, где ће је кад тад чути, где ће примити к срцу њена ужасна причања, где ће, ако ништа више, а оно дајбуди осетити њене неме болове...

— — — — — — — — — — — — — — — —

А Косово пу́стй.

Ноћу је страшно и страшније од сваке пустоши. Проклество се вије над њим, судба му се демонски смеје и свети. Па зато оно и личи на црну и раширену пропаст, која гута све што има на себи печат живота. Проклество се не задовољава људима — оно гута и природу. Зато је оваква пустош. И ти си готов да се следиш, да замреш, али ти се у овој ноћној тишини привиде сенке у тајанственим облицима, у крвавим душанкама, с кло-

нулим рукама, разрогаченим очима, гологлаве и пуне очајничког напора... очас се јаве, залепршају, уздахну, па опет ишчезну, понесавши се страшном брзином пут Грачанице.

Ти се пренеш и видиш да ове сенке јасно сведоче да овде има још живота, да има још наде, да још није све мртво. Пролијеш сузу, прекрстиш се и са неким још слабим огњем у грудима идеш пут Вучитрна или Приштине да преноћиш у турској механи —

На Видов-дан, 1904. год. **Гр. Божовић.**

Оздрављење

— Georg Freiherr von Ompteda —

Лекар тек што је отишао од ње. Говорио је о оздрављењу, не као о нечем извесном, али ипак као о нечем могућем. Болесница је лежала напољу, на великој веранди; ваздух је био тако благ, да су и постељу изнели, јер за болесна плућа није ништа боље — тако мишљаше лекар — него свеж пролећни ваздух.

Својим детињастим изразом она га је запитала: да ли се не показује какав знак, какав поуздан знак, по коме би се могло рећи кад ће опорављење наступити? Старац, који из дугогодишњег искуства познаваше варљиву наду грудоболних, рече јој, и сам не верујући у то: да ће она сама осетити и да јој се то не може лако описати. Али му она није дала мира и мислила је, да он мора знати ма какав знак, по коме ће се то осетити. Тада је најзад попустио и рекао јој, смејући се у себи својим речима: кад се лака и слободна осети, весела и блажена преко сваке мере, кад јој се учини да свет није био никада тако леп као тада, кад помисли да јој никада није пролећни ваздух тако пријао, кад, најпослетку, осети нову снагу, нов живот у жилама — тада ће оздрављење доћи. — Затим јој је, да би свој опис појачао и да би је мало разведрио, опоменуо на доба, када је као дете на Бадњи Дан чекала нестрпљиво, зарумењених образа и узнемиреним срцем, да отац дâ знак звонцетом, па да деца јурну у божићну собу.

Богословски Семинар у Ср. Карловцима

Тада ће наступити оздрављење.

Сада је лежала у зеленилу и чекала са чежњом што јој лекар обећа.

Завеса беше спуштена преко ње, да би је чувала од сунчаних зракова. Није била врућина, али је пажљива чуварка ипак држала, да пролећно сунце има довољно топлоте да болесници буде несносно. Ваздух је био пријатан. Тихо ћарлијање ветра разносило је мирис цветова из врта. У врту, испод веранде, цвркутаху птице. На води пливала је гачући гомила гусака, а складна им вика одјекиваше јој тако хармонично, да јој дође као неки умор. Сети се тада, како јој је мати раније саветовала, кад не би могла заспати, да се опомене каквога великог, зеленог житног поља, или да представи себи море како се у таласима брежуљасто диже и спушта и како се вали, долазећи у недогледним редовима морском брегу, ломе о обалу. Сањала је о мору, о вечном, бескрајном мору. Учини јој се као да се налази на пучини. Нигде земље да се види. Вода се бурно дизаше, масе у дивљем кретању изгледаху црне; само бели праменови уздигнутих морских врхова светљаху из те једноставне слике. И цело небо бејаше мрачно, тек бледа светлост чинила је да се понгдешто распозна. Али се не могаше распознати одакле светлост долази; чинило се да зрачи од облака, а ипак лежаше у тамном приливу, као одсев. Чудно је било само, што ништа није чула, никакав звук. Кретање воде беше само за око, али уво као да ту ништа не осећа. И она се ничег није бојала, чак се радовала тој морској бури;

мисао о бежању и спасавању сасвим је далеко од ње. Беше јој као да се мора сва опружити и предати гибању мора. Прво осети да лежи на води и да јој плима благо хлади потиљак. Она састави руке иза главе, а рашчешљана коса паде јој преко мишица и лежаше расута по таласима. Осети нешто неисказано. Протегли се, опружи и затвори очи. Тад јој беше таласаво кретање мање: учини јој се као да је све видније, као да сунце сија. Она поново отвори очи и нађе све промењено. Море беше глатко као огледало, непокретно и са дивним, дубоким плаветнилом. Сунце је стајало високо на небу и грејало. Хаљина јој се чињаше влажна. Дотаче је: не бејаше више мокра. Она се окрену око себе. Какав призор! Бескрајна, широка пучина, равна, као огледало, а небо у свима бојама. Музика одјекиваше. И цвркутање птица и удар зебе. Ослушну. Тада се осети тако срећна, тако блажена. Поново се опружи, дуго, дуго. Нову снагу осети у жилама: здравље! здравље! Учини јој се да јој тело није било никада тако лако. Руке јој не имађаху никакву тежину више. И тада се сети доктора и његових речи. Као муња прође јој кроз душу. То је! Да, то је: оздрављење! оздрављење!

Али она не осећаше никакву потребу да каже то матери, да зовне старца који јој је оздрављење прорекао. Само један осећај овлада њоме: не желети ништа!

И није ништа желела, јер је била срећна! — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

На веранди, где је болесница лежала, стајаше лекар поред постеље и посматраше њено увело лице. Наједаред приђе јој ближе, паже се над њом и ослушкујући наслони уво на њена прса. Брзо се диже, пође журно вратима и викну чуварци;

— Што је могуће брже, зовите матер; али брзо, брзо!

И одмах се врати болесници. Руке су јој биле састављене иза главе. Лепа, дуга коса, која се иначе у витицу уплеташе, бејаше се расплела и расула по белом јастуку. — Она је тихо уздисала. Изгледаше као да хоће да говори, али се није ништа могло разумети, само се усне кретаху. Тада се болесница насмеши и диже обе руке. Лекар их прихвати. Докле се она, не отварајући очију, пола диже, одјекну тихо:

— Оздрављење!

Потом се полако завали. Лагано се испружи.

Старац јој спусти руке. Његова вештина беше више непотребна. Ступи на ограду од веранде и наслони се на гвоздену преграду гледајући нёмо у цветни, мирисни, пролећни врт.

Трже се из својих снова. Најтеже му је још остало: мати је могла свакога часа доћи. Лекар диже завесу, јер сунце није више сметало болесници. Један пар зеба, које су цвркућући ловиле у гранама трешње што се према прозору савијаху, прну уплашен. Млаз румених цветића паде, полете са трешње и обасу одар оздрављене — покојнице!

С немачког превео Ч.

Над једним гробом

1.

Ја не знам зашто, ал' тек често пута
Нека чудна туга испуни ми груди,
И у мени тад се полагано буди
Сећање на прошлост. И док мисо лута

По пустоме гробљу сахрањених нада,
Палих идеала, младости без цвећа,
Мене уздах гуши, туга бива већа,
И низ лице тихо врела суза пада.

И ја плачем горко над тим црним гробом
Што ми младост узе. О, младости моја,
Како брзо паде без буре, без боја,
И колико жеља свенуше са тобом!

Слатки снови моји! Минуло нас доба,
И јесењи ветар развеј'о нам руже;
И сад после свега још гаврани круже
Изнад једног новог, побусаног гроба.

Зајечар, 1904.

2.

О, почивај мирно у ковчегу своме!
Мир дубоки влада око тебе свуда.
Таласи живота туда се не ломе,
Туна нема мржње, разврата ни блуда.

Осушени венац изнад хумке худе
Зашумори болно кад га ветар дирне,
И ничега више осим црне груде
И запевке тужне у вечери мирне.

Сниваj слатко сада. У врени живота
За те беше само трзања и бола;
Понижена често горе и од скота,
Варала те вазда тек надања гола.

Спокојно и мирно под бршљана сплетом,
У том тихом кутку где природа ћути,
Спавај. И никада у твом гробу светом
Нек ти суза моја покој не помути.

Милутин Јовановић

Наша литерарна критика

Познати нам велики мислиоци свију векова, чија су имена и многа дела читаве векове прежињавали, проповедали су, да је рад на Лепоме, да су естетичке творевине свију народа највернија слика и најсигурнији доказ духа и величине појединих народа. Та истина освештана вековима сија у свој светлости својој и на хоризонту модерних народа. И што год је један народ долазио ближе савршенству свом; што год је ближе ступао апогеји своје културне величине, тај рад, рад на Лепоме у најширем смислу те речи, узимао је све већег и већег маха. Доказ III в. пре Христа у Грчкој, XVI век у Италији. А кад кажемо рад на Лепоме, ту подразумевамо колико материјално Лепо: Лепо у облицима, светлости и звуку, толико исто и духовно Лепо, морал. Јер по нама и морал па и религија цветови су који ничу на естетичној основи. Радити дакле на Лепоме, у колико за тај посао буде потребних услова и спреме, значи радити са највише шанса на путу ка културном савршенству. Сад, од куда то да нас Лепо потреса, да се пред њим најсуптилнији делови душе и осећаја наших, иначе притајени, усталасавају, да нас крећу, да нас подижу, — питање је које не мислимо овде расправљати. Тек доказивати да рад на Лепоме, да Лепо оплемењава, излишно је. Прича о Орфеју, сину Аполонову и лири његовој, на чије би се звуке, кад би он ударао на њу, и најбрже реке заустављале, и најкрволочније животиње заборављале дивљаштво своје, а читава брда кретала се да их што боље чују, — само је једно елегантно хиперболисање те истине, исто као и она једна манастирска легенда са обала Рајне, по којој је племенита свећеница једна провела три стотине година слушајући птицу из горе (песма јој је живот вековима продужила), исто, као и она жена о којој говори Мишле у својој Историји Француске (св. II) која је, под Лудвиком Побожним, чувши први пут оргуљу, умрла од усхићења.

А што вреди за музику не вреди ли у толико истој мери и за појезију, за какве светлосне појаве, за какву слику или архитектонску творевину? Зар је мало њих осетљивих људи, дакле људи суптилнијих осећаја, који су као очарани задржавали се пред каквом сликом у природи, пред каквим пејзажом било под јутарњом светлошћу, било под вечерњим сутоном, било под бледим врацима месечевим?! Зар је мало њих који су осетили сасвим нове, дотле непознате дражи, поред какве изненадне песме славујеве, жуборења потока, или хујања ветра кроз оголеле јесење шуме? Зар је мало њих, који су под сводовима какве старе, порушене грађевине, чије зидове бршљан или коров шара, осетили јасније но мало кад, онај дубоки појам о пролазности свега, и сетни и потресени одлазили са тих развалина, где су дошли добро расположени?

И ето, такви осећаји, које те појаве буде, најсавршенији су део у људској природи. Обујмљени њима људи се уздижу и стварају дела од вредности. И то је најјаче мерило вредности свих артистичких продуката. Што у

Српски народно-црквени сабор

једном вештачком делу буде више онога нечег неопредељеног што нас узбуђује, што из личне наше прошлости евоцира оне ретке моменте, кад смо потресени тонули у некој пријатној чежњи; кад су нам груди биле пуне наде, воље, енергије; кад нам се срећа осмехивала и сви златни снови изгледали да ће се остварити, једном речи, кад је биће наше било у потпуној хармонији са читавим светом и животом који се сирћу свршава, што, велимо, у једном вештачком делу буде више тога, у толико је и вредност његова већа. А од свију артистичких производа, поред музике, артист може тога елемента највише да унесе у литерарна дела. Реч људска ипак стоји као најјачи мотор за потресање људске душе. Па како је поред тога за рад на лепој књижевности потребно најмање материјалних средстава, то се од свију вештина највише неговала и негује лепа књижевност. Управо: у културном развоју свом и у раду на Лепоме, сви народи почињали су тај рад прво с лепом књижевности, па су се доцније постепено развијали и живопис и скултура и нарочито архитектура. За те вештине требало је много више материјалних средстава и требало је много више утанчаног укуса. Литература је вршила ту благородну улогу: она је спремала земљиште за те остале вештине.

Што је било с осталим народима, дешава се и код нас. Највећи број радника на Лепоме, или бар оних који су ради да то буду, ми данас имамо у лепој књижевности. Њихов број расте, и никада их у Српству није било више но што их је данас. А има их и добрих и рђавих, и интелигентних и ограничених, и талентованих и без талента, и таквих који су свесни значаја лепе књижевности у једног народа, и таквих, који о томе појма немају. Баш зато, што је од материјалних срдестава за неговање те вештине потребно само парче хартије, перо и мастило, има их и званих и незваних.

И кад то стоји, кад је то несумњиво, може ли бити благородније улоге у друштву, но улоге литерарног критичара, човека, који није у стању ништа сам да створи, који, истина као оно паразит, живи о туђем зноју, али који може тако много да привреди, као интелигентан и начитан, као човек који је путовао, који зна туђих језика, и који је видео много, много више но скоро сваки наш почетник књижевник, а хоће на томе пољу да ради. Јер док је књижевнику поред осећања Лепога потребно и стварачке моћи, дотле критичар треба да има само осећање Лепога, и љубави, велике, широке, незаинтересоване љубави за све што је лепо. Као што се види, ми овде искључиво говоримо о критичарима који имају услове за то, који су спремни, који доста знају и доста су видели, јер верујемо да ми и таквих имамо. О оним пак стотинама младића, који почињу своју литерарну каријеру, или бар како они мисле да је почињу пишући критике, онда кад сами још ништа, апсолутно ништа не знају, о тима и такима не мислимо се бавити, јер само говорити и ређати речи није ништа. И последњи геца из Хомоља може нам рећи своје мишљење о свему што види и чује, па и о Венусу Милоском, Сикстовој Мадони, каквој симфонији Бетховеновој и Светом Петру у Риму. Само шта би то било? Било би мишљење једнога геце из Хомоља.

Хоћемо дакле да говоримо само о оним нашим литерарно васпитаним људима, који имају услова да буду добри споредни радници на развоју наше лепе књижевности. Као што рекосмо, ми тврдо верујемо да у нашем друштву имамо и таквих. Али на жалост, и поред њих, ми и дан дањи немамо још ни једног литерарног оглашеног критичара, који је био у стању да се успне на ону потребну висину, са које би хладно и беспристрасно говорио о делима која узима на оцену. Немамо ни једнога који је био у стању да се отме утицају личних симпатија и антипатија, и према томе, немамо ни једнога, чија би реч била меродавна. У највише случајева пакост и злоба, добро или рђаво мишљење о писцу, дрскост и безочно величање свога ја, па чак и некакво шегачење, недостојно васпитаног гимназисте, били су вођи нашим литерарним критичарима.

Кад то велимо мислимо на пр. на онога једног нашег критичара, који говорећи о преводу једног Мопасанова романа, који је превео један његов пријатељ, хвали дело као нарочито добро за нашу читалачку публику, и вели, како је боље за то дело дати динар и по него попити код *Хајдук Вељка* или код *Коларца* неколико чаша пива и појести неколико переца. Као што се види врло духовита литерарна опсервација. Затим додаје: помислите само, ми смо досада преводили и Дарвина, и Хекела, и Спенсера, и Бихнера, а нико се раније не сети да преводи Мопасана. Колико бесмисленог у неколико речи за љубав пријатељства! Стрпате и науку и лепу књижевност у једну врећу, и ако су научни закључци, макар у датом моменту, универзалне вредности; и ако оно научно: два и два равно четири, вреди и пред париском академијом наука и пред каквим збором Хотентота, и ако опет, с друге стране, радови једнога Мопасана не могу никако бити једно и исто пред суперфином, већ блазираном француском читалачком публиком, и нашом, која још држи гусле и пева о Краљевићу Марку и Муси Кесеџији.

Па онда сетисмо се онога другог, који говорећи о једном делу вели, а то стоји и штампано, како је он о томе и томе и раније говорио, и то, допустиће се, с компетенцијом говорио. О, где сте Сен-Беву, Сарсеју, Бринтијеру, Фагеу, где сте Лесингу, где сте Минцу, ви, који пишући нисте знали да говорите с компетенцијом, где сте, да видите Србина брата, који свршенији и спремнији него ви, зна то, па чак то и каже, и то штампа?...

Говорећи оно горње сетисмо се такође и онога нашег литерарног критичара, који говорећи о једној књизи налази на првом месту, како је хартија, на којој је књига штампана, врло доброг квалитета, и како је, као што они високим стилом кажу: техничка страна дела за сваку похвалу. Помислите само каква духовитост, и нарочито како лепа лекција из литературе нашој читалачкој публици.

Сетисмо се и оних којима се коже јежи на оне варваризме као што су: појезија, гимназија, утицати, како то сви наши књижевници пишу, у место, као што они мисле да треба: поесија, гимнасија, утецати. На послетку кад већ Хрвати имају своје природне одреске, натрчке и сместагибала, зашто и ми не бисмо имали своје: поесије и гимнасије. Оно истина, сав свет каже и појезија и гимназија, али ко зна, може сав свет и не знати што знају наши литерарни критичари.

После свега тога сетили смо се онога најинтересантнијег специмена наше литерарне критике, сетилисмо се оне страшне *ја* форме.

Погледате га, скоро балавац; да не зна српски морао би мукати, а као што је познато, да научи српски требало му је управо толико исто интелигенције колико и телету да научи да муче; често је пута без кравате и неошишан, јер је, знате, још и човек напреднијих мисли. И скултуру и живопис зна из београдског музеја; као највеће архитектонске творевине зна Саборну цркву, Капетан-Мишино здање и нови дворац; од песника и прозаиста читао је Војислава, Домановића и Ћоровића, и наравно, све то пуштао кроз свој интелект, — а кад седне да пише критике, о артистичким делима, јер он и то уме, само му под пером искаче оно: *ја* држим, *ја* налазим, *ја* сам рад да... и т. д. и т. д.

Колико све то surdet; колико је све то далеко и од знања, и разумевања, и од скромности, и, нарочито, колико је ту мало естетичнога!

Међутим, ти млађи, који наравно мање знају, заражени су рђавим примером старијих, који су уверени да тако треба да пише сваки критичар који је спреман за тај посао, а поред тога још је и духовит, јер знате, код нас се до скора, па и данас, само не у толикој мери, духовитост јако ценила. Ми смо једно време били поплављени духовитим људима, који су духовитост нарочито култивисали, као што се на пр. култивишу краставци. Било је читавих друштава у којима је сваки члан морао бити духовит. И отуда муке живе за поједине чланове тога друштва који су стајали пред страшном алтернативом: или бити духовит à tout prix, или не бити више члан тога пробранога друштва. У ствари пак ти модерни мученици само су једно сметнули с ума: да су на пр. и Волтер, и Бомарше, и Хајне, прво били Волтер, Бомарше, и Хајне, па тек поред тога били још и духовити, а да су они, ти наши литерарни критичари, и као прво и као последње хтели да буду духовити, верујући да је и само то нешто.

Да се човек пита од куда толико настраности код људи, међу којима има и интелигентих, тешко је погодити. Да не буде томе узрок оно притајено, дубоко уверење, да је њихов посао критичара, посао споредне вредности: да ће, и ако буду живели и после смрти, пошто је свем литерарном раду циљ и живот после смрти, живети тек иза другога, и да тога другога није било, не би ни њих било? Да не буде томе узрок оно о чему вели један модерни француски писац:

„Представите како год хоћете лепим удео талента, удео критичког генија; представите га као потребног тумача, као плодног сарадника стварачког генија: осветлите свом светлошћу снагу и јасност, ширину и дубину интелигенције, која је први услов његов, представљајући у исто време, како се у тој хладној светлости меша и нешто онога светог пламена што песнике загрева, и како прави

Развалине цркве Св. Јована

критичари имају и маште и осетљивости, — па ипак, ни поред свег тога нећете уздићи литерарну критику са њене несумњиве инферијорности, која се састоји у томе, што је улога њена есенцијално другоредна и споредна, и што је подчињена делима створеним пре ње, која би постојала да ње и нема, док ње, критике литерарне, не би могло ни бити без њих... Отуда, оно нешто неодређено и неутрално што карактерише све критичке продукције не дā да се и оне изједначују с вештачким урнек делима, и о раду критичара или баш и о самом критичару сугерира оној инстиктивној мрзовољи публике метафоре као што су: *бастард*, *немоћан*, *евнух*. Грубе али врло тачне алузије на оно нешто несвршено и недонесено, што карактерише тај облик литерарне генерације.*

И кад то стоји као несумњива истина, коју је, по том истом француском писцу, чак и један Сен-Бев, на рачун свога рођеног рада, потврдио осећајући и признавши трошност своје велике и чувене збирке *Понедел-*

ника, само онај литерарни критичар, који свестан инферијорности свога литерарног рада, и поред тога ради и с љубању и безпристрасно на њему, само тај има услова да помаже развијање књижевности на којој ради. Сав остали рад литерарне критике не само да не помаже књижевности, него јој још наноси грдне штете.

Кад велимо то, сетисмо се онога једног нашег критичара који, говорећи о једном почетнику и његову делу — десетак штампаних листића обичне шеснаестине — вели, да је то дело од епохалног значаја, и да је млади писац тим својим делом постао творац нове школе.

Замислимо сад случај, да се тај младић у души не насмеје толикој бесмислености свога великог пријатеља; замислимо да не буде толико интелигентан да осети колико је смешнога у том мишљењу његова пријатеља, — и он је пропао, као што је, на жалост, већ приличан број наших талентованих младића, и пропао на тај начин.

Не изгледа ли према томе, да у наших литерарно спремних људи има свега потребног за добре литерарне критичаре, сем истинске љубави према Лепоме, и сем такта, опет једног плода естетичног васпитања? Кад погледате само шта су многи од њих из личног расположења у звезде ковали, и из личног нерасположења под ноге бацали, разумећете у многоме ово несређено, хаотично стање што влада у маси наше читалачке публике. Бојимо се да не грешимо, али нама се чини, да се и дан дањи највећи део наших белетристичних дела израђује по некаквим палилулским узорима и мустрама. То се још и данас највише тражи и највише плаћа. Ми чак имамо великих приповедака којима је сав материјал дао известан политички моменат, чисто локалне природе, и наши литерарни критичари, место да о таквим делима, као литерарни критичари, и не говоре, они на против седну, и о таквим делима, који с радом на Лепоме имају толико исто заједничкога колико с Партеноном каква кровињара, пишу и на дуго и на широко, и хвале, хвале Боже мој, од неба до земље. И наравна ствар да се на тај начин незналачка публика не изводи на пут сазнања.

Та за име Бога, може ли бити данас и каквих ђака гимназиста који не знају за ону тако, тако стару истину, да вештине немају отаџбине, као што је немају ни страсти, ни снови који људе крећу; као што је нема ни светлост, нити извор њен, сунце. А има ли и у нас ма и једног литерарног радника који ради у ком другом циљу а не у искључиво томе, да му име живи и после смрти, и то не само у његову селу, но и ван села? Има ли и једнога који у души својој није ма једном помислио и на ту срећну евентуалност, да ће и његово име живети и после њега, као што живе многа имена разних народности чија се слава преноси с векова на векове? Па кад таквога ни једнога нема, да ли су се наши књижевници ма једном запитали: шта ли је било то што је учинило да имена тих великих људи вечно живе, и то не само у узаним њиховим народносним границама, него и далеко, далеко преко њих? Ако су се запитали, оно што им је на први поглед упало у очи било је то, да се кроз њих није осећало ништа ни локално, ни провинцијално, ни нацијонално. Вечне оне одлике људске природе, вечне слутње, снови, наде, страсти, патње, туга и жалост, смрт, која нас све чека, то су били основи на којима су се дизала сва вештачка дела која су преживела своје творце. Ако грешимо кад тако мислимо нека нам се каже чега нацијоналног, чега провинцијалног и нарочито чега локалног имају у себи радови Софокла и Еврипида, Иктинуса, Фидијаса и Праксителa, Микел Анџела и Давинчија, Дантеа и Петрарке, Корнеља и Расина; чега Хамлет, Фауст, чега музика Бетховена и Мозарта, чега Ана Карењина, чега Унижени и увређени?

На крају је памети да српском, односно ма каквом писцу, његова нацијонална средина даје највише, да не кажемо једини материјал за његове литерарне радове на Лепоме; али та средина само је оквир, у који он, ако је прави артист, има да стави ма и најмању парцелу онога нечег вечитог, општег, људског, или бар то мора да му је једини циљ.

Шта може једном интелигентном човеку, кога, као интелигентног, стално муче они вечити, у вечној сумаглици омотани проблеми живота, шта таквом једном може да каже какав Митко из Сурдулице, кога нам писац само као Митка представља, са оним његовим локалним обележјем; шта њему може да каже оно већ бљутаво: кућо моја, очи моје, најо, бато? Апсолутно ништа. Е, али је некакав критичар наш говорећи о радовима наших модерних приповедача, избацио и реч *нацијонална приповетка*. И многи наши сироти књижевници који мало знају, мало су видели, мало читали и имају мало талента, верујући да и такво чудо може у литерарном свету да постоји, сели су и радили у духу „нацијоналне приповетке.“ Ал' зато онда, кад ти сироти књижевници буду још за живота свога посматрали помор своје литерарне деце, онда би ту критику требало довести и рећи јој: гледај само, гледај, то су жртве твоје несавесности. Место да си их као спремнија упутила, ти си саветима својим, у којима није било праве љубави, учинила, те су они, радећи и тежећи сазнању истине и Лепога, лутали свег века свог.

Ако је у неговању и васпитању игде потребно нежности и пажње то је потребно у неговању почетника радника на Лепоме. Самим избором тога свога рада сви они дају довољно доказа о томе да нису обични младићи. Да им свима погледи иду ка нечем бољем, савршенијем, узвишенијем, што многи од њих у грудима својим осећа, па је рад и да га оствари, рад је да га и другима пружи.

С тога и завршујемо ове редове с молбом упућеном нашим спремним литерарним критичарима: више, много више љубави и искрености, и не заборављајте, да је у градини људској најплеменитије оно цвеће ка којем и ви по који пут кренете да га заливате или да га искорењујете!

П. Ј. Одавић

Од севдаха...

1.

Ја сам знао већ одавно
Да ти срце бисер крије,
Да си њежна као цвијет
Ил' ко љубав севдалије;
Да си добра као јање,
Красно моје миловање!

Ал' не сањах никад досле
Крај љубави и покоја,
Да си тако страсти пуна,
Да њом дише душа твоја;
Нити слутих, моје јање,
Да ти знаш за миловање.

Искрена ко мајчин поглед,
Што у свијет чедо прати,
Ниси могла више крити
Нити срцу цевап дати,
Врјеме стигло, ружо рана,
За страснога миловања!

2.

Није доста! Ја у свем животу
Ничег доста искусити не ћу.
Љуби, драга, ноћ је тако кратка,
Љуби, драга, јер иначе клећу.
Није доста! Ја ћу много више:
— Леле, дико, тише, тише, тише!

На бујици, што се живот зове,
Ја сам давно без крме и једра.
Све пек прође! Сагледаћу и крај
Ненатмурен, миран, лица ведра,
Ал' ћу живит' док младост мирише:
— Леле, дико, тише, тише, тише!

Не куни ме! Та ја и сам знадем
Да ћу презрет' све, што радост зове,
Страст кроз живот, младост и крв прелу
Па и тебе, најслађе ми снове —
Ал' касније, када све битише.
— Леле, дико, тише, тише, тише!...

Влад. Ђоровић

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Амајлије

(из туђег низа)

CI

Исправке су сад на реду,
За то једну дајем и ја;
Реч о злату сада гласи:
„Није варак све што сија!“

CII

Онај брак је срећа
И најлепша јава:
Где је жена *срце*
А домаћин *глава*.

CIII

О човеку не пресуђуј
Чим га видиш, чим се јави:
Таласи су на површју
А на дну је бисер прави. —

CIV

Између наде и успомена
Живот се креће стара и млада:
Млад гледа нади слободне путе,
А стар се сећа негдашњих пада.

CV

Једна је само у овом свету
Крај које жена не може стати;
Она је боља и много виша
Од сваке жене, — име јој *мати*. —

CVI

Ако зажелиш да познаш себе —
Погледај друге (а ми то знамо!);
Ако л' зажелиш да познаш друге —
У своје срце погледај само!

CVII

Нестало би многог јада,
Синуло би овој тами:

Кад би сваком опраштали,
Што праштамо себи сами. —

CVIII

Само *мали* радо чине
Лудорије *величине*. —

CX

Срећан који не осети
Кад несрећа пође;
А несрећан ко не позна
Кад му срећа дође.

CX

Најгора је илузија
Којом муке спремаш,
Кад верујеш и говориш
Да их више немаш. —

CXI

Савест је закон добра,
Закон је савест зла;
Ко савест има чисту —
Има и добра сва.

Превео О.

Развалине

Све је мртво...

Једино ја и један гладан гавран посматрамо развалине.

Буром изломљена зовина трска и кржљаве шибљике пропалих јасенова стрче из сивог стења, прошараног сасушеним црним лишајевима. Гомиле камења покрива дебео плавичаст снег. Из белине стена и снега зјапе две непомичне, црне пећине, округле као очне шупљине мртвачких лубања; из њих бије мрак и језа.

Један заостали зид мирно и дремљиво гледа у оловно зимње небо и полако и издишући прича облацима о дому у коме је царевала љубав, о храму где је живела вера и о чврстим бедемима где је почивала нада...

Хладан и потмуо ветар хуји кроз развалине и тресе слабу зовину трску и кржљаве шибљике пропалих јасенова, као да се љути што су живи још ти сићушни изданци прошлог живота. Тужна је и страшна та мртвачка песма која полако клизи преко гомиле камења и губи се у празну зимњу атмосферу....

Све је срушено, све је мртво, све покрива дебео плавичаст снег....

Још ја и један гладан гавран посматрамо развалине.

М. М. Ускоковић.

Један борац

На друму сеоском.

Тихо је вече; нијају се, до душе, врхови гранчица, али то видиш само — не чујеш и не осећаш узрока томе... Но ево! нешто шушти оштро, тврдо, као да дрво говори! Шта је то? Да ли се неко противи зликовцу ветру, који се прикрада на прстима да после заурла и поремети све у тихој атмосфери? Је ли то одбрана оних малих, слабих травчица, оних исушених сламчица и грана врбових, које морају да сагибају главу? И шушти, шушти... Дивни су ти тврди звуци! — Кажу: трепери као јасика! Не, није тако; није она плашљивица, смела је она, дивна јасика!

— — — Стојим, слушам и упирем очи у срчане лиске, на жалим: што стабло није краће те да завучем главу у грање њено, да ме покрије лишће смело, и онда да шушти... Она да шушти, а ја да је грлим, њу: смелога борца!

— Буни се и ропћи, јасико мила! Шушти, ромори!

Ст. С. Н—ћева.

Анђелова љубав

(Франц Грилпарцер)

Изнад креветца летео је анђео, шумним летом. Поглед бесмртнога створа паде на успавано дете. На њега се осмејкује слађано лишце, љупко и чедно, као да је то његова рођена слика на површју сребрнаста извора. Тихо се спушта анђео, радујући се милој обмани, и ступа, ваздушним кроком, поред спаваћива детета. Ах, како мило спава: невиност и небесно спокојство шуми дахом са усанâ, простире се по сребрну чеоцету, коврчи злаћане кудре и образује светитељски ореол око главе; почива као гранчица крина у склопљеној руци. Анђео се љупко смеши; ну убрзо се наоблачи његово лице; са узрујаном збиљом анђео се тужно окреће у страну. У духу предвиђа буру данâ који ће доћи; олуј, којему само храст одолева, а под којим цветак подлеже. Слуша фијук стреле несреће, која душу убија, противу које је невиност и прáво само ломак штит; види сузне очи, покривене меким трепавицама, и разорене груди што се сада тако спокојно надимају. Болећиво сажаљење обујми душу небеснога весника; он управи у вис поглед, у којему је лежало питање; и — Свемоћни даде знак. Анђео обухвати кудрави потиљак, целива уздрхтале усне, рече: „Чедо, буди срећно!“ и — мала беше мртва.

С. Д. Мијалковић.

Враћам ти се драга...

Отишла си оне последње летње вечери која је прекинула занос и безбрижност ђаковања и љубави. Ненадно, као смрт здравог пријатеља, донео је растанак прву тешку рану, крај које први пут осетимо колико је моћно и сурово време.

Сутра дан је свитало мутно и хладно јутро. Слушао сам њему неталисти, што је посветише први јесењи ветрови последњи остатци лета.

Ти си била под другим небом, усамљена и удаљена од мене, од свега око мене.

Гледам једнолику и празну садашњост, по којој бесцилно лутам.

Време ми пружа гомилу искушења и идола. Оно сразмза у баналност сваку нежњу и светију помисао. Оно исмева спомене. Али ја научих да те ценим, драга, јер видех изближе свет и људе, јер чух шта они раде, јер испитах њихово срце.

Побегох прошлости. Гомила успомена напире.

Враћам ти се, драга. Враћам ти се уморен лутањем, али одушевљен.

Враћам ти се као заморени и заспљени путник што се враћа своме питомом родном месту, где је толико искрености, честитости и љубави. У њему нема ни блеска ни сјаја, али има истинске среће.

Враћам ти се, драга, да заплачем кад те загрлим; да потеку из ока сузе које никад нисам проливао; да полете из срца песме које никада нисам певао.

Враћам ти се, драга...

Ти

Често си ми изгледала као девојче које ме воли првом љубављу, оном безазленом и наивном љубављу коју треба сахрани и остани као слатку успомену, да јој се, можда, срце насмеје.

На твоме безбрижном лицу блиста свеж осмејак као пролећна роса на пољском цвету. И у томе тренутку учини ми се да те волим као што твоја млађа сестра воли своју лутку.

Али кад ме очи твоје, светле и чисте, у часовима лаког зубљења, погледају дубоко и мило, — твоја нежност претвара се у чаробну и моћну реч која улива веру.

Твоје детињско смејање звони као најлепша песма невиности.

Твој мисаони поглед речито, и ако без речи, говори о твоме трезвеном здравом, и младом духу.

Твоје име

У шумном весељу после празних разговора и натегнутих шала, где се плитко мислило а смејало тек да се смеје, као неким чудним случајем сину ми у памети твоје име. *Твоје име!* Те вечери поменуло се, а нико не знаде шта је оно мени.

Повеше ме у бескрај мисли, а жеље и уздаси одоше као прелетеле тице.

Досадност, коју осећах, пушла је до одвратности и ја побегох у самоћу да ти посветим један део времена које крадем од суровог живота. Али не умеи ти, драга, ништа рећи о срећи и надама које се до неба дижу, о нежности

Чешљање сељанке са Косова

и доброти која ме обузима када те волим. У љубавној агонији плакао бих пун чежње, док ти плачеш мислећи да сам те заборавио. Али никад ни ти нисп поверовала у ту помисао.

Кад се спушта сан на уморене очи, ја размишљам верујући толико, да не често пута плаши толика срећа. Али тада се утешим, увиђајући да не желим ништа више од толиких других који су остварили оно о чему ја сањам.

Тако се играју са мном љубав, слутња, вера, утеха и туга.

Тако се ми умарамо животом...

Шабац.

Влад. Стаиимировић

Утопљеко звоно

Драмска бајка у пет чинова, написао Герхарт Хауптман,

преве Р. Ј. ОДАВИЋ

(настављај)

Чин четврти

(Гвожђурица као у трећем чину. — У стеновитом зиду, десно, пробијених су врата која воде у планинску пећину. На левој страни налази се огњиште с механовима и димњаком; на огњишту је ватра. Наловаљ је недалеко од огњишта).

Хајнрих (на каменој чеврети држи клештима комад усијаног гвожђа. Поред њега је шест постојећих патуљака).

Први патуљак (држи с Хајнрихом клешта). — Други (удара ковачким чекићем по усијаном гвожђу). — Трећи (чекићима равнарује патуљ). — Четврти (необично пажљиво и по начину од досадтра рад). — Пети (очекује кад ће ударати налети што му је у руками). — Шести седи на једном малом узвишеном престолу; на глави му је сјајна круна). — (Испитана и великим архитектонске и натурални делови разноврсних су облика).

Хајнрих

Удри спе док ти не клоне рука.
Узалуд цичиш, ленивче лени.
Не буде л' на број удара твојих,
На огњу ћу ти спалити браду.

Други патуљак

(одбаци чекић)

И мислио сам! Ах' чекај, дете,
Кад ја припретим — то није шала!

(Хајнрих га ухвати и дигне над огњиште. Патуљак се осмоји и цичи. Онај што дуне у мехове радк свом снагом)

Први патуљак

Не могу више! Рука ми клону.

Хајнрих

Сад ћу ја. (Другом патуљку). Шта је? Дође ли снага?

Други патуљак

(одобрава журно и радосно; локоша чекић и полако удара свом снагом).

Хајнрих

Тако ми петла! Оштро ћу с вама!

(Узвати клешта за ручице)

Та зар би ковач свршио посла
Ако се с вама зановси само.
Снак од вас мисли с ударцем прним
Да другог никад не мора бити.
Обзира од вас не води нико
О тисућама ситнића разних
Велико дело што их захтева. —
Само се врело гвожђе савија!
Тд куј! — Шта радиш?

Први патуљак

(у журби покушава да усијано гвожђе уобличава)

Могу и руком.

Хајнрих

Лудове дрски, где ти је памет?
Зар би да руку пепелом створиш?
А шта бих, реци, без твоје службе,
Велајдски роде? Без твоје моћи
Како бих оног тораљског злања
Високи прпак дитао смело
Кроз онај горски самосам вадух
До у близину самога сунца?!

Први патуљак

Облик је готов а рука здрава;
Клонула јесте, ал' ништа више.

Хајнрих

Брзо на одмор! Никелман нек ти
Воденим бићем руку окпја.

(Другом патуљку)

Одмор' се, лењо! Заслужен одмор
Нека ти прија. У изграђеном
Ја ћу нећ наћи радости за се.

(Узме так окован комад гвожђа, одпо и посматра га)

Изврсно, збиља! Геније добри
Данашњем послу успех је хво.
Смем рећи да сам пун задовољства:
Из необличја облик се роди,
Од несређеног — најдраже ничс
Какво сно до сад тражили жудно.

(Четврти патуљак полако се на столици за мотло пашће Хајнриху у уво)

Махни ме, лудо! Шта ми то шапћеш?
У хврзу ћу те невати, море,
А замотуљком заштити уста.

(Патуљак побегне)

Шта на том дблу није с целином?
Шта ти не годи? Говори — питам. —
Срећан ко сала не бејах још'те,
Нит' срце с руком сложније беше.
Чему замсраш? Да л' нисам мајстор?
Из' тй се, можда, са мном јелначиш?
Де, одмах реци: шта би то хтео?

(Патуљак му опет прође и шапће му у уво. Хајнрих побеспи, узпште устане и покрцне полако полако метли по наковњу)

Нек ово дело ћаво довршп.
Славпћу, јешћу, пити — умрети.

(Пети патуљак прилази наковњу)

Не усуђуј ми се ни да га такнеш!
Шта ме се тиче што косу јежиш,
Што лицем модриш, погледом рушиш?
Ко ти се пода, ко те не држи
У власти својој, убице клети —
На крају мора главу да свиje
Да тућу прима милости твоје!

(Пети патуљак хутпо разуна о нановањ нарађени предмет. Хајнрих шкрипуће зубима)

Не мари ништа! Дајем вам одмор.
Досга, патуљци. Идите сада.
Ако ми сутра донесе снаге
— А ја се надам — звапу вас опет.
Неспрашљив рад ми користи не да. —
Ej ти крај меха, тешко ћеш данас
Имати посла. — Купи се, иди!

(Патуљци, један опотп на прсотолу, полазе кроз врата у стени)

А ти, што само једанпут зборпш,
Ти круписани, шта чекаш? — Иди!
Зборити не ћеш ни сад ни сутра —
А небо знаде, да ли ћеш икад?
Готово!.. Када?.. Умор ме склад'о...
Вечерњи часе, мпо ми ниси;
Ужљебљен изнеђ' дана и моћи
Ниси ни једно од ово двоје.
Из руку мојих отимаш чекић
А сна ми не даш — јединог смисла
Одмора сваког. Немирно срце
Чекати мора без моћи сваке,
Чекати с болом на дан идући.

Сунце, што на све свој пурпур лије,
Дубоко тоне... све нас напушта.
Привикли сјају дрхтимо слаби
Докле се бедни ноћи не дамо:
Краљеви јутром, просјаци ноћу
Дроњци покривач докле смо у сну.

(Спусти се на одар и сањари отворених очију. Лака бела магла продире кроз отворена врата. Кад се магла разиђе, укаже се Никелман на одвода).

Никелман

Брекекекс, кворакс! Сад се одмара
У тршчан-дому црвичак земљин —
Без вида, слуха! Грбаве сѐни
Вуку се брдом облачне, сйве,
Час нѐмо претећ' час песницама,
Час ломећ' руке у страшној жалби.
Нит' зна нит' види уздахе јеле,
Нит' чује фијук тихи и грозни
С ког свака игла на јéли цепти
Док она сáма грâњем се лупа
Исто ко тица у страху тешком.
Гледај, већ дрхти; осећа јéзу
И срж и кост му, — ал' дело дâна
И у сну своме испрêла вазда.
Остав се тога, залуд се бориш,
Јер Бог те позва у бој са собом.
Сада те гурну, јер си без моћи.

(Хајнрих се поврене уздишући)

Залуд све жртве! Грех је — грех само.
Благослов божји не доби силом;
Да грех, по вољи, заслуга буде,
Да казну своју наградом створиш.
Ти си пун мáнâ! Крв ти по руху!
А прâља што би спрати је могла,
Доћи ти не ће, ма кол'ко звао.
Црне се елфе по проналама
Већ за лов купе. Лајање хајке
Брзо ће до твог уха допрети —
Лов је нањушен. Маглени цини
У чистом зраку облачне кýле
С торњима грозним и страшним дижу:
Према твом брду полако иду
Да сможде тебе, и твој род и све! —

Хајнрих

Ах, Раутенделајн! Мучи ме, дави!

Никелман

Она ће доћи — ал' беспомоћно.
Да је и Фреја а ти сам Балдер
Са тȳлом пуним сунчаних стрелâ
Од којих свака свој циљ погађа —
Бићеш побеђен! Јер чуј ме добро:
У језеру звоно лежи
Под камењем
И под стењем;
Из њега би сад да бежи
Ка звездама сјајним;
Световима тајним. —
И у звону и крај њега риба рој...
А најмлађи зеленкоси пород мој,
Ћерка моја, око њега лѐђе, крȳжи
И уздише, плаче, тȳжи,
Што то старо звоно брујн
Као да му са усана крвца струји.
Па се свије, па се пригне
Да се опет у-вис дигне.
Тешко теби што још снујеш,
Кад му опет јеку чујеш!
Бйм, бâм!
Његов јек ће да те скоси,
Јер смрт носи!
Бим, бâм!
Бог нека те чува сâм!

(Никелман се спусти у одвод)

Хајнрих

У помоћ! Помоћ! Гуши ме! Помоћ!

(Пробуди се)

Ах, где сам?... Где сам?

(Протаре очи и немонађено гледа око себе)

Има ли кога?

Раутенделајн

(појави се на вратима)

Зовеш ли мене?

Хајнрих

Јест, тебе! Ходи!
Стави ми руку на чело!... Тако.
Косу ти, срце... сву тебе жудим.
Ходи! Што ближе! Свежину шумску
И рузмаринов мирис ми носиш.
Љуби ме, душо! Ах, љуби, љуби!

Раутенделајн

Шта ти је, драги?

Хајнрих

Ја не знам... Ништа.
Озебох лежећ. Покриј ме чиме.
Немоћ ме узе и срце клону.

Чешљање варошанке са Косова

А мрачне силе к мени продреше,
Избраној жртви, и мучише ме
И давише ме... Ал' сад је добро,
Сад је све прошло. Устајем снажан.
Нек дођу!

Раутенделајн

А ко?

Хајнрих

Душмани.

Реутенделајн

Који?

Хајнрих

Сви безимени душмани моји.
Ал' сад сам снажан као и пређе
За страх ја не знам, ма да ми у сну,
Као хијена, прилази крйшом.

Раутенделајн

У грозници си!

Хајнрих

Осећам језу
Али ће проћи. Грли ме, стежи!

Раутенделајн

Ох, драги, мили!

Хајнрих

Реци ми само:
Да ли ми, чедо, верујеш јоште?

Раутенделајн

Јуначе сунчев! Балдере! Блéтко!
Љубићу беле обрве твоје
Што се над плāвљем очију твојих
Вију....

Хајнрих

Да л' сам то? Да ли сам Балдер?
Дај дýши мојој високи занос
Што раду треба. Јер к'о што руком
Чекић и клешта трȳдно се држе,
К'о што се мрамор напорно реже,
К'о што се успех не јавља увек
Јер га ситница често убија —
Тако и вера и занос гину,
Јасни дӣк душин из ње се губи;
Јер да у делу људскога рāда
Небески поклон нетакнут буде
У сјају своме сунчано-нежном —
Како је тешко! А пропадне ли:
С њим ће и вера. Обманут стојиш
У искушењу, да се отресеш
Свију тегоба за довршење,
Што се у оном великом дāну
Самог зачећа скрише у теби.
Ну доста о том! Са жртве моје
Прāво у небо дим се још вије.
А разгони л' га рука с небеса
— Воља је вӣшња. С плећа ће пасти
Одећа жрецка — не мојом вољом.
И стојећ' више од свију других
Тужан ћу немо с Хореба сићи. —
Ал' āмо бакље! Сјаја!... Покажи
Вештину своју. Свог вина дај ми.
Па ко сви људи, ми ћемо хватат'
Храброшћу дрском, пролазну срећу.
Боље је дати судбини тēшкој
Живота нег' ли лености труле
— Тај усуд земљин, крај ког се губи
Све што се има, с највећим прáвом!
Нек свирка јекне! —

Раутенделајн

По брдма бејах,
Час летећ с ветром ко паучина,
Час као бумбар, час посрћући
Од круне круни као лептирак,
И свакој биљци, цветку и травци,
Саси, ђурђевку и маховини.
Свима редредом заклетву узех:
Никаквих зāла да ти не чине.
Сад Црна Елфа, којој си мрзак,
Мој добри драги, — узалуд спрема
Самртну стрелу за твоје грȳди!

Хајнрих

Самртну стрелу? Самртну стрелу?
Ја знам тај привид: он ми се јāви
У свештеничком скромном оделу.
И претећи ми, тад је о стрéли
Бунцао некој што ће у моје
Згодити срце. Ал' ко ће стрелу
Тиснути с лȳка?

Раутенделајн

Нико, мој драги.
Безбедан ти си, безбедан, кажем.
А сад, кад желиш, знак само дај ми,
И меки звуци, ко струја даха,
Окружиће те оградом звучном,
Кроз коју не ће до тебе доћи
Ни људски позив, ни јека звона,
Ни чари Локе. Желиш ли само:
Сводови пашће пећинске сáле,
И рој патуљски зукаће крāј нас
Спремајућ', красећ' и сто и стене. —
А пошто расте моћ мрāчних сӣла,
Дōле, у земљи, скрићу се с тобом,
Где дах цинова не ће продрети. —
Тисуће свéћā сијаће нама...

Хајнрих

Остави, чедо! На што ми слāвље:
Мој рад већ дуго, беславно, немо,
Ко развалина час онај чека
Када ће доћи слāвље свих слāвљā. —
А сад да видим здање које ме
Гвозденом стегом везује за се.
Узми светиљку и пут ми казуј.
Пожури! Јер су, осећам добро,
На послу своме душмани моји:
Нешто подгриза основу здања!
На рад ћу опет, — одмора нема.
Буде л' свршетак награда труду,
Јави л' се делом све што се скрило
У стени, злату, слоновој кости:
Тад вековечно биће ми дело!
Несавршенству плата је клетва,
Ал' та ће клетва немоћна бити
За дело моје.

(Хоће да пође али застане на вратима.)

Чедо, шта чекаш?
Не стој, већ хајде! — Да те не пређах?

Раутенделајн

Не, не.

Хајнрих

Па шта је?

Раутенделајн

Ништа.

Хајнрих

Јаднице!
Знам шта те мучи. Наивно дете
Лептирка хвата и смешећи се
Убија оно што нежно воли.
А зар с лептирком ја да се мерим?

Раутенделајн

А ја зар с њиме, с дететом малим?

Хајнрих

Не! Јер то кад бих сметнуо с ума —
Не би ми било разлога бићу!
Сјај очију ти, роса у сјају,
Каже ми тугу што ти је створих.
Мој злобра језик учини тако,
Ал' није срце — оно је твоје. —

Не плачи! Ходи! — За подиг нови
Ти силе дâде; ти моћи својом
Празне ми руке напуни златом
Да такмац будем, смело и вољно,
И — боговима! — Тă још и сада
Неисказано ми дарујеш снага
И нудиш чари лепоте своје
Која је мени још непозната,
Ма да бих хтео да је разумем:
Болу је блиска а срећи сродна. —
Светли ми! Напред!

Шумски фаун

(пасе с поља)

Хојлаха! Хојла!
Хајд' горе! Горе! Слободно, смело!
Храм Вâлов мора у рушевине!
Господин-попо, брицо, — тă напред.
Ево вам сламе, смоле и прућа.
Сад мајстор Хајрих елфицу љуби;
На одру лежи, не мисли ништа.

Хајнрих

Тај гад је, биће, бунике јео.
Не кречи, хуло, кроз ноћ и маглу
Добро се пали!

Шумски фаун

Од тебе?

Хајнрих

Можда.
За браду ћу те, накако коња.
С таквима рачун брзо свршавам!
А када познаш мајстора свога :)
Бићеш острижен и питом, да неш
Бити што ниси: јарац и ждера
Постаће радник. — Брекећеш, је ли?
Наковња ево, ту је и чекић.
Допољно снажан да те исправља.

Шумски фаун

(окреће му леђа)

Нуто јунака! Хајд' доњи, туци!
Тако надртих још'те је било,
Ах' мичем су ми тек бубе тресли!
На наковњу ти твоје је блато,
Распрштаће се ко љубре кравље.

Хајнрих

Па дâли, рђо, дртино клéти!
Ко кедар да си матор Ливански,
Да ти је снага ко језик што је —
У лапце ћу те да воду вучеш,
Колибу чистиш и стење пальш.
А батином ћу кад се узлениш!

Раутенделајн

Он јавља само.

Шумски фаун

Весело! Хајса!
То ће тек бити — доћи ћу и ја:
На спаљиште ћеш ко теле кивно!
Вући ћу уље, сумпор и смолу
Да се што боље припреми огањ
С чијег ће дима сунце помрчат'!
(Отв. — Из дубине се чује вика многих гласова)

Раутенделајн

Хајнриче, чу ли? — Гласови људски!
Ужасна вика! — Тебе се тичe!
(Један нагиа уђети в логор Раутенделајну)
У помоћ! Бâбо!
(настанак се)

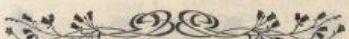

Прво сејање (сликао Л. Стахујевић). Обичај у пољском народу приликом првога сејања представљен је неком речитo у овој слици познатој и ван граница пољских.

Моја љубав (сликао Ф. Енгел). Под ликом Св. Цецилије, заштитнице музике, сликар представља предмет своје љубави. —

Мачкиња (преслikала † Милица Анђелковићева). Прошле године донели смо један од радова даровите Милице и ожалили њену смрт, којом је поништена једна лепа нада српскога сликарства. Завршивши претходне студије у Српској Сликарској Школи, Милица је била спремна да се на којој јевропској Академији и даље усавршава, али је смрт рано, и сувише рано отете. Данас доносимо једно њено слободно пресликавање, из ког ће се и опет видети, да је донета у Милици изгубљен леп и несумњив дар. —

Престо Српскога Патријарха у Ср. Карловцима. Овај је престо постављен у свечаној дворани патријархова двора. С десне стране је пејрсје митрополита Стефана Стратимировића, а с леве патријарха Георгија Бранковића. На престолу и више њега грб је Карловачке Митрополије.

Богословски семинар у Ср. Карловцима. Ова лепа и уредном угледна зграда довршена је прошле године трошком Српскога Патријарха. У њој станују српски богослови под надзором заводске управе. Тако је подигнута потреба која се осетила још за митрополита Стратимировића (1794. г.). У овој су згради све просторије потребне за интернат. Семинар је под духовном заштитом Св. Кирила и Методија. —

Српски народно-црквени сабор. — Слика представља чланове саборске, окупљене у Ср. Карловцима, за сесију 1902., 1903. и 1904. године. Српски народно-црквени сабор заступство је православних Срба Карловачке Митрополије. Он расправља, уређује и преко својих органа управља и извршује послове који се тичу цркве, школе и њихових имања. Сабор има 75 посланика, од којих је увек 25 свештеника и 50 световњака. Сабор треба да се састаје сваке треће године, а сазива га патријарх. Овај данашњи сазив извршен је после десетогодишње паузе,

а наша слика представља како саборски чланови полазе из гимназијске зграде у саборну цркву на призивање Св. Духа. —

Развалине цркве Св. Јована. — У Старој Србији, недалеко од Призрена, у селу Штрпцу, находи се ово црквиште за које се зна да је било храм посвећен Св. Јовану. И ако више не служи, и ако је народ узалуд молио да храм преправи и обнови за службу, ипак побожни Срби често долазе к њему и припаљују свеће за своје жйве и мртве. —

Чешљање сељанке са Косова. Сељанке на Косову ишчешљавају и деле косу на два дела и до доле исплету у перчине. Те перчине спусте са једне и друге стране лица, преко слепих очију до испод браде; ту вежу црвеном или црном врвцом по два три талира па онда перчин опет враћају горе и на врху главе вежу крајеве оба перчина. Те перчине називају *саплеци* и *суплеци*. На саплетке се ставља још по један низ цванцика који се утврђује иглом на којој је велика глава од пиринца. Та се игла зове *укосница*. По коси се ставља бела марама и прекрсте јој се крајеви тако, да врхови оба краја мараме дођу баш изнад чела, на теме, а друга два врха мараме спуштају се с једне и друге стране лица преко ушију и саплетака. Све стране ове мараме поткићене су разнобојним манистрама (перлама) а ивице су ишаране још разнобојним памуком и срмом. По разноликости тих шара има и свака врста мараме своје име, као: божурана, појасана, црвене штреке или штрекана марама, зубена, змијана, звездана, исеклија и т. д.

По врх ове махраме ставља се *отоз*, нешто слично оној конги која се у Србији носи у пожаревачком округу, источно од Мораве. То је подебела хартија увијена тако да јој је средина дебља а два краја завршују се врховима. Та се хартија увија мавезом (шамијом) белим, црвеним или и шареним и ушије се црвеним концем. Старије жене увек завијају отоз белом шамијом. На главу се ставља тако, да средина која је најдебља дође више чела а крајеви се на потиљку прекрсте и спуштају за тим на леђа. На те се крајеве привезују мале кићанке, зване *трмке*, нанизане од бисера и перла, па се ти крајеви за тим поврате и изведу преко отоза више чела али тако, да ресице од мараме и ивица од отоза, дођу равно. Старе жене те крајеве отоза везују испод браде. Отоз је нарочито лепо извезен спреда срмом или свилом а искићен стринкама (шљокицама), перлама, парама и куповним шареним иглицама. Да не би отоз спао, везује се једном мањом шамијом под брадом и та се зове *заушник* и разне је боје. (Нушић: „Косово").

Чешљање варошанке са Косова. У вароши је мања разлика између жена и девојака по оделу. Жене секу дуге зулуфе који им падају крај ушију и спуштају се готово до уста, што их јако ружи. Иначе главу намештају једнако. Косу чешљају обично један пут недељно и нарочито се чувају чешљања средом и петком, јер ће окраставити ако се тих дана чешљају. Од све косе прави се једна плетеница која се зове *коциљ* и спушта се низ леђа. На теме се меће фес а поврх феса тепелук, сребрн и златом украшен, који је за фес пришивен. Фес се веже свиленом шамијом да не падне. Цео тепелук је притиснут разним иглама од сребра, дукатима, цветовима и т. д. Са феса пада на чело велики дукат који се зове *дубљин*. Више овога дуката ставља се опет низа бисера поткићена урубијама и махмудијама, која се зове *илалук*. С десне стране спусте се многе низе бисера, поткићене на крајевима дукатићима, које се спуштају до испод уха. Тај се накит зове *аскија*. (Нушић: „Косово").

ХРОНИКА

КЊИЖЕВНОСТ.

Dr. Friedrih S. Krauss, Die Volkskunde in den Jahren 1887—1902. Berichte über Neuerscheinungen. Erlangen, Fr. Junge, 1903., стр. 180, in 8°.

Вредни и особито плодни немачки писац, чувени фолклорист и одлични познавалац и пријатељ нашега народа, Др. Ф. С. Краус, обогатио је недавно немачку књижевност једним значајним делом, којем сам натпис горе исписао. Оно је изашло у Bd XVI *Romanische Forschungen*, која издаје Prof. Dr. Karl Vollmöller.

Ово је Краусово дело, као ниједно пре њега, од особитога значаја за фолклор: оно је управо *методика* њезина. Сâм признати фолклорист, Др. Краус, и не излажући управо своје методе, врло критички излаже све пословање на опсежноме пољу фолклора. Расматрајући на 475 списа, Др. Краус је критички изнео рад 416 писаца, који припадају *свима* културним народима: посао јединствен у опширности, веома важан по значају своме!

Како се у нас, на жалост, не одржа ни онај скромни, али веома важни фолклористички часопис наш, „Караџић", то ће ово дело Краусово бити не само добродошло нашим фолклористима, већ им је оно и од преке потребе. И ја мислим да вршим своју особиту дужност, ако на овоме месту само укажем на ово дело; име пишчево јемчи довољно за ваљаност његову, предмет је пак и сам по себи веома важан, да би се смело код нас ћутке прећи преко његове појаве.

Упуштати се у ближу оцену самога дела, био би, према томе, излишан посао. Чак и да не помињем да се *стручна* критика немачка *веома повољно* изјаснила. Ја држим да је најбољи приказ овог Краусова дела, ако овде испишем садржај његов; он сâм говори најречитије о разноврсноме градиву, о којем се фолклор бави. Дело је подељено у 42 одељка: I. Gesicktskreis der Volks-

kunde. II. Die Folklore und ihr Name. III. Aufgaben und Zweck der Volkskunde. IV. Nutzen der Volkskunde. V. Die Methode im allgemeinen. VI. Volkskunde und Ethnologie. VII. Volkskunde und Sprachkunde. VIII. Blutsverwandtschaft der Völker. IX. Volkskunde und Volkstum. X. Vermutungen, Beobachtungen und Erfahrungen XI. Wert der Musealgegenstände für die Volkskunde. XII. Fata Morgana-Volkstümer. XIII. Einführungen in die Folklore. XIV. Fragebögen. XV. Bibliographie. XVI. Wort-Namen-und Bilderschriftforschungen. XVII. Musik. XVIII. Volkslieder. XIX. Sagen und Märchen. XX. Sprichwörter. XXI. Rätsel. XXII. Tiere. XXIII. Pflanzen. XXIV. Volksmedizin. XXV. Aberglauben. XXVI. Ursprung der Religion. XXXVII. Die Seele, Totenbräuche und die Wiederkehr Verstorbener. XXVIII. Sonnendienst. XXIX. Opferdienst. XXX. Hexen-und Blutglauben. XXXI. Monographien auf dem Gebiete der Glaubensforschung. XXXII. Zweifelhafte Mythen und Götter. XXXIII. Symbolismus. XXXIV. Recht und Gewalt. XXXV. Das Geschlechtsleben. XXXVI. Das Weib. XXXVII. Das Kind. XXXVIII. Sippenfest. — Hochzeitsbräuche. — Ernte, — Haus, — Acker — und Fischerbräuche. XXXIX. Feuerbereitung. XL. Ornamente und Trachten. XLI. Generele Monographien über Folklore. XLII. Zeitschriften. — Schlusswort.

Ко је читао Крауса знаће и то како он оштро и критички приказује и разлаже ствари и дела: Др. Ф. С. Краус је строг критичар. Он у тој строгости погдекад, можда, и претерује, али никад то не чини у какој рђавој намери. Његов је стил напредан, често и несташан; језик је бистар и чист, јасан. Сви се његови списи тиме одликују, сви се лако и пријатно читају — поред све своје разноврсности.

Са хрватским књижевницима још увек на ратној нози, Др. Краус је веома опрезан према свему што долази из Загреба; још и више: он ничему отуда не верује! И где год му се прилика укаже, Др. Краус замеће с Хрватима кавгу.

Завршујући овај кратки приказ значајнога Краусова дела, ја ћу бити веома задовољан, ако, испуњујући тиме и своју дужност према радњи једнога одличног пријатеља српског народа, обратим пажњу наших фолклориста и етнолога на овај важни рад.

Ив.

Разно

* Проф. А. И. Јацимирски штампао је у мајском броју „Извѣстія“ Петроградског Словен. Добротворног Друштва свој чланак „Русская благотворительность Сербіи въ XVII вѣкѣ.“ У 7. броју штампао је чланак о руском доброчинству Србима у XVI веку. —

* Петар Коњовић-Божински, учитељ и композитор, штампао је најновије своје композиције: „Песме“ речи Ст. Бешевића, за мушки збор. Цена?; Два гласовирска комада (1. У октобру... 2. У ноћи...). Цена 2 круне; „Волно чедо“ (Змај), за алт или баритон и клавир. Цена 1 круна или динар; „Црна сукњица“ (Гашински-Змај), за нецосопран соло, мешовит збор и оркестар. Цена 3 динара или круне.

* Радња Петра Николића (Загреб) издала је олеографску репродукцију слике „Крсно име.“ Слику је радила Госпођа Б. Вукановићка из Београда. „Крсно име“ је у величини (без оквира) 63×53 см. Цена је 28 круна.

* Југословенска Академија у Загребу издала је „Liber statorum civitatis Ragusii compositus anno 1272.“ Уредници су овог опсежног дела Богишић и К. Јиречек.

* Дон Е. В. Вузно штампао је у Бечу (Mechticharisten Buchdruckerei) своје дело „Der Spiegel Dalmatiens und die Zukunft Oestereichs.“ —

* У издању Српске Дубровачке Штампарије штампао је Вицко Матов Трипковић (Поднопољски) слике из бокешког народног живота „Jx renesanse.“ —

* У радничкој југословенској штампарији „Prosvjeta“ (Пешта) угледала је света расправа д-ра Фрање Поточњака „Pogledi na klerikalizam u Hrvatskoj.“

* Бернардо Сеебер, књижар издавач у Фиренци, штампао је нову књигу Бартоломеа Митровића „Studi sulla letteratura serbo-croata.“ —

* Проф. М. Миловановић штампао је књигу „Философија и наука у идеалном развитку своме.“ Књига је у облику велике 8°, има 196 стр. Цена 1·50 динара.—

* „Живот и књижевни рад Никанора Грујића“ наслов је књижици Ђ. Магарашевића, која је штампана пре кратког времена у Загребу.

* У Дубровнику је штампан „Шематизам православне епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за год. 1904.“—

* После штампанога другог дёла (1903. г.) сада је штампао проф. М. Јовановић (Нови Сад) и први део свога превода „Историја Угарске.“ Превод је са мађарског а писци су Л. Бароти и Д. Чанки. —

* За Летопис Матице Српске примљен је рукопис Радослава М. Грујића „Како се поступало са српским молбама на двору ћесара австријског последње године живота патријарха Арсенија Чарнојевића.“ — На оцену су дати рукописи: „Разне пјесме“; „Кад и од чога је Стјепан Вукчић добио титулу Херцег од Св. Саве?“; „Оглас Вукова Рјечника у Laibacher Wochenblatt год. 1818.“ — На расписане награде стигли су и већ су дати на оцену рукописи: „Тринаеста школа“ драма; „Света освета“ драма; „Раја устаје,“ драма; „Незнани гост,“ драма; „Роспија“, приповетка; „Сањарије“, новела. —

* На енглеском језику штампан је пре кратког времена путопис: „The Balkans from within.“ Књигу је написао Reginald Wyon, а штампао га (8°, стр. 445, са 150 слика) James Finch & ltd. (London, 33 Paternoster row).

* Изложбени Одбор Великошколске Омладине у Београду има част позвати г. г. уметнике на конкурс за израду споменице, која ће се давати суделовачима на I Југословенској Уметничкој Изложби у Београду. Услови су: 1. Сви југословенски уметници имају права на израду скице. 2. Споменица ће бити кована у облику новца, а у величини од 60 м. м. у пречнику. На лицу (avers) треба да буде представљена идеја зближења Југословена под егидом уметности, а са натписом: I. Југословенска Уметничка Изложба у Београду 1904. На наличју (revers) треба да буде представљена идеја устанка српског народа — рађање Србије, а са натписом: У спомен стогодишњице српског устанка Великошколска омладина суделовачу. 3. Скице морају бити пластичне — цртежи се неће узимати у оцену — и по могућству што детаљније изведене. 4. Оцене скица повериће се оном истом оцењивачком суду (jury), који ће се образовати за откуп и

награду изложених дела, као што је то речено у прогласу овога Изложбеног Одбора. 5. Све скице, награђене и ненаграђене, које буду до означеног рока приспеле Изложбеном Одбору, биће изложене на I. Југослов. Уметничкој Изложби у Београду. 6. Награде има три. I. награда је у суми од хиљаду (1000) динара и она обвезује дотичног уметника да у што краћем року изради и дефинитиван рад који ће се моћи одмах репродуковати. Време за дефинитивну израду скице не сме бити дуже од два месеца. II. награда је у суми од триста (300) дин. и III. награда од двеста (200) дин. 7. Крајњи је рок за подношење скица 1/14. септембар 1904. 8. Скице ваља слати на адресу: Изложбени Одбор Великошколске Омладине у Београду. Конкурс је тајан. Свака скица ваља да буде обележена нарочитим знаком (односно мото), а исти знак носиће на себи и коверат у коме ће бити назначено име и адреса уметникова.

* Проф. М. К. Драгутиновић јавља да је већ готова његова ручна књига за пети разред гимназије: „Изучавање српске књижевности". Садржина је: Увод у књижевност и у песништво. Главне особине стила и метра. Српско народно песништво у прегледу. —

* Д-р Коста Петковић, судија у Ваљеву, штампао је нову књигу „Скице из суда". Књизи је цена 1 динар, а може се добити код писца у Ваљеву. —

* У свечаним седницама Матице Српске говориће: д-р Милан Савић у спомен † Јовану Јовановићу Змају и † Д-ру Илији Вучетићу; Тих. Остојић у спомен † Петру Марковићу; председник А. Хаџић у спомен † Мавру Јокају. —

* Два руска светогорска калуђера преводе на руски језик награђено дело И. Иванића „Из црквене повеснице Срба у Турској у XVIII и XIX веку." —

* 29., 30. и 31. о. м. одржан је у Врању девети конгрес Земљорадничких Задруга у Србији. Предавања су била: „Мисли о фонду за пензије земљорадничке," од Јована Жујовића; „О сељачком хлебу и задружним пећима," од Д-ра М. Јовановића-Батута; „О задружном облику, познатом под именом заједничке набавке намирница и установама за то," од Милића Ј. Радовановића; „О рацијоналном свиларству," од Вој. Т. Катунца; „Задружни дух и живот наших задругара," од Милана Љ. Поповића; „О земљишним (баштенским) књигама," од Драгољуба М. Јоксимовића; „Сељаци спекуланти," од Сретена Динића; „Окружни и обласни савези," од Славољуба Панића. —

* Пахомије Николајевић, протосинђел из Чајнича (Босна) поклонио је друштву „Просвета" сав свој иметак у вредности 22.000 круна, и то 19.918 круна у готовини, а остатак у разним стварима. Нека је честитом старини и овим путем исказана свесрпска захвалност. —

* Раније објављене „Ђачке Новине" неће излазити, јер и Професорско Друштво намерава покренути лист за омладину средњих школа. —

* Одбор задужбине Васе и Николе Браће Радојковића расписују стечај за израду теме: „Српска извозна трговина од 1893. до 1903. године; узроци њезина напредовања и застоја; шта ваља радити за њен напредак." Посматрање треба да буде са гледишта практичне трговине. Рукописи се примају до 1. априла 1905. г. Награда је 500 динара, а предаће се о Видов-дану те године. Спис остаје својина писца који је дужан да дело штампа са додатком натпису: „Награђен наградом Васе и Николе Браће Радојковића." —

* Телефонска линија која је подигнута између Беча и Инзбрука (дуга 600 Км.) прва је на аустријском земљишту која је изведена према проналасцима Србина Мише Пупина, професора у Њујоршком универзитету. Немачка је до сада подигла неколико таквих линија, а за најкраће време предаће саобраћају и линију Хамбург-Кенигсберг (932 Км.) подигнуту по истом систему. —

* Адела Милчиновићева штампала је у Загребу своју брошуру „Наше женске школе и како нам користе." Књижарска је цена 70 хелера, а може се добити у комисијоналној књижари „Балкан" (Загреб, Франкопанова ул. 1).

* Божидар Никашиновић написао је и штампао књигу „Аустро-угарска политика на Балкану и у Краљевини Србији." Цена је 1 динар (круна). —

* Миладин П. Љујић, учитељ и заступник управитеља завода за образовање глуво-неме деце, израдио је „Извештај за 1903.—4. годину." Издавалац је Друштво Краљ Дечански. —

* Италијански лист Antologia Italiana донео је у броју од 16. августа о. г. превод приповетке Л. Лазаревића „На бунару." Приповетку је превела Госпођица Умберта Грифини, сарадница нашег листа.

* 12. о. м. одржан је у Земуну трећи конгрес српских и хрватских пчелара. Председник је био проф. Ј. Живановић. Прочитана су и ова предавања: 1. „Инстинкт и интелигенција у пчела" (Ј. Живановић); 2. „О изједначавању кошница" (Ђорђе Коларевић); 3. „Трулеж легла" (К. Бреза); 4. „На што да пази пчелар при размножавању кошница" (Мата Вохаљски). —

* Од 1. септембра о. г. почеће излазити у Београду „Дом и школа", лист за васпитање школске омладине, који ће уређивати г. д-р Миливоје Јовановић, професор, уз сарадњу г. г. д-ра Свет. Марковића, школ. лекара, Мирка Поповића и Луке Зрнића, професора. Лист ће излазити двапут месечно. —

* Љубо Н. Влаић превео је на српски расправу Вит. Брунели-ја и штампао је под натписом „Historičko objašnjenje stihova 140—142 Raja XIX. Danteove Božanstvene Komedije." — Брунели (како реферује Задарски „Српски Глас") тумачећи стихове:... quel di Rascia — Che male aggiusta 'l conio di Vinezia" долази до овог закључка: а) да је овај српски краљ, којега Данте спомиње, Стефан Драгутин Дечански; б) да се aggiustare има без сумње претпоставити глаголу vedere, те да значи удесити, исправити, имитовати; в) да реч *калуп* овде значи *тип*; г) да адверб male означује рђав успех у материјалном израђивању неких новаца у неким местима Србије; д) да новац индивидуализује краља, иначе опакога, пошто се одметнуо од оца којему је одузео престо и живот; ђ) да су најстарији коментатори Божанствене Комедије много тачније ово објаснили, него ли каснији, нарочито модерни. —

* Јован Максимовић, учитељ у Београду, штампао је свој извештај са светске изложбе у Паризу „Основна настава крајем XIX века." Цена је књизи 1.50 дин., а поруџбине прима и извршује само писац. —

* Изашао је и последњи свезак (год. III, 12) дела „Знаменити Срби XIX века." У њему се ови ликови: Краљ Милан I, Митрополит Теодосије, Сердар Јоле Пилетић, Д-р Никола Крстић, Змај Јован Јовановић и ђенерал Ђорђе Стратимировић. —

* Уредништво „Ратника" издало је карту јужне Манџурије (у размери 1 : 1,500.000). Карта је по нај-

новијим подацима израђена у топографском одељењу Главног ђенералштаба. Цена је 1 динар или 1 круна. Може се добити у свима књижарама, а главну продају врши књижара Свет. Б. Цвијановића (Београд, Кнез Михаилова ул. бр. 15.). —

* Уредништво „Омладинскога Гласника“ наумило је издати књигу университетског професора Жила Пејота „Образовање воље“. Ово ће бити прва књига „Омладинске књижице“. Књига ће изнети око 20 табака величине 15 + 24 см., а цена ће јој бити, у платненом повезу, 2 круне 60 пот. Претплату прима Српска Манастирска Штампарија (Ср. Карловци).

* Д-р Лујо В. Адамовић штампао је своју полемичну брошуру „Одговор г. Жив. Јуришићу.“ В. 8°, стр. 8. —

* Никола Т. Јанковић, Милорад Ј. Илић, М. М. Ускоковић, Невесињски, Брана, Мих. Сретеновић и Пера Јовановић штампали су, у корист Саве Јовановића, књигу „Приповетке.“ Сваки је од њих написао по једну приповетку, а све скупа изнеле су књигу, у 8°, од 64 стр. Књига се може добити у свима књижарама и у трговини г. Вујичића, трговца. Цена је 1 динар. —

* По одборском извештају, читаном на годишњој скупштини, српско босанско-херцеговачко друштво „Просвјета“ дало је у прошлој школској години стипендија: у великим школама 33 са 18,390 кр., у гимназијама и реалкама 42 са 6.725 кр., у средњој техничкој школи 5 са 905 кр., у учитељским школама 22 са 6914 кр., у трговачким школама 4 са 750 кр., у вишим девојачким школама 13 са 1750 кр., и 2 у занатлијској школи са 240 кр. У свему 121 стипендија са 35.674 кр. Изванредних помоћи било је 3606 кр., у шегрте послато 66 деце са помоћи од 1882 кр., једном шегрту дато је помоћи 60 кр., да иде у Беч да се усаврши. Тако је у свему издато на стипендије и помоћи 41.222 кр. Осим тога друштво је имало 5000 кр. осталих трошкова, те је било свега расхода у прошлој школској год. 46.222 кр. Осим тога су дали прилоге друштвени добротвори: Јованка Фуфић из Травника 20.000 кр. и Пахомије Николајевић, протосинђел из Чајнича, 20.000 кр. Читав друштвени капитал износи сада у готову 92.000 кр., а уз то има још 2 куће у Сарајеву у вредности од 30.000 кр., то је свега 122.000 круна. —

* Свештеник Александар Живановић одштампао је из „Источника“ у Сарајеву: „Проповиједи и ексхорте на недјељна јеванђеља преко цијеле године са диспозицијама мисли тих јеванђеља“. 8°, стр. 274. Цијена 3.50 кр. —

* Из „Богословског Гласника“ (Ср. Карловци) одштампао је Вељко Миросављевић своју расправу „О Св. Василију Великом“. 8°, стр. 55, цена?

* Тома А. Братић одштампао је из „Гласника земаљског музеја у Босни и Херцеговини“ своје прилоге „Пабирци из народне медицине у Херцеговини.“ В. 8°, стр. 28, цена?

* Из Новосадске „Заставе“ одштампан је путопис „С пута кроз српски југ.“ Писац је Мита Ђорђевић.

* 28. о. м. одржана је главна скупштина Матице Српске. За председника поново је једногласно изабран г. Антоније Хаџић, за потпредседника г. Павле Гостовић, за фискала Стеван Малешевић. — У књижевно одељење изабрани су г. г. Глигорије Лазић, Јован Живојновић и д-р Владимир Димитријевић.

Српска Краљевска Академија. Јован Скерлић, доктор књижевности, доценат Велике Школе: *Јаков Игњатовић*, књижевна студија. Београд, Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. В. 8°, стр. 220. Цена 3 динара. —

Српска Краљевска Академија: *Србија и српски покрет у јужној Угарској 1848. и 1849.*, од Драг. М. Павловића. Награђено из Задужбине Д-ра Љуб. Радивојевића. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије 1904. — В. 8°, стр. 180. Цена 2 динара.

Глас Српске Краљевске Академије LXVII, први разред, 26. Садржај: 1. Примедбе о интегралима диференцијалних једначина првога реда, од Д-р Мих. Петровића; 2. Потенција отпора, од проф. Косте Стојановића; 3. О неким тригонометриским идентичностима, од Д-р Б. Гавриловића; 4. О утицају нетачних података на резултате квантитативних хемијских анализа, од Д-р Мих. Петровића; 5. Прилози за познавање српске фауне, од Д-р Жив. М. Ђорђевића; 6. О условима интеграбилитета извесне балистичке једначине, од проф. Косте Стојановића; 7. Балканска, алпијска и карпатска глацијација, од Д-р Ј. Цвијића. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1903. — В. 8°, стр. 227. Цена 2 динара. —

Српска Краљевска Академија. *Годишњак*, XVII, 1903. Београд, штампано у Државној Штампарији, 1904. — М. 8°, стр. 489.

Три приповетке (Идејал — Дим у дим — Мица и Микица) од Стевана Сремца. Прештампано из „Бранкова Кола“ за годину 1904. — Ср. Карловци, Издање „Бранкова Кола“ 1904. Српска Манастирска Штампарија. — В. 8°, стр. 109. Цена 1 динар. —

Војничка Књижница. *Златна Књига.* I. Из првог устанка. Штампарија „Доситије Обрадовић“ — Београд, 1904. 16°, стр. 77. Цена?

Подстаци и разлози за споменик Ђорђу и Милошу, од Марка Стојановића, адвоката. Београд, Штампарија Д. Димитријевића, 1904. — 8°, стр. 90. Цена?

Д-р Миленко Матерни: *Мајка и одојче*, за младе матере. Са 17 слика. Београд, Електрична штампарија С. Хоровица, 1904. — 8°, стр. 184. Цена 1 динар. —

1. Дилетантке 1. *Сретан пастир*, мелодрама у два призора, донекле по замисли и грађи г. Ј. Екслера, члана Новосадског певачког друштва „Невена,“ за дилетански приказ извео Јован Живојновић. Одштампано из „Женског Света“ 1904. бр. 8. — У Новом Саду, Парна штампарија Ђорђа Ивковића, 1904. — 8°, стр. 16. Цена 25 потура. —

Младен Ј. Шевковић: *Развиће Телеграфа.* Кратак историјски преглед. Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“. — 8°, стр. 22. Цена 0·30 дин. —

Тридесетгодишње угодне и неугодне успомене (1854.—1884.). Прибележио Лука Јоцић. Нови Сад, Штампарија деоничарског друштва „Браника,“ 1904. — В. 8°, стр. 139. Цена?

Владоје С. Луговић: *Пртежи*. I. Цијена 50 пот. Нови Сад, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1904. — В. 8°, стр. 33.

Мала Библиотека. Број XII, година VI, 1904. Стеван Срема: *Јежеви-авиоја*, приповетка. Цијена 30 пот. — (40 пара дин.). У Мостару, 1904. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 16°, стр 55.

Мала Библиотека. Број XIII., XIV, год. VI. 1904. Камил Дебан: *Прегрека*, с француског превео Влад. Т. Спасојевић. Цијена 60 пот. — (80 пара дин.). У Мостару, 1904. Штампарско-умјетнички Завод Пахера и Кисића. — 16°, стр. 198.

Хришћанска Књижица. *Крсно име*. Бр. 10. Загреб, 1904. Штампарија Миле Маравића. — 16°, страна 16. Цијена 4 пот. —

Или „старо виртуозство" или „нова ера"? Штудија за оне, који желе своју отаџбини сретнију будућност, од А. Ш. Цена пола динара. Ниш, Штампарија и књижара Ђорђа Мунца, 1904. — 8°, стр. 25. —

Извештај Српске Велике Гимназије Карловачке за школску годину 1903.—4. Књига LII, година XLV. У Ср. Карловцима, Српска Манастирска Штампарија, 1904. — В. 8°, стр. 130. (Прилози: Реч у спомен стогодишњице од смрти Димитрија Анастасијевића, од катихете Ивана Машировића; Говор директора В. Вујића; Реч пред. г. ректора Богословије Јована Вучковића на гробу Сабољеву; Пред ликом Димитрија Анастасијевића Сабоа, од М. Б.; Говор професора Ђ. Магарашевића; Прве српске новине и оснивање Карловачке Гимназије, од Р. Врх.; De compositione secundi et tertii Ciceronis librorum de legibus, од Г. Лазића.) —

Негоје, српско државно наслеђе, и одговор опуномоћеном адвокатском посреднику г. Драг. К. Протићу и конорц. Не изговор него паре на среду! Са сликом пок. Белимира Мих. Теодоровића, од Андре Милосављевића. Пожаревац, штампано у штампарији Ђорђа Наумовића, 1904. — 8°, стр. 216. Цена 0.60 дин. —

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

Још један број па ће се завршити овогодишња трећа четврт „Нове Искре". Обраћамо се свима дужницима, и онима из прошлих и свима из ове године, да дуг свој одмах измирују, јер поред тога што наш лист, осим претплате, нема никаквих других извора за своје одржавање, — дуг нашим повереницима **већ прети опстанку „Нове Искре"**! Да бисмо избегли евентуалне неприлике, обраћамо се свима дужницима са молбом да своја дуговања (која су, укупно узета, већа од дуга „Нове Искре") одмах измирују, јер ћемо, поред јавних опомена у листу, тражити наплату и судским путем.

Молимо, да ово нико не прими као узалудну претњу власништва „Нове Искре", јер прилике, у којима се лист налази, императивно захтевају овакве кораке.

Без претплатничког одушења нема листу опстанка, а дође ли да „Нова Искра" доиста престане **једино** са претплатничке несавесности — такве ћемо несавеснике и јавно и судски жигосати.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Трубач Лука, из прича једнога родова, од Милоша П. Кириловића.

Над једним гробом, песма Милутина Јовановића.

Аријан се свети. Жеровски. С пољског превела Ружа Д-ра А. Винавера.

Пијанство, песма Dis.

Књижевно-уметничке новине и прилике у Словенцима, приказује проф. Рајко Нерушев. Љубљана.

Цркавица, песма Саме Шобајића.

На Косову, из путничке бележнице, од Гр. Божовића.

Одрицање, Georg Freiherr von Ompteda, с немачког превео Ч.

Теби ћу ве знам, песма Боровог.

Наша литерарна критика, од П. Ј. Одавића.

Од сендаха, песма Влад. Коровића.

Листићи: Ажајање (из туђе шиша), превео О. — Разваљине, од М. М. Ускоковића. — Један борац, Ст. С. Н—ћевић. — Анђелова дубав (Франц Грилпарцер), С. Д. Мијалковић. — Враћам ти се драга. Ти. Тиоје име, од Влад. Стаменковића.

Утопљено звоно, драмска бајка у пет чинова, написао Герхарт Хауптман, превео Р. Ј. Одавић (наставак).

Уз наше слике.

Хроника: (Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Прво сеџање. — Моја дубав. — Мачкица. — Патријархов престо. — Богословски семинар у Срем. Карловцима. — Српски народно-црквени сабор. — Разваљине цркве Св. Јована. — Чешљање сеџанице са Косова. — Чешљање варошанке са Косова.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

Број 9. Београд, септембра 1904. Год. VI.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, пô год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Братском састанку о Стогодишњици и Крунисању

Почивајте мирно велике сени предака наших. Није узалуд крв ваша росила земљу Србинову, нити су узалуд ломљене јуначке кости ваше. Светли дани, које сте ви издишући, већ замагљеним очима, гледали тамо негде у даљини, дошли су. После много векова, после Стевана Душана, Срби су поново увенчали краљевском круном свога Краља, и тај вековима спремани догађај добио је неког нарочитог сјаја још и тиме, што су на свечаност ту дошли са свих страна да је присуством својим увеличају и једнокрвна браћа наша Хрвати и Словенци и Бугари. И никада оне силне речи: „Ој Словени јоште живи...“ нити су се на једном месту громогласније разлегале, нити су из света златних слова сашле у стварни свет но тих дана у Београду. Здружене, збратимљене као никада, осећале су груди наше како у њима бије једно и исто, топло, пуно љубави и милосрђа срце, оно дубоко срце словенско. Заталасани осећаји вере и наде у лепшу будућност, као таласи хучнога пора проламали су се улицама београдским и одјекивали далеко, далеко. Орила се песма потресених груди јужних Словена, састављена из најсилнијих духовно-хармоничких елемената: љубави, одушевљења и самопоуздања. „С нама је Бог, браћо“, чуло се на све стране, „а напаћене груди наше очврстале су да истрају у борби и да победе. Као робље показали смо ми свету како је неисприно благо велике словенске душе наше, а као слободни, убризгаћемо ми у већ натруло тело западних култура нове примесе снаге и здравља. О томе ми смо већ довољно доказа дали, и сви они, који нису самовољно наплачили себи црне копрене на очи, већ су се уверили о томе. Само напред и будућност је наша. Збратимљени у ово прво заједничко коло водимо га и на даље, под дивним, заношљивим мелодијама наше народне душе.“

У раздраганим грудима срца су учестано била, и многе очи квасиле су сузе. Неколико дана по улицама београдским маса света шуморила је и нихала се као у пољу безбројно класје зрелога жита.

Много година мука и патњи и искушења сваке врсте требало је да прође, да би се тај моменат могао остварити. Али хвала високој оној промисли која руководи животе и људи и народа, и тај се моменат ето остварио. Гледајући један на другога из даљине ми смо се могли гледати само кроз ону сумаглицу што даљина ствара. Као копрена нека даљина је била између нас и варала погледе наше. Требало је да се састанемо, и то у таквом једном моменту и да се познамо. Требало је да загрљени ослушнемо откуцаје срдаца наших па да се уверимо да смо једно и исто, и да је само перфидија наших заједничких

непријатеља и стварала онај јаз који нас је до скора делио, и свим силама радила, да га све више и више шири. Вера је данас свију нас да је тога вештачки створеног јаза, ако Бог дâ, нестало за сва времена.

Ми смо искрено и братски пружили један другоме руку, ми смо се познали. И поред великог, историјског чина крунисања нашега Краља, ближе познанство и братимљење с вама, драга словенска браћо наша, биће нам најдражија успомена тих дана. Јасније но и једном пре тога, тих дана у свем сјају свом сјала је пред погледима нашим она апостолска истина: да будућност свих нас зависи од самих нас, и да смо наслоњени брат на брата сила, под чијим ће напорима попуцати многе утеге и пасти многа неваљалства. Могу се и даље о нас лупати разне бруталне силе и спутавати дух наших предака да избије на површину у свој величини својој, па ништа: код толико невоља и беда што смо већ досада савладали, савладаћемо и те последње напоре зле силе, која нам на пут стаје. Оно никад незамућено врело на којем смо се напајали и црпили отпорне снаге, све је јаче, све је богатије. Сваки дан, што је у свом вечитоме ходу време превлачило преко њега, спуштао је у богати извор тај, у дубоку нашу словенску душу своју лепту, да увелича одушевљење наше и истрајност у борби. У друштву и загрљени с вама и то смо ми осетили. И *вашега* живота први дани уљуљкивани су и нихани под благом словенском песмом, оном песмом што продире и у најинтимније кутове срдаца људских. И вас је млеком својим задојила словенска мајка. И *вашу* младост, и *ваше* осећаје, и жеље, и чежње, китила је својим цвећем словенска реч. Безбројне словенске традиције, као најверније слике живота у свем шаренилу његовом, пратиле су и *ваше* кораке, и од вас стварале људе. Па каква је то онда наша несрећа хтела, о Словени, о браћо наша, те смо ми све то тако, тако често заборављали? Зар је баш толико заједничких патњи наших било потребно па да прогледамо и да се освестимо? Можда и јесте. Ако је меканом гвожђу потребно да се прекали да би постало оштрим мачем, биће да је и нама баш требало досадање прекаљивање кроз све могуће ватре, кроз све могуће муке и искушења. То и врёло и крваво искуство отворило нам је очи, и кад смо погледали видели смо како красне и честите браће имамо и тамо, где смо мислили да неће бити кога ни да зажали, а то ли да помогне.

Ви сте већ отишли, сваки сте у свом крају, у својим домовима, али су међ' нама и на даље остале топле речи ваше, и ми ћемо се на њима загревати и стицати нове снаге. Збогом остајте драга словенска браћо наша, ви, што сте присуством својим дошли да увеличате свечаност крунисања нашега Краља, и учинили, те је освештана круна Његова засијала неким нарочитим сјајем.

П. Ј. Одавић

Духу великог Карађорђа

Ослободе звездо преоднице,
Карађорђе, јуначе јунака!
Ти кога су испросили дуси
Пред престолом милостина Бога,
Горске виле неговале брижно
И са грозним стравам упознале,
Залагале огњем место воде,
Живим огњем гнева и освете,
А ра́ниле страхом и ужасом;
Ком су песмом сан мамиле страшни
На гробови Марка и Милоша,
Цар Душана и Страиња Бана,
И у крви купале душманској,
Да осветиш свеколике јаде,
И да свакој сили одолеваш —
Карађорђе, славе наследниче!
Прости данас немоћноме певцу,
Што се косну твог невелог венца,
Желећи му и свој цвет уплести;
Прости певца безазленој чежњи
Што се маши славе т', бесмртија,
Као дете сунца у потоку,
Да с' дивотом његовом похвали,
Своме роду и дружини слаткој!
Силна беше у прсима врева,
Силно чуство тобом пробуђено —
Морало је једном прекипети!
. . . . . .
Србин ће се на глас обазрети
И сродној се одазвати жељи;
Давнашњу ће росу стрести с крила,
У прсима букнуће му пламен,
За јунаком јуняк да полети,
И с примером да постане пример.
За то данас образа се машам,
И на видик наново га стављам,
Украшени славом са висине,
Увенчани делма бесмртнима,
Па у себи ко осети снагу,
Нек покуша да узлети к њему —
Нек покуша да престигне Ђорђа.

1847. г. („Апотеоза великом Карађорђу", стр. 1.)

Ђ. Малетић

Знаци Краљевског Достојанства

Деда Живков Мегдан

потинит догађај из Прног Устанака

— Мих. Сретеновић —

Волео сам деда Живка, после наших, више него и кога на свету. Кад опазим њега да иде нашој кући, радоснији сам био и више сам волео него кад ми бабо донесе симит из чаршије.

А и бабо је волео деда Живка, и ако нам није био, онако, никакви род; и нана га је волела, а волели су га и сви наши кућани....

Знам, чим деда Живко уђе у кућу и назове Бога, а бабо устане и лепо га дочека стојећи... Нана га пољуби у руку, за тим остали кућани, па онда нагрнемо ми, деца, ако то нисмо већ још на шору урадили. Он свакоме од нас лепо каже „жив био“, па помилује по глави или по образу, а мени мило, Боже, мило, па ми чисто удари ватра у образе, не знам ни ја што...

Бабо га онда понуди да седне и пружи му столицу. Он се полако, старачки спусти, и онда одукне. Уморио се отле-дотле, од његове куће до наше, а није била баш тако далеко. Него, и био је вала зорли стар, претурио осамдесет година. Дочекао већ и „беле пчеле“, и био је најстарији у целом селу. С тога су га, бој се, и звали сви деда Живко.

— Шта се ради у селу, Нинко? Тим је речима обично почињао разговор, јер деда Живко никада није ишао у село, судници ни механи. Он је долазио само нашој кући, чича-Ивковој, попиној и по кадшто школи.... По неки пут господин скупи ђаке, па им деда Живко прича. Неки пут је, опет, долазио господин његовој кући, па му деда Живко прича, а он седи па бележи у некакву лепу кожну књижицу....

Кад тако почну разговор, бабо му исприча, шта има новога у селу, а он само ћути и слуша. Ми, деца, упиљимо очима у деда Живка, па пратимо сваки покрет очију његових, сваку промену на лицу његову, и по томе познајемо, да ли му се допада или не допада оно што му бабо прича...

У том, која од жена, донесе послужење: мед с водом, ракију и каву, ако је пре ручка, или јабуковачу, ако је после ручка. Кад је деда Живко ту, код нас, онда смо и ми гости. Јер у нашој кући био је обичај, кад дође ко туђи, да нас, децу, сатерају где у шукар, и недају нам се појавити нити ићи тамо, у стајаћу собу, где је гост. А кад дође деда Живко, не знам што нам је то бабо одобрио, смели смо седети с њима у соби, и слушати све што се они разговарају. Онда смо и ми, баш као гости, добијали меда за послужење. Али нама је било милије слушати, кад деда Живко почне говорити, него и само послужење. Једва смо чекали да он почне, а кад он узме причати, онда би га три дана слушао. Некако је лепо говорио, па ти чисто мило, а причао је, неки пут тако страшне приче, да се нама, деци, накостреши коса на глави, и најежи кожа; а неки пут, опет, причао је по нешто смешно, да се поизврнемо од смеја. Он прича лепо, полако, све као да чита из књиге; како је било за турског вакта, како је било у разним бојевима с Турцима. Шта су Турци радили Србима, а шта су, опет, ови наши њима. Он то све зна и памти, јер је био у свима бојевима у нашем крају, све је то он преживео и преко главе претурио....

И ето, данас сам већ човек, имам хвала Богу и своју децу, али су ми још мила души причања деда Живкова.

* * *

Једнога дана, беше неки светац па се није радило, дође деда Живко нашој кући. Ми смо га још из далека опазили како се погурио, па иде полако, ослањајући се на свој кукасти штап од мрког трна, од кога се, веле, боје и вампири.

Кад га опазисмо, кликнусмо од радости, јер по одавно није долазио, па потрчимо пред њега, да га пољубимо у руку.

— Жив био, Кићане!.. Жив био, Пупљо!... Жив био, Златане!... Тако деда Живко, свакоме детету, даде име, и то му име дође некако згодно, приличи му. Мене је, ето, звао Кићаном, и све ми се чинило, да друго име никако не би добро било, не би ми приличило, и навикао сам на њега, као да сам се с њим родио.... Јешу нашег звао је Пупљом, што је имао повелики трбух, па му се увек појас смакне на више, и дође под мишице, преко пресију. Јову је, опет, звао Златаном, што је имао косу жуту као злато, па се пресијава... Нашу Миљу звао је Владика. Она је била најмлађа међу нама, а увек је ишла распојаса, само у кошуљи....

Кад дочекасмо деда Живка, ми радосни скачемо око њега као јагњићи по ливади. Јова нема кад да чека да уђе у авлију кроз капијицу, него пређе преко вратница и отрча у кућу.

— Је ли вам бабо дома?

— Јесте! одговарамо сви.

— Је ли здраво?

— Јесте!

— А где је!

— У кући!

— Е, добро, добро!...

У том се и бабо појави на кућним вратима. Јово му већ јавио.

Уђосмо у стајаћу собу, која је самим гуњама и босиоком мирисала. Ми се одмах поређасмо и наместисмо, па укекетили очима у деда Живка....

Бабо и деда Живко почеше разговор, који нас ни мало није занимао, јер смо једва чекали да деда Живко почне причати што из старих времена... Али никако да дође ред на то. Они разврзли па разговарају о берићету, о цени шљива и жита, о јабуковачи, и све тако којешта. Ми већ да изиђемо из коже од нестрпљења... Бабо за тим поче причати: како Маринко Јелић умало није убио свог сина у винограду... Био сумрак па није познао да је он, него потегао из пушке, али срећом промашио....

— Тако ти и ја једном, мал' нисам у лудо платно главом.... поче деда Живко, а нама чисто лакну, наместисмо се још боље, па зинусмо и упиљисмо очи у њега, да нам само ни једна реч његова не промакне.

— Било је то још у почетку крајине, — наставља он. Јави нам господар Чупић, да се Турци спремају из Босне да пређу Дрину и да робе по Мачви и Јадру... Народи нам да сви похитамо с оружјем њему..... Јадно ти нам оружје онда!.. рече деда Живко и благо се насмеши.

— Кад се скуписмо, ни десети није имао по какав зарђали кридељак, друго све дошло празних шака, к'о није се смело држати оружје... Господар Стојан прегледа оно мало оружја што је било, а видиш лице му се замрчило. Раздаде нешто оружја што је он имао. Они што беху ближе узеше по нешто, а ја опет остадох без пушке... Момци раздадоше џебану, а он се узо́дао горе-доле, видиш нешто крупно премишља....

Деда Живко се ту мало накашља, узе сатљик с ракијом, помилова га, прекрсти се и напи, па пружи баби.

— Ех, муку ли смо ти мучили! настави он. Голо, босо и сирото, без пушке и ножа, дигло се да се бије са силним Турчином, од којих је сваки био до зуба наоружан!.. Али опет, хвала Богу, који је био на нашој страни и помогао нам!.. И деда Живко и бабо прекрстише се у овоме свечаном тренутку, па се прекрстисмо и ми, деца, како је које знало и умело.

— Еле, хода тако господар Стојан, хода скоро черек сата... Онда му се лице као поче ведрити. Он стаде, погледа по нама, а око му сева да те пресече.

— Добро ће бити, рече он, готово сам себи, па ће тек онда гласно нама:

— У чијем забрану, браћо, има доста дреновине?

Народ гракну. Једни веле у овога, други у онога, трећи опет у онога!...

— Е добро, браћо, рече он, а брк му се смеши. За то хајдете сад, сикире у руке, па насеците дреновача, мало мање од вата дужине, а у дебљини руке... Сваки, који нема пушку, нека себи спреми дреновачу.

Ми не знамо шта он хоће, али се опет као досећамо. Сви који смо били без оружја, разиђосмо се по шумама. А онда ти је било шуме куд се макнеш, а није као ово сад... Брзо се опет искуписмо сви. Ми, који смо били без оружја, сваки се завргао дреновачом, па сам себе чисто вара и мисли да је пушка, па јорданимо. Господар Стојан прегледа све, а лепо видим како му се цело лице смеши, али некако се болно смеши.

— Морамо тако, браћо, рече он, кад немамо оружја. Да бар Турке преваримо, да их бар поплашимо, нека помисле, кад нас из даљине виде, да имамо сви оружје, нека добију страх... и ту Чупић скреса нешто Турчину.

— Него, настави господар Стојан, да би те дреноваче још више личиле на пушке, ољуштите кору, па их на ватри опалите, нека се црне. Места за нафте обавите иловачом, да остану бела...

Ми га одмах послушасмо и дадосмо се на посао. И да ви'ш, лепо је изгледало. А и замашна она дреновача, па се у свакоме од нас разиграло срце у прсима...

Мора да смо и Турцима изгледали страшни, кад су

Ж. Марковић — Место код Орашца на ком је уговорен устанак

из далека видели толику војску, па сва наоружана дугим пушкама, јер су наше дреноваче из далека изгледале баш као праве пушке, а нафте се беле, па изгледају као да су од сребра...

Кад ми наиђосмо, и Турци нас спазише, почеше узмицати!...

Деда Живко опет натеже сатљиком:

— Да прочистим грло, вели, па онда настави:

— Настаде бој, окршај!... У оном метежу и каламбуру, ја западох у неки врбљак. Прашти пушка, Бого вољани, и с једне и с друге стране, па само грокће!... Ја стао па зверам у врбљаку где сам запао, не знам куда ћу и на коју страну, баш ко и марвинче кад изгуби свој сент. Нисам се, да рекнеш, уплашио; једанпут се мре, али не знам на коју ћу страну. И таман се реших да пођем на једну страну, а преда ме бану Туркешања. Бесан му вранац под њим, па скаче по два вата у напредак. Напред му о ункашу виси кубурлија са сребрњацима, а у руци му гола сабља...

Ми, деца, премрли од страха, па се тискамо једно уз друго, и чисто видимо пред собом бесног Турчина, а деда Живко настави:

— Ја прилегох врби, да ме не опази, а у себи сам се већ алалио са животом. Мислим ја, прође, док ти Турчин јала, па право на мене. Кад видех да ваља мрети, ја скочих, да бар не погинем кукавички.

— Предај се! дрекну Турчин и полете с коњем на мене. Ја врднух у страну, а он сину мимо мене. Турчин окрену коња, па опет на ме, а ја држ' овамо, држ' онамо па за врбу. Гонисмо се тако, Бога ми, поприлично!... Видим, он окастио баш да ми сабљом одсече главу, али ја се не дам, него притегао своју дреновачу, па само чекам и меркам, да ми дође на згоду!...

Солуји Турчин, па право на мене!... Али и ја вешт и брз, па врд тамо, врд овамо, све око врбе, а његова сабља истом тек сене поред мене, па просеца ваздух и одсеца врбове гранчице...

У почетку сам се био, Бога ми, и уплашио од страшног и наоружаног Туркешање. Али што смо се више гонили, ја сам постајао све храбрији и храбрији. Наљутио се Турчин зорли, па псује што му само на уста дође, а ја тако ћутим, врдам, гледам сваки његов покрет и чекам само да ми дође на згоду и под руку.

Кажу људи нема судбине, нема судбине. А како да је нема, брате. Да ми је било суђено ја бих тада морао погинути, али није, па ето ти!...

Окупао се у зноју и Турчин и његов коњ, а и мени, вала, није баш било лако...

Турчину се већ досади, па навре и кидиса ћорленне. Видим ја, шта је — ту је. Само тргох очи небу и поменух Бога, па изманух дреновачом вранца по ногама, јер ми баш у тај пар беше нао на згоду. Коњ присну и поклекну, ја кликнух радосно, и у истом тренутку изманух по други пут, пљес Турчина по глави!...

Деда Живко мало застаде. Ми једва дијућемо као мишићи, а он полако продужи:

— Прште глава, као бундева!... Мозак се разлете и оста висећи на врбовим гранама...

Нама, деци, свали се чисто неки терет с прсију и само одахнусмо, а деда Живко настави:

— Ама, ни да је зенуо, ни да је гласа од себе пустио. Крв обоји наш мегдан. Ја прискочим и ухватим коња и привежем га за врбу. С тешком муком извучем мртвог Турчина из седла, јер се беше пресибаљио и заглавио ноге у бакрачлије. На њему беше лепо и скупоцено одело, све срмом и златом везено, наша, српска мука, и ја га поскидам с њега. Отпашем му сабљу и припашем је себи. Хтедох и сребрњаке заденути за појас, али кад видех да су празни оставим их у кубурлији...

Одело Турчиново лепо савијем и вежем у теркије, а само црвени ћурак оставим и огрнем га. А да бих још већу шалу направио са нашима, узмем Турчинову чалму, која је била одлетела чак у грање једне јошике, па је, с весом заједно, метнем себи на главу. Одрешим за тим вранца, узјашим га и потерам, а он рамуцајући на леву ногу полако пође...

Док сам ја са овом салауковином Турчином делио мегдан, дотле су наши већ били претерали Турке преко Дрине. Скупили се у ади крај отоке; превијају рањенике и гледају кога нема... Мене су, веле, већ били ожалили, јер нисам био међу њима и рачунали су да сам погинуо насигурно...

Идем ја тако полако на вранцу, а да ми је да полетим, али не може јадно живинче, надула му се нога у колену као сомун. Ја радостан, Боже, па чисто поигравам на њему, док ти мени нешто поред увета вўћ! У исти пар опазих пред собом дим и чух тресак! Однах се тргох, прибрах и разабрах. У часу ми сену кроз главу: па ово наши на мене пуцају!...

Завитлам онај ћурак с леђа и чалму с главе, и почнем викати што ме грло доноси. Они окидоше још две-три, па престадоше, а у мало, ето, у лудо не погинух.

Њих неколико пођоше с пушкама преда ме, а кад видеше да сам ја, допратише ме до нашег логора. Сви нагрнуше око мене. Виде већ шта је било и само ме питају: Где га уби? Како га уби?... Чим га уби?... Једва им дадох певана и испричах шта је и како је било. Мило нашима и наста весеље у војсци. Неки отрчаше и јавише господар-Чупићу.

За мало он ме позва к себи.

Ја одох.

— Шта је то било с тобом, момче?

— Добро, господару.

— За какав то мегдан ја чујем?

— Ето, господару.

— Је ли био?

— Јесте.

Он ме погледа право у очи.

— Причај ми, шта је и како је било.

Ја му испричах све по реду, шта је и како је било.

Кад свршиx, Чупић устаде, загрли ме и пољуби као мајка дете, а сузе му се заблисташе у очима.

— Алал ти српско млеко, синак, рече он, а глас му је дрхтао... Онда мало поћута па рече:

— Хоћеш ли да будеш мој момак?

Ја слегох раменима.

— Па, господару!

— Хоћеш ли?

— Ако ти велиш, не браним, рекох ја

— Ја велим, рече Чупић: и узимам те!

За тим скупи све, и пред свима ме похвали за јунаштво.

Сви беху весели, али ја највеселији. Онда Чупић остале пусти кућама, а мене одведе са собом!...

Деда Живко заврши своју причу речима:

— Ето, тако сам ти ја, синко, постао момак Чупићев, после свога мегдана с Турчином, где у мал' у лудо не изгубих главу од српске руке.

О имену Јикић капетана и о његовој смрти

Чувени оснивалац Делиграда Жика капетан, који је јуначки и војевао и погинуо за време прве четири године Карађорђева устанка, много је задужио свој род. На жалост данас се врло мало зна о том храбром Србину. Грађа је за његову биографију врло оскудна. Г. М. Ђ. Милићевић и у „Књежевним Србији“ и у „Поменику“ казао је о њему оно, што се могло имати према записима наших мемоариста из прошлог столећа.

Г. Андра Гавриловић у својој књизи: „Прте из историје ослобођења Србије“ (стр. 93—101) расправљао је о имену Жике капетана и о години смрти његове. Ту је он прибрао све оно, што се зна о имену Жикином и исправно годину смрти његове. Поменуо је различите називе, који су везани за презиме овога јунака. Једни га зову *Жмка* (Јокић у својем причању о догађајима и људима из првог српског устанка. Споменик Срп. Крал. Академије. Књ. XIV); други *Жикић* (Достиније Обрадовић, у надгробном говору Петру Новаковићу Чардаклији, који је штампан у Летопису Матице Српске, књ. 25. стр. 84); трећи га зову *Жикић капетан* (Исидор Стојановић у Гласнику Срб. Словености, III. страна 154 до 156 и С. Милутиновић „Сербианка“ II. стр. 1.); четврти га назва *капетан Цикавац* (А. Протић у својој „повеници“). Називају га још и *Бикић* (прота М. Ненадовић у мемоарима, стр. 8. издање 1893) Вата Лака у својој „Историји Српскога Устанка“ назива га *Цикић* (стр. 4, 59 и 197).

Његово име није нико споменуо до Вата Лака на поменутим местима и назива га *Велко* (стр. 4) и *Вељо* (стр. 59 и 197). На ово г. А. Гавриловић вели да није исто: „У првом случају би оно било *Велко* а у другом *Вуча*“. Завршујући о имену и презимену Жике капетана Гавриловић вели: „Оснивалац се Делиграда звао *Велко (Вучо Цикић (Жикић)*.“

Оснивалац Делиграда „Жика капетан“ дошао је у Београд из Македоније из Дабра, како вели Вата Лака у својој „Историји Српскога Устанка“ из села *Маврова*. То је усвојио и г. Стојан Новаковић (Васкрс државе српске, стр. 24.) Из Маврова дошао је у Београд пре 1785 године заједно с браћом. У Београду држао је механу и много ситне стоке. Тако је остао све до пред крај 1787 године.

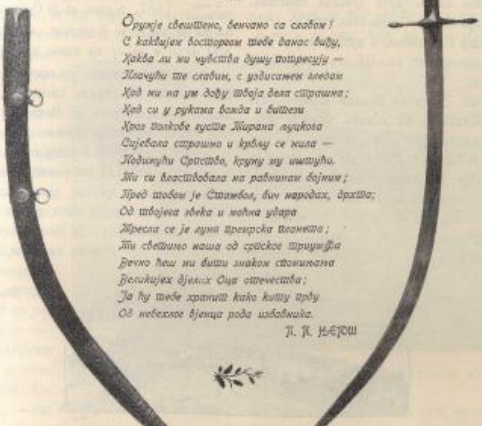

У новембру месецу (15.) завере се аустријским војним властима у Земуну: *Јован Новаковић Чардаклија, Живан Миленковић, Радич Петровић* и некакав поп (звали *Никола Радомировић*) да отворе капије београдске и тако да пусте аустријску војску у Београд. Међу овима заверенима прота М. Ненадовић вели да је био и *Бикић*. У време рата 1788 до 1790 помиње се некакав *Вучко Чикић* (Csikich), као потпоручник (Глас Срп. Крал. Акад. LXVIII, стр. 151.) а исто тако помиње се некакав *Vosko Csikich* и на другом једном месту, да се јако одликовао у рату. Овај Vosko Csikich неће бити нико други, него *Вучко*.

На једном атестату, у коме се истичу заслуге Петра Новаковића Чардаклије и брата му Јована а који је потписао у Јакову 19 августа 1799 године Хаџић лајтенант српског фрајкора, спомиње се, да су браћа Чикићева *Јован и Илија* послали неко писмо у Албанију и то 1785 године јуна месеца. Да су Јован и Илија то писмо заиста послали тврди и сам капетан српског фрајкора *Чикић* а такође и *Радич Петровић*. Штета само што је капетан Чикић написао само своје презиме, а не и име. Али ја мислим да је то *Вучко Чикић*.

Кад је у време устанка прешао у Србију капетан Петар Новаковић Чардаклија, капетан Ђорђе Симић, ка-

петан Радич Петровић, те се придружили устаницима, тада је прешао и капетан *Вучко Чикић*, те су га код нас назвали, можда правим његовим презименом, *Цикић*, које се можда под Немаца писало *Чикић*.

Према томе право име оснивaоца Делиграда било би *Вучко Цикић*, а не Велчо, ни Влчо, па ни Вељко ни Вуча.

Овде ћу још да напоменем да га Петар Јокић у једном својем причању назива *Сима Цика* као предводитеља бећара и оснивача славног Делиграда.

Ово питање моћи ће се потпуно решити тек онда, кад се из бечког ратног архива испишу тачно имена оних капетана, који су у време Кочине Крајине добили те чинове, и после живели као пензионари у Срему.

Што се тиче године смрти Цикићеве, тачно је напоменуо г. А. Гавриловић, да је то било 1807. године. Тачно је и оно, да је Цикић изданyо на Ускрс.

Оно, што се данас зна о смрти Цикића капетана, зна се по причању Кара-Павла Симоновића, што је 1846 године забележио Исидор Стојановић, а штампано у „Гласнику Друштва Срб. Словесности", кн. III, стр. 155—156) Кара-Павле је причао:

„Први пут дођоше Турци на Велики Петак; онда је ту био поглавар Жикић са 60 момака. Отишли шпијуни и казали Турцима: „хајдете, сад је време, јер сви желе бити код куће за Васкрс." Турци дођоше и ударише на (онда) велику капију; но наши се одржаше и убише барјактара и буљубашу, оног уби Крстикаша. Турци одоше натраг. Сад Жикић изиђе под бедем и стане слободити војску: „Небојте се, утекоше Турци!" Но један га Турчин угледа и удари у прса и умре на Васкрс (искао вели Ст. Симић млека на му не дадоше због поста) у манастиру св. Романа где је и сарањен."

Међутим ништа се до данас тачно не зна какви су то бојеви били на Делиграду око Ускрса 1807. године. Међу биткама и бојевима, које је навео г. Јован Мишковић у „Гласу Срп. Краљ. Академије" кн. XLVII не помиње се ни једна знатна битка на Делиграду око Ускрса 1807 г. Па ипак је било боја и у том боју рањен је Цикић капетан.

Странни новинама јављено је с границе турске царевине $\frac{8 \text{ маја}}{20 \text{ априла}}$ „да су 22|10 априла напали Турци на српски логор близу Ниша. И ма како да се Срби нису надали овом нападу, они су га издржали с необичном одважношћу, чак успели су да одбију противника на једну миљу. Али Турци добију велико појачање, вратише се и нападну јуришом и после битке, која је трајала до мркле ноћи потпуно су поразили Србе."

Из Видина такође је јављено страним новинама $\frac{5 \text{ маја}}{23 \text{ априла}}$ 1807. године да је Србе потукао нишки паша, да им је запленио 6 застава, да је пало на бојном пољу 400 људи и да су им главе послате у Цариград.

Странни новинама јављено је да је та битка пред Нишом била 22 априла по новом, а 10 по старом календару, и то ће рећи на Велику Среду. Могуће је, да је овај напад Турака на српски логор близу Ниша и борба, која је у почетку била успешна по Србе, а после кобна, пошто су намамљени из шанчева и нападнути појачаном турском војском, трајала два дана. Главно је то, да је Цикић капетан морао бити рањен при овом изненадном нападу на Делиград или за време саме борбе. А умрло је у манастиру Св. Романа на сами Ускрс 1807 године, т. ј. 14. априла.

Мил. Вукићевић.

Натпис на образ Карађорђа

Ти, која месец мишицом обараш,
И сунце вери, отечеству ствараш,
Прими нам венац, о јуначка главо!
Слободе сваго, Српског рода славо!

1838. г. („Дѣла" стр. 96.).

Јован Хаџић (Милош Свктић)

Црни Ђорђе у Пешти

Иштван Балог, мађарски глумац, написао је год. 1812. драму „Црни Ђорђе“. У доцнијим својим мемоарима пише о њој и о српским трговцима у Пешти ове занимљивости, које доносимо по преводу (јамачно г. Ђ. Поповића) из „Данице“ за 1868. годину:

„Тада (1812. године) — пише Балог — израдим свој други драмат „Црни Ђорђе“, јуначку игру у три радње. После много трчкарања, мољакања, допусти га цензура на заузимање барона Герлајије. Сад је ваљало постарати се за одело, што су узели на се Срби који у Пешти станују. То већ срећније испаде, тако да већ први дан не би доста простора за све који су хтели у позориште. Сутрадан морало се поновити у немачком театру. Требало се и трећи дан представљати, али на по сата пре представљања од вишега места забранише, и давала се место тога пред многобројним гледаоцима весела пародија под насловом „Лирски ђаци.“ Комад се дакле двапута давао, па ипак је три дохотка донео; а како тада није био обичај давати хонораре или тантијеме за прва представљања оригиналних комада, ипак глумци, видевши да писац заслужује награду за свој труд, одредише 20 форинти шајна у то име од дохотка од преко 2000 форинти. Радост ме није, истина, сасвим обрхвала, али ме је узнела. Само да ми цензура није однела славу, него ми прогони друго моје чедо, Црнога Ђорђа, па му тек после многих година би слободно опет појавити се на позорници. Веле да је и данас у животу, али му је, богме, рухо од старе моде, ишчилело и отрцало се! Више пута сам помишљао да га окрпим, али ни сам немам конца, па опет тек би само крпеж био; или да му дам сасвим нову доламу, али ја не знам доламе кројити по новој моди, јер сам сасвим са својим мислима остао при прошлости.

Некоји добронамерни гледаоци „Црнога Ђорђа“ некако дознаше за мојих 20 форинти, па им то не би право. Зато се договоре, па не позову у дућан на ћошку од Вацке улице, па преда ме изнеше неколико комада чоје, рекавши: да изберем колико треба за јапунце.

— Али, господо, ја, истина, имам 20 форинти, али с тим се не могу у назар упуштати; још тринута толико требало би ми; него кад узимам — доћи ћу.

Али стари један господар, са благим лицем, потапка ме по рамену.

— Синко, не треба ви да плаћате за то, само ви бирајте; нас неколико трговаца хоћемо да допунимо оних 20 форинти.

Реч ми застаде; али када још 3—4 трговца исто рекоше, а ја онда, као стидљива млада, с тешком муком пружим прст на један комад:

— Па од овога!

Одмах калфа, који је за тезгом стајао, одреже одатле 7 рифа чоје широке 2 рифа.

На то пописмо по чашу шљивовице у здравље Карађорђу.

Тада је био обичај да у сваком дућану има шљивовице, а то није баш ни тако рђаво било: лакше се уз

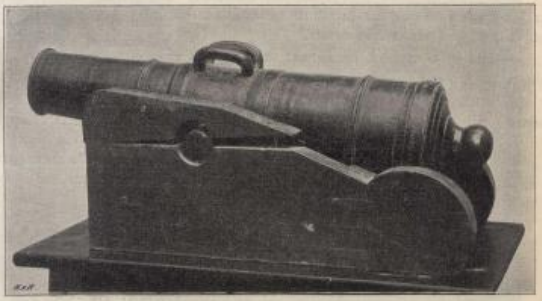

Карађорђев топ од кога је направљена крупа

њу могао човек погодити него ли данас уз одређену цену. Међу трговцима, што су ракијали, други један испи чашицу у здравље Црном Ђорђу, па леном, шареном марамом убриса брковe и рече ми:

— Е сад, синко, хајдемо у мој дућан, и у мојој болти има нешто за вас.

Одосмо. Лепа свилена марама и материја за два прсника већ стоје за мене спаковане. Ја се поклоним и захвалим се, рекавши да писам достојан толике дарежљивости, па онда пописмо и другу чашицу шљивовице у моје здравље.

— Али сад ће већ бити доста, рекох.

— Е дакако! неће вам ништа фалити, тако добра, права сремска шљивовица.

Душа ваља тако је и било, па у таким приликама човек само није, јер је све стало до прилике, те ми и опет једну искаписмо у здравље Црноме Ђорђу.

Сад ето трећега трговца са тако веселим лицем, као што га имају само анђели кад чине своје небеско великодушје.

— А сад изволите к мени.

Шта? помислим. Мене, канда, редом зову у Вацкој улици? — Без многог устезања окренем се сасвим јуначки па сам већ и мало већма издигао главу своју, хоћу рећи нос. Упутим се право у први дућан што је био отворен, јер ја, боме, хтедох да заредим све болте у Вацкој улици; али трговац блага лица са урођеном својом веселости дохвати ме за руку:

— Није тамо, синко, овамо, овамо! — И опет ето ме у дућану са робом на риф, где, као и у првом, изнесоше преда ме више комада чоје.

— Изволите одатле изабрати чоју за капут и фрак.

Сад ми избор већ лакше падаше, јер човек се на свашта научи; — мало безобразлука, мало смелости, мало напитости, мало радости, поуздања — па ма колико да се човек пази, тек опет одвуку га. Те вам ја, можете ми веровати, добро промотрим чоју, да не узмем мачку у паку, па најфинију изберем.

— Од ове одсеците! али руку не скидох с ње, него сам још пазио и на риф, само да ме не преваре, па хтедох своју ствар одмах и кући понети.

— Немојте се трудити, рекоше ми: овај шегрт однеће све то до вас.

И заиста, кад се осврнем, видим шегрта који већ носи чоју за јапунце, мараму, прснике, па и ову чоју прими.

— Пошто је ово? промуцам.

— Платиће Црни Ђорђе! одговори трећи трговац и пружи ми чашу Карловачкога.

— Да живи Црни Ђорђе! викнем одушевљено, па тако испијем оно вино, као да сам у Танталовој кади жеднео бар два дана. А они честити трговци тако се радоваше, као да су штогод добили.

И четврти трговац донесе неки замотуљак у тањиру, па предавши то шегрту, рече: То је за пар чакшира. — Ја сам био узбуђен, па од радости ноге ми мало клецаше, али ту се ипак окренем:

— О, молим вас, морам још једну попити у здравље Црном Ђорђу. То нека је последња. Оно Карловачко вино тако ме дира у срце, и као да ме још већма побуђује на благодарност, а Бога ми, то ми сад и треба; јер не бих рад да ме свет неблагодарним зове. И верујте ми, Господо, толико ћу бити благодаран спрам ваших дарова, да, док од њих руво покројим — као што се у Бога уздам и од сада у Црнога Ђорђа — никад нећу то руво мењати, докле од њега буде и крпа једна.

С тим се опростим од својих добротвора, па ради Црнога Ђорђа пролих и неколико суза! За тим ја и шегрт водисмо један другога кући, јер он ми је морао показати кућу у којој станујем, јер од радости хтедох отићи у Леополдову варош, а овамо сам становао у Јозефовој. — Хвала Богу, сваки зна шта радост учини од човека. Тада има у глави човечјој свакојаких великих и узвишених мисли, којима Бог заслађује горчину живота у овој „плаченној јудоли“. Ватрена младост гонила ме да што пре покројим оно чојано руво и, не знам зашто, да ли што сам се обвезао или што ми приходи нису били добри, ја сам га носио док је трајала и последња крпа од њега.

Чин Крунисања Његова Величанства Краља Србије

ПЕТРА I.

На дан крунисања Његова Величанства Краља, 8. септембра у 7 и по часова пре подне, сва звона свих отачаствених цркава обзнанила су почетак свечаности, која је почета литургијом а свршена благодарењем.

Кад се Његово Величанство Краљ кренуо из Двора за Цркву, тада је највеће звоно на звонику Београдске Саборне Цркве звонило за све време док Његово Величанство Краљ није дошао у цркву.

На западним вратима, при самом уласку у Београдску Саборну Цркву, Архиепископ Београдски и Митрополит Србије са свима епархијским Епископима и свештенством, у свечаним одеждама, дочекали су Њег. Величанство Краља и поднели Му на целивање: Часни Крст, кропећи Га Светом Водом; за тим је Његово Величанство Краљ целивао Св. Јеванђеље и Св. Иконе, а протођакони су за то време кадили. После овога Митрополит је поздравио кратком речи Његово Величанство Краља, осењавајући Га Часним Крстом.

Кад је Његово Величанство Краљ пошао у храм, напред ји ишло свештенство и сви Архијереји; протођакони су кадили а црквени хор певао псалам: „Милост и суд воспоју Тебје, Господи...“

Дошав до царских двери, Његово Величанство Краљ три пут се прекрстио и поклонио Божјем Престолу а затим целивао престоне иконе; потом је отишао на узвишено место под црквеним небом и сео на Свој Краљевски Престо. Архијереји и свештенство беху десно и лево, почев од Краљева Престола па до Царских Двери.

Када се свршило појање псалма, Митрополит је ступио на амвон Краљевског Престола и изговорио Његову Величанству Краљу ову реч:

„Благоверни и христољубиви Краљу Србије!

Божјим благословом и дејством Светог и Свеосвећавајућег Духа, по Твојој жељи и вољи, ваља да се изврши крунисање Краљевскога Ти Величанства у овоме светоме храму Твоје престонице. Тога ради, по утврђеном од старина свештеном обичају древних хришћанских царева и краљева српских, очекујемо, заједно са побожним народом српским, да чујемо из Твојих уста исповест Свете Православне Источне Вере, те због тога и питамо Те: како верујеш?“

Два Архијереја, ставши десно и лево до Краља, поднесоше Му отворену књигу, из које је Његово Величанство Краљ читао гласно „Вјерују“.

По прочитању Символа Вере, Митрополит, осењавајући Његово Величанство Краља крсним знамењем, изговори: „Благодат Пресвјатаго Духа да будет с Тобоју! Амин.“

Затим Митрополит ступи на црквени амвон а протођакон отпоче: „Благослови, владико.“

Митрополит: „Благословено царство, Отца, и Сина, и Свјатаго Духа, ниње и присно и во вјеки вјеков.“

После ове молитве Његово Величанство Краљ сео је на Свој Престо.

Протођакони изговорише велику јектенију: „Миром Господу помолимсја.“

Митрополит узгласи: „Јако подобајет Тебје всјакаја слава, чест и поклоненије, Отцу и Сину и Свјатому Духу, ниње и присно и во вјеки вјеком.“ После тога наступише хорови и одговарања свештеника.

Његово Величанство Краљ устаде.

Хор: Слава Тебје, Господи, слава Тебје.

По прочитању Јеванђеља Митрополит и један Архијереј ступише на постоље Краљева Престола и поднесоше Његову Величанству Краљу Порфиру, коју им предадоше носиоци овога знака. Његово Величанство Краљ скиде са Себе знаке Краљевског ордена Цара Лазара, уз помоћ првог ађутанта; заогрну се Порфиром уз помоћ Митрополита и једног Архијереја и лица која су нарочито била одређена. Затим је метнуо на Себе преко Порфире знаке Краљевског ордена Цара Лазара. Митрополит је гласно говорио: „Во имја Отца и Сина и Свјатаго Духа, амин“.

Кад се Његово Величанство Краљ заогрнуо Порфиром, протођакон је говорио: „Господу помолимсја!“ а хор: „Господи помилуј!“

Његово Величанство Краљ погнуо је главу, а Митрополит, осенивши га крсним знаком, поврх главе положио унакрст обе руке, и из књиге, коју су држала два протођакона, читао гласно ову молитву:

„Господи Боже наш, Царју царствујушчих и Господи господствујушчих, Иже чрез Самуила Пророка избравши раба Својего Давида и помазавши јего во царја над људими Твоими Израиљем.“

После молитве Председник Министарства поднео је Краљевску Круну Митрополиту на благослов.

М. Јовановић — Прва Карађорђева Застава

По свршеном благослову Митрополит је предао Његову Величанству Краљу Круну, и Он је метнуо Себи на главу. Митрополит је очитао молитву: „Во имја Отца и Сина и Свјатаго Духа, амин.“

После овога Митрополит је говорио Његову Величанству Краљу из књиге ову реч:

„Благоверни и Христољубиви Господару, Краљу Србије!

Овај видљиви и вештаствени украс Твоје Главе очити је знак, да Тебе, Главара српског народа, венчава невидљиво Цар славе, Христос, својим божанским благословом, утврђујући Ти владалачку и врховну власт над својим људима.“

Његову је Величанству Краљу, за тим поднесен Скиптар и Државни Шар. Носиоци су поднели ове знакове Митрополиту, који их, по благослову, додаде Његову Величанству Краљу: у десну руку Скиптар, а у леву Државни Шар, говорећи тада ову молитву: „Во имја Отца, и Сина, и Свјатаго Духа, амин“, а из књиге ову реч:

„О, Богом Венчани и Богом Даровани, и Богом Преукрашени, Благоверни и Христољубиви Господару, Краљу Србије! Прими Скиптар и Државни Шар, ове видљиве знаке Краљевскога Ти Достојанства, ради владања над Богом даним Ти народом, за свако жељено добро и напредак његов.“

После овога протођакон је изразио многољетство Његову Величанству Краљу који је прочитао ову реч:

„Господе Боже наших Отаца, и Царе царујућих, Који си створио све речју Својом, и премудрошћу Својом учинио подобним човека, да управља светом правичношћу у правди! Ти си Ме изабрао за Краља и Судију Својих људи. Изјављујем неоцењиво Твоје старање о Мени, и благодарећи клањам се Твоме величанству. Ти, пак, Владаре и Господе Мој, упути Ме у раду, на који си Ме послао, уразумеј Ме и руководи Ме у вршењу ове узвишене службе. Нека ва век са Мном буде премудрост, која је присутна Твоме престолу. Пошаљи је са небеса Својих светих, да могу разумевати шта је угодно пред Твојим очима, и шта је право по заповедима Твојим. Нека Моје срце буде у Твојој руци, те да бих све могао подесити у корист повереног Ми народа, а на Твоју славу, како бих и на дан Твог суда могао без зазора дати Теби одговор, а кроз милост и дарежљивост Јединородног Сина Твога, са Њиме, пак, благословен си, са Пресветим и Благим Животодавцем Твојим Духом, вавек, амин.“

После ове молитве устао је Његово Величанство Краљ, а Митрополит изговорио: „Мир всјем.“

Хор отпева: „И духови твојему.“

Сви присутни, сем Његова Величанства Краља, клечали су, а Митрополит клечећи, у име свега народа, очита молитву.

За овим је Митрополит изговорио кратку поздравну реч Његову Величанству Краљу, а завршио је речима: „Слава Тебје Богу, Благодатељу нашему, во вјеки вјеков.“

Хор: „Тебје Бога хвалим...“

После овога почела је света литургија...

Кад је почела литургија, Његово Величанство Краљ скинуо је Круну са Своје главе и дао је одређеном носиоцу, а по свршетку литургије опет је метнуо на Своју главу.

Протођакон, кад је прочитао Јеванђеље на литургији, поднео га је Његову Величанству Краљу на целивање.

При свршетку Причасна прострт је од Краљева Престола па до Царских Двери златоткани простирач, који је оивичен златним ширитом, а од Царских Двери до Божјег Престола простирач од црквене тканине.

Пошто се причестише: Митрополит, Архијереји и остало свештенство које је служило св. литургију, и кад се отворише Царске Двери, тада два Архијереја, у пратњи вишег свештенства, известише Његово Величанство Краља да је време Светом Причешћу, овим речима:

„Благоверни Краљу и Господару наш! Приближи се време приопштења Вашег Величанства Светим Божјим Тајнама. Тога ради нека благоволи Ваше Краљевско Величанстве поћи Царским Дверима ове свете Цркве.“

Његово Величанство Краљ, предан првом ађутанту Свој мач, сиђе с Престола и у Порфири оде Царским Дверима. Напред су ишла за то одређена лица и носиоци Краљевских Знакова који стадоше пред Олтаром до Царских Двери са обе стране.

Када Његово Величанство Краљ дође Царским Дверима, стаде на златни простирач. Краљевске Знакове: Круну, Скиптар и Државни Шар, држали су носиоци, пред Олтаром до Царских Двери све до краја приопштења Његова Величанства Краља Светим Тајнама, на поставама на којима су при доласку биле донесене.

Митрополит уведе Краља кроз Царске Двери у Олтар. Његово Величанство Краљ ступи на златни простирач пред Светом Трпезом и поклони се. Тада два Архијереја помазаше Његову Величанству Краљу обе стране Порфире. Један Архијереј прочита молитву пред Причешће, коју Његово Величанство Краљ тихо изговори за њим. За тим Митрополит причести Његово Величанство Краља Телом и Крвљу Господњом, по чину Краљевском, то јест, као што се причешћују свештенослужитељи, засебно Телом и засебно Крвљу Христовом.

После овога један Архијереј поднео је Његову Величанству Краљу антидор и „теплоту“ (вино разблажено с топлом водом), а други му поможе опрати руке. Затим један Архијереј прочита са Његовим Величанством Краљем молитву по причешћу.

После молитве, Његово Величанство Краљ вратио се из олтара кроз Царске Двери на Свој Краљевски Престо и сео. Пред Њим су ишли носиоци Краљевских Знакова од Олтара Краљевском Престолу истим редом, којим су ишли од Краљевског Престола до Олтара, када је Његово Величанство Краљ ишао да се причести, Носиоци Краљевских Знакова стадоше десно од Краљевског Престола окренути Олтару.

По свршетку заамвоне молитве Митрополит је поднео Његову Величанству Краљу часни крст на целивање и

Његово Величанство Краљ целивао је крст стојећи; затим Његово Величанство Краљ ставио је Себи на главу Круну, узео Скиптар и Државни Шар и у Своме Престолу са Краљевским Знаковима саслушао стојећи многолетство, које је изговорио протојакон овако:

„Благовјерному и Христољубивому, Богом Вјенчаному и Превознесеному Государју и Краљу нашему Петру, подажд, Господи, благодјетвеноје и мирноје житије, здравије же и спасеније, и во њем благоје посјећеније, на врагы же побједу и отдољеније, и сохрањ Јего на многаја лета."

Хор отпева: „Многаја лета."

За тим је Његово Величанство Краљ изашао из цркве.

Спомени

(УЛОМАК)

Ах! како лепо исток се румени
Србије. Шта то красна зора носи
Матери дивно уцвељеној? —
Устај Србине, ено зоре нове
Радости вилу буди спавајући!
Ено се красна кћи Анале прену!
Како је лепа! Мајске јој ружице
На лицу ничу; бела јој се недра
Луњају тихо, као потока вода,
Кад се лед крши. Она сузи.
О лепе сузе! — Пада на колена!
Клечите Срби, она с' за нас моли! —
Ах! спада са ње црно одело! Где!
Одеће белу зора јој облачи!
Како је чиста, као снег планински!
Како је танка, као бруњушци!
Слушајте, Србљи, зора нам вили збори:

Устај мила сестро моја,
Дуго траје сан већ твој!
Ублажила с' судба твоја.
Устај, мила, па запај!
Видиш, како деца твоја
На слатки ти пазе глас.
Устај, устај, мила моја,
Обзнани им бољи час!

Прими ово рухо бело,
И воздушни сина плов,
Свака душа, свако тело
Нек осети живот нов.
Иди у род, дан му јави,
Спуд разгони туге мрак,
Радост њима већ заплави,
Срећа баца на њих зрак!

Диже се ено посестрима верна
На ноге лаке: ах! је ли икада
Дијана лепша заграјала ловци
Љубљеног! — Чујте, ето проговара:

Ој Србијо, земљо најмилија,
Бери цвеће, за недра задевај,
И попевај из снег срца твога.
Дан ти сване, и сунце огреју,
Хајде, мила, на весеље славно.
Браћо Срби, сварке удешајте!
Запевајте, да се горе тресу!
Себајте се, шта сте некад били,
Па гледајте, да ти останете.
Браните се, дана нам је снага;
Напредујте, уи ће нас помагат';
Буд'те браћа, на то сте рођени!

1858 г. (Дела Јована Суботића, књ. I, Писме лирске", стр. 269.)

Јован Суботић

Карађорђева писма*)

1

Владики Црногорском

Његов Високопреосвештенству Светлост, високодржавној књизи и жагрополаге черногорске

Милостивјејшији Господине,

Премилостивоје и отеческоје прелубезнејшеје писаније и посланије Ваше од 15. февруарија 1806. сего лета на нас управљеноје примили смо 3. априлија сего с непрестанчеју радостију и утјешенијем и разумјели смо сие што нам из преслаткаго усрдија пишете.

Ми Вакд од чистаго сердца и от искрењеје душе благодаримо и богу, који је Ваше архипастирско сердце к нама и к нашему састојанију и дјелу благорасположило. Ми смо то сагда и у сердцу и у мисли имали, да Вете ви кад било, сербскому народу у ослобођењу велика и могућа потпора бити: тако смо и у почетку нашему и

*) Из своје богате збирке Карађорђевих писама, ретушо нам је оних три г. проф. М. Вукићевић. *Ур.*

до данас све једнако на Вас и на Ваше славне — сербље — церногорске витезове и очи и сердце наше обрашчено имали, као на једну једиту слободну и независну и преславну, уви! без наше кривице изгубљене сербске державе витешку част, која је данас свим сербљем и обрана велика и преслатка дика! Ви, дакле, и осећате боље вкус слободе и независимости, који сте до данашњега дана тако славно њу на утјеху всјех сербов обдержати знали. То ми добро знамо и сав свјет с нама зна и говори: да су Церногорци они Сербљи који ћеду у обшчему избављенију перву помоћ роду своме и учинити. За то смо ми свагда Бога молили и данас га са сузама молимо, да он нас с вами соједини, нас — које је љута нужда и невоља натерала, да себе от мучитеља наши и от непокорников нашега честитаго цара отбрањујемо и избављамо, ненадајући се ни на кога другога, него само на јединаго Бога и на правду нашу, на благочестивјејшаго цара и на наш прељубезни сербски род којега наше ране боледу. Да Бог, велим, соједини мисли обшче народна дјела наша с вами и да свеже међу нами и вами сојуз неразрјешими, сојуз гражданства сладчајши и вјечни како што нас је везао свезом крови рода и племена и вјере љубезњејешим за обшченародну ползу нашу и за славу и чест благочестивјејшаго и всемилостивјејшаго вашего, дерзајем решти, и нашего и обшчега всјех православних Сербов и всјех благочестивих христијанских народов покровитеља Александра Великаго, који је, благодареније Богу дајем, велики и могушчи сојузник нашега честитога цара. То радост нашу умножава да ви с договором царева у вас повјереного господина брегадира Санковскаго и са согласијем јединовјерне и јединородне браће наше Бокезов и Далматинцев Боку от Которе и Далмацију от Новога на њи баченога ига обшчих наших царej непријатељев французов избавити намјеравате, и како чујемо већ сте их и избавили и тако сте предсачували вашу и за Бокезе и Далматинце приправили сте слободу и независимост како ћете заједно уживати под крилом благочестивјејшаго Государа. Боже дај, да и на нас божественоје жребије сије скоро падне, да се и ми у томе браћа ваша назовемо, за које ево већ трећу годину кров нашу проливамо и проливаћемо донде док срећу обшче слободе и независимости међу нама не увидимо; за то војујемо и бијемо се и боримо се с љутом нуждом и са сваком невољом да би се једанпут от несноснаго ига ослободили. Ах како је кроваво тешко отергнуту своју слободу опет повратити! Доста смо муке до данас претрпјели изгонећи између нас цареве непокорнике и наше мучитеље. Али сад они како су избегли између нас отишли у Босну и у Румелију, побунили тамо и узмутили Турке и на нас подигли и тако су с целом Босном завадили. Писали смо ми везиру и дивану босанском да ми будући вјерна царева раја ништа противу њи немамо, но да желимо с њима у миру живети, но они завидљиви малој слободи нашој и под јарам свој нас метнути желећи, нису хтели саму истину нашу разумети, да ми данас у овому земану само от нашега цара зависимо, и да друго ништа не желимо, него да живимо мирни, слободни и безопасни у нашеј земи а под властију нашега честитога цара султан Селима, као његови на всегда вјерни поданици; веће су се из своје злобе сви на нас подигнули, попалили многа села и нахије наше као разбојници, благо наше у Босну отнели; што год бијаше мушко, да и децу у колевци исјекоше, жене поробише и отведоше, и многа зла по крајинама починише. Тако смо и ми сви заједно и мало и велико устали и бијемо се с пустаијском Босном, која нам толико зла против цареве заповести чини; бијемо се страшно без пардона и без помиловања. Ово је, свјетљејши господине митрополите, наше данашње положеније. Никада ми у такој тјесноти били нисмо као данас. Ни свјетли праздник воскресенија није нам дражи ни милији био него пришествије вашего посланика и писма, держећи и твердо вјерујући да је ово Бог послао к нами у највећој нужди нашеј ангела утјешитеља, који је нас развеселио до восхишченија. Ми у Бога и у правду нашу надајући се Бошњацима уступити нећемо, а вас покорњејше и умилењејше молимо и просимо аки независиме и слободне державе прељубезнаго владатеља и ближњега босанского сосједа, да вооружен посредственик будете между нами и Босном; јако представленија ваша код дивана босанского ништа нами помогла не буду, како што видимо јемачно да помоћи не ћеду, јербо они околи Турци диван не слушају, да би диван и хотео мира; и на нас су већ от много страна ударили тако, да ми морамо војску нашу раздјелити и с њима се с великом муком борити; и ако се умноже, како што се говори, једна ћемо им одолети моћи, и воистину бојимо се за будушче. Зато молимо и заклињемо вас кровију сербском, која кров кроз ваше и ваши витезова жиле тече, а знамо да је у многих благородних сердцах у данашњем времену прекрасно веће и ускинела, да нам се с војском, что се скорије може, на помоћ нађете и да такија с леђа отуда на Босну ударите, да дижемо све што се честитим крестом крести, да устане и Босна и Херцеговина на обшчеје свију Сербља избавленије — и да побједимо невјерну нама и цару нашему Босну и да живимо заједно и уједно, како што нам Бог заповједа, који је у нас једну исту сербску кров улио и једним нас благочестијем просвјетно, тако да живимо и да будемо једна браћа, једно тјело, једно сердце и једна душа и љубезни сограждани под једним крилом и покровитељством нам јединовјернаго и јединоплеменаго, данас у свјету перваго и најславнијега цара, благочестивјејшаго государја всеросијскаго.

Ово је мисл и жеља наша от које ми никада отступити нећемо. Видите, милостивјејши сербски архипастиру и владатељу, да нам ви данас више помоћи можете него што смо ми кадри учинити. А у свакому призрјенију помоћи можете; јербо ми, род и браћа ваша, ми смо у нужди, у оно време, у које ви, као кров и племе и вјера наша, пред цјелим свјетом дужни сте нам помоћи. Немојте то чекати, да ваши и наши непријатељи буду могли рећи: Сербљи би се били избавили и ослободили, само да су им

Церногорци њихови у помоћи били. Ми от части знамо отношенија ваша, која иста и нас љубезњејше вежу, али ако ви данас у Херцеговину и у Босну с војском не удрите, знајте да ћемо ми жалосно проћи. Ако ли Бог прекрасно ваше сербско сердце расположи, те ви похитате с војском да се сојединимо и да један другом потребна додавати можемо: учинићемо, у име Божје, оно за које ће нас Сербин после хиљаду година благосиљати. Ми смо на свако велико предпријатије готови. Само от вас зависи повратити сербскима земљама и оширној стару чест и до-

Карађорђев огртач

стојинство или у вјечни заборав њу и све нас бацити. У данашњеј зори ако сви прилежно пред сунце не порадимо, никада се више за Сербина сунце родити неће, да и оним којим до сада сијало — сађи може за навјек. Ово је света истина на данашњем дану и на сердцима нашим написана.

С пуном надеждом совершавам ја ово писмо; ја и са мном сав народ сербски препоручујемо се Вама у милост отеческу и просимо за све нас ваше архипастирскоје благословеније и скору дјејствитељнују рукопомошч. При том поздрављамо прељубезно све ваше војеводе и витезове и ваше тајне совјетнике и сву нашу љубезну церногорску браћу. Ми вас и их тако љубимо да ћемо свагда готови бити и кров нашу за вас пролити и остајемо са усердним

Карађорђево оружје

високопочитанијем Ваше високопреосвјашчењејше Књажске свјетлости

(М. П.)

Писано у Смедереву граду
У Совјету народном
4. априлија 1806. љета

Покорњејши слуга и вјерњејши сви
Георгиј Петровић,
вожд Сербов, с соборним
правительствујушчим совјетом сербским

II

Пивском архимандриту Хаџи Арсенију

У Београду, у главном логору,
27. августа 1804. године

Поштованом Господину Архимандриту Хаџи-Арсенију Пивском и свим духовним чиновима, а нарочито благородној господи обер-кнезовима, војводама сердарима и свој браћи Херцеговцима љубазно и мило поздравље.

Није потребно бити опширан у посланици нашој к вама, браћо, и описивати оне поразе које наносимо Турцима. То је сваком данас познато, али због чега се тучемо нико не може веровати ни знати, до оних само који су под теготним игом ропства турског, као ви љубазна наша браћо Срби. И ми смо имали исту судбину и нема међу нама ни једнога који није био доведен до пагубне жеље: умрети једном или живети поштено. Само нас је то и довело да подигнемо оружје на свога мучитеља и да се чувамо од будућег зла. Свемогући Бог благословио је то, те су од Мораве до Дрине сви градови и окрузи, све до самог Београда, већ покорени, а био би и Београд заузет да не дође Бећир-паша и не учини уговор између нас и Београда. Договор је тај у овом: Турци ће, по изласку из тарђаве, предати је нама у свој исправности и без икаква боја.

Уверени у благост свемогућега Творца надамо се да ће Турци пре сами пасти под иго ропства нашег него што ће они икад више на нас ставити. Цару ћемо своме бити верни, испунићемо дуг и све што нам право нареди.

Љубазна браћо, зар није сад време и случај да се и ви ослободите мука и сједините с нама? Зар ће те жалити да пролијете и последњу кап крви своје за веру Хришћанску, за свету цркву, манастире и слободу целе отаџбине своје? Уједињујте се сви. Послали смо вам човека који ће вас упутити и научити. Таквих, као што је он, има и у Босни, коју је он припремио да се с нама уједини. Сад само зависи од вас, да се почне. Не пропуштајте из руку својих угодно време и толико жељену прилику, драга браћо моја! Уједињујте се и помолите Свевишњем Господу Богу, Творцу и помоћнику хришћанском, ударајте с те а ми ћемо с ове стране на Сарајево и пре него што се месец заврши, с неустрашним духом и с помоћи Божјом пошавши у тај град, наћи ћемо оно небројено благо што су га Турци заграбили од нас и предака наших. Нама, који почесмо тако поштено војевати за крст часни и отаџбину своју, ни један православни цар неће одрећи заштите па чак ни помоћи, јер ми нисмо туђега жудни, већ онога само што је од векова наше; па пошто сви то знају, ми желимо да отето повратимо.

Ето због чега вас, мила браћо наша, молимо и приволевамо да оружје своје удружите с нашим и да позивате браћу нашу Црногорце, који су под заштиту великог императора сверуског и благочестивог Александра Павловића, којега нек Бог живи на многа љета! Што се тиче нарочитих извештаја, саопштиће вам их доносилац ове посланице.

Желимо вам што и себи и да сте нам здраво.

Ваши доброжелатељи, главне војводе:

Кара-ђорђе Петровић
Јаков Стефановић
Васа Чарапић
Јанко Катић
Сима Марковић
Живко Дабић
Никола Грбовић
Бранко Николић
Капотан Радић Петровић
у ими коле Србије

(Оно је писмо превео на руски и штампао га гроф Григорије Милорадовић у: „Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ Исторій и древностей россійскихъ при московскомъ университетѣ", 1860. Т. IV, стр. 24—26. — Пошто нам није познато да је српски оригинал игде објављен, доносимо га у преводу на овог руског издања).

III

Јакову Ненадовићу

Високоблагородна господару Јакове, нам брате љубезни!

Што смо от Бога желели, то смо и получили. Браћа наша премила и предрага, Москови, у вторник т. ј. 18. овог месеца у вече дођоше к нама, а у среду у јутру ударисмо на турске шанцове, и Турке из осам шанцова победисмо и побисмо, по шанцовима и на пољу до 1500 Турака кромје рањени што је на месту остало; што је живо остало, не зна се куд је који побегао. Мула само са 10 Турака у Видин на једној влашкој кобили живот свој сачувао. Отесмо онда њиове хатове и рахтове и све што су год имали, тако, који су утекли — да су с голом душом утекли! Један пун сандук дуката; 25 ока челенки, и остала блага, топова и кумбаре, што су имали све освојисмо. —

Гушанца смо затворили са 500 Турака у четири шанца, и сад га бијемо с њиним кумбарама и топовима: са свију страна тако смо га опколили, да с Божјом помоћи, уздамо се за 3 дана жива из рупе извући га. От наше стране на том страшном боју пало 200 момака, от Москова 130. Хвала Богу, с толишном штетом душмана надбисмо, онакву силу што је на нас пошла била.

Те вам новине от овога краја јављам, да изволите свој браћи хришћанској на знање дати — сви да се веселе, радују, да Богу благодаре за његову милост — и да се храбре и кураже све боље и боље на душмана.

Поздрављајући вас и све ваше војводе, љубим вас.

(Н. П.)

У Штубику 21. јунија 1807.

Истини
Карађорђе Петровић
верх. серб. командант

Карађорђе у својим писмима

Скупљачу још вазда несређеног и непокупљеног материјала за биографију Карађорђеву, указујемо на још један пут којим ће се доћи до извесних података, који довољно карактеришу овога српског вођа и износе душу његову. Низу описа разних догађаја додајемо ово неколико извода из Карађорђевих писама, што их је писао, или у перо говорио и слао пиђеним Србина оног доба. И ако, због кратког времена, не стигосмо да прегледамо сва до сада објављена и необјављена писма његова и да из њих повадимо сва места која износе погледе и душевне особине Карађорђеве, — пружамо за сада ово неколико примера, желећи да покрену ма ког Србина да овај посао изведе до краја.

Д-р М. Николић

Долазак пред цркву

I
Карађорђе и Правда

„Нисмо ктели са свим људе од нас одбијати, јер који к нама иде оном се ваља суд држати и правицу изнаћи, јер рећи ће: кад код Г. Ђорђа суда нема а оно нигди нема.“

(Из писма Проти Матеји, 5. маја 1812. год.).

II
Карађорђе о првом бојном огледу

„Разумевам да и Ви пред турке одлазите, који оће на Церову да ударе, зато желим да Вам Бог даде победу на непријатеља и да ме с радостним гласом посетите, но Вам особито препоручујем, да се не упустите лудо и с мало војске да ударате, да се не покварите први пут насправи турака.“

(Из писма Алекси Неваловићу, 14. новембра 1811.).

III
Карађорђе о војном вежбању

„Особито за тобџије и капларе и проче које зекцирате весма је мени драго и по вољи, но само с мерама, да им не буде млого и досадно; но и' понеколико и одпорити ваља као пред Благе дане, а у нас непрестано по једна кнежина стоји на зекциру у Тополи.“

(Из писма Јеврему Неваловићу, 30. фебруара 1812.).

IV
Карађорђе о чуми

„Тврде и честе страже да наредите и сасвим границу да затворите са Турцима и никаква састанка нико да нема из Турске; што се овамо понесе, ништа да се не прима, а одовуда у Турску који понесе — све у беглук узети, зашто се у Стамболу и у Турској велика болест појавила, чума; зато тврдо затворите штопо рећи ни птица да не прође нити који да се састаје са оним људима који су у Турцима за живот; који би се такови уватио свој живот оће изгубити.“

(Из писма проти Матеји Аловићу и војводи Јеврему Јаковљевићу, 17. фебруара 1813.).

V

Карађорђе о турској тактици

„На шанце види се да ударати неће, него само ће умуасерити; зато ви оставите по неколико војске у шанцима и по неколико напољу сакривене резерве нека стоји, како би, ако Турци пођу у траве и којекуда, да ови с поља дочекују; прочу војску сву соједините са Г. Симом и пред незира идите; најпре главу гледајте забуните а репове после ласно.“

(Из писма проти Матеји, 6. јула 1813.).

VI

Карађорђева наредба о муницији

„Цебане колико се сад код вас находи да јавите; никому до времена кад се на битку пође да не дајете; пушке ко на празно неће да каштигујете с 25 батина и апсом.“

(Из писма Жиску Шљанћу, 11. јануара 1813.).

VII

Како Карађорђе пише пуномоћство

„Ја га шаљем у лицу поме, који би му се противио, буди који, за главу ће се ономе судити; штогод би коме буди који старешина заповедио за наше воља, да га имају слушати.“

(Из пуномоћства Николи Шкулевићу, 21. септембра 1803.).

VIII

Карађорђев позив за скупштину

„Старо што је, вала рачуни да се предају; за то дођи, сви на скупу да будемо и о свачему да се разговоримо. Сви ћемо говорити, чија боља буде ону да примамо реч.“

(Из писма Петру Добрњу, 13. јануара 1810.).

IX

Карађорђева тактика

„Зато вам препоручујем, да како оно наше писмо примите и разумете, одма незадржано са војском вашом на онај крај похитите и нађите се тамо око Крушевца, како ћете моћи на оне Турке наступати који од Ниша на нас пођу, а отуда од отога вашега краја и тако никакове силе Турске нема, и ви, находећи се туда по тим брдима, више тек Арнауте подбуњујте да се више подижу.“

(Из писма Антонију Пљанћу, 23. јула 1813.).

X

Карађорђе о војводама који на своју руку извештавају руског изасланика

„Да мотрите да ни један војвода, буљукбаша или кнез никакова разговора нити поразумија с грофом не држи преко вас; ако би који преко овога преступио имате јавити нам.“

(Из писма Павлу Поповићу и Јовану Манојловићу, 24. новем. 1813).

С.

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Батал џамија

Ко неби знао у престоници за онај крај што се зове Батал-џамија?

Некад је на томе огромном простору, што се сада у облику квадрата пружа између Вукове гимназије и старог гробља с једне, и позаднине краљевог двора и Скопљанске улице с друге стране, била велика башта, у средини које се дизала једна од највећих џамија.

Ново доба оборило је џамију и читав низ осинских турских кућа, што су се око џамије чичкале; од оне огромне баште нема данас ни трага. Пре неколико година престоничка општина је засадила тај квадрат багреном и дивљим кестеном. А сто година пре тога ту су расле смокве и бадеми, вишње и ораси. Данас нема жива човека, који би памтио да је крајем осамнајестог и почетком минулог столећа ту била раскошна башта. У средини баште дизала се једна од највећих џамија, позната под именом Бела џамија.

Цео крај и околина око Беле џамије били су насељени Турцима. Њихове су се куће пружале према смедеревском друму, који је одатле и почињао. Лево, испод баште, водио је пут на Ташмајдан, где су се, у време напада на варош, скривале породице српске са децом, а с десне низали су се дудови, који су обележавали, да је између њих царски друм.

Сад нема ни баште, ни Беле џамије. Од почетка устанка, па до шесте године Карађорђе је непрестано нападао на Београд, докле га најпосле није освојио. Бела џамија пала је 1806 године. Оборио ју је сам Карађорђе, што је околне турске становнике веома заплашило. Оног истог дана кад је Карађорђе џамију из топа оборио отерао је Турке из вароши и приморао да се са свим повуку у београдску тврђаву, коју је, такође, после неколико месеци освојио.

Незнатна је била Карађорђева војска, али се била добро утврдила више тркалишнога брега, код места сада

званог „седам кућа.“ На том је месту Карађорђе поставио своју артиљерију, и одатле је гађао на Београд. Пуцало се већином на град и на џамије.

Тек што је освануо Св. Андрија, разданило се, а Карађорђе нареди својим тобџијама да отпочну паљбу.

Карађорђе је с виса посматрао Београд. Највише је упадала у очи Бела џамија; она је била на највишем месту, највиша и најближа топовским устима.

Нишанџија, неки Живко из села Пиносаве, примети куда блуди вождов поглед.

— Како би било да скинемо Белу џамију? запита он.

— Ако можеш... немој да нам џебана иде најалово, рече му Карађорђе.

— Е, да видиш...

Груну топ. Кад се дим растурио погледаше према Белој џамији — минаре стоји као и пре.

— Батали... поче вожд.

— Дај још једну...

Напунише топ. Карађорђе поклече иза њега, стаде оком одмеравати и помицати лево и десно, док не стаде. Кад би готов он се измаче и окрете.

— Пиносавац...

Живко изиде пред вожда.

— Е, сад удри!

Рикну топ. Кад се дим растера — минарета није било изнад џамије. Топовско ђуле као да га је пресекло.

Турци, којих је било много у џамији и око ње, уплашише се кад видеше како српска ђулад обарају и џамије те нагоше збуњени бежати у град. Тог истог дана просто опусте и Бела џамија и околина њена — оставише Турци и куће и све по кућама. Остале џамије су у вароши радиле, али ова опусте: сами је Турци баталише; имам у њој није окујисао, пити се чула мујезинова песма о сабаху и ићиндији. Баталише сами Турци џамију и рекоше за њу „батал.“ И оста „батал.“ После неколико година прозваше и цео крај „Батал џамија.“ То име задржало се до данас.

*

Време је положило своју руку и на раскошну башту и на забатаљену џамију: после неколико година прт са свим опусти, џамију Срби сруше и камен од ње употребе за подизање других грађевина. Но име, које су сами Турци дали својој џамији „батал“ остаде јој до данашњег дана.

Сам крај на коме је била башта са џамијом био је променљиве судбине. Педесетих година прошлога столећа на том простору огромне рупчаге и кречане. Неколико година доцније, на средини саме пољане, где су стајали остаци од џамије, налазили су се велики каменити римски гробови са натписима. Седамдесетих година општина подигне кантар за мерење сена, креча и рогате марве. Сад опет покушава, да на оном месту, где је пре сто педесет и двеста година била велика башта, подигне парк. Неколико година говори се да ће се на супротној страни према дворској башти подићи скупштинска зграда; али како се ради проћи ће још сто година, а неће бити ни парка ни скупштинске зграде.

М. П.

Д-р М. Николић Крунисање Њ. В. Краља Петра I

Отаџбина

(у спомен стогодишњице)

У данима радости, одушевљења и нада; у данима сећања на сјајну и бурну прошлост, на људе који су као дивови васкрсавали, борили се и гинули; у сећању на витешка и славна дела њихова која су свет задивљавала; — ко да се не сети тебе, драга Отаџбино, тебе која си сломљена и заробљена трајала дане у туђинском ропству, тебе која си била ратничко поприште туђе најезде, и чију су децу водили туђи силници, да лију своју крв за другога; тебе драга Отаџбино, која ниси имала ни имена свога; тебе, коју унижену, потиштену и смрвљену, дигоше и оживеше јуначким прегнућем, беспримерним пожртво-

вањем и намећу, твоја деца. Јест, моја мила Отаџбино, твоја деца, дотле невиђена, нечувена, опасана ликом, без средстава, без оружја, без икакве спреме, сем јуначког срца у грудима и тврде воље за слободом, тебе ослободише ропства — и гле, данас после 100 година, ти си виђена, славна, ти си уздање слабих и потиштених, страх тиранима. Благо нама с тобом, славна наша Отаџбино. И кад данас славимо 100 година рођења твог, ми се сећамо и оних див јунака што ослобађајући тебе, себе ставише у бесмртнике. Успомена на њих драга нам је, и најпознији нараштаји сећаће се имена: Карађорђа, Хајдук Вељка, Ненадовића, Синђелића, Рајића и других, та има Вас као звезда на небу, као песка у мору. Србија је пуна ваших гробова, она је Ваш Пантеон. И тој Србији, тој Отаџбини, матери нашој, костурници предака наших, оваплоћеном идеалу жеља и нада њиних и наших, намењујем ове ретке, сећајући се речи Хорацијевих *„Слатко је и славно за отаџбину умрети.“*

* * *

Питате ме шта је отаџбина? Хоћете да вам прикажем, да је опишем, да дам дефиницију њену? Не тражите то од мене, други су бољи и умнији од мене то урадили, а мени допустите да их цитирам.

1.

М. Ђ. Милићевић:

„Имаш ли мајку, — имаш пуна уста њеног меденог имена; — имаш ли оца, — имаш свагу и заштиту; — имаш ли брата, — имаш узданицу; — имаш ли сеју, — имаш милошту и разговор; — имаш ли драгу, — имаш миље срцу, цвет животу; — имаш ли чедо, — имаш наду на васкрс; — имаш ли своју кућицу, — имаш своју слободичицу; — имаш ли блага, — не зебеш од оскудице; — имаш ли школе, — знаш да ће ти деца гледати умним очима; — имаш ли цркву, — знаш којим се путем земља с небом разговара; — имаш ли силу и власт, — имаш моћ да помажеш и да грешиш; — имаш ли имена и гласа, — живиш у један мах на више места; — јеси ли стекао славу, — живиш и после смрти!

„Али има једно имање веће од свега тога; има једно благо нада сва та блага; има једна тековина, у којој свака друга, ма каква била и ма колико вредила, сама заузима једно место по цени својој, онако, као што заузимају своја места иконе у светом храму Божјем.

„То је тековина нада све друге тековине, то је благо нада сва друга блага, она носи име свето, она се зове — *Отаџбина.*“

2.

Алексис Вилибалд (Вилхелм Херинг):

„Шта је Отаџбина? Каква је чаролија у имену њеном? Шта заноси слух, шта узбуђује крв, шта зажарује очи, шта надима груди, кад у туђини чујеш туреч? Који се никад нису видели, чија срца у домовини нису једнако куцала, тамо где се њихов језик не разуме, они су браћа, а непријатељи се грле. Шта је Отаџбина? Гомила песка под нашим ногама? То ветар развеје. Је ли она земља на којима плодна поља доносе вајде нашим очевима? Једна поплава све то однесе, а гробови твојих предака постају прах, један земљотрес попишти вароши па и сама брда сурвава; је ли неплодан и нанесен песак и мртав муљ твоја Отаџбина? Да није вода што жубори? Све то у море иде. Таласи у којима се ти купаш, сутра ће запљускивати туђе обале. — А ваздух над тобом? Облаци јуре, а исте звезде светлуцају над тобом на Уралу као и на подножју Алпа. Да нису поколења људска? Она расту и умиру, а душевна расположења свугде су једнака, и најближи суседи окрећу леђа један другом. Да нису они што једним језиком говоре? Грађански су ратови од вајкада били најгрознији. Па где су онда границе тога појма? Је ли село где си се родио? Је ли округ где говоре као и ти? Област? Јесу ли области које су владаоци добили наслеђем, разменом, освајањем, које су вештачки приљубљене уз државу? Зашто јој је граница тако сужена, зашто није Србија, Словенија? Зашто не Европа? Да ли није сећање на заједничку опасност, на велика дела јунака? То би онда најбоља Отаџбина била војска смелих голаћа, без куће и огњишта; тада би морски гусари имали најлепшу Отаџбину. Је ли општа корист, заједничко образовање? То би онда твоју Отаџбину требало да тражиш у Бомбају, и на обалала Темзе и Сене. Је ли једна крв, једно порекло? О како се распарчава свака држава, како се ближњи отуђују а браћа разбратимљују. Је ли Отаџбина само један фантом? Слободу, љубав, врлину, ти не видиш, ама ти је тумачиш онако како су те научили. *Отаџбину не можеш протумачити, али ти је осећаш.* — Бацаш имање у пропаст, њој жртвујући; њено је име јек ваздушне трубе, који из дубине извлачи, потреса и буди што је најсветије у теби а ти сам срљаш за све то у смрт. Па ипак је то нешто. Отаџбина је чаробан храст са лишћем и цвећем, који се храни ваздухом, водом, земљом, песмом, музиком, говором и мислима. Дрво усисава уздахе и веселе усклике нараштаја који цветају и вену. И ако бура уздрма круну његову, то ипак у Еоловој харфи његових грана брује гласови векова. Његов је лист јак заклон од кише и сунчеве припеке. Одмарај се под њим, радуј се његову хладу и одбрани, ослушкуј у његову арху хиљаде гласова и старе песме; — *али не поткопавај његов дубок корен, храст је горе зелен, и буди задовољан.*“

* * *

И теби, драга Отаџбино наша, земљо патње и искушења, јуначких подвига и славних дела, нека би на стогодишњем слављу твога васкрснућа био општи завет све деце твоје: да те бране, чувају, славом и врлинама увен-

чавају, сећајући се бесмртнога Карађорђа и славних му другова, који су те волели и кад си била у жалости и очајању; кад су споменици славних предака били у развалинама; кад је небо над тобом мутним облацима било покривено; кад се од деце твоје чуо само уздах и шапат по гудурама, а весео крик и урнебес туђинских ордија.

Слава нека ти је, Отаџбино драга!

—скм.

Свечана представа у Краљ. Срп. Нар. Позоришту

Дан крунисања, 8. септембар, завршен је свечаном представом у Народном Позоришту, која би била одвећ досадна — и ако то не би требало да је — да публика ове вечери није била мало интересантнија, бар за гледаоца што није био обавезан да дође. Почевши од краљевске ложе са високим гостима, све ложе у партеру и првој галерији биле су заузете дипломатијом, изасланствима и нашим великодостојницима, а и сва остала места су била попуњена вишим чиновницима и многим гостима што се поводом ове прославе стекоше у Београду. Пред овако разноврсном и свечано расположеном публиком Народно Позориште је требало прославити овај знаменити дан тиме што би програм представе био испуњен одломцима из каквих оригиналних бољих дела, уз неколико пригодних ствари, које би се спремиле нарочито за ову прилику, где би се, на пример, изнели некоји најважнији моменти из историје српскога народа, особито нагласити моменат оснивања српске државе пре сто година, јер је ова година и прослава тога великог дела; или најзад, ако то није било могуће, приказати лепо, у целини, какав добар оригиналан комад. Али наша позоришна управа није учинила ни једно ни друго, ма да је покушала оно прво, само са мало успеха.

Вече је почето Јенковом увертиром „Српкињом“. Место ње, мислим, требало је спремити какву нарочиту увертиру (као што се у оваквим приликама обично ради) и не знамо зашто то није учињено. Без сумње да се и то хтело, али на неколико дана пред саму представу, те ствар није могла бити готова. Уосталом, изгледа да је и цела представа било спремљена тек онако, на брзу руку. — Осим Маринковићева „Народног збора“ остале су још три тачке, у првом делу програма, о којима би требало рећи коју. Прва је одлична Маринковићева композиција „Српска Песма“ (хор уз пратњу оркестра), која је дошла одмах за увертиром. Композиција је у сваком погледу завршена и учинила је врло добар утисак на публику. Тако су бар и странци имали шта чути ове вечери. Што се тиче V. чина Цветићеве драме „Немања“, могао се са свим изоставити. Да су празне и досадне фразе Цветићева стила надокнађене, то јест забашурене, сјајном свитом и војводама Немањиним, ове би сцене и личиле на нешто. Али оно неколико статиста у похабаном оделу не бејаху довољни за то, те ова тачка испаде врло бедно. — Последња тачка у првом делу била је крунисање Душаново,

Д-р М. Николић — Излазак из цркве

по слици Паје Јовановића, са неколико стихова што их је написао Јован Дучић. Слика је привукла приличну пажњу, јер је била лепа и живописна, бар таква се мени учинила са галерије. Занети оним шаренилом на позорници једва и чујасмо Душана, који је врло усиљено нешто говорио, да се једва распознаваху стихови. Може бити да

је томе мало крив и сам Дучић, чији стихови, често врло лепи у лирској поезији, као да нису најпогоднији за позорницу, али то не могу позитивно тврдити, јер сам ипак чуо два три ваљана стиха. Свакако, цар Душан је могао много лепше говорити. Уосталом, биће довољно када кажем да га је приказивао Милутиновић.

Други део програма почет је Кретићевом „Патетичном увертиром“, згодном ствари за овакве прилике. — „Дед и унук“, дијалог од Милорада Митровића, врло је обична ствар. Из ове се сцене види како су планине биле заштитник сиротиње, место где се јавила слобода са нашим

Искрено да кажем ово ми се веће није свидело, а сумњам и да јесте које. Често пута сам био много задовољнији каквом безначајнијом прославом, али овај програм, овако састављен и изведен, не би био добар ни за какву прославу. Изузимајући музички део, који је захваљујући Маринковићу био добар, нигде се слабо шта чути и видети. Сва она три комада (о „Немањи“ већ и не треба говорити) не вреде много. Апотеоза Карађорђу није особито израђена, а и писао није ни мало оригинална; исто тако „Дед и унук“ и „Крунисање Душаново“. Па бар да су ове ствари добро приказане, било

М. Јовановић, фотограф

Одлазак у двор после крунисања

дедовима који су гинули за њу. Деда позива унука да се закуне тим великим људима, да ће и он бити такав Србин и поћи њиховим трагом; унук се заклиње, а ту заклетву прати некаква грмљавина. И деда и унук требало је да боље говоре своје стихове, нарочито унук (Иличић) који као да није ни прочитао раније своју улогу. Чак ми се чини да сам чуо, кад се заклињао српским јунацима, и име Смаил-аге! Али мора бити да сам пречуо; иначе не знам како би му се могла таква глупост опростити. — Одсвирана је затим позната песма „Падајте браћо“, коју је инструментисао Петар Крстић, па је затим завршено вече апотеозом Карађорђу, сценом у стиховима од Јована Дучића, са свечаним маршем Исидора Бајића.

би и којекако. Али оне су ипак не може бити горе. Стихови лоше рецитовани, инсценација слаба, маскирање рђаво, досадне паузе између појединих тачака, једном речи види се да је све било спремљено брзо, олако, са мало укуса и воље. А то свакако није лепо. Ако не рад нас (ми смо навикли и на горе ствари), а оно је требало бити пажљив зарад оних људи са стране који нас још добро и не познају, и који немају прилике да чешће овако сврашају.

Овакав програм, који би, може бити, био добар за какво путничко друштво, управа није смела изводити у Крал. Срп. Нар. Позоришту.

М. Ч.

БОРБА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ (1804. — 1815. ГОДИНЕ) И НАША ЛЕПА КЊИЖЕВНОСТ

Српска Књижевна Задруга, као једна од најјачих просветних културних установа у Србији, узела је учешће у прослави стогодишњице почетка борбе за ослобођење нашега народа од Турака. Ово учешће било је скромно, али онако, како је Књижевна Задруга, као друштво за издавање и ширење српске књиге, могла и требало да се одазове успомени оних, чијој херојској борби имамо данас да захвалимо и за државну самосталност своју и за културно-просветно напредовање своје.

поведачи за своје умотворе узимали грађу из оне борбе за ослобођење.

Верујући, да ће овај рад г. Дачића интересовати наше читаоце, ми га овде доносимо у кратоме изводу.

Борба нашега народа за ослобођење од Турака, која се јавила у почетку 1804. год. готово једновремено и у Шумадији и у ваљевској Колубари, мисли г. Дачић, није била неочекивана. Годинама припремана и подржавана животном снагом нашега народа, онда је само убрзана посносном дахијском владавином, кад је нашем народу у београдском пашалуку већ била дошла у подграђа душа.

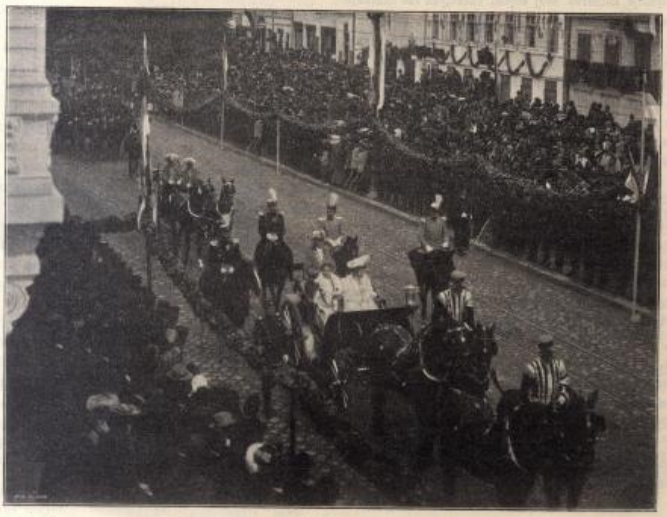

М. Јовановић Њ. В. Краљица Милица и Њ. В. Краљица Јелена

10. септембра одржана је годишња скупштина Задругина. Она је имала два дела: свечани и службени; у свечаном делу је било прослављање борбе за ослобођење. У свечаном делу је прво потпредседник Задругин, академик и проф. Велике Школе, г. Љубомир Јовановић, у лепој поздравној речи истакао значај борбе за ослобођење и изнео разлоге, са којих и Српска Књижевна Задруга узима учешће у прослављању стогодишњице почетка те борбе. По том је тајник Задругин, г. Живојин Дачић, прочитао свој рад *Борба за ослобођење (1804—1815) и наша лепа књижевност*, у коме је, у кратоме прегледу, изнео: како су и колико су наши песници и при-

О првим успесима народнога устанка у београдскоме пашалуку врло се брзо разнеше гласи и преко граница пашалука, и у свих Срба ојачаше наде у боље дане српскога народа. Ти гласи врло брзо прођоше преко Саве у Земун, где је тада живео и радио тај. књиговезац *Гаврило Ковачевић*, који, одушевљен гласовима о борби своје прекосавске и прекодунавске браће, оставља за тренут свој књиговезачки алат и песмом поздрављa народни устанак у Србији. Још крајем 1804. године, дакле исте године кад је и устанак почео, већ је била у Будиму штампана Ковачевићева *Пѣснь о случившемся возмущеніи въ Сербіи*. — Ковачевић је био први песник српски

који је за своје песме узео грађу из борбе нашега народа за ослобођење.

После се ређају и други: *Вишњић, Доситије Обрадовић, Арсо Јеленић, Никола Мишић*, и остали незнати и лепо знати књижевни радници наши, још у току првога устанка песмом поздравише овај устанак. Али ни њих није тако много, и ако је још у оно доба било сразмерно доста радника на српској књизи, од којих су многи и многи писали и стихове.

И све до Симе Милутинова Сарајлије с муком се могу наћи у нашој лепој књижевности помени о борби за ослобођење. Милутиновић је био први, па готово и једини српски песник, који је како ваља схватио прави значај борбе нашега народа за ослобођење, и највећи део своје појезије посветио овој борби, опевајући све знатније догађаје и јунаке из ње.

Г. Дачић се нарочито задржао на Милутиновићу, особито на његовој *Србијанци*, износећи, у краткоме прегледу, *све* што је Сарајлија певао о борби за ослобођење, жалећи што је Симин језик мало незгодан, те су и Србијанка и остали Симини списи врло неприступни српским читаоцима, те данас многима, па чак и најкомпетентнијим синовима нашега народа, познати само по имену и ономе, што о њима написаше пок. Св. Вуловић и пок. Ђ. С. Ђорђевић.

После Сарајлије помиње Петра Петровића Његоша, Бранка, па се мало више задржава на Јакшићу, који је, као прави народни песник, опевао и неке моменте из борбе за народно ослобођење.

Летимично прегледа моменте о овој борби у песмама Петра Соколовића, Исидора Стојановића, Светозара Милетића, Јована Драгашевића, Војислава Илића, Драгомира Брзака, па прелази на драматске списе наших песника, у којима су за предмет узети догађаји и јунаци из борбе за ослобођење.

Прво помиње Јоакима Вујића и његово *Отятіе Београда*, израђено по Балогу, па онда ређа драмате: *Хајдук Вељко*, Јована Драгашевића, *Кара-Ђорђе*, Симе Милутиновића Сарајлије, *Апотеоза великом Карађорђу*, Ђорђа Малетића, *Кнез од Семберије*, Бранислава Нушића, *Станоје Главаш*, Ђуре Јакшића, *Таковски устанак и ослобођење*, Матије Бана, *Кнез Милош*, Николе Максимовића, *Кнез Милош Обреновић*, поп Стевана Поповића, *Бој на Дубљу*, Панте Срећковића, *Бој на Пожаревцу*, Јована Несторовића и Љубомира Ћирића и др.

Напослетку износи како су и колико српски приповедачи узимали из борбе за ослобођење нашега народа грађе за своје приповетке и романе, и помиње све наше приповедаче, који су захватали у ово непресушно врело за нашу историјску приповетку и роман: Јована Ст. Поповића, Јоксима Новића Оточанина, Владана Ђорђевића, Милана Ђ. Милићевића, Јанка Веселиновића, Косту Петровића, Драгутина Илића.

Г. Дачић налази да српски песници и приповедачи нису довољно одужили свој дуг ономе времену, из кога се почео препорађати наш народни живот, и оним нашим великанима, из чије је проливене крви изникла нова, препорођена Србија. Они су и стигли и могли да опевају и богове и божице из јелинске митологије, грчке клеоте и сулноте и шпањолске племиће, а не доспеше да по заслузи како ваља представе оно херојско доба из наше новије историје, којему имамо поглавито да захвалимо за све што данас имамо, нити да славом увеличају Карађорђа и Милоша и остале њихове сатруднике, чијим је напорима васкрснута данашња Србија.

Али г. Дачић не криви за ово српске песнике и приповедаче, јер налази да има много узрока, ради којих су они овако поступали. Он оставља да другом приликом и на другоме месту о свему овоме опширније проговори. Сад само исказује наду, да ће наши песници и приповедачи у брзо обилато захватити из овога времена, које им се само нуди, и да ће и Карађорђе, и Синђелић, и хајдук Вељко, и Милош Обреновић, и Сима Ненадовић, и Танаско Рајић, и сви други велики преци наши бити опевани и окићени у српској књизи онако, како су то својим великим делима заслужили.

На завршетку говора г. Дачића сви су присутни устали и придружили се његову узвику: — Слава великим неимарима српске слободе! Слава им!

Д.

Уз наше слике

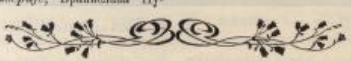

Знаци Краљевскога Достојанства. — Круна Њ. В. Краља Петра I. изливена је од Карађорђева топа, те је тако добила символичан значај тежњи и идеала свега српског народа. И круна и скиптар и шар и копча за плашт израђени су у Паризу а по нацртима проф. Мих. Валтровића. Краљев плашт (в. слике на којима је Њ. В. Краљ огрнут њиме) има типски облик свих плаштова; врло је велик и израђен од тешке кадиве вишњеве боје. Огрлица је широка, повраћена и постављена хермелином, као и сва ивица у ширини од једне шаке. Поред хермелина цео је плашт врло богато искићен и опточен златним везом, који је од самих крстића, с уметнутим грбом на

црвеној свили у медаљонима, и цвећа у облику љиљана. И нацрт за плашт израдно је г. М. Валтровић. —

Место код Орашца на ком је уговорен устанак. (Фотогр. Ж. Марковић). — Крајем јануара 1804. год. беху у Орашцу, на месту које показује наша слика, окупљени: Карађорђе, Главаш, Прота Буковички, Марко Катић, Матеја Каратошић и још око 500 устаника. Ту је Карађорђе изабран за вођа, и ту је започет устанак 1804. г. Прота Буковички обучен у одежду примио је заклетву устаничку по црквеном закону.

Карађорђев топ од ког је направљена Круна. — У Народном Музеју чува се овај топ, од чијих је усана начињена српска краљевска круна. На дан крунисања избачен је из њега први поздравни метак. —

Прва Карађорђева застава, Карађорђев огртач и Карађорђево оружје. — Сви ови аутентични остаци и успомене на Први Устанак и на Карађорђа, чувају се данас у Народном Музеју. —

Долазак у цркву, Крунисање Њ. В. Краља Петра I, Излазак из цркве, (по снимцима Д-ра М. Николића), *Одлазак у двор после крунисања и Њ. В. Кнегиња Милица и Њ. В. Кнегињица Јелена* (по снимцима М. Јовановића, дворског фотографа). — У чланку „Чин Крунисања" наћи ће читаоци све моменте овог црквеног акта, а све слике саме собом говоре речито о свему што представљају. — Ваља нам напоменути, да су снимци Д-ра М. Николића у његову личном власништву, те је задржао и право репродукције. —

ХРОНИКА

Паметар 1804. године

20. јануара 1804. у петак пред вече дахија Мемед-ага Фочић посече у Ваљеву на Колубари ниже ћуприје оборкнезове Алексу Ненадовића и Илију Бирчанина и главе им пободе на свој чардак. Фочић је прво био примио на име откупа 20,000 гроша. Алекси је тада могло бити 54 године, а Бирчанину око 40. Бирчанин се родио у Суводању под Медведником. Исти дан убију Турци архимандрита Хаџи-Ђеру од манастира Моравица, кнеза Стевана Палалију из Бегаљице, буљубашу Јанка Гагића из Болеча, кнеза Јована из Лапдола, Мату буљубашу из Липовца, буљубашу Гаврила Буђевца, кнеза Петра из Забрђа, кнеза Марка Чарапића из Белога Потока а после недељу дана погубе у Београду, на Варош-капији, архимандрита Боговађског Хаџи Рувима.

24. јануара 1804. Карађорђе побије Турке, који су били дошли из Ваљева у Тополу да га убију, пошто је дахија Фочић Мемед-ага пре тога убио у Ваљеву Алексу Ненадовића и Илију Бирчанина.

30. јануара 1804. Карађорђе са 300 Срба запали хан у Бањи, а у Сибници потуче неколико Турака.

31. јануара 1804. ноћу, у шуми код Орашца, 300 одабраних Срба са Карађорђем, Станојем Главашем и др. завере се да устану на Турке. Буковички прота Танасије Антонијевић примио им је заклетву и благословио их. На његов предлог једногласно је Карађорђе изабрат за врховног вођа и народног старешину.

1. фебруара 1804. Карађорђе запали у Орашцу турски хан и зароби 12 Турака од којих узме оружје и одело. Срба је било 2000. Истога дана запалише Срби хан и у Тополи. Тога дана разасла Карађорђе писма виђенијим Србима позивајући их да дижу устанак на Турке.

3. фебруара 1804. Карађорђе убије у Сибници 16 Турака који су били дошли из Београда, а 17 обезоружа и зароби.

7. фебруара 1804. Карађорђе прими у Тополи дахијске изасланике који су му обећавали 500 кеса, ако умири народ. Али се не погодише, јер је Карађорђе искао да се Турци затворе у градове, и да за њихову погодбу јамчи Аустрија.

11. и 12. фебруара 1804. био је у селу Дрлупи под Косвајем први судар између Срба из Београдске Нахије и дахија. Дахија Аганлија буде рањен у ногу и побегне у Београд. Аганлија је био дошао на договор са Карађорђем, да се мире, али Карађорђе није хтео мира с Турцима. Случајно се окиде пушка једном Турчину, те се мало побише; неколико их погибе, а уз Аганлију рани се и Станоје Главаш.

15. фебруара 1804. прота Матија Ненадовић пободе заставу на Бранковичком вису и брзо искупи 700 људи. Ово су били први устаници на Турке из Ваљевског и Шабачкога краја.

15. фебруара 1804. униште Срби 400 бећара што их је Пазваноглу из Видина послао дахијама у помоћ; само 16 Турака умакну у Београд и донесу дахијама први глас.

15. фебруара 1804. Срби запале јаничарски хан на Љубинићу, те тиме почне устанак и у Колубари.

16. фебруара 1804. у Хасан-пашиној Паланци покушаваху дахијски изасланици да се помире са Карађорђем; али им беше узалуд, јер не хтедоше дати тражена јемства. Дахије су на договор послале и Београдског митрополита Леонтија.

19. фебруара 1804. Срби отму од Турака Палеж (данашњи Обреновац).

19. фебруара 1804. Карађорђе стигне са војском под град Рудник где му се придружи Руднички војвода Милан Обреновић.

23. фебруара 1804. Шабачки Турци под Мусагом (братом дахије Фочића) сукобе се у селу Бељину са војводом Јаковом Ненадовићем, Живком Данћем и Поп-Леонтијем. Ту погибе ага Арапаџић-бег, а од Срба буљубаша Шајило Лазић. Срби сузбију Турке у Свилеуву, где их после 5 дана разбије Јаков.

27. фебруара 1804. дахије са Београдским пашом држаше диван о српском предлогу за помирење: да се Србима не смета у трговању са Београдом, да Турчин не ступа у српско село, да Срби сами предају паши харач. Паша је препоручивао дахијама да пристану на ове погодбе, али дахије не хтедоше.

28. фебруара 1804. војвода Јаков Ненадовић са Поп-Луком побије на Свилеуви Шабачке и Босанске Турке и посече их 270. Ту су се борили са својим четама славни хајдуци Дамјан и Григорије Недићи из Осечке, Ђорђе из Остружња и Дамјан из Котешице.

28. фебруара 1804. на Покладе, пред вече, удари Карађорђе на Рудник. Срби запале неколико кућа и конаке Сали-аге, Рудничкога Бика, и потуку 86 Турака.

29. фебруара 1804., у зору, Турци под предвођењем Пореч-Алије напусте Ваљево и побегну у Ужице и Соко, пошто су их Срби дан пре надбили и град запалили.

5. марта 1804., ноћу, уочи Белих Поклада, Срби дочекају код Јелен-Камена или Јеринина Гроба и разбију Рудничке Турке који су бежали у Ужице. Турака погибе 200, међу њима Ужички муселим Алих Хаџић (Алија Цавић) и Карановачки муселим Пљака. Остали Турци са Сали-агом, Рудничким Биком, пробише се кроз Србе.

6. марта 1804. стигне Карађорђе на Врачар код Београда са 3000 људи и одмах из Београда изиде 2000 Турака и ту се бише 9 часова. Срба беше неколико рањених, а Турци оставише 20 мртвих, међу којима беше и Крагујевачки муселим Хасан-ага.

7. марта 1804., ноћу, Миленко Стојковић са 1000 другова сузбије Турке од Трњана у Пожаревац.

9. марта 1804., ноћу, 500 турских атлија под Тосун-агом од Јагодине растерају Србе под Баточином, који су у Баточини били опколили 250 Арнаута. Али Карађорђе код Кијева дочека Тосун-агу и убије му до 400 атлија; с остатком утекне Тосун у Јагодину, а 250 Арнаута у Баточини сви погину. Срби добију лен шићар у коњима, оружју и т. д.

11. марта 1804. војвода Јаков Ненадовић зло побије на Думачи Шабачке Турке који падоше у његову заседу. Срби изгубе 8 другова, а добију многе коње, оружје и новце. Турци на то запале Шабац и потуку многе Србе.

13. марта 1804. дахија Кучук-Алија изиде из Београда са 600 момака и 12.000 дуката, да мири народ, али не сврши ништа ни силом ни милом.

13. марта 1804. војвода Јаков Ненадовић са Поп-Луком отме на јуриш Шабачки град, а Турке стера у тврђаву коју опколе. Срби изгубе 180 другова. Тврђава се предала 20. марта.

15. марта 1804. разбије Карађорђе Кучук-Алију код Ропочева, кад је овај из Јагодине са Гушанац-Алијом ишао у Београд. Турци нагну бежати у Београд, али их код Лештана дочека Васа Чарапић, убије 60 Турака и 20 коња, али и Кучук-Алија и Гушанац побегну у Београд.

16. марта 1804. Карађорђе по други пут удари на Јагодину; узме град на јуриш, оплени га и запали, многе Турке побије и посече. Међутим Кучук-Алија са Гушанцем похара и запали Карађорђеву кућу, али Карађорђе у потери код Ропочеве а Васа Чарапић код Лештана побију преко 100 Турака и добију много плена.

20. марта 1804. дахија Аганлија испадне из Београда са 500 Турака, али га Карађорђе одбије. Турака погине 50. Срби заробе бимбашу Мехмед-агу.

21. марта 1804. била је у Остружници прва скупштина коју је Карађорђе сазвао да се договоре шта да се ради.

9. априла 1804. Срби из Београдске, Крагујевачке и Јагодинске нахије имадоше скупштину у Остружници где се договоре за даљи рад у устанку и за управу народну.

16. априла 1804., на Лазареву Суботу, на Чокешини код Лешнице опколе 7.000 Турака под Али-пашом Видајићем и Мулом Ножином до 500 Срба са Јаковом Ненадовићем, и, пошто Харамбаша Ђорђе Ћурчија уступи у Цер, по жестоку боју савладају их; једва се Јаков Ненадовић избави са нање него 200 друга. Ту су изгинули, између осталих, Недићи Дамјан и Григорије, Дамјан из Котешице, Ђорђе из Остружња. У то време предао се Шабац Србима, и Турцима остаде победа без плода. Турци су ишли Шапцу у помоћ, али се преполовљени вратише у Босну, пошто Чокешину попалише. Срби су се пре боја причестили у манастиру.

17. априла 1804., на Цвети, предаде се Шабац војводи Јакову Ненадовићу и Поп-Луки Лазаревићу.

28 априла 1804., посредовањем ђенерала Женена, био је у Земуну састанак Београдских Турака са Карађорђем и српским старешинама. Погодба се мимоиђе, јер Срби искаше живе дахије у руке.

6. маја 1804., дође Карађорђе на Врачар са Крагујевачком и Рудничком војском. После 3 дана стигоше и Ваљевска и Шабачка војска.

9. маја 1804. Београдски Турци ударе на Србе на Топчидерском Брду. Срба погибе 7, а удави их се 17. Срби ипак одолеше. Ту погибе Стојко Батинић, добар јунак.

18. маја 1804., пети дан пошто је Карађорђе стигао са војводом Миленком Стојковићем под Пожаревац, предаду му Турци град. Срби добију много оружја, коња, 10.000 оваца и 50 кеса новаца. Карађорђе пусти Турке у Ниш и Видин. Одмах за тим разбегну се Турци из Браничева.

29. маја 1804. борио се Васа Чарапић са Турцима код Винче и мораде уступити.

4. јуна 1804. испадну дахије из Београда са 800 коњаника и 500 пешака, али их Срби сузбију. У том боју паде Турака 100, Срба 50.

12. јуна 1804. босански везир Бећир-паша пређе Дрину са 4.600 војника, да по Султановој заповести казни дахије, а Србе умири. По Карађорђевој наредби Срби га дочекаше свечано.

14. јуна 1804. био је на Врачару окршај између Срба и Турака.

18. јуна 1804. дахије испадну из Београда са 2.000 људи, али их Срби узбију натраг. Срба изгибе 80, Турака 350.

10. јула 1804., по жељи босанскога Бећир-паше, био је у Земунском контумацу састанак дахија са Србима. И овај састанак остаде без резултата, јер Срби искаше да Аустрија јамчи за погодбу.

6. августа 1804. дахија Мусага Фочић ненадано дође из Босне у Шабац, камо га Турци, противно погодби са Србима, пусте. Он посече 70 српских глава, ископа своје благо и срећно се врати у Босну. Да би за ово неверство казнили Шабачке Турке, оду на њих војводе Јаков Ненадовић, Јанко Катић и Сима Марковић, али у сукобу изгубе 60 другова, а Турци се затворе у тврђаву, коју Срби после дугог времена једва отму (1807. г.)

17. августа 1804. дође у Београд нови паша Сулејман Стамболија; али крџалије, које подбадаше Бећир-паша, не хтедоше га примити у град.

26. октобра 1804., босански везир Бећир-паша врати се из Србије у Босну, не свршивши ништа. Срби му за њим пошљу топове и цебану, што није могао понети. С њим је Карађорђе начинио примирје до 1. јануара 1805. године.

Ђ. Поповић.

СВЕЧАНА СЕДНИЦА КОНГРЕСА ЛЕКАРСКО-ПРИРОДЊАЧКОГ

Свечано отварање конгреса извршено је у Народном Позоришту. Већ пре 10 часова седишта по свима ложама и галеријама била су заузета публиком оба пола, која је живо и с допадањем озго посматрала долазак српских лекара и природњака и словенских им другова. Српски учесници заузимали су седишта у партеру а на позорници за столовима су се ређали часници а с десне стране у полукругу заузимали су места представници словенски.

У 10 часова појавио се Краљ, кога поздравише устајањем и сложним „Живео!“ и учесници конгреса и сва публика.

Затим је *г. Сава Грујић*, министар-председник, отворио конгрес, поздравивши га у име Краља и владе и изјављујући решеност и Краља и владе да помогне овај корисни и научни подухват и морално и материјално, доказујући ту вољност Краљевим протекторством „Друштва за чување народног здравља“, и објављује да је конгрес отворен, коме жели срећан рад. Овом поздраву одазвали су се гости и сви присутни са „Живео!“

Д-р Јован Данић, као председник конгреса, изјављује своју неописану радост, што му је пала у део част да председава првом оваком конгресу. Напомиње тешкоће за приређивање овога конгреса. Али су све оне минуле; свануло је овој давнашњој мисли од онога дана, када су се лекарима придружили природњаци. Овом подухвату ишла је свему на руку данашња влада; али београдска општина, која и иначе доста чини за све свечаности редом, помогла је обилато овај конгрес, те су они у стању да овако лепо дочекају своје миле госте из српских крајева и словенских земаља. — Описује петвековне патње српскога народа, који није могао никако а камо ли упоред са срећнијим народима да прати науку и развија се културно, те је у томе заостао од западне и северне словенске браће. Али он за своје ослобођење не дугује ником и све своје тековине извојевао је сам, а својим одупирањем, против источњачкога варварства заштићавао је и запад и његово културно развиће. На инак је он и у овом кратком културном животу дао неколико научњака светскога значаја. И ту помену њих и славна имена словенских капацитета — покојних, а не живих, пошто се неки од њих налазе данас у нашој средини, те неће да вређа њихову смерност. Он поздравља учеснике овога конгреса и миле госте из српских крајева и словенских земаља; захваљује Краљу што је удостојио Својом походом отварање конгреса и отвара свечану седницу.

И овај говор поздрављен је, а при помену имена Краљева, уз клицање у маху поустајаше и гости и публика.

Председник београдске општине *г. Коста Главиниħ*, изјављује своју радост, што види тако одличне представнике наше словенске браће и словенске науке, који су својим присуством удостојили овај конгрес и српску престоницу. При опажању заосталости Београда нека се сете, да је још пре четрдесет година постојала, недалеко од овога места где се овај конгрес отвара, грозна Стамболкапија, која је претила и самом животу. Поздравља добродошлицом све госте а нарочито представнике словенске, чијим је доласком овај конгрес постао израз словенске солидарности. — Бурним „Живео“ и „Na zdar“ поздрављен је овај председников говор.

По том председник конгреса поче представљати поједине словенске госте, које су присутни уз усклике срдачно поздрављали.

Д-р Јарослав Хлава, после приказа од стране председника, на чешком језику изјави своју радост што је доживео да учествује у овом конгресу као некада у Московском Свесловенском Конгресу и препоручио је словенску заједницу, која нам је једина залога за светлу будућност.

Д-р Горјановиħ Крамбергер, председник Наравославног Друштва из Загреба, поздравља конгрес и жели да буде предходница и за будућу заједницу слободних народа.

Д-р Рајнов, из Софије поздравља конгрес у име Софијског Вишег Училишта, и радује се, што данас словенски научњаци славе у престоници братске Србије словенску славу.

Д-р Раковац, председник друштва хрватских лекара, истиче радосно прихваћање српскога позива од стране хрватских лекара, радује се културном напретку славног српског народа за ово кратко време његовог ослобођења и жели му још лепшу будућност и конгресу најбољи успех.

Д-р Јанечек, универзитетски професор из Загреба, у поетском поздраву захваљује браћи Србима, што су својим позивом Хрвата доказали, да оно корито, које нас раздваја географски, није сметња нашем братству. Српски народ слави две славе: помен великом Вођу и његовим див-јунацима из устанка и састанак словенских научњака, која овом приликом оличавају словенску заједницу. На једном месту рече: „Као што пчелица купи нектар из мирисне руже, па га снаша у кошницу, да га са другама подели, тако и ви, браћо, дозвасте сву осталу своју браћу да и они ту част поделе.“ — Овај је поздрав особито бурно поздрављен.

Д-р Едо Шлајмер, Словенац и оператор из Љубљане, уз захвалност на позиву, истиче лепим јужним наречјем своју радост, што су српски научењаци срећно изабрали прилику за овај конгрес, када се слави стогодишњица Карађорђева и на престолу је Краљ Петар Карађорђевић. Прослављање знаности јужнословенских народа он сматра као предзнак јединству свију Словена од Триглава

до Балкана и од Балкана до Ловћена, и да ће томе јединству сјајна звезда Карађорђевића бити преводница и заштитница културноста напретка свију јужних Словена.

Д-р Гиндрих Захорж, градски саветник и представник Златног Прага (при помену овог имена захори се „живео и „Na zdar!*), на чешком језику поздравља Краља, српски народ, сву словенску браћу и конгрес, захваљујући на позиву и препоручујући братску слогу, која ће Словене одржати.

Д-р Богдан Чавов из Варне, у одушевљеном говору поздравља конгрес и захваљује на части, којом је удостојен позивом на конгрес у српској братској престоници, у коју су познати Словени са свију страна, да се у мислима уједине и сложе, те тиме утру пут словенској солидарности. — Ова последња реч изазвала је све учеснике и публику на особито одушевљење.

После овога је председник д-р Данић предложио лица за почасне председнике у појединим одсецима конгреса, што је конгрес аклимацијом усвојио, а по том је објавио да је свечана седница тим завршена и умолио је чланове конгреса, да дође сваки у свој одсек у 3 часа по подне.

КЊИЖЕВНОСТ.

Југословенска Уметничка Изложба

Изворна тачка уметности лежи у људском нагону и тежњи, да своје осећаје и размишљање изрази извесним трајним формама, које су посредник између свакодневног човека с једне, и његових најдубљих осећаја и мисли с друге стране. Такве вртне форме прожете људским духом јесу уметничка дела. Када су прваци људског рода, да би својим осећајима и мислима створили одушке и дали видљива израза, почели подизати споменике у ма којој форми, онда су постала права уметничка дела. Први жртвеници, надгробни споменици или гомиле камења подигнуте по бојним пољима, јесу први почеци пластичних уметности. Такви примитивни споменици налазе се где год су људи живели, а познати су под именима мегихира, долмена и промлеха. Таква дела су се мало разликовала од случајних природних формација; она су била примитивне материјализације нашег људског духа. — Ну људски дух, — гоњен у напред оним светлим нагоном, који су Јелини дивно изражавали племенитим титаном Прометејем — људски дух није лебдео на једноме месту већ се кретао у напред. А у колико су се људи духовно више развијали, у толико је и њихова уметност бивала значајном и савршенијом; један критички поглед на културни живот разних векова, па и садашњости, потврдиће нам то најбоље. Идући овим реалним критичким путем, доспећемо до правила *без изузетка*: што су један народ или епоха културнији бивали, у толико су дотични уметнички производи *значајнији*. А када је тако, када је напредак у уметности јасна потврда културног и општег напретка, онда је сасвим појмљиво, да ће сваки српски и југословенски пријатељ морати ову изложбу двоструком радошћу поздравити: као знатан културан корак у напред, и као почетак културног сједињења Јужних Словена.

*

Је ли ова изложба свој главни задатак испунила тј. је ли она карактеристика нашег духовног живота и огледало нашег живота у опште? У главноме јесте. Она нам јасно показује, да је Југославија од Запада културно заостала и да је њена пластична уметност још и сувише млада, па да би могла бити еквивалентни израз нашег живота и *наших карактерних особина*. Југословенска пластична уметност је једна од оних палема, узабраних у опхођењем западњачким вртлоима, помоћу којих ће се наше стабло преобратити у питоме. Пре цветове и плодове нашег преображајног стабла изнела је пред нас I. Југословенска Уметничка Изложба. Она нам је дала врло видљива доказа, да се овај позитивни процес препорађања извршава код нас врло брзо. Зато нека је хвала иницијаторима ове изложбе, нашој Великошколској Омладини.

*

Рад Прирећивачког Одбора био је тежак. Он је имао да скупи у главноме непрушкане југословенске уметнике, да без изложбене зграде, и готово без материјалних средстава, приреди изложбу, која би била огледало нашег културног стања и достојан претеча за нас тако важног покушаја, као што је културно сједињење Јужних Словена. Када се узму у обзир побројане неповољне околности, онда се мора Пр. Одбору искрено честитати. — Што осветљење није било најбоље, што је по неки простор био и сувише тесан или неугодан, што су неки радови били неугодно наметнути за све то није Одбор крив, јер још немамо изложбене зграде. Од debit-a не може се захтевати савршенство.

Не слажем се са поступком Одбора, да и наши ђаци са сликарских академија учествују на овој изложби са својим *академским студијама*. Без сумње је Одбор таквим поступком хтео, — ако је тај поступак његовом иницијативом и постао, — да публици представи будуће српске уметнике. Таквом покушају не би се могло ништа приговорити — да је исшао за руком. Пракса је одавна потврдила истину, да такви радови нису и не могу бити карактеристични за индивидуалност уметникову, а није ни потребно споменути, да у њима не може бити ничег национално-карактеристичнога. Нашто онда такве радове излагати? Да је Одбор позвао наше академске ђаке да учествују на овој изложби, засебно као и сада, са својим *самосталним покушајима* и академским студијама заједно, онда би му посумњано исшло за руком, да нам прикаже с максималном јасношћу наше будуће уметнике.

Српски Оцењивачки Суд могао је бити у праву радова одштрци, а по неки уметник удрживши, како не би публици решетно и отежавао уживање у многим врло добрим радовима, а сам Суд довољно у непријатан положај.

Општирнији извештај о Изложби донећемо доцније.

М. Ђ.

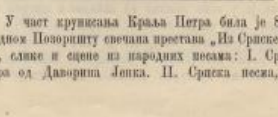

* У част крунисања Краља Петра била је 8. о. м. у Народном Позоришту свечана представа „Из Српске Прошлости", слике и сцене из народних песама: I. Српкиња, увертира од Даворина Јенка. II. Српска песма, песма

Милорада Митровића. Музика Јосифа Маринковића (Мешовити хор уз пратњу оркестра). III. Крунисање Душаново, сцена у стиховима, од Јована Дучића. По слици П. Јовановића). IV. Народни збор, од Маринковића. V. Вечера у Крушевцу. VI. Косово, увертира од Јенка. VII. Косовска битка, слика. VIII. Повратак с Косова. IX. Пропаст царства српског. X. Ветру с Косова, балада од Топаловића. XI. Краљевић Марко брани славу, XII. Стари кнежев марш, од Шлезингера. XIII. Маргита и Рајко војвода. XIV. Старина Новак. XV. Дахије. XVI. Хајдук Вељко, марш од Реша. XVIII. Заклетва, по Јокићеву причању, сцена од С. XVIII. Освојење Београда. XIX. Освојење Београда у слици. XX. Апотеза Карађорђу, сцена у стиховима од Јована Дучића. XXI. Свечани марш, од Исидора Бајића. (Мешовити хор и оркестар).

* 7. о. м. одржала је Академија Наука свечани скуп, на ком је академик проф. Љ. Јовановић прочитао своју расправу. „О Карађорђу и Првом Устанку“.

* 9. о. м. свечано је отворен Војни Музеј у Горњој Тврђави. Пред многобројним посетиоцима, на отвореном пољу, прочитао је ђенерал Јован Драгашевић своје предавање о Првом Устанку и значају овог музеја. Нарочито је уважени говорник обратио пажњу и исцрпно изнео војне под Карађорђем и начин војевања у то доба. —

* 7. о. м., у 11 часова пре подне, свечано је отворен Музеј Српске Земље. Академик Јован Жујовић поздравио је сакупљене посетиоце и свечаним говором отворио приступ у ову нову и знамениту културну тековину српског народа.

* У част стогодишњице приређен је, 10. ов. мца. у вече, на простору Батал-Џамије велики монстр-концерат на ком је суделовало преко 200 војних свирача.

* У низу програма за прослављање стогодишњице српског устанка и Краљева крунисања, приређене су 10. о. м. трке и карусел на Бањици. У официрској трци суделовало је 12 јахача, од којих је прву награду добио коњички капетан г. Ђ. Крстић, другу коњички поручник г. Вл. Милићевић, а трећу коњички поручник г. М. Жујевић. — Карусел је изведен на највеће задовољство присутних, а нарочито атак коњице на пешадију и артиљерију.

* Представници словеначког народа, који су узели учешћа у прославама стогодишњице и крунисања, упутили су, при овом поласку, Београђанима ово братско и значајно писмо преко српске журналистике: „Пригодом свог одласка из краљевског Београда, осећамо да нам је дужност, да се најсрдачније захвалимо приређивачком одбору, својој г. г. колегама и београдском грађанству, за све красне дане што смо проживели у срцу јуначке Србије. — Ови дани нека задобију по плодовима својим хисторичку важност и тврди реални темељ реалне југословенске узајамности. Упознавајмо се, проучавајмо један другога дубоким занимањем, онда ћемо се моћи истински љубити; онда тек бићемо браћа једне мисли, једне душе, истих циљева и истих победа. У озбиљном раду и у интензивном проучавању заједничких интереса југословенских тражимо свој спас! — Живели Срби! Живео краљевски Београд! Живела заједничка наша домовина! До скорог виђења!“ —

* 5. о. м. одржана је свечана седница великошколског друштва „Побратимство“ у спомен стогодишњице српског устанка. Председник Љ. Нешић отворио је седницу и поздравио искреном добродошлицом српске госте, браћу Хрвате, Словенце и Бугаре. — Н. Антула, слуш. философије, говорио је о историји и значају Првог Устанка. — Хрват Хенрик Кризман захваљује за дочек, изјављује да Хрвати искрено суделују у овој прослави и жели да се изведу још тешње и чвршће везе између Срба и Хрвата. У истом смислу говорили су веома одушевљено и Георгије Георгијев, Бугарин, и Грегор Жерјав, Словенац.

* У недељу, 5. о. м., био је на Булевару пријатељски састанак омладине југословенске. И неколико старијих, виђенијих представника југословенских узело је учешћа у овом скупу. Том је приликом хрватски књижевник г. Стјепан Радић, у дугом и веома лепом говору, изнео своје мисли о одношајима Југословена које он сматра једним народом. Говорили су још: Хрватски народни посланик Д-р Смодлака, бугарски великошколац Челенгиров, словеначки ватрени омладинац и студент Грегор Жерјав, и Србин Д-р Милан Марковић.

* Југословенски Омладински Конгрес отворен је у понедељник (6. о. м.) у 9 часова пре подне. Конгрес је поздравио председник „Побратимства“ Љ. Нешић. За председника изабран је Словенац Грегор Жерјав, а за потпредседнике: Георгије Георгијев (Бугарин), Хенрик Кризман (Хрват) и Љубомир Јовановић (Србин); за секретаре изабрани су: Кедерман (Словенац), Басоричек (Хрват), Чанков (Бугарин) и Н. Антула (Србин). — За тим је Челенгиров реферовао о бугарским културним приликама од најстаријег до најновијих дана; за тим је Јанко Претнер, Словенац, концизно и сасвим прегледно изнео историју словеначког народа, развитак словеначке књижевности и борбу са Германством. Говорио је о одношајима према влади и о страначким приликама; о потреби народних школа и о нерасположењу владе да их отвара; о покрету словеначких студената и народа за словеначки университет; о културним и социјалним установама: о друштву Св. Мохорја, Словеначкој Матици, Планинском Друштву и Соколима. Цео говор саслушан је са јединственом пажњом. — За њим је Хрват, правник Мишко Деркос изнео слику Хрватске културе и књижевног препорођаја. Истиче нарочито борбу слободнога духа са клерикализмом, која је и данас на дневном реду. Говори о уметности, а нарочито најновијој која је прегледно представљена у Југословенској Сликарској Изложби. — Правник М. Смиљанић, Србин, говорио је о културним, политичким и привредним приликама српскога народа пред устанак а за тим је изнео данашње стање свих поменутих прилика. — После ових реферата, који изнесоше у у најкраћим потезима прилике јужних Словена, прочитани су многобројни поздрави из свију крајева југословенских, после чега је председник закључио седницу желећи да она буде импулс за даљи што бољи рад познавања и узајамности братских народа на словенском југу. —

* На расписани конкурс за медаљу-споменицу прве сликарске југогсловенске изложбе стигло је до сада седам пластичних нацрта. —

* У очи дана Краљева крунисања пуштене су у саобраћај јубиларне поштанске марке. Нацрт је израдио скулптор г. Ђ. Јовановић, а марке ће се употребљавати до краја ове године. —

* Тодор Борни, новинар из Пеште, и Љуб. П. Ћирић, професор, израдили су „Албум Београда“ приликом свечаности о стогодишњици и Краљеву крунисању. Издање је елегантно и украшено са преко 90 слика, уз које је текст на српском, француском и немачком језику. Може се купити у радњи Ј. М. Павловића и Комп. —

* У 196. бр. „Трговинског Глаасника“ (8. септ.) штампан је подлистак: „Како карактерише Карађорђа и

његово доба један свестрани.“ Подимстан је извод из дела што га 1808. написа и штампа Иван Каменцкој, под натписом: „Servien. Eine historisch-geographische — statistische Skizze.“

* У истом броју „Трг. Гл.“ штампано је проф. М. Вукићевић свој чланак историјско-политички „1804.—1904.“

* На уметничкој југословенској изложби суделовали су Срби: Ана Влаховић, (1 рад); Бета Вукановић (16 радова); Ђорђе Јовановић (16); Ђорђе Крстић (12); Јосим Данилован (12); Марко Мурат (8); Надежда Петровићева (1); Паја Јовановић (3); Пашко Вучетић (10); Петар Ранковић (1); Петар Убавкић (10); Ристо Вукановић (4); С. Роксандић (2); Ст. Тодоровић (3); Урош Предић (2); ученици Српске Сликарске Школе у Београду: Каролина Рот, Косара Јокићева, Љубомир Ивановић, Милица Анђелковићева, Наталија Цветковићева; ученици Сликарске Академије у Минхену: Александар Секулић, Драгомир Глишић, Ђорђе Михајловић, Јован Кешановски, Љубица Филиповићева, Христифор Цвиловић; ученик Сликарске Академије у Паризу: Милан Миловановић; Државна Штампарија: Књиговезачко одељење, Литографско одељење, Цинкографско одељење, Петар Аничић. *Бугари:* А. Вјешин, (2); А. Михов, (1); Г-ђица А. Ходина, (1); Александар Божинов, (5); Антон Митов (5); Атанасов, (1); Борис Михаилов, (1); Васил Димов, (2); Д. Даскалов, (1); Иван Ангелов, (12); Иван Мрквичка, (10); К. Којчев, (1); К. Маричков, (1); М. Василев, (2); Марин Георгијев, (4); Н. Петров, (1); Никола Михаилов, (12); Ото Хорејши, (4); П. П. Морозов, (3); Петко Каисуров, (1); С. Дојчев, (1); Ст. Козачев, (1); Степан Иванов, (2); Тодор Мавродинов, (3); Х. Илијев, (1); Х. Тачев, (11). *Хрвати:* Бела Чикош пл. Стојадиновић, (9); Бранимир Шешов, (2); Брупо Бауер, (1); Владимир Бецић, (1); Влахо Буковић, (3); Драган Мелкус, (3); Емануел Видовић, (3); Зора плем. Прерадовић, (1); Иван Мештровић, (4); Иван Тишов, (4); Јосип Бауер, (5); Јосип и Марија Бауер, (29); Јосо Бужан, (7); Клеменс М. Црнчић, (14); Отон Иветковић, (6); Роберт Ауер, (4); Роберт Франгеш Михановић, (20); Рудоле Валдеј, (9); Томислав Кризман, (10); Фердо Ковачевић (1); Целестин М. Медовић (10); *Словенци:* Август Бертолд (12); Августа Шантељ (6); Александар Сашо Шантељ (7); Антон Ажбе (1); Антон Гнајп (10); Гвидо Бирола (4); Залка Новаковићева (3); Иван Вавпотић (5); Иван Грохар (10); Иван Кердић (4); Јосип Аџељ (1); Јосип Гери (4); Јосип Зола (6); Јосип Шкопранцер (1); Максим Гаспари (5); Матеј Стерпен (3); Матија Јама (16); Мелита Ројиц (2); Минка Раковец (1); Петар Жинтек (10); Рихард Јаковић (14); Роза Клајн (1); Ружица Север (3); Светолав М. Перуши (7); Ф. Тратник (1); Целестин Мис (2); Фердо Весел (12); Хенрика Шантељ (8); Хинко Смрекар (1). —

* Руски званични орган „Правительственный Вѣстникъ“ донео је напредно лен чланак „Крунисање српског Краља и прослава укрепљења Србије.“ У Српском преводу изашао је овај чланак у 210.—213. броју „Самоуправе.“

* Удружени југословенски уметници одбили су позив Сарајевског одбора да изложбу својих радова у Београду пренесу у Сарајево. За југословенска средишта утврђени су договорно само ови градови: Београд, Загреб, Љубљана и Сомбја. — Овим решењем остали су југословенски уметници доследни својим уверењима, а ако је позив из Сарајева био више акт политични него ли чиста љубав према уметности, — југословенски уметници воћка су рећи показали колико им гоји така политика. Хвала им!

* На Конгресу Српске Омладине (3. септ. ове год.) утврђена је ова одлука: „Да би своме народу олакшала и помогла у утакмици са осталим културним народима на просветном, економском и свима осталим пољима народног живота, стремећи ка у исто време за онај велики идеал: ослобођење неослобођених српских крајева, — српска омладина организоваће се, како би на тај начин и цела њена снага била организованија, једнообразнија и отуда њен рад на истакнутом циљу успешнији. — Организација српске омладине састиваће се на моралној обавези локалне омладине, да сдесод се више неколико њих: да раде на добру свог народа, обавештавају о свом раду управу, одакле ће примати обавештаје путем листа или другим начином о раду у свима осталим крајевима. — Седиште Савеза је у Београду. — У савезној су управи: председник, два секретара, благајник и пет чланова одбора. Сви ови морају бити у Београду. Поред тога у управу Савеза из сваке дружине улази по један представник. Оних 9 чланова из Београда отправљају редовне послове и уређивање листа. Њих бира збор Београдске омладине из своје средине. Пуно управне седнице састаје се двапут годишње: крајем јануара и септембра, иначе за важније предмете сазивају се састанци по потреби. — Кад се буде Савез конституисао, има да издаје свој орган који ће бити огледало рада све српске омладине.“

* Драгутин Вулићевић, шпедитер из Београда, дао је израдити по цртежу проф. Вл. Тителбаха медаљу споменицу у славу стогодишњице Карађорђева устанка и Краљева крунисања. Медаља је на једној страни са ликовима Краља и Карађорђа и натписом 1804.—1904., а на другој је страни представљена Србија са круном на глави и скиптром у десно руци. — Продајна је цена овој медаљи 1 динар. —

* Да би успоменом на Први Српски Лекарски и Природњачки Конгрес остала што трајнија, организационом одбор дао је ископати парочиту бронзану споменицу (величине 55 мм. у пречнику) на којој је с једне стране лик српског научара Д-ра Јосифа Панчића, лекара и природњака, а са друге природни натпис. Цена је овој споменици 4 динара. —

* На конгресу српских лекара и природњака читана су ова предавања Срба лекара: 1. Д-р Драг. С. Петковић: О лечењу беснила у српском Пастеровом Заводу; 2. Д-р Вл. Ђорђевић: Прних сто година у развитку лекарске струке у Србији; 3. Д-р К. Д. Николић: Развитак апотекарске струке у Србији за последњих 100 година; 4. Д-р Рад. Вукадиновић: О популарисању хигијенског знања у Србији; 5. Д-р Лаза Илић: О пелагри у Србији; 6. Д-р Воја. Суботић млађи: Судска психијатрија у Србији 1861.—1904. год.; 7. Д-р С. Гопедарица: О густиности у горњем Подрињу; 8. Д-р М. П. Јевремовић: О заразним болестима у Србији за последњих 9 година; 9. Д-р В. Суботић мл.: Рукаве у Србији; 10. Д-р П. Поповић: О трахоми у Србији; 11. Д-р М. Миљковић: О боловању и умирању деце у Србији услед неракционалног храњења; 12. Д-р Д. Николајевић: Статистички подаци о умирању у Београду; 13. Д-р Д. Мишић: Сифилис у Тимочком округу; 14. Д-р В. Куџунић: Проституција у Београду и обавезна предохрана болести; 15. Д-р В. Суботић мл.: Прогресивна парализа и сифилис у Србији; 16. Д-р Р. Радојковић: О пелагри у срезу Бањском; 17. Д-р Љуб. Ненадовић: Савез свију Срба лекара. —

БИБЛИОГРАФИЈА О УСТАНКУ

Како је приликом Крунисања Његовог Величанства Краља једновремено прослављена и стогодишњица нашега Устанка на Турке под Кара-Ђорђем, стогодишњица првог зрака слободе после више вековнога робовања и таме, — то, верујући, да ће се у будуће са више пажње и пијетета разматрати о тим великим, о тим, у истини, највећим данима наше новије историје, доносимо у овом броју и списак већине оних дела, која говоре о догађајима тих дана.

С. Новаковић. Ичков мир. Издање Српске Академије 1903. — Устанак на дахије 1804. 1904. — Васкрс Државе Српске 1904. Прештампано из Летописа Матице Српске.

Л. Арсенијевић—Батаљака. Историја Српског Устанка. Београд 1898.

Милићевић М. Ђ. Карађорђе у збору и твору. 1904. Издање Чупићеве Задужбине. — Поменик. 1888. — Кнежевина Србија. 1876. — Краљевина Србија. 1884.

Константин Ненадовић. Живот и Дела Великог Ђорђа Петровића. Беч. 1883.

Б. Куниберт. Српски Устанак и Прва Владавина Милоша Обреновића. 1804—1850. Београд 1901. (С француског превод Д-ра М. Весића).

Вук Ст. Караџић. Скупљени историјски и етнографски списи. Издао Љуб. Јовановић. Београд 1898.

Л. Ранке (прев. Ст. Новаковић) Србија и Турска у XIX веку. Београд 1892.

Љуб. Јовановић. О Српском Устанку. Предавање држато 7. септембра 1904. на свечаној седници Академ. Наука. (Штампано у Трговачком Гласнику за септембар 1904. год.).

Сен—Рене—Таландије. Србија у XIX веку. (Карађорђе и Милош). Превео Н. С. Јовановић.

Н. Ф. Дубровин. Сербскій вопросъ въ царствованіе Имп. Александра I, [1863. Руски Весник).

Н. А. Попов. Србија и Русија. 1870.

Adolf Beer. Die Orientalische Politik Oesterreichs. Leipzig 1883.

F. von Demelitch. Metternich und seine auswärtige Politik Stuttgart. 1898.

Грађа. Приче о Првом Устанку: Гаје Воденичаревића (Гласник III). — Јанићија Ђурића (Гласник IV). — Петра Јокића (Споменик XIV и Дело за 1904. српска за септембар). — Мемоари Проте Матије Ненадовића (Срп. Књ. Задруга). — Анте Протића (Споменик XIX).

Летопис Матице Српске за 1826, 1827 и 1828.

Деловодни Протокол Карађорђев. Београд. 1848. Издање Срп. Ученог Друштва.

Голубица V.

С. Милутиновића. Србијанка.

В. Богишић. Разборъ Сочиненія И. А. Попова „Россія и Сербія." (Разна Историјска грађа за први устанак). Петроград. 1872.

Стране збирке докумената: барона Тесте, Мартенса, Нородунгијан-есендије, Трачевског, Ульяницког, Кореспонденција Наполеона I-ог, Одобеску.

Као јавно гласило ми смо сматрали чак да нам је дужност, да читаоцима нашим изнесемо на једноме месту и цитирамо сав, или бар већину, списа до сада у јавности познатог хисторијографског рада о нашем првом устанку. Ако ичим ми се модерни Срби имамо поносити подизима наших старих из тога доба. Није ли зар у одушевљењу, патриотизму и јунаштву наших предака од пре сто година било момената какових ни у Хомеровој Илијади нема: момената, који би још већом славом обасјавали и најсјајније моменте у историји и најчувенијих народа!?.. Само, на велику жалост и срамоту нашу, сви ми, ако ћемо само искрени бити, морамо признати, да смо се мало, врло мало бавили делима и радом тих великих јунака, предака наших. Зашто? Није овде место да говоримо о томе. Али данас, на овоме великоме прекрету којим је ударила нова Србија није ли нам зар свима дужност да се мало више мишљу и пажњом задржимо на делима и раду наших старих? Ми нигде више не можемо пронаћи нове снаге за борбу која нас у будућности чека, но у јединственим примерима од пре сто година. У томе, само у томе циљу уз овај број доносимо и горњи списак.

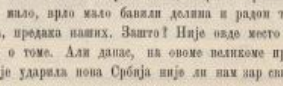

1. Војничка књижица 1. *Златна књига.* Из првог устанка. Београд. Штампарија „Делатеље Обрадовић". Београд 1904. — 16°, стр. 67 —

Андра Гавриловић: *Јубиларна споменица.* Преглед књиге „Споменица о стогодишњици српског устанка под Карађорђем". Из подлиска „Вечерњих Новости". Београд, Народна Штампарија, 1904. — 8°, стр. 14.

О стогодишњици српског устанка. Црте из историје Ослобођења Србије. Написао проф. Андра Гавриловић. Издање дворске књижаре Мите Стајића. У Београду 1904, штампарија С. Хоровица. — 8°, стр. 130. Цена 1 дин.

Споменица на прослову стогодишњице I. устанка. Књига за омладину од Мил. М. Дачића. Штампарија С. Ј. Грданичког. Шабац 1904. — 8°, стр. 70. Цена 0·50 пара дин. —

Проф. Мих. Ј. Ђорђевић: *О јубиларној споменици.* Одговор клеветницима и незналицама. Одштампано из „Дневног Листа". Београд, штампарија Св. Николића, 1904. — 12°, стр. 29.

Успомена на први српски устанак под Вождом Кара-Ђорђем. Посвећено изгинулим јунацима. *Кара-Ђорђе*, драма у два дела и четири слике, с певањем. По народном предању написао Душан Јов. Миленковић. Издато јубиларне 1904. год. Београд. Штампарија Савић и Комп., 1904. — 8°, стр. 78, Цена 1 динар. —

Карађорђе у говору и твору. Средио М. Ђ. Милићевић, Издање Чупићеве Задужбине, 55. Београд Државна Штампарија Краљевине Србије, 1904, — 9°, стр. 135, III. Цена 1 динар.

Стојан Новаковић: *Васкрс државе српске.* Политичко-историјска студија о првом српском устанку 1804 до 1813. Прештампано из Летописа Матице Српске. У Новом Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1904. — 8°, стр. 116.

Стојан Новаковић: *Устанак на дахије 1804.* Оцена извора, карактер устанка, војевање 1804. С картом Београдског Пашалука. Издање Задужбине Илије М. Коларца, 103. Београд, штампано у Државној Штампарији 1904. — В, 8°, стр. IV, 208.

Црни Ђорђе у слици и причи. Историјска читанчица за школе и народ. Приредио Драгослав Д. Петковић. Издавач Алекса Н. Пантић, трговац и књижар. Београд, електрична штампарија С. Хоровица, 1904. — 8°, стр. 75. Цена 0·70 дин. —

1804—1904. *Прослава стогодишњице* првог Српског Устанка под Врховним Вождом Кара-Ђорђем Петровићем. У Нишу 19. маја 1904. године, на дан смрти Хероја Стевана Синђелића, војводе ресавског. У Нишу, 1904. — (Проглас). —

Споменица о стогодишњици српског устанка под Карађорђем. Приредило Професорско Друштво. Државно издање, 100.000 примерака. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. — 8°, стр. 197. Цена 0.50 дин. —

Споменица 1804—1904. *Први српски Устанак.* Историјска слика у 2 чина, написао Мих. Сретеновић. Издање дворске књижаре Мите Стајића. Штампано у штампарији Д. Димитријевића. Београд, 1904. — 8°, стр. 46. Цена 0.40 дин. —

Подаци и разлози за споменик Ђорђу и Милошу. Написао Марко Стојановић, адвокат — Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1904. — 8°, стр. 90. —

Илустрована споменица стогодишњег устанка великога Ђорђа Петровића Карађорђа и његових војвода. Београд, штампарија Савића и Комп., 1904. — 8°, страна 127. Цена 1.50 дин. —

Вођа Београда. У спомен свечаности крунисања Његовога Величанства Краља Србије Петра I, 7., 8. и 9. септембра 1904. год. у Београду. — 8°, стр. 12. Цена 0.20 дин. —

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

Са овим бројем завршава се овогодишња трећа четврт „Нове Искре". Обраћамо се свима дужницима, и онима из прошлих и свима из ове године, да дуг свој одмах измирују, јер поред тога што наш лист, осим претплате, нема никаквих других извора за своје одржавање, — дуг нашим повереницима **већ прети опстанку „Нове Искре"**! Да бисмо избегли евентуалне неприлике, обраћамо се свима дужницима са молбом да своја дуговања (која су, укупно узета, већа од дуга „Нове Искре") одмах измирују, јер ћемо, поред јавних опомена у листу, тражити наплату и судским путем.

Молимо, да ово нико не прими као узалудну претњу власништва „Нове Искре", јер прилике, у којима се лист налази, императивно захтевају овакве кораке.

Без претплатничког одужења нема листу опстанка, а дође ли да „Нова Искра" доиста престане **једино** са претплатничке несавесности — такве ћемо несавеснике и јавно и судски жигосати.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Братском састанку о Стогодишњици и Крунисању, од П. Ј. Одавића.

Духу великог Карађорђа, песма Ђ. Малетића.

Деда Живков Мегдан, истинит догађај из Првог Устанка од Мих. Сретеновића.

Сабљи бесмртнога вожда Карађорђа, песма П. П. Његоша.

О имену Цикић капетана и о његовој смрти, од Миленка Вукићевића.

Натпис на образ Карађорђа, песма Јован Хаџић (Милош Светић).

Црни Ђорђе у Пешти.

Чин Крунисања Његова Величанства Краља Србије Петра I.

Спомени (Уломак), песма Јована Суботића.

Карађорђева писма.

Карађорђе у својим писмима, од С.

Листићи: Батал џамија, од М. П. — Отаџбина (у спомен стогодишњице), од —ски.

Свечана представа у Краљ. Срп. Нар. Позоришту од М Ч.

Борба за ослобођење (1804—1815. године) и наша лена књижевност, од Д.

Уз наше слике.

Хроника: (Наука, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Знаци Краљевскога Достојанства. — Место код Оражца на ком је уговорен устанак. — Карађорђев топ од кога је направљена круна. — Прва Карађорђева Застава. — Карађорђев огртач. — Карађорђево оружје. — Долазак пред цркву. — Крунисање Њ. В. Краља Петра I. — Ђлазак из цркве. — Одлазак у Двор после крунисања. — Њ. В. Кнегиња Милица и Њ. В. Кнегињица Јелена.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

Број 10. Београд, октобра 1904. Год. VI.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; наинадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Прича без наслова

Те вечери враћао се Владимир Николајевић доцкан у ноћ кући. Идући тесним и прашњавим улицама, осветљеним онде онде једва приметном жутињавом светлошћу полуразбијених фењера, он застаде по готову на крају самога града, задихан и са неким умором у целој снази. Он силно напреже груди, одахну јако и струја прохладнога ваздуха припи му се свом свежином уз ознојено и врело лице. Не хотећи ићи још дома, он скрену једном од побочних улица и упути се стазом што је водила великом пространом пољу иза самога града.

Била је лака пролећна ноћ; месец тек изашао и на мирном прозрачном небу стајао је као велика и усијана бакарна кугла. Круне високих дрвета, које се као мрачни неми зидови издизаше са обе стране пута, бацале су своје сенке преко узане путање, крећући се лако и једноставно при тихом зујању свежега ветрића.

Владимир се кретао лагано, немарно, час по застајући и ослушкујући јасни и одмерени лавеж паса из оближњих винограда. После оне несносне вике и весеља код председника општине, богатог трговца Илије Илића, он се осећао много лакше, присебније под сенкама зелених, олисталих дрвета; све је било тако свето и благо, небо тако јасно, њиве необично мирне и пут чудновато лен. И подајући се утицају свога новога расположења, које као брзи талас наиђе преко њега, он отпоче лагано певушити. Али идући све даље, речи су биле нејасније у његову певању, ритам се губио и после неколико нејасних тонова опет наиђе она малопређашња тишина. Он затвори очи, па ипак осећаше како се светлост увлачи кроза све његове нерве, а хладан ветрић како му при сваком дисају узбуркану крв све брже и живље разгони по врелим и уздрхталим жилама.

Он скрену лагано узаном путањом којом се, другом страном, долазило до самога града, где је био и његов стан. У његовој фантазији живо се гонила слика за сликом, а уморне очи гледале су само један предмет пред собом. Док се у целоме друштву говорило без реда и везе, бесмислено и празно, он је седео по готову неприметан у најдубљем углу. Одатле је бар могао лепо посматрати, како се лагано и достојанствено креће слика кћери председникове, плавокосе Олгице, како су је из милоште звали, и при сваком том покрету, његове слепоочнице јаче би одскочиле а жиле по њима од узбуркане крви дошле би још веће и крупније. Ни најмање фантаст, практичар и по струци и у животу, па ипак изгледало му је у тим тренуцима, чујући онај нежни глас са тоновима чистим

као роса, гладајући ону масу од меке влажене косе, чијем се терету и сама глава подавала, — као нешто особито фантастично, само што је то фантастично имало свој реалан, живи облик.

Најзад то је било све једно; он само није могао разумети: од куда од једном сва та слатка у његовој младој, дотле посве мирној души; од куда ова нова снажна вера, јасна као светлост, и нека неојамна слатка нада, силна као море; од куда све ово одушевљење које се уписало у најмрачније поре његове душе, а срце му било толико велико да цео свет обгрли.... Чудна посла! Као да он у своме животу још није видео девојака, које су биле исто тако лепе и фине, као да је то била нека оживотворена сила, чији ће се делићи увући у њега самог и понети га на фантастичним крилима новој светлости, новоме Богу.

Тренутно се насмеја самом себи. Практичар и техничар са фантазијом једнога голобрадога ђачића; оно чему се он још пекада смејао. Да се то бар десило оном брбљавом професору филологије, чији се сав песнички дар те вечери свео да по десети пут изделклмује неку прозалу од председникову пену, али он, он!...

Пре свега Владимир Николајевић волео је више да слуша него да говори; и ако би се кадгод ретко да о животу и срећи сам професоскује, он би са свим ласконски одговорио: иди само својим путем и срећа ће те наћи. Отуда му је и било непојмљиво, како могу људи у најбољој слази својој непрестано о срећи сањати, идеализати онако у магли, и заносити се којекаквим песничким недоношчадима поред све праве поезије истинскога, стварнога живота људског. За њега је живот људски био шарена ливада: на коју год се страну окренеш, набраћеш цвећа; зависи од тебе само. С тога је нерадо и одлазио у така друштва, где се на дугачко и на широко препирало о тим за њега безбојним стварима. С тога му је и било тако неугодно и тако нелагодно, кад га је Олга, знајући све те његове особине, онако се смешећи, почела испитивати:

„Волите ли и Ви цвеће, господине Николајевићу?

„Цвеће?"

„Цвеће, да!"

„Зашто да не?"

„А поезију?"

„Поезију?.... Хм, хм... Не разумем се баш тако!"

„Зар никад нисте били заљубљени?"

„А је ли то баш каква особита срећа?"

„Ако не увек срећа, човек уме да ствари посматра ружичасто."

„Ја пак посматрам ствари само онако какве су."

На онда како се професор јетко осмехнуо, кад је чуо да он још није ни „Рибара" прочитао, тог пашег „Фауста", а овамо знао је за све могуће мостовске конструкције последњег система. Господе Боже! као да ту има нечега особитог: волети цвеће и обожавати поезију. То су у осталом ствари за људе женских осећаја, али какве вредности све то може за њега имати? Они то неће разумети и према томе у њиховим очима изгледаће као простак и необразован човек. То га отпоче љутити. Још више мучила га је помисао, да ће и Олга о њему тако мислити, према чему он и поред своје извештачене једноставности није могао остати тако хладан и мирни. „На најзад све једно је!" помисли он и кроз зубе стаде пропуштати полугласне речи некога куплета. У свом лаганом ходу он беше већ на уласку у град. Онде је било још све у сну. Само што се код оближњег пекара видела ватра у пећи и чула лупа од сита. Он скрену десно и упути се своме стану. „Где ли је само Олга?" помисли он. „За цело би се већ сутра имао чула зачин мојих разлога, видећи не где тако сам лутам по мртвоме граду." Пред баштенским вратима застаде и лагано подиже затварачу; врата се тихо и неприметно отворише. Мирис од јасмина допре му у сусрет нежно и благо. Он застаде и уздаху што је јаче могао. „Ахх! Опет утицај Олгин. Но, но мој голубе, то иде брже него што и сам замишљам." — После пола часа он је седео већ за својим радним столом и весело таруђи руке, отварао велики пакет књига, што га је на столу чекао, заборављајући у томе тренутку и председника, и цело друштво, па и саму Олгу.

* * *

Те исте вечери рече госпођа Тина, жена председникова, своме мужу, идући у постељу:

„Зар не, то би била одлична партија за нашу Олгицу?"

И њено лице сијало се необичном радошћу при помисли на то.

„Која мисли? Професор Пајица?"

Госпођа Тина стиште зубима, сведе обрве и сва љута и раздражена погледа у мирнога председника, који је спокојно стајао покрај стола и лагано и достојанствено скидао своју црну огрлицу.

„Да како! Ах, знам ја тебе врло добро. Такав си од како сам кору хлеба почела с тобом делити"... И госпођа Тина не бирајући речи и не заустављајући се сручи читаву масу на бедну главу Илије Илића.

„Ех да!... Стани за Бога! Ако сам рекао, нисам пресекао. Зашто не би био и он? Професор је, и изгледа да као и човек није рђав."

„Ништа ти не разумеш, ништа..... Зар за оног брбљивца дати своје јединче! Јеси ли видео само како је за њиом уздисао. Аја, неће тај полубити моје руке.... Други, са свим други."

Председник се сав претворио у ухо и стојећи мирно гледао је право у своју жену.

„Шта мислиш о господине подинжењеру?"

„Ах, видиш, а ја њега и заборавио."

„Да богме, зато што није цело вечери торокао као онај нечувени професор. — Ово је човек: свака му реч златна вреди; не говори много, али што каже, речено је. Такви ми се људи допадају."

Илија Илић погледа љубазно у ожењено и црвено лице своје жене и задовољно се насмеши. „Како то она све зна!" помисли у себи.

П. Јовановић. Гуслар

„Па добро, добро, срећно започето!“ А госпођа Тина пливала је још сад у радости што ће имати зета инжињера, тако великог господина; становаће онда у новој, двоспратној кући, коју ће, разуме се, он саградити (ено има баш места на другој страни дворишта); возиће се на фијакеру и свакога дана правити излете; а умеће богме напркосити и суседима и пријама, јер бити пуница будућег окружног инжињера, — није мала ствар.

И тако те вечери Владимир Николајевић, и не слутећи, би ожењен.

* * *

Владимир Николајевић волео је Олгу. Он је био тако тврдо уверен у то, као да је та мисао још од када, месецима и годинама, ишла с њиме под руку. И често пута отпочео би мислити како је све то дошло, мислио је чудновато мирно, како је и он сам био изненађен због те мирноће. Па ипак, изгледало му је, да је сва та мирноћа само маска, чију ће страст у правом бољем тренутку здерати са себе; осећао је како тамо негде у неприлазним дубинама његове душе при и кипи нешто тако силно, пуно снаге и напона, са жељом да што пре избије на површину снажно и без застоја, напред, даље, даље.... Било му је, као да очекује нешто што ће из даљине доћи, слатко, топло и благо, као звуци далеке чаробне музике; као тиха, мирна песма пуна чежње и надања.....

У непрестаним сукобима између стварности и снова противу његове воље, наилазила би на њега покадшто таква малаксалост, осећао се тако уморним, као да олово вуче у својим жилама. Постепено па је остао потпуно сам, остављајући своје другове са њиховим површним задовољствима. Све се код њега сливало само у једну велику и тешку масу од досаде и мрзовоље. Шта му је ваљало да отпочне? Да са песницима отпочне уздисати о слатком миловању руже и лептира, или да загази у воде песимизма и мрачна погледа и оштра лика као вешти пророк презре људе и њихова несавршенства и зарони поново у недра своје усамљености.

У таквим тренуцима Владимир Николајевић отурао би таблу од себе, бацао перо у запећак, и журним корацима одлазио тамо где је за њега било спокојство, а у грудима као да му се ширила само анђеоска песма: мир, мир!

Једно само није могао разумети. Он је волео Олгу, виђао је тако често и она је свакога дана била поверљивија и отворенија према њему. Ни најмање да се претварала и устезала познатом женском лукавошћу. Све што је са њене стране долазило било је тако верно, падало је са таквом природношћу, свака реч и сваки израз, све је то долазило у оном облику, који јој је он у напред, тајом и за себе сама, давао. Поред свега тога он је био покадшто тако неспокојан, да је по стоти пут преклињао и онај тренутак кад је први пут прекорачио преко прага куће њихове. Држао је и веровао, да је љубав неко слатко узвишено осећање, зато је о њему врло ретко и говорено, а не такав немир што му душу ужасно раздире, пун страха, сумње и понижења.

Али је и Олга знала да у таквим тренуцима растера облаке са његова чела. Финим осмехом, пецкајући га пребацивањем због његових многих настраних погледа, она је успевала да код њега поново поврати његово добро расположење. У грудима његовим разливала би се тада њена особита топлина од среће и задовољства; било му је као да најфинија кадива прелази и таре његове груди, као да све око њега мирише на ружу и јасмин. Свет је тада отварао за њ још једну, за њ дотле непознату страну земнога раја и необичне сласти.

И тако су им пролазили дани. Владимир Николајевић био је на истоме месту. То је дало разлога, да се и госпођа Тина покадшто јаче раздражи и наљути. Њеном женском оку није могла остати непримећена сва наклоност Владимира Николајевића према Олги, а осим тога она је знала како се и најскривеније мушко срце лагано као лед растапа пред оним снажним чиниоцем што се зове женска лепота. И она не само што је веровала у лепоту своје кћери и њу на сваком могућем месту истицала, но је у Олги као у млађој сестри гледала остварени женски идеал, коме ће се на сваком кораку наћи стотине побожних поклоника. Осим тога, Олга не само што је била лепотица у схватању њене женске ћуди, већ је била јединица кћи, један разлог више за Владимира Николајевића, јер целоме граду било је познато, да Илија Илић за све време свога трговања није узалуд радио и да ће после смрти његове остати позамашна сумица, којом би будући господин инжињер могао бити потпуно задовољан. Везујући пак материјалну страну са интелектуалном, Илија Илић се по савету своје жене још из раније био побринуо да својој кћери прибави и потребно знање и образовање.

Само што Олга за то није много марила. У немачком језику, који јој Немица гувернанта тако ревносно наметаше, она не оде даље од Хајнеових стихова и обичне конверзације; музика пак интересовала је куд камо јаче и Владимир би се чешће враћао дома, потпуно преображен и усхићен свирком Листових рапсодија.

Посматрајући све то госпођа Тина уздахнула би кадшто тако јако, да је и сама Олга и Владимир Николајевић зачуђено погледају. У граду се већ почело говорити о будућем зету господина председника, али та реч као да ни мало није веселила госпођу Тину, и ако ју је она из свега срца желела. Поред свега новозаведеног реда, на њој бејаху још увек видни трагови наше паланчанке: бојала се речи као живе ватре.

„Видиш ти њега, навадио се!“ говорила би више пута за себе, видећи да се Владимир због општинских ствари чешће налазио поред Илије Илића, и ако му је то само био добар изговор да се косне погледа Олгиних. — „Не разумем само зашто је тако уздржљив. Ах, кад бих ја била мушкарац на његову месту!...“ и не довршујући започету мисао, она је продужавала да по своме

обичају и даље удара иглу о иглу на своме раду, да су Олга и Владимир могли то са свим добро чути.

Тако их затече и јесен. Председникови беху провели лето у бањи, куда и Владимир, под изговором да у оближњем граду походи своју породицу, беше отишао на неколико дана. Госпођи Тини било је и сувише чекања. Она се беше тврдо решила да прву бољу прилику одсудно употреби у своју корист. Не казујући ништа о својим намерама мирноме Илији Илићу, њено се лице још у напред озаравало радошћу при помисли да јој план испадне за руком.

Јесен се спуштала лагано. Лехе и цвеће у градскоме парку бејаху пожутеле и сасушене; испод ниских дрвета на црној земљи купило се у масама пожутело и опало лишће. На град би се и вране чешће навраћале и својим суморним гакањем назначавале почетак зиме и мртвила у природи. Парк је остајао сам, празан и мртав, само што би се пензионари и ђаци још задржавали у њему; ови први да се посаветују, у чијем ће винограду ове недеље бити бербе, ђаци пак вичући и лармајући препирали су се на дугачко и на широко о политичким слободама, слободама којима треба да живи један народ као што је наш, па да онда и ми станемо раме уз раме са народима, који су били срећни да ова несносна прелазна стања с муком преброде и дођу у пристаниште рада и јачања.

Крајем септембра журно се пословало у кући Илије Илића: ваљало се спремити за борбу. Момци су радили од рана јутра до позне вечери, и не однарајући се често; запариване су бачве и каце; извлачена бурад из подрума и чишћена од буђи и плесни. Кола су опремана да на се приме одређене возионице, па је чак и стара прес-машина поново прегледана, очишћена и доведена у поредак. Илија Илић враћајући се позно из општинског суда задовољно се смешкао, гледајући сву ту живост у своме дому и његове доброћудне очи нарочито су тражиле Тину да јој изјаве заслужену захвалност, јер она се сад о свему старала и под њеним надзором вршен је сан тај дуги, али весели посао.

* * *

Вече. У винограду Илије Илића влада грозничава живост; мала двоспратна кућица, обвијена сва у бршлан, изгледала је необично лепо. Кроз ниске прозоре допирала је светлост од свећа; послуга је хитала с тањирима јела и боцама новог свежег вина горе у велику собу, где је председник у част обилно завршене бербе давао вечеру својим познаницима и пријатељима. По готову све оно исто друштво, које је Владимир Николајевић затекао кад је њима отишао први пут. Професор Пајица био је спремно и нарочиту пијесу у част богатој и плодној јесени, која приневши своје изобиљне даре повлачи се тихо и лагано натраг да дахне и отпочине као човек после дугог и заморног рада. Грбави учитељ музике Шмакал био је спремио и нарочиту композицију и сад се чекало само на свршетак вечере, па да после телесног дође и духовни део.

Илија Илић се жалио на тешку и пуну одговорност и дужност председничку. Па и покрај тога што га године обарају својим теретом, он се ипак нада, да је бар у неколико одговорио своме тешкоме позиву и да је на корист општега добра принео своју лепту. Професор Пајица доказивао је тенорским, пискавим гласом своме суседу, неком незнатном малом поручнику, да савез балканских држава никако није нешто утопистичко и да би за даљи

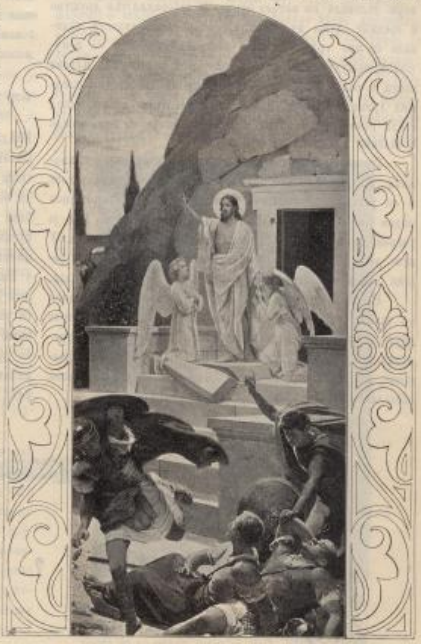

У. Преднѣ Ускрс

подесни развој догађаја само какав јак савез био у стању да спречи сваки покушај у погледу гушења слободе балканских држава. Поручник је достојанствено уздизао свој десни брк и са самоуверењем одговарао: да ће све то само сабља решити, а не којекакве ноте и преговори.

Само је Владимир Николајевић седео миран и повучен. Он се осећао необично рђаво у овом тешком, од дувана и вина испуњеном ваздуху. Уз то, те вечери, Олга није само њему прилазила; сваки од гостију и знанаца имао је по коју лепу реч за њу, свима је одговарао њен

љупки, фини осмех. И то је било оно што је Владимира тако лутило. Он је држао да тај осмех само њему припада и да нико осим њега нема права сунчати се на сунцу његове среће. Госпођа Тина седела је преко пута од њега и својом пажњом те је вечери нарочито одликовала Владимира Николајевића.

Јако алкохолно дејство, снажан мирис од јоргована што је долазио од госпође Тине и Олгина витка прилика у хаљини од свиле небеске боје, што је облике Олгиног облог тела тако лепо оцртавала, — све је то у необичној мери деловало на његове нерве. И заборављајући друштво и средину, душа му, стезана у окове бесне страсти, издизала се као грдан талас у безграничну чежњу са пенушавом пожудом, све даље и даље, док се грозница његова мозга и свако ткање у његову срцу не затеже до последњих граница својих. Нога му и нехотице дотаче испод стола нечију фину обућу и помисао да је то била можда и Олгина раздражи га још више.

Професор Пајица без икаква увода отпоче деклановати. Владимиру би одвратно слушати његов пискави глас и он устаде од стола да се мало расхлади са потајном надом да ће Олгу затећи гдегод доле у башти. Био је уверен да ће јој ове вечери признати своју љубав. У исто доба удали се и госпођа Тина из собе и гости, угрејани вином и разговором, и не приметише њихов одлазак.

На пољу је било мрачно; Владимир се упути једном од узаних стазица, пређе преко ниске ограде и упути се другој страни, где је био воћњак и башта. У овом тренутку он у својој глави није имао ни једне јасне представе, ни једне сигурне мисли, ишао је потпуно као човек обезглављен и неспреман да ма штогод предузме.

За оближњи жбун замакну нечија женска прилика. То је могао приметити по јасном шуштању лаке одеће. Он се упути и сам тамо.

„Госпођице Олга, јесте ли Ви?"

Прилика застаде, али ништа не одговори. Владимир се часком нађе покрај ње. Не размишљајући много и гледајући више у страну он отпоче. Шаптао је више но што је говорио; глас му је био таман и без звука, речи замршене, испрекидане и без везе. Од једном прилика се наже са свим близу њега, он могаше опазити снажне високе груди и обле мишице и заносећи се мирисом од јоргована он се у тренутку саже и усне му се коснуше белог женског врата....

„Кажите мамици!..." И прилика исто тако брзо ишчезе као што беше и дошла.

После пола часа друштво отпоче поново своје весеље. Владимир Николајевић беше затражио од Илије Илића Олгину руку и, разуме се, добио је без сваке даље речи. Олга се чудила, како је све то од једном дошло и зашто да он њој ништа о томе не каже. Она је сањала о љубави из романа, са месечином и самоћом у ноћи, са шапутањем и прижељкивањем, а сад ето дошло је све то без њенога знања и без њенога питања. Али и сама заљубљена у Владимира Николајевића, она га поче оправдавати тиме што је он увек био противник тога, а и сувише озбиљан да се упушта у такве гимназијске подвиге. У свему се највише радовала сама госпођа Тина, што јој је план испао за руком. Истина, после сусрета свога у башти са Владимиром Николајевићем она је прво морала довести косу у ред, али шта све неће мајка учинити за своју ћерку.

јула 1904. године,
На Бањици.

Милош П. Ћирковић

?

Ја сам дошо онде гдје су прије
Сан и живот били једно исто,
Гдје је само знало да се смије
Срце младо и ко роса чисто.

Гај је зелен и сад к'о и прије,
Маховина исто свјежа, мека,
Славуј и сад исту пјесму вије
И звонцад се чују из далека.

У долини и сад к'о и прије
Наша варош спокојна и иста,
Сат са куле и сад мирно бије
А крст златни са звоника блиста.

Јесен била, долазила зима,
И ништа се промјенило није!
А ти моје срце у грудима,
Да л си и ти исто к'о и прије?

Ужице.

М. М. Усковић

У огледалу

— преповетка —

С. Д. ТОДОРИЋ

Полако је извукао испод јоргана сухе, маљаве руке и испружао их час у вис час у страну. После је дошао ред на кретање с главом, и он ју је подизао у вис и спуштао полако на јастук.

Мало, одавна необријано лице, покривено жућкастом длаком, крупне зелене очи, и жуте, ретке зубиће имао је Милан Јовановић, дугогодишњи чиновник.

Осећао је неко бучање и бол у глави и стога је мрдао њоме, али кад му се не утоли бол, отпоче да притиска шакама и сувише испупчено чело, са кога је стрчала жута, оштра и кратка длака. Што је јаче притискао чело, све је јачи бол осећао, који га опомену синоћне пијанке. Сети се како се беше прилично накитио, како се нагао над једним сухим, кривоногим циганином и давао му такт рукама и климањем главе, — кад у сопче за пијанку рупи један дугачак, сух човек, лица кошчатог, које је покривала кратка, седа длака, која није достизала да покрије његове црвене, испале јагодице; велике, разроке очи гледају некако страшно, и са испруженом десном руком, баш на Милана Јовановића, викну из баса повијајући напред цело тело: „Убијте се! Нашто вам живот?!... Све има свога краја!...“ После томе дугајлији, томе што им тако поквари весеље, нестаде озбиљности с лица и зацерека се пакосно, сав се превијајући од смеха, а кроз смех се чуло крупно, страшно: „Варалице! Лудаци!... Убијте се! Ха-ха-ха... У...биј...те се!“

— Ала је био страшан! — прошапута Јовановић и сав се стресе од неког неодређеног страха. — Што је баш руку на мене пружио? — упита се, скидајући се с кревета. — Можда није хтео баш на мене да пружи руку? Можда на Душана?... Јесте, баш на њега је пружио руку. И он приђе замишљено великом, сјајно уоквиреном огледалу и поче да се посматра у њему. Окретао је главу час лево час десно; раздрљио је меку, белу кошуљу и посматрао је како се полако дижу и спуштају слабачка рутава прса. После обрати пажњу на сухо и небријано лице и прохуњка: — „Треба да се обријем.“

Седе испред огледала, насапуни лице и отпоче бријачем да скида полако длаку. Рука му је дрхтала, а глава га стално све јаче и јаче болела. Морао је једно време да пусти бријач из руке и да стегне главу шакама. — „Баш је досадило овако живети!“ — прошапута полако подижући бријач и отпоче опет бријање. Превукао је бријачем журно неколико пута преко крупних длака, управив сву пажњу на лице, али после кратког времена прекиде рад и разрогаченим очима гледао је сухо лице и очи укочене, увучене дубоко у јаме, — очи без сјаја... Сада је тек приметио да је нестало свежине, да је младост прохујала и да су се боре и око усана и око очију појавиле. — „Зар тако брзо све пролази?“ — прошапута тихо и са запрепашћењем посматраше се у огледалу.

У памети отпочеше да му се лагахно ређају слике из детињства, младости... Мајка му, суха, погрбљена, у шареној и закрпљеној рекли, иде полако преко дворишта, кашљуца... „Откуда ли се то она појави?“ — упита се тихим гласом и несвесно гледајући у огледало додаде: — „Баш је била добра, тиха... тако тиха!...“ У соби тишина и он чисто чује њен сухи кашаљ, а у прсима му нешто тешко, готово да заплаче. Затим се опомињаше разних ствари из живота. Свугде је тражио нешто при-

Св. Перуци Незаконита мати

јатно, нешто што би га мало разведрило, али нигде ништа не нађе. После дугог мишљења сети се једне лепе вечери, што учини да му и сада срце живље задршће. Месец је ишао полако преко сивкастог звездама покривеног свода и бацао своју благу, меку светлост на њено лепо, црипурасто лишце. Лепа, обла прса надимала су се и дубоко увлачила свеж ваздух, а малим лепим прстићима чупкала је несвесно мирисне листиће једне беле руже. Једна птичица тихо је царкутала изнад њихове главе. Он је причао тихим, једва чујним гласом, и гледао нежно у њене црне очи и лаки, тужни осмејак на лицу. И докле је он причао о будућем животу, о лепом животу, дотле се њена глава све више нагињала на рамену, а преко лица јој лебдео осмех пун милине и чара, —

као да се успаљивала његовим мелодичним речима. Срце му је јако лупало и хтео је да узвикне како је воли, али није имао снаге, — само је могао да узвикне: „Како је лепо вече!“ — „Волим те, волим!“ — прошапута тихим гласом баш као да је она поред њега, али се за часак трже и додаде загушено: — „Не, не... не волим те! И то није ништа!... То је преживео свако... Све је то обично!“ — додаде раздраженим гласом и завуче сухе прсте у кратку, оштру косу.

Није се питао: у чему је та обичност, у чему ли необичност у животу? Осећао је да није то тö што је мислио да ће наћи у животу. Није знао шта жели и шта је могуће наћи у животу. Сада су му се тек очи отвориле и виде да је све свршено. Видео је гвоздене ланце, који су га стезали, гњечили, а није могао изван њих. „Страшно ли је то! — Све је свршено!“ — одјекнуо је по соби дрхтави глас и Милан Јовановић посмотри у огледалу како му лице пребледе, а мишићи око усана и очију задрхташе. Зар човек мора да пребледи кад каже: „Све је свршено!“ Зар је то тако страшно? Зар се неко плаши тога свршетка свога?

Покушао је, гледајући несвесно у огледалу бледо лице, да нађе тај бољи живот... Разне слике, бедне, јадне, појављивале су се и ишчезавале редом. Осећао је да је ту у соби, у ваздуху, нешто боље, да има нешто што би било добро, али није могао никако да се сети шта је то. Ма шта му се појавило у памети — имало је своју сталну границу, и то га је силно бунило. Све што му се, најзад, чинило у први мах лепо, примамљиво, изгубило је одмах после неколико тренутака и лепоту и примамљивост. Осећао је крајњу немоћ да пронађе ишта боље; па чак и кад би пронашао, питање је, да ли би могао тако живети.

— Дајте ми да живим! — узвикнуо је најзад страшним и у исто доба молећим гласом. Како је страшно одјекнуло: „Дајте ми да живим!“

Мало се примирио гледајуће себе како и надаље иде у исто доба у канцеларију; како седа на исту столицу; како у исто доба прође кроз његову канцеларију ћелави начелник, с малим, округлим трбушчићем, кривим ногама, и вечито с истим великим, црним наборима на дебелу носу, — како је то страшно! Како је досадно то понављање!... „Зар ничег бољег?“ — упита се погледав у огледало. Коса му се подизаше полако у вис. У огледалу је видео онога лудака, са разроким, страшним очима, а у ушима чу се његов глас из баса: „Убијте се! Нашто ван живот?! Све има свога краја!...“ — А!...а! — пусти Милан Јовановић потмуле узвике из дна груди. — Дакле то је!? А кроз мозак прође оштар звук: „Лудаци! Варалице!... Убијте се! Ха-ха-ха... У...бij...те се!“ И бесан, пакосан смех одјекну му у ушима и он сам викну само да би угушио узвике лудакове и укоченим погледом посматрао је у огледалу како му лик ишчезава; како му се прте на лицу губе, и како на његово место ступа: човек, смрдљив, бедан, гадан и луд! Бријач је дизао полако ка грлу... И он, Милан Јовановић, прекла тога гаднога човека, — а кра упрска сјајно уоквирено огледало и лик смрдљива, бедна, гадна и луда човека...

* * *

У соби, осветљеној великим свећама, све је тихо. На столу, у ковчегу, лежи Милан Јовановић сав надувен и с осмехом на лицу!

Чему се смеје?

Глед'о сам те....

Глед'о сам те на првом ти балу,
У првоме кад си била лету;
Кад си нежна са мајчина крила
Први пут се отиснула к свету.

Глед'о сам те, нисам ока скид'о
Са појаве, са лица ти мила;
Осмешљивој кроз осмејак ледан
Иа очију срећа ти је била.

У хаљини од белога тула
К'о пупољак што га лист је скрио,
Ил' к'о тиче у паперју лаку,
Око тебе нејасно се вио,

К'о зрак неки, нека светлост бледа
Глед'о сам те и мислио тада:
К'о зна каква судбина је чека,
И зашто је тако срећна сада?

Борски

Под чистим небом и сунцем благим
Почивају мирно. И поља травна,
И брда, шуме, дубраве сочне,
И река спора рефлекса танка

Миром се снаже за дане нове.
Од прошлих бура ни трага нема.
Кроз бистри ваздух са свију страна
Сладак и мио покој се спрема.

Хоризонт цео што га сад гледам,
Тај делић твога великог лика,
Утешну причу машти ми прича,
И безброј лепих пружа ми слика.

И ја те гледам заносно лепу,
Али од једном мисли ми стане:
На лицу твоме, о, Земљо, мајко,
Ни стопе нема без крви наше!

Бореки

Г-ђа Савка Д-ра Ј. Суботића

11. октобра ове године напунило се седамдесет година живота и педесет година јавнога рада узорите Српкиње, госпође Савке Суботићке, супруге нашега народног великана Д-ра Јована Суботића.

Плодни и драгоцени јавни рад госпођин почео је 1854. године.

Г-ђа Савка Суботићка

Госпођа Суботићка, као спомен на своју покојну свекрву, наместила је те године своју гостинску собу српским ћилимовима и платном, рукотвореном свекрвином.

Покојни Д-р Суботић, веома дирнут толиком пажњом према својој доброј мајци, захвали тодо госпођи, и уједно јој обрати особиту пажњу на значај и лепоту наших народних женских рукотворина:

„То је појезија женске руке, чијој ће се лепоти дивити свет, као и нашим народним песмама, кад се и за њих нађе један Вук Караџић."

1861. године добија рад госпођин видљива награду. Те је године госпођа са својим мужем, онда поджупаном сремским, обишла цео Срем и послужила се том згодном приликом да се баш на извору темељно упозна са тим дивним народним благом.

Композиција боја, а нарочито богатство у орнаментици, силно је утицало на госпођу, иначе веома одушевљену за ту грану народне уметности.

И њој паде мисао да то народно благо треба напети на видик, како би добило своју праву цену.

Али како, с ким, чим?...

Долази случај: Сремским сајмиштима се веома свиде поменута соба, и на њихову молбу госпођа им је набављала рукотворине од сељанки. Награда је давата сељанкама у облику поклона, јер тада новац нису никако хтеле примати.

Сав овај рад имао је довде мали размер, а народ слабу корист. Међутим је доста интелигенције сматрало ове радове за простачке.

Требало је извести преморођај: српске народне женске рукотворине прилагодити потребама интелигенције, а да при томе не изгубе ни мало од свога народног карактера; требало је дакле открити нов и лубок извор народне зараде и користи.

То је била главна идеја и главни циљ ове племените Српкиње.

Сад настаје један дуг низ година у животу ове ретке жене, испуњен неуморним и непрекидним радом, испуњен узвишеним самопрегоревањем и јединственом енергијом у раду за добро народно.

1884. године доби госпођа Суботићка диплому од изложбеног одбора Новосадске изложбе, а 1885. године рад

њен беше крунисан сјајним успехом: госпођа Суботићка стече опште признање на Пештанској изложби, која се држала те године. Госпођа је била повереница владина и уз огромне препреке и тешкоће спремила је ове ствари из наше домаће индустрије за павиљон Троједне Краљевине.

Оцењивачки одбор одликовао је уважену госпођу за њене заслуге дипломом и великом медаљом, која је лишена са госпођином именом.

И самога аустријског владаоца задивиле су наше женске рукотворине, те је изјавио захвалност госпођи на раду и заузимању. Најлепше ствари откупио је двор; а и остале су продате, и то не много нижу цену него што су процењене.

Од тада народне женске рукотворине почињу се све више и више тражити, поставши на тај начин сталним и поузданим извором народне зараде.

Данас у више јевропских градова има наших женских рукотворина; има их чак и у Азији, у Тифлису, Владивостоку и Порт-Артуру.

Многа аристократија и богаташи ките своје салоне српским женским рукотворинама, на понос српској жени из народа и њеној интелектуалној снази...

1886. године добије госпођа позив од изложбеног одбора у Паризу, да на Париску Изложбу (1889. год.) изнесе српске народне женске рукотворине као што их је изнела у Пешту.

Госпођа се није могла тоне позиву одазвати због смрти свога узвишеног мужа.

Годину дана после тога госпођа понуди своје знање и искуство српској влади, да и Србија изнесе у Париској Изложби српске женске рукотворине, прилагођене потребама интелигенције. — Али је тада већ било мало времена за прави рад. — Као повереница српске владе обишла је госпођа Ниш и Пирот са околином.

Педесетогодишњи рад свој на нашим народним женским рукотворинама описала је сама госпођа у делу: „О нашим народним женским рукотворинама". Дело је примила и штампала у „Летопису" *Матице Српске*, по оцени г. Валтровића, професора Велике Школе.

Ево једно место из оцене уваженога професора и признатог етнографа:

„...Поновљеним читањем списа, утврдио сам само раније стечено повољно мишљење о њему. Он је нацрт дугогодишњег родољубивог заузимања, да се домаћем ткалачком раду у нас прошири примена и тиме створи народу извор како за стварне тако и за моралне добити. Излагање је у њему занимљиво и поучљиво, а предмет којим се бави, поштo засеца природом својом у круг умних и стварних народних тековина, толико је важан и озбиљан, да ће на се привући пажњу сваког учасника у раду на свестраном народном напретку. Занимаће извесно народног економа, изучаваоца народне културе, етнографа, естетичара, индустријалца и све друге, који или са научне или са практичне стране прате стање ове врсте народне радиности."

*

И као говорник уважена госпођа је ретка, готово усамљена појава у нашем народу.

Први говор држала је госпођа Суботићка 1866. године у Загребу, у корист „Удовичког фонда за учитељске удовице и сирочад". Том приликом госпођа је добила диплому са ликом Амоса Коменског и Доситија.

И од тада, деценијама, држи госпођа јавне говоре у свакој прилици, гдегод може својим мудрим саветима и дугогодишњим искуством помоћи своме роду и своме народу.

Госпођа је говорила у Београду, Бечу, Загребу, Новом Саду (месту свога рођења), Панчеву и т. д.

У Осеку је (1876. године) држала јавно предавање, на немачком језику, у корист босанско-херцеговачких бегунаца. Предавање је било: „О народности и штампи". Говор су донели по стенографским белешкама два Осечка листа, а одатле прештампавали још неки немачки и мађарски листови.

Врло је карактеристично да госпођа своје говоре никада не пише: „Смишљен рад, жива реч и жив пример а не перо!" то је девиза ове племените жене. Тим је она крчила путе своме светлом задатку.

Изгледа да је говорнички дар урођен у госпођиној породици. Госпођин брат, Д-р Михаило Полит-Десанчић, чувен је беседник. — Док је био жив покојни Суботић, држало се да он помаже госпођи при састављању тих говора...

Мисао о оснивању Добротворних Женских Задруга, Виших Девојачких Школа, Дечјих забавишта и т. д., покренула је код прекосавских Срба ова одушевљена и неуморна Српкиња.

Господин Д-р Ђорђе Натошевић, признати српски педагог, инспектор и референт српских школа у Угарској, рекао је јавно једном приликом, да му је мисао за подизање српских виших девојачких школа „дала једна жена." Та жена била је госпођа Суботићка.

О раду њезину доносили су извештаје не само наши листови, него и мађарски и немачки.

Уважена госпођа је почасна чланица многих добротворних задруга Српкиња и „Женског Друштва" у Београду. А на митингу 1903. године, кад се око две хиљаде дичних Српкиња састадоше да створе „Коло Српских Сестара", изабрана је аклamацијом за председницу и ако је у то време била на путу!...

Српски и црногорски Црвени Крст одликоваше госпођу: први крстом а други признањем за њено племенито заузимање око српских и црногорских рањених бораца. Такође је госпођа добила и декорацију од Краљице Наталије.

Афоризми госпођини, пуни дубока смисла, прештампани су из „Босанске Виле" у неколико српских листова што излазе у Америци, а одатле су преведени у енглеске и америчке часописе и листове.

*

Образовању и подизању српске жене из народа посветила је ова племенита Српкиња до сада пуних педесет година!...

Њезин рад је скарпено рационалан, он се развијао органски, из корена: живом речју и делом, а нипошто теоријом и књигом. Цвет који пиче из оваког корена није вештачки и неће никад увенути, јер је пун животне снаге....

Јединствен је начин њезина рада, јединствена је то појава не само у нас, него можемо рећи и у напреднијих народа!...

А колико ли је јада ублажила, колико ли је суза утрла њена увек пружена десница!...

Ово је само летимичан поглед тога огромног рада од педесет година. Мероданци су позвани да у једну целину скупе тај рад који је расут по разним листовима и календарима. Тек тада ћемо имати праву слику тога рада, која ће уједно бити и слика нашег породичног и друштвеног живота тога времена.

Каква је, пак, била породица и какав породични живот ове жене, најбоље се може видети из госпођиних речи, које је написала у својим успоменама:

„За све што сам учинила своме народу — ако сам у опште што учинила — имам да захвалим својој племенитој мајци и своме ујак-мужу, који ми је био вођ на путу живота...“

Ето чиме се ова племенита жена одужила своме народу, ето чиме је задужила и све нас да јој, приликом њезина педесетогодишњег рада, искрено захвалимо и пожелимо још доста година њезину плодном и родољубном животу.

С.

Приморкиње

1.

Као звезда

Гледам сиње море
Сам на немом жалу.
У дубину модру
Тоне мисо пуста.
Мислим: ту сам стиско
Њену руку малу,
Ту пољубих једном
Њена мала уста.

Сијао је сребро
Месец са висока;
Тутала је она,
Ал' су мени лито
Казивала много
Два гарава ока.
Ја јој шаптах тихо:
„Ал' те волим злато!“

У ноћној самоћи
Видех како звезда
Падајућ' засину
За час, па је покри
Већ прве ноћи.
Тако мене љубав
Обасја и мину.

2.

Море после олује

Размаче се гомила облака,
А кроза њих јарко сунце сину,
Јарко сунце са стотину зрака,
И обасја широку пучину.
Ситан бисер, ален-каменови,
Осуше се морем узвитлани,
И донесе сунце живот нови
Галебима белим, рибам' вранам.

Ал' по води још се њижу боре,
Мрки знаци минулог оркана;
Још се вали сустиже и боре,
Шуми крај ко душа ојађана.
Тако човек, кад му после туге
Сине радост, воли живот јачс;
Ал' под игом болетице дуге
Још му душа заморена плаче.

Задар.

Рихард Николић

Дели-поп Павле

(одломак из приповетке „Мина Келемиш")

I.

Беше то уочи рата за ослобођење.

Узрујан Вучитри, падајући се врло мало у своје аге и бегове да ће га спасти општега покоља од разјарене гомиле башибозука, грозничаво спивајући о тренутку када ће патњи и робовању откуцати последњи час, дајбуди за оне који живи остану — имаше још једну свежу новост која обиђе све домове, каве и ћепенке трговачке.

Некако у то време беше по налогу Митрополита Мелетија и полиције премештен из Гњилана у Вучитри понос Гњиланског протопопијата, чувени Дели-поп Павле, који се са својих подвига и прикљученија слављаше по целом Косову као Краљевић Марко.

Беше родом из Гњилана, из те крајње тачке Косова, из које се увек појављиваху одлични Срби у сваком погледу, и ако су прилике у њему од давних времена такве да је чудо што још у њему и има Срба. Док је наш Пећанац прилично лажно побожан, умешан, а Призренац поносит и бујан, готов на смрт кад хоћеш, охол што је син Душанове престонице, дотле је Гњиланац тих, пун родољубља које се крије у дубини срца, пун слоге и огња за све што је народно. Он ће допустити Турчину да га назове „кавурином", поклониће му се до појаса, рећи ће му „исполајети, агице", али зато неће допустити да му црква буде у рушевинама и да му се дете учи у мрачној соби; неће допустити раздор и неслогу и неће се никад пожалити Турчину на Србина. На лицу ни једног Србина на Косову нећеш видети ону искрену тугу за изгубљеном славом и срећом, као што ћеш је наћи у Гњиланца.

II.

Из такве је средине поникао наш Дели-поп Павле. Изучивши часловац и псалтир у манастиру Драганцу и Прохору Пчињском, оде у Дечане, где изучи правило, арнаутски језик и очеличи своје срце да целога живота свога не знаде шта је то страх. У игумана Игњатија Прчваре научи јахати бесне коње, играти џилита, пуцати у трку из кубура и смело погледати Турчину у очи, спуштајући руку на Пећски сребрњак...

А када сврши своје школовање, врати се у Гњилане, где за тридесет дуката доби епитрахиљ и синђелију на сто и педесет кућа у питомој Морави, те поче да попује онако како се у то време поповало по Колашину, Рогозну и Пештеру. Бело Брдо, Шар, Косово, Грачаница сваког дана му напомињаху стару славу Србинову, кадгод би узео житија српских светаца и са сузним очима и стиснутим песницама читао о „Агарјанима и агарјанском цару Амурату", који уништише српско царство баш ту близу Грачанице...

Мало овакви душевни тренуци, мало његова природа, мало и Дечанско васпитање учинише, те се он једног дана појави у Гњиланској чаршији на бесном зеленку, са богатом турском опремом, са пуним кубурлуцима на седлу. Беше обукао широке чошне чакшире, огрнуо кратак ћурак из црвене чохе, постављен лисичином, као што пошаху Призренске и Пећске аге и господари. Око појаса припасао мазаљицу Пазарске израде и Скадарске кесе за барут, а о раме обесио дугу латинку.

Срби се згрануше, а Турци нададоше у смех:

— Аферим поп-Павле, аферим бре, дели!

— А што да правимо, агице, време му дошло.

— Дошло, бре поп, дошло; ама си делија, те... аман, аман!...

Поп-Павле само удари бакрачлијом и зеленко јурну као бесан по рђаво поплочаном Гњилану.

— Дели, дели!.. пронесе се као на жици по свима ћепенцима где Турци беху поседали да испијају своје каве и поразговарају о дневним стварима.

Нити га позваше на одговор, нити се он промени. Само му остаде надимак „Дели", тако да га од тога дана више није нико друкчије звао.

III.

Дели-поп се беше вратио из нурије. Сео у великој оџаклији, узео гусле и запевао „Руговца Станику". Јаворове гусле одјекују и складно помажу јакоме гласу који се час спушташе опевајући како Станиша даје пристанак паши да му поклони тисућу оваца и крилатога вранца, а час се опет подизаше, док не захвати највиши израз. Баш у тренутку, кад хтеде да опева како Станиша дотерује пашу до дувара, на зауставио гудало и спреман да њиме мане преко струна, као Станиша сабљом, на врата се појави слабуњави поп-Трајче.

— Благословите, оче!

Поп-Павле баци гусле, устаде и пружи му руку:

— Благословите, поп-Трајче!

И пољубише се, као што је то ред код Косовских попова.

— Аман, дели-попе, што ћу да правим?! Живота немам од ових проклетих голаћа.

— Како немаш живота?

— Како ћу да имам, по Богу да си ми брат?.. Коња сам купио, — седло не смем на њега да метнем, но се пребивам на рибицама Призренског самара. Отидем у нурију, крстим или венчам, а дома ништа не донесем. Изиђе проклети син па: „Дај, попе, чарапе; дај, попе, погачу; дај, попе, паре!" и све ми узме.

— А ти не дај, поп-Трајче.

— Како да не дам, кад ће да ме убије, и после што ће да ми чини попадија са сиротињом?

— Ех, попадија, попадија, сиротиња, тражс и кучине... пиштољ, бре брате, па убиј, шта ћеш му друго.

— Ух, да несам памет поморно, дели-попе!

— Несам ја, но ти, тако ми закона! Ја све што зарадим, донесем дома и идем свукуд, нико ми ништа не сме. Ама... ово не чуна... — и показа на кубурлије.

— Е, али све људе Бог не даје једнаке. Ја пушку никад несам узео у руке, а камо ли да убијем. Тек живот ми је догрдио, кућа ми неје мила, служим летургију, ама налазим из цркве као камен. И Бог је заборавио за нас сиротиње. Молитва, оче, ни не помаже. Пођем у цркву, на сваки сат по педесет пута се прекрстим, на опет погана вера изиђе на пут. Одмах се скинем с коња, руку на прси: „Како си, ага, како су ти деца?“ а он ме гледа попреко, као да сам му убио једница сина. Тако један, тако други, — тако целим путем. Данас сам код Мораве срео онога поганога, оџу Дилића, као велим: он поп, ја поп, само по другој вери. Другари по занату, један сеиаче. Ни он позвећи, ни ја помањи. 'Аџде, велим, да му се не скинем с коња. Кад оно блађ: оџа ме погледа, извади кубурлију па мени под грло. „Онакав, онакав“, вели, па ме натера да се три пут скидам и пењем на коња. Ни мајчину прељу на дунару неје ме оставио да не опсује, па ми најзад узе с коња узду и оде. Ето, ја зар неје и Богу плаћати.

— Ах, куку најко! — подвикну поп-Павле, па поће тврдим корацима по соби. Онда седе и узе гусле.

„Подранила Косовка девојка
На Ситницу воду жалосницу,
На Ситницу воде да запати:
Кад је водом лице оросила,
Окрену се с десна на лијево
Па на исток обрнула лице.
Таман руку дигла у висину
Да крст часни на себе прекрсти: —
Угледала доброга јунака
Где 'но коња паја по равбоју,
Где га паја тамо и овамо.
И све гледа шта Косово равно;
Па кад виде Косовку девојку,
Онако јој момак проговара:
„Приђи ближе, коња ми придати,
Да прилегнем у зелену траву,
Не би ли се мало одморио,
Јер три дана и три ноћи тавне,
Нијесам ти сама боравио,

И. Мрквичка

Први оглед

Чекајући зулумћаре Турке
Што нам рају по Косову муче....“

Ту му глас застаде, ти отрнаша гусле, устаде и заповеди да му доведу коња. Поп-Трајче га у чуду гледаше, како он прачан, са ћурком и латинком, сиђе у авлију и седе на коња.

Кад би према цркви, застаде и прекрсти се, па онда окрену кроз винограде право пут Мораве. Неколико се пута праћало изукрштаним стазама и често заседало у оне колебе, где су пољаци или газде винограда. Још више налућен неким неуспехом окрену коња пут села Витиње и на један пут стаде. Баш њему на сусрет њаше неки хоџа. Дели-поп окрену коња преко пута, па извади пиштољ. Хоџа изиђе.

— Скидај се, бре оџа! подвикну поп-Павле.

Хоџа се само проћени у лицу. Доња вилица уздрхта а лева му рука пусти поћице.

— Зашто, море попе?

— Скидај се, бре ћаѳир![1])

Хоџа се скиде.

— Сад јаши! — рече поп и хоџа узјаха.

— Скидај се, едепс'а![2])

Хоџа се опет скиде.

— Јаши! —

Хоџа узјаха

— Скидај се сад опет!

— Немој, попе, тако ти крста!

— Ски-и-дај се! — гневно подвикну поп.

— Немој више тако ти Бога!

— Зини да ти не ломим зубе! — па окрену пиштољ.

Хоџа се опет скиде и поче да се тресе као прут на води.

— Јаши сад, рђо!

Хоџа некако љакаво пребаци десну ногу преко седла, готов да себе избави од дангубе и да опет што пре буде на земљи. Намрштен поп-Павле приђе, скиде узду с његова коња, метну у бисаге, па рече полазећи:

— Да знаш, бре оца! Мој Христос неје мањи од твога Мухамеда. Твоји муслимани муче моје попове, па и ја тебе. Сад путуј и казуј да смо ни ти мени двеста, ни ја теби сто. А ако ми опет дирате попове, још ћу грђа чуда да градим — хоћу тако ми мога закона!

Удари зеленка бакрачлијом па се изгуби у зеленилу пут Мораве. Кад је сутрадан предао мученом попу узду и под страхом пиштоља нагнао га да њом заузда своје кљусе — све је Гњилане знало за догађај у винограду.

IV.

У то време и Митрополит Мелетије беше ударио страпнутицом. Сва Рашко-Призренска епархија негодоваше због његова шуровања с Турцима и дахијског понашања према Србима, а особито — према свештенству. Путујући по епархији, он дође у Гњилане и одседе у кући оца иконома до цркве, баш према кући Дели-попа Павла. Владика се растенанио поред прозора и тегли из трешњева чибука, а попови се скупили у предсобљу, па као овце, шћућурили се, прикупили мантије, скрстили напред руке, па само чекају кад ће коме гром да загрми. Само ћосави отац иконом разгрнуо своје лисичином постављено џубе и слободно се креће, готов да увек владици буде на руци. Владика метнуо леву руку на прозор и држи чибук, а десном глади „Ф'нд'ка", своје олињало псето, за које говораше да је наметније и ученије од Приштинског протојереја.

Поп-Павле не знадијаше за његов долазак, па чим га спази сама поред прозора, скиде латинку, примаче је десном оку и окиде — на митрополита. Кад се дим диже, он погледа, но владике на прозору не беше, само се чујаше нека гужва и галама по икономовој кући. Поп се задовољно насмеши, будући уверен да га латинка, као и досле, неће преварити.

После неколико тренутака дотрча чауш са заптијама, те одведе поп-Павла у конак. Конесар полиције га срете:

— Јеси л' ти, дели-поп, гађао на деспот-ефендију?

— Јесам, агице, у царево здравље и народско спасеније.

— Како бре на деспот-ефендију, јеси ли памет изгубио?!

— Несам, ефендија. Такога депсуза севап је убити.

— Е, е, дели-поп! Не можемо да ти помогнемо. Он ће да удари телиграф на валију и 'оћеш да оставиш кости у Родосу. —

— Што-о?! Зар несам га убио?

— Неје га дао Бог.

— Отварај ансану, ефендија; кад га несам убио, треба да црквем у ансани, Ја... треба! — па сам пође к тамници...

Не зна се како је ствар текла, тек његова казна би сведена на премештај из Гњилана. И ево сад Вучитрн, у свом грозничавом стању, очекујући рат, би пријатно изненађен доласком чувеног дели-попа Павла, чији му је живот до ситница био позват, па још обојен и декорисан.

Висок, сув и коштуњав, плаве косе и браде, проседих великих бркова, пуштених у страну, косматих и снажних руку, у турском оделу, он заиста пре напомињаше дахију и делију, него Гњиланског попа! Кад само помами коња Вучитрнским улицама, седећи на њему као нека орлушина, Вучитрици нису могли да га се нагледају, јер баш они највише цене витештво и јуваштво.

Ето због чега је његов долазак дао пуно разговора свакој кући, кави и ћепенку Вучитрнском.

Москва.

Гр. Божовић.

[1]) незаљалан.

[2]) такође незаљалан.

Ариман се свети

— ЈЕРОМСКИ —

С пољског превела РУЖА Д-ра Л. ВИЊАВЕРА

(свршетак)

кад би мајушно чедо почело да плаче и виком и дреком објавило бол или досаду своју. Дијоклес је изводио из жица старинског арапског инструмента дубоку мелодију, коју раздрагани прсти не изводјаху никада до сад. Под тим звуцима дете би увек заспало. У његовим очицама огледала се заљубљивост, а на усницама расцветавао се неизрази осмех, — осмех према музичким звуцима, према онима бићима радосним од блеска, или потмулим и страховитим као унутрашњост иструлелог ковчега; осмех према глатким, светлуцавим, ирицајавим стварима без облика, чији се постанак јавља заједно са звуцима... Прав осмех мутника према најзвезданијој милини, коју ниже ова права земља...

Понекад, када усред дубоке ноћи сећаше нагнут према колевци, а пред плаженим зрацима по кућонима се криле сенке као неке чудне птице, одјеке је пилило у оне црне облике. Дијоклес заће у размишљања: какви ли осећаји прожимају срце његова сина? Да ли човек наје за ѣ што што и сенка његове појаве... Свакад би пожелео да из прикрајка прати, као непадљив сведок, сваки осећај и сваки синовљев уздисај, и да се сам, тешко рањеног духа, моли из дубине, да сви његови утисци и осећаји буду управљени ка сунцу, слично облацима који се раним јутром дижу изнад земље и пођу.

Другог пак дана Дијоклес сеђаше на распростртом ћилиму, док је свакако његово чедо. Од једном изнад детета поче да кружи пекаква опака мушица. Спуштала се на мало чело, на лице и усташца, на затворене очне капке. Полако се отвориште одојчетове очи. Обрве му задрхташе и поглед пун ужаса поче да прати мушицу. А она кружи око кале главице, као да је тражила место где ће да га пецне. И одједаред стрепња паде на сваљене дечије очи, и прелете му преко лица као огњена стрела. Дијоклес стајаше мало подаље. Скрштених руку на грудима, тихо шапташе:

„Удали се, зла мухо, страшна јеванђа весниче. За тобом иде поворка утвара, које се крију у сенкама. Упри у ме жалку своју! Учини да ми срце малакше и да се умори од тегобе болова. Нека свако ноћи подгланник мој буде ближан од суза залуђу проливених. Нека свака зора, што заруди у области туге, обузме ноге моје, а сутон нека не скида с руку мојих стега гвоздених ланаца. Нека се као суха трска над водом, над се по ветру повија, лелуја душа моја под тврдим стопалама судбине, само одмакни од њега, злокобнице, злослутнице!"

И дође жељени дан.

Дијоклес прође кућу и њиве, које пашаја прии

Проф. Ажбе у свом атељеу

благословени Кеми, и брежље тихо иртоше где цвета нерандино и лимуново дрво, где светлуцаше лековите успављају сен, а непомична вавилонска бреза савија над водом прекрасна стабла и гране своје. Све то прође у бесцење, а новац раздаде пуним пргштима сиротињи на обали и просјацима поред врата храмовних. Из неизмерног блага задржа нешто руха и неколико осамарене шагарада. Разгласи на све стране, да напушта земљу и да се упућује арапској постојбини. Једног рапог освитка утече из долине, носећи сина у чудесним пеленама на леђима. Оде у супротну страну, у крај куда хита сунце,

на запад, у Либијску Пустињу. — Њиме дуго, чак донде где већ нико не стиже, где се сунца усамљени лав, где понекад претрчи кроз гудуре сен кобаца, и где совулага хуче у сред глуве ноћи. Ово место беше затрпано крпшевима. У њиховој дубини њихале су се сухе јаме, у пола засуте песком.

Некада, кроз дуги низ година, од памтивека, гомиле Етиопљана откидаху тамо камен и његово горостасно комађе вукоше конопцима на шкрипљивим колима, да од њега зидају и подижу богомоље и пирамиде. Још су зјале дубоке пећине, у којима је Израиљ, сањајући о порцији, једно под батинама и у непознатом говору своме проклињао Мизрајим, египатску земљу, земљу невоље. Уназоколо су стрчала врха усамљена и крпшеног урвине, а дале тако заборављени гробови и дуне песка, који се разноси по широком простору на крилима ветрова. Куд год око погледа — свуда нага и празна пустара, песковито море, непомично, све сјајно од соли, чим би га озарили сунчани зраци. У овом месту Дијоклес највеће палмово дрво, траву и цвеће, извор студене воде и суву јазбину. У њој разастре простирку од рогоза, и на њу спусти дете своје.

Од тога доба прође четврт века. Љева старчева погрбише се, дугачка брада стиже му до појаса, руке му се неуморно, слух и поглед отупеше. Угашеним оком посматраше Дијоклес сина свога, који га је ноћ претекао за читаву главу. Младићеве очи беху црне и дубоке као у матере, а дугачки, увијени бичеви косе беху као сан који је подсећао на њу. Млади испосник целог свог века, сем оца, није никад видео никакво човека. Живљаху обојица у стенама, као шакали. Понекад, кад би наваснли доста палмова лишћа и кад би напалели читаву гомилу плетарија, Дијоклес би узео робу на леђа, те би одлазио у пустињу, не говорећи сину никада, куда је наумио. Кад би се враћао, доносио би памиришта и побожних књига. Једног дана, на уранку, рече Јован оцу своме: — „Имадох чудан и дивни сан, као да сам био у небесима. Да ми је да затворим очи, да видим сва та привиђења!.. Кад осетим да се губе из дубине погледа мога, и кад их не могу да задржим, узвик ми се отима из грудн. Ложници мојој долажаху и нагињаху се нада мном чудна створења, што не личе ни на мене ни на тебе, ма да имају, као и ми, људска тела. Никада још те ја их не видех у нашој пустињи. Коса им је дуга... Код једне пралике беше жућкаста, али је одсјајивала као удаљени, песковити простор о заходу сунчеву. У друге беше затворена и увабркана као дим, чији се ступови дуго уздижу изнад влажног дрвета на огњишту. Коса трећега бића беше црна, бесјајна, дуга, неизмерна, а мамљаше ме к себи као каква огромна јазбина на чијем тлу још никада не бејах. Њихова грла беху округла и танахна, и гибала се као оно код птица. Ова створови беху одевнути у сјајна руха, која, играјући се око мога одра, откопчаваху стидљивим пустима. Онда им загледах и груди, округле и снежно-беле, сличне јутарњим облачицима, кад их ветар благо наноси из ноћних дубина; уста им беху пурпурна, и мирисала као оно пардов цвет, што сам га једном донео из далека, одавде куда сам одлазио. Лелујаху се сва ти привиди на својим округлим удовима, лагано, чаробно, као што се лепрша вирта на врху извора кад химера, пустињски вихор стреса изнад нашег склоништа своје гараво перје. Приближаваху се пак тихо, и са зебнок уздизаху руке беле од млека, те ми постељу застираху скретним нахрамима. Поздрављаху ме љупким скупљањем образа и непримстним трепереньем дугих трепавица, а очи поклапаху капцима белим као љиљан, а осутим врежицом нежних жилица. Њихове плаве или црне очи беху увек, кад год бн се отворнле, осевчане чудних, магловитим застором. Јарка боја осипала је њихове дивне јагодице без мраз, као крпшке шишке... И онда чух као да лишће тихо шушти и чињаше ми се да она бића нежно и мило изговарају моје име... Кад их гледах, из усана мојих нехотично отимаше се сањиво, обамрло јецање. Уневерих се и гледах да ли ни неће израсти из рамена бело окриље, као што сн ми причао да је у анђела...

Дијоклес сећаше ћутећи, заронив главу у руке. На мах плаховито прозбори;

— То су биле сотоне!

— Сотоне?... уздишућим гласом понови Јован, па умуче зачуђен и гледаше преда се пошледом пуним бола и очајања. Тада га отац закле да одагна од се ове чаробне привиде. Прекинуло га је именом Господњим, јер је Господ сарешавни љубавник и отресит и храбар, и само храбром створу предаје и поклања љубав своју.

Син поверова. Оштрим и честим постом, у којем се одрече и укина плода, отерао је најзад ђаволе привиде из очију својих.

Али не за навек.

Усред мрачних ноћи похађаху га ипак те тајанствене прилике.

Нагињаху се нада њ и пружаху руке...

И понекад дању, док би резао у тврдим шкољастим слојевима, у којима су прохујали векови оставили трошне остатке дрвета и окамењеног биља, гробне ложнице за оца и за себе, — замишљао извти, бајно жуборећи, у цветном мирису, у непомичној тишини, у благом ноћном повстарцу долазиле би к њему. И тада би радно двогубо; дизао и доносио дивовске плече из далека и њима нејашно целу оазу. Тако је упорно радно све док не би опет свештен нао...

Сунце се уздиже високо и завири у пећину. Дијоклес спаваше отворених уста и очију. Заспао је за навек. Неких неколико дана, пошто се није јавио никаквим трагом живота, син га однесе у камени ковчег на врху крпшева и са најнежнијим миловањем и тугом покри га великом, глатко отесаном каменом плочом. Сада беше сам у пустињи. Срце његово беше пренуло свесне жалости, а душа на веки пријасте за гроб на крилима прелетима. Тајна, силна, дубока и непозната моћ пукла је за овом камењу

тамо горе, као оно што груда ћилибарска привлачи малену сламку...

Ишаше тамо сваког уранка и сваке вечери, те сећање занимљен, пун потрешености и сете, која га никад не напушташе. Али даљу, кад се лађао поста, обузимаху га узнемирене пожуде, и дивље страсти бујаше у њему.

Из простора, на који би задржао поглед свој, задахнуло га је жудња да иде, да иде далеко, у пограјиче куда је одлазио његов родитељ. Млади му дух дрхтао би и узвирео до дна, као оно сиво, страховито побесело море, кад у њ удари фијук северних и јужних ветрова. А кад би небо потамнило и сунце, изгубив блесак, стало као оно љубичасти круг; кад би се сури кадуљ напупио разнежајном прашином, што не може да се заустави; кад би ветар фијукао и хукао над пустим местима, — онда је Јован желео да одлети заједно с њиме, далеко, на крај света, и не могаде да одоли његовим поветарцима, као ни пиучима што је висила крај пећинске извице. А чим би се вихор претворио у самум, у онај страховити дах Божјих ноздрва, а надуте нескуле дизале се из пустиње као тамна једрила, прикачена једним крајем за невидљиве стубове облака а другим за земљину дубину, — онда из помрачине пећине своје угледао је ужасне привиде. Чим би ветар бесњећи и пушећи се ударао у кршне сломове, привиди отвораху чељусти и из њих бућаше оган. Тама, запарна и загушљива, кружила је над земљом, као од сотонина крила. Цео би се видик пупио распаљеном смолом. Мрамор, гвожђе и вода пекоше му руке. Огњени, од сунчане страже узвитлани облаци, стапаху се у крило распламтелог песка, као оно тело, чија су прса округла, рањена слатко раскриљена, а власи, као таласи, разбарушени по огољењем врату.

Јован би тада падао лицем ничице на земљу и прекланао очев дух, да му се нађе у помоћи. И само она светитељска љубав гасила је сотонска привиђења. Она му је будила жудњу за делом, које се мора на кад испунити. Јер, пре но што је на веки заспао, Дијоклес је наредио сину да створи што му каже.

А он му је говорио:

„Кад будеш видео у тихој изворној води да ти је косу покрио бели снег, када ти малакшу ноге, када руке ораспане и кад више не будеш морао сагибати главу ако би хтео преступити праг од пећине, онда напуштн ово место и иди, дан и ноћ, тако где сунце устаје." Једном, кад Јован седаше крај очева ковчега на кршевитом врху, тек беше свануло, а његовим очима указа се чудан призор. У почетку му се учини да је то мрља што се огледала у његовој пећини, да је лав, да је чопор антилопа... Отрча брзо, стаде на гротло своје пећине и гледаше запрепашћен. Његову се склоништу приближаваху суре камиле са дугачким вратовима и расечених ушака, које жваћаху храну. Шљунак је шкриптао испод њихових тешких ногу, под табанима пуним бора и жуљева. Између крнних грбача уздизаху се сјајна седла, а у њима лежаху нељелењи, уморни људи. Поред камила пукли су се лено троми и отежали магарци, посебн амаите; њаху дивни хатови, танке коже као у човека. Трепташе углачани бакар буадованй; из рамена се спуштаху дугачке, простране, беле тканине, а у сунцу горело је сјајно, од драгог камења, хладно, тихо, сивкасто оружје. Караван се задржао у палмовој хладовини, а кад јахачи трком нагоше извору, појави се на мах и некаква другачија поворка. Шест горостасних принаца носили су на раменима својим палапкин од бамбусова дрвета. Скрлетно ткиво застирање дивно седиште, а злаћене кићанке пукле су се, пуштеће, по земљи. Црно робље задржа се за један трепутак. Копрена се ра-

Р. Франкен Св. Доминик

зиуче полагано, а ња ње се промолише црне, савиве, дубоке, као месечеини сјајем посребрене очи. Очи оне управиште се на Јована...

Плаветна ноћ обави пустињу. Јован претвори тешке вратнице свога склоништа и баци се на ложницу. Кад је први сан почео да му склапа очи, зачу се куцање. Он устаде и одиче дрвени подупирач.

На прагу његове пећине стајаше човек. Испосниково срце задрхта, радосни дах глас му одузе. У чаробном заносу учини му се, да је умрли отац сриову тешки поклопац свога мртвачкога ковчега и дошао преда њ.

Али овај што стиже, проговори туђим гласом; а глас му је шапутао као оно жубор потока који се прелива по камичцима између зеленог бусења. Јованови прсти стегоше стуб пећине, а отмени ветар прохујa му кроз главу. Осети га мирис тихих и бојажљивих речи, као оно мирис ружа, орошених кишом и јасмина који се с пролећа прилубљују каквој усамљеној, заборављеној цистерни. Овај глас говораше: — „Дођох к тебе... Кроз далеку пустињу, кроз врели песак, дан и ноћ трчах. А заједно са мном залаза се отмени пустињска округлина, те ме је собом затварала. Али ја њих тебе... Вероваx да ћу те наћи, вероваx у то, сама не знам зашто. Једном само видех очи твоје и твоје покривало лице по којем нешто промиче, нешто лакше од злаћаног сјаја. Како ми се допало твоје руменило, које онда беше испливало из дубине срца твога, као оно рана зора што се пробила из сунца које је скривено још иза земаљских ивица!.. Како су ми се допале твоје ноздрве када бурно почеше да дишу прелни дахом!.. Како ми се допала боја твога огољићеног, поцрвелог врата, боја слична црвеним ружама које ми сваког дана под прозоре моје довози грчки препродавац с оне стране Нила, ударајући стопама таласе својим јеловим веслима, те буди над водом сабласне пеликане... Видех те само једанпут и од тога доба не могах спавати поред матере своје у узаном девојачком одру. Као некакав силан, осветнички Бог, ти ми нешто оте једним само погледом својих црних очију. Кукасти гавранов кљун не кида тако прождрљиво мало голупче, као што сјај очију твојих, које су ме пресретале и у белим данима и у тавним, незаседним ноћима...

Јован се помаче корак у напред и пружи руку. Хтеде спрнути сотону, лупити га у прса, са подмуклим криком, али само мекани шапат, као слабачки лептир, одлепрша с усана његових:

— Одазви!...

Глас и опет прозбори:

— „Невино дете! Свети човече, који обитаваш у пустињи и не знаш још ни за какав порок људски! Бојажљиви ужаси протицаху кроз жиле моје, а језика страхи стезаше ми срце... Дрхтах у оном бесаном колебању, јер обожавам све код тебе, па чак и ону свету чедност. У сласти заноса горах од ужаса и бејах сва као оно неискалљени плам што се вечито и стишана и гаси и вечито обнавља.

„Ишчезавала сам као и он.

„Срце, узбуркано тајанственим жељама, приморавало ме је да лијем сузе, не знам ни сама због чега, а никаква утеха не беше кадра да их осуши. Храних се живим сузама које, као изворна вода, тецијаху непребродљиве."

— О Краљу, што ћеш скоро устати да се уздигнеш из црне удаљености; о, вечити престолу, о, сунце, које штитиш ноћне и отворне, кад ли ће једном да се раздани и кад ли ће да мине превласт ноћи!

„Ти, као бајни, дивотни, сиви, застићени облак, остао си иза мене у даленом простору. Ја већ не осећах ништа од жалости. Венух у чежњи и блода, без даха, због неучињених преступа који дремаху у крилу моме, а који су се створили оног тренутка, када те угледах. И ево где, једне ноћи, заповеди ми некакав глас да идем к тебе."

— О, храбри, осуђени, приковани за крст, о Ти што из вечности десницу пружаш пречистим душама, отиски печат на груди моје! Ти си мој једини Господар и стена моја!!

„Чујем молећив глас твој и видим сен појаве твоје. Зашто не приђеш ближе к мени, зашто ми не пружиш руке своје, болне од љубави?.. Грозни мраз обузима рамена моја. Хладно ми је. Студена је пустиња ноћу, јер залеђеним дахом дише. Зар нећеш да ме примиш у колибу своју, божји човече?"

Јован отвори шире врата, а сам устукну у дубину јазбине. Одатле је чуо како шкрипи сув, сићани песак под кожним чизмицама и како шушти свилена одећа која је распростирала мирис сличан нежним љиљанима. Глава му паде на груди, а руке у тами саме нађоше кремен. Запеваруша искра и запаже ланени жижак у каменој ђели која беше уђем напуњена. Букну велики пламен. Стојећи иза њега полуотворених очију, Јован чу заноћљив, љубак глас:

— „Желим да те видим, да те још једном видим! Лице ти се неће у светлости оне катре, као оно трошни кристални пехар. Допусти ми да ти отмем и да сакријем у срце своје сјај зеница твојих, жар што опија као вино са грчких острва. О, зашто су затворени капци очију твојих!"

Тада он диже у њих очи своје и погледа. Усне му задрхташе а из уста његових изиђоше лепе речи као змија, чију је главу смождило тешко дрвље и камење:

— Оче, где си? Помози ми!

„Зашто мене тако умиљато не призиваш? Упро си поглед свој на главу моју као о тетиву кривога лука. Оштра стрела која ће из њега да излети, сурваће ме у вечити гроб. Зашто ми пропаст дављаш и зашто си страшан као леопардов рик што се у близини разлеже у дубокој ноћи?"

— О Боже, дај ми чисто срце. О Боже, обнови угодни дух у утроби мојој!

„Драгане!"

— Ти су дакле сотона?...

„Ја сам што и ти. Хоћу да станујем у срцу твом и да течем у крви жилâ твојих. Да се отиснем у очи твоје и да останем у њима довека. Зашто не сотоном зовеш? Зар писам леша?..."

— Лепе су зажарене очи твоје што их покламаш љиљановим кашцима. Лепе су усне твоје што се развијају слично млађаној ружици. Дивне су руке твоје, што си их чаробним пространима скретала изнад главе своје. И дуга коса. Власи ти сливају се са белих рамена на груди твоје као два таласа, као прве воде... Чело ти је лепше но месечев сјај када лута међу дрветима у ноћној осами. И прсе ти веће... Грло ти се крије иза снежних прсиј као пролећно небо иза два бела облачка... О, како мирише

трепераство и питьство руке којим си опасала удове своје! Виђах осмех твој у сновима и пренијељима својим. Преклиљем те именом, које не смеш изустити, остани ме...

„На лице твоје паде блесак црвеног огња. Горе кудравих класи одсијава над челом твојим. Гле, заспјаше очи твоје. Ти си грозна и студен као Анубов лик, лик мртвачког поглавара. О, да се може у теби распламтети слободни огањ и да можеш постати као оно ја, пијан од крви што при и кључа. Пустињски лаве! Жудим да ме зграбиш оваку нејаку као што сам и да ме ирхаш удонима својим, у којима су се опружиле жиле препуне густе крви!... Желим да осећам наручје твоје око прсију својих, а око ребара својих дивовска рамена твоја што су као пергинална шума, одакле се виде свиленасти морски вали, што се маре изнад узрујаних дубина. На усницама твојим, које пеку као распламтели угаљ, чујао би тада тихи, али, страховити и драги ми осмејак. Ти још не знаш како мирише рука усана мојих... Наједном би дошла срећа као изненадна камсинов лахор из тихог обзорја. Намргођене очи твоје, гвоздене очи тигра који је први пут спазио у даљини младу јагњад, онесвестиле би се пада мном... Твој ће поглед постати дуг и примамљив као мирис туберозâ, што их је одранила ноћна роса. — Чело твоје узвинуће се нада мном много радосније но ветрић што пирка над египатском земљом, у доба када постају зимске кише. Обожаваћу огањ који ће букнути у теби бестидним речима што као пожеви срце пробадају.“

— Ах, речи твоје пробадају ми срце као ледене оштрице!

„Дођи к мени! Ти си као багремов цвет, што се ствара на тврде дрвене коре и стоји отворен, спишући тајну ноћ. Ја сам капљица росе, отворена само за те. Чуј, како јури крв у набрекнлим жилама мојим; крв која ме распиње. Умираћеш на срцу моме, да се сваког часа поново рађаш; чим уста моја одахну у усне твоје, душа твоја ући ће у моју, као што планеш у плам уланх!...“

Јован у дубини душе зачу реч:

— Пламен! —

То беше очев глас.

И још једном поново тај глас:

— Пламен, пламен! —

И подижући очи на њу, Јован изусти:

— Ено речи светог апостола: „Који чине оваква дела, биће осуђени на муке свакојаке.“ Гле само, како гори вечити огањ и пали грешно тело, у којему страст обитава.

А кад изговори речи ове, диже десницу и кажипрст метну у жижак огња што је лизао камену одељу.

И стајаше непомичан све док му прст не поче да тиња, да се разгорева, да гори. И тек тада, због голема бола, непосник престаде да осећа насладу од гледања бајне лепоте. А она, видећи шта он чини од себе, од страха се у камен претвори. Онемеше јој уста, надоше низ бедра обамрле јој руке, а живот нагло малаксаваше у лазурним јој очима.

Са јауком паде на земљу.

Коса њена, дугачка, мирисљава, чаробна коса, разасу се по земљи, а крило јој, седмите насладе и запоса, прхао је мађ пеизмерног бола. Зрак пламa падаше на њено божанско, красно тело. И овако у праху лежаше непомична до осванка.

Тутећи до саме зоре, тако је радио, док не изгоре на десници све прсте своје.

Св. Перуди СМРТ ЈЕ ЉУБАВ, СМРТ ЈЕ ЖИВОТ!

Онда стаде поред ње и поглед свој, као маглом застрт, обори земљи и хтеде да испруженом руком учини над њом знак крста. Покодреле му усне прошапташе:

— Иди с миром.....

Када она ни тада не устаде, нађе се да је дигне. Али чим дотаче рамена њезина, виде да је мртва.

Сунчани се престо уздиже над удаљеним крајем пешчане пустиње и свеноћним мраком разби зеленкасту ноћцу. Росне капљице са листића тражаху од сунца заклона у земљиној дубини и у крушама мирисљавог цвећа. Полагано се помицаше сен огромног крша, која као широки плашт заогрну Јованово тело што је лежало пред вратима од пећине.

Непосник је спавао.

Ватра му претвори крв у пламен што букташе у жилама; као гомила распиреног угља хукташе у лубањи његовој. У зглобове му ударали су чекићи боних узбуђења. Тврдо је спавао. Изгорелу, отечену, дрхтаву шаку притискао је уз недра. Јецаше у сну. Али гле, престо Господњи пењаше се више и више... Зракаста сунчана десница отпочину на заспалом лицу.

И тек тада Јован отвори очи, али их брзо опет склони и погледа у дубину духа свога, где је беснела страховита бура, као самум над земљу раскида. Крвава шака Јованова издиже се у вис, право ка месту где беше на врлетном хуму ковчег очев. Кроз суха уста рикаше:

— Ужасан и свирен беше за ме дух твој, као ној који снесе јаја, закона их у пустињи, а сам одбегне. Нека је проклета љубав твоја према мени, из које потече твоја моћ и моја слабост! Халапљиви прождрљивче и злобни рушитељу среће, што ниси ишао сотони да од њега научиш како ваља бити добар?... Добар је сотона а царство је његове насладе: ноћ. Нека је благословен његов тихи шапат, а нека се у грудима мојим угаси пламен твој! —

Окорела уста зарони у влажни песак, где је, у отиснутим траговима малених сандала, још стајала трептава ноћна роса...

Моја љубав

— Ю. —

Ја љубим силно. И никад се мене
Дотакло није све брбљање глупо,
Што га воде собом, смејућ' се тупо,
Уз шољу каве паланачке жене.

Силна као море пуно страхота,
Чиста ко пламен што га скрива око,
Љубав се моја дизала високо
Над прљавим калом бедног живота.

И нико јоште разумео није
Силину чежње нити бол ми тајни,
Знам: подсмех скрива и пријатељ најни
Кад с' јада мога лажне сузе лије.

Под притиском мука мој дух није пао,
И сваког ми дана љубав била јача,
Ја се не подавах моћи женског плача,
У души ми вазда твој лик ведро сјао.

И веруј ми, драга, до онога дана
Кад последњи удар откуца у груди,
Твоје име слатко с пуно топле жуди
Изумреће тихо са мојих усана.

И кад тело моје под притиском таме
Буде само једна гомила од први,
Труло, без живота срце и без крви,
И кад очи буду само празне јаме, —

О, и тад ће, драга, моја душа недра —
Ко и негда — жељно у вечери касне
Теби хитат', мила, љубит очи јасне,
И грлити тебе, твоја топла недра.

У твом меком крилу и срећна са тобом
Љубећи ти жудно мало лишце снежно
И милујућ' косе причаће ти нежно
О љубани једној што живи под гробом.

Зајечар, 1904.

Милутин Јовановић

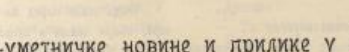

Књижевно-уметничке новине и прилике у Словенаца

ПРЕВАЗИЈЕ

проф. РАЈКО ПЕРУШЕК

— Љубљана —

(НАСТАВАК)

3. „Матица Словенска“ објанила је летос, осим „Зборника“ који доноси приличан број научних састава (највише филолошког и историјског садржаја), још и први део „Словенске Библиографије од године 1550. до 1900.“ Године 1550. штампана је прва словеначка књига, а цела Библиографија штампана је по азбучном реду. Ово је дело од несумњива значаја за све оне који се баве о словеначкој књижевности. Дело је потекло из пера Д-ра Фрање Симонића, чувара Ц. Кр. Университетске Књижнице у Бечу. — Трећа је књига свршетак зборника „Народних словеначких песама“. О апсолутној вредности ових песама, која се не да ни из далека успоредити не са вредношћу и ваљаношћу Вукове збирке него ни са најновијим српским збиркама, већ сам раније писао у нашем листу. Због издања ове збирке дошло је и до препирке између њених присталица и противника. Противника је било од две руке: клерикали су били незадовољни из чисто моралних обзира, а други, поред овог разлога, били су противни

и због тога, што ниво естетски, морални и књижевни у тим песмама не заслужује да се по неке од њих штампају у 10—20 варијаната, у којима су различни највише неколики стихови а често и само поједине речи. И доиста, такве разлике и нису од научног значаја, па ма колико стручњаци у звезде ковали ову замашну књигу која је Матицу стала огромних трошкова. Несумњиво је да је било доста скупљача неспремних за овакве послове, јер се у једној истој песми налази part. perf. activi на lъ, -la, -lo поред примера на u, v', а то, у сваком случају, није доказ дипломатске тачности, и ако је главни уредник овога зборника био универс. професор Г. Д-р К. Штрекељ. Пажљивији избор бољих песама уштедео би Матици довољно новчаних издатака а народу би више користио. Рукописи многобројних варијаната могли би се чувати у Матичиној Књижници, те би на тај начин и научари могли доћи до њих ради својих специјалних студија. Пошто овакво издање народних песама немају ни Руси, ни Пољаци, ни Чеси, ни Срби и Хрвати — за ме је доказ да је такво издање доиста непотребно, јер да је оно од каквог већег значаја, јамачно би се академије ових народа већ постарале да, по угледу на Словенце, и саме отпочну такав рад. До сада писан чуо да је и једна академија обратила пажњу својих читалаца на овај наш зборник. —

Четврта је Матичина књига наставак „Забавне Књижнице". У том су свеску путописи свештеника Лавтижарја: „У словенске браће". У њему износи утиске своје са путовања кроз југословенске крајеве. Опис је доиста и стварно и језиковно занимљив, али му озбиљно замерамо за ону неутољиву иржњу према православним и мухамеданским југословенским члановима. Ово напомињем да се види како застареле појмове и назоре нуди управа Матичина и клика клерикална интелигенцији словеначкој! Баш као и „Дружба Св. Мохора" са путописом „Келморајн" (т. ј. Köln am Rhein), куда су у пређашња времена одлазили на ханилук многобројни Словенци. Овај путопис „Келморајн" написао је један каноник са црвеним појасом, Д-р теологије Андрија Кармин, који због свог Римског доктората ужива велики глас у Љубљанској консисторији. И ако описује по штошта што је видео на своме путу, и ако је употребио три стране да објасни реч „Келморајн", ипак је највећи део путописа посветио опису разних гозби у жупничким и прелатским дворовима и жучном нападању протестантизма.

Пета је Матичина књига 10. свезак „Кнезове књижнице". У њему су две приповетке: „Живот и смрт Петра Новљана" од Ивана Цанкара и „Ела" од Јосифа Костањевца. Пошто ћемо о Цанкару и његовим најновијим радовима опширније говорити, то ћемо разгледати само „Елу". Јосиф Костањевац је писац средње руке, оригиналности не можемо тражити у његовим радовима, јер се он мање или више поводи за узорима наше књижевности. Ела је поштанска експедиторка, које је место добила после банкротства свога оца. И у овом је случају, као што то чешће бива, девојка у кући нежењена човека, те се између њих развију љубавнички одношаји који, опет по познатом рецепису, нису остали без последица. У оваквим приликама одбије Ела једног озбиљног просиоца, јер је осећала сву немогућност и недостојност свога пристанка. Прича је доста глатко написана, и ако је њена садржина већ више пута препричавана и употребљена. Из инвентара старих приповедачких закона узет је сукоб и борба принципа Добра и Зла. Добар принцип заступа наивни Јосиф који тражи Елу за жену а принцип Зла представља онај поштар код којега је Ела становала и који је обешчастио. Писац врло лепо црта моменте у којима се Јосиф заљубљује у Елу. У причи је и пуно епизода које са целином нису ни у каквој вези. А то и јесте једна од главних мана овога у опште осредњедаровитог писца. Он врло радо заснива своје приповетке на веома широкој основи, а свршетак изводи тако брзо и неочекивано, да му много штошта остаје неразрешено. Свршетак му врло радо изводи deus ex machina. — Покадшто му се прокраде и по која баш смешна фраза, што је само доказ површног списалачког занатства. Пре краткога времена издао је Костањевец 2. свезак својих скупљених списа под насловом „Из књиге живота". —

4. Друга приповетка, али која је на првом месту у 10. св. „Кнезове Књижнице", носи наслов „Живот и смрт Петра Новљана" од Ивана Цанкара.

Цанкар је први пут ступио пред словеначке читаоце са својим првенцима „Erotica". Књига има друго издање, јер је прво доживело страшни „autodafè" од сло-

Ст. Иванов Богородица

веначкога бискупа, који је од издавача Шамберга откупио скоро све примерке и уништио их, да би спречио „скандал". Овакав бискупов поступак јамачно није нашао у Господа Бога никаква допадања, јер су читаоци стално тражили ново издање које је брзо за тим и приређено. У исто доба почео је бискуп трошити своје дохотке на грађење велике католичке гимназије у којој ће подизати своје овце у језуитском духу, те му не остајаше залишних новаца да би их могао трошити на онако чудњачки спорт. Веома даровит и феноменално плодан, штампао је Цанкар читав низ својих песама, драма, приповедака... Да му песништво доиста не беше досадањи позив увидео је и сам врло брзо; штампао је три драме: „Јаков Руда", „За добро отаџбине" и „На Бетајнову" — и у свима црта социјалне, народне и политичке прилике каквих нема у Словенаца, јер су све неодређене, претеране, те је њихова немогућност сваком уочљива и јасна као бели дан. Прве своје књижевне цртице скупио је у збирку „Вињете", у којима је показао своју спретност у стилу, али у којима су маркантне и све његове мане. Од тога доба објављује сваке године у „Кнезовој Књижници" по једну од својих

приповедака, а и многи се издавачи утркују да у својој наклади штампају плодове његова пикантно-оштрога пера. Његова се дела читају са дубоким занимањем, али када се читање сврши, са обманом и разочарањем оставља се из руку његова књига.

У овој најновијој приповетки црта нам Петра Новљана, сина неког пијаног пограничног стражара и жене му Марице, која је насликана по калупу свих Цанкарових млађих жена. По смрти очевој морао је Петар скупљати шумску сувад и доносити је матери, а кад му умре и мати, узеде га под надзор његов тутор — пијанац као и покојни отац Петров — који беше столар у неком граду. У 12-ој својој години пође Петар у основну школу. У 13-ој години поче се ленити и запуштати. Био се заљубио у Олгу која беше за осам година старија од њега. Ова љубав, па утицај неког „вагабунде“ Мрве и „ђака“ Павла — доведоше Петра до трагичне смрти. Утопио се својевољно у својој 14-ој години. — За што сте, господине Цанкару, доводили у свет Петра Новљана да га убијете још у тако младим и нежним годинама? Та ово није живот, како га је провео четрнаестогодишњи Петар. Овакав је живот могућан само у књизи Господина Цанкара.

Оно што смо рекли о Марици, мајци Петровој, вреди и за сва лица и сву грађу Цанкарових приповедака. Све је увек једно и исто: и грађа, и слог, и судбина. Сва је разлика само у томе, што је сада у стању да напише цртицу која ће испунити целу књигу, а пре је то израђивао на неколико страница.

Сви његови јунаци, па макар то били и деца, момци или старци, крећу се по стално магловитим стазама, говоре и раде нејасно и никад не постижу својих циљева. То им изазива љутњу, а пошто су људи тако филистарско безобразни глупаци, они не воле овако лене и неодлучне скитаче (а њих баш због тога и воли Г. Цанкар) који проклињу цео свет и злобно му се ругају. У свакој слици, у којој има какав скитач или покварен ђак (њему иначе омиљени „вагабунд“) — не можете се отети сумњи да је Цанкар описивао себе сама. Сва женска лица, па било им име Олга, Марица, Минка, Франа — нејасна су и магловита. Исто ово вреди и за његову технику. Радње нема никакве, пуно је дугих монолога, сањивим декламацијама мучи читаоца и не да му никако да види шта је све то и у чему је ствар. У Цанкара су могућне најчудноватије ситуације, у њима се крећу људи без икаква разлога; а све је пуно негација и нелогичних мисли. — Све су му радње по старом, давно утврђеном калупу. Баш и да су такви наши јавни и лични односи, у њих треба тако ступити и тако их изнети, да их народ потпуно разуме, а нипошто да однос између писца и народа буде сасвим туђински. У радовима г. Цанкара нема принципа ни идеја, нити се у њима наслућује ма какав траг или указивање боље будућности.

Најновија књига Цанкарова, „Кућа Марије Помоћнице“, што је ту скоро изнео у књижевни трг, огрчила је и критичну и некритичну публику. Овај суд није уздржао ни страх од оних литерарних силника који својим хвалама обасипају све што се јави из пера каквог признатијег писца; а ако ти се догоди да се не слажеш са таквим мишљењем, гледај шта ћеш, јер ће те одмах огласити за глупог филистра, пошто се у нас још увек мање цени критика литерарних листова од критике политичких новина у којима главну реч воде варалице којима слепо верује нерасудна гомила.

У толико је већег признања заслужна праведна и неустрашна критика младога критичара Г. Фрање Кобала, што је објављена у лиску „Словенског Народа“. Ову оцену приказујемо, у главним потезима, српској читалачкој публици која се занима о мишљењу словеначких читалаца, и ако је та критика недовољно опажена и призната у словеначком оригиналу, јер је противна мишљењу журналиста и критичара који са пуно безобзирних софизама упућују публици своја мишљења.

„Кућа Марије Помоћнице“ уметничка је и рафинована порнографија. Много би боље било да се није никако ни појављивала у словеначкој књижевности. Нарочито у VI и VIII глави оцртава се тако ниска и огавна похотљивост да тако што не нађосмо нигде више до ли у његовој слици „Новац“ (из збирке „За лакомислене људе“). Ове обадве главе писане су са толико љубави и воље, да смо потпуно уверени у њихово нарочито и смишљено извођење. Та већ и без тога шета се муза Цанкарова огрнута само прозрачном копреном, а сада је већ и то свукла са себе и показала се као хетера најниже врсте. Одвратна и гнусна нагонила нас је да јој с презирањем окренемо леђа. Крајње је већ време да се човек безобзиран и уображен, као што је Г. Цанкар, уклони с пута, јер је то оваквим радом несумњиво заслужио. Цанкар је већ у једном роману („Туђинци“) пребацио Словенцима да су они за њега оно што вели наслов тог његова романа. Али то није и не може бити истина. Његови су га земљаци добро познали и утврдили су свој суд о њему. Не треба нипошто заборављати да је у нашем народу још и интелигенција здрава и чила, и да ни по чему није слична француском изможденом друштву, које тражи само рафиновану насладу, јер је и само блазирано до крајњих граница. Ако је могућно да се Цанкар уздигне из овога кала — добро ће доћи нашем народу: не буде ли хтео — згазиће га као и сваку гусеницу, која тмиже онде где је још мало пре лебдео красни лептир.

„Кућа Марије Помоћнице“ — болница је. У другом спрату нежну одељење је у којем три малолетне девојке испаштају грехове родитеља својих. Све су три у живим ранама, узете, слепе — чекају смрт, у коју свака гледа као у ближњег свог, као у добротвора. — У тој је соби и Смрт, која лагано ступа од једног одра до другог, исто као и сестра Цецилија, калуђерица, што је била одређена поред њих. Девојчице још не познају живот, само им покадшто излазе успомене пред очи: сећају се оних лица која беху непосредни узрок њихове несреће. Виде своје родитеље чије грехове оне испаштају. Живот је код њих ужасан, те им је болница једина чиста средина, а у њој мирно и предано очекују Смрт.

То је дакле предмет што га Цанкар изабра за своју слику. У њој нема никакве радње — само се слика за сликом ређа. Све су те слике делови целине, израђене минуцијозно, до детаља. Друга је Г. Цанкарова уметничка вештина што све истакнутије осећајне моменте понавља више пута, исказујући их сјајним слогом у којем нема баналности. Или, ако и има какве баналности (шетња деце са лулом и цилиндером очевим) није онаква као што је у VI и VIII глави. Озбиљност дикције само је у њима попустила, иначе је свугде на угледној висини. А ово значи: да Г. Цанкар уме све то извести као што треба — кадгод то само *хоће*.

(свршиће се)

Утопљено звоно

Драмска бајка у пет чинова, написао Герхарт Хауптман,

превео Р. Ј. ОДАВИЋ

(наставак)

Хајнрих

Тако ли дакле?
Сањах о хајци која ме гони:
Гле, сад је чујем, — ал' не ће на ме!
На време стиже лајање њено!
Јер ни анђелак са белим крином
Да к мени дође и да ми тражи
Молбама слатким сталности чврсте —
Ја не бих стек'о потврде јаче
За вредност чисту и сјај свог дела,
Као крај ове одвратне вике.
Дођите само! Вама ћу ваше!
Противник ваш сам рад спаса вашег.

(Оде)

Раутенделајн

(сама, натрено)

У помоћ, бабо! Хеј, Никелмане!

(Никелман се појави)

Ах, Никелмане! Молим те, молим!
Дај нека вода груне са стена
Све слап за слапом! Отерај хајку!
Дај! Дај!

Никелман

Брекекекс! Реци, шта желиш?

Раутенделајн

Водом их слисти у бездан грозну!

Никелман

Не, то не могу.

Раутенделајн

Учини, можеш!

Никелман

Па и да могу — шта од тог имам?
Тај ми мајсторчић није у вољи:
Зар он да влада Богом и људма?
И главу нек му људу одсеку —
Баш ми свеједно!

Раутенделајн

Брзо помози.
Иначе, јаох, доцкан ће бита!

Никелман

Шта ћеш ми дати?

Раутенделајн

Дати?

Никелман

Јест, дати.

Раутенделајн

Реци шта хоћеш?

Никелман

Брекекекс! Тебе!
Збаци те сукње, лоше ти стоје,
И те црвене ципеле своје,
Па буди што си, и мени дођи,
Са мном далеко одаиде пођи.

Раутенделајн

Е, гледај само! Баш мудра глава!
Кажем ти опет и знај за увек,
Терај тē бубе из људе главе!
Да ти је старост и трипут већа
Нег' баба-Жбунке, и да ме ставиш
У шкољку какву за сва времена —
То не ће бити! —

Никелман

Онда је проп'о!

Св. Перуци Природњак

Раутенделајн

Лажеш! Знам: лажеш! — Чујеш ли позив?
То је глас његов — добро га знате.
Не видим, мислиш, како се страшиш?

Никелман (спусти се)

(Хајнрих опет дође. Борба га је узбудила; свеје се лавље и победно

Хајнрих

И јурну пашчад, — ал' упаљене
Омуте бацах у руљу бесну;
Гранитне масе међу њих срљах:
Мрцварише их! — Дај ми да пијем.
Бој крепи груди, челичи успех;
Крв струји живље и било брзā.
Десетоструко бој снагу јачā,
Љубав и мржњу поново буди!

Раутенделајн

Пиј!

Хајнрих

Да, чедо, дај. Опет сам жедан
Светлости, вина, љубави — тебе!

(Пије)

У твоје здравље, лепирна елфо!
И пијућ', опет заручујем те.
Стварала'т вредни, без тебе кад је,
Пропасти мора, мучен и дављен
Тежином земље. — О, чувај ми се!
Душина крила ти си ми, чедо!
О, чувај ми се! —

Раутенделајн

Не, ти ме чувај!

Хајнрих

Чувај је, Боже! — Сад свирку!

Раутенделајн

Амо
Патуљци моји из јама, етена —
Славити славље давних времена!
Овамо свирке, свирајте гласно.

(Музика)

Хоћу да играм лудо и страсно.
Светлаца јата нека ми красе
Златасте, бујне, несташне власе.
Украсу таквом сличнога није,
И накит Фрејин пред њим се крије!...

Хајнрих

Ћути! Јер....

Раутенделајн

Шта је?

Хајнрих

Зар ти не чујеш?

Раутенделајн

Рећи шта?

Хајнрих

Ништа.

Раутенделајн

Шта ти је, драги?

Хајнрих

Не знам. Ал' чујем у гласу твоме
Звук тако редак...

Раутенделајн

Какав то, драги?

Хајнрих

Звук пуно тужан... Неслушан давно...
Ал' ништа, ништа! — Ходи овамо;
Усне ми пружи, пехар пурпурни,
С којег се пије, ал' до дна — никад!
Дај ми да с њега заборав срчем!

(Љуби га. Дуга пауза заноси. После тога, чврсто загрљени, стрмуљу на клупицу, где их постепено заноси нежна поћудна планинског сната)

Где, дални, снежи, огромни простор
У ком се пружа где људи живе.
И ја сам човек. — А знаш ли, чедо:
И туђ и дома — ја сам и овде
Као и дбле. Разумеш ли?

Раутенделајн

Да.

Хајнрих

Чудно последњи кад ми то кажеш.

Раутенделај

Страх ме.

Хајнрих

Од чега?

Раутенделајн

Од чега? Не знам.

Хајнрих

То није ништа! А сада хајде,
Одморимо се.

(Вољни је на уздау у стени, заспиње у јеки кад и опрено он)

Само да месец,
Што гбре виси бледога лика,
Не проспе на сне очију хладних
Сијање меко; да не озрачи
Долину, откуд побегох амо!!
Што сиве магле покривач крије —
Видети не смем... Чујl Л? Чу ли?!

Раутенделајн

Не. Ништа! Али — не разумем те!

Хајнрих

Не чујеш ни сад?

Раутенделајн

А шта да чујем?
Ја чујем само јесењи ветар;
Уз то јејину где кадшто хукне,
И чудне речи којима чудно
Неким туђинским језиком зборин.

Хајнрих

Онамо дбле, где крвав месец....
Видиш?... У води где озрцава...

Раутенделајн

Не видим ништа.

Хајнрих

Соколске очи —
Па опет ништа? Је си ли слепа?
Видиш ли где се полако, тешко
Онамо вуче?

Раутенделајн

То је твој привид.

Хајнрих

Не мичи! — Није! То није привид —
Тако ми наде у милост божју.
Сад је на оној широкој плочи
Што је на стази.

Раутенделајн

Не гледај, тамо.
Све ћу затворит', ја ћу те спасти.

Хајнрих

Не! велим. Морам да видим, хоћу!

Раутенделајн

Ко рој, где само, паља се гужва
Облака синих по котлу горском —
Уморни, ко тй, не снеју у њу!

Хајнрих

Уморан нисам. Снажан сам опет.

Раутенделајн

Па добро. Опет господар буди;
Разгони снажно прйвиде хўде!
Држи за чекић, нек опет грўне. —

Хајнрих

Пење се, гледај, све више пење.

Раутенделајн

Куда?

Хајнрих

По уској стази у стењу —
Скоро без руха.

Раутенделајн

Ко?

Хајнрих

Деца боса.
Један суд носе; тежак је ваљда —
Јер наизменце подмећу нода њ.
Колена своја мала и гола.

Раутенделајн

О мајко драга, помози бедном!

Хајнрих

Главе им краси светачки нимбус....

Раутенделајн

То путни пламен обману ствара.

Хајнрих

О није, није! Прекрсти руке.
Видиш ли?... Видиш?... Ево их.
(Клекче, а оба његова летата, као привиђења, труде се да уђу; једно од њих носи крчаг.

Прво дете

Оче!

Хајнрих

Да, отац.

Прво дете

Мама поздрав ти шаље.

Хајнрих

Хвала, мој драги. Како је мами?

Прво дете

(полако и тужно, наглашујући сваку реч)
Мами је добро.
(Ив дубино се једва чује како своми своко)

Хајнрих

А шта то носиш?

Прво дете

Крчаг.

Хајнрих

За мене?

Прво дете

За тебе, оче

Хајнрих

Шта је у њему, дечице драга?

Друго дете

Слано.

Прво дете

И горко.

Друго дете

Мамине суле.

Ц. Мидовић — Пресвиновање Св. Катарине

Хајнрих

О свемогући!

Раутенделајн

Шта гледаш тако?

Хајнрих

Њих, њих гледам.

Раутенделајн

Ког?

Хајнрих

Где су ти очи?
Њих, сто. Децо, где вам је мати?

Прво дете

Мати?

Хајнрих

Да, где је?

Друго дете

Сад је код Боге!

(Из дубоко се чује јачи звоњење)

Хајнрих

А! Звоно!... Звоно! — Ах!

Раутенделајн

Какво звоно?

Хајнрих

Пропало... старо... Звони, чуј, звони!
Ко звони? Нећу!... Нећу да слушам.
Помоћ!

Раутенделајн

Хајнриче, освести ми се!

Хајнрих

Звони!... О Боже!... Ко је то хтео?
Чуј како јечи, чуј звук сахрањен;
Одморан сада чуј како гу́ди
И с двојном снагом овамо ку́ља.

(Према Раутенделајни)

Ја те се гадим! Мрзим те!... Даље!
И тући ћу те, одроде елфски!
Даље, зли душе. Проклет сам с тобом,
И мој рад и све... — Ево ме, ево!
Идем већ. Боже, смилуј се мени!

(Дагне се, сруши се, па опет устане и јоден оде)

Раутенделајн

Хајнриче, куда? — Про́ђе. — Све про́ђе!

ЗАВЕСА

(заставиће се)

Нове збирке српских приповедака

— ИЛ. ИВАЧКОВИЋ —

Господин *Симо Матавуљ* је својој најновијој књизи са правом дао карактеристичан наслов *Живот*.[1]) Сива, једнолика и тупа свакидашњица сањивомирног и млитаво-редовног живота износи се у њој (нарочито у првом делу њезину), — неколико момената из оног правог, прозаичног живота, који као досадно трома река тече, хуји око и поред нас, а ми га, губећи се у њему, или не примећујемо или, стојећи над њим, посматрамо га расејаним погледом и — не разумемо. Ми, обични посматрачи, каквих има на сваком ћошку. Г. Матавуљ није то. Он види и примећује живот, износи га и описује наметно и стварно, каткада и одвећ реално, али увек или бар већинни остаје на површини његовој и не доспева да испитује и унутрашње биће својих особа̄, чији је спољашњи свет са извепбаним и необично оштрим оком својим поуздано запазио и најсторски извео. И с тога су му приповетке — оне би се могле назвати фотографијама из живота — увек занимљиве и лепе у одличном смислу тог веома релативног појма; лако и са уживањем се читају, али нас чешће ипак остављају некако хладне, јер им више но једном недостаје истинска душевна музика и дубоко, несвакодневно познавање човечје душе и духовне му унутрашњости. На пример одмах трећа по реду приповетка: *На њен дан*. Писцу се не сме замерити, што је обрадио један често употребљен и одличан предмет, јер данас су, на послетку, већ сви мотиви много пута обрађивани и злоупотребљени. У осталом, ствар је у овоме: „Димитрије Ј., висок, снажан човек, од четрдесет и пет година, увек суморан, био је прави тип војнога чиновника, који се с љубављу креће по лавиринту формулара̄!“ Жена Јулија га вара: неверна му је — то је обична ствар — са његовим најбољим пријатељем. На четрдесети повратак женина рођен-дана, Димитрије јој купи леп прстен, позове на вечеру свога побратима Пају, кума и куму, и одржи своме пријатељу здравицу коју завршује овако: „А знате ли име Пајине невесте? Ево! Вјенчаетсја раб Божји Павле (и он принесе чашу побратиму) са рабињом Божјом Јулијаном (и он учини исти покрет према жени) во имја оца и сина и свјатаго духа, амин!“ И проспе по једну чашу вина у лице Паји и жени својој. „Јулија је умрла после петнаест дана напрасно“. То је, додуше, само једна мало необична варијација једне обичне теме са веома необичним саршетком, али ствар је од интереса и ја се не кајем, што сам приповетку трипута прочитао. Но ми бисмо од једног Симе Матавуља са правом могли очекивати и нешто више од једне „занимљиве ствари“, која је, истина, кадра да скрати кишовите дане и дуге вечери, али не даје читаоцу прилике да завири у скривене, тајне кутке човечје душе. То је, можда, једна банална и одвише пута поновљена замерка, али то, мислим, ништа не одузима од њене оправданости, и с тога изволите замислити себи, да је сада први пут чујете. Г. Матавуљ као да није био вољан објаснити нам изближе: зашто је, например, Димитрије толико година немо гледао и трпео неверство своје жене, ма да му је, изгледа, било добро познато; зашто је, даље, Јулија мужевљев поклон схватила као неко исмејавање, пред децом и зашто се, најзад, стара кума тако уплашила, када је приметила да Димитрије наздравља своме пријатељу, с којим се све дотле тако лепо живео? То су, рећи ће се, ситнице, али те ситнице (ако су заиста то) неугодно се истичу у овој приповеци, која је са многим добрим странама својим — спомињем само пријатно брз развитак радње и оне, само Г. Матавуљу својствене, апартне обрте у њој, који не могу остати без јаког утиска — исто тако карактеристична за Матавуљев интересан и зрео, и ако каткада површан начин

[1]) Београд, 1904. Издање книжарнице Светислава Б. Цвијановића је веома укусно. Стр. 144.—1·20 дин.

причава, као и са не једним доста приметним недостатком својим за његову нешто плитку психологију и његов иначе тако бистар, проникљив поглед, који се — а то је штета — заустављао на површини ствари, живота и света.

Осим оне ниже још три приповетке из Београдског (или бар српског) живота, од којих је најдужа и, чини ми се, најуспешнија *Аранђелов ујак*, једна савесно, али не ситничарски написана прича, у којој је пиротојано испричано, и ако са недовољно унутрашњег мотивисања представљено, буђење мушке свести једног очинчарског каше. Његов је ујак дао име приповеци, али није — то изгледа парадоксно — главна ствар у њој, јер Г. Матавуљ је много више пажње обратио описивању једне нове, мало необично саздане куће на Врачару и њезиних тако разнопених становника, пробуђене улице и несташних сеоланки што зором у гомилицама долазе у град носећи на продају шилиња, јаја, воћа, — него Аранђелову нешто наглом и стога недовољно јасном препорођају. То, може бити, донекле ремети композицију приповетке и одузима нешто од њезине уметничке вредности, али је уједно чини занимљивијом и свестранијом, јер добро представљен колорит и згодно уплетене, и ако — општо узевши — непотребне сцене (епизодама се оне не могу назвати) нису још ни једној приповеци биле на одмет. — Не могу, а да нарочито не ударим гласом на једну необично живахно написану личну успомену пишчеву, која и крај своје безначајности има несумњиво трајне литераре вредности, те је са главним дијалозима и духовитим, свежим причањем својим достојна аутора „Бележака једног писца" (у Летопису Матице Српске). Г. Матавуљ нам је у њој — ова се зове: *Успомене* — дао са неколико летимичних лаких речница и пасумице, као немарно добачених цртâ, јасну слику „безбожног распопа" Васа Пелагића, које је он, вели, више но једном казао у очи своје мишљење о њему: да Пелагић, несамостални, књигама и странци идејама занесени Пелагић није био оригиналан мислилац, али да је имао јако развијену наклоност вероваљу, које је с почетка задовољавало прилично учење, а доцније га одвело диаметрално противној науци, — доста претеране славољубља и не нање наивности с једне, а много издржљивости, непоколебљубља и храбрости с друге стране. Мислим да се са више речи не може дати јача и рељефнија карактеристика познатог архимандрита-отпадника. И ту су онда босански бегунци, што их је „развијао Швабо" и који шаљу дуг телеграм руском цару честитајући му рођен-дан, и ту је, најзад, далматински „Ускок": прочишћени — Симо Матавуљ.

Управо је чудноват, како се Матавуљ, писац до сада скицираних прича, што више екваптином и описује живот у који се и сам тек мора уживети, разликује од Матавуља, белетристичког стваралца Далмације (нарочито пак њезина Приморја) и Црне-Горе. Та је разлика и досада била добро позната и не једанпут уочена, а у овој збирци, која има тачно десет радова, ће је још лакше запазити, јер други и, рекао бих, бољи део „Живота" чине приче и слике из несимога заичаја и Црне-Горе. У прво, у *Кишовитим њокома*, слави се победа љубави, велике и елементарно силне љубави над ништавно празним верским заћепцима псевдобожних људи, који у својој заслепљености заборављају да је један Бог: — а *Звоно*, та интимно једноставна историја, како је славно пеликовићу звоно једнога јутра завалкало угушено, старачки, промукло, како је поп-Арон око Васкрса накитио прошлогодње Мијајлу Милошеву, кнезу од Србије и како је ново звоно на дан Госпођине прве пут заиовало у славу божју на бокељском њеу, — *Звоно* је, велим, једна лепа, са много срдачности и мирна достојанства изведена слика из живота бокељског села и једних, поштених му господара. То је скоро савршено добра и уметнички заокругљена слика, која је тек овде-онде зачињена, као прекађена с неком једва приметном и пронидљиво фином иронијом, и Г. Матавуљ, тај фанатик реалне стварности, као да је нешто утеше и пријатне романтичности просуо по њој. — Од њихог су значаја и слабијег утиска *Мрвице филозофије* којој не достаје мрвица љубављу прожете психологије, и *Злуслав*, којег, срећом, нека злаћана истинита места и неки угодан, сад пријатно-наивни, сад опет заједљив тон спасавају да не остане само просто прецртавање пустих догађаја и пуке реалности. *Сиюови* су опет лепа скица двају осуђеника: један се ачи, уздише и у задњој ури, спомињући непрестано сина, „миле од сокола", и тражећи да се сину преда његова медаља, а други, зловољан, намрштен, прачан убица, проклиње понорођеног сина свог и зазорно му, што ће га спомињати са последњега му срамног дела. Појединe су особе логички, јасно снимљене и нека узвишена величина лежи у Матавуљеву схва-ћању јединог предмета, који је изведен са изненадном драмском енергијом.

Н. Михаилов Моја породица

Један брижљиво култивиран и зајиста образован дух је писац ове књиге, један до раснинираности искусан белетристичар, који са невероватном лакоћом лети, клизи од једног предмета до другог и с тога нека промена да уђе дубље у суштину ствари, али зато поиршњу, на којој редовно остаје, бистро опажање и са уметничком сигурношћу је црта. И то су радови једне самосталне, тачно одређене и јако изузетне личности, која уме све да представи са харионијом истинске уметности и сведочи о једном независном, отиском дару, што се ипак подиже до несвакодневне висине уметничког стварања. Није, можда, све у овој збирци истраживо, сасвим непосредно и каткада мора поглекоја духовита примедба наканадити унутрашњи импулс душе, који му моментално не достаје, али она је са неком особитом финоћом форме и прецизношћу израза једна лепа књига, коју ће људи здрава укуса останити на видном месту, да би могли с времена на време листати по њој. —

Далматинац је и Госп. *Иво Ћипико*, који је под нешто неодређеним насловом *Са острва*[1]) прикупио неколико приповедака. Оне су скоро све дуже и опширније од Матавуљевих, али у много чему знатно заостају иза њих, одајући ипак један веома приметан, и ако још недовољно прекаљен, не прло самосталан и нешто недотерин,

[1]) Београд, 1903. Срп. Књижевна Задруга 33. стр. 244.

неодређен дар. Његовим приповеткама недостаје унутрашња занимљивост, бистра, потпуна анализа душевног стања и једноставно узвишена прегнантност језика, али оне су бар добро погођене слике и просечно лепе новеле, које се по књижевним листовима са лакоће и непретенциозности своје пријатно читају. Но прикупљене овако у књигу, оне — то нама одмах реци — чине нам се нешто утискане, јер једноликост предмета и много варијације истих онгурâ умарају и најзад морају постати досадним. Поред тога Г. Ћипико, хотимице или случајно, не обраћује теме, које би једино за његов значај биле карактеристичне и тако одузима својим цртама из бокељског живота чар новости и — ако се сме рећи — специјалитета. *Сукоб* би се, на пример, могао догодити на ма ком другом крају света, јер уображено конзервативних богаташа, савесних свештеника, вредних трговчића и ситних сукоба локалног значаја има, напослетку, свуда. То још не би била велика мана, али је несрећа, што Г. Ћипико није довољно позаинсан и самоникао дар, да би и скандашењи, простим и толико пута употребљеним клишеима могао дати много нових боја, а досадно обичне догађаје могао ставити у посве нову светлост и сасвим оригиналну перспективу. Но Г. Ћипико је крај света тог скицатична појава на полу најновије нам приповетке, јер он своје цртице и слике пише са оном угодношћу, широком љубављу, која све разуме и свакоме прашта, дајући им чудно са лирски непосредним тоном својим неку нарочиту драж. Узмимо одмах прву приповетку о мало и одвећ паметној браћи *(Браћа)*: млади, патрени, веома осетљиви Спасоје убио је на путу једнога лутог Арнаутина, јер му упркос утврђеној погодби није хтео откупити душа, него га у лутини још и ошамарио, те из бојазни од освете пребегне са целом породицом у Црну Гору, а доцније се с братом упути у Боку да својим рођацима прекране себе и своје. Али скитач Митар, потплаћени шпијун породице убијеног, једнако тражи да освети смрт сеоединову и напиши, рекох, и одвише наивни момци, који у самом убијству не гледају никакав злочин, сами се повере жандарима и тако доведу иустријске таминце. Но заузимањем младога судца буду проглашени за пријеторске поданике и после дужег робовања се ослободе уске, тамне ћелије да се опет науживају „лепоте светлости, сиједине и простора“. Та је историја исписана са много љубави и пуно усрдности, али већ са приметно јако приповедачке окретности и уметничког склада, и ми смо принуђени да неугодну испрекиданост причања сматрамо као врло знатан недостатак прелине композиције. Много слабија су наредна три рада: површна слика *На мору*, у којој нема доста неприродности, па и ефектовања; — *Цвијета*, мало предуга приповетка о једној младој девојци, која је отишла за својим драганом у далеку Америку, али је он не хтеде узети и она се опет врати у свој стари град са тесним улицама и тихим животом да мирно, без страсти и досадно траје своје старе, једноличне дане, — и већ споменути *Сукоб*, једна бескрајно развучена прича о ситничарским размирицама у једној забаченој приморској паланци. Више одговара погодбама добре новеле *Ластавка*. Стара је то песма: једно младо девојче удало се више обичаја ради, но из наклоности, за човека који јој равнодушан, и није била срећна. То је, дакле, предмет који заиста никад није био оригиналан, и који има права сваки да обрађе, али код Г. Ћипика је у овом случају забуба само врло споредна ствар. Он као да је хтео представити унутрашњи развитак једног малог сирочета: како од детета постаје девојком, у којој се постепено и неприметно буди осећај, тачније: инстинкт љубави; како се прво воле, па да је нико, чак ни природни нагон, него једино обичај осталог света тоне, удаје за човека којег нити мрзи нити воли; како стење под тиранством, презајмног брака и како, напослетку, сама остављена старица завршује свој живот у разваливању једног старог манастира. Од прилике на истом уметничком нивоу стоји и *Јелка*, — једна лепа (и ако мало тврда) прича, која и крај своје неразрађености иде у боље и најприродније ствари што их је Г. Ћипико досада написао, те доста згодно завршује ову збирку његових приповедака. Можда неће бити посве излишно код „Јелке“ приладом приметити, да Г. Ћипико није најсрећнији у крштењу својих радова: он их веома рађе назива именима главних особа. То су, истина, најкомотније и најпростије, али у исто време и најнеприпијатнији наслови, који са својом празном безизразитошћу не служе на част писцу.

Општа утисак ове књиге г. Ивана Ћипика је прилично неодређен. Хоће ли њен писац моћи да створи и нешто апсолутно трајне вредности, то ће показати дани који долазе, — засада је он, чини ми се, један од оних добрих међукритета, који ни једној књижевности, а најмање српској, не могу бити посве ни одиет. Поред тога је г. Иво Ћипико песник осетљиве душе и бистрих очију, који је надар да схвати сву озбиљност живота, — песник што има и срца и смисла за туђе патње и најзад поета, који осећа, да — живећи и за туђе туђи људи — може само свој живот да развије и обогати. Отуда, мислим, толико љубави у његовим приповеткама и онолико непосредне субјективности, коју није тешко запазити нарочито у првој и последњој причи („Браћа“ и „Јелка“). Г. Ћипико, дакле, уноси и себе и своја осећања у ове приповетке и тако, може бити, не испуњава убичајене услове конвенционалног причања, и приповетке су му редовно без епског утиска праве новеле (или романа), али он нам с том својом — да рекнем — јеретичком субјективношћу непосредно доноси и сну своју личност, која као да је пуна здравих уверења и одушевљења за лепо, природно и једро. И већина читалаца биће вољна да му ради те, данас доста драгоцене, способности опрости и почешњи врло груб недостатак: местимице празну, неотесану фразеологију и непотребну, безукусну растегнутост („Сукоб“, „Антица“), много пута неиилостиво досадну једноликост његових мотива, врло оскудне опште слободне природе и најзад ону страховиту сувост, с којом он који пут (срећом доста ретко) воли да просто преприча свакидашње, необично незанимљиве баналности. Укратко: г. Иво Ћипико није приповедач несумњиво јаке оригиналности, нити песник пламене маште и сасвим самосталног новог погледа на свет, и радови му редовно нису ништа више од пластични реалистички слика, али, напослетку, ultra posse nemo obligatur. —

(свршиће се)

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Амајлије

(из туђег вила)

CXII

У глупог срце на језику бива,
У мудрог језик на срцу почива.

CXIII

Ни време ни сила,
Ни све њине згоде
Угушит' не могу
Љубав спрам слободе.

CXIV

Шйром свега овог света
Жудан славе можеш заћи:
Што ти нуди отаџбина —
Нигде више нећеш наћи.

CXV

У души твојој извор је добра,
Извор и туђој и твојој срећи;
Тражи га само — мораш га наћи,
А кад га нађеш — увек ће тећи.

CXVI

Од циције и дебелог брава
Тек по смрти стиже корист права-

CXVII

Нити се велича нит' се диком слави
Ко од својих уста туђу трубу прави.

CXVIII

Који самим собом владат' не разуме,
Ни туђу слободу ценити не уме.

CXIX

Имати срећу — то је у судбини,
А срећан бити — то сам човек чини.

CXX

Догод успомена бу̂ди наше наде —
Дотле нам и среће на земљи имаде.

Превео О.

En plein air

Бистра као око у детета протицала је река задовољно певушећи своју једнолику песму. Кукурузне њиве преливале се у злато. Трава је била чиста као да се јуче отопио снег. Небо високо и плаво. По њему се гонили мали сребрнасти облаци. Једно јато белих вивака летело је изнад воде. Велико и сјајно сунце као краљ је расипало зраке. Поветарац је био свеж и мирисао на влагу.

На врх брега, у светлости и чистом зраку седели смо нас двоје.

Све је било весело, умивено, као да је обукло празничне хаљине. Чинило се као да се јуче отопио снег, као да данас цвета јоргован и као да ће се сутра заруменети мајске руже. Седели смо и ћутали. Наша заморена лица и угасле очи нису могле лагати: оне нам говораху да је то ипак само јесењи дан.

Београд 1904.

М. М. Усцоковић

Дубоко у ноћ...

Дубоко у ноћ чекао сам те. Множина мени непознатих лица различитог стаса и израза стоји или корача по мрачној обали. Све су очи управљене тамо далеко у светлост која трепери на води и приближује се. Хладан ветар брише, а у срцу се рађају и умиру нада и слутња. Самртничка борба води се и обузима цело моје биће.

Бледа и уздрхтала изиде и ти, добра моја драга. И у часу кад нам се погледи нервозно сусретоше, бесмо неми једно поред другога. Држао сам твоју врелу руку у својој руци. По твоме замореном и благом лицу прелете осмејак сетан, јак, дубок, осмејак што ме косну.

Како сам желео да ти у томе тренутку пружим и утеху и срећу, и да ти кажем најнежнију реч. Срећан и усхићен ћутао сам, а за тим промуцао нешто тако обично, натегнуто.

Изидосмо. Дочекаше те твоји. Сви су те грлили. И отеше те од мене те свете ноћи пуне свежине, тишине и звездате ноћи у којој си била као анђео. А знам да због њих писи дошла, да су ти њихова питања досадна и тешка.

Отеше те да без покоја и сна, расејана и расплакана дочекаш зору, да заједно просањамо дане младости и вечитих растанака.

Влад. Станимировић

Једној пријатељици

Знали смо се пре виђења и растали пре но што познасмо једно друго. Избегавајући непријатне теме вечитог објашњавања својих чудних поступака журили смо једно другом, ваљда из навике, и обмањивали се да смо само пријатељи.

Нехотице сам стварао од тебе несрећно створење и подржавао те у томе уображеном стању, које ти је годило, јер је било моћно да потхрањује моју нежност, сажаљење и пријатељство.

Удаљени сносили смо врло лако растанак, прилагођавајући се новом животу. О прошлости писмо смели говорити, јер су већ многи догађаји изгледали смешни.

Јуче сам те срео здраву и насмејану, и побегао од тебе кад сам те видео у улози сентименталне девојке; јер је та сентименталност тако несрећно доликовала твоме руменом лицу.

Рекла си ми, да ћу у твојим очима увек бити оно што сам и пре био.

А ти не би ништа више жртвовала за наш други састанак, — у то сам уверен.

Влад. Станимировић

НАШЕ СЛИКЕ

Гуслар (сликао П. Јовановић), *Незаконита мати* (вајао Св. Перуци), *Св. Доминик* (вајао Р. Франгеш), *Смрт је љубав, смрт је живот* (вајао Св. Перуци), *Богородица* (сликао Стеван Иванов), *Природњак* (вајао Св. Перуци), *Прстеновање Св. Катарине* (сликао Ц. Медовић), *Моја породица* (сликао Н. Михаилов). — Све ове слике и вајарски радови беху изложени на Првој Југословенској Изложби. Овим бројем почиње „Нова Искра" доносити поједине радове са ове несумњиво знамените изложбе и објавиће их што више може, уверена да ће њиме угодити и читалачкој жељи и великој идеји југословенске културне заједнице.

Ускрс (сликао Урош Предић). И ако ова слика није била на Првој Југословенској изложби, ипак је доносимо у овом броју као представника правог жанра Предићева.

Г-ђа Савка Суботићка. Види чланак у овом броју.

Први оглед (сликао проф. И. Мрквичка). — Док нам се не израде друга плишета од слика из бугарског одељења, објављујемо овај рад бугарског уметника, поред слика Стевана Иванова и Николе Михаилова.

Проф. Антон Ажбе у свом атељеу. Посетиоци Прве Југословенске изложбе сећаће се несумњиво оног дивног портрета „Црнкиња" у словеначком одељењу. Радио га је професор Минхенске Академије Антон Ажбе. Слику његову и његова атељеа објављујемо у овом броју.

ХРОНИКА

КЊИЖЕВНОСТ.

Драматски списи Јована Ст Поповића. Књ. друга. Издање Српске Књижевне Задруге.

Ове године С. К. Задруга издала је и другу књигу „Драматских списа Јована Ст. Поповића". У тој другој књизи налазе се једна трагедија, „Наход Симеон", и једна комедија: „Кир Јања." О „Кир Јањи", за цело, нема шта више да се каже. Што се тиче „Находа Симеона", цео свет зна да је та трагедија написана по народној песми истога имена, а да та народна песма опомиње својим предметом на Софокловог „Краља Едипа." Ову сличност између наше народне песме и велике грчке трагедије морао је знати и Стерија, али не изгледа ни по чему да је мислио угледати се и иначе на Софокла. Он се држао искључиво народне песме, и Софоклов утицај на њега могао је бити само посредан кроз ту песму. Ипак зато, није сасвим без интереса упоредити „Симеона" и „Едипа." На том се упоређењу најбоље да видети, како се из једне исте грађе могу извући две трагедије сасвим неједнаке вредности: једна врло добра, а друга врло рђава.

Прича о Едипу позната је свима. То је прича о човеку који је, у незнању, узео матер за жену. Родооскрвнење је увек гнусна ствар, а нарочито онда, кад се дешава између сина и матере. Ипак зато, Софокло је успео да на основи родооскрвнења направи једну од највећих трагедија за које знамо. Едипов случај он је умотао у једну религиозно тајанствену атмосферу, у којој он престаје бити гнусан да би постао страшан. Ко год зна „Краља Едипа", сетиће се да ништа од свега тога што Едип ради, не бива по његовој вољи. Он је гоњен једном злом судбом, које не може да се ослободи, и ако од ње једнако бега. Његов страшни грех богови су у напред прорекли; Едип то зна, и онда покушава да остварење њиховог пророштва осујети. Али баш оним актом којим је то мислио постићи, он извршује оно што му је било проречено. Из страха од пророштва он је побегао из родитељске куће, и оженио се у неком страном граду. Али, доцније се показује, да његови родитељи које је напустио нису били његови прави родитељи, док је баш та странкиња на коју је случајно наишао била његова мати. На тај начин, Едипово родооскрвнење не изгледа више његово властито дело. То пре изгледа неко проклетство бачено на њега с неба, — и нама је стога могућно да се не гнушамо тога човека који матер узима за жену, већ да га жалимо..... Или, ако би се узело да се ово страховито фаталистичко схватање Едиповог случаја налази већ у народној легенди којом се Софокло служио, онда остаје његова заслуга што је своју трагедију стално одржао у оном високом тону који том схватању одговара, а, нарочито, што је погодио на који начин Едипов случај може на позорници бити интересантан. Љубавни однос између Едипа и Јокасте он оставља на страну; његова трагедија почиње тек пошто су се њих двоје узели, — и сав је интерес комада у томе, како ће Едип постепено, мало по мало, дознати шта је учинио. Догађај по догађај, факт по факт нижу се пред њиме да му полагано отворе очи и открију сву његову несрећу. Прво долази куга на Едипов народ; за тим се дознаје да је то божија казна за неки тежак грех који је у том народу учињен; и онда Едип узима да трага за тим грехом и његовим учиниоцем, и не слутећи да ће истрага обелоданити њега као учиниоца највећег греха под небом. И

док та истрага траје, сенка његове црне судбине примиче се све ближе, и бива све већа, све тамнија и ужаснија, и ми њено лагано и ћутљиво помицање пратимо у онаком истом узбуђењу као и оно приближавање смрти у Метерлинковој „Незваној Гошћи...“

А сада да видите, како је код Стерије. Његов Симеон није жртва никаквог фатума. Он се срета, истина, са Зулмом, а не зна ди му је то мати, али то је једна од оних случајности какве често налазимо у позоришним комадима, нарочито у комедијама. Симеон и Зулма бачени су у једну водвиљску ситуацију, — ништа више. Пошто су се један пут срели, њих се двоје узимају само стога што су се једно у друго заљубили, и то „самртно,“ Стерија није умео да подражава лепој уздржљивости Софокловој: читава три чина он употребљује на то да у пуну светлост стави љубав Симеона и Зулме, и да нам објасни како је та љубав силна... И наравно, што се Симеон и Зулма већма воле, то и њихов грешни брак све више изгледа њихово властито дело, и, следствено, она несрећа која их због тог брака спалази, — све мање трагична, све мање вредна нашег жаљења. У Стеријиној трагедији, родоокрвнење остаје без извине, и ако је случајно, Симеон и Зулма толико су се волели пре брака, да нам се чини да би они били кадри узети се, и да су знали за свој прави однос... И што је најгоре, сав интерес Стеријине трагедије остаје усредсређен у тој њиховој неприродној љубави. Да је њихова брачна веза грешна, Симеон и Зулма дознају тек при крају комада, и то на пречац; после чега се, опет на пречац, обоје убијају. Све је то збијено у цигло две сцене. Међутим, о томе како се Симеон и Зулма воле, а не могу да се узму, — о томе се говори кроз неколико целих чинова... Зулма је царица, а Симеон само један симпатичан пробисвет. Она је мухамеданка, а он хришћанин, — и врх свега још, она је најмање седамнаест година старија од њега. И сада сиромах Стерија петља и удешава кроз целу своју трагедију да се они ипак узму! Одиста је чудновато, да он није осетио да нас њихова љубавна историја не може ни часа интересовати, па ма како била романтично представљена. Наши најприроднији осећаји не допуштају нам да их посматрамо у односу љубавника, а још мање да желимо њихово ступање у брак. И како онда да нас интересује та љубавна историја која нам, чим мало прикупимо на њу пажњу, мора изгледати одвратна. У кратко, интерес своје трагедије Стерија је ставио тамо где га баш никако није смео ставити. Оно што је по могућству требало прећутати, он је развио толико да то изгледа главна ствар. Да би се разумело какав се монструм од трагедије услед тога добио, треба замислити једну трагедију о Ромеу и Јулији, где би Јулија била Ромеова мати...

Да ли после овога треба помињати још и грубу невероватност и детињасту фантастичност „Находа Симеона“? Та се трагедија дешава у једном мухамеданском граду. Зулма је удовица једног Султана, који је, изгледа, био моногам. После његове смрти, њу изводе из харема и посађују право на престо. Кад се зна положај жене у мухамеданском свету, оно је сасвим достојно веровања. Онда наилази Симеон, један млад искушеник из Хилендара, — и тај каурин добија Зулму за жену, и постаје Султан у њеној држави. Лале и везири мало су и протестовали, али их је убрзо утишао неки Омар. Лишен сваких верских и националних предрасуда, Омар налази да нема ничег неприродног и неприличног у томе што ће један ђак из хришћанског манастира сести на престо једног Султана. И да би нам његов либерализам изгледао вероватнији, Стерија се лепо сетио да, по занимању, Омар буде један дервиш!

С. Ј.

Разно

* Изложбени Одбор Великошколске Омладине обраћа се југословенским књижевницима овим прогласом: Успех, постигнут стварањем Прве Југословенске Уметничке Изложбе у Београду, није само оснажио за даљу борбу досадашње апостоле идеје југословенског зближења на културном пољу, него је прибавио још већи број привржeника тој идеји, који су вољни и сами да уђу у ред бораца на овом пољу. Сакупљени југословенски уметници и књижевници приликом отварања Прве Југословенске Уметничке Изложбе у Београду састали су се на братски договор и на предлог хрватских књижевника одлучили: 1. Да се известан број уметничких дела, која се налазе изложена на изложби, репродукује и умножи, а затим у виду Алманаха изда. 2. Да у Алманах уђу још и радови југословенских књижевника, писани на матерњем језику дотичних књижевника. 3. Да такви Алманаси буду припремани приликом сваке приређене уметничке изложбе и издавани од стране оног централног одбора у чијем се културном центру и изложба одржала буде. 4. Да се досадашњи изложбени Одбори у појединим југословенским центрима прогласе за перманентне и да приме на себе и дужност сређивања књижевног дела Алманаха. 5. Да у том циљу сваки постојећи одбор састави по један локални литерарни суд (jury), који ће имати оценити приспеле књижевне радове за Алманах: а књижевни радови које тај суд буде присразмерно одређеном му простору, улазе без икаквих даљих оцена у Алманах. 6. Да овогодишњи Алманах носи наслов: *Први Југословенски Алманах у спомен прославе стогодишњице српског устанка*, а да се изда у Београду. — Изложбени Одбор Великошколске Омладине у Београду прихватио је ову одлуку г. г. књижевника и уметника у седници од 15/28. септембра ове године, и част му је позвати г. г. књижевнике, молећи их да слањем својих радова дотичним одборима у Београду, Софији, Загребу и Љубљани, припомогну ширењу и јачању спасоносне идеје културног уједињења Југословена и тиме омогуће издавање Првог Југословенског Алманаха у замишљеном облику. Рок пријаве и слања радова локалним одборима јесте 1./14. децембар а рок слања дефинитивно примљених књижевних радова централном одбору у Београду јесте 15./28. децембар 1904. године. —

* Од 5. септембра до 5. октобра, колико је трајала Прва Југословенска Изложба, било је продато улазница: од 1-ог динара — 857, од пола динара, — 8.300, од 0·20 дин. — 1205. Свега 10.362. Каталога је продато 2.500, Благајна је примила свега 6.498 динара —

* Француски правнички часопис „La Revue générale du droit, de la législation et de la jurusprudence“ објавио је у току ове године превод члана г. Ж. М. Перића, проф. Вел. Школе, „Уставни владалац“. Овај чланак штампан је прво на српском језику у „Гласу права, судства и администрације“.

* Проф. К. Миленовић јавља да своју приправу дела Ивана Мажуранића „Смрт Смаил-аге Ченгића“ (у издању књижаре В. Валожића) продаје у место досадашње цене од 1 динара за 0·60 дин. (стан: Теразије бр. 24). —

* О затварању Прве Југословенске Изложбе одликовани су на предлог Министра Просвете ови југословенски уметници и књижевници: од Хрвата — Јосиф Брунштит, чувар Народног Музеја, Рудолф Валдец, Љубомир Ђалски, орденом Св. Саве III ст.; Бела Чикош, д-р Дежман, Клемент Цричић, Л. Франгеш, Михаил Николић, Отон Ивековић, Целестин Медовић, д.р Видрић и Фердо Ковачевић орденом Св. Саве IV ст.; Ј. Бужан и Јосиф Бауер орденом Св. Саве V. ст.; од Бугара — Иван Мрквичка и А. Вјешин орденом Св. Саве III. ст.; Ив. Ангелов, А. Митов и Ј. Тодоров орденом Св. Саве IV. ст.; А. Протич, Н. Михајлов и Х. Тачев орденом Св. Саве V. ст.; од Словенаца — Р. Јакопич и проф. Ажбе орденом Св. Саве III. ст.; Фердо Весел, Иван Грохар и Фран Говекар орденом Св. Саве IV. ст.; Јосиф Грм и Хенрика Шантељева орденом Св. Саве V. ст.; од Срба — д-р М. Васић. Св. Ћоровић и Ј. Дучић орденом Св. Саве IV. ст.; А. Шантић и П. Вучетић орденом Св. Саве V. ст.; Р. Вукановић орденом Белог Орла V. степена. —

Из Споменика Српске Краљевске Академије XLI: *Иван Степановић Јастребов.* Написао Момчило Иванић. — 4°, стр. XI. —

Теорија правилног нотног певања, написао Исидор Бајић, Нови Сад, парна штампарија Ђорђа Ивковића, 1904. — 8°, стр. 73. Цена 1 круна 50 потура или 2 дин.

Владоје С. Југовић: *Цртежи.* I. Нови Сад, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1904. — 8°, стр. 33.

Из српске прошлости. I. П. М. Крајиновић. У Госпићу, Српска Штампарија, 1904. — 16°, стр. 55.

Трагикомедија љубави. У два чина. Догађај из српског живота. Написао Сигурд. Цена 0·50 дин. Београд, штампарија Андре Петровића, 1904. 8°, стр. 62.

ЧИТУЉА

† АНТУН ФАБРИС

Уредник „Dubrovnika“ и „Srdja“

У читуљу народних избраника и најугледнијих синова уписујемо и ово име драго и мило сваком који Српство штује. Отмен као појава, проникљив као дух, идеалан у љубави према Српству и Хрватству — он је био оличење најплеменитијих тежња и узвишене борбе за културни напредак.

Рођен 17. априла 1864. г., свршио је основну и грађанску школу у Дубровнику, а 1885. године и гимназију. На првом састанку после матуре истакао је у својој здравици и програм којега ће се до смрти држати, — наздравио је братској слози Срба и Хрвата.

Потом је слушао словенску филолегију у Бечком университету, а по свршетку студија не могаде, као Србин, добити место у Дубровачкој гимназији, већ пораде отићи у Спљет. 1891. г. премештен је за суплента талијанске гимназије у Задру. — 1894. г. беше му сасвим неоправдано, по усменом налогу, обустављена плата, која му је ипак, по његовој тужби, одмах накнађена. Беше дакле отпочето гоњење, које га нагони да потражи службу у Србији, али понуђен да се прими уредништва „Dubrovnika“ — остаде у свом завичају да тече све муке и невоље које воде слави и загробном величању. Увек ровита здравља а политичким властима „сумњив“ у свако доба, могао је с уверењем рећи, као што је и говорио: „Једном сам ногом у гробу а другом у тамници!“

Због песме, на жалост рано-преминулога Тројановића, „Бокешка поћ“ („Srdj“ 1902. г.) буде окривљен за „велеиздају“ и, чим се врати са Новинарскога Конгреса у Београду, затворише га у тамницу, као и А. Пасарића, власника Српске Дубровачке Штампарије, и младог Тројановића. Из тамнице је пуштен на интервенцију целокупне штампе а нарочито француских књижевника и новинара. Последица тог несрећног тамновања беше мана у срцу и у органима за дисање. — И ако болан, ипак је 1903. отишао у Плзањ на словенски Новинарски Конгрес где га, у знак признања, изабраше за потпредседника. — Исте године организовао је у Спљету српску странку, — свој наздашњи сан и најтоплију жељу.

Фабрис је оставио у животу тужну и болесну матер и једну сестру. —

Погреб му је био какав Дубровник не памти.

О величини душе његове, о дубини погледа његових, о племенитости срца његова многи ће писати и беседити, али га нико неће моћи тако оцртати као што се сам оцртао, нико тако представити као што се сам представио и не мислећи да тим оставља своју најлепшу и највернију слику.

Десет година „Dubrovnika“ чувају и чуваће ту милу и узвишену душу која је, речито и пуномоћно, говорила у име захвалних и одушевљених милијона Срба.

Хвала му и слава!

САДРЖАЈ:

Прича без наслова, од Милоша П. Ћирковића.

?, песма М. М. Ускоковића.

У огледалу, приповетка С. Д. Тоторића.

Глед'о сам те, Земљи, песме Борског.

Г-ђа Савка Д-ра Ј. Суботића, од С.

Приморкиње, песма Рихарда Николића.

Дели-вон Павле (одломак из приповетке „Мина Келемиш“) од Гр. Божовића.

Ариман се свети. Жеромски. С пољског превела Ружа Д-ра А. Винавера (свршетак).

Моја љубав, песма Милутина Јовановића.

Књижевно-уметничке новине и прилике у Словенаца, приказује проф. Рајко Перушек. Љубљана (наставак).

Утопљено звоно, драмска бајка у пет чинова, написао Герхарт Хауптман, превео Р. Ј. Одавић (наставак).

Нове збирке српских приповедака, Ђл. Ивачковића.

Листићи: Амајлије (из туђег низа), превео Р. — En plein air, превео М. М. Ускоковић. — Дубоко у ноћ. Једној пријатељици, превео Вла. Станимировић.

Уз наше слике.

Хроника: (Књижевност, Разно, Библиографија, Читуља).

СЛИКЕ: Гуслар. — Ускрс. — Незаконита мати. — Први оглед. — Проф. Ажбе у свом атељеу. — Св. Доминик. — Смрт је љубав, смрт је живот. — Богородица. — Природњак. — Претеновање Св. Катарине. — Моја породица.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић,* Капетан-Мишина ул. 8.

Краљевско-Српска Државна Штампарија

Број 11. Београд, новембра 1904. Год. VI.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, пô год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Каветан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; напиадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

На сијелу

— СВЕТ. ЖОРОВИЋ —

У кући Илије Перовића сијело. У прочељу невелике, мемљиве собе, приземљуше, испод нешто испупченог, кривудастог зида, који као да се непрестано знојио, поредани су изблиједели, старински јастуци, а поред њих засјели мушкарци: стари Илија, син му Раде, стари кум Станоје и синови му Лазар и Алекса. Стари управо нијесу сједили, него су лешкарили један према другоме, наслонивши се лактовима на јастуке. Куњајући и зијевајући они су пушили, испијали кахву из овећег бакреног ибрика и разговарали се о старим, *срстним* земанима. Млађи су се шћућурили и гријали око распаљене мангале, шалећи се полугласно и испијајући вино из шареног, земљаног бардака, који су држали за леђима. У дну собе сједиле су жене: Радина, Станојева и Лазарева и тихо се сашаптавале, страшљиво погледајући у старије и као бојећи се да их они не чују. Узгред су се залагале комадићима локума, слатке пите и сваљутцима миришљиве, вруће халве, коју су прстима јеле. У читавој соби, као у кошници каквој, чуло се само као неко зујање, мукло и пригушено, осјећао се мемљиви задах који је заударао од зидова и непријатан мирис рђава духана, што се у диму са старачких цигара ширио и разлијевао по соби. А напољу све као да је живило другим, веселијим животом. Отуда су се чули весели усклици и подвици некакве момчадије и, изнад свега, разлијегала се гласна пјесма, пјевана дебелим женским гласом, те се преливала кроз ноћ изнад све махале:

Цуцуцуцу на коњу
Вуци г' мајку закољу!
Немој, вуче, забога,
Мати ми је драга,
Сису ми је дала,
Колач ми је запрећала,
Други ми је обећала
Да ће ми га дати
Кад одемо спати...

— Хихихи, — пред свршетак пјесме пригушено се засмија млада, живахна Радовица и нагло залепи уста рукама, као да је нешто ружно учинила. — У Маре Глишинице расту рогови, — настави тише, уносећи се у лице Лазаревици. — Два јој чира избила на челу.

— Ух, како ће то она подшмигуша подпијети! — дочека Лазаревица брзо, а очи јој пакосно сијевнуше. — Сад мора, шћела не шћела, сједити на дому, а научена је да сваки дан обиђе по десет кућа.

— Ја сам данас била у ње, — опет прихвати Радовица. Отишла сам само да ме не оговара... Па је лу-

тита к'о гром и све плаче од муке... Гледа се у огледалу и плаче. Кажем ти: прави јој рогови на глави, хихихи!

Опет настаде шутна минута. Чуло се само цврчање и праскање кандиоцета пред некаквом старом иконом и пуцкарање ситнога шећера, просутога по мангали, који испуни собу оштрим мирисом. А пјесма с поља још јаче:

Бјеж' Османе Росмане,
Ето бабе на кокоту
Носи шипку на рамену,
Ђе те стигне, да те жигне,
Ђе станеш, да ланеш,
Ђе починеш, да погинеш...

— Ама који оно ђаво пјева? — мргодно, готово љутито, запита Алекса, прихватајући за бардак. — Како је грло не заболи?

— Оно пјева Петрија удовица, — одговори Раде подсмјехнувши се. — Сваку боговетну вече 'вако пјева и прокопа ми главу са пјесмама.

— Весела жена!

— Видим и ја да је весела, — окоси се Раде, — ама њезино весеље мене попече... Наљути ме, брате. Чим сједнемо за вечеру, отпочне пјевати, па по два дебела сахата не престаје... Можебит' да и пије, па у пићу пјева, јер ја не знам рашта би друго толико галамила.... По читав дан скита се по туђијем кућама, послужива свакога и зарађује нешто, а у вече пјева.

Лазар зијевну и поче се протезати.

— Биће, ефендум, да добро зарађује, — рече.

— То и ја мислим, — отегну Раде, па и он зијевну према Лазару. — Ама ако заради, опет и потроши. У ње је четворо ђеце, све једно другом до уха, па треба да се брине за њих... А она се не брине... Она само пјева.

— Весела богме!

— Благо њој!

И Лазар и Алекса изговорише оно у исти мах и опет ушутише. Некако и нехотице оте им се поглед на старце, који су лежали један према другоме и снажно хркали. Станоју испао цигар из руке и гори на ћилиму, а глава му пала међу јастуке, па му се фес накривио и поклопио га по очима; Илија се узвално наузначке, опустио руке на ћилим, а прси му се надимају као мјехови и раздрљена кошуља таласа се на њима.

— Слатко ти ли спавају! — викну Лазар гласно.

— Спавају богме, — викну и Раде.

Илија се прену, отвори очи и као зачуђено погледа око себе.

— Ко спава? — запита.

— Спавате обојица, — засмија се Раде. — На сијелу, па спавате.

Илија састави кошуљу на прсима и заломи прстима.

— Не спавам ја, — поче се бранити жешће. — Ја сам све чуо, што сте ви говорили.

— Шта смо говорили?

Старац се мало збуни и хтједе нешто одговорити, али, бојећи се да га не ухвате у лажи, брзо се предомисли. Да све забашури окрену се пенџеру, и као поче слушати Петријину песму која није престајала:

Ја се најмих у дајиџе,
У дајиџе, у ямиџе,
Рекоше ме оженити,
Рекоше ми, слагаше ми...

— А и ко ће заспат' кад Петрија пјева! — надовеза стари. — Ето што је једна сретна и задовољна жена! Толики други кукају, а она вазда пјева!

Алекса се осмјехну.

— Е, душе ми, сад би се мијењ'о са том Петријом, — рече. — Дао бих јој све своје, само да ми даде свој рахатлук!

— Ја бих је волио и виђети, — рече Лазар лијено. — Плаћам грош и пђем у тијатор да гледам мајмуна, а камо ли да џаба не видимо ово крупње чудо... Стоји ли далеко?

— Ево је одмах код наше авлије, — дочека Раде. — Пенџер јој гледа у нашу авлију.

— Хајдемо њојзи!

Стари Илија протр очи и намргоди се.

— Студено је напољу, — осијече оштрије. — Љевше вам је да овђен сједите.

— Јок, јок, јок, — заинтачи Лазар вртећи главом. — Сад ми је баш дош'о мерак, да је видим.

За Лазаром дигоше се и Раде и Алекса.

— У Петрије ћемо на сијело, да нас развесели! — заграјаше.

И, не обзирући се више на старца који се једнако мргодно и гунђао нешто, сва тројица огрнуше се капутима и изађоше из собе.

— Охо, баш је студено! — кликну Лазар, кад ступи на авлију и оштар вјетар помилова га по лицу. — Богме би се могло и дршћати, — додаде, брзо трљајући руке.

— Не бој се, није далеко Петрија, — одговори Раде цвокоћући зубима. — Ето јој пенџера... Тај мали пенџер њезин је... Можеш и привирити...

Лазар се као замисли и застаде. Погледа у искривљени, уски, расклимани пенџерић, који је танком канафом био привезан за диреке, једва се држећи, и на коме се још само једно стакло очувало здраво, а све остало зачепљено старим хартијама и крпетинама, чијим се дроњцима играо вјетар. Он се саже и привири унутра. У тијесној, ниској, готово подземној соби, крај изрована и напукнута огњишта, на коме су испод распртанога пепела жмиркала два ситна грумена жераве, сједила је протегнута, мршава женска, дугуљаста, мрка лица, великих, мутних, безизразних очију, које као да су вјечито гледале у врх кукастога, кривога носа, па је лијено отворала широка, безуба уста и пјевала на сав глас. Коса јој бијаше замршена, груди раздрљене, а уза њих се припијало мало, блиједо дијете и на материним дојкама држало обје руке, ваљда да их загрије. Друго дијете увукло се мајци под крило, умотало се у њезину подерану котулу, тако, да су

Паја Јовановић

Апотеоза Вуку Стеф. Караџићу

му испод ње вириле само мале, модрикасте ноге. Иза Петријиних леђа спавала су два старија и одраслија мушкарца, ничим не покривена, и, спавајући, још су једнако држала обавијене руке око нога материних.

— Па овђе као да је све поспало. И она ће брже заспати, — рече Алекса, коме је студен почела додијавати. — Најбоље да се вратимо.

— Јок, — окреса Лазар жешће и коракну напријед. — Мени је баш сад драго да сједнем с њом. Виђећемо: је ли пјана или је баш задовољна и у 'вакој сиротињи.

Алекса не одговори ништа. Само слегну раменима и пође за Радом, који изађе из авлије и заокрену према Петријиним вратима.

— Хоћеш ли закуцати да нам отворе? — запита Лазар.

— Шта ћу куцат'? — запита Раде подсмјехнувши се. — Доста је упријети у врата....

И, да то докаже, само удари лактом у канат, а врата се широм отворише.

— Добра вече, Петрија! Добра вече! заграјаше сви.

Петрија умало не врисну од страха. Задрхта жена, збуни се. Хтједе устати испред њих и уклонити се, али погледа на дјецу и опет оста сједећи. Ради тога збуни се још више, окрену главу у страну и једном руком поклони раздрљена прса.

— Не бој се, Петрија, наши смо, — хтједе је осоколити Раде намигујући на другове. — Пјевај ти и даље. Ми смо баш дошли да чујемо како пјеваш.

Петрија подиже главу и погледа их, и ако је изгледало да и даље гледа само у врх свога носа. Затим опет окрену главу у страну и стресе раменима.

— Пјевај! — опет ће јој Раде.

— Нећу, — осијече она кратко.

— Зар ти је мрско што смо дошли?

Она уздахну.

— А што ћете ми? — запита муклим, дебелим гласом.

Лазар гурну у Раду и главом му даде знак, да је и даље пита.

— Ама ти се љутиш на нас, — дочека Раде подругљиво. — А ми дошли к'о пријатељи, да те чујемо.. Лијепо пјеваш, љевше него бумбул и канарин, па нијесмо могли срцу одољети, а да не дођемо.

Петрија се намргоди и искриви уста према њима. По мркоме јој лицу избише четвртасте, модрикасте пјеге, а јагодице јој почеше поигравати.

— Лахко је вама шалит' се са мном, — прогуђа подмукло, као за се. — Имате ви свега, па можете... А ако је у мене ружан глас и ружно пјевам, то не смета никоме.... Никоме ја нијесам зла учинила... Што ме не пушћете с миром?... Како вам није жао сироте?...

— Па што пјеваш кад си сирота? — дочека Алекса и приступи јој ближе. — Сироте давас не пјевају.

Петрија обори главу, још јаче пригрли оно дијете, што га је држала на грудима, и опет уздахну. Изгледало је као да размишља о нечему.

— Нама причају, да ти добро зарађујеш, — уплете се Лазар и опет гурну у Раду. — Кажу да имаш и готовине...

Петрија се стресе, па бризну у плач, као размажено дијете кад га раздраже.

— Што ме не оставите, убио вас Бог, што ме не оставите? — узвикну бијесно. — Што ми се ругате колико зарађујем?... Јесам ли икоме што украла?... И каква ми је готовина, каква?... Шпридате се са фукаром!.. Ако донесеш ђеци ручак — нема им вечере, и то ми је готовина... Ђеца ми ни на Божић не знају за вечеру.... фала Богу, који је мени дао здравље, кад се може и ручак зарадит'...

— Па што пјеваш? Што пјеваш, што пјеваш? — опет ће Алекса упорно, дражећи је са неком необичном насладом. — Зар је за те пјевање?

— Пјевам, што ми је Бог дао грло, — набусито одговори Петрија и, као да се стидила суза, поче се отирати о рукав кошуљин. — Ако нема вечере, дао ми је Бог грло, па забављам ђецу, да забораве на глад... Пјевам им и играм се с њима док не заспу... Па шта то смета коме?... Ако пјевам, не пјевам у туђој кући, а ко не може да слуша, нек' зачепи уши...

Раде уприје прстом у чело и отегну обрвама.

— Ахаа, тако ли је то? — запита.

— Тааако? — запиташе му и другови.

Погледаше се и изађоше на куће.

* * *

Крај старога млина сјеђасмо у трави,
слушајућ' шта зборе сањиви таласи —
и тек се дигосмо сјетни и суморни
кад са куле ура поноћје огласи.

Та последња ура опроштај објави:
с потопљеном надом ја ти пружих руке
и отидох у свјет да снивам о срећи,
коју сам сахраних уз поноћне звуке.

Посље много љета пут ме млину врати,
ма преда мном пустош. Мир се над њом нија.
Успалу ми прошлост тмуло звоно буди —
то са старе куле поноћје избија.

Београд.

Мил. П. Јов.

Наши састанци

(њемачки сонета)

Ти си, Грле, на станак ме звала,
Сједрово сам: ево, Драга, мене,
под зелене стао сам багрене;
ноћ је тамна земљу замотала.

Што те нема? Ђе си досад била?
Хоћемо ли до језера моћи?
Ох, како је красно у самоћи,
ђе је Лада нама бердан свила!

У тебе је чело пуно бора,
одвише си сретна, невесела,
зар се теби туговати мора?

У шта си се ово загледала?
— Нешто си ми, велиш, реби хтјела,
Што си, Грле, на станак ме звала?

I.

Ти си, Грле, на станак ме звала,
— кад си звала, нисам одреч смио —
да ти причам ваздуги дан био
о предмету својих надритала.

Све си моје биљешке искала,
све напрте, те сам досад крио;
ево, Златка, — свежањ их је цио —
премећи их, кад си радозналá!

Ал кад будеш штогод прочитала,
не питај ме: куд се модел дио
беспослених ових ми посла!

Све да могу, не бих рећи хтио,
јер се бојим за састанак, Мала,
да би ово пошљедњи нам био.

II.

Сједрово сам: ево, Драга, мене,
— Жалим ову ружу покрај пута:
преломљена, пола отргнута,
само да је лакш лахор трене!

Што ти лице ружичасто вене,
што си, Грле, данас тако жута?
Твоје око недоумно лута,
сјајне су ти ојене помућене.

— — Не казуј ми снове бесмислене;
сви је лажљив, а вјера ми крута,
да ће Усуд тебе дати мене.

...Ал чему се држим твога скута,
што а обоје дршћемо, кô сјене,
ил у води два танана прута?!

III.

Под зелене стао сам багрене;
срчем мирис багремова цвата,
преносећ се срећи оног сата,
кад ћу љубит усне ти румене;

гледајућ их иза те копрене
нежне, влажне, и пуне дрхата,
отворене, — крила рајских врата —
у мени се жива жеља крене:

није Парис љубио Јелене
тако страсно, није ни Бог Рата
Афродите, чеда морске пјене,

кô ти што ћеш бити миловата,
кад жељнога мене страст уједне,
кад ми склопиш руке око врата!

IV.

Ноћ је тамна земљу замотала.
нема зв'језда небројених јата,

Мехмед Соколовић, велики везир

ни Данице, ни њезиног брата,
ни Полукса, Вега, ни Хамала.

— Што ће мени свемирска машала?!
Кад је свјетлост твог ми ока дата,
ја прелијем сва још непозната
и позната сва блага остала:

ти си скупља најскупљег метала
и драга си мени суног злата,
и није ми жао, што си мала;

није — бојсе — природа богата
тог градива више ни имала:
ти си злато од тридест карата.

V.

Што те нема? Ђе си досад била?
Обишао сам пећ и оне стазе,

којих ноге ничије не газе;
— мишљах, да си од мене се скрила.

Како си то данас удесила,
да код куће твоји не опазе,
ако прије тебе уздолазе,
да си за сат читав закаснила?

Вјешто си се, Лоло, присјетила,
па помакла у сата ракáзе,
зато ћу те пољубити, Мȁла;

— како си ми красна, мала Мȁзе,
ђе си земљи очи оборила,
а рȳмēн ти лети уз образе!

VI.

Хоћемо ли до језера моћи?
да гледамо красне лабудове,
ђе језером поносито плове?
— Не веле ти одма дома поћи!

Гледао бих и дневи и ноћи,
како д'јеле све, штогод улове,
један другом сваком мрвом гове,
један другом све је на помоћи.

— Због бјелине хаљине ти нȍвē
и због твога танког врата гола
налик си ми на лабуде ове,

па ми душа пуна тихог бола,
те ми квари сјетнослатке снове,
јер си и ти госпоствена, хóла.

VII.

Ох, како је красно у самоћи,
од свијета склонит се у страну,
у двоје се радовати дану
и ваздуге миловат се ноћи!

Љубљења се не би знали проћи,
док на срцу не свежемо мáну,
док нам сластȋ врела не пресану,
док нам младе не малакшу моћи.

Зар под небом веће среће има,
већ кад двоје света љубав споји,
па се страсним гуше пољупцима?

— Стан'! — Још мало!... Ко ти добар стоји,
да ћеш сутра бити међ живима?
Из руку се не отимај моји'!

VIII.

Ђе је Лада нама ђердек свила,
ђе се широм шарен ћилим стере,
ђе но поток жиле липи пере,
узглавље си мени начинила

од свог чистог дјевојачког крила;
не виде нас прȋје, да замјере,
ђе ти кидам са рукава кере,
ђе се у твом оку суза слила.

Твоје око свијетла је лȋла
мојој машти, што се ташта вере
виш' облакā, по игришту вȋлā;

оно ми је символ праве вјере,
силније је од природних сила,
и његовој моћи нема мјере.

IX.

У тебе је чело пуно бора,
у лицу си пропала, блиједа
кано дувар окречен, ил креда;
нека тешка притиска те мȍра.

Кад је кишно и са кишом бóра,
то се сваком на лицу огледа,
весело нам ни погледат не да,
то помути и горе и мора.

Али нека кише, нека леда,
нек и камен пада одозгора!
Тек, да сркнем с твојих уста меда,

лицем твојим синула би зора,
и знам, да би нестало од реда
с красног чела свију мрачних бóрā.

X.

Одвише си сјетна, невесела,
каква те то сада туга мори?
Брже, Грле, говори, говори:
што си ми се мишљу занијела,

што л си тако и толико врела?
У теби се неко чудо бори!
— Срце моје хоће да изгори
од врелине твог блиског тијела.

Шта говориш! Је л истина ц'јела,
да те с мене Мати млого кори
и не да ти никуд на сијела?

...Ох, да ми је отиħ мало гȍри,
па, муњевних докопав се стр'јела,
питат Бога: што матере створи!

XI.

Зар се теби туговати мора?
Нису ваљда шенули памећу,
у том вашем породичном вјећу,
да не приме твога приговора.

Ти одлучна буди, кȍ до скора,
и реци им, кад те салијећу:
доста пиħа — росе на цвијећу,
а за рáну сува љеба кора.

— Вјера ми је сталнија од гóрā;
ја се тебе оставити не ћу,
моја Грле, без великог зóра:

ми у себи знамо себи срећу,
и ни од ког не ћемо је с двора,
да нас други кȍ лутке покрећу.

XII.

У шта си се ово загледала?
Зар, што сунце златнијем зракама
обасипа тамо по софама
безброј ружа и бијелих лала?

Кад би нако наша срећа сјала,
да је никад не обмота тама,
или цвала у наквим бојама
и кад би нам нако мирисала,

ти би, Грле, и сад дошла сама,
не би своје Сеје потежала,
да за нама каска по стазама;

не би теби стража требовала,
— чему стража, чему гардедама,
кад би моме срцу вјеровала!

XIII.

— *Нешто си ми, велиш, реки хтјела*
пред овијем овђе споменико́м,
а сада си поникнула ни́ком;
эбог шта си се толико помела?

Казуј, Грле, отворена чела,
шта је, да је! Ја ћу свезат ликом:
твоје тајне не ћу казат ни́ком,
ни с ње густог подигнути вела.

Шта говориш! Зар си донијела
моја писма с цвијећем и сликом,
па би своје мјесто њих узела?

— — Не браним. Ал што ме зовеш ди́ком,
кад ме ниси никад ни вољела,
већ се с једним тетрала јадником?

XIV.

Што си, Грле, на станак ме звала?
кад си знала, с колико се за́ла̄
јадна душа моја затровала:
прекинута љубав није шала!

Слика твоја тушта и тма дана
у срцу ми бјеше урезана,
па је скўпа с њиме истргана,
— нешто с мојих, нешто с твојих мана.

А сад си ми дошла уплакана:
са свих су те салетили страна,
намећућ ти недрагог драгана:

па да заспеш море идеала
својом руком, зар си изабрала, —
и зато ме на састанак звала!

Л. Димитријевић

Песма о соколу

од М. ГОРКОГА

Море спава.

Грдно велико и лено дишући овде крај обале, оно је већ заспало, и непомично је у даљини, коју је прелила плава месечина. Меко као кадифа, оно се слило тамо с планим јужним небом и тврдо спава, рефлектујући у себи провидно ткиво непомичних перјастих облака, који не заклањају собом златне шаре звезда. Чини се, као да се небо све ниже спушта над морем, желећи да разуме оно, о чему шапћу неуморни вали, који се сањиво пужају уз обалу.

Планине, обрасле дрвећем, које се фантастично нагнуло према северо-истоку, поносно су подигле своје врхове у небесно плаветнило, а сухе и оштре контуре њихове заокруглиле се и обукле у топлу, пријатну маглу јужне ноћи.

Планине су се озбиљно замислиле. На сјајне, зеленкасте врхове валова пале су са њих црне сенке, које су их прекриле, као да хоће да зауставе ово јединствено кретање, да угуше жаморно пљускање воде и уздахе пене — звуке, који нарушавају ову тајанствену тишину, разливену унаоколо заједно с плавим сребром сјајне месечине, још скривене за планинским врховима.

— А-ала-ах-а-акбар!... — тихо уздише Надир-Рагим-Огли, стари кримски чобанин, увек благ, висок, сед, препланула лица од јужнога сунца, сув и мудар старац.

Ја и он лежимо на песку крај великог камена, који се откинуо од своје стене, обавијеног сенком, обраслог маховином, и тако тужног и намрштеног. На ону његову страну, која је окренута мору, вали су нанели окреке и морске биљке. Застрвен њима, камен овај изгледа као привезан за узану пешчану пругу, која дели море од планина. Пламен наше ватре осветљава га са стране, окренуте према планини, он трепери, а по старом камену, испресецаном често мрежом дубоких бразда̄, трче сенке. Он изгледа као да мисли и осећа....

Ја и Рагим кувамо јуху од пре неколико тренутака уловљених риба и обојица се налазимо у оном особитом расположењу, кад све изгледа варљиво, све привидно живо и допушта да се у њ прониче, кад је на срцу тако чисто, лако и нема никаквих других жеља, осим жеље да се мисли.

А море се улагајући примиче обали, таласи шуме тако сетно и умиљато, као да моле, да се мало огреју на ватри. Каткад у општој хармонији пљеска чује се ниши мало и тако несташан глас — то је један смелији талас допузио ближе до нас. Рагим већ упореди таласе са женскињем и посумња на њих, као да желе да нас грле и љубе. Он лежи потрбушке на песку, главу окренуо мору и замишљено гледа у мутну даљину, подупрвши се лактовима и спустивши главу на руке. Власната јагњећа капа пала му је на потиљак, а с мора бије свежина у његово високо чело, са ситним борама. Он мудрује, не мотрећи на то, да ли га ја слушам, и не обраћајући нимало пажње на мене, као да говори с морем:

— „Човек веран Богу иде у рај. А ко не служи Богу и пророку? Можда је он овде, у овој пени... И оне сребрнасте неге на води, то је, можда, он... ко то зна?“

Тамно, силно узбуркано море светли се, по гдегде на њему појављују се немарно разбацани зраци месечеви. Месец је већ испливао иза обраслих дрвећем планина и сада замишљено лије светлост своју на море, које тихо уздише њему на сусрет.

— Рагиме!... Причај ми причу... — молим ја старца.

— Зашто? — пита Рагим, не окрећући се мени.

— Па онако! Ја волим твоје приче.

— Ја сам ти већ све испричао... Више не знам....

То он хоће да га ја замолим. И ја га молим.

— Хоћеш да ти причам песму? — пристаје Рагим.

Ја хоћу да чујем стару песму, а он сетним рецитативом, трудећи се да сачува оригиналну степску мелодију песме и покварено изговарајући руске речи прича.

I.

„Високо у планине успузао се Смук и легао тамо у влажан кланац, савивши се у клупче и гледајући у море.

„Високо на небу сијало је сунце, а с планина била је јара к небу, и ломили су се вали доле о камен.

„А кроз кланац, у тами и у клазевима, јурио је поток мору у сусрет, скачући преко камења.

„Сав у белој пени, сив и моћан, он је секао планину и падао у море, јечећи лутито.

„На једанпут у онај кланац, где се Смук свио, паде с неба Соко са разбијеним грудима, с крвавим перјем...

„Са кратким кликом пао је он на земљу, и ударао је у немоћној срдитости грудима о тврди камен...

„Смук се уплаши, отпуза окретно, али у брзо разумеде, да ће живот птице трајати још само неколико тренутака...

„Допуза ближе рањеној птици и писму, упиљивши јој се у очи:

— „Шта, ти умиреш?

— „Јесте, умирем! — одговори Соко, дубоко уздахнувши. — Дивно сам проживео!... Ја познајем срећу!.. Ја сам се храбро борио!... Видео сам небо!... Ти га нећеш нигда видети тако из близа! Ах, ти јадниче!

— „Па шта је то небо? — празнина... Како ћу ја тамо да допузим? Мени је овде дивно... топло и влажно!

„Тако је Смук одговорио слободној птици, и насмејао јој се у души за ове глупости.

И овако је помислио: „летео или пузио, крај је познат: сви ће лећи под земљу, све ће бити прах...“

Али смели Соко на једанпут се стресе, придиже се мало

Вацлав Черни

и по кланцу поведе очима.

„Кроз сури камен капала је вода, и било је загушљиво у мрачноме кланцу, и заударало је на трулеж.

„И кличе Соко тужно и боно, прибравшу сву снагу:

— „О, кад бих се само још једанпут узнео на небо!... Непријатеља бих притиснуо.... на рањаве груди и.... загушио би се он крљу мојом!... О, срећо борбе!...“

„А Смук помисли: „мора да је на небу доиста пријатно поживети, кад он толико тужи за њим!...“

Крштење Ђорђа Поћебрадског

„И предложи слободној птици: „Онда ти иди на крај кланца и баци се доле.“

„Може бити да ће те крила подићи и да ћеш поживети ош мало у свом елементу.

„И задрхта Соко и, кликнувши слабо, отиде обронку клизећи канџама по глатком камену.

„И приђе, рашири крила, дубоко уздахну, затрепта очима и сроза се доле.

„И као камен, клизећи по степама, падао је нагло, ломећи крила, губећи перје...

„Талас потока дохвати га и, справши му крв, обуче га у пену, утопи у море.

„А таласи морски ударали су о камен, уз тужну јеку... И птица више није се видела на пучини морској...

II.

„Лежећи у кланцу, Смук је дуго мислио о смрти птице оне, о силној жудњи за небом.

„И гле, он баци поглед на ону даљину, што вечито мами очи маштом о срећи.

— „Па шта је видео тај Соко, што угину у овој празној просторији без дна и краја? Зашто овакви, као он, кад умиру, збуњују душу своју жељом, да се вину небу? Шта им је тамо сјајно? Та и ја бих могао све то дознати, кад бих узлетео на небо, ма и на кратко време.

„Рече и — учини. Савивши се у колут, он скочи у ваздух и као узана трака блесну према сунцу.

„Онај који је рођен да пузи — летети не може!... Сметнувши то с ума, он је као на камен, али се не уби, већ се насмеја...

— „Ето у чему је драж полетања к небу! Она је — у падању!... Смешне су ти и те птице! Не познајући земље, тужећи на њој, оне јуре небесним висинама и траже живота у жаркој, безграничној празнини. Тамо је сама пустолина. Тамо има много светлости, али нема хране, нема заштите за живо тело. Па на што је понос? На што прекори? На то, да се тим скрије бесмисленост жеља, а овима неспособност за живот? Смешне ли су те птице!... Али, сад ме већ више неће преварити њихове приче! И ја сад знам све! И ја сам — видео небо.... Узлетао сам к њему, измерио сам га, познао сам падање, али се нисам убио, већ само више себи верујем. Нека живе у обмани они, који не могу волети земљу..... Ја знам истину. И њихову покличу нећу поверовати. Као земаљско створење ја живим као земља.

„И сави се опет у клупче на камену, поносећи се собом.

„А море је још једнако сијало у јаркој светлости, и таласи су страховито ударали о обале.

„У њихову лавовском рикању грмела је песма о поноситој птици, дрхтале су стене од њихових удараца, дрхтало је небо од страховите песме:

„Безумљу храбрих певамо ми хвалу!

„Безумље храбрих — мудрост је живота! О храбри Соколе! У борби с непријатељима пролио си своју кри... Али ће доћи време — и капи крви твоје жарке, као искре, плануће у мраку живота и многа ће храбра срца запалити лудом жеђи за слободом, за светлошћу!

„И ако си ти умро!.... Али у песми храбрих и јаких духом ти ћеш увек бити живи пример, поносан поклич за слободу, за светлост!

„Безумљу храбрих певамо ми песму!....“

....Ћути даљина морска као опал, шуме сетно таласи по песку, ћутим и ја, гледајући на Рагима, који завршава причање мору песме о Соколу. На води све више сребрнастих пега од зракова месечевих.... Котлић наш почиње тихо да ври.

Један талас несташно искаче на обалу и, шумећи изазивачки, мили глави Рагимовој.

— Куда ћеш?... Одлази! — маше на њега руком Рагим, и он послушно одмили натраг у море.

Мени није нимало смешно нити страшно понашање Рагима, који таласе оживљује. Све у наоколо изгледа чудно — живо, меко умиљато. Море је тако понизно, мирно, и осећа се, да у свежем даху његову према бреговима који се још нису расхладили од дневне жеге, има много јаке, задржане силине. По угасито-плавом небу златним шарама од звезда исписано је нешто свечано, нешто што душу очарава, што збуњује ум слатким очекивањем некаквога открића.

Све дрема, али дрема напрегнуто чујно, и изгледа, као да ће после једног трепутка све затрептати и забрујати у складној хармонији неисказано слатких гласа. Ови гласи ће причати о тајнама света, расветлиће их уму, а за тим утулити га, као варљиви пламичак, и одвући ће са собом душу високо у угасито-плаву бездну, откуда ће на сусрет њој устрептале звезде такође забрујати дивном музиком откровења....

20. новембра 1904. год.
у Београду.

Превео **А. К.**

Крај мене си...

Крај мене си, срце ми то каже;
Кажу груди што се слабе снаже
Као цвеће под зрацима зоре.
Јест, осећам, божанствени створе,
Дах твој топли, што ме ево свија,
И љуљка ме ко кад мајка нија
У наручју своје чедо драго.
Дошла си ми, о једино благо,
А већ сам те жељно очекив'о:
Вечерас сам и будан ти снив'о
Неке чудне, необичне снове.
К'о слуш'о сам да за помоћ зове
Женска нека коју муче, даве.
Гледао сам непознате главе,
Са ужасним на лицу маскама.
На товарним глед'о сам мазгама
Као виле девојчице лепе,
Све у бело, ал' све редом слепе,
Како плачу да ти срце пуца,
А вођа им бичаљетом куца
У тамбурин и све подскакује.
Па затим сам гледао где кује
Скелет један дуге оштре косе.
Слушао сам где се ветри носе,
Тутњи земља рек'о би смак света.
Где год гледах ни најмањег цвета,
Само пустош докле око види....
Шта ћеш овде? пит'о сам се, иди,
Иди, бежи, лепше тражи краје,
Нек' ти нога никада не стаје,
Овим путем по ком смрт се шири.
Ал' ми срце јадно се не смири
Све док тебе осетило није.
Над земљом се ево мрак већ није,
Дуси мрачни олујине воде,
Облаци се гомилају, своде.
Покров снежни на земљу је пао,
Рекао бих, дах је свету стао.
Бој'о сам се, ал' сам миран сада.
Ти си са мном и терет ми пада
И са душе и срца плачнога.
О, жељан сам благослова твога,
Посестримо, и утехе твоје.
Око мене, ево гледај, стоје
Растурене књиге староставне,
Све светила из прошлости тавне.
Из њих учим, не би л' научио,
Има л' игде да је човек свио
Гнездо среће, коју вечно тражи.
Има л' мира у ком да се снажи,
И ако га црна смрт изгледа
Иза угла свакога од реда.
Ал' то јоште нисам мог'о наћи,
Нит' у тајне могао сам саћи
У којима живот нам се крије.
Посестримо, сад знаш како ми је
У часима као што су ови
Пре но дух твој до мене доплови,
Кроз етере бескрајности сиве.
Ал' крај тебе, к'о крај натре живе,

Што се води у облаке диже,
Срце моје све је миру ближе.
И најцрње да сам сањ'о снове,
Да сам слуш'о и мрак како зове,

Да сам глед'о гробља и крстаче,
Или слуш'о како мртвац плаче,
Само кад бих тебе осетио,
Посестримо, ја бих миран био.

Борски

На подножју

Његова појача природа удружена са општим животним током избацила га овде. Застао је и са великим недоумевањем погледа око себе.

По намрштену челу и набраним обрвама види се како хоће да у заокругљеним рамовима мисли збије утиске, правилно их разреди и свакоме да истинску боју.

И гледа он и мисли...

....Глатка је као длан ова равнина, коју сам прешао и коју добро видим одавде. Тек гдегде брдашце и долиница заталаса се пред погледом, но кад се овај рашири мало више, ипак се само види равнина...

Али је досадна као и њено шаренило, њене реке и потоци, њени градови и села, ониске и широке куће налик на ковчеге... Све је то досадно... Видим добро и чини ми се да се не варам... Досадни и људи, досадан омален човек који се зачепрљао у њој, па се праћака на све четири стране света и рукама и ногама, да извојује себи комад хлеба, поглед, начело, које је у највећој количини случајева пород егоизма... Да, досадно је све ово зато што је у равнини, у низини... И све досле ја ово не виђах!

Равнина...

И ако се види живот, ипак — мртвило, пустош, шаренило, страшљива и глупа симетрија, прилагодност, равнотежа. Нигде слободна узмаха, нигде крепка потеза: — свугде, напротив, штедња у боји... као да рука дрхти, као да је кичица суха, као да су очи заморене и као да је прашљив облак летњега доба на путу светлости...

Дрво личи на дрво као и река на реку; село личи на село као и човек на човека. Равнина је. И ветар њом душе у правој хоризонталној линији, те својим ножицама стриже све оне дрске, који хоће и мимо линију да издигну главе, те да виде где су, куд иду, шта хоће... да виде шта је у овом збору и мору, шта се чује и колеба; да виде почетак и узрок овом непрестаном витлању, што људи гмижу као мрави, врте се упаоколо као у врзину колу, као да су опчињени и као да нико од њих нема снаге да пређе ту чаробну границу...

Да коракне и — да се *роди*...

Мало је ко у *томе* срећан.

Не може се...

Такав је удес... Такву силу има равнина и њен ветар, који без сваке зâтеге пева своју вечну и судбоносну песму. Не дâ равнина, јер је правична, јер чува једнакост и равнотежу...

Но, гле, малена човека на крају равнине, на међи, одакле се уздиже висока планина.

Висином личи на Љуботрн, каменита као Синај, стрмена, клизава и сура као у пролеће Норвешке Горе. Висока је, висока... Сиво маглино прамење обавило њен витки струк, а врх поносно и гордо пара небесно плаветнило и такође као горда девојка гледа на глатку раван. Обасјан сунцем, озбиљно се смеши и као да хоће да прозбори како му је добро...

Српски Централни Кредитни Завод у Новом Саду

Гледам на висину, гледам на раван.

И као да ми уши чуше кроз заносан акорд:

„Ор'о гнездо врх тимора вије,
Јер слободе у равници није."

Да, нема је.

Она је горе; на оној висини, која преда мном стоји, горда и величанствена, стихијна и нéма, која тим самим речито ређа своје реткости.

Ено, као да се грозно смеја равници кроз буран громовски тресак, ено канда прšти чело; но... гле, гле... како се смеши равници и кроз сунчев пурпур зове најближе, те да одатле упру поглед даље...

Тамо је слобода, јер је близу небо и Бог.

„— — — — — држи се висине!“...

Да, зато што је тамо Бог.

А да будеш близак Богу, небу и себи; да будеш слободан и човечан — иди тамо, куда те мами нема величанственост и оно малено јато великана, од којих ни један узвикује:

„Овде осећам да сам ближе Богу, себи..., овде само јачају мисли моје... Овде само могу да живим... Но, Боже мој!.. Како је стрмена ова планина и колико напора, па да се изађе на врх и слободно дахне?!“...

Равнина ми прирасла за срце. Реке, цвеће, доле, градови, села, људи... то је све моја својта. Моји добротвори. Па зар да се растанем с њима!.. Та, све имам, све ми дају... кућу, хлеб, књигу...

Зашто сам овде?

Све ми је отужно. Јер сам зрно, те с милијонима једнаких падам под неумитни жрвањ ове равнице, који ме меље, претвара у трунку праха, потпуно једнаку другој. Да, да... прах, само прах...

И зар да будем само трунка праха?

Нећу. Јер ми срце безумно жуди да отворено, као разочарана драгана свом милоснику, јетовито подвикнем равнини:

„Збогом! Нешто ми заповеда да идем горе, где је слобода... Где нема твога жрвња, него где је Бог и светила која си ти тако мучила... тамо на висине, да не лутам узалудно по твојој широкој тавној равнини. Јер ти само кружиш, мељеш... Збогом! У свет висина, светлости, слободе!...“

И тек кад сазнам велику тајну Истине и Правде, самопожртвовања и самоодрицања, тек онда ћу ти доћи.

И пробам. Пењем се, па се опет сурвам. Клизава стрмен не да горе... Остајем где сам, па каткад и подаље. Шта да радим? Малене су силе. Натраг... без силне воље, без слободна духа, без свете благовести мојој равнини...

Никад!

Или горе, или нека умрем у подножју овога Синаја...

Или-или! — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

А жипотни поток упро све силе да га врати...

Москва, 1904.

Гр. Божовић

У лето

У прозирно јутро, међу златним житом,
Гремо ја и драга, галећ' класје меко...
У свиленој руци са ружичним штитом,
Изгледа ми она ко острвце неко, —

Далеко од вреве и тегобне хуке...
И мирисно влаље нечујно се њише,
Умиљато љубећ' свилене јој руке,
Ко априлско сунце после благе кише.

Међутим полако усред класја тоне
Златна моја драга са ружичним штитом,
И док звона негде полугласно звоне, —

Осећам у души неизмерну снагу:
Која љуби, слави страшћу и усхитом,
У разблудно јутро, златну своју драгу.

Душан Малушев.

Књижевно-уметничке новине и прилике у Словенаца

пишe
проф. РАЈКО ПЕРУШЕК
— Љубљана —

(свршетак)

Цанкар је мајстор у цртању утисака и средине, али му за то не достаје радње. С тога Цанкар и не може да утиче на оне читаоце који траже радњу и заплет, а то је и највећи разлог што није популаран. Као примери његове вештине у описима могу послужити: цртање оног усамљеног, дугачког и досадног ходника, на ход девојака у цркву, епизоде са канарином, као и она са врапцем, а тако исто и принцип Божића и смрти.

Треба разликовати две врсте утисака: објективне или спољашње и субјективне или душевне. Цанкар је несумњиво јачи у објективном опису осећаја него ли у субјективном. Оно што види — црта увек јасно, а психолошки су му описи нејасни, на често и невешти. Цанкар има сјајан слог, блиставо причање и недостижно цртање објеката, али је много слабији у психолошким посматрањима.

Највећа му је мана: нејасност. Али та нејасност не потиче из какве невештине у изражају мисли и осећаја. Цанкар их износи управо како му под перо дођу, али због тога и хаотично. Ни мисли ни осећаји не крећу се одређеним правцем, већ као оно чланац око којега се суколебавају најсупротнија вала. Згодан је пример за то 77. страна из „Марије Помоћнице.“ Причање је тако неспретно, да читалац мора застати и питати се: шта је управо све то?

До какве нејасности доводи такво причање најбоље се види из оног призора у причи „На кладенцу“ кад се девојка окрене и угледа свог драгана где се грли са другом девојком. Ту је Цанкар побркао опис истинитог догађаја са описом сабласти у девојчиној машти, те не знамо да ли је њено причање реалан доживљај или успомена каква или можда и њено пуко маштање. Цанкар врло брзо прелази из реалности у психијске догађаје, а ничим га не одређује. Исто тако и у психолошком цртању прелази у описима непосредно од једног догађаја ка другом, без никаквих потребних обавештења о том. Добар приповедач не сме никад бити несразмит или нејасан, јер се за то не траже никаква велика средства. Тако нејасних места има повише у Цанкара. На стр. 39. и 42. (биће халуцинација слуха), на стр. 75. („убодох засекло рану“) итд. — дакле нејасности које отежавају разумевање и досађују читаоцу. Цанкар не ређа своје мисли и осећаје оштро оцртане, већ их излива на хартију како му се јављају, како из пера излазе. Пошто ми немамо исте такве мисли и исте такве осећаје, потребно је да их у нама пробуди, јер иначе ни наше мисли не могу паралелно ступати с његовима. Дакле, поред оваквог шпичева поступка, морамо сами разазнавати узроке и погодбе, а то нама не мора баш увек полазити за руком, јер нисмо у истом контексту у којему је писац. Његова је дужност да нам обрати пажњу на сваки скок, на сваки покрет у причању.

Друга је велика погрешка Цанкарова — неограничена разувереност. У некојим делима својим, као нпр. у приповетки „Дечко с мачетом“ или „На путу“, расправља о неком ђачићу који је у звонику убио мачке, те је садржина целе приповетке само грижа његове савести; у другој, нека девојка, која је дошла са села у град својим рођацима, — неодређеног је и неумешног карактера. И ако је до сада штампан већ шести наставак те приче, ја још никако јасно не видим шта је хтео писац том приповетком. У „Кући Марије Помоћнице“ описана је смрт сваке девојке засебно, до најситнијих варијација. Од ефекта су само оне збивене мисли, а варијације детаља, који се понављају више пута, само су досадни читаоцу.

Још нешто побија вредност његових радовима. То је она нездрава мистика које се још до сада није могао отрести. Девојчица се приказују душе умрлих и самртника, а то су „опомене.“ И ако би ово могло бити оправдано као болесничка халуцинација, онде му нема места, јер Цанкар говори о свему тоне као о реалним свакидашњим појавама.

Сад нам ваља разгледати предмет и садржину „Куће Марије Помоћнице“.

Ова приповетка износи живот у болници, специјално у одељењу за заразне и кожне болести малолетних девојака. Зашто се слободна уметност хвата с толиком страшћу најгнуснијих предмета, као да је међу људима само права бестија пуна најгорих страсти? Тај натурализам увео је међу Словенце Фрањо Говекар својим познатим романом „У крви.“ Још су онда многи осуђивали тај роман, јер су порицали такав натурализам. Али такав правац није у Цанкару свог мајстора, који га доведе до највише тачке у приповетки „Кућа Марије Помоћнице“.

Срећко Маголић — Развалине града Цељских грофова

У већ поменутим главама (VI и VIII) причају нам се ствари које бешчасте читаву књигу, и ако су све остале заслужне сваке пажње.

Могли бисмо овде проговорити коју о границама слободе у уметности, али ћемо о том нарочито говорити другом приликом. Ова Цанкарова књига таква је да је достојан човек не може у руке узети, нити се може држати на салонским столовима, ни давати младежи на читање. Она је скрнављење основног морала, а због тога и опасна. С тога је не можемо препоручити, јер су VI и

VIII глава прави дисакорди, због којих највише и жалимо што је даровити писац обрађивао и онаква поља по којима га наша јавност не може пратити.

Као што је сасвим оправдано, вајарство и сликарство врхунац су културе. Ако ове уметности имају доиста бити народне уметности, треба да је народ, поред политичких слобода, достигао и виши степен економског благостања, јер се тек тада могу имати и сувишци који се могу трошити на душевна уживања. Тек пошто се подмире потребе свакодневног живота, онда тек, ако остане сувишних материјалних средстава, могу и држава и покрајина, и црква и корпорација, и град и село помишљати на уметничка улепшавања јавних и приватних зграда, на културу и сликарство. Богаство поред слободе, смисао за душевна уживања поред пожртвовности, — неминовне су погодбе за цветање уметности.

Народ који је пре 1000 година пао под франачки јарам и коме су победитељи узели све земљиште и поделили га немачком и италијанском племству; народ од којега се отпадио његов племићски ред, јер је само тако могао сачувати живот и имање своје; народ који су у средњем веку поплавили насељеници немачки и италијански — само је чудом могао избећи тешку судбину пропасти, коју под немачком најездом не избегоше Словени полапски, браниборски, пруски и др. А када се још зна да ондашњи Словенци беху на знатно нижем ступњу културе и политичко-државних подобности, онда је таква појава заслужна још већега чуђења. Не треба се, дакле, чудити што је све до најновијега доба (па и сад још, осим Крањске) преовлађивало отпадништво и туђинство по градовима, и што је сав уметнички рад био у туђинским рукама. Ако је судити по уметничком именику из тога доба, — наћи ће се највише Немаца и Италијана, или њихових потомака, за које се везују познати и цењени уметнички производи. Они Словенци који су радили у туђини, беху за своју отаџбину сасвим изгубљени. Тек после народнога покрета, који је уздрмао и Словенце из тисућугодишњега сна, и који је ослободио сељака од ропства и придобио им део земљишта, могао је и словеначки дух раширити своја крила. И доиста, за последњих шездесет година Словенци не беху само добри и вредни ратари, већ и у трговини извојеваше себи угледа, а многи сељачки синови извојеваше себи и висока звања и звучне титуле, и ако се и данас велики део њихов однарођује (барон Жегељ, Козјек, Винклер и многи други, који заборавише у великом свету свој добри народ, те децу своју највише васпитавају у туђинском духу.) Ко познаје словеначке прилике, одговорност чиновничких положаја, зависност трговаца и индустријалаца од немачкога капитала; ко зна како се сељаци муче, да деци својој обезбеде угоднији живот, те их с тога дају у немачке школе — знаће зашто се овај малобројни народ не може борити са жељеним успехом према немачкој политичкој, културној и економској надмоћности. Али ће исто тако признати, да је словеначки народ доиста срчан и отпоран; и да ће се (ако му је суђено да пропадне) још дуго бранити и отимати, и тиме позивати браћу своју у помоћ, да се братски удружени сложно бране од заједничког непријатеља. За то и треба сматрати сваког понемченог Словенца као новог непријатеља Срба и Хрвата, јер је потурица увек гори од Турчина. —

У седамдесетим годинама појавише се диоскури словеначкога сликарства, који, на жалост, и одвећ брзо преминуше; обојица беху из Шкофље Локе, у којој се кроз многе генерације неговаху и негују (највише као занат) вајарство и сликарство. Старији брат, Јанес Шубић, био је професор сликарства у академији у Камсерслаутерну (Баварска), а млађи, Јуриј, био у чувеној школи чешкога сликара Вацлава Брожика у Паризу. И по овоме се види, да им њихова отаџбина није могла дати материјалних средстава: обадвојица зарађиваху хлебац свој у туђини. Млађи је брат сликао цркву Св. Јакова у Љубљани, слике у музејском предсобљу, и многе олтаре по разним црквама. После њихове неочекиване и брзе смрти, остадоше Словенци без својих сликара. Ипак им је рад био обилнији у туђини него ли у отаџбини њиховој. Између осталих радова, познати су Јуријеви украси у дому професора Шлимана (у Атинама), познатог проналазача старе Троје.

Од вајара имају Словенци такође познату породицу Зајц. Један из ове породице, Фр. Зајц, који је још у Бечу, добио је прву награду у стечају за споменик песнику Прешерну. Ја сам у „Новој Искри“ (1901. г.) описао нацрте ових конкурсних дела и поменуо одлични нацрт признатог вајара Прогара (Целовац) и Бернекара који је генијално вајарски представио Прешернову песму „Мрнар“. За успомену на трус, који је 1895. г. нарушио Љубљану, и на посету Фрање I. закључише све крањске општине да подигну заједнички споменик. Од дванаест нацрта, међу којима је било и сасвим шаблонских, истичу се неколики вредни сваке пажње. Прву награду добио је Св. Перуци а мишљење све остале публике било је наклоњено Бернекару. Перуцијев нацрт представља цара како улази кроз славолук, а Бернекаров га представља како подиже једну жену са дететом (Љубљана) из трусних развалина. Прву награду добио је Перуци и због суме одређене за споменик, јер је Бернекаров нацрт био од ње двапут скупљи. Трећу награду добио је Иван Мештровић.

Уз велики одзив војничких кругова основан је у Љубљани одбор за подизање споменика славном математичару, сељачком сину, доцније барону Ђури Веги. Одбор је, без стечаја, поверио израду Фр. Зајцу који је већ и израдио нацрт.

Прошле године подигла је влада споменик познатом писцу барону Валвазорју. Израдио га је учитељ овдашње занатлијске вајарске школе. Он је израдио и споменик Валентину Воднику, за тим прочеље на Љубљанском Позоришту, медаљон песника Јосифа Цимпермана, високи рељеф на гробу Г-ђе Мурник и једно попрсје песника Прешерна.

Међу архитектама ужива велики глас Г. Фабијани, као и Г. Печник који при једном стечају у Бечу није добио прву награду, како се то поуздано тврди, само зато што није био Немац.

После браће Шубића, тек средином деведесетих година, пође наше сликарство на боље. Јавише се неколики млађи даровити сликари који засноваше „Уметничко Друштво“ (Љубљана) и приредише уметничку изложбу заједно са вајарима. Тек тада сазнадоше Словенци да имају и својих сликара и својих вајара. Публика је са одушевљењем пратила изложбу, али је материјални успех ипак био слаб. Показало се и овом приликом да Словенци још не могу издржавати својих уметника. Зато и видимо по свему свету расуте словеначке уметнике, јер су доиста и принуђени да траже средину у којој ће моћи живети од своје уметности. У Минхену живи проф. Ажбе који има и своју сликарску школу са довољно ученика. Минхенски су ученици и Фердо Весел и Ф. Тратник. Који су у Словенској, највише раде на црквеном живопису; г-ђца Кбилчева позната је са својих многих илустрација. Најмлађи уметници имају у Бечу своје друштво „Весна“, које је већ прире-

дило и изложбу у Бечком салону „Miethke“. Искрено да кажем, словеначки родољуби много су сумњали у њен успех, јер у Бечу није ни било лако излагати се оштрој критици, поште и Словенци, као ни Чеси, нису Бечлијама баш тако за срце прирасли. Бечки листови („Wiener Morgen-Zeitung“, „Neues Wiener Tagblatt“ „Neue Freue Presse“, „Die Zeit“, “Reichswehr“ и др.) изразите се веома повољно о овој изложби, чиме је вредност изложених предмета још више подигнута, а изложба имала, може се рећи, правог тријумфа. За Грохара рече критичар Абел да му предеонци (Landschaft) имају и снажан и тошал тон, а Штерн написа, да у изради каменитих предела има чисто своју, шистозну технику. Најлепше су му слике „Пролеће“ и „Равољско поље“. Супротно Грохаровој техници, ради Стернеи веома нежно и меко осећајно. Рихард Јакопич нарочито се истиче својим светлосним проблемима. Жмитек је Петроградски ученик, а Јама је нарочито цењен са израде баварских предела, а као најбољу слику цитирају „Хрватског сељака у белој кошуљи“. У свих се осећа утицај Бечких. Минхенских и Париских сликара, јер су политичке и локалне прилике у Словенаца тако неповољне, да се не објављују (нпр. поштом или обичајима) као у осталих Словена. — Са ове изложбе у Бечу купило је аустријско Министарство Просвете по једну Грохарову, Јамину и Јакопичеву слику; поред овога продато је још 9 других слика. — Међу најјачима несумњиво је најдаровитији Фран Бернекар, о ком рече Бечки критичар D-r Servaes („N. Fr. Pr.“), да му радови показују утанчан укус, тежњу и осећај.

Према свему овом може се рећи: да се остали од свуда гоњених Словенаца још држе и крепе.

У музици се нарочито истиче модерни стил. Између млађих музичара нарочито се истиче, са својих инструменталних композиција, Г. Лајовиц, чије су композиције с успехом изведене у Бечком Конзерваторијуму. —

Memento...

МИЛЕНА МИЛАДИНОВИЋ

Једном сам од једног од најзнаменитијих синова српског народа, од једног великог песника и човека добила један оригиналан и редак, један чудноват поклон: човечју лубању. Тај дар је за мене био велика драгоценост. Одмах сам дала да се за лубању начини кутија од стакла и ставим је у својој соби на угледно место.

У почетку сам врло често посматрала лубању са великим интересовањем и неком врсти радозналости. Оне празне, велике шупљине, у којима су некада очи стајале, хладно су ме и језиво, стално посматрале и ја сам се на њих, на гледање очију из лубање толико навикла, да ми се најпосле чинило као да у њој видим једног свог искреног, поверљивог и неког пријатеља. Моја је уобразиља налазила живота у тој лубањи и ја сам покушавала да њене мисли појмим и протумачим.

Кад сио год за ручком, ја тако седим за столом, да мој поглед право преко стола пада на лубању. А она ме често посматра, посматра ме тако чудноватo и замишљено, као да мисли о томе како је овај живот празан, пуст и ништаван.... Комад кувана или печена меса, нешто мало зеља и поврћа, чаша и две пива — ето ти доброг расположења! Ето, то је живот, то је сав свет!

Неки пут ми је непријатно и чисто се срдим на лубању, чије се беле чеоне кости, теме и јагодице тако чудно сјаје. Лубања ме тако упорно, тако чудновато и замишљено посматра и ја осећам, како тамо у дубини оних очних шупљина нешто трепери.

„Шта хоћеш? Шта ћа ти најзад хтела? Смејем се јелима и пићу, подсмевам се мислима и осећајима, смејем се свему, па чак и самој лубањи... А шта си ти? Шта си?... Некада, давно, одавно поред су се две младе душе, силно су се волеле. Њихова срца силно куцаху једно за

Српска Матица

друго и њих двоје тоњаху и губљаху се у блаженству заносног загрљаја. Из те прекомерне љубави постала си ти, мртва глава, ти бела кости, ти лубањо са празним, страшним очним шупљинама... Немам страха, не осећам ја од тебе никакав страх; не бојим се тих твојих празних и страшних погледа. Ја знам зашто се ти тако чудно-

вато смешиш на мене, што ме тако посматраш. Ти се цериш од задовољства што си некада и ти била човек и осећала сву људску срећу и подносила сва страдања душе... Љубав те је створила, она силна, свемоћна љубав, која све ствара, која ствара и држи свет, која ствара читаве системе светова; љубав која је створила човека и животињу.... И ти се сад осећаш задовољна и срећна, јер си и ти некада живела и љубила!"...

А кад се спусти сумрачје вечери и уморна седнем у своју наслоњачу да штогод радим, моје очи кроз сумрачак опет падају на лубању. Опет на тебе гледам. Поглед ми је уморан; једва сам у стању да те посматрам, али ме тада и ти посматраш кроз сумрачје дана, тако чудно, као какав стари сањиви мачак; косо и мрачно изгледају оне две очне шупљине из којих бију хладноћа и мрак. Чини ми се, ја осећам као да чујем неке тихе речи што допиру од ње до мене, као да чујем некакав тајанствени шапат.

„Одмори се, одмори се мало. Све то, сав тај напор, сва борба, све тежње, сав рад, све је то ништавно и без вредности... Нашто и чему је све то? Погледај само мене!" —

А када ме обујме осећаји жарки ко летње сунце; они прожимају моје срце и ја премирем и топим се у чежњи за искреним пољупцем, за загрљајем и љубављу, у којој се све заборавља; тада, у том тренутку, опет угледам пред собом ову светлу мртвачку главу, на којој нема лица ни меса, на којој нема ни коже ни косе, него стоје две јагодне кости, две очне шупљине и ред белих зуба на растављеним вилицама баз усана.

Предамном је дивно Божје подобије, дивно створење са племенитим цртама и лепим профилом, свеже и мило лице... Моје усне дрхте и трепере у безграничној оданости, у бескрајној срећи од силне и вечите љубави.... Поглед мој, у том часу неисказана блаженства, и нехотице се зауставља и пада поново на мртвачку главу, која ме немо посматра...

Вечита љубав!... И тек тада опажам, како се једва приметно помичу голе беле вилице мртвачке главе, како се уста на лубањи шире и отворају до иза самих ушију и страшно се и подсмешно кезе на мене.

„Погледај ме, погледај ме само! И кроз *мој* мозак промицале су и прожимале ме одушевљене мисли, и *моје* су усне у заносу неисказане среће некада шапутале и обећавале вечиту љубав... Погледај ме, погледај ме само, ти заносно и заљубљено створење, ти што тако силно, бескрајно волиш... види... види... ево, овако изгледа она, вечита љубав!"....

С немачког **М. Павловић**

Утопљено звоно

Драмска бајка у пет чинова, написао Герхарт Хауптман,

прекс Р. Ј. ОДАВИЋ

(СВРШЕТАК)

Чин пети

(Брдска ливада са колибом старе Витихен, као у првом чину. Поноћ је. Крај бунара седе три елфе)

Прва елфа

Пламени букте.

Друга елфа

Жртавни ветар
У до̄ полеће са брда.

Трећа елфа

Цри дим,
Додирујући врхове јéлā,
У до̄ се спушта.

Прва елфа

А по свем долу
Бели дим пао. Језерска магла
До поврх леђа овија стоку
Што тужно мӯче и шталу тражи.

Друга елфа

У буковику — ноћ је већ била —
Тако је славуј јец'о и пев'о
Да се, сва гужна, у влажну траву
Бацих и јецах.

Трећа елфа

Доиста чудно!
Крај уловљених бубица јадних
Лежах и спавах у паучини
Сплетеној дивно од рујних нити;
На краљичин је личила одар
Кад у њу уђох. Одмор прекрасан!
Одсјај вечерњи ливадске ро̄се
Светле је зраке бацао к мени.
Трепавке ми се склопише тешке —
Блажено заспах. Кад се пробудих,
На свем видику сјаја не беше —
Одар у тами. С истока само
Сива се светлост дизала у вис,
А тад, ко грӯда топљене руде,
Месец се сакри за гребен оштри.
Од косих зра̄ка̄ крвавог сјаја
Ја мишљах — чудно! — ливада расте. —

Удаљке, шапат, нежне гласиће
Чух где се жале, плачу и моле...
Дивља страшно! Тад позвах бубу
Што светилчицу носи зелену
— Ал' побеже ми. — Лежах и даље,
Брижна и тужна, не знајућ' ништа,
Док ми не дође најдража елфа:
Шарени коњиц; већ из далека
Чула сам трепет лаких му крила.
На одар к мени тихо се спусти,
И док се грлих и љубих с њиме,
На полутпце нам суде је ано,
И ридајући, диваље не стежућ'
Плачући горко на мојим грудма,
Јаукну: „Балдер... Балдер је — мртав!"

Прва елфа (устаје)

Пламени букте!

Друга елфа

(такође устаје)

Громаћа то је...

Срце ми огњем опече, стиште. —
Сад срце своје морам да хладим!

На столу круна у сјају блиста
Поред корала и сребра чиста;
Узех је, метнух, светлост је лила;
Воденом сад сам невеста мила! —
Ал' срце своје морам да хладим!

Јабуке три ми свадба донела,
Беху: румена, златна и бела.
Поједох белу — побледех тужна,
Поједох златну — злату сам сужна,
Најзад румену поједох бедна.

Бела и бледа, румена вила,
Девојка седи — мртва је била.
Водени! врата отвори своја,
Невести мртва сада је твоја.
У твоме свету сунце не сија,
У мрак, дубину, у хлад ћу и ја!
О, јадно срце!

(Скупља се у бунар)

(Шумница Фауи доће из шуме и прође бунару у који зачас)

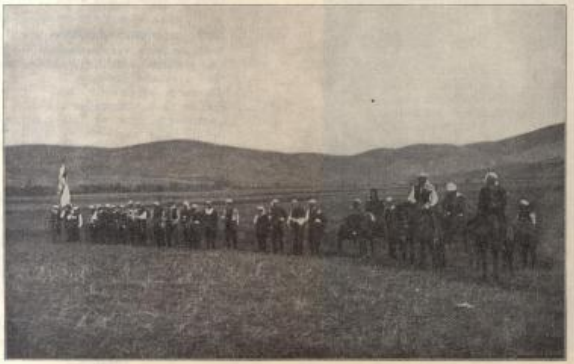

Арнаутска свадба

Трећа елфа

(дошла је за шумом хитро)

Балдеру мртвом! — Хладно ми! Хладно!

(шапутно)

Прва елфа

Проклетство падо на земљу ону,
Ко дим са лепша Балдера силног.

(Даха одгаа падне на браћу лилаву. Кала се разиђе, сва су слеп шапуташе)

(Разгиклаји, жалосна и уморна, силази с планине. Умориа седне, за тим устане и прође бунару. Гаче јој слаб као на ваздуху)

Раутенделајн

Та куда? Куда?... за столом бесно,
Свадбено славље тек што почесмо
Кад ми патуљци пехар донеше,
Ал' место вина — пуи крви беше:
И је сам тужна морала пити!

Неких ти до дна! — Ал' тога мајка
Бол стиште груди и ужас страха;
Гвоздена рука у њих се тиште,

Шумски фаун

Хеј, краљу жапски! Изиди ано!
Хеј, хеја, хеја! — Проклети брчко!
Та да ли чујеш? Хеј зеленгрбо! —
Иа' можда спаваш? — Нека, нек лежи
На одру твоме пајлепше чедо,
Нека се мази — ти хајде амо.
Кајат' се нећеш, јер ја што знадем,
Што ћу ти рећи (коњске ми главе!)
Вреди за десет мајних ти ноћи.

Никелман

(се појављује са из бунара)

Брекекекс!

Шумски фаун

Брзо! не мрмљај!

Никелман

(још се не види)

Немам кад! Тутн! И дај ми мира!

Шумски Фаун

Немаш кад? Је ли? Зар смеде рећи?
Не да ти нађа трбух жабећи. —
Носим ти новост. Чујеш ли? Холи!
Све што пронађох — то се и зоди.
Отеч је сама! — Сад мудар буди.
Редак лептирак теби се нуди.
Истина, мало тўжи и пати —
Ал' Никелман ће утеху дати!
А шта ли, старче, на ово велиш;
Више ти носи него што желиш!

Никелман

(појави се из бунара и дуално виче)

Е следај само? — Неће је? — Чудо!
Па ја зар за њом да трчим, лудо?
Ни помислити!

Шумски Фаун

Ех, кад бих знао: где л' може бити?

Никелман

Па њушкај, тражи!

Шумски Фаун

Тражим је свуда!
Крош ноћ и маглу трчим ко луда!
Где никад јарац није ласкет'о,
Ја сам се пентр'о и сваког пит'о.
Ал' нико ништа! Ништа ни рчак,
Ни кобац, змија, ни вук ни шврљак.
До дрводеља крај огња дођох,
Укралох тланњу па даље пођох.
Кад ковачници његовој стигох,
Ја ватру под крон мајсторски дигох.
Жртвани плам се сад у вис диже;
Гредице пруће, дим небу стиже.
Злом човечуљку при петак дође:
Сила и власт му за унек проће!

Никелман

Са дна бунарског за то л' ме диже?
То сам већ знао. Дошкан ми стиже.
Ја знам и више — (и то је оно!)
Ко је у мртво звоно звоно.
Да те до мене ноге донесе,
Да чудо видиш, какво не бесе.
Кад мртва жена језером заће
И хладном руком кад звоно нађе!
Како га такну — забрује, јекну,
Ко рика грома у вис одјекну.
Лавици слично јек му се ори,
Мајстора тражи свуде по гори.
С утопљенице косе се вију,
Патници лице грле и крију;
Коштаном шаком кад такне звоно —
Ужасном претњом забрује оно.
Мени се старом, кој' се не боји,
Најежи коса, те сви — куд који!
Да беше са мном сиедок тог јала,
Не би о елфи питао сада.
Та нека лети кудгод би хтела,
Сит сам ја тога, сит сам либела.

Шумски Фаун

Ја још нисам — још имам гладан!
Спак по свом ћефу живи и ради.
Крај тела топлог и милог снујем,
О мртвом, хладном — ја ни да чујем!

Никелман

Брекекекс! Кикиријс! Чудо и брука!..
Ако те мучи само та мука —
Ја ћу ти рећи. И десет зётā
Можеш је широм тражити свеа —
Добит' је нећеш! Сад за мном тиње,
А куће јарце и браде пљене!
Хајд збогом! Одох! Ти знаци већ куда.
И док ти можеш слободан свуда,
Ја стар и бедан, ех тешко мени,
Сада сам сужањ најмлађој жени.

Шумски Фаун

(иде за њим)

Ако су дбиља увелде без броја,
Ако су оба рошчића моја,
Ако су тице што лете горе,
Човечје дете љубљаћеш, мире! —
Лаку ноћ, старче! Чувај се бруке!
Сад пут за уши. Нестаде муке!

(Оде весело скачући)

(**Витихен** излаи из колибе и отвори шалу на врежорнику)

Витихен

Устати треба. Зора већ мири;
Целе се ноћи орила кука.

(шетио кукурече)

Да боме, дашто! Јест: кукуреку...
Мене се ради мучити немој.
Сва мирног не даш. Та знамо, знамо,
Чиш кукурече петао. је ли:
Златно је јаје кокица снела?
Ено га тамо, светли на небу.
Сиетлост ће опет! — Хајд' певај, певај,
Зебице моја, хајд' певај с нама,
Нов дан ће доћи, нов дан ће доћи!

Има ли где год пламена путног?
Хоћу да боље крај себе видим,
Кад нису онде карбункли моји.
(Тражи по дрвошима и жбуњи крвав и светао камен)
Ено га, ено!

Хајнрих

Раутенделајн!

Витихен

Та сад ће доћи, ал' никли јаче.

Хајнрих

Раутенделајн! Овде сам! Чујеш?

Витихен

Ја чисто сумњам. Тешко ће чути.

Хајнрих

(гледа, изненађен, шаша на њему више полубе: блед и жалостан. У њеној му руци новчић сјаши и готов је да га баци у провалију или себе)

Покушај само! Био то пўпа,
Бриша ил' уча или трговчић:
Први, што само коњске сўре,
Ко врећа с песком у провалу ће!
Не ја, ни ми убисте жену!
Просјаци, хуле и пропалице!
За тричав грошић по тријест ноћи
Ви Очеваше мрмљати знате,
Без сваког стида, у души трули.
Можете л' само, и љубав божју
Обманућете за златне паре!
О, лицемери! Ви сте тај бедем
Што нискости нам адској и злобној —
Мору господњем, рекама рајским
И облацима ни праћи не да!

Ах, где је јунак да бедем рушим?
Ја нисам... нисам... не... збиља нисам!
(Сагиње главу и полуглава да се даље пење)

Витихен

Не можеш туда. Стани. Полако!

Хајнрих

Шта оно гори, бабо?

Витихен

Шта ја знам?
Некакав човек дидао нешто:
Пола ко цркву пола ко дворац.
Он некуд оде, а натра дође...
(Хајнрих очајно покушава да се и даље пење)
Кажем ти опет: стена је гргна.
Ко на њу хоће, не сме без крила, —
А ти си своја сломио, брајко

Хајнрих

Без њих ил' с њима: ја горе морам!
Оно што гори — моје је дело
Да ли разумеш? Ја сам га диз'о;
И све што знадох, све што сам био:
У том је делу!
Авај, не могу.. не могу више!
ПАУЗА

Витихен

Одмор' се мало, пут је још мрачан.
Седи на клупу.

Хајнрих

Да се одморам?
Тă одар сивиех ил' од патерја
Сад би ми био ж'о оштрог клинца.
И полуб' мајчин — давно је мртва —
Да ми сад чело дотакне хладно:
Мира би дао и благослова
Ко жăлиц ćсин.

Витихен

Доста је о том.
Да ти донесем ког' гутљај вина.
Причекај мало.

Хајнрих

Не могу. — Воде!
(Дотрча бунару и одоле на његову ивицу)

Витихен

Ето ти, пади!

Хајнрих

(Извади воде из бунара и пије одсеца по пехар. Из бунара се чује као сладак и тих глас тужне пеме)

Глас

Хајнриче мили, драгане мој,
Тужну ме мори долазак твој!
Одавде пођи,
Више не дођи!
Због нас!
Због нас!
ПАУЗА

Хајнрих

Шта је то било? Старице, рећи!
Ко тако тужно име ми зовну?
Чух из дубине: „Хајнриче мили!"
Па онда тихо, самртно: „Због нас!" —
Старице, ко си? И где сам сада?
Мени се чини да се пробудих.
Колибу, стену и тебе — ја знам
И опет не знам! Ово што видех
Да ли је само дах каквог лупка
Који је био, ког више нема,
Ког можда никад није ни било?
Старице, ко си?

Витихен

Ја? А ко си ти?

Хајнрих

Питаш ме: ко сам? Да, стара: ко сам?
Шта пута питах небо о томе,
Ал' одговора никад не добих!
Знам једно само: био ко био,
Јунак ил' ништа, звер или титан —
Сјајнога сунца изметак ја сам,
Што дом свој тражи; што беспомоћно,
Громулак јадо, за мајком плаче

Српкиње са Косова

Која му пружа, са пуно чежње,
Злаћене руке, али га њима
Још не дотаче. — Шта ти то радиш?

Витихен

Дознаћеш брзо.

Хајнрих

(устаје)
А сада хајде!
Крвавим сјајем светиљке своје
Пут ми покажи што вођу води.
Кад онде будем, где господарих,
Пустиња биће, пустиња само,
Нити господар ми слуга.

Витихен

Сумњам!
Јер то што тражиш — нешто је друго.

Хајнрих

А откуд знадеш!

Витихен

Тако — нагађам!
Они те гоне! Гоне те, је ли?
Треба ли живот гонити сјајни —
Људи су вући. А треба л' смрти
У очи гледат' — тад су ко овције
Стадо пред вуком. Тако је, тако!
Па и пастири исти су такви:
Пуздајућ' пашчад, деру се само
„Држи га, држи!" — ал' не на вука
(Ко би то смео?) него на овце,
Да вуку која у чељуст дође.
Па ни ти нисн баш много бољи:
Сјајан си живот имао и ти,
Ал' у смрт, ето, не гледаш смело!

Хајнрих

Ја не знам, бако, како је било
Те сјајни живот гурнух од себе!
Ја не знам за што напустих дело,
Ко да сам шегрт; ни зашто гласу
Својега звона — који ја дадох —
Тако подлегох! Истина: глас му
На тучних груди тако је громко
Будио одјек нисова снјају,
Да се од свуда орила претња
И на ме ишла! — Ал' се не сломих!
Рукама овим, којим га излих,
Пре нег' би оно сирскало мене, —
Разлупах звоно у парампарчад!

Витихен

Што ј' било — било, сад више нема!
Горе се никад нећеш испети!
Ма да си био надимак бујни,
Не беше снажан. Ма да си и ти
Позваник био — изабраник нисн! —
Ходи и седи!

Хајнрих

Старице, збогом!

Витихен

Ходи и седи! То што ти тражиш
Не може нпка нпкада бити.
Сваки ко жини — живота тражи.
На вйсу никад нађи га нећеш!

Хајнрих

Онда ме пусти да овде умрем.

Витихен

И то ће бити! Кад ко узлети,
Као ти што си, горе у светлост,
Па у прах падне — разбит' се мора.

Хајнрих

Осећам да сам на крају пута.
Нек буде!

Витихен

Јесте, на крају!

Хајнрих

Реци,
Ти што ми тако снезнански зборпш:
Да ли ћу видет' пре нег' што умрем,
Оно што тражих крвавих ногу? —
Не одговараш? Зар морам поћи
Из ноћи црне у ноћ најцрњу,
Не видеп одсјај пропалог сјаја?
Зар никад нећу...

Витихен

Ког би да видиш?

Хајнрих

Њу, њу, зар не знаш? Њу, ког бих другог?

Витихен

Ал' та ће жена — последња бити!

Хајнрих

Нек буде! Желим.

Витихен

Па — видећеш је!

Хајнрих

Мајко, зар можеш? Зар и то можеш?
Назвах те мајком — а не знам за што! —
Ко сад, још једном бејах пред смрћу,
Свакоме даху жељеh' да буде
И надисај ми. Ал' дође ова:
И телом као дах премалеђа —
Проструја здравље. Спасен сам био. —
И сад сам опет лагап ко пређе,
Опет бих у вис летети мого.

Витихен

То је већ прошло. Тежак је терет
Који то не да, а твоји мртви
Врло су моћни, — складат' их нећеш.
Пази: три чаше биће на столу.
У прву бело налићу вино,
У другу рујно, у трећу жуто.
Пијеш ли прву — стара ти снлга
Опет ће доћи; пијеш ли другу —
Повратиће се стари дух што те
Остави пређе. Ал' онај који
Обадве чаше испије тако,
Испити мора и трећу чашу!

(Пошла у кућу, постаје и говори са зубоком шапатом)

Ја рекох м о р а ! Разумеј добро!

Хајнрих

(пао је у постељу; кад Витихен каже: „То је већ прошло!" подиже и устукне; сиђе са покрајине из најмрачнијега и најдаље на кућу, где остаје насловљен)

Т о ј е в е ћ п р о ш л о ! Јест, рече „прошло".
Знајућ то, срце, ко нигда до сад:
Зашто још питаш? Пророче судбе,
Ко бријач оштри, пресече реч ти
Кончић живота: било па прошло!
Остатак још ми користит' може.
Из гротла свију хладан дах неје, —
Овај дан што се у рђу јавља,
Што низ облака прозрачјем тиче —
Није мој ниште! Многе проживех,
Оно је прни што није за ме.

(узме прву чашу)

Ходи пре него што ужас дође!
Капљица мрка, последња валда,
На дну ти блиста. Је л' то све, било?
Па нека буде!

(пије)

Сад другу! Ходи!

(узме другу чашу)

Тебе сам ради узео прву.
Да тебе нема, тебе прекрасна,
Ни дражи твоје: пйр би земаљски,
На који Господ у свет нас позва.
Злеудан био и, чини ми се
— Високи госте — недостојанствен!
Хвала ти, хвала!

(пије)

Добар напитак.

(Дан пајо чује се тихи звук Еолове харфе. Раутицавајући, умирак и одбијали, пијаше се из бунара; падоп на жицу и чопила своје дуге распуштене власе. Када је и пиша самој себи. Месечина)

Раутенделајн
(тихим гласом)
Без игде иког,
У мрачној ноћи, кад нема никог,
Златне косе чешља бијна
Раутенделајна.
Путују птице, магла се вије.
С огња у пољу још пламен бије....

Никелман
(не појављујући се на бунару)
Раутенделајн!

Раутенделајн
Доћи ћу.

Никелман
Брзо!

Раутенделајн
Јаох тужној!
Тесно ми рухо смета.
Водарица сам јадна и клета!

Никелман
Раутенделајн!

Раутенделајн
Доћи ћу.

Никелман
Брзо!

Раутенделајн
На месечини чешљам косе своје,
Мислећ' на тебе злато моје.
Бурњенак у пољу звони.
Да л' срећу гласи? Да л' тугу тони?
Мени се чини: јек тог поздравља
Обоје јадна!
Сад опет доле у воду мрску,
У муљ и трску.
Остадох дуго.
Доле! Доле!
(хоће да се сакрије у бунар)
Ко ли ме то тихо зовну?

Хајнрих
Ја.

Раутенделајн
Ко си?

Хајнрих
Ја сам. Доћи! Мученик проси.

Раутенделајн
Нити те знадем, нит' могу доћи.
Ко са мном зборн — у смрт ће ноћи!
Иди!

Хајнрих
Пај руку, знаћеш ме тада.

Раутенделајн
Нит' сам те знала, нити знам сада.

Хајнрих
Не знаш ме?

Раутенделајн
Не знам.

Хајнрих
Виде л' ме икад?

Раутенделајн
Не знам ти рећи.

Хајнрих
Зар никад? никад?
Зар ти не љубљах усније рујне?

Раутенделајн
Никад.

Хајнрих
Ни твоје косице бујне.

Јосип Јурчић.

Никелман
(не појављујући се из бунара)
Раутенделајн!

Раутенделајн
Ено ме.

Никелман
Ходи!

Хајнрих
Ко зове?

Раутенделајн
Муж ми. Доле у води.

Хајнрих
Јад ме смрвљава и очајање.
Живот још не зна овако стање.

Што изгубљеног мрцварш тако?
О, избави ме!

Раутенделајн

Добро. Ах' како?

Хајнрих

Ходи.

Раутенделајн

Не могу.

Хајнрих

За што? Ходи!

Раутенделајн

Доле се код нас сад коло води;
Ноге ми тешке, колу ћу поћи;
У лудој игри брзо ће проћи,
Због ога!

(изгуби се иза бунарског иивела)

Хајнрих

О, где си? Не иди даље.

Раутенделајн

У вековечју.

Хајнрих

(узима трећу чашу)

Ко ми је шаље?
Магдо, дај чашу!.. Како бих пио!
И благословен и срећан био
Ко ми је дâ!

Раутенделајн

(са свим доле иестао)

Ја!

Хајнрих

Бог ми те чувао.

Раутенделајн

Остави мртве: ја ћу је дати.

Хајнрих

Предосећам те, небески крају.

Раутенделајн

(одмиче се даље од иивела)

Због ога мој драги, о због ога рају!
Била сам твоја: у мају, мају...
Сад смо на крају.

Хајнрих

Како?

Раутенделајн

На крају! —
У нече ко је сан ти донио?
Из њега ко те свирком позвао?

Хајнрих

Ти, но други.

Раутенделајн

Ко?

Хајнрих

Раутенделајна.

Раутенделајн

Ко ти је дао спесила сјајна?
Ко скочи овде с јадна очајна?

Хајнрих

Ти, ко други?

Раутенделајн

Ко?

Хајнрих

Раутенделајна.

Раутенделајн

Због ога!

Хајнрих

Узми ме! С тобом бих бити:
Ноћ иде страшна и све ће скрити!

Раутенделајн

(одвраћа, загрли му колена, лежућуји)

Гле сунце!

Хајнрих

Сунце!

Раутенделајн

(и лежућуји и пажући)

Хајнриче!

Хајнрих

Хвала!

Раутенделајн

(Загрли Хајнриха и наслони своје усне на његове; за тим врло полако спушта смртника)

Хајнриче!

Хајнрих

Сунчана звона звонит' почеше!
Сунце! О сунце!... Ноћ дуга беше!

(Мутарова руком)

(завеса)

Нове збирке српских приповедака

— ИЛ. ИВАЧКОВИЋ —

(СВРШЕТАК)

У други српски крај нас води г. *Петар Кочић*, који једва годину дана после своје прве књиге шаље у свет и други део својих приповедака из живота босанског сељака.[1]) Рекао бих: мало пренагљено и одвећ рано. То, разуме се, још не значи да су ове ствари рђаве и без вредности, али после оног свежег, планински свежег првог низа његових приповедака оне су очевидан назадак. Јер бити писац „Јаблана“, па дати *Мрачајског проту*, после „Мргоде“ написати причу *Кроз маглу*, а након „Гроба Слатке Душе“ изаћи пред јавност са *Јеликама и оморикама* и са *Јазавцем пред судом*, то значи мало непријатно разочарати и не неома размаженог српског читаоца. И с тога се не сме ником препоручити да после прве књиге Кочићевих причâ са истим очекивањем и надама прочита и ову другу, јер ту је г. Кочић сам себе изневерио (или, можда, приповедачка вештина њега?). Баш зато, што нас је са првим причама својим тако лепо уверио да има способности, те уједно и права да пише, ми смо се од њега надали нечему још бољем и очекивали, да ће се са својим несумњивим, и ако већ брже-боље прецењеним даром, у наредним радовима отрести оне излишне развучености, која је у своје време особито код „Ђуриних Записа“ истакнута; да ће својим причама дати више складне заокругљености; свој не ретко непријатно лабави стил нешто дотерати и ослободити се почетничке нипавости у карактерисању, — да ће, напослетку, свладати и неке техничке потешкоће, с којима се у својим првим покушајима јоште борио и које су, већином бар, баш ствар вежбања и студија. Наши млађи и најмлађи песници и приповедачи уопште воле да омаловаже значај уметничке технике и занемареност спољашње обраде сматрају, изгледа, као неку занимљиву оригиналност, заборављајући зар на ону стару истину, да се без савршене или бар приличне технике у једном уметничком делу не може ни најлепша мисао, ни најзнаменитији осећај, ни најживахнија радња довољно истаћи, — да су често баш забатаљеност спољашње обраде и недовољна разрађеност криве, што који пут ни ствари иначе лепе и пуне непосредности нису без извесног утиска извештачености, усиљености. Неке, дакако доста малобројне скице г. Светозара Ћоровића и где која песма г. г. Милете Јакшића, Светислава Стефановића и Алексе Шантића згодни су примери за то. Дакле та површна техника и у овој збирци српских приповедака одаје почетника, и ако свеснога и бољег од просечности, али тек почетника који се нарочито у „Јазавцу пред судом“ и у причи „Кроз маглу“ приметити дâ; оне бескрајне „Ђурине записе“ из првог низа да и не спомињем. *Јазавац пред судом* је уопће нека чудновата ствар. Не зна се, пре свега, шта то хоће да буде: да ли, можда, само једна диалогисана хумореска, чија је једина или бар главна сврха да нас насмеје, да ли пак — а то је вероватније — горка сатира на извесне прилике, односно неприличе босанске и једно пригушено саркастично *јаох* босанског Србина, што га је „притисло добро са свију страна“, па једва дише. Но за веселу приповетку „Јазавац“ није довољно шаљив, а за болну и огрчену сатиру одвише карикира и одвећ ретко погађа. Давид, гегави, суви, малени сељак, који тужи јазавца што му је појео кукуруз, неома је површна, неодређена појава. Са својим бесмисленим говором и вечитим, било хотимице било нехотице изврнутим изразима („велеважни и главати господни“, „земљана влада“, „округли суд“ и т. д.) он сад чини утисак заиста будаластог човека (а Г. Кочић га, по свој прилици, није хтео као таквог оцртати), а сад личи на оне старе дворске лудаке, који су поред лако спошљиве шале и насмејана лица казивали у очи својим господарима немилостиве, тешке, неумољиве истине; сад је опет глупо наиван, детињасто безазлен и тврдо верује да ће суд одиста осудити јадног јазавца на смрт или на неколико година робовања

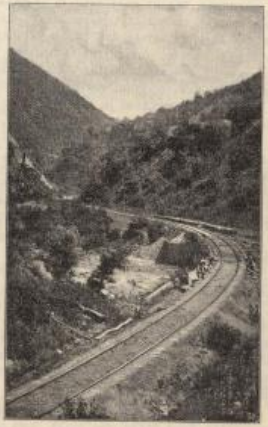

Качаничка клисура

у Зеници, — тако да на послетку не знамо, кога управо исмејава или бар хоће да исмеје писац: да ли судца и његова писарчића, да ли земљску управу, да ли народне прваке или тог самога Давида и у њему босанског сељака! Но ма да читава ствар није успела, јер г. Кочић, све и одвећ карикирајући, не даје ни једне посве одређене, тачне фигуре — реч „карактер“ овде хотимице избегавам, јер о карактерима не може ни говора бити — ипак има неколико добрих сцена. Као нарочито згодна појединост нека је споменуто оно очајно иронично причање Давидово, како га добра и брижљива царевина мало по мало „ослободила од млоге биједе и напасти“: снажна, здрава, али злочеста му сина одвела је у Грац у војску, па кад је тамо умро, дала му још и три форинта као награду; — дочуо, опет, славни суд да сиромах Давид

[1]) „С планине и попол планини“, П. Загреб, 1904.

има и дебелу, али знајнкарасту крпу и лепа, добра, али прождрљива прасца, па се пожурио да га преко „шикуције“ ослободи тих невоља. „Онда сам ишо, прича пешалних судцу, четири козе. За турског суда мирне ка' овце, а кад наступи окупација, одмах и оне слободу. Бог и' убио, па се не дају сносити! Поче и' она моја крезуба бабетина мутити, а пошледња ногом у кабо, па пролије варенику. Дочу јоше некако царевина. Ето ти шикуције: „Помози Бог, Давиде! Здраво, мирно!“ „Добро, вала Богу, како си ти?“ Тој се упитасто за здравље, док шикуција поче: „Тебе, Давиде, зар јоше снашла напаст: немирне ти козе, на пролијевају варенику? Како би било да и' предамо порезном суду, па нек се он ш њима мучи!“ „О, да добре царевине, милостиви Боже!“ занесо' се ја и лијепо јаукну од неке силне милине, а жена и дјеца од велике радости заиђаше. „Гони брате, љубим ти стопе твоје, гони! И, Бога ми, чојек — вала му, вала и њему и премилостивој царевини!“ — овђера несретнике и опростн ме напасти.“ — Г. Кочић је у овој причи још најбољи као општар, један сатиричар, а најваше је природан и самоникао, кад на силу хоће да је шаљиви и духовит. Код њега у таквим случајевима комичност није у комичном положају, карактеру или радњи његових особа, него већином у малочас споменутим изврштим речима, које услед многог понављања назад постају несносне; у бахатним шалама и натегнутим, често неделикатним досјеткама. Један царски оружник је, на пример, дао Давиду овај лепи савет: „Памећан си и бистар дођавши, али њу ти још дати један сијет. Кад ти год' дође до густог, било код људи, било на суду, ће било, да било, ти само подвикни 'нако од срца: Живила наша премилостива Земљана Влада! Немај брите, све ће на добро окренути.“ Поче ме жена једном тући. Увати ме за грло да ме удави. Сјети се ја сијета: живила наша премилостива Земљана Влада! Остави, Жено, Бог те убио. Живила наша премилостива Земљана Влада! Остави, жено, Пистое те убио! Живила, продера се из свег грла, наша премилостива Земљана Влада у Сарајеву! она сва поблиједи, руке јој одамрије, и ја се спасо!“ А таква слепим непотребна пажљања преокољују у овој приповеци, која је, у целини бар, само један доказ више, да шаљива прича није право поље Кочићева рада. Од интереса је она само као тужно провинчно и сатиричка опширо причање о понижености посносној Босни и Србинову животу у њој.

У неки са овом најдужом причом другога низа споменули смо слику *Крез магле*, као такву, која са својом несавршеном обрадом и несразмерном поделом поред „Јазавца“ још више одаје почетника-приповедача. У погледу уметничке технике ова прича није, додуше, много бола од „Јазавца пред судом“, али је донекле спасавају разнате пластички описи лепе природе, који уопше чине најјачу страну Кочићевих радова. Његово описивање слободне природе је већином сугинално, разговетно, тачно и веома фино. Он чује како природа уздише и плаче; како кроз замагљени ваздух тајанствено трепере звуци пролећа што је наступило; види, како се полако губи густа, тамнраста, оловна магла и „струји крај ушију“; како се под мразовитим, тешким, беличастим пљеи савија голо, прво грање и како се кроз мутни, узбуђени, студени етер дижу у висину вите, тамно црне јеле, — он гледа бујад, како, скамењена и непокретна, спина под леденим, влажним дахом, и посматра загасито плаве, згуснуте облаке, што се високо надвили над сином планинском долином. — Само један мален одломак као пример: „Напад нас се стаде магла повјешати и све силније шумити. Шуми магла. Вјетар, све оштрији, студенији, проламчи се испод магле и обузима нас све већом, оштријом студени. У дубине се чује снижан, потнуо тутањ и разлијеже се кроз планинску долину. Сад се изгуби, нестане га, па се опет појрати, хујећи као удаљена лука морских валова, хуји тутањ и прорезује, разноси маглу. Изумрло, оголело трве око нас почиње се трести, дрхтати, савијати. Све се јаче диже бура, звижди, јауче. Кроз пропријежену маглу већ се указују мрке, црне јеле, које се крше и превијају под страшним ураганом, а испод њих се пијено, укочено пазиру спрнжене, голе равни, хладне и мртве као бљиједи иртпачки образи.“ Или једна друга, светлија и личнија слика. Пролеће, почетак пролећа: земља је зелена и не њој се просуо снежи мирис тога зеленила; дрвеће шумти тајанствено, тихо; вода једва чујно шуми, ромори; у топлом, убрђеном ваздуху нешто дрхће и ври, врућа светлост се расплинула по свијезој води оваца, а душу обузима неко чудновато осећање и „топло, нежно дрхтање. Пробуде се успомене и нила сјећања на нинуле дане. Како је све то пролинено нечим тајанственим! Како то све боно дира и прија уздрхталој, раздраганој души као мека мјесечева сјетлост кад се у мирнишњој, летњој ноћи разлије по обамрлим брдима и њчалним долинама, кроз које једнолико шуми вода, а отуд из мрке јелове шуме допире потмуло шапарење и пекакви неразговијетни, дубоки уздаси! Сва су се сјећања стнпала на дну душе, на одатле, у топле, ведре дане, снажно замирпшу као увела кита милодуна, предпшући слатком тугом на бурно прохујалим добом делијаса и аникована“. Питнина и топла свнца *Крез сјетлост*, на које сам овај одломак навадио, обилује у овакним описима, и најбоља је ствар у овом другом кругу Кочићевих прича, управо једина, у којој се може заиазити удрхтала нежност Кочићева причања и ритмичност његова језика, којом се у прној кнзи нарочито одликовали „Јабланн“ и „Мргуда“, и које нпкако нема, на пример, у „Јазавцу пред судом“ или у „Мрачајском проту“.

Г. Кочић је још два рада уврстио у своју другу збирку, оба слабачка и слезним безначајна. На „Јелике и опорике“, једну песку у прози, не налазим да је потребно и вредно трошити много речи, а „Мрачајски прото“, једна слаба прича о неком страховитом, хајдучком, немоћућном босанском попу, која хоће да је странно оригинална и језнно лепа, — могао се подвести у подлнску пакнот дневног листа, али у збирку, заједно са оним прозним стиховима, слабо пристаје. Самога, сад аверсни бесног, сад меланхолично замишљеног, сад опет детињасто бојажљивог, али увек неверозатног попа — г. Кочић је опако исто келогичан и подоволно оштро, као Давида у „Јазавцу пред судом“, а језик његов, који пут тако ритмичан, мекан језик је ту неделикатно груб. Једна прича, дакле, која се не чита два или више пута и коју пријатели Кочићева дара не ће веома озбилно узети.

Такав је, дакле, други низ Кочићевих приповедака, који знатно заостаје иза његове прве књиге. Док су у првој збирци његових прича сви прилози, осим растегнутих „Ђурнних записа“, од несумњиве, мање или веће, литерарне вредности, дотле овај низ причи *С планине и међу планине* донеси само једну заиста лепу и Кочићева симпатична пера достојну ствар: причицу, можда личну реминисценцију *Крез сјетлост*. Има, додуше, и у осталим прилозима по гдекоје место које одаје интелигентан дух и позваног приповедача — у „Јазавцу“ има, заради примера, неколико доста згодних дијалога, а у

„Мрачајском проту“ дна-три лепа описа, — али је штета, што храбру поузданост осећања и описивања, која тако пријатно утиче у првој књизи г. Петра Кочића, овде местимице замењује немила бразданост у причању и тражењу јаких ефеката, — свестрано, дубљаку прожимању причаше често досадна једнообојност и монотонија, а јасну уредност композиције почетника нешетнива у спољашњој обради и неугодна неразређеност појединих призора. С тога је овај други део Кочићевих прича за читаоце „Јаблане“ и „Гробе Слатке Душе“ само једно непријатно изненађење и у главном једна не велика потребна казна, преко које се мирне душе може прећи на дневни ред.

Али простор је драгоцен, а моје време скупо. С тога ће данас још само о једној малој књизи Г. *Милана Прибићевића*[*]) бити веома кратка говора. Г. Прибићевић је својој збирчици написао и један, срећом необично и утешно кратак предговор, из којег се види е би он желео да „ове приче као грка као по кап пану на српске душе“. То је мало чудновата жеља, која ће, међутим, и остати само пуком жељом господина писца. Ове скице су одвише површне и безначајне да би могле бити од неког особитог утицаја на српске душе. Оне су само тужне, суморне силуете, пуне животне магле и тешкога мрака, написане са много љубави за све што се пати и мучи, пароче и плаче, али — ништа више. И Г. Прибићевић је замочио перо у прн своја срца, кад их је писао, но у њега је ипак добра воља била пуно већа од песничког дара, приповедачке вештине и уметничких способности. С тога су му приповетке без особите књижевне вредности. Оне су управо досадне. То су, са малим изузетком, очајно сетне и плачевно тужне приповести из чемернот народног живота у Банији, но без сочна садржаја и маркантних црта. Ту ми пада на ум, да је Павле Хајзе, који је, као што је познато, написао много добрих и само врло мало рђавих новела, негде рекао е је код сваке приповетке главно оно што се у њој догађа, дакле садржај. Нема сумње: има у овом, и одавде категоричком суду седог приповедача, нечега што је већ поодавно застарело, али занимљива садржина остаје ипак, ако не главни, а оно бар један од битних услова за добру новелу. Г. Прибићевић је очевидно другога мишљења: у његовим приповеткама уопће нема, као што рекох, права садржаја. Рећи ће то: опет једна банална замерка која већ иде у традицију. Али, Боже мој, шесу ни ове приче толико нове, самоникле и оригиналне, да би с њима отпочела нова епоха у развитку српске новеле! Ваш напротив: самоникла изворност је тамна најслабија страна Г. Милана Прибићевића. У њега, на пример, нема ни једнога самосталног, тачно одређеног типа, јасно израђене фигуре, и он се није устручавао да изнесе све (или бар много) појаве (мла' не рекох: реминисите), што као да су неопходно потребне у сваког приче из народног живота, која хоће да је жалостивна. Ту је, дакле, богаташ који гули народ и нема савести, ту је сељак који се баш на Бадњи-дан враћа дома из затвора (ха, за божићни прилог „Новог Србобрана“!), на тежак, коме скапана последња крава, — и полуобразована госпођица која, као све паше госпођице, блебеће нешто немачки и не може да схвати, зашто дела породица парниче за тим губитком, на ту је, најзад, и дебели поп, који се паше стара за своје трбух него за поверено му стадо. Сва су она ту. А то је, мислим, све, само не оригинално. Оригинал би требао да буде једини стил Г. Прибићевића. Читао сам негде да је то сецесија. Може бити, и ако је иначе сецесионистички стил у целом свету тачан, поуздан и никаквог лак. Прибићевићев језик је, опет, неприродан и с тога несносан, пун непотребног, неоправданог повлачења бан најшупљијих фраза, без сваког карактеристичне боје и зато позрачан и празан. У осталом, судите и сами: „Истина и то је смијешно, све је то смијешно. Али ипак, није, не, но може бити. Не може, не смије, јер Само само једну храну има и та једна је мршава и ноћу у подруму стоји... И само три јутра земље има Само, а дјеце петеро. Жена му је умрла пре три године и најстарије му је дијете та Ружа. Има јој 17 година, јесенас о Никол-дану прошло 17. Ружа јој је име, али је не зову Ружа, него јој кажу Љепша... Зато не може, никако не може бити смијешно“. Или један други одломак: „Лопов да. Убити човјека... Створење Божје, одлази... Поштен је он, поштен... Ево тридесет и осам година на ми праше није убио... Убити човјека... Љепоту то, а она кукавица са оним голутињама... До врага то све... 'ајдух је то 'Бурић истина али... Поштен је он човјек, Само... Ето... Радио у недјељу, да.... али... Хе-хе-е, радио... Истина шпиран је враг и... Учитељ каже, паметан је учитељ. Вели да, све би требало, вели, све што продају отров, све... Хе-хе-е... Лако то... Није он таки, није Само... Богаћ је он, да богаћ, али поштен, поштен...“ Видите, с тим сакатим, несрећно испрекиданим стилом исписао је Г. Прибићевић преко 250 страна мале шеснаестине.

Но ипак има у овој збирци два прилога која заслужују да се нарочито спомену: *Послије кафе и Одмараше*. У првој скици је лагано, комотно и лепушкасто изведена једна обична слика: недеља по подне, напољу пруњина, сунце пржи, а у пријатној улицама лежи пруља мазлуштина загорелог залудха“. Госпође шеретају у салону, а у трпезарији се наместила, пијуцкајући, господа: доктор Марковић, који тако лепо зна да забави друштво, — млади катихета Миљковић, који се ивално по дивану и кроз мекану браду лагано провлачи своје дуге, беле прсте, — и стари мајор Томић, који својим крутим војничким погледом шитро стрела веселог доктора. И ако летњи дремеж лежи у ваздуху, ипак је све пријатно, угодно. „Убијек је лијепо, но најлепше је кад доктор Марковић почне о збору да приповиједа, што је пролетос у кјосту одржан. Да, крепује је и код њих живот напредак. Задруге су почеле да ничу наоколо по селима, у мјесту је основана кредитна банка, а пролетос је одржан и народни збор, на збору се тумачило народу о његовим правима и слободама... Били су они сва три међу скупштине и знаду како је прошла“. И опет је о збору реч. Адвокат Мане Мањић је био главни сказивач. Одмах они, прича доктор, на дан збора крај сајмишта, а у девет часова још нигде никога. Па ни у пола једанаест нема ни живе душе, ни да је збор за једанаест заказан. Мане Мањић позелењео и побледео, најволео би да га жива нема. Тек у једанаест сати се појави на ћошку поп-Мањић са барјаком, а за њим у колима, на којима читава појата са песмом и тробојницама: шест стотина сјајних сељака. Славно је било: и говори су добри били, и народ је лепо слушао и паметна питања стављано, над на поселетку — „Доктор заћути. Зажмури. Испод очију и око уста испресе му нешто сасвим особито, округло (!) весело... Миљковић провуче руку преко браду. На његовог руменог, насмијаног лица проширн нето весело као у доктора. Мајор Томић подиже густе обрве, наслони десну шаку на уво и нагне

*) *У зрању и мећи*. Мостар, 1904. Пахар и Кисић (Мала Библиотека, св. 41., 42. и 43.) Стр. 254. — Цена 1·20.

јаче главу према доктору. Поглед његовијех оштрих војничких очију сасвим је строг, укочен." Сазивачи се размилели по народу. „Ето једног к мени, наставља Марковић, другог, па трећег. Знате нашега тежака. Почешка се, гледне испод ока наоколо, макне шкрњак... Шта ћеш, кажем? — нема ту, вели, какви... *онако*... међу господом?..." Народ је мислио да ће доћи нека велика господа на збор: генерали, жупани, па и са̂м бан! „Ето, то ти је наш свијет... Тумачи ти њему што хоћеш. Он слуша лијепо, разговара паметно, али онда при крају... Ето, то ти је, то су уставна права..." „Велика пространа соба доктора Марковића тресе се од смијеха. У полумрачној хладовини прелијева се вино у чашама, колобари дима бјеже расплинути у дугачким праменовима испод стропа. Напољу горе једнако буктиње сунчаних зрака, а средином празних врућих улица, корача још увијек тежак одрљене кошуље и знојних прса. Дугачке ресе торбака туку га по боку. Шљака, што му виси о лакту, диже запињући о пут облачић прашине за њим... Бог зна од куд иде и куда..." — И „Послије каве" је само једна мала, безначајна скица, али је ипак било потребно да се подуже задржимо код ње, јер су ту укратко, са неколико потеза обележене неке слабе и неке добре стране нашег ратара и са угодном, неусиљеном једноставношћу (која је код Г. Прибићевића доста ретка) изнесена једна лака вињета из живовања у српској паланци. И то је једна од оних паметних, фељтонистичких причица, за које се каже, да се лако читају.

Суморнија је народна слика: сељачко *Одмарање*. „Врући прољетни дан око подне". Сунчева кугла немилостиво пржи, малене њиве су мирне и пусте, а пожутео, свћушни кукуруз невесело куња. И у томе тужноме оквиру се одмарају несрећни изнурени људи. У шуми, под сувим грабићем, једна трудна жена се уморно, тромо тужи девојци крај ње, како је муж туче и мучи; — више њих, под старом буквом један старац попевајући приповеда о мукама у котарском затвору, тамо даље се неки крупан тежак чупавих бркова јада е му ни Трк не даје више на вересију, а врх Кућишта седи Милан Грба, ситан човечуљак крупних очију, дугачка врата и узаних груди, чекајући да му жена донесе ужину. Она жена у шуми, под сувим грабићем, не говори више о себи ни о својим патњама. О Милошу је реч и о његовој жени, која га преварила са гадним пробисветом Ћућом. Не зна ни сама како је могла. Служила је она и код господе, па нико је није смео ни руком дирнути, али са Ћућом се заборавила. Од једном се зачује врисак и плач: то Милош Грба туче своју неверну Аницу. Па се онда смота под живицом, легне, испружи се, те се тако одмара и он.

То су дакле две најприличније ствари у овој плаче тако почетничкој књизи једног младог човека. Најбољи је г. Прибићевић, кад једноставно слика својом нежном кичицом, коју воде љубав и чиста самилост. Ту он уме којинут да вешто запази неке карактеристичне ситнице и да с њима — стављајући их, разуме се, на згодно место и у прикладан оквир — постигне онај утисак, за којим јури са немарним стилом својим и оним вечитим, дакако неоправданим понављањем неких омиљених, тако безначајних фраза̂. За оптуживање („Са дна Комарева", „Симо Грчић кбр. 33.", „Пробудио се...") он је одвише мекан и слаб, а за оштро исмејавање („Салон", „Соба са умрљаним и искрижаним натписом") није довољно вешт у сатиричном поентирању. За сада је, дакле, још врло далеко да буде свестан уметник и зрео приповедач, из чијих би редова јасно говорила једна самосвесна индивидуалност. Он је само један веома осредан почетник, који радо и често постаје досадно опширним, кад му не достаје дубина, а његова књижица са мрачним насловом, потом из Јованова јеванђеља, само је посве неопасна, али у исто време и доста незахвална лектира за оне који приповетке читају тек из досаде.

Черновци.

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Амајлије

(из туђег вида)

CXXI

Који очи само отворене има,
Не мора због тога и да види њима.

CXXII

Наш је живот борба само
С глупостима како којим:
С глупостима других људи
А, још чешће, и са својим.

CXXIII

У жене је дубљи поглед,
У човека даљи лет:
Јер човеку свёт је — срце,
А жени је срце — свет.

CXXIV

Рђави се хвале и у звезде кују
Оним што у других нит' воле нит' штују.

CXXV

Савет мудрачев дајем сад,
И ти га својим ближњим дај:
Не реци сваком све што знаш,
Ал' што си рек'о — увек знај.

CXXVI

„Старо златно доба!" — то је онај цвет
Кад су младе очи гледале у свет.

CXXVII

Свако пријатељство из ласкања слатког —
Живота је кратког;
Јер истина прва која му се јави —
Одмах га удави.

CXXVIII

Сумња веру руши и обара,
А науци нове стазе ствара.

CXXIX

„Сваки себи своју срећу кује!“
Из старина ова реч се чува.
Али она и додатак има:
„Када Случај у мехове дува!“

CXXX

С великих мисли и срца чиста —
Слава заблиста.

Превео О.

Опијајте се

(Ch. Baudelaire)

Ваља увек бити пијан. То је главно. Да не бисте осетили ужасан терет Времена, од којег вам пуцају плећа и које вас земљи вуче, ваља се опијати без престанка.

Али чиме? Вином, поезијом, врлином... чиме год хоћете. Само се опијајте.

Ако бисте се нашли на путу за какав замак, у зеленој трави поред каквог јарка, или у суморној самоћи своје собе, а пијанство вам се умањило или ишчезло, питајте ветар, таласе, звезде, птице, часовник, и све што бежи, све што се креће, све што гуче, све што пева, све што говори, питајте: „Колико је сати?“ И ветар, и талас, и звезда, и птица, и часовник, одговориће вам: „Време је да се опијете! Да не бисте били робови Времена, — опијте се! Опијајте се стално! Вином, поезијом, или врлином, чиме год хоћете!“

С француског превела А.

Повратак у завичај

(Адолф Фриј)

Умукнуо је звекет мача и звук добоша. Прохујао је бој, непријатељ сатрвен. Са крвава ограшја, кроз мирне крајеве, ка зеленој обали, повлачи се једна чета, уморна тела, трома корака, са мртвом браћом у средини. Са повређеним шлемовима и оклопима, са заставама, оружјем и мртвима, улазе, ћутке, у галију, обасјани зажареним вечерњим руменилом.

Један спречава крв из ране, други тупо гледа у вале; један огледа оштрицу дугога мача, искрзану о железну одећу. Један, крвавим рукама, стеже главу мислећи на скончање својега пријатеља; другога носи жудња у даљину, где његови мили стрепе за њега. Међутим, хладно, са стакленом укоченошћу, мртвачке очи гледају у сутон.

Прев. С. Д. М.

Уз наше слике

Апотеоза Вуку Караџићу (сликао Паја Јовановић). — У збирци Пајиних слика заузима ова апотеоза угледно место и по композицији и по избору предмета.

Мехмед Соколовић, велики везир турски. — У доба најцрњега ропства српског, када је и наше народно име било довољно да изазове гнев турски, — најнапреднија и најдаровитија деца српска силом су одвођена и турчена (познати јаничари). Таква је судбина постигла и дечка Соколовића, који је као потурчењак тако брзо напредовао у служби полумесецу, да је био дошао и до највишег положаја у Турској — до великог везирства. Брат му Макарије, калуђер српски, умео је ипак очувати у њему српску крв и љубав за род колико се могла објављивати са места једног великог везира. Пропала српска Пећска Патријаршија обновљена је за везирства Соколовићева и брат му Макарије беше постављен за српског патријарха. Овим је доста речено о заслузи Соколовићевој за српски народ, а пошто захвалност нигда доцкан не стиже, износимо и његов лик пред своје читаоце. —

Крштење Ђорђа Пођебрадског (сликао Вацлав Черни). Чувени чешки сликар узео је за сиже своје слике крштење славнога чешког владаоца Ђорђа Пођебрадског. Колико је у томе успео, сама слика говори врло речито.

Српски Централни Кредитни завод у Новом Саду. Нашим читаоцима јамачно је добро познат значајни привредни покрет Срба у Аустро-Угарској. Поред Српске Банке у Загребу која тај покрет помаже у Троједној Краљевини, истиче се Српски Центр. Кред. Завод у том покрету код Срба у Угарској.

Развалине града Цељских грофова (сликао Срећко Маголић). — Код словеначког Цеља (Cilli) виде се на врху доминантног брда остаци града и у нашој историји познатих Цељских грофова. Ова слика словеначког уметника приказује га ево и српским читаоцима. —

Српска Матица. — У 7. броју „Нове Искре“ изнели смо слику свечане дворнице Матице Српске, а сада износимо и изглед целокупне зграде упућујући читаоца на опширнији опис Матице Српске у горе означеном броју.

Арнаутски сватови (фотографски снимио Бранислав Ђ. Нушић). — Слика представља моменат из арнаутских сватова када се званице враћају са невестом дома. Опширнији опис сватовских обичаја у Арнаута наћи ће читаоци

у делу Бранислава Ђ. Нушића „Косово“ (издање Матице Српске).

Срикиње са Косова (фотографски снимио Бр. Ђ. Нушић). — И ако смо скоро донели у „Новој Искри“ слику Срикиње са Косова, доносимо и данас наше Косовке, јер знамо да су сваком Србину миле и као чуварке јуначкога гроба некадашње српске славе и као представнице најмученијега дêла нашег народа. —

Јосип Јурчић. — Међу великим људима у Словенаца, једно од најугледнијих места заузима Јосип Јурчић, познати романсијер и велики словеначки родољуб. Неколике његове приповетке преведене су и на наш језик. —

Качаничка клисура. — „Љути Качаник“ већ својим епитетом казује најјачу своју страну. Опасности у њему добро су познате свима који су о њему ма шта слушали; а који су морали кроз њега пролазити, причају таквих ствари о безбедности у њему, да се кожа јежи. Данас је сасвим друкчије: „гвоздена кола“ пропарала су и његову утробу, те се путници мирно одају разгледању оне дивље романтике са које га је и народна песма опевала и разнела му лепоту и значај широм српског света. —

ХРОНИКА

Душевни живот новорођенчета.

Деца су најлепше и најмилије цвеће у људској градини. Она су жива појезија која испуњава прозу живота. Она су нада и утеха родитеља и узданица народа. Да би оправдала наде, које се полажу у њих, деца се морају упућивати на пут наравствености, снажити у свему што је добро и истинито, поштено и племенито. Родитељска је света дужност, па и народна, друштвена, да се деца ваљано васпитају, да би достигла највећи степен могућног савршенства и тим увећала народно и друштвено благостање. Тога ради морају се деца добро познавати; развитак њихове индивидуалности мора се пратити устопце, да би, према томе, васпитачи употребили најподеснија средства за њихово вођење и васпитање. С тога је веома важно пратити из дана у дан детиње развијање, нарочито душевно, почев од дана рођења детињега. Само тада ће деца бити родитељима и васпитачима отворена књига, у свако доба читка и разумљива, подобна и подесна за васпитно утицање.

Нарочито је нејасна и нечитка та књига за првих дана њезина јављања на овај свет; песници и мајке унели су доста забуне и заблуда у појаве, које би педагози и философи хтели да освете светлошћу истине. Тако н. пр. Малбранш (Malebranche) умује у своме значајном делу: „О истраживању истине“ о малишану, који је угледао света, овим речима: „Онога часа, када новорођенче остави таму свога дотадашњег затвора, угледајући први пут светлост дана, њега обузме хладноћа спољнога ваздуха; најнежније прихватање бабичино причињава бол његовим нежним удовима; сви предмети спољнога света изненађују га; све су му то предмети застрашивања, јер их још не познаје, јер још нема снаге да се брани и да бежи. Сузе и дрека, којима се теши, непобитни су докази његових болова и његова страха; то су, у ствари, молбе које природа место њега управља милостивој околини, да би га сачувала од беда и зала, због којих страда и од којих се плаши“.

Овако схватање, које гледа на новорођенче као на интелигентно и осећајно биће, и ако потиче од философа, сувише је песничко, јер сања о детету, које осећа дивљење, страх и бол, међутим то не стоји у истини. Да би душевни покрети, непријатни или пријатни, били могућни, новорођенче треба да има своју личност, а тога нема. Сама природа, а не индивидулност, испољава се у првим покретима, у првој дреци детињој. Његова чула, изузев чуло такнућа, не ступају одмах у посао: новорођенче је глуво, слепо; оно је и немо, у пркос његове дреке, јер бити нем значи не придавати никаква значења гласовима који се истурају. Његови су покрети чисти рефлекси, лишени сваке свесне намере, одређени највише неким механичким инстинктом. Ми се морамо окануги намере, да тражимо човека тамо, где нема ништа више до — аутомат, вели Компејре (Compayre) у своме знаменитом делу „Умно и морално развиће детиње“. Старији песници и мислиоци нарочито су уносили у књижевност песимистичне погледе на новорођенче. Тако вели Лукрец у своме спеву „О природи ствари и о рођеном малишану“ ово: „Погледај детенце! Слично бродару, којега бесни вали избацише на суво, лежи оно голо на земљи, потребито свакојаке помоћи, пошто га је природа боловима избацила из материна крила на светлост дана; оно испуњава писком околину, што и приличи створу, којега у животу очекују још небројене невоље.“ Тај исти песимистички тон провлачи се и кроз редове духовите списатељице, г-ђе Некер де Сосир, која овако узвикује у своме делу „Прогресивно васпитање“: „Бол уводи човека у овај свет... Мноштво хучних чулних утисака преплављују душу при њезину ступању на позорницу живота. Ваздух силом пробија себи пута у плућа нејаког детенцета, продирући као валовита река. Светлост засењује очи новорођенчета кроз танки вео што их покрива... Бол, несвестицу, заглушеност, занесеност, то доноси души тајанствени тренутак, који је ринуо детенце у вртлог живота“. Овим мрачним погледима старијих писаца придружују се и неки новији мислиоци. Тако вели Летурно (Letourneau), у својој Социологији: „За време рођаја, дете је очито примљиво за болне утиске“, а Доријак (Dauriac), који се бавио испитивањем душе новорођеног детета, тврди „да оно целим својим понашањем исказује страх од живота“.

Ну све је то, по Компејреу, том проницљивом посматрачу раног детињег душе, само претеривање и застрањен песимизам. Не говорећи о особеним угодности, који се код новорођенчета, донекле, за прва дана, једнаке са боловима, не смеју се ни она болови узимати сувише озбиљно. Они су умерени и неодређени; стање, у којем се новорођенче налази, лишава га, додуше, јасних опажања и живахних осећаја угодности, али му исто тако ускраћују и сувише мучне болове.

Не треба се, при том, позивати на дреку детињу; знак изражаја код детета стоји у истој сразмери као и сами осећај. Први утисци детиње осећајности немају оне суровости која се замишља. Природа доводи постушним прелазима и напредном опрезношћу новорођено слепо и глуво биће до потпуне владавине вида и слуха. Песници могу проклињати зле и накосне силе, које бацају голо дете на пусту земљу, али стварност показује, напротив, сигурне бриљиву, старалачку природу, која припрема детету меко узглавље на најчишим грудима, са њиховом пријатном топлином и меким додиром, на којима малишан мирно почива и весело се храни. Живот новорођенчета је, по Компејреу, у почетку искључиво инстинктиван и аутоматски; то долази отуда, што у његову мозгу нема организованих центара за спровођење и деловање. Његови су покрети неуређени, под утицајем нагона за храњење или осетљивости. По речима Вирховљевим, новорођенче је само спиналне биће; с тога су га неки физиолози, не без разлога, упоредили са обезглављеном животињом.

Интелигенција у новорођенчета не јавља се ни у најскромнијем облику, што се може извести из чињенице, да исте појаве показују деца одређена од природе за даровите људе, као и деца која ће бити дођипле идиоти. Упоређено са животињским младунчетом, новорођено дете стоји ниже, јер је немоћније, јер би морало неминовно пропасти без родитељске помоћи. Животиње се рађају са готовим, савршеним инстинктом, докле се код детенцета нагони поступно и лагано развијају у јачији. Новорођенче човечјег рода сасвим је пасивно; све је страшне на страни најчинији, вели Д-р. Жакуб (*Jaccoub*).

Дете, одмах по рођењу, само је привидно готово биће. И у телесном погледу, оно је само сирошашна основа, којој не достаје потке. Његови мишићи, живци, његови органи су, тако рећи, од млека. То је само нацрт од човека, спиниран нејасним потезима. О свести, у правоме смислу речи, о самосвести, не може бити говора. О рођењу мозга се с тога с Овидом рећи: „Оно живи, али једва да слути и само да живи“. Строго узев, душа новорођенчета још се није ни родила. Она ће тек најзад постати понољењим потресањем чулних утисака, она ће пронаћи тек из наизменичне игре сполних утисака и одговора живчаног организма, који се све то већма развија. Свест и више чињенице, опажаји, душевни покрети, представе, појмови, вољни учини, све ће то јаком да се развије свакодневним искуством, лаганим развијањем. О тога се може рећи са Компејреом, да психологија детиња почиње тек са његовим рођењем. Од тога доба почиње рад прилагођавања малога човечјега бића према околини, у којој ће да живи. Мозак новорођенчета, који сваким даном бива чврши, постаје најзад уређивач детиних покрета и сједиште његове свести. Психичко ткиво детиње образује се лагано, корак по корак, конац по конац, свакодневном тековином, али неком дивном лакоћом.*)

*) Compayre-Ufer, Die Entwicklung der Kinderseele. Altenburg 1900.

Следећи трезвеним очима посматрача без предубеђења на душевни живот детиња, Компејре тврди, да новорођенче нема ничега личнога, ничега индивидуалнога у себи; оно не показује ничега, што би личило на јасну душевну физиономију. Као што недеље налазе из козинце истога кова и лика, тако исто поваља људски род, из столећа у столеће, исту улогу, деца пичињавају у почетку живота азбуку. При рођењу, душа детиња је, с последом на спољашњи свет, неисписана табла, tabula rasa, и ако се не може спорити моћ урођености, сила наслеђа. На васпитању је да онај бели лист испуни значајним словима, подеси рачуна о личним особинама које се клепиле јављају, као и о силним утицајима наслеђа.

Петар. М. Илић.

УМЕТНОСТ.

Позоришни Годишњак, сезона 1903. — 1904. Службено издање. В. 8°, стр. 30. —

Ако је вештина написати књигу у којој од почетка на до краја неће видети ово чему је највише наменења — онда је овај Годишњак доиста написан иртоузно. Позоришни Годишњак, већ и по имену свом, треба да изнесе годину рада у позоришту, да се види шта је, кад и са киким успехом (у овом случају, разуме се, материјалним) рађено у позоришту. Поред списка имена чланова из управе, представљачког особља, па све редом до прйаљ — (ако је и то баш потребно) — душа је позоришног годишњака *репертоар*, али не репертоар по азбучном списку, већ репертоар по представљачким данима и приходима сваког новида. Хронолошки преглед представа и њихових прихода за једнаџест месеца (са потребним ознакама новитети, реприза, гостовања и т. д.) био би довољан да собом покаже *све* што је потребно знаком оном који се бави о позоришту. Такав преглед изнео би нам и право стање драматургије и прихода и укуса позоришне публике, ту би се, тек према тоне, могло говорити без нагађања и о једном и другом и о трећем. Архитектура недељног, несочног и сезонског репертоара најбоље би нам показала све добре и рђаве стране како Управине тако и позоришних посетилаца. Ма да је за овакав посао потребно више љубави према устаношењу него ли према својим личним амбицијама — овакав захтев мора се задовољити, јер иначе цела ова књига (велике осмине са 30 страна) сасвим је непотребна, па, ако хоћете, и штетна — не толико за читаоца колико за саму Управу. Осам наслопних рубрика из којих не можете видети што треба да видите — и ако показују довољно иртоузности, не показују ни мало Управине добре воље да цео позоришни рад изнесе као што је у самој ствари и текао. А то је штета — највише Управина.

Да се не би ни за часак помислило да о овом пишемо без јачих разлога, прећи ћемо неке од рубрика не бисмо ли видели шта нам оне сне — не кажу.

У рубрици „Преглед представа по месецима“ има један сасвим наслопан низ бројева које не можете никако одгонетнути, ако баете нпр. хтели доиати колико је позних комада који неприказују цело вече и колико који су само део вечера? колико је срнских комада у дневним а колико у вечерњим представама? а најглавније је што никако не можете знати: који су комади представљани? А

од колико је то интереса — не треба, мислимо, ником доказивати, који ма и најмање претендује на познавање овакових послова. — Иста је таква и рубрика „Преглед нових комада", јер ни код једног комада не стоји ни шта је ни у колико је чињена, те бисте, поред мало новитета у по једном чину, могли помислити, да би сви, или бар већи део њихов, били у стању да испуне цело вече. Поред онога, има у овој рубрици и још једна варка за необавештена читаоца. У њој нема, на пример, поред разних драмских дела наћи и „комад" — „Три Хајдука" (писац: Јован Јовановић Змај) или други „комад" — „Пролог прослави устанка" (писац: Милорад Митровић). Ко не би знао Змајеву баладу и Митровићеву пригодну песму Првом Устанку, могао би помислити да су ово какна драмска дела категорије осталих комада у тој рубрици! — Трећа рубрика, „Целокупан репертоар представљаних комада у сезони 1903—1904", износи нам, колико су пута представљани српски и колико пута страни комади. Као и прве две, и ова је рубрика сасвим излишна (кад би т. ј. било правог репертоара), јер ни не не видимо ово што нас највише занима: кад су представљани, колико су прихода (сваки за се) донели, шта су и у колико су чинова? *Видимо само да је отпушни „Пчичар" зидову су клачину, и сриску и тубу, јер је играо највише пута (7).* Таква је и „Мавзел Нитуш" (5) која је устиснула само пред „Тоском" (захваљујући Госпођи Виталини) и једним „Веселим женама виндзорским" (6). А од какве је то штете и срамоте, најболе је знати сама Управа која је полушала све оперетске „верглове". — Четврта рубрика, „Приход у сезони 1903.—1904. године", износи нам целокупни приход, као и најнеће, најмање и средњи доходак дневних и вечерњих представа. Поред целокупног прихода, све су друге цифре излишне, јер не знамо за које су представе везане. А нагађати да је нпр. „Волшебни магарац" донео 1065·80 дин. — не знамо колико би било оправдано. — Такав је и „Упоредни приход од српских и страних представа". Или боље да кажемо, он би још и могао остати (као једна врста луксуза) поред оваквог прегледа годишњег репертоара какав ни захтевамо. — Што се тиче рубрике „Гостовања и напредне представе" имамо напоменути да је у листама за месец новембар 1903. г. Управа објавила месец гостовања а у овом прегледу нашла само *два!* Такве погрешке не могу бити допуштене ни у каквом путничком позоришту. У рубрици „Прослава" омашле се опет две погрешке, јер ни Стеријина песма „Моја тежња" ни „Пригодни стихови (чији?) у славу Јована Стерије Поповића" нису убројени у — комаде.

Оволико као доказ излишности *оваквога* Годишњака и као разлог за Годишњак друкчији, прегледнији и поузданији за правилну оцену. У позоришту је рад *јаван*, и он се, несумњиво, може унек прегледати било у архиви Позоришној било у архиви Министарства Просвете. Ако и поред онога Позоришна Управа има каквих јаких или оправданих разлога (а каквих, велимо, не може бити) да не штампа Годишњак какав ми тражимо, нека не посумња ни једнога тренутка, да је и много боље и корисније не штампати никакав Годишњак него ли онакав какав је она штампала. Истинит и праведан суд унек ће бити установи од користи, па макар личне амбиције и пострадале; а ако још и оне овакним радом буду задовољене — ето части коју нико не може одрећи, као што је ни, поред оваквог Годишњака, с разлогом одричемо.

А да ово одрицање није непромишљено, рубрика „Програм за сезону 1904.—1905." даје нам и сувише доказа. Програми позоришни нису и не могу бити што и програми политичких партија. Они морају бити плод дубока размишљања и задовољење свих потреба које захтева дотичашњи репертоар. Сезонски програми, једном објављени, постају „Credo" драматургије и, најзиме, ако их непредвиђени случаји помакну, за утврђена рацуна, за неки месец или најзиме до друге сезоне. Програми су позоришна јамна, написана реч коју управа даје посетиоцима и коју мора испунити. Они нису и не смеју бити ни „шарена лажа" лако поверљивој публици, ни израз непрезрених управних расположења или непоудданих споштења са стране. Куд је и камо боље и поштеније не обећати ништа (нарочито кад то ништо не тражи), па дати колико се може и више и боље, него ли обећавати читаве списконе драма па их се после одрицати.

А данашња се управа досета одрекла толиких својих обећања и разних програма! Колико је, према томе, цео такав рад неозбиљан па и непромишљен — нека одени сама Управа, ако о томе већ није ни размишљала ни нашла за потребно да оправдава такве своје поступке.

Из прегледа раније обећаних а сада дефинитивно одбачених новитета, видеће се са колико је неозбиљности рађен сав тај посао.

У Годишњаку за 1899.—1900. годину обећао је данашњи управник и данас заборавно на дато обећање и сасвим изостанко из „плана" за нову сезону оне оригинале: „Трнова круна" (Шапчанин), „Хипатија" (Шапчанин), „Наши сељани" (М. Поповић), „Женидба Милоша Обилића" (Д. Илић), „Дорћолска посла" (И. Стаповјевић). Из годишњака за 1900.—1903.: „Бука на дахије" (Д. Илић), „Пашалучка трагедија" (Бр. Нушић), „Предговор" (Бр. Нушић), „једна шалина игра са песмама"(!), „Иван Јовино окупање се на драмском пољу", „Зека Вулубаша" (Д. Брзак), „један комад М. Савића" (!), „Педесетогодишњица смрти Бранка Радичевића", „Горски Вијенац" (Његош). У годишњаку за 1899.—1900. обећала је Управа па одрицала и у овом Годишњаку сасвим одрекла ове преводе: немачке — „Гец од Берлихингена" (Гете), „Мина од Барнхелма" (Лесинг), „Катица од Хајлброна" (Клајст); из Годишњака 1900.—1904.: „Ифигенија" (Гете), „Живот је сан" (Грилпарцер), „Марија Магдалена" (Хебел), „Валова љубави и мора" (Грилпарцер), „Последњи удар" (Хајзе), „Велико видело" (Филипи). Из француске (1899.—1900.: „Чаробни шкар" (Лафонтен), „Коцкар" (Ревар), „Игра случаја и љубави" (Марино), „Леди Тартиф" (Р-ђа Жирарденоза), „Сеникс" (О. Феље), „Теодора" (Сарду), „две три комедијице Мелакове" (!), „Гомља" (Декал). Из 1900.—1904.: „Жорж Дандеи" (Молијер), „Лажљивац" (Корнељ), „Адвокат Патлен" (Расин), „Антоније" (Дима Отац), „Често се човек мења" (Вакерп), „Пустоловка" (Ожијер), „Далила" (О. Феље), „Слепци" (Метерлинк), „Мелакове комедије" (авансман!), „Романтичне" (Ростан), „Чича Лебонар" (Екар), „Љубав кита" (Кирел), „Последњи идол" (Кирел), „Кревкбил" (А. Франс), „Врнкол и његова кћи" (Капус), „Јавни живот" (Фабр), „Посао је посао" (Мирбо), „по један комад Леметра, Роденбаха, Ж. Жилијева, Брисона, Бебера и т. д." (!!). Из енглеске (1900.—1904): „Зимска прича" (Шекспир), „Светлост које је нестало" (Р. Киплинг). Из италијанске (1900.—1904.): „Невериица" (Брако), „Дон Пјетро Карузо" (Брако). Из скандинавске (1900.—1904.): „Давање се Бјерисон" (!). Из шпанске (1900—1904): „Један комад Сервантесов" (!). Из старе грчке (1900.—1904.): „Једна комедија од Плаута" (!). —

Као што се из овога списка види: Управа је обећала и поврх *преко 63 нова комада!* Да ли је потребно да и из онога поступка изводимо закључке? Може ли се и помислити на одбрану оволике неодговорности? Ако су они натписи драмски чак изузети из Управиних бележница — могу ли они из ког занимати кад су ето и за Управу тако малотражне вредности. Или, можда, Управа помишља да се може и на тај начин пошалити са публиком? Колико неозбиљности — колико подцењивања сама себе! А још када се све то онако само собом сети — колико комичности!

По чему онда да верујемо и овогодишњем програму? Па чак и да му верујемо, зар ће Управа дати *онакову* „Пон-Кнру и пон-Сниру“ (ако је то онај у архиви); зар је било *све* „Инкове Славе“ — него и трећу? Зар неће г. Сремац прерађивати „Адама Верберина“ којему је лако у напред одредити успех. Ко је оно „Мајорица Кабога“ (на још на оба места)? Какво је оно обећање о српском репертоару: „комбиновање се трагедија с комедијом“. Кад? Недељом по подне? Зар „Мајорица Кабога“ неће „играти“ сама цело по подне? Зар у језеро српских народних комада улазе само добројени писци и њихова поменута дела? По ком то мерилу? — Зашто у целој сезони не може бити више од пет до шест реприза? Кад су прече драмски глумци и глумице „по шест месеца певали на дана у дан тиролске корове и перглали озерето“ — зар се то време не може сада употребити на више реприза кад их је прече увек било више од пет-шест? — Што ће чисто драмском позоришту „Девета Симфонија“ („давнашња жеља!“) кад се тиме греши и о основни закон позоришни као и о дилетантизам попуњених суделовача. — Какви су то захтеви „које публика поставља а који се не могу изнети и пред обичну публику“? — Доиста чакши, неокретно је икакво правилно оријентовање у овим Управиним „плановима“ и обећавању. У програму књижевно-уметничких вечери обећавају се: „цели комади који не интересују најширу хетерогену публику, а као особени жанри или уметничке и књижевни куриозитети могу интересовати ужи круг посетилаца позоришних“. Хоће ли, дакле, Управа одбијати од оваквих представа „најширу публику“ и на који начин? Зашто оставља да нагађамо? Ако ће је одбијати — с каквим правом? Ако ли не ће — каква је онда разлика између таквог „куриозитета“ и обичног драмског вечера у погледу посећивања? — А колико ли је тек чудније Управино обећање да ће се о таквим књижевно-уметничким вечерима давати и „први покушаји младих непознатих писаца“. Да ли је Српско Краљевско Народно Позориште збила већ дотле дограло, да оне драме које нису добре за драмске вечери, игра па истим даскама, са истим снагама — под другим именом? Ако то није срамота за Народно Позориште, ја другим именом не умем крстити овакав поступак. Или, можда, Управа мисли да сваки рад, па и најбољи, „младих непознатих писаца“ прво изводи на књижевно-уметничким вечерима? С каквим правом? — Ако је драмски рад „младих непознатих писаца“ прави драмски рад, он мора ићи у драмске вечери; ако ли није — нема му места ни даскама Народног Позоришта. Зашто је Управи за овакве случаје потребно оно жалосно „Помози Бог, чарнији, на обадве стране!“ Драма вреди само као драма, и тада је она за драмске вечери, — а оваква изнијања само су доказ Управине слабости, јер на крају крајева, штетним и обилазним путем, ипак ће она и на овај начин казати тим „младим непознатим писцима“: „Ваша драма није ни мало добра!“ А колико ће овакав посредни одговор бити од користи и позоришту и младим писцима, видећемо, ако само ово не буде, поред она 63 обећања, — шесет четврто!

Као што видите, овај Позоришни Годишњак занимљив је само по оном што обећава позоришту, а по оном што је било у прошлој сезони — нам је, јер нам не каже ништа ни о чему што би нас највише занимало. Бољак ипак одржава: пребујно је што је требало рећи а обећава што му нико не тражи! Ко зна, можда и то има свога смисла! —

Р. Ј. Одавић.

* У издању Браће Савића и Комп. штампа се опсежно дело Ивана Иванића, секретара српског посланства у Цариграду, „Македонија и Македонци“. Дело ће бити илустровано са 70—80 слика и биће у три свеска. Садржина је: путописни део; историја и етнографија; етнографија; статистика; народно песништво; традиција; одело; рад бугарске, грчке, румунске, католичке и протестантске пропаганде; црквена, школска и политичка страна Македонског Питања. —

* Потпоручник Мил. Ј. Радојевић превео је дело Тони Ревијона „Ратне аванторе“. У њима су догађаји из Француске Револуције и Наполеонових ратова. Књига ће изнети до 15 штампаних табака, а цена је 1·50 динара. Спољашчима на 10 претплатника по једну књигу на дар. Претплату слати преводиоцу у Крушевац. —

* Мил. Ј. Николајевић, ђенералштабни п.пуковник у пенсији, јавља да је спремио за штампу и трећу књигу „Географије Балканског Полуострва“ — Војну Географију Турске. Дело ће изнети до 16 табака в. 8°, а цена ће бити 3 динара. —

* За најкраће време биће готово и разаслато члановима 13. кола књига Српске Књижевне Задруге. У њему су: 1. „Избор поучних састава Доситија Обрадовића“; 2. „Васкрс државе српске“ (друго прерађено и попуњено издање), од Ст. Новаковића; 3. „Приповетке Милована Глишића“; 4. „Слике из живота“, од Светомира Раниовића; 5. „Кнежиоцијо“, драмат Иве кнеза Војновића; 6. „Хаџи-Ђера“, приповетка Драгутина Илића; 7. „Холандска“, од Е. де Амичиса. —

* Њ. В. Краљ Петар I. изабрао је и купио на Првој Југословенској Изложби ове радове из српског одељења: „У башти“, „Цигански логор“, „Цигањка“, „Девојчица“ и Наслоњача у кожи (од г-ђе Бете Вукановићке); „Пропорац на стражи“ и „Зора ослобођења“ (од Ђоке Јовановића); „Идиле поред железнице“ и „Вечни крај“ (од Јосипа Даииловца); „Ант-студија“ и „Глава“ (од Паика Вучетића); „Портрет“ (од Р. Вукановића); из бугарског одељења: „Француска и Марко“ и „Трио“ (од А. Божипова); „Бог дао — Бог узео!“ (од Ивана Ангелова); „Из скоре прошлости“ (од Ивана Мрвичке); из хрватског одељења: „Из Турополја“ (од Беле Чикоша пл. Стојадиновића); „Летње вече на Сави“ (од Бранимира Шеноа); „Сиљетска лука“ (од Емануела Видовића); „Словеначка идила“ (од Ивана Тишова); „Код фотографа“ (од Јосе Бужина); „Дрвари у Сиљету“, „Из Подгорја“ и „На тарапи налог Лошића“ (од Клеменса Црничића).

„Савијач гвожђа“ и „Исус пријатељ деце“ (од Р. Франгеша); „Бискуп Штросмајер“ (од Р. Валдеца); „Римљанка“ и „Мртва природа“ (од Ц. Медовића); из словеначког одељења; „Црква на брегу“ (од Гвида Вироле); „Мапа“ (од Залке Новакове); „Село Окулис“ (од И. Грохара); „Умрећу“ (од М. Гаспарина); „На Ампери“ и „Сеоска кућа“ (од М. Јаме); „Под брезама“ (од Рихарда Јаконича); „Бајка“ (од Ферда Весела). — Од ученичких радова откупио је Њ. В. Краљ два пејзажа Александра Секулића, ученика у Минхенској Академији. —

* У Загребу је штампана нова књига: „Јектика и савремени начин борбе с њоме“. Писац је њен Д-р С. Кујачић. Књизи је цена 2 круне. —

* Бечки „Кружокъ любителей языка“ отпочео је свој овогодишњи рад школом и јавним предавањима. У низу предавања прочитаће 11. децембра А. М. Каракашевић свој рад „О утицају руске литературе на српску“.

* Д-р Ј. Цвијић штампао је у Бечу свој опсежни рад: „Die Tektonik der Balkanhalbinsel mit besonderer Berücksichtigung der neueren Fortschritte in der Kentniss der Geologie von Bulgarien, Serbien und Makedonien“.

Издање уредништва Ратника. Андра Ј. Милојевић, коњички капетан I класе. *За отаубину.* 1804.—1904. Са једном картом знаменитих места. Београд, штампано у штампарији Д. Димитријевића, 1904. — В. 8°, стр. 441

Глас Српске Краљевске Академије LXVIII. Други разред. 42. Преглед: 1. Политички однос Црне Горе према Турској 1528.—1684. год., од Јов. Н. Томића; 2. Прилог историји Кочине Крајине и Михаљевићевог фрајкора, од Д-ра Драг. М. Павловића; 3. Једна мермерна глава у Народном Музеју, од Д-ра Мил. Васића; 4. Сложене ријечи у српском језику, од Јована Живановића. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1904. — В. 8°, стр. 207. Цена 2 динара.

Српска Краљевска Академија: *Поланица и Клисура,* антропогеографска проучавања Ристе Т. Николића. Са 10 прилога. Награђено са 900 дин. из задужбине архимандрита Нићифора Дучића. Београд, штампано у Краљевској Српској Државној Штампарији, 1904. — В. 8°, стр. 244. Цена?

Свет. Ћоровић: *У часовима одмора.* Цртице, слике, записци, приповијетке. Књига друга. У Мостару, 1904. Штампарско-умјетнички завод Пехера и Кисића. — 8°, стр. 236. Цијена 2 круне (2 динара). — (Чист приход ове књиге намијењен је „Просвјети“ друштву за помагање сиромашних Срба ђака из Босне и Херцеговине). —

Омладинска Књижница. Књига I. *Образовање воље,* написао Жил Пејо. Са осамнаестог француског издања превео Васа Стајић. Издање „Омладинског Гласника“. У Срем. Карловцима, Српска Манастирска Штампарија, 1904, — 8°, стр. 200. Цена (у платненом повезу) 2 круне 60 потура.

Српска Дубровачка Библиотека, бр. 7. — Марко Цар: *Моје симпатије.* Књижевне слике и студије. Коло III. (Јован Сундечић, Љубомир П. Ненадовић, Љубомир Недић, Медо Пуцић, Никола Томазео). Дубровник, Српска Дубровачка Штампарија А. Писарића, 1904. — В. 8°, стр. 190. Цена 2 круне.

Радикали и наша национална политика. Београд, „Доситије Обрадовић“ — штампарија Аце М. Станојевића, 1904. — 8°, стр. 82. —

2. Дилетантке 2. *Југ-Богданов дом.* Мелодрама из јуначке српске старине. За дилетански приказ извео Јован Живојновић. Одштампано из „Женског Света“ 1904. броја 9. и 10. — У Новом Саду, парна штампарија Ђорђа Ивковића, 1904. — 8°, стр. 30. Цена 50. потура.

Изучавање српске књижевности. Књига I. (Увод у књижевност и песништво. — Главне особине стила и размера. — Српско народно песништво у прегледу). Ручна књига за V разред гимназиског одсека. По разним писцима и према наставном плану саставио М. К. Драгутиновић, професор II београдске гимназије. Београд, Доситије Обрадовић — штампарија Аце М. Станојевића, 1904. — В. 8°, стр, 131. Цена 2 динара.

Жив. Ј. Јуришић: „Репутација Д-ра Луја Адамовића“. Београд, штампано у штапарији Доситија Обрадовића, 1904. — 8°, стр. 27.

Српске Забаве, написао и издао Јован Живојновић; песме за певање компоновао Исидор Бајић. У Новом Саду, штампарија деоничарског друштва „Враник“-а, 1904. — В. 8°, стр. 16.

Скице за нову цркву у Тополи. („Дело“ књ. 30. од фебр. 1904. г.). Одговор г. Андри Стефановићу, професору Вел. Школе („Срп. Књиж. Гласник“ бр. 80, 81 и 83.) Београд, електрична штампарија Тодора К. Науновића, Београд, 1904. — М. 8°, стр. 44.

Srbskoj i hrvatskoj omladini prigodom kongresa 5—18-og rujna 1904 u Beogradu, te krunisanja Petra I. Spj. Božo Lovrić. Split, MCMIV. Splitska Društvena Stamparija. — 8°, стр. 7. —

М. Брдски: *Бијели Павле.* Поема. Издање Вукотића. Београд, штампарија Савића и Комп., 1903. —8°, стр. 40. Цена 1 динар.

САДРЖАЈ:

На сијелу, од Свет. Ћоровића.

„ * „ песма Мил. П. Јов.

Наши састанци (вијенац сонета), од Л. Димитријевића.

Песма о соколу, од М. Горког, превео А. К.

Крај мене си, песма Борског.

На подножју, од Гр. Божовића.

У лето, песма Душана Малушева.

Књижевно-уметничке новине и прилике у Словенаца, приказује проф. Рајко Перушек. Љубљана (свршетак).

Memento... Милена Миладиновић, с немачког М. Павловић.

Утопљено звоно, драмска бајка у пет чинова, написао Герхарт Хауптман, превео Р. Ј. Одавић (свршетак).

Нове збирке српских приповедака, приказ Ил. Ивачковића (свршетак).

Листићи: Амајлије (из туђег низа), превео О. — Опијајте се (Ch. Baudelaire), с француског превела А. — Повратак у завичај (Адолф Фреј), превео С. Д. М.

Уз наше слике.

Хроника: (Наука, Уметност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Апотеоза Вуку Ст. Караџићу. — Мехмед Соколовић, велики везир. — Крштење Ђорђа Пођебрадског. — Српски Централни Кредитни Завод у Новом Саду. — Разваљине града Цељских грофова. — Српска Матица. — Арнаутска свадба. — Срикиње са Косова. — Јосип Јурчић. — Качаничка клисура.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић,* Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

Број 12. Београд, децембра 1904. Год. VI.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, пб год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; нападно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Без Мајке

— Божићна свека —

Бадње је вече. У малој сиској собици тихо гори кандиоце пред иконом Божје Матере. Благи мирис тамњана испунио сваки кутић, те ствара неку особиту блажену атмосферу, у којој се чисте, безлобне душе осећају ближе нечему надземаљскоме, ближе небу.

Собица чиста, без икике раскоши, али лијепо распремљена, одаје брижљиву домаћицу. А домаћица бијаше ђевојче од својих 15—16 година, великих плавих сањалачких очију, пуних туге, али у којима се опет огледаше самопоуздање и нада... Млада домаћица забављена послом у кући, уђе у собу, пошто се мрак бијаше у велико спуштио, унесе свјећњак и назва Бога.

— Сејо, сејо!... притрча јој радосно мали Блажо, који бијаше у оном доба, кад је најслађе ћетиње тепање. — Досо Бозиц, досо Бозиц... И мама доце?...

Сеја погледа тужно малога, навријеше јој сузе на очи, дође јој да врисне, да заплаче; али се на силу уздржа, дубоко уздахну и правом сестринском милоштом загрли малишу; пољуби га и узе у наручје:

— Досо Бозиц, досо, благо сеји!..

Сузе почеше саме да теку, те окрете главу од малога да их не опази... Али мали примјети, као да се сјети што сеја плаче, па се окрете старијему брату, који сјеђаше на сећији испод иконе, наслонио се на десну руку, па размишља.

— Мисо, Мисо... сеја паце... нема маме...

Мишо се трже, брзо устаде, пушти сузу, приђе сеји и поче кроз плач:

— Јело, Јело!... Немој бõна! Расплакаће се мали Блажо... ето нећу ни ја... А тата, ако нас затече да плачемо?...

Сеја убриса сузе крајем црне шамије, која јој бијаше на глави.

— Ето, нећу, нећу... Па полако, више за себе, уздахну.

Мали Блажо посматраше својим невиним ћетињим погледом овај призор између брата и сестре, па се и њему ражали. Сеја виђе, па га спушти из наручја, направи лице весело и рече:

— Де, да мали Блажо игра, де...

Па стаде тихо пјевушити са њим заједно:

„Божоле, братоле, поведи нам коло,
Поведи нам коло низ то поље равно,
Ђе нам пасу овце и бијели јањци...“

Мала Анка, старија годину двије од Блажа, приђе те се ухвати с њима у коло. Она, као и Блажо, не ра-

зумјеваше сву тежину бола за покојном матером, па стаде од срца пјевати са њима.

Мишо сједе на своје мјесто, посматраше их са привидним осмејком на лицу, да би прикрио свој унутрашњи бол. Сјећа се ранијега весеља о Бадњем дану и Божићу, кад је био мало већи од Блажа, кад је мајка с њим и с Јелом водила коло и пјевала, па им се и отац придружи... Па онда лањскога: и радосногa и тужнога Божића... Све четворо пјевали су у глас тако слатко и умилно:

„Божићу, наша радости,
Не долази нам потајно,
Веће нам дођи богато...“

Мајка је сва раздрагана посматрала своју ђечицу, а особито малога Блажа, своје мјезимче, који је тек почео уз њих троје да пристаје и попијева „Пуна кућо моја!“ — узвикнула је радосно. По том се закашљала, силно закашљала, да је за час прекинула њихово весеље... Мишо није онда осјећао никаква бола због тога њезина кашља, није разумио, шта ће све пошље тога доћи... Сад му тек то јасно изиђе пред очи: онај поглед материн, који је мало прије изражавао радост, сад се претворио у тугу, у тежак бол... Тешки уздах њен није онда разумио, а сад му се учини као да је онда шћела рећи: „Шта ће с вама бити, сиротињо моја?...“ За тим му се ређаху све тужније слике: мајка на постељи, они око ње; она их тужно гледа, па крадом испушти сузу, но они је опажају... „Мама, мајко драга, не бој се!..“ колико јој је пута казао... Она би га онда топло загрлила, помиловала и рекла: „Не бој се, благо мајци... мајка ће оздравити...“ Па би онда са Јелом стао пред иконе и молили се за здравље материно... Сјети се онда њених пошљедних часова и дође му да се заплаче, да се сит исплаче, да олакша тешку тугу... Окренула се била оцу...

— Павле... Па... вле — изговараше шапатом — гледај ми ђецу...

Е, да је тата послушао мајчине ријечи, колико би нама лакше било — мишљаше даље... Богме бих га слушао, никад га, ама никад не бих наљутио... Све бих гледо да сазнам шта он 'оће, прије него што ми нареди, а и Јела би слушала и радила, ето зна сваки кућни посао... Сви би радили... Ето, знам и ја по мало да шијем; сашио сам већ два џемадана и један копоран, па бих полако, полако зарађивō к'о и тата... И мајка би горе на небу радосна била.. Само тата да се не жени... А он хоће одмах по Божићу... Па каква ће бити наша нова мајка?... Каква мајка?.. Како ћемо ми њу зовнути: мајко, мама?.. Ја не могу, па не могу... Па му се чисто учини, да би тиме уништио светињу материна имена. — Па како она може нас гледати кō наша мајка?.. Ето ја и Јела смо већ одрасли, па нас нема шта ни чувати ни гледати, али Блажо, па Анчица?... Света Богородице, ти нам помози!... А каже тетка Босиљка, да је та ђевојка, што ће тата да је узме, млада, али зла и љута...

Већ се почиње разлијегати пуцањ, а пјеванија се чује са свију страна. Уносе се бадњаци, па весела Србадија на тај начин даје израза својој радости.

Мишо се трже из мисли, кад се разљеже пуцњава из најближе сусједске куће. Оца још нема... А како је ранијих година, чим затвори дућан, долазио право кући... Ђе је сад?... Затворио нас, па отишō да обиђе ону ђевојку коју ће довести на мајчино мјесто...

Мала Анчица, кад чу пуцњаву, упита Миша:

— Камо тата да пуца: пу, пу!?.. Па да унесемо бадњаке...

Мишо и Јела згледаше се на ове ријечи... Оца нема, он више воли ону ђевојку, ного своју ђецу... Не могоше се уздржати, него заплакаше. И пјесма Анчина и Блажова престаде. Приближише се све четворо једно другоме, и у мислима на покојну мајку приђоше пред икону Богомајкину, подигоше очи к небу и мољаху се топло и искрено

Мали Блажо изговараше гласно, како му Јела казиваше:

— Света Бодомајто и мији маји Бозицу... Дај нам здјавја... да будемо добји... Цувај насу маму и тази насој мами да нас не забојави... Позиви нам тату... И мојим те дјади Бозицу, тази дјудој мами да нас цува...

У томе отац уђе на врата. Ђеца довршиваху своју молитву, осјећајући се њоме укријепљена, па једно за другим приђоше очевој руци.

Пљевље.

Стев. И. Самарџијић.

Калемегданска балада

И бацали смо шумне серпентине...
Пуну нам шаку различних конфета
На мантиљ бацих уз очиглед света:
Хтедох нам погледе, да ме жеља мине,
Па добих више, јер снег који шета

Кад ручица нам подиже се бела
Да сручи на ме шарене конфете,
Нестаде сасвим моје чежње клете,
И у рај вечер претвори се цела:
Видех' да и ни љубити умете,

ИЗ СРПСКЕ ВОЈСКЕ

Питомци Војне Академије на Бањичком Брду

Виде нам осмех, о мој лепи крине,
За којим чезнух већ толико лета —
А музика је јецала с трибине.

Чија ми срећу равнодушност снела,
Ја ласках себи, моје лепо дете,
Да у том имам и ја неког дела.

У логору на Бањици

Ја бејах срећан. У свирању тиде,
Кô да ми срце јецаше од миља,
Докле ми душа вечер благосиља
Кад ова срећа у део ми паде.
Ја бејах крај вас, већ стигô до циља,
И сва се беда у заборав даде:
Конфети моји с вашега мантиља
Беху ми мелем за љубавне јаде.

Признах вам љубав, чем се од вас надам,
Причах вам патње љубавне и ругу;
А кад ми тада ублажисте тугу
Кореh' ме зашто потајно да јадам,
Ја заборавих на сву патњу другу,
И једва могох, срећан, плач да сладам;
Итак вас питах, кô будућу другу,
Што тако дуго пустите да страдам?

То што вас питах не беше вам лако,
Јер ваше лице весело се смрачи,
И ја се чисто, не знајућ' шта значи,
Већ и покајах за питање тако:
Кад осмех неста да вам лице зрачи,
И мени дође да бих скоро плакô:
Ал' престаде вам да се лик облачи,
И с осмехом вас опет виде свако.

У шетњи сте ми испричали туда
Где један јутрос, још пре зоре ране,
У вашој кући сконча своје дане,
И као нешто да тајаше, луда:
До саме смрти никад да се мане
Већ непријатна чинити вам чуда.
И блед и несан, највећма од лане,
Очима кришом пратећи вас свуда.

Сиромах младић! Чије је то дело?
И када нико не рађаше, кажу,
Тек да вам чува крај прозора стражу,
И ноћу му је радити се хтело:
Он сличан беше заљубљену пажу,
И, кад вас види, лице му је свело,
А ту вас скоро изложи бламажу
Своју вам љубав изјавивши смело.

Зар вама бедник љубав да изјави?
На ту се дрскост потужисте љуто,
Молећи оца да би срам ућутô,
Јер свет је роман већ ту нашô прави,
И вашу чедност шибао је круто.
И би отпуштен. Ни дан да заплави,
Пре но што без вас у свет би одлутô,
А он је себи већ сам дошô глави.

Отрова себе. Крај стола је био
Држећи једну на хартији руку
Где ваше име, у још влажном луку,
Големи бол је у дрхтању свио;
И слеђен осмех, за случајност пуку,
Кô да је клетву на некога лио.
Кога је клео у очајном звуку?
Ах, све је дубок, тајанствен бол скрио!

Тужили сте га да вас беда мине,
Јер ко би могô трпети ту ругу?
Шта беше онда? Јецала је тугу
Пијеса једна с далеке трибине:
Неког, што жељка незахвалну другу,
Очајна љубав у гроб ће да вине;
А ми бацасмо, зависти на ругу,
Једно на друго шумне серпентине.

1901. год.

Ви милостиво смешисте се на ме,
И ноћ ми мајска доби нове чари;
Па ипак нешто спокојство ми квари
Из шеталишне хучне полутаме:
Кô мрачна сумња у љубавне ствари
И глас нечујни опомене саме,
Нешто ме пита: да л' вам срце мари,
Да л' ћете увек и хајати за ме?

Ах, чини ми се и крај свега тога,
Што ноћ ми ствара у маштања медна,
Да међу нама лешина је једна
Сад испружена очајнички строга,
Ружећ' нам жеље и надања чедна
Очајном клетвом на људе и Бога:
О, љубисте л' га? Та реч би ме једна
Болела мање но слућења многа.

У дугом низу ноћи кад се бдије,
Ја сам за љубав и прекорну знао,
Ал' никад нисам тамо срца дао
Где искрености и истине није.
О, реците ми! Било би ми жао
Што нисам први што крв за вас лије.
Љубисте ли га? Ах, тај удес зао
Можда у себи и утехе крије.

Још двапут бих вас ја љубио више
Његовом смрћу освештену чедно...
Па ипак, ево, смејање вам медно
Јасно ми каже да излишне бише
Све ове слутње, замишљане ледно,
Које ми душу намучену свише:
Ах, шта је сумња и слућење једно
За смех и поглед што се на ме слише!

И ваш ми осмех отера сву слутњу...
И, чујућ' шапат околнога света
Како сте анђô с милодухом цвета,
Осетио сам чисто као љутњу
Што на вас гледа та светина клета.
Ја трпљах крај вас грижу и помутњу
Док, праштајући, с више ми конфета
Не растерасте покајничку смутњу.

И докле стрепљах, о мој лепи крине,
Да конфете вам, утеху ми тузи,
Кô и с вас моје по свиленој блузи,
С герока ветрић завек ми не вине,
Смејасте ми се, ал' вам смисô рузи
Тек онда видех кад ми серпентине
Бацисте нове да око засузи...
А музика је јецала с трибине.

Н. Марјановић

У позоришту

[у албум уметникове двадесетпетогодишњице]

(из Јасина Дукановића)

I.

Никола Теодоровић, један од старијих грађана Београдских, држао је дуго година кавану у оној великој трокатници — Старом Здању. —

Кавана је била са стране у Дубровачкој улици на доњем крају баш спрам Читалишта.

Кавана код „Репате Звезде“ имала је над уласком фирму са именом и презименом ликерџије и намолованом звездом, којој се реп пружао дуж целе табле, више од три метра дугачке.

Никола је био миран, скроман човек, поштен и савестан. Отуда су у оно старије доба у његову кавану, а ако у самом сутерену старог здања, свраћали често на разговор и на чашицу розолије онда познати и признати стари наши трговци: Живко Карабиберовић, Димитрије Турчински, Михаило Арсенијевић, Константин Русидес, Јован Миленковић, Јован Одавић, Димитрије Лазаревић, и многи други.

Никола је лепо живео са мојим оцем, који је у оно доба имао своју велику галантериску радњу код „*Милош-Обилића*“ баш на оном месту, где је сада имање Михаила Павловића, трговца у Дубровачкој улици.

Долазећи чешће у радњу очеву да пазари, Никола ме је као дечка познао. После тога, кад сам већ и чиновником постао, одржавао је то познанство са мном.

II.

Једнога дана у 1880. год. јави ми одаџија у канцеларији, да један грађанин жели да говори са мном. Био сам тада секретар Управе Београда.

— Пусти га.

Жандарм отвори врата.

У канцеларију уђе Никола Тодоровић.

— Какво добро, ћир-Никола, дигох му се у сусрет...

— Дошао сам, господин Т., код тебе, да те молим... ама да те много молим...

— Да чујем, ћир-Никола. И понудим га да седне.

— Ама сине мој, тако да ти кажем... опрости ми... са твога оца се и познајем добро. Лепо смо живили. Био сам човек чувен у целу чаршију... Хе, оно старо време — би и прође... Као дете те знам... са тога, ето, да ми помогнеш...

— Хоћу, ћир-Никола...

— Муку имам са мојега сина...

— Какву муку?

— Да чујеш... Сада је величак, у гимназији... Добро се учи... Може да учи... Ама неће да учи... Неће у школу... Хоће у тејатер... Ах... Ватра изгорела све тејатре... Где је да је мој син, све око театра. Од школу побегне, па све са ти проклети комендијаши... Шта нисам чинио и муку мучио, али нема помоћи... Шта ћу... Мислим, мислим, па на тебе се сетим. Пријатељ си ми, да ми помогнеш. Ето ти мога сина... Да га примиш за практиканта без плату... Само да га држиш ту, да има зорт... Ама да га добро држиш у ред... Да увати стра... Да се мане од ти театри.

— Хоћу, ћир-Никола.

— Ама, стра да вата, да далеко бега од они комендијаши.

— Хоћу, хоћу, ћир-Никола,

— Е баш ти хвала, бригу да ми скинеш с врата.

Фр. Бернекер Сваћа око рибе

III.

Сутра дан — ето ми ћир-Николина сина. Ако се добро сећам — довео га беше сам отац. Дечак омален, отресит, чисто одевен, поглед слободан, држање симпатично.

— Како ти име?

— Сава Тодоровић.

— Шта си учио?

— Гимназију. Рече или четврти или пети разред.

Рекох му, да га по жељи очевој примам за преписача. А после ће бити постављен и за практиканта. Прво да видимо рукопис, а после и какав ће бити у раду.

Дадох му и мало предике: како се мора добро владати, како мора тачно на време у канцеларију долазити

и т. д. — Па га онда поведох собом у преписницу и одредих му место за столом где преписују и остали практиканти. Одредих му да одмах почне посао. И први препис да ми пошље. —

По том се вратих у своју канцеларију.

Мало потраја и жандарм одаџија донесе ми први Савин препис. Рукопис беше читак, леп, писмена као литографисана. Допаде ми се овај први рад његов...

Тако је ишло неколико дана.

Међу актима, која су долазила мени на потпис, било је највише Савина преписа. Све то чисто и лепо израђено.

Али, шести или седми дан, јави ми писар, шеф преписача, да прошлога дана по подне Саве није било на раду.

Кад га ја за то узех на одговор, он ми се изговараше да је био нешто слаб, да га је болела глава, да је имао као неку малу грозницу и тако нешто.

Казах му да ја у то не верујем. И заповедих му, да се више тако не разболева, јер да има лекова и за такве болести.

Сава рече да ме је разумео и оде за свој сто. И настави да ради.

Али ми је падало у очи: кад год би пролазио поред позоришта, увек бих угледао Саву да стоји међу статистима на ономе уласку у одељење позорнице. Он се крио да га ја не видим, али сам га ја увек опазио.

Једнога вечера, на једној представи, учини ми се да сам међу статистима у једном чину, где је требало да се изведе војска, народ — опазио и мога преписача Саву. Истина се намазао, прилепио браду и бркове, али сам га ја ипак познао.

Сутра дан наредих да ми дође.

Пребацих му дружење са статистима, тумарање око позоришта; и казах му тврду вољу очеву, да га никако неће пустити у глумце.

Сава дубоко уздахну и ништа не одговори и погружен, оборене главе оде на свој посао.

Сава је радио и даље за преписачким столом, али му рукопис није био више онако леп и читак, види се да је брзао у раду.

Дозвах шефа преписача, неког писара старога кова, и пребацих му што не пази на рад у преписници. —

— Молим, господине — правдаше се писар... Пазим ја, али онај Сава не слуша. Првих дана иђаше добро. После и које како, а сада га окупио неки бес па не може да се наговори. Све о театру па о театру. Прича како је у позоришту, како се унутра живи, како је друштво весело. Па онда почне говорити као они у театру. Па овако вели Тоша, па овако вели Цветић, па овако вели Рајковић, па овакав је Мачвански (Бачвански)... Он развезе говор а они сви други практиканти пусте пера на зину у њега... Слушају шта он прича... Нико ништа не ради... И јутрос им опет представљао некаквога грофа Секса (Есекса)... Вели да је нешто жалосно... Шта му ја знам...

Наредих му да забрани сваки разговор у преписници. Али сам већ предвиђао, да је Саву понела театрална фурија и да се жеље ћир-Николине неће моћи остварити.

После пет-шест дана опет нема за столом Саве преписача. Пошљем да га траже око позоришта. И доиста тамо га нађу.

Сава изађе преда ме снужден а уплашен.

— Ама ти, Саво, опет око позоришта? Зар се тако држи реч, коју си ми дао?

Он ћути.

— Видим, ти много волиш Позориште?

Сава диже на један мах главу, очи му се засијаше па упре поглед у ме:

— Много волим, господине. Ја не знам што ми отац не пусти на вољу. Ја му ништа не тражим... Не знате каква ми је жеља...

— Али, Саво, твој отац неће да будеш глумац. Он друго мисли с тобом. Зашто му не учиниш по жељи, када те онолико воли.

Сава уздахну дубоко. И оде опет за свој сто. А ја остадох гледећи за њим.

Сутра дан упитах: да ли је дошао Сава у канцеларију и шта ради?

— Ништа од јуче не говори, рече ми писар. Само ћути... Невесео, све нешто мисли... Љути се када га ко што запита...

Не рекох, али помислих у себи — овај већ кроји планове...

После десет дана опет нема Саве у канцеларији. Пошљем да се о њему распита код статиста у позоришту.

— Отишао, веле, прёко у неко путујуће друштво.

— Хе... Срећан му пут. Ништа силом не бива, — рекох за се.

IV.

— Па, господине, мој Сава утекао — ослови ме други дан, улазећи у моју канцеларију, стари ћир Никола, сав невесео...

— Утекао, шта ћеш ћир-Никола.

— Јок вала... Не... Него молим те као свога пријатеља... Као што се каже власт, да пишеш расписе за њега, да се уфати и доведе. Трошак ћу да платим...

— Ха... Махни ћир-Никола... Какав распис... Да га брукаш, да га терају стражом... Не иде тако, молим те...

— Не... Не... Господине. Хоћу да га вратиш... Да се телеграфује за њега...

— Немој, ћир-Никола. Отац си му. Што да срамотиш? Може дете свашта од себе учинити... Промерио сам га ја добро... Неће он да ти буде практикант.

— Па зар да ми буде комендијаш?

— Ама пусти га на вољу. Силом ништа не иде. Судбина... Па ето то ти је. Од тебе ништа не тражи.

— Зар мој син па комендијаш... Шта ће да ми каже свет... Моји пријатељи...

— Шта има ко да ти каже? И глумац је човек, још какав мајстор. Није то чак занат. Сваки то не може да буде.

— Ех.. лакрдије, комендије.

— Није тако ћир-Никола. За тај посао траже се људи... И памет и срце... И још какви људи.

— Ама ти то кажеш, господине.

— Није да кажем само ја, ено ти књиге и новине казују.

— Хм... Хм...

— Ено у Русији има седам кнезова глумаца...

— У театру?

— У театру, ја како... Још какви глумци... Богати људи, кнезови, ама хоће да буду вештаци... Не може то свако код њих бити глумац... Када изиђе да говори — грми бина... Све за царја... Сваки дан долази сам император с царицом и с целим двором да их гледа...

— Хе... Хе... Хе...

— Јест... Ено у Бечу пет грофова и неки десет барона, све сами глумци... Ја сам их гледао.

— Е... Хе... Хе...

— Јест, ено и у Паризу игра у театру и један Наполеонов синовац.

— Хе... Хе... Хе...

— Јест... Па и код нас шта фали глумцима... Јеси ли гледао нашега Тошу Јовановића... па Бачванскога... па Цветића... па Рајковића... Јеси ли гледао „Бој на Косову“... па „Хајдук-Вељка“... А? А?

— Јест, гледао сам „Милош-Обилића“ — додаде мало расположен ћир-Никола.

— Ха... Јеси ли видео Тошу када загрми на бини.

— Видио сам.

— Па јеси ли видео ону нашу славу и господство... Па наше царство и краљевство... Па нашега Цар-Душана... Па цар-Лазара... А?

— Јест...

— Па тако ће и твој Сава... Пусти ти њега како је пошао... Тај ће бити међу првима...

— Хм...

— Није луд да буде практикант. Сто година, двадесет гроша. Један га министар постави, други га истера. Море ко те пита за практиканте. Јеси ли видео шта се ради са окружним начелницима... Читао си јуче „Српске Новине“. Тројица у пензију. Десет капетана напоље из службе. Данас власт — сутра на сокак. Нико неће да их види.

— Па јест.

— Шта смо ми чиновници... Ништа... Спрдња. Играју с нами. Колико беше онај твој Трајко код тебе у радњи?

— Петнаест година.

— Јест... Види нас овде у полицији. Има шест чиновника. Ама ни једног нема да је три године у месту саставио. Ево, видиш, дошла сада нова влада... Страх нас похватао. Кожу, ћир-Никола, беремо на шиљак... Три дана пребројавано се, ко ће од нас да остане у служби... Не зна се, да ли ће да остане и управитељ Блазнавац — а већ чланови сви се пакују... За писаре и практиканте нико бригу не води... Ни у тефтер их не узимају.

— Хоће ли да остане мој члан?

— Какав твој члан... Ни одација ти неће остати у кварту.

— Пи... Ха... Додаде гласно ћир-Никола, чудећи се томе. Уздахну, па упита:

— А велиш, да баталим све за мога Саву?

— Да баталиш, ја како. Пусти га његовој срећи и судбини...

А. Шубић Д-р Фрањо Прешпрен

Ћир-Никола махну рукама. Диже се и пође на врата.

— Е збогом, опрости ми... ја ти досадих.

— Збогом ћир-Никола...

V.

Видите ли како је то све јадно и жалосно око нас. Лаж, обмана, незнање, лична сујета, неспособност, протекција, грабеж! — Никаквих идела, обузме вас као нека туга, језа, суморност...

Шта ће те?...

Идите у позориште на шаљиве представе, да се разгалите.

Пре неко вече гледао сам шаљив комад „Заједнички живот“. У њему је главну улогу имао Сава Тодоровић, мој негдашњи преписач.

И како сам се слатко насмејао. Не само ја, него сва публика. Сва се кућа тресла од смеха. Сава је умео да нас развесели, да нас до срца разгали.

Гледајући га онако умешна, способна, окретна на позорници — сетио сам се његова пок. оца Николе Теодоровића. Кам' да је данас жив, да види сада свога Саву, па да му се и сам слатко насмеје и да се подичи што му син оде у глумце.

Таса Миленковић

Пред пучином

Са ивице стрменита жала
Гледам море и далеке стране;
Слушам шумор разиграних вала
И у прошле повраћам се дане.

Свежи ветар са пучине дува,
Блиста море од сунчева сјаја
Ко варнице чиста злата сува.
Душа моја с пучином се спаја.

Љубав моја пучина је сива;
Ко океан што олују спрема
Све је силно што у себи скрива, —
Краја нема ни почетка нема

У Дубровнику, 18|X 1904. год.

М. П.

Прича о добром ђаволу

— М. ГОРКИ —

Уоћу да вам причам о добром ђаволу. Кунем се да ћу се држати само истине, а да има доброг ђавола потврђују и Лесаж и китајска легенда о Цин-хију-тонгу.

Све је то било уочи Светога Јована. Беше наступила југовина; као млеко бела и густа магла спустила се на улице, кријући домове један од другога и увијајући својим покровима све — и добро и рђаво. Око фењера, маглом овијених, назирала се само мутна прозрачна светлост што је — без зракова, без покрета — стајала у ваздуху не осветљујући земљу. Гушљиви, мутни вали изазиваху нерасположење својим мртвилом; људи се појављиваху и ишчезаваху у њима као привиди; сви гласови као да су одвугли, дављени, па и удари звона, тешки од влаге што упише у се, слабо и брзо тонуше у магли не говорећи никому ништа...

— О туго, о нимфо моја Ехерија! Како се радујем што снажна хладноћа загрљаја твојих освежава уморену душу моју. Као што тмасти облак о летњој врућини поји благодатном кишом ову бедну земљу, увек жељну цвећа, тако и ти, о туго! натапаш усамљено срце моје, те од свежине твоје цвета у њему цвеће мржње према овом магленом, полумртвом животу, према овим бездушним људима, покорним робовима њеним.

Тако је говорио ђаво, а из сваке речи његове могао би, разуме се, сваки домишљан увидети да је то био декадент и ничеовац, — дакле не само онај изистински, него и нови, модерни ђаво. Ишао је кроз маглу по улици и тражио дом, над чијим уласком не би било крста брашном уцртанога.

— Гледај само какво је то зло наступило на земљи, — размишљао је он. Нестало је за мене посла на њој... нема више ни душе која би ти пажњу скренула. Људи су ето без икаква дара, до одвратности незанимљиви и ситничари... Нарочито сад, од како међу њима цвета проповед самоличног усавршавања и борбе са страстима. Глупаци! Мисле да још имају страсти, а остале им само похотљивости... Аха! ено вентилатора под прозором на ком нема крста од мојих посета... Ући ћу! Можда ће бити ма чега занимљивог...

Ђаво се претвори у пахуљицу и, ушавши кроз вентилатор у собу, нечујно се спусти на прозорску даску.

Поред прозора је био сто, а за столом је седео Иван Ивановић Иванов. Према свом душевном расположењу то је био човек „интелигентан“ а професија му беше тежња

ка духовном савршенству, коју је показивао свакодневно у дугим разговорима са познаницима и читањем душе корисних књига. Пошто се све то догађало последње вечери „Светих Дана“ *) — Иван Ивановић, седећи за столом, прегледао је доживљаје последње две недеље те беше сасвим удубљен у себе. Човек, заузет самопосматрањем, увек личи, с једне стране, на Нарциса, а с друге — на муву у меду. Због тога није Иван Ивановић ни опазио пахуљицу што је улетела кроз вентилатор, па ни оно како се од пахуљице учини ђаво.

Зажмуривши, Иван Ивановић бојажљиво се удубљивао у неку слику коју је некада видео у неком журналу па је сада обнављао у својем сећању: слика је представљала огромног полипа како једе рака, снажно га обујмивши својим штипалицама.

— Ето и ја... мисли Иван Ивановић: ето и ја — баш као тај рак.... а живот ми сиса сокове. Хтео бих да победим његов трулежни утицај, хтео бих да савладам своје страсти... а она својим лепљивим и страшним штипалицама хвата ме и одвлачи у бурне вахантске оргије, где од човека постаје животиња, где се у њему гаси сва чистота... Требало би да упутим све силе своје, сав ум свој на васпитање личности што се из мене објављује као одјек свега.... племените утиске живота, који душу подижу... требало би да будем храбар заштитник својих потлачених права личности... а место свега тога... ја сам трипут био на маскенбалу, био у ресторану и чак... жену понизио!...

...Добро, она је лепа! Боже, те како лепа! Али је она ипак — туђа жена... Туђа жена... како је то ниско од мене!

...И ако ми није баш сасвим туђа, она је Јегорова жена, а Јегор је мој стари друг, мој драги пријатељ... да-а! Може бити, та околност у неколика и ублажава моју кривицу, али ипак, ипак! Добро је само, што ја увек сазнајем своје пороке, те ме то подиже у мојим очима... што је веома утешно!... Ех, да ми је, ђаволе, да још само страсти ишчупам из свога срца!

— Покушајте! зачу се учтиви глас. Ако је по вољи, могу вам и ја у томе помоћи.

Иван Ивановић брзо подиже главу и уздрхта — јер уздрхтати мораш кадгод угледаш ђавола.

— Опростите... нисам спазио када сте ушли... Ако се не варам — имам... част... видети ђавола?

Гроб Цара Мурата

— Да, и молим Вас не спебивајте се преда мном, — одговори ђаво.

— Хм... хм... а чему имам да захвалим за задовољство?

— Дошао сам к вама, јер нисам знао шта да радим. Данас је — знате ли? — ноћ уочи Светога Јована, а нас ђаволе гоне тога дана сви и свугде. На улици је магла, влага.... гадна зима ове године! Па — знајући Вас као човека хуманог...

Иван Ивановић беше збуњен... Никада не беше тако озбиљно проучавао питање о ђаволу, па сад, кад га угледа осети се кривац пред њим.

— Веома се... радујем! одговори му, расејано се осмехујући. Вама, по свој прилици, није најзгодније на тој даски... Молим...

— О, не узнемирујте се... Ја се, као и Ви, врло брзо привикнем сваком положају, ма како било неугодно, па чак, ако хоћете, и постидно.

*) „Свети Дани“ (свитки) трају од 26. децембра до 6. јануара. Тада се највише чара и прача. *Пр.*

— Хмм... врло пријатно! рече Иван Ивановић, па помисли у себи: Ипак, прилично је неотесан или, боље да кажем, фамилијаран!

— Ви сте, изгледа ми, изјавили жељу да очистите срце своје, а?

— Да... јер знате, човек, не гледајући на прогрес ума, још је вазда слаб у борби са страстима. Али, опростите, ако нисам пречуо. Ви ми предлажете своју помоћ у овом... предузећу?

— Предлажем и понављам — спреман сам послужити Вам!

— Али то је... против Вашег позива? задиви човек.

— Ех, Иване Ивановићу! узвикну ђаво и одмахну руком. Ви мислите да ми није додијао мој позив?

— Зар?

— Него! Па и човеку додија понекад да чини само пакости, те се покашто баш искрено каје...

— Шта ли ће бити ако му примим помоћ? помисли Иван Ивановић. Он је — свемогућ и може ме у трен ока учинити правим савршенством. Ала би се изненадили моји познаници...

— Реците ми, дакле, шта Вам то смета? настави ђаво.

— Па... ех... видите... овај... да није то каква опасна операција?

— Само за тврда срца, у којих су осећаји сачувани и дубоко укорењени.

— А ја?

— У Вас, — опростите, јер се јављам као лекар — у Вас је срце меко, и онако, знате... увехло као, на пример, матора ротквица... Кад будем извлачио из њега страсти, осетићете као и кокош кад јој се перје чупа из репа...

Иван Ивановић замисли се мало на онда упита:

— А допустите ми, Ви ћете за своју.... услугу.... тражити моју душу?

Ђаво скочи с прозора на под и, узбуђено машући шапама, проговори:

— Душу? О, не! Не, молим Вас... не треба ми. Та куда бих с њом? То јест, опростите! Хтедох рећи — што ће ми? Ах, није ни то, није ни то! Хтео сам рећи...

Иван Ивановић умотри како се ђаво узврдао и осетно увређен.

— Питао сам о том, јер код вас је правило...

— То је било пређе, када се могло наћи здравих, великих душа...

— Ви као да подцењујете моју душу?

— О, не! Али... просто на просто, хтео бих да данас не видим никакве вајде... А према томе, признајте, зар немам и сам интереса да видим савршеног човека?

— Хм... Кажете да не боли и да није опасно?

— Увераван Вас! Уз моју помоћ не ће Вас ништа коштати да дођете до савршенства. Ето, ако је по вољи, да вам извучем из срца ма шта, као оглед?

— Молим!

— Дивно! Шта Вам највише смета?

Иван Ивановић замисли се. Врло је тешко одмах рећи, која нам је од наших ситних страсти мање драга од осталих.

— Почните, молим Вас, од најситнијих.

— Мени је свеједно... Коју заповедате!

Иван Ивановић опет ућута. И ако је често претурао по својој души, ипак је — можда баш због тога — био у њој прави хаос; све је у њој било измешано, испретурано, није у њој могао наћи ни једног осећаја одређеног, читавог, чистог од туђих дометака.

Ђаволу већ додија чекати, па му предложи:

— Дајте да Вам из срца извадим частољубље; оно у Вас и тако није од највећих...

— Па... добро! — рече Иван Ивановић с уздахом: — извадите га...

Ђаво му се приближи и, такнувши руком његове груди, брзо је одмаче. Иван Ивановић осети оштро али пријатно пецкање, слично оном што се осећа када се из прста извуче трн.

— Гле, па то доиста не боли... одлакну Иван Ивановић. Допустите ми да погледам, какво ми је било частољубље.

Ђаво опружи руку и Иван Ивановић угледа на длану нешто безбојно, сићушно, згужвано, слично крпи којом су дуго брисали прашину. Погледа Иван Ивановић своје частољубље, погледа, па уздахну и тихо рече:

— А знате, кад помислим да је то ипак делић мога срца... жао ми!

— Ако желите, извући ћу ја из Вашег срца и жалост!

— Мм... како ћу без ње?

— А каква је корист од ње?

— Па знате, то је леп, људски осећај...

— Ну, а шта мислите о злоби?

— Ех... њу напоље! Нека иде до ђавола! Пардон...

— Ништа, ништа... не узнемирујте се!

И опет се ђаво дотаче грудй Ивана Ивановића, и опет човек осети убод, и опет на длану ђаволову лежаше нешто киселог задаха и слично крпи...

— Ух! рече Иван Ивановић и намршти нос: гледај само каква је... у природи својој!

— Има у њој много бојажљивости — рече ђаво.

— Напоље, да... хм!.. Али, реците ми, молим Вас, откуда то да су ми сви осећаји тако... питијасти? Као медузе...

— Тхе, судбина Вам је таква, добри Иване Ивановићу, — рече ђаво и с одвратношћу сручи на под комадић срца свога пацијента.

— Већ се почињем осећати некако нарочито — саопшти Иван Ивановић ослушкујући ударце свога срца.

— Пријатно?

— Лакше... некако ми шире у грудима.

— Да наставим операцију?

— Можете.

— Чега још имате?

— Па... још којешта... у опште све што имају и други људи.

— На пример, гнев?

— О, да... сасвим... гнев, да!... То јест, право да кажем, то и није баш гнев. већ, знате, — нервозност... раздражљивост... веома непријатан осећај.

— Да га уклоним?

— Дабоме! Само молим Вас, пажљивије... у мене је све, знате, помало измешано... Ето, када сте малочас извлачили злобу, осетно сам како ми се пробуди стид због тога...

— То је сасвим природно — рече ђаво — и ја се стидим за Вас, чим Вам угледам осећаје... врло немарљиво држите срце своје.

— Па зар сам ја због тога крив? упита Иван Ивановић. — Срце није што и зуби! Четкицом и прашком не можеш га чистити!...

— И у том је истине... Дакле, да наставим операцију? Да извучем нервозност?

— Готов сам.

И трећи пут дотаче се ђаво руком грудй Ивана Ивановића.

А када је трже — на руци му се указа цела грўда некакве лаке и сасвим неодређене мешавине. Није била никако уобличена, вођала је нечим плесниви а била је од две боје: сиво-зеленкасте, као незрели плодови, и тамно мрке, као у доба када почну гњилити.

Ђаво је држао ову питијасту, дрхтаву масу у обема шакама и гледао је у недоумици, старајући се да одреди — шта је то?

— Но, Иване Ивановићу — збуњено поче он, не гледајући свога пацијента: извукао сам из Вас нешто, — али не знам шта је! Каквих сте све блага покупили у своје срце за тридесет година! Ни један хемичар, мислим, не би умео ништа разабрати!... Али мислим, да ћете сад, ослобођени од свих тих дрангулија, бити чисти као анђео... Видите ли, како сам ја вешт оператор, а? Нисам ни помишљао да сам тако вешт... А сад? Честитам Вам, Иване Ивановићу, очишћење душе... и савршенство или... како се оно зваше? Надам се — да сте сада са свим савршени?

Ту ђаво баци на под садржину срца свог пацијента, погледа Ивана Ивановића и — запахну се!

Иван Ивановић пресомитно се, ослабео, изломио се — као да му све кости висе. Седео је у наслоњачи, са раширеним устима, а на лицу му сијало речима необјашњено блаженство, какво највише имају идијоти.

— Иване Ивановићу! — викну ђаво повукавши га за рукав.

— А...

— Шта Вам је?

— О...

— Осећате ли што?

У...

— Је ли Вам рђаво?

— Е...

— Ето ти догађаја из Светих Дана! — збуњено узвикну ђаво. — Та нисам ваљда све извукао из њега? Иване Ивановићу!

— А...

— Гле ти сад! Остали само узвици у човеку, па и они без икакве садржине. Шта да радим с њим?

Ђаво покуца Ивана Ивановића у груди — а оне

Бачије у Крушевачкој Жупи

зазвечаше као празна боца; покуца прстом у главу Иванову — и она празна.

— Ето ти савршеног човека! Ех, јадниче! Баш те опустоших... Али зар сам ја знао да си био тако бедно напуњен? Па шта да радим с тобом?

И ђаво се замисли гледајући у непокретно, блажено лице човека који је дошао до свога циља.

— Ва! узвикну ђаво и шкљоцну прстима. Идеја! Биће задовољан и сам Сатана... дивно сам измислио! Прво ћу мало просушити ово савршенство, а после ћу га напунити пасуљем. Биће баш оригинална звечка кад се Сатани прохте играчка.

И ђаво подиже Ивана Ивановића са наслоњаче, сави га у клуче па, узевши га под мишку, ишчезе из собе...

Магла се већ разредила, а бледим очима гледа у прозоре тужно зимње јутро... С улице допре у собу свечано тихи звук празника, уздишући и губећи се у њој...

С руског превео У.

Под прозором

Скривена, тајна чежња
У срцу планти, гори,
Мис'о мисао гони,
Једна се с другом бори.

А поврх свега лебди
Лагани санак мио,
Машту је развио своју
И крила раширио.

Па лети густим мраком,
И мене теби носи,
Ћарлија ноћни лахор
И ситна роса роси.

И мој се дух занесен
У слатке мисли дао —
И не знам да већ давно
Под твој сам прозор стао!

Сокољанин

Богојављенске жеље

Ноћ у очи Богојављења знаменита је, јер је то једина ноћ преко године, кад свака жеља људска, изговорена гласно кроз отворен прозор или у слободно небо а тачно у поноћ, бива од Бога испуњена. Тачно у поноћ, небо, које се све засија некаквим невероватним блеском, отвори се и Бог може чути свачију жељу и испунити је... ако је онај који се моли, то заслужио својим животом и својим делима. И у то народ тврдо верује!

Једина је тешкоћа, што се не може свакад погодити право време — тачно поноћ — јер сваки сат друкчије ради и друкчије показује време!

Не ваља се међутим збунити кад се небо отвори, те штогод погрешно пожелети, као онај што је у поноћи у очи Богојављења — у старо време било је то — помолио главу кроз прозорче и у место да пожели мерицу дуката, збунио се и затражио од Бога, да му је глава као мерица. И кад му је жеља испуњена и глава му нарасла као мерица, он је није могао више увући кроз прозорче!...

Било је то врло давно, кад се десило у очи једног Богојављења ово што иде.

Била је ведра, јасна ноћ. Звезде сјаје пуним блеском, као да величају славу Божју. Снег се беласка и све блиста са звезданога неба које као да се огледа у грдно великом бистром огледалу снежном. Свето-Јовански мраз стегао, да пуца дрво и камен, али, пред поноћ, било је тако благо, тихо време, као да је мајска ноћ.

— Гле, паде звезда!

— Утече роб!

Говорише око поноћи, на улици, неки људи, што се на раскрсници растадоше, излазећи из крчме.

Беше скоро поноћ. Али то не беше никаква звезда што пада, но то беше анђелак, мали Христос, детенце божанско, тек пре неколико дана рођено, анђелак небесни, што се на крилима спушташе на земљу и полеташе поврх градских и сеоских кровова.

Од прозора до прозора лелујаше се и навириваше у собе, јер је било радо сазнати шта све људи желе и моле.

Имало се и наслушати свакојаких лудих жеља!

Кроз први прозор, тако лебдећи на крилима, угледа мали Христос девојку која је седела и с чежњом погледала у звездано небо.

„Ах!... уздисале су њене румене усне.. Дај ми љубав да познам, љубав, ту слатку, заносну загонетку коју ми ни отац ни мати не могоше разрешити, о којој ми нико довољно јасно приповедати не уме!"

Мали Христос насмеши се само и одлете даље.

На другом прозору налактио се младић и врело, усијано чело своје ослонио са стране о длан, па погледа у небо обасјано звездама, а неизмерна туга и чежња надима му груди:

„Осећам се као сужањ у скученим околностима дома родитељског, у сићушним приликама мале паланчице наше! Жарка чежња вуче ме у свет!... Ах, Боже милостиви; дај ми да видим ма један видик белог, широког, непознатог ми, даљнога света! Покажи ми ма виђењем само, како је у томе даљном свету белом!... Дај ми огледало које ће ми показати живот прави и судбину моју даљу!"

И ту Христос мали разумеде молбу и жудњу и на сребрним крилима носио се даље.

Наднесе се над мрачном, у ноћи страшном, по дану тужном, неугледном и ружном, усамљеном кућом, опкољеном дебелим високим зидовима и погледа кроз један узачки, гвозденом решетком закрпљени прозорчић. И на

њему угледа бледо, чупаво лице, упалих образа, избечених очију, с погледом пуним ужасне мржње, крвожедних помисли. Његове бледе, испијене усне шапутаху, докле је кошчате руке своје кршио:

— Ако те има и ако си прави Бог што правду делиш свакоме: дај ми слободе и снаге дај ми, да на непријатељима својима, што су сто пут гори од мене, а шетају у слободи и пливају у изобиљу, освету извршити могу, искалити срце мржње своје и на породу порода њихова! Нека и они пропате што ја пропатих, осете муке што их ја осећах; нека познаду тугу разочарања, ужасе очајања! Очима својима нека гледају пропаст свог дома, погибао свога порода! Ушима нека слушају писку, кукњаву његову, у ланце оковани, овако спутани, као и ја што гледах и слушах пород свој! Нека искусе све понижење ропско, зверско поступање грубих тамничара, све последице наказне, слепе Правде, кивног правосуђа људскога, што са правим зликовцима ортакује! Нека немају сна ни покоја; нека им доцкан дође кајање, што не учинише што више зла ближњем своме, свету пакосном! Нека их грижа савести сатире, а покајање опроштаја да им не нађе!.. Онда си прави Бог, истинити и праведни, а не Бог моћних и бесних, богатих и имућних којима је увек добро на свету!

И тешки ланци с окова звекнуше и мали Христос потече на крилима лаганим од пусте мрачне тамнице, чисто укнув олакшано, а чинило му се, да једнако чује сужањску тутњаву, проклињање претешко...

И на једном неосветљеном прозору угледа плаву детињу главицу; крупне светле очице разрогачене у небо и склопљене ручице на молитву; беше се пробудило и искрало из постеље, по мраку, до прозора са улице. Оно се молило:

— Мили Бого, дај живота и здравља оцу и мами, бати и дади!

Мали Христос љупко се насмеши, ручицом поздрави весело свога вршњака, па даље одлете.

Даље тамо, болесник мучен боловима и песаницом уздисаше:

— Дај здравља мукама мојима! Здравља ми дај које тек ценити умемо кад га изгубимо! Још једном да се насмејем, још једном да могу бити радосан! Саморан сам и остављен. Ах, друштва ми даруј! Друштва у мој пусти, усамљени собичак, створења која трпети и волети могу!...

Лагано и тужно, одвоји се од болесничког прозора мали Христос и полете даље, да саслуша људске жеље и молитве.

Онде грамзивац молио се, да му Бог дâ још више блага, више но најбогатијему у граду, да му сви завидети морају. Онамо властољубац — да му краљ његов наклоњен буде и да му власт дâ у руке, да се може искалити на мрзанима својима, да може као громовник силно тутњити над главама ближњих својих. Онде се молила лепотица, да јој Бог одржи дражи, дâ чаробности, да сваког занети, залудети може, да сви за њом трче, диве јој се и да јој се клањају. Овамо старац — грешник, заводник невиности — да му Бог поврати још једном мушку снагу и младост, да је може попова упропастити у уживању.

И на послетку се и самоме Христу досади да слуша тако све саме себичне и грамзиве жеље, све за себе и ништа за друге, сем невинога детенцета онога. Како да испуни све те толике, тако чудновате жеље, што се тако преплићу и укрштају по противности жудња својих? И за то полете још последњем прозору једном, за којим је још, у то глуво доба ноћи, свећа горела.

Христос још ту у лету застаде и лебдећи унутра загледа.

Човек један сеђаше за столом и... писаше, писаше, писаше.

Око главе његове избијаху зраци светлосни, пламенови духа, што гореше одушевљајем за високим челом његовим.

Самодрежа

По соби око њега свуд исписани листови, књиге, књиге, многе књиге, што их је срочио силни ум његов, што их је створила вредна рука његова.

Мали Христос радосно потапша рукама и кликну весело, јер једва нађе што му беше потребно.

А онда улете, покупи оне силне, по соби растурене књиге, па их изнесе и уз свој благослов бацаше озго, те као оно сјајне звездице падаху поврх силних божићних јелки, по свима домовима градскима...

И гле! све богојављенске жеље беху испуњене!

Девојка је читала с устрепталим срцем слађани псалтер заносне љубави. Младић је пратио писца, у узвишеном полету духа његова, кроза свет и живот. Сужњу донеше заборава описи мука, праведника и мученика за свету мисао слободе и општег добра. Болеснику су сузе врцале од смеха, те заборави на своје болове. И ако осамљен, не беше више саморан, ни остављен, јер потада много драгих и ваљаних ликова испуњаваху његов собичак и око њега се бавише. Лепотица и стари грешник занеше се

читањем химне лепоти и младости, да на саможиве и грешне жеље своје и заборавиме!

Среброљупци и властољупци немадоше се чему научити, ни чиме забавити, јер њихова страст саможива нема места ни за какву другу мисао, нити им даје друге утехе!...

Песник, човек који је оне многе књиге написао, стајаше на отвореном прозору, срећно се смешећи и ширио је руке, као да је хтео загрлити цео свет, докле се први јâн зоре спремао.

Књиге његове пратила је жарка му жеља, да чија год рука у њима листати стане, чује и поздрав његов: „С нама Бог!...“

Само безазленом детету, плавокосом, Бог је сâм жељу испунио и молитву његову услишио, ону молитву једино несаможиву.

„Мили Боже, дај живота и здравља оцу и мами, бити и дади!“

(Из збирке: *Крај огњишта. Басне и сказке по мотивима народним*).

Бор. Брђ.

Не рађај ме...

(Љубен Каравелов)

Не рађај ме, нано,
Белу, црна ока;
Не лај да сам снагом
Танка ни висока.

Јер се неће моћи
Турчину одбранит';
Убиће те, нано,
А мене сахранит'.

Не рађај ме, нано,
Белу ни румену —
Да ме не сахраниш
Младу и зелену.

На танку ми снагу
Стар ће да нагрне, —
Очи ће да свену,
Снаги да посрне.

Јер босиљак, нано,
Не раете без воде,
Нит' женска лепота
Цвета без слободе.

Р.

Тајна душе

Ч. Х-ову.

Жут као восак, на беломе одру,
По лепом челу просула се коса,
На усницама смрзлим стоји осмех,
На трепавици трепти као роса
Хладна, залеђена крупна суза једна.

Груди су мирне, јер срце не куца.
Гледам, сем тебе ја не видим ништа:
Тиниси војник који се борио
Па утекао с крвава бојишта —
Надјачала те младог смрт ледна.

И гледајћ' те не тражим да дознам
Како ти срце куцати престаде;
Ја желим душе да разумем тајну:
С чега ти осмех на уснице паде
И зашто суза из ока се проли.

Осмех и суза! Крај радости туга
Зар и у овај живот кад се ступа?
Ил' то је можда сећање на овај,
Па ти је смешна цела игра глупа;
Мучно си се, па те боли, боли.

Јелена Ј. Димитријевића

Бумбари и Зоље

(По О. Захаријусу)

Ко неук посматра ове две свакоме познате животињице зацело не би никад ни помислио, колико је интересантан њихов живот и колико се у њему показује вредноће, разума и издржљивости. Оне не импонују величином и истакнутом лепотом, што се многима допада, али оне импонују својим радом и животом.

Њима ћемо поклонити неколико речи у намери да их познамо са њихове и добре и лоше стране.

Кад се у лепо пролетње доба отворе први мирисави цветни пехарови, њих одмах облећу силни посетиоци, међу којима су први Бумбари и Пчеле. Цветна зелена ливада, одевена пролетњом одећом, не може се ни замислити без зујања и брујања оних тисућа крилатих гостију који скупљају обилни цветни прах и до миле воље лете по топлој сунчаној светлости. За пчелу се већ давно и давно интересује свако, јер она даје највећу сласт — мед. Бумбари припадају истој фамилији (апиде) којој и пчеле, и природњаку су они веома марљива дружина. Бумбари имају зборано и мањаво тело и изгледају веома доброћудни. Зоље не волимо због њихове облапорности и што налећу на све што је слатко а још мање их можемо волети због њихове отровне жаоке. Према мирнијем карактеру пчела и бумбарова — зоље имају жустар темпераменат.

Свака од ове три групе *кожокрилаца* (Hymenoptera) има много занимљивога и вредно је познавати њихов живот. Већ рано у пролеће у априлу виђамо познате буцмасте „мумлавце“ како лете с цвета на цвет — и то су први бумбари — али саме женке. Оне су у септембру или октобру минуле године светковале свој брачни дан а мало доцније, кад су наступиле јесенске хладноће, повукле су се у сигуран заклон и одспавале свој зимски сан. Позније априлско сунце измами их опет у слободу да оснују нову фамилију и да се постарају о одржању своје феле. Од скоро је тек познато како то бива. Кад се бумбарка довољно насладила цветним нектаром онда она неуморно облеће на све стране тражећи згодно место за гнездо. Кад нађе такво место или испод маховине или међу камењем или, што је најбоље, у каквој напуштеној мишјој рупи, онда она доноси пауље, лишће, длаку и други материјал и сагради са свију страна затворен стан на коме има само један једини отвор за улаз и излаз. Кад је ово готово онда марљива бумбарка накупи меда и цветнога праха, начину једну поштану ћелијицу и напуни је медом помешаним са цветним прахом и снесе у ћелијицу неколика јајца из којих се после кратког времена излеже ларва. Бумбарка ради неуморно и дан и ноћ, прилежно доноси храну, угодније поставља гнездо, храни ларве и т. д. — а одмара се само кад је време рђаво. Кад ларве достигну своју нормалну величину, онда свака за се опреда кокон око себе и чаури се. Од прилике на четрнаест дана доцније измиле из чауре млади бумбарови, који и јесу и остају мањи од матере (матица) од које су пореклом. По своме позиву они су само радници и једино организовани да прикупљају мед и цветни прах са цвећа. Ови бумбари радници веома су корисни новим нараштајима који се непрестано појављују из јаја која женка непрекидно носи. Што је радила досад сама матица то одсад раде њена многобројна деца, и најзад она се више и не брине о набавци хране него само о ношењу јаја. Радници (као и бумбарке) имају жаоку, али је по својој доброћудности ретко употребљују. Бојазан, дакле, од напада бумбарева сасвим је неоснована.

Матица живи са својим потомцима неколико месеца без престанка умножавајући њихов број. Али у јуну измиле из кокона повеће младе бумбарке и то су такозване „мање женке“, које се разликују од обичних радника тиме што имају развијене органе за плођење. Ови чланови бумбарске фамилије носе међутим само трутовска јаја а под извесним околностима носе такође и јаја из којих се рађају женке. У најтоплијим летњим месецима и велике раднице („мале женке“) као и матица производе само *трутове* (мужаке). Ови се и по боји и по величини,

Кула Волновића

а и још по неким обележјима, прилично разликују од женака. Они су виткији, имају мању главу и дуже пипке, али немају спрема на трећем пару ногу које ни служе за пренашање цветнога праха. На 100 особа бумбарске фамилије долази 25—35 трутова. Тек при крају лета снесе матица јаја која изводе особе њезина ранга. У ово доба има цела бумбарска држава овакав састав: 1) има стара (често у крилима слаба) матица; 2) многобројне младе матице; 3) обични мали радници; 4) велики радници и 5) трутови. У овоме удружењу има бројно у повољном случају више стотина, али их никад нема хиљадама као у држави пчела. На лепим позним јесењим данима, па чак у октобру, излећу младе матице, падну на плотове, стабла или чичкове и одмах облећу их трутови и најзад их у лету оплоде. Ако су младе матице тим начином у стању да у идућој години оснују нову колонију, оне се онда поступно растурају. Мужаци лете много, не враћају се више увече у стан (гнездо) и најзад угину од хладна времена. Услед оскудице у храни, која сад наступа, угину такође и радници а и стара матица угине обично од малаксалости. Ово доба једино преживе младе оплођене женке и у пролеће оснивају нову задругу, као што је описасмо.

Бумбарска задруга траје дакле само једну годину а толико траје и задруга зољи. Противно овим лабавим удруженима пчелске су задруге много сталније, оне могу да трају годинама.

Остаје нам још да проговоримо неколико речи о *Зољама*. Оне, као и бумбари, стварају само једногодишње колоније, али су им гнезда или станови више вештачки удешени него у бумбара. Зољино је гнездо обично покривено и испод крова поређано је сасе управно а редом једно поврх другога, а ћелијице су окренуте отворима на доле. Све је ово сграђено од нежне артијасте масе, која је справљена од фино огриженог дрвета и зољине пљувачке. Као год у пчелској тако и у зољској држави имају три врсте становника: *женске*, *мужјаци* и *радници*. У пролеће ствара колонију презимела матица. За сметање гнезда служи јој каква год дупља на стаблу, истурена греда, кров или томе слично. У сваку готову ћелијицу снесе матица по једно јаје, које прилепи тако да не може да испадне. После кратког времена изиђе ларва и храни се храном коју јој је оставила матица, а та храна није од слатковина него је несна т. ј. од сажвакалних инсеката, и њу добијају ларве увек у изобиљу. Кад ларва потпуно одрасте, она онда затвори своју ћелијицу и учаури се. После неколико недеља преображај је свршен и изиђе зоље радније које помажу матици у њеном тешком послу (прибављање хране, неговање ларва и т. д.). Доцније, у лето, као год у бумбарева тако и у зоља, изађе из ларва неколико мужака и женака, али мужаци брзо угину, како свршс своју физиолошку забаву. Само оплођене женке презиме пропаст државе а у новом пролећу распростиру своју врсту.

Д-р Рад. М. Лазаревић

У врту твоме...

У врту твоме пролеће не блиста,
Давно су наше пољубиле руке;
Међ' бокорима мртва лежи биста
И над њом снежне пахуљице круже.

Девојко моја као љиљан чиста,
Душа је твоја као дах од руже.
Љубав нам силна обадвома блиста,
Једне ће мисли срце да растује...

Чујеш ли жамор дневног живовања,
О, тужни жамор једноликих звона!
А срце жуди, душа опет сања.

К'о студни дани, што ти врт онеме,
Зима ће свити наша срца бона...
Девојче моје, прелази нас време!

М. Јелић

Никад

— драма у једном чину —

НАПИСАО

МИЛ. Р. ДРМОТРИЋЕВИЋ

ЛИЦА:

Г-ђа Максимовић.

Момчило, њен син, свршени медицинар у Паризу.

Догађа се априла 1904. год., у кући г-ђе Максимовић у Београду.

(Предсобље. На средини отказана двокрилна врата, лево и десно собе. На сред собе је дуг сто за ручавање, око њега само столице, намештене уз сто, иначе само је по ћошке тано и остало намештај од њега. На столу: лампа с абажуром, у којој отворена, до пе чаша с кленом; тањир с неким хладна јела; неколико порција хлеба; неколико сложених салвета; чодеса и виљуска чиниј; боца, бокал.

Између средњих и десних врата, у углу, умиваоник; више њега вешалица одевала. Чивилук за одело.

Уза леву зид, пред левим вратима, мека врата ормарића за посуђе и столско рубље, на њему поред других украса једна часовника. Мало напред које гори пред каквом Распећа.

На десној страни прозор застрт завеом, белим завесама.

Слика је празна неколико секунда, потом се чује отварање спољних врата па средњим вратима.

На пољу пљусак)

Момчило

(Уласи затварајући спољна врата за средњим вратима). Хвала много! Adieu! (затвара врата; спиња шешир, иверингер. Застао

пред огледалом, немарно прочеше руку преко носу — промрмља). Можда сам се променио — (Нерешно за тај чину руком. Баци вбеглатор на једну столицу, као и шешир; крађе се опет огледалу, погледа се добро). Ко каже да се мењам? (Окрене се лицем ка врху позорнице). Зашто да га срећем? — Не видети се с човеком, с киме смо били раније пријатељи, седам година — на сад. И зашто да се деси да га и вечерас срећем? У Београду човек не може ни из куће изаћи, а да не нађе све које познаје. Па онда, цео пут сећати се којекаквих глупости: „Како си ово данас у двадесетим годинама, млад, пун енергије, воље, способности за живот. Човек од кога се очекивало и од кога се с правом тражило да користи својим радом. И сад (говори реч по реч) пре но што си и почео живети, прежива се осећајима, на путу да постанеш потпуно блазиран. Одбаци тај бесмислен живот, ослободи се тих навика које те упропашћују.“ Тха! Глупа прича! Збиља, тај се нађе ни мрднуо даље; чини ми се као ваче које се слушава или разиђшла по рецепту наставникову. (Оде нагло према врху. На полу је још пљусак. Сат отпуцава десет и по часова). Могао бих још стићи. Али што бих чекао узалуд, кад је овака киша и кад се може догодити да не дође. (Оде до средине собе лагано). Што су ми се увртеле његове речи, као каква рђава мелодија што досадно звуји! Како сам осећао некада, мислио, желео, ужицао у том дивном сну вечне пошасне страсти, да се не скем ни приближити девојци, а да ме не обузме страх. А сад? Можда... има нешто право, можда је и то истина: онеспособљен за живот, пре но што сам у њега и ступио. Бити — тако... пропао. (Трипут се). Каке су ово мисли? (Врати једном нрема собе, оде нагло и врати се). Не, хоће ли већ једном престати да ме прогања? Морам нешто да идем. Може још помислити да сам побегао да не платим вечеру коју ме је задужила. — Дакле, отићи... Тхи...

Зар се може? (Умори села на једну столицу. Као да би хтео нешто да се сети, нешто, као да такав сан већ једном је с њим био). Пут у Париз. Не правати се тако дуго; изгубити љубав према мајци, сестри, браћи, и све зато што сам толико навикнуо на свакодневна уживања, чак и таква, да сам изгубио сваки други осећај до себичности. — Сећам се да сам баш ту негде седео, кад сам после испита зрелости дошао једно вече, у поноћи, мало пијан. Мати се пробудила, чула ме, опазила је. Стала ме молити да јој обећам да нећу никада такав бити. — Ох сузе! Како сте благословене, кад можете наиаћнити искрену заклетву: никад! — То је било први пут — она је плакала и ја се заклех да нећу никад више такав бити. Отишао сам у Париз. Она је веровала да ће се пратити исти — ни сам нисам слутио друкчије. Тако сам се почео учити да морам бити сам; доле стегнут, осећао сам се слободним. Ah! Paris! toujors Paris! — У почетку комедија, опера-комик, шетња по булонској шуми — пакетна уживања. На даље, више, горе, година, две, три, седам година слободна живота, или боље разуздана. Истина је: људи који добију слободу — претворе је у разузданост; свршити науке, променити живот, бити дужан живети онде где је тако досадна пожност... Навикао сам да будем са слатким Паризом, на доњи у будаласти Београд, где у свакој кући имаш тетку или стрину; где о тебн сваки води рачуна и рђав си што долазиш у један, два после поноћи. Морати живети вечно у средини која је навикла на велики морал у ситницама, тачно и уредно, као да то живот тражи. Па шпак? Они не знају другачије. (Кратка пауза). Он се жени — рече ми при растанку — а ја? Рекох му (С нуно отрчете).— И ја! А и како-бих могао друкчије? Покушао сам да тако не мислим — не иде. Осећам да немам у срцу ни трун од оног слатког осећаја и мисли да волим, да се то не да повратити, да је та жица умрла. А ја бих је волео тако јако. Волео бих да волим чисто, наивно, као кад полажах у Париз. Та је љубав тако пријатна, тако света. У њој се човек осећа пун живота. Овако, онако је ужасно: бити вољен и пун енергије за живот; бити задовољен, блазиран. Па пошто се још може поноћи. Можда ће се моћи отрешити. Покушати да живим

Качалнк

друкчије. Вечерас — не... од сутра... али и сад, иначе је већ касно. (Зајечи, као да хоће нешто, као да хоће и опет да се отресе. Сео је на сам крај, као изгубљен). Ох, али сам уморан! (Узима шешнрлан чашу с клавира). Сваке ноћи остаћу ми мати, мислећи да ће ми то добро пријати. Ја, ја га никад не пијем. Зар се матере не мењају, једне жене достојне поштовања? (Оставља чашу). Па шпак — нема ни једног који се пратио као ја, а да није забораено на своју мајку. Вечерн! Ноћи! С ким, кике! Долазнко и дајемо да то исте очи, иста уста, чело — полуби и наша мати. Како је то гадно, ниско (Сат набије $10^{1}/_{2}$, лако, и опет за пауком губи се тако, као да се боји да не пробуди кога у овако мирној кући). На полу је отишла киша — Облаци леже непрегледни тако да се месечина сместоси на час изгуби па опет за час јако на кратко засвнма и слабо осветлава полуопустело предсобље. — Трипут ти сати отпуцавају сата. Месечина. Устаје лагано к прозору.) Но, стаза је, хвала Богу! (Погледа на сат). Није доцкан. (Прође до шешир као да би хтео поћи. Застане). Не — хоћу да не идем — данас, сутра — прексутра. Али она ће отићи с другим; да се проводи с киме који не познаје... Отговараће... Што сам допустио да јој остане дукан. (С кроницом) Зар је то највећи грех који сам учинио? — Да се тргнем, да постанем човек, опет онакав као пре, да волим... Научио бих се. Дошло би то већ само... Поново бих осетио да волим и своју

мајку. Сад нема 11 часова. Она би била сутра сва срећна од радости. То је, вальда, први пут после Париза што сам дошао тако рано. (Прође и стоји и посиже чашу мисли до уна). Сутра ће и то видети. На сестре... Оне би ме обе грлиле и љубиле, плакале... Не би ни више гледале тужним очима или пролазиле поред мене оборене главе. И ја бих им обећао да нећу више никад доћи дођије, да нећу ни излазити — јест, да нећу ни излазити, никад, никад! — Рекао бих и њему: филозофе, кад сам се с тобом оно по киши враћао кући, рекао сам ти да сам се промењо, да више и не личим на оног Момчила. Не, ја сам онај исти, онај стари, исти као и пре. И то само да не одем вечерас, сутра био бих спасен... а то може да буде. (Баци је прозора; гласи у ноћ). Како се стишало време. Узалуд ме мами. (Трже се) Учини ми се као да неко иде улицом. (Погледа на прозор) Он! Чекао је да види хоћу ли остати. А... како је то све глупо и наивно! (Стрезни). А она — тако дивна! Замачно ће доћи... Чекаће... Мораће чекати — и то мене. Ову смо ноћ назвали годишњицом. Већ је недеља дана како смо заједно. И за све време била је само са мном. Ово ме још једнно подсећа на Париз. Па зар и то да оставим — седам дана новог живота — жену!.. Да, моја жена, зар није готово све једно? Да не живим? (Погледа на сат). Биће за читавих пет минута пре ње. Та и после једанаест — чекаће — (Вади ужина иберштигер, доће готово до самих врата; враћа се полако натрог, оставља га на исто место. Седне изнурен на једну столицу, загњури главу у руке, као да и не осећа нити мисли — остаје тако неколико тренутака; па онда опет устане, само мрмли. Прође нервозно, као да би хтео да се отима. Хтео би да не мисли више ни на шта или да победи самога себе). Слабост, гадна слабост! Нећу да ико господари над мном. Остаћу, у знак слабости. Толико тек знам јачине у себи, да се могу уздржати од једног обичног уживања. (Пауза). „Мало само времена и снаге“, рече ми, победивши своје навике. Треба времена. Стишаћу се и бити већи но остали. (Пауза) Покушаћу. (Прође ламп, угаси је. Соба је слабо осветљена месечином и пламеном пећи гори пред вечери Радосав. Стао је, осетио се у овом трепутку слаб и ништаван, застао му поглед на њему. Шаље реч по реч). Било би тако давно оставити све ово што про лази и постати други. (Остаје тако неколико трепутака, затим устане уморно, некарно, узалуда пође у своју собу. Застане средина врата. Скине је мишу и рашу машину. Већ је на собним вратима) заетало. — Борба се тиша. Сагнуо главу и тако насловљен уз врата остао неколико трепутака. Сат избија 11 часова. Трепне се и слуша; свакако је куцнуо нехерајак. Прође сату нервозно). Зар већ... Не... (Прође сасвим бавно; нервозно погледа у сат који избија, па у своју). О, тај иде напред. (Прође нагло и столици, нечега шеширу, пребаци машину преко рамена, отвори унутрашња врата средњих врата, као и спољна крила, иколи једва ни њих; отвори их). Не могу! — (Одм). (За час се чу закључавање врата на се све утиша).

Ђ-ђа Максимовић

(Просвира лами, у другој шаперону, узаша полако на степу с леве стране. Пришав је к столу; погледа у утиснуту лампу, полако пружи чашу, не верујући очима. Остане је. Прође сату, као неко који се изненади не верујући да је само толико часова). Једанаест! (Пришли лагани вратима, опазив шатор иберштигер који је он заборавио. Радосно). Дошао је! (Пакно. Слуша врата, отвара врата, живио). Сама! (Полако се, на противу, враћа у своју собу, да га не пробуди).

(ЗАВЕСА ПОЛАКО ПАДА)

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Љубав је слатка мука

— Ив. Сп. Андрејчић —

Зар није тако?

Само онај који је волео, може то да зна. А ко није бар једанпут волео у животу?

Хтедох рећи: ко се у животу није мучио?

Јер волети, значи: мучити се, мучити ужасно.

Све је тако удешено, тако пажљиво, тако спремљено да мучи несрећника који је метнуо на се крст љубави. А он је сам, драговољно понео тај крст. Ни један други крст није толико тежак, као што се и ни један други крст не носи тако драго у срцу — као крст љубави.

Волети не можеш по својој вољи. Судбина, Провиђење, Небо, Васкрснност... једно од тога шаље нам и тај крст. И ми га треба да примимо, треба да га носимо.

Не смемо роптати. Повијамо се под његовим теретом, падамо, дижемо се и опет падамо... Тече зној са наших чела — али ми ћутимо.

Тражимо и бескрајну тугу и бескрајну жалост! Срце нам се топи — често пута у агонији — а ипак нам је добро од свих тих мука. Горко као пелен, луто као отров, — али се бескрајна сладост разлива по целом нашем бићу... Бескрајна сладост... Али како се она скупо добија! По цену наше крви! Као по као се цеди из наших жила; бледимо, слабимо, сушимо се као роса на сунцу, губимо се као слаби летњи облаци...

И све то за ту бескрајну сладост! Бескрајна а траје само за неколико трептаја ока нашега...

Неколико трептаја за сав сок наших жила!.. Како је то скупо!

Али завидљивост и расудност нису познате у тим пословима. Видиш да све дајеш; сазнајеш да те много кошта то неколико тренутака, — али рука ти се не трза; лице ти се не окреће; не гледаш са завишћу на оно што си дао при тој размени — и готов си да дајеш још...

Али то није потребно, јер ти није ништа остало...

* * *

Ох, јест, нема тежега крста од крста љубави!..

Падаш под његовим теретом и мучиш се адски при самој помисли да ти га могу отети!

Сам си отворио срце своје да потече крв из њега, од чега постепено ишчезаваш као свећа која догорева; и све страхујеш да не би ма ко задржао излив крви и одлив уља из кандила које се гаси.

Какво велико самоодрицање!

* * *

О, љубави! Још није казао свет своју реч о теби!

Много се говорило, многи су писали о теби: и Исток, и Запад, и Север, и Југ; од почетка живота до сада разносили су се и разносе се уздаси оних који носе твој тешки крст.

Тако је бивало од почетка живота — који нико не памти — и тако ће остати до краја — који нико неће дочекати.

Али све што је до сада речено о теби — сусреће се са једном речи: *„мука“* — удруженом са другом: *„слатка“*.

Има ли другог, изразнијег, краћег и јаснијег одређења љубави, него рећи:

Љубав је слатка мука!

Са бугарског превео Вучитрнац.

Сад је срећан!

— Georg Freiherr von Ompteda

Мали Ханс лежи у грозници. Лекари су дигли руке и само чекају тренутак, када ће животна снага подлећи удару болести. Наде нема више.

На постељи детињој седи отац и држи врелу, малу руку у својој; другом је лице покрио. На врата друге собе наслонила се чуварка и гледа немо на групу пред собом. Тихо се повуче натраг и затвори опрезно врата, да не би шумом узнемирила полусан самртников.

Сами су.

Отац је у црном оделу; црнину није скидао од смрти матере детиње. Никакав покрет не одаје живот у нагнутом човеку. Он мисли и сања о свом једином детету, чије ручице још држи, и које ће му данас узети. У њему се буде слике његова детињства, слике мука и патња; своје родитеље изгубио је пре но што је и научио говорити. Одрастао је међу туђим људима, који су му дали да осети све невоље, да он није њихов, да је туђ. Тада је преживео горке дане. Ни једне душе да га прими и сажали се; уплашен, усамљен ушао је у живот који га намученог и кињеног остави као што је био и у почетку. Он се борио за свој опстанак и најзад га је извојевао. Да, ћутећи је победио живот и блага му отео; без игде ичега, сироче, сâм живљаше и многе своје ближње претече. Постао је богат; и сада су сви дошли који о сиромашку не хтедоше знати, којима је немаштина терет била, али он их је од себе отурио и остао је, као што је и пре био — сâм.

Најзад је пао зрак среће у његову ноћ: заволео је. Крај ње је заборавио да му је свет само зла чинио, да су му људи непријатељи. Постао је срећан, али само за кратко време. Срећа му бй раскинута, јер за срећу не

Мусина текија

беше рођен. Али жена му је оставила ово дете, и он му даде сву љубав своју, — јер и није имао ништа више да воли на земљи.

А данас? Мора ли тако бити? Живот му излази пред очи: ноћ бејаше — недеља, и сада опет ноћ?.. Трже се из својих снова: рука му је сузама орошена. Лагано наслони усне на детиње ручице и пусти уморну главу на јастуке.

— Чедо! Чедо моје! — оте му се вапај. — Остани са мном! Не остављај не самог! Буди срећан! Кад ја то писам, ти ми срећан буди!

Природа тражи своје право. Бдио је три дана и три ноћи. Спава. Али то није сан што крепи: сања. И како сан доноси оно о чему се раније мислило, сања он о своме животу. Али не само то — он сања о своме детету. Као предсказује му се оно што дечка очекује. Учини му се сан још тисућу пута несрећнији него што је и он сâм био. Ужасан страх и немир обузеше га... и јекну гласно и трже се иза сна. Рукама које су дрхтале наже се детету.

— Не! Не! Ти треба да си срећан!

Како му је?.. Је ли при себи?.. Детиња рука је хладна... самртно хладна! Ужас му проструји кроз тело. Дохвати му главу. Очи су му затворене, уста полу-отворена. Ослушну мала прса: мирна, не дишу више!

— Мртав! — дрекну он.

Врата се отворише, чуварка улете. Стаде као укопана и не маче се с места.

Отац стоји поред стола и као да би свакоме приступ да забрани.

— Мртав је, и тако је требало да буде! — рече празно. Бол му је изменио црте на лицу.

— Не грешите душе! муца чуварка. Она мисли да је пред њом безумник.

Мали Ханс је постао срећан.

С немачког превео Ч.

Пробни камен

— Оскар Ђеументал —

Неки млад вајар неколико се година трудио да својим производима стекне глас и славу уметника. После дугих напора, најпосле му је труд био награђен.

Затражише од њега да у музеју изложи који свој рад, што он и учини. И убрзо његово непознато име постаде предметом дневног разговора. Но уметник, кад виде да је достигао славу, не обрадова се тако много, као што му се пре тога чинило да ће се обрадовати.

Нагон, који га је терао славољубљу, наједанпут престаде и место свега тога појави се хладно и трезвено размишљање које свему томе не даваше толико вредности.

Кад погледа у свој рад, који му је донео част и његово име дигао на угледну висину, па га пореди са другима који су остали у радионици, покривени прашином, њему се учини да успех није дошао од тог његова рада, него да је то само случајност, која већ сутра може исто тако отићи као што је и дошла.

И уметник тог вечера леже нерасположен да спава.

Кад је било око неко доба ноћи, приближише му се три генија.

— Ја сам Слава, рече један. Носим ти лаворов венац.

— Ти си лаворовим венцима китила и друге незаслужне и празне главе! Твој дар не примам.

— Ја сам Народна Љубав, рече други геније. Ти си је стекао својим новим делом и ја ћу учинити да се свугде твоје име помиње.

— Народну Љубав добијали су и ласкавци, а она је данас обарала оне које ће сутра подићи.

Најпосле му се приближи трећи геније, ружан женски лик, блед и одвратан.

— Ја сам Завист, прошапута она. Ја боравим у срцима твојих другова по раду.

— Да ли мене тражиш?

— Све се моје мисли око тебе врзу.

— Онда ти од свег срца захваљујем, рече весело уметник. Сад тек видим да је мој успех био и праведан и поштен...

И уметник заспа сав блажен.

С немачког превео С. М. Грбић.

Госпођици Н. Н.

Проћи ће они дани, госпођице, и доћи ће један други дан. Још се неће ни борба зракова његове зоре окончати са завесама на вашим прозорима, а ви ће те се пробудити. Лено ћете отворити очи, лако ћете уздахнути, гледаћете неко време бесвесно у зид, затим ћете се окренути, лено и полако, и погледати у прозор, кроз који ће продирати слаба сива дневна светлост.

Најзад ћете одгурнути покривач мало са груди; дићи ће те се толико како бисте могли одшкринути завесу и погледаћете, оштро и кратко, у јесењи блатав дан и у прљаво једноставно небо.

Јесте ли гледали, госпођице, кад јутарњи хладни ветар затресе јасику, дрхтаву и осетљиву јасику, те округле капљице њене росе, бистре као сузе, клизају низ лишће и падају на земљу у блато? Тога јутра тако ћете и ви задрхтати; језа ће обузети ваше тело; неко тужно осећање увиће се око вашег срца, сузе ће вам испунити очи, прелити се преко трепавица и падати вам на груди и у крило.

Брже-боље ви ћете се повући у постељу и намаћи покривач преко рамена

Узаман! Зуби ће вам цвокотати од зиме, а сива светлост јесењег дана даваће жалостан и немно колорит предметима око вас. И безобразне капљице јесење кише досадно ће куцкати у прозор као да вам прокосе.

Ви ћете се наљутити на тај дан што свиће, зажалићете за прошлим данима и милија ће вам бити ноћ. Навући ћете покривач преко главе и гледаћете у мрак. Пријатна топлина испуниће вам груди и зажарити лице. И оно ће се заруменети као што се данас румени. Са топлином враћаће се и прошли дани и прошла срећа. Бујно зеленило изаћи ће пред ваше очи; пролетње сунце обасјаће у њему све ваше драге и миле. Сви ће они бити ту, па и то мало маче, што вам преде у крилу. Сви ће вас они пријатељски гледати и махати вам рукама.

И као да сте се и јуче с њима растали, свију ћете се сетити.

Госпођице, да ли ће те се тада и мене сетити?...

Ужице 1904.

М. М. Ускоковић.

Сећам те се...

Сећам те се кад си имала више одушевљења а мање искуства.

Трудио сам се да не прозреш да ме плаши чар и срећа наше љубавне историје. С тога ми је годио сваки неуспех садашњости и тешко падало твоје наивно обмањивање. Кад помислим да сам био сметња твојој срећи, ја ћу још више веровати да је наша љубав била анђео хранитељ твоје младости.

Сећам те се, јер твоје име значи веру. Моје срце не може подићи илузију срушених снова, а твоје је срце непрочитана књига коју није разумео ни њен писац.

Зато се ми нећемо волети ако поновимо дане обмана.

Зато ћеш ти живети за мене у успомени слатког сећања, кад си имала више одушевљења а мање искуства.

Кад би била за мене заборављена, ја бих био за тебе изгубљен.

А то не може бити док будемо веровали да једно друго и растављени волимо.

Влад. Станимировић.

На киши.

Недељама и месецима давно очекивана киша пљушти на пољу и победнички води борбу са сунцем, које јој умиљато сија кроз тамне облаке што се ковитлају небом.

Слушам меланхоличну плаху кишну песму што се нагло заврши; гали ме свежина с поља, годи ми овај мирисави ваздух после несносних врелих дана кад је сунце пржило и оморина гушила до неко доба ноћи.

Све је дахнуло снагом и животом. Замириса зеленило и окупана Природа освежи се и насмеја.

Душа ми је живахнула и пренула из круга свакидашњице. Раскинувши окове сумње и монотоније, она полеће тамо где је чист зрак и где царује вера и одушевљење.

Видим да има незнање радости и у тузи што је рађа растанак с тобом, сваки наш растанак без заклетве и обавезе, испуњен вером на скори сусрет и мишљу да је он жртва за остварење наших нада. Има пресићености у љубавној срећи, у пажњи, у верности. Све ме је то пре успављивало и умарало као јулијске жеге без кише и поветарца...

Влад. Станимировић.

НАША ПИСМА

Праг, децембра 1904. год.

Данашња чешка литература и уметност јасан су доказ, да је чешки народ колико истрајан, толико способан да извојује културу па и политичку самосталност. Овако развијена литература и уметност, колику су Чеси створили, мора улити поштовање према томе вредном народу и у непријатеља. У толико више нас, једнокрану словенску браћу, мора то радовати, јер код Чеха имамо много прилика, да простудирамо и литературу и уметност словенску. У Прагу је у истини згода за естетичаре, нарочито за Југословене, да се удубе у студију књижевности и уметности и да проширују знање а прекаљују укус.

Чешку књижевност створили су многи вредни и способни радници, па и ако имена многих од њих нису сватскога гласа, ипак сви они имају ванредних заслуга за развој чешке књижевности и културе.

Што њихова књижевност није у великој мери освојила остали модерни свет, биће да је отуда, што се чешки књижевници понајвише и искључиво баве о чешком животу, што износе душу чешкога човека. Догађаји које они описују, бивају већином по чешким горама и долинама. Њихове песме разливају се кроз „domův můj“ на таласима Влтаве, или преко толико милих им Крконоша.

То све до душе не мора бити разлог, што чешка књижевност не продире у туђину, јер најзад и кроз руску се књижевност чује шум Волге и осећа она непрегледна ширина њихових стена, а и пољски писци износе нам поготову живот свога народа, па ипак књижевност ова два словенска народа све више осваја модерни читалачки свет.

То је свакако отуда, што руски и пољски писци, не само истински износе душу свога народа него им тај сваки посао носи на себи печат дубоке и проницљиве студије, а уз то својим радовима умеју да даду одличну форму, тако да њихове творевине чине потпун естетски утисак, и бавећи се о њима, видимо одмах да имамо пред собом права уметничка дела.

У чешких писаца, баш као и у наших, већином недостаје баш то, што својим делима не дају или не умеју да даду такав уметнички облик, како би овај са садржином вршио на човека истински утисак естетски потпуног дела. Не достаје им на име онај стил, који покадшто тако уме да утиче и занесе читаоца, да поред њега не може приметити ни недостатке у садржини. Француска модерна литература том је најеклатантнији доказ. Виртуозност у стилу, који су достигли француски писци, чини да и човек од укуса са уживањем чита ствар која је често мршаве садржине, али је богато накнађује духовитост и елеганција у стилу. У производима чешке књижевности тога махом нема. Али то ипак не може оспорити истину, да Чеси имају лепо развијену књижевност.

Ако и немају писаца, који достижу величину руских и пољских књижевника, они имају велик низ писаца, који су са ванредном љубављу приказали чешки живот, приказали га своме народу, према коме се готово у свих њих

огледа најврсније саосећање, — а народ је таке књижевнике лако разумео и прихватио. И чешка књижевност се готово сваког дана развија. Томе, разуме се, највише помаже нешто, чега у нас, готово рећи, нема — читалачка публика. Код њих се потреба књижевности исто онако схвата као и у великих модерних народа, за којима они никако неће да заостају, ма да их тај напор стаје огромних жртава. Ваља стати пред излоге књижарнице и издавачке сликарске радње J. Ота, па да се човек прекрсти од чуда, колико је неуморних услуга учинио тај један човек литератури и уметности свога народа. Тог човека због таке културне задужбине, Чеси и сматрају меценом свога народа. Али није само он, — погледајте у ма коју издавачку књижарницу, видећете читаве низове одабраних издања скоро у сваког књижарника. Да ми имамо само два три тако интелигентна књижарника, који би умели поставити везу између писаца и публике, и створити сталну стазу за ширење српске књиге, не може бити сумње, да би то много утицало и на интензивнији, па и савршенији развој наше књижевности. Овако, ми се из публике тужимо на књижарнике, они на нас, а посао једва одмиче.

Шта пак да се рече за ону множину чешких књижевних листова и модерних ревија? Много већи народи, него што је чешки, немају тако угледан број тако угледних књижевничких и уметничких листова. „Nova česka revue“, „Lumir“, „Naše doba“, „Maj“, „Zvon“, „Zlata Praha“, „Přehled“, „Česky svět“, „Svetozor“, „Osvěta“, „Moderna revue“, „Rozhledy“ па други породични листови. Уз то ваздан стручних листова, — неколико их је за позориште, „Dalibor“ за музику, а најзад, може се рећи, углед је чешког издавалаштва „Volné směry,“ које издаје „Manes“ — друштво чешких сликара и вајара.

Али најглавније је у целој ствари, да не задивљује толико број, колико богата садржина и опсежност тих листова. Многи су од њих потпуне књиге, у којима се третирају сва питања из књижевности, философије и уметности. Готово је неразумљиво, где нађу ти силни листови читаоце и претплатнике! Но факт, да они излазе врло уредно, да се сваки од њих очевидно развија, доказује, да чешка публика води стално бригу о напретку своје књижевности, да је сматра за преку потребу, те је одушевљено помаже. Кад помислим на јадне материјалне прилике она наша три четири листа, па погледам ово, постајем завидљивац.

Осим многих листова, пуно издавача — на првом месту J. Ото — и разна књижевна удружења издају различите библиотеке које су махом врло јефтине а по садржини одабране. Јасно је, да и то много помаже популарисању чешке књижевности. А нећу рећи ништа ново, кад кажем, да се књижевност тек онда може правилно развити кад постане потребом целога народа. Њен је утицај у толико снажнији, што продире у што шире слојеве. Па завирите у куће наших људи, баш код оних који се рачунају у најинтелигентније сталеже народне, често нећете наћи ни једног нашег књижевног листа, а од библиотеке ни трага. Ту не помаже ништа; може сатиричар писати сатире, колико год хоће, која вајда, кад то неће прочитати баш они о којима су. Изгледа, да наши писци, ако хоће да се читају, ваља да пишу у подлиске дневних листова, јер политички се листови грабе. — Србин је душу дао за политику, па би му се можда омакло око и на радове наших књижевника, те да увиди, е има још нешто, осим политике, што ваља читати.

За нас Србе вредно је да се упознамо са чешком књижевношћу, те би добро било да наши преводиоци преносе боље ствари из чешке литературе. Њихова приповетка је нама у толико ближа, што и кроз њу веје онај благи словенски дух, те нам се чини, е су борови и јеле са њихових планина исти они који се дижу у нашим крајевима; њихова песма одише истом оном свежином којом и наша народна појезија.

Овде је само бачен један поглед на књижевне прилике у Чеха, доцније ћу покушати да изнесем неколико занимљивијих профила, те да поближе познам читаоце са самим делима чешких књижевника.

*

Уметност чешка стоји на већој висини него ли књижевност њихова. У сликарству, вајарству и музици имају Чеси имена која су стекла славу чешкоме народу по васколиком образованом свету. Студирати њихову уметност, значи, у потпуном смислу речи, ширити своје погледе и богатити појмове о лепоти. Поред наведене три уметности, имају и красно развијену драмску уметност, о којој ћу, као и музици њиховој, говорити у другом писму. Сада ћу се у неколико још осврнути и на њихово сликарство и вајарство. И о овим „сликовним уметностима“ (Bildende Künste) говорићу опширније и о делима исцрпније, чим се буде отворила редовна изложба, коју неколико пута преко године приређује „Manes“ — друштво чешких сликара и вајара. — Поменуо сам већ, да то друштво издаје свој месечник „Volné směry,“ један одличан зборник радова чешких уметника.

Узмите ма који свезак, наћи ћете у њему пуно красних радова а поред њих врсних чланака који упознају човека са правцима модерне уметности.

Последњи свезак доноси неколико одличних радова *Антонина Славичка*, са изложбе коју је од његових радова приредило друштво „Manes“. Славичек иде у оне уметнике, који се највише крећу у слободној природи; она им даје инспирацију, и њу представљају. Приложене слике су му: „Код нас у Каменичкама“, у којој до детаља израђен рад чини потпун утисак, „У пољу“, „После кише“ (са красно приказаним одсјајивањем) „У самоћи“, „Купљење кромпира“, „Тополе“, „До подне“ (у којој је изврсна светлост,) „У магли“ која такође чини јак утисак. Као што се види, све су ово мотиви из природе, а Славичек, који припада импресионизму, представља их с пуно топлине. О уметниковим радовима написао је подужу студију К. Свобода, наглашујући, да и Славичек иде путем

модерних данашњих сликара, о којима, нарочито о борби академизма са импресионизмом, говори исцрпно *J. Бретон.*

Од вајара заступљен је *J. Марматка* са радовима: Студије (човечје ноге у два положаја, руке, два женска тела). Две скице разних положаја тела. У свима се овим радовима огледа реализам. Поред Морматке износи *Ладислав Шанул* два лепа уметничка дела: биста L. L., а нарочичито красну студију: Женска глава, затворених очију, полуотворених уста, као занесена у снове. Још је ту красно израђена биста Д-ра V. P. од *Бохумила Кафке*, од кога је у прошлом свеску донесена изврсна студија: Борац завезује рањену руку, приказана с много реализма (чак и без обичног смокова листа).

Од чланака су: Класицизам и Академизам од Камила Моклёра (превод, свршетак) и „Реч примитивних" од Новака. Има реферат о задњим скаскама *Les Art de la Vie*, а нарочито занимљив реферат Ф. Кс. Шалде на дело: *Theodore Duret: James M. N. Whistler, Peintre et Graveur. H. Floury, Paris Prix 25 Fr.*, који и ако нема везе с чешком уметношћу, али ради занимљивости саопштавам у преводу: „Теодор Дире — пријатељ великог Wistler-а — данас је један од највише дистиногваних духова у Француској и један од твораца њихове чаровите и пластичне критике, која се данас испољава у именима, као што су Жефроа, Марк Рене, Мирбо и Моклер. Дух велике литерарне и пластичне културе ишао је вазда одлучно против сваке конвенционалности. Вредно је прочитати збирку његових есеја и студија: Critique d' avant-garde (Paris 1885), где се у главном бори за импресионизам, да видимо силу његових идеја, његове расудљиве интуите уметничке и красну инспирацију за борбу. Разноврсност његове ерудиције доказују студије о философима — Хербарту, Спенсеру и Шопенхауеру. Критика његова није неврастеничка, већ се одликује мирноћом духа и јасношћу. Од доцнијих радова врсни су му: монографија о *Manet*-у, која је изишла пре две године у истом облику, у којем и ова о Whistler-у. *Manet-ов* уметнички развој није био дотле изнесен тако чисто ритмички, с таким смислом за његов темпераменат, за његов вулканизам и горљивост, за његов логички фанатизам. Ова пак монографија приказује нам фигуру и стваралаштво Whistle-ово красном уметношћу психолога и критичара. Карактер тога загонетног и чудесног генија простудован је у свима елементима и на крају изнесен у стваралаштву му. На крају устаје Дире у одбрану Whistler-ову од оптужбе, да се инспирисао Веласкезом; износи, да је Курбе био тај, који је имао утицаја на Whistler-а сликара, још више на његов дух — много пре, него шпањолски „велики сликар." Поред овога доносе „Volné směry" још реферат на књигу Р. Мутера о Рембранту (R. Mutter: Rembrandt, ain Künstlerleben. Mit 30. Abbildungen. Berlin. Edit. Fleischel, 1904.), где говори о Рембранту као сликару, мислиоцу и човеку.

У идућем писму говорићу о чешкој музици и позоришту, где је ове сезоне било такође неколико занимљивих атракција.

Пера Коњовић

Из наше слике

Питомци Војне Академије на Бањичком Брду. У Логору на Бањици. — У свом досадашњем излажењу објавила је „Нова Искра" читав низ слика из живота српске војске. То објављивање наставиће и даље, а овом приликом доносимо слику наших академаца у строју и један моменат из Бањичког логора. —

Свађа око рибе (вајао Фр. Бернекер). — Нашим читаоцима није по имену непознат овај словеначки вајар. У чланцима г. Рајка Перушека већ је више пута поменут, а сада доносимо у слици и овај његов рад. — Дечји риболов није био баш тако богат: само један шаранчић. Како је била и само једна удица, то ће на овај начин решити ко ће рибу кући однети!

Д-р Фрањо Преширен (сликао Алојзије Шубић). Симпатије између југословенских племена, које добише онако дивног израза у прослави стогодишњице српског устанка и Краљева крунисања, — не беху само израз тренутног одушевљења, јер се тек после тога осетила права и искрена потреба за што боље познавање и зближавање културно-економско. Несумњиво је да ће се на тој стази доћи до најбољих и свестраних успеха, јер потреба таквог рада није дошла из душа појединаца, него је потекла из животних потреба свих Југословена. — Ради што бољег познавања, доносимо у овом броју слику великог словеначког песника Фрање Преширна а ускоро ћемо објавити и неколике преводилачке огледе из његова знаменитог певања.

Бачије у Крушевачкој Жупи. Ради познавања народног живота, објављивала је „Нова Искра" прилично етнографских слика. Као прилог томе низу доносимо у овом броју момента из бачијског живота у Крушевачкој Жупи. Као најглавнији требник за познавање народног

живота препоручујемо својим читаоцима „Српски Етнографски Зборник“ што га издаје Српска Краљевска Академија. —

Гроб Цара Мурата. Један сахат северозападно од Приштине а пет шест минута лево од пута, који води из Приштине у Вучитрн, даље се и данас тулбе, на догледу и Лабу и Ситници. То је данас лепа текија (џамија без минарета) покривена оловом и ограђена високим зидом. На врху текије сија се позлаћен полумесец на великој јабуци. Тулбе је опкољено високим зидом а на средини је велика капија над којом је опширан натпис о тулбету. У унутрашњости зида, осим тулбета, има и једна кућа у којој станује харем чуварев а напољу, ван зида, трошком самога Султана подигнута је 1896. године угледна зграда — оџеклија, где се дочекују гости који долазе да се поклоне овоме светом месту. Сваки гост, на које вере и закона био, прима се усрдно кад дође да походи тулбе а долазе често и са далеких страна, јер Турци, после Кабе, ово сматрају као најсветије место, те отуда и Приштини, крај које је тулбе, придају велику важност. Ово тулбе најранije помиње и описује у XV веку Михајло Константиновић из Острвице казујући: „Цар Бајазит... подигао је на месту где му је отац убијен, свод оловом покривен на четири стуба и т. д.“ И тако ће и бити да је тулбе дигнуто већ одмах после Косовске битке. Кроз дуго низ година оно је извесно доста опустело, јер га је 1850. године обновио сердшер Куршид-Паша. Тулбе је грађено од тесаника а изнутра је било окречено. Са јужне му је стране улаз. Унутрашњост му није особито украшена. По зидовима нису у малим рамовима разни корански завеси а у једном и неке догађаја косовског, у којем се помиње и „Јаћар Милош Кошлошић“. По поду су прострти скупоцени ћилимови, сва дарови тулбету, међ којима има и ћилима царских. У средини, под сводом, велики је дрвен сандук, близу 2 метра дугачак, мало више него пола метра широк, но на доњем крају ужи и нижи. Виших врхом, где би дакле глава лежала, окренут је западу. Више главе стоји на вишем каменом стубу турбан од беле свиле увијене око пекаиног есса. Сандук је покривен пеколиким свиленим покровима, од којих је један, већ доста искварен и стар, од велике вредности. Тај је покров сав извезен коранским стиховима са врло много лепоте и вештине. Са свода, над сандуком, виси једно кандило као полијелеј а на земљи стоје и велики чираци са свећама. У сандуку је овом само дроб Султана Мурата, док је тело пренесено у Бурсу, у џамију коју је Мурат за живота подигао. Међу тим, чувар тулбета прича да је под сандуком корен једнога раста, под који су Мурата склонили кад су га рањеног са коња скинули. Вели, над самим тим растом дигнуто је тулбе али је још остао један раст под сандуком као потврда и поуздан знак да је то баш оно место на коме је Мурат падао. (Бр. Ђ. Нушић: „Косово“).

Самодрежа. — На један сат источно од Вучитрна, лежи доста високо брдо са облим врхом по коме су расуте разваline пекакве тврђаве, коју народ назива *Градиште*. Под самом Градином леже развалине цркве Самодреже. Сами Арнаути упућују путнике и показује му те развалине. Од цркве сачувао се још само југозападни угао на два метра у висину, и повише капителе у темељу. Зна се да је у њој четвртина пређашњег њена црква била цела, сем што јој је свод био расут. У то време неки Зекир Мали, из Самодреже, срушио је и њеног камена начинио воденицу на два три корака јужно од цркве. Данас је газда те воденице и цркве неки Адем из Самодреже. Преко развалина црквених леже тешки надубљени балвани, који носе воду из јаза на водењачки точак. За име *Самодрежа* једна причају да је остало од Лазара „Самодрежа“ који је и начинио ону цркву „да причести и нареди војеку.“ Има и још једна прича, која казује да је у оном граду, на Градини, живео неки „Самодрежац“ на се уз ту причу везује и име села *Судимље*, које леже пола сата северно од Самодреже. Зна се да је црква славила Св. Јована Претечу а прича се, да су у њој лежале поште неког Св. Јеврема Судимца. — (Бр. Ђ. Нушић: „Косово“).

Кула Војновића. — Народна песма, а и предање које је врло живо у Вучитрну, везала је за Вучитрнски град имена браће Војновића Петрашина, Вукашина и Милоша. У песми „Женидба Душанова“, Петрашин и Вукашин стањују са мајком, сестром Душановом, у Вучитрну и Милош је „Шарско чобанче“ које је у сватовима Душановим чинило ополича јуначтва под Леђаном градом. Од града Вучитрнског, данас од Војновићевих дворова, сад има само једна четвртиста зграда у рушевинама. Скоро је поправљена и покривена ћерамидом, али је сад већ врло нисна. Ова је зграда трајала дуго и готово до скора; била је квадратна и на сваком углу имала је по једну кулицу истурену у ваздух. У њој је био и старо Сарај, док Махмут-бег није изградио данашњи. Од једнога угла градског зида, испод куле а до саме улице, начињен је миријски амбар. И тако, од града сад постоји једна кула и зидине испод куле у којима је амбар. Има трагова да је град некад обухватио велики простор, јер му се зидине налазе још у земљи а далеко од рушевина које се још држе. А да је град дочекао и доба ватреног оружја сведоче ћулад којих се трагови виде по зидовима. (Бр. Ђ. Нушић: „Косово“).

Град Качаник. — Речица Лепеница слази са Шарових огранака најпре у једну долиницу у коју се стаче и Косовска речица Неродимка која ту у тој долиници утиче у Лепеницу а одатле заједно кроз планац теку. У тој долиници, а близу утоке Неродимкине, лежи и варошица Качаник са старим градом који се доста расуо, али му се ипак једна кула још поштo од зидова добро одржала. Тај је град извесно много доцнији, а Стари Качаник лежи много северније од данашњега на висовима, на се и од старог Качаника задржало још нешто развалина о којима народ прича да су Старине Новаке. (Бр. Ђ. Нушић: „Косово“).

Мусића Текија. — Када је наша народна песма пренела готово сва јунаштва Краљевића Марка на Косово,

она је један од најзнаменитијих његових негдања, онај са Лутим Мусом Арбанасом, стављен под Качаник. После јуначкога сударa у којем се ове две силе понесоше „ун клисуру тврда Качаника“ и после победе коју Марко онако јуначки, племенито и онако великодушно оли... Испод Качаника, вароши̇це, има једна текија која лежи крај самога Лепенца и која се зове *Мусино Текје*. Тога Мусу сматрају као свеца и одлазе му на планење. Неки вele да је оно гроб Мусе сина Бајазитова, а други да је василеног Мусе Черкез-Паше, али народ одлучно и позадано верује да је то гроб Мусе Кесезије. (Бр. Ђ. Нушић: „Косово“). —

ХРОНИКА

Подражавање (угледање, имитација)

Вели се да мода влада светом. Мода у новцу, мода у њижевности, мода у науци. Ну, на што се своди мода? На подражаваше друштвеној средини, у којој се човек креће. У друштву човековом, у његово биће дубоко су усађене такве тежње које га подстичу да задовољи своје телесне и духовне потребе. Ти облици природне, психоске воље човекове, то су његови нагони који су веома блиски и сродни са инстинктима у животиња. Будући дубоко укорењен, и нагон подражавања, угледања, јавља се као у културног човека тако и у дивљака, у одраслих као и у деце. Овај нагон простире се и у царство животињско, у којем су нарочито најмући чувени подражаваоци. Отуда и реч „најмушисање“. Кад неки уображени владаљ удешава и угађа да има исто одело и понашање, исти ход, израз лица и држање, исти тенор и начин поздрављања, ако неки владар суврсене моде, онда је то свесно подражаваше које има своја циља. Свесно се угледа и јужњак кад оде на север да жени, па намерно умерава своје живахне гестове, да не би изгледао смешан. Ну, има несвесног и нехотичног подражавања, као н. пр. код деце. Виђајући озбиљна лица око себе, и дете се уозбиљи; гледајући насмешљива лица, и оно се осмехива. Дете плаче, кад други плачу; оно се смеје, кад се други смеју. Цео израз детињег лица је одблесак израза одраслих особа које га окружују.

Деца су велики умеснице у подражавању. У безбројним играма, она подражавају сцене радњама одраслих људи, а често пута и животињама. Мушкарци подражавају, у игри, радњама оцена: они купују и продају, ору и жњу, граде, зидају, кочијаше. Девојчице пак имитују радње својих мајака: кувају, плету, месе, перу, шију, умивају и облаче лутке, негују их и миљују. Подражаваше код деце почиње доста рано; по Трасију, већ у другом полугоду прве године по рођењу. Ну Прајер је, испитујући развитак душе свога детета, запазио да је оно још у 3. месецу имитовало поједине покрете. Балдвин, проучавајући такође развитак духа у деце, могао је на своме детету да утврди позадано подражаваше тек у деветом месецу од рођења. Тако исто и Егер. Прајерово дете научило је у 15. месецу да угаси свећу. угледањем. Једном приликом, прича Прајер, хтедох своје дете да забавам, отварајући и затварајући наизменично час једну час другу руку. Моје дете одмах за тим отпоче и само да отвара и затвара своју десну руку. Прост дана то њаше лагано, али другога дана већ брже. По мишљењу Прајеровом, деца науче и говор, подражавајући звуке своје околине и повиавајући своје урођене гласове.

Нарочито су занимљиве у деце драмске игре подражавања. Својом живом нашом, деца су у том погледу прави глумци. она се радо одају драмама глумџе, али су опак спесна своје самообмане. Мали Песталоци играше се једном приликом месара. Кад га мајка дозва по имену, он јој прекорно рече: „Ана, мајко, ја представљам сад месара!“ Код деце примитивних народа, репертоар улога је заборче, сировљаџија, него ли у деце културних народа. Ливингстон прича са свога пута по Средњој Африци: „Пада у очи да у неких крајевима Африке сво задовољство мале деце је у томе, да подражавају радошка одраслих, да граде колибе, удешавају бишиџе, граде копља, стреле, лукове и штитове“. Јаколзи је опет нашао, једном приликом, код Индијанаца Северне Америке на правом дечје весело: мали Индијанци од 3—6 година беху се навалили бојама по лицу; у косу су позабадали шарено перје, па су весело скакали и викали, као њихови одрасли сапленици. Код културних народа је број улога у дечјим играма непрегледан. Нарочито су занимљиве игре са луткама. Једна девојчица од пет година рече једном својој лутци: „Вето. те ћеш сад отићи на час до госпође учитељице француског језика. Кад те она запита, како се каже: „Небо је плаво“, ти ћеш рећи: „Le ciel est bleu“; а кад те запита: „Дрво је зелено“, ти реци: „L' arbre est vert“.

Дечје игре са подражавањем могу кадшто да развију унутрашње склоности карактера. Тако је Шилер, као дете од осам година, гледао сјајне представе кнежевског позоришта у Лудвигсбургу, па је у игри почео имитовати позориште. Ради забаве, он је сам себи саградио позориште од школских књига, у којима су играле фигуре од картије, а доцније играо је и сам са својим друговаима позоришта.

Како је важан утицај имитације код деце, види се из оних речи Балдвинових: „Није само вероватно него и познато, да дете образује своју личност, изузев утицаје наслеђа, подражавањем и то према узорима што му

их представљају лица његове социјалне околине, својим поступцима, расположењем и афектима. Дете, та социјална „монада“, израђује имитацијом своје навике, свој карактер“. С тога је веома потребно да родитељи и васпитачи пазе на правилно развијање нагона подражавања у своје деце и васпитаника, да им подешавају повољну друштвену средину, а рђаву да отклањају, сузбијају. Деци требају угледни примери у речима и делима, јер се и моралне навике и морални карактер развијају подражавањем.

П. М. Илић.

КЊИЖЕВНОСТ.

Dr. Алекса М. Стојковић: Једна хигијенска екскурзија. Белешке са путовања кроз Аустро-угарску у августу и септембру 1904. године. Написао — — — физикус округа ужичког. Београд. Доситије Обрадовић — Штампарија Аце М. Станојевића. 1904. Цена 1·50 дин. Вел. 8°. Стр. 128.

Једна ваљана књига, исписујем одмах свој суд. Јер, нема сумње, до овога ће доћи сваки читалац бележака Dr. Стојковића. Оне су писане топло; оне су проткане, од почетка до краја, упоредним цртицама и сличицама — и одонуд и одовуд Саве и Дунава. И док се писац креће на земљишту, које се још може у оријент рачунати, ви гледате исте слике по бањама и варошима — баш као и код нас! Веома пријатно утичу сва и нехотична упоређивања „нашег“ и „њихова“ мурдарлука: такав је стил Dr. Стојковића. Dr. Стојковић пише лако, — онако како и ваља писати „Белешке с пута“. И ви ћете му, јамачно, као и ја, баш због овог лаког стила и пријатног ћеретања и кроз прсте прогледати за оне — доста крупне грешке у језику! Чудо је, па је по сто пута чудо, да је веома мали број наших лекара који правилно пишу својим матерњим језиком! Скоро у свима њиховим списима спотичете се о неправилности! Да се безлични глагол „требати“ редовно употребљава као лични глагол — то је грех, у који падају многи и многи што се о „списатељству“ баве! Али у написима наших лекара наилазите ви, осим утицаја туђинштине (махом германштине, па онда романштине) још и на грешке у језику и застареле изразе. Не наводећи многе, ја ћу вам из овог иначе врло ваљаног дела Dr. Стојковића изнети само неколике грешке: „неретко“, „хрђав“, „чистоћа, нечистоћа“ (поред правилног: „чистота, нечистота“), „исчезао“, „Бањских посетчоца“, „донешени“, „неотложно“, „приметба“, „такови“, „тачци“, „налазећих се“, „нелељепни“; употреба (учестана!) заменице „исти, -а, -о“ место „овај“ или „онај“; негде је зêв укинут, у страним речима, а негде није: „дезинфекцијони апарати“ и „инфекциозни болесници“. Поред правилно исписаног имена: „Доње Прекрижје“, Dr. Стојковић је обележавао и друкче: „Дуго село“, „Банова јаруга“, — а то је недоследност!

Још само ово. Скоро *сви* пишу: „Као што смо рекли *горе*“ и „о томе ћемо *ниже* (или *доле*) говорити“. Ова је фраза, јамачно, постала још у оно доба, кад су људи писали по пергаменту од неколико аршина дугачком; и онда је она, без сумње, била на своме месту. Али данас кад ми пишемо и штампамо ствари на листовима ограничене дужине (висине) и ширине, данас тој фрази нема места, нити пак она има смисла. Боље је: „Као што смо *раније*, или *мало час*, или *напред* рекли“, а према томе и она друга фраза.

Поред лепога и лакога стила, због кога ви не испуштате ласно из руку ове белешке Dr Стојковића, књига има своју нарочиту вредност — и за хигијеничара и за лаика, кога хигијена занима: она је пуна врло занимљивих и врло важних података. Из ових се може човек многој и многој ствари научити.

Ја од срца желим свакоме читаоцу оно задовољство, које сам и сâм при читању „Једне Хигијенске Екскурзије“ имао.

У исцрпније се оцењивање нећу на овоме месту упуштати; рекао сам у почетку: ваљана књига.

Крагујевац, септембра 1904.

Г. П. Ив.

Разно

* Српска Краљевска Академија расписује награду из задужбине Николе Ј. Мариновића, коју може добити: *одличан поетски спис с моралном и патриотском тенденцијом, који је написан чистим српским језиком и одликује се лепотом слога и садржаја.* Величина награде је до 960 динара у злату, а њоме ће се наградити: или два списа (подједнако или сразмерно њиховим вредностима) или, у изванредно лепом случају, један спис. Наградити се могу како рукописи тако и штампани списи који нису старији од две године, т. ј. који нису штампани пре 1903. године. Списе за награду ваља поднети Српској Краљ. Академији најдаље до 1-ог маја 1905. године. Писци могу своја имена напред објавити или прикрити до коначне одлуке. У овом другом случају дужни су ставити неку белегу на спис и на завој спроводног писма. Награђени списи су својина писаца, али се морају штампати онаки, каки су Академији поднети. На свима штампаним примерцима мора се ставити да су награђени из задужбине Николе Ј. Мариновића: ако се награди штампано дело, дужан ће бити писац да учини накнадно.

* Приређивачки одбор решио је био, да сви учесници добију као успомену медаљу са прве Југословенске Изложбе, и због тога је био у своје време расписао и конкурс за израду њену. Оцењивачки суд досудио је прву награду од 1000 дин. хрватском скулптору Франгешу, другу Словенцу Перуци-у, а трећу Србину Ђоки Јовановићу. Франгешев модел, који ће имати да се дефинитивно доврши и излије, носи с једне стране слику Карађорђеву и војвода из устанка, сви под оружјем, а с друге стране четири женске фигуре обасјане сунцем, а обучене у националне костиме, приказују сва четири племена југословенска, као учеснике изложбе.

* Придворна катедрала у Петрограду прегледала је и одобрила да се „херувимска песма“, композиција у мешовитом хору г. Ђорђа М. Стојићевића, учитеља музике и певања у Ужичкој гимназији, може певати у православним руским црквама. Ово је већ друга композиција г. Стојићевића, коју главна руска цензура за црквену музику усваја.

* „Друштво за сузбијање алкохолних пића“ штампало је до сада ова своја издања: 1. свезак: Алкохол и

ужинање. Јавно предавање Д-р М. Миљковића (10 п. д.); 2. свезак: Како је бекри-Раде остављао шиће. Јавно предавање Лазе Комарчића (10 п. д.); 3. свезак: Утицај алкохола на децу. Јавно предавање Д-р М. Ђ. Поповића (10 п. д.); 4. свезак: Пијанство и лудило. Јавно предавање Д-р Ј. Данића (10 п. д.); 5. свезак: О суделовању жене у борби против алкохола. Јавно предавање Л. Левензона (10 п. д.). Сва предавања могу се добити код Друштва — Београд, „*Гранд Хотел*“.

* Фрања Говекар, уредник словеначке илустрације „Slovan“ пише у свом одушевљеном уводном чланку „Југословенска културна заједница“ (бр. 12. о. г.) између осталог: „Данас можемо признати да нас је у Београд испратило неодољиви скептицизам. Препуштени духом немачких школа и немачких часописа, пошли смо у Србију с пуком намером да разгледамо народ и државу, који су заинтересовали са своје примитивности. Али најоскоо да је Београд престоница великомесног значаја, да је интелигенција широких душевних видика и модерног светског васпитања. Нашли смо народ здрав, честит, поштен и леп, нашли државу пуну природног блага и депота. Видели смо српску уметност која тежи највишим циљевима световног сликарства и вајарства, видели смо у позоришту драмске представе које доказују да српска драмска књижевност може ступити на позорнице јевропских гледалишта. Погледали смо и радионице српских песника, књижевника и уредника и нашли да имамо пред собом духовите модерне људе који не заслужују само наше занимање него и наше поштовање. Видели смо да се програмски ради за процват српског обрта и трговине, те смо се осведочили да су Срби доиста даровит народ, који има све могућне да дође до високе јевропске културе и благостања. — И када смо све то видели, нас је било срам, што смо били такви игноранти какве нас беше створила аустро-угарска политика... Срам нас је било нашега скептицизма према нашој доброј браћи, срам наше пониженичке љубави према својим злим душманима! Али смо исто тако видели, да Срби и Бугари, право рећи, ни мало не познају ни нас Словенце, и да је и у њих владало према нама исто игнорисање као у нас према њима. У таквом игнорисању пружили смо руке једни другима... И закleли смо се, када се познасмо, да познанство љубављу утврдимо. Проучавајмо се, и љубав ће нам бити утврђена, а тиме и ненарушена!“ —

* Стање фонда пок. Илије М. Коларца било је овакво на дан 1. октобра ове године: Приходи — кирија, наплате и др. 111.940·80 дин. Расходи — 26.700·65 дин.; чист приход 92.240· 20 дин. Фонд за књижевност — главница, камата и др. 225.533·35. Свега дин 229.292·25. Фонд за универзитет — 1.652.699·50 дин. —

* У Прашком женском часопису „*Ženský svět*“ (бр. 19. о. г.) штампан је веома симпатичан чланак на перо г-ђе Зорке Ховоркове „Сања Суботићка“. —

* Г. г. Св. Зорић, проф. Вел. Школе, и Ђ. Крстић, сликар прегледали су слику Краља Петра коју је израдио г. Александар Глишић и предложили општини да је откупи. На седници општинских одборника решено је да се слика откупи за 1.500 динара. —

* С. С. Поповић, учитељ, и Кат. С. Поповићка, учитељица, наштампали су књижицу у којој су дне њихове расправе. Први је расправљао „Како да свој углед подигнемо“, а друга: „Учитељица учитељева жена“. Обе су расправе читане у фебруару ове године на окружном учитељском већу у Јагодини. Књижица је на 8° са 46 страна, а цена јој је 0.80 дин. —

* Р. М. Симић почео је издавати у малим свескицама „*Из мојих доживљаја*“. У првом свеску, која је изашла ових дана, налази се једна пратка свима с пута, а за неки дан изићи ће и други свезак. Цена је свеску 10 пара динарских.

* Књижевни Одбор Матице Српске изабрао је пододбор да изради правила о потпомагању старих и изнемоглих књижевника из задужбине Атанасије Гереског. — На молбу Драгутина Илића издаје се његов написани рукопис „Три депутације“ позоришној управи на препис. — Прима се рукопис: „Крашовани“ од Јована Живојиновића. — На оцену је дат рукопис „Лунак наших дана“.

* Изашао је из штампе „Голуб“ Календар Отоманских Срба за 1905. год. — Уредник је Иван Иванић, а издање је Српске Књижаре у Цариграду. — У забавно-поучном делу ова су чланци: Из ? Змајевих ?Буљка; Недеља, приповетка Јанка Веселиновића; Свештеницима и учитељима (савет и молба); Оплакда, песма Анђ. М. Крстића; Ко славу слави, њему и помаже, народна приповетка Ј. Ј. Гавриловића; Предаво о Светом Сави (прибележио Ј. Ј. Гавриловић); На растанку за печалбу, песма Анђ. М. Крстића; Шта треба да науче девојке?; Пролеће, песма Анђ. М. Крстића; Болести које долазе од пића, од д-р М. Ђ. П.; Срдобоља и лечење од ње; Школа и дечје здравље; Како да се чувамо од сунице?; Прва напомена одгајивачима свилобуба; Како вала чувати стоку?; Разне корисне поуке приредиће; Разне корисне поуке свакоме; Огласи. — Ово је XVI година излажења српскога „Голуба“. Цена календару је 1 грош (0·20 дин.). „Голуб“ се продаје у свима српским књижарама у Отоманској Царевини: у Солуну, Битолу, Скопљу, Призрену, Пећи, Митровици, Качеву, Ораду, Приштини, Прилепу, Добру, Костуру и Корчи. Поручбине прима и одмах испоручује: Српска Књижара у Цариграду, (Librairie Serbe-Constantinople Péra, Coulé-Sapon № 2).

Мој живот, прича једног палапчанина, од Ант. П. Чехова; превео с руског Живојин Јаковљевић, свршени ђак Јагодинске Учитељске Школе. Јагодина, издање и штампа књижаре и штампарије Ђорђевића и Галића, 1904. М. 8°, стр. 203. Цена 0·60 дин.

М. Брдски: *Пустињак*. Поема. Издање Р. Т. Вукотића. Штампарија Савића и Конп., 1903. — 8°, стр. 15. Цена 0·50 динара.

Издање Главнога Савеза Земљорадничких Задруга. Свеска тридесет четврта. *Смер, начела и користи потрошачких задруга*, од Х. Пронија, представника савеза швајцарских потрошачких задруга. С француског Косара Мих. Аврамовића. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. В. 8°, стр. 41. Цена 0·50 дин.

Збирка дечјих песама у један, два, три и четири гласа, за ученике основних школа удесио Влад. Р. Ђорђевић. Јагодина, 1904. В. 7°, стр. 56. Цена 1 динар или 1 крупа.

Јакоб Шавтић: *Пјесме.* У Мостару. 1904. Штампарско-књижарски завод Пахера и Киселка. 16°, страна 58. Цена?

Тасин Дневник. Друго коло. Београд, издање Књижарнице Браће М. Поповића. 1904. — 8°, стр. 234. Цена?

Књиге за народ. Издаје Матица Српска на Задужбине Петра Коњовића. Свеска 111. — Из књига старозаветних. П. *Владимир Дукљанин*, од Стевана Сремца. У Новом Саду, издање Матице Српске. 1904. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, у Новом Саду. — 8°, стр. 75. Претплата на сва годишња издања Матичина (без Календара) 4 пр., у иностранству 6 кр. —

106 издање Задужбине Илије М. Коларца 106. *Наши поморци.* II. *Младић.* Написао Божо Ђаја, поморац. Београд, штампарија Светозара Николића, 1904. В. 8°, стр. 167. Цена?

Теорија правилног чистог певања, написао Исидор Бајић. Нови Сад, парна штампарија Ђорђа Николића, 1904. В. 8°, стр. 73. Цена 1 круна 50 потура или 2 динара.

Календар Матице Српске за годину 1905. Год. IV. Нови Сад, издање Књижарнице Браће М. Поповића. В. 8°, стр. 159. Цена 35 пенчића или 70 потура.

Полопривредни Календар за просту 1905 годину. Милан Т. Грашовић. Са сликама. Година XXIII. Београд, штампарија „Достојне Обрадовић", 1904. В. 8°, стр. 225. Цена?

Српска Зора. Календар за народ, за просту 1905. Издање просветног приврдног друштва „Српска Зора". Дубровник, Српска Дубровачка Штампарија А. Пасаревића, 1904. — В. 8°, стр. LXXII + 88. Цијена 50 пара.

Календар „Мале Библиотеке" за просту годину 1905. Година III. Уредник: Ристо Киселк. У Мостару, 1904. Издање и штампа задужбине књижарнице Пахера и Киселка. — 16°, стр. 111 + XXIII Цијена 25 потура или 30 пара дин. —

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

На завршетку шесте године „Нове Искре", вјерујемо и опет да нам није потребно нити што ново обећавати нити се за старо оправдавати. Стална добра воља да лист одржавамо и да га, по могућности, усавршујемо — види се из досадашњег рада, а то ће нам начело бити водиља и у новој години „Нове Искре."

Утврђујемо и овом приликом жалостан факт, да је у српским породицама још увек пуно туђинских илустрација, и да је *туђе* још увек и лепше и — приступачније!

„Нова Искра", једини српски илустровани лист, обраћа се свима пријатељима српске књиге и српске илустрације, да се у својим круговима заузму око скупљања претплате, јер је претплата *једини* извор за њено материјално одржавање.

Досадашње дужнике опомињемо ево и на завршетку године да своје дуговање одмах измире, јер су јавне опомене и судске тужбе неугодније него што многи мисле у немару свом. Приличан број наших дужника то је већ и осетио, а наш пуномоћник наставља и даље наплаћивања судским путем.

Отварајући упис за седму годину „Нове Искре", јављамо да је цена као и до сада: годишње 16 динара за Србију а код Србије 20 круна или франака. Само несумњиво сиромашним ђацима даваћемо лист за 10 динара у Србији или 14 круна код Србије.•

Претплату је најбоље слати унутрашом или је предати, као поштански претплатник, поштанској станици која ће лист најуредније продавати. Накнадно потраживање појединих бројева примамо у року од 2 месеца; после тога рока бројеве ћемо слати само по откупну цену. —

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Без мајке (божићна слика), од Стев. Н. Сакарипића.

Калемегданска балада, песма Н. Марјановића.

У поспомену (у албум уметничке 25-годишњице) из Тасина Дневника, од Таце Миленковића.

Пред пучином, песма М. П.

Прича о добром Јанолу (М. Горки). С руског

Под прозором, песма Соколовића.

Богојављенске жеље. (Из збирке: Крај

Бор. Брк.

Не рађај ме (Љубен Каравелов), превео Р.

Тајна душе. Ч. X-су, песма Јелене Ј. Димитријевић.

Бужбари и Зоље (по О. Захаријусу), од Д-р Рад. М. Лазаревића.

У врту тајно, песма М. Јолића.

Никад (драма у једном чину), написао Мил. Р. Димитријевић.

Листићи: Љубав је слатка пука (Ив. Ст. Андрејчић). Са бугарског превео Вучитрнац. — Сад је срећан (Georg Freiherr von Ompteda). С немачког превео Ч. — Пробни камен (Оскар Блументаль). С немачког превео С. М. Грбић. — Госпођица Н. од М. М. Усковановића. — Сећам те се. — На капи, од Ђуре Сталиновића.

Наша писма: Из Прага, од Петра Коњовића.

Уз наше слике.

Хроника: (Наука, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Из српске војске: Пастонаји Војне Академије на Бањичком Брду. — У логору на Бањици. — Сваја око рибе. — Д-р Фрањо Премерши. — Гроб Цара Мурата. — Бачије у Крушевачкој Жупи. — Сакупарека. — Кула Војновића. — Качапик. — Мусина текија.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан-Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија